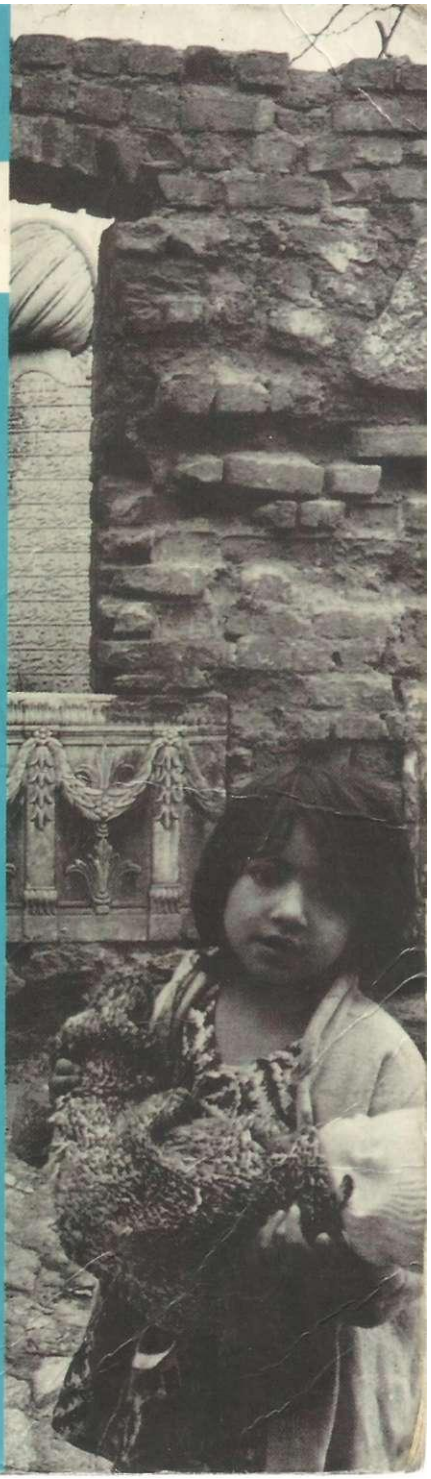
OR'DA KİMSE VAR MI?
KİTAP 2

ALEV ALATLI

'NUKE' TÜRKİYE!

ALFA®

ALFA'DA ALEV ALATLI KÜLLİYATI

Schrödinger'in Kedisi [Kabus]
Schrödinger'in Kedisi [Rüya]
Viva La Muerte! • Yaşasın Ölüm
'Nuke' Türkiye!
Valla, Kurda Yedirdin Beni
O.K. Musti, Türkiye Tamamdır.
İşkenceci
Aydın Despotizmi
Kadere Karşı Koy A.Ş.
Yaseminler Tüter mi Hâlâ?
Eylül '98

Coraline

OR'DA KİMSE VAR MI?
KİTAP • 2

'NUKE' TÜRKİYE!

Alev Alatlı

ALFA

Alfa Yayınları : 1020
Alev Alatlı Külliyatı : 003

'NUKE' TÜRKİYE!

Alev Alatlı

Birinci Basım : Kasım 1993
Altıncı Basım : Kasım 2001
ISBN : 975-316-959-0
Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni: M. Faruk Bayrak
Yayın Koordinatörü : Rana Gürtuna
Editör: Mustafa Demirkanlı
Teknik Editör : Gülnur Özkarabacak
Kapak Tasarımı: Mithat Çınar
Montaj, Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık
Pazarlama ve Satış Müdürü : Vedat Bayrak
Satın Alma Müdürü : Ali Bayrak
Sevkiyat *Sorumlusu* : Ömer Kımıl

Copyright © 2001, ALFA Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
Copyright © 2001, Alev Alatlı

Kitabın tüm yayın hakları ALfA Basım Yayım Dağıtım San. ve T/c. Ltd. Şti.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz,
hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz

Coraline

Viva la Muerte beni,
"Türkiye bugün okumazsa
yarın mutlaka okuyacaktır!"
temennisine zorlayan bir söylemi;
"Türklerin okumadığına" dair söylemi yıktı.
'Nuke' Türkiye!'yi yalnızlık
paranoyamı iyileştiren okurlarıma
ithaf ediyorum.
Sağ olun.

Coraline

"Türkiye ve Türklere karşı
haftalarca süren derin
bir ilgi duydum - ancak,
ilgi asla *sempati* değil.
Ne NATO ne AT ne de
Atatürk'ün Avrupalılaştırma
iddiası Türk'ü
benim arkadaşım, *non frere,*
benim benzerim, *non semblable,*
yapamazdı.
Öyle olmasını da istemedim.
Türkiye'den ve Türklerden
istediğim başkaydı-
belki de Avrupa'nın evcil
sıcaklığının anti-tezi."

Philip Glazebrook,
Kars'a Seyahat
1984

www.cizgiliforum.com
Coraline

Coraline

I

"Kendi adıma yemin ederim ki, kutsadığını zaman seni kutsayacağım, döllendirdiğim zaman senin tohumlarını yeryüzündeki yıldızlar, kıyılardaki kum taneleri kadar çoğaltacağım ve senin tohumun tüm düşmanlarının kapısını tutacak ve dünyanın bütün ulusları senin tohumunla kutsanacak; çünkü, sen benim sesimi dinledin.

Kutsal Kitap, Tekvin, 22:16-18

İkinci kuşak New England* Püritenlerinin ünlü lideri Increase Mather ahfadından, "Amerikan İhtilalinin Kız Evlâtları"** Derneği üyesi, Bayan Anne Austin-Auchincloss ile, İkinci Dünya Harbi, Pasifik filosunun "Mor Kalp" madalyalı emekli binbaşılarından, Auchincloss Sanayi Boyalan fabrikalarının Yönetim Kurulu Başkanı Robert Steven Auchincloss'un ilk evlâtları Ellen Catherine Austin-Auchincloss, (namı diğer Diana Pavloviç!) 1947 yılının Mart ayında, Massachusetts Devleti'nin başkenti Boston'da doğdu.

Austin-Auchincloss servetinin yegâne vârisinin -narin anne

*) ABD'nin kuzeydoğusundaki altı eyalet; Maine, Vermont, New Hampshire, Massachusetts, Rhode Island, Connecticut, (y.n.)
**) "Daughters of American Revolution" Derneği, Anglo-Sakson kökenli beyaz Protestanların (WASP) üye olduğu bu dernek ırkçılığı ile ünlüdür, (y.n:)

doğumda başka çocuğu olamayacak kadar hırpalanmıştı- vaftiz duyurusu, Nisan'da, Paskalya Yortusu'nun üçüncü gününde yayımlandı. Tören, Birinci Cemaatçiler Kilisesi'nde, aralarında Massachusetts'in Cumhuriyetçi senatörleri ve Boston Belediye Başkanı'nın da olduğu seçkin bir kalabalık huzurunda, bizzat Papaz Cotton tarafından yönetildi. Boston Globe Gazetesi habere bir de fotoğraf ekledi: Austin ailesinin iki yüz yıllık vaftiz giysisi olduğu söylenen beyaz danteller içinde uyuyan sapsarı bir bebek. Dip notta, fotoğrafın, "yapıtlarına soylu bir ışık katmakla ünlü" sanatçı, Adam Smith tarafından "yaratıldığı" belirtilmişti.

Diana Pavloviç'in kimlik eğitimi, isimlerini doğru telâffuz edebildiği günden başladı.

Anne tarafı, Austinler, atalarının izini 1620'de Amerika kıtasına ilk göçmenleri getiren efsanevi Mayflower gemisine kadar süren Püritenlerdi. İngiltere'den, Tanrı'nın isteği doğrultusunda. "Yeni İngiltere'ler kurmak için ayrılmışlar, Atlantik'in ve ünlü Kızılderili kabilesi Massachusettslerin "gaddarlıklarına ve hıyanetine, iman bayraklarını bu bakir topraklarda dalgalandırabilmek için" katlanmışlardı. Amerika Birleşik Devletleri'nin tescilli sahiplerindendiler.

Diana'nın baba tarafı, Auchinclosslar, Amerika'ya Austinlerden on yıl sonra, Cemaat Reisleri Papaz Leifghton'ın katledilmesini izleyen yılda geldiler. Püriten papaz, salt Hazreti İsa'nın buyruklarını yerine getirdiği için İngiliz Kralı I. Charles'ın Katolik eğilimli Canterbury Başpiskoposu William Laud tarafından prangaya vurdurulmuş, içine karlar yağan taş bir hücrede tam on beş hafta süreyle bir başına, aç bırakılmıştı.

Diana'nın mürebbiyesi, Bayan White, her gece uykudan önce, kuzen Jonathan'ın *"Auchinclosslar: Kısa Bir Aile Tarihi"* isimli kitabından (aile için özel olarak az sayıda basılmış, maroken kaplı, altın yaldızlıydı) "kökleri"ni okuyordu: "Hücre, etobur lağım sıçanları ve fare doluydu. Papaz Lefghton'ın vücudunun bütün kılları döküldü, derisi soyuldu. On beş hafta

Coraline

sonra hücreden çıkardılar ve bir kazığa bağladılar. Yaralarla kaplı sırtında otuz altı kırbaç şaklattılar. Kasım ayının soğuğunda tahta boyunduruğa vurdular. Orada, kolları ve boynu kıstırılmışken kızgın demirlerle yüzünü dağladılar. Burnunu ve kulaklarını kestiler. Bir daha hiç çıkmamak üzere yeniden zindana attılar."

Küçük Diana, sıçan ve fareleri Walt Disney soyutlamalarından arındırabilecek yaşlara geldiğinde,

"Peki, ama neden?" diye sormaya başladı.

Püriten eğitimi bu soruların sorulacağı günü bekliyordu.

Diana Pavloviç'in ilk öğrendiği, Tanrı'nın Amerika'ya göç eden Püritenleri - bu meyanda İngiliz kullarının arasından "seçip ayırmış" olduğuydu. Çünkü artık, "İngiltere'yi sevmez olmuştu Tanrı!" Kraliçe Elizabeth'le başlayan dönemde Hıristiyanlar onlarca mezhebe bölünmüşlerdi. Londra'nın "Babilden kalır yanı yoktu! Dans, tiyatro gibi maskelerin altında İblis'in peşinden gidiyorlardı şehvet düşkünleri! Sefahat tırmanır, iffetsizlik erdem olurken, başta Katolikler olmak üzere, Püritenlerin dışındaki tüm diğer mezhepler rüküş vitrayları, oymalı mihrapları, ikonaları, parfümlü, takılı, kırmızı kadifeli papazlarıyla Tanrı ile kulu arasındaki gerçek iletişimi önleyen günah kuyularıydılar. Öyle yozlaşmışlardı ki İngilizler, "oruç tutup ibadet edecekleri Noel'i bile eğlence ile kutluyorlardı"! Oysa Yahova "Püritenlerden başka kimsenin açmadığı sayfalarında", "Ziyafetlerinizden iğreniyorum!" diye haykırıyordu. "Bana sunduğunuz kurbanları ve etleri kabul etmeyeceğim! Ruhum şölenlerinizden nefret ediyor! Bunlar beni rahatsız ediyor! Bunlar hakkında konuşulanları dinlemekten usandım. Bana ellerinizi uzattığınızda gözlerimi başka yerlere çevireceğim. Dua ettiğinizde dinlemeyeceğim!"

Tanrı'nın gazabı an meselesi, kıyamet kapının ardındaydı!

"Heyhat", bir tek Püritenler kulak verdiler Tanrı'nın sesine!

"Yeni İsrailoğullan" olarak seçildiklerini anladılar, Tanrı'nın emirlerine itaat etmezlerse, "tıpkı bir aslanın ağzından

iki bacak ya da tek bir kulak olarak kurtulabilen kuzucuk gibi" cezalandırılacaklarını bildiler.

Tek kurtuluş umutları, kendi cemaatlerini münafıklardan uzak tutmak, idari ya da dini hiçbir hiyerarşinin parçası olmadan, eşitlikçi bir düzen içinde ibadet etmeye çalışmaktı. Öyle yaptılar. Ne Kral ne Papa ne Piskopos ne de dinsel sanatın kandırmacaları!

Bedensel hazlardan arındılar, ruhlarını pirüpak ettiler.

İşkencelere düçar oldular, Tanrı'nın adını ağızlarından düşürmediler.

Sonunda mükafatını gördüler! Yahova, onları "seçti" ve "toprak vaat etti"!

Cemaat reisleri, John Winthrop, Yahova'ya inandı. Müritlerini topladı, Yeni Dünya'yı "İsa adına fethetmek" üzere yola çıktı.

Yahova, sözünü tuttu, İsrailoğullarını Kızıl Deniz'den geçirdiği gibi geçirdi Püritenleri Okyanus'tan.

Sözünü tuttu, *Yeni Filistin'e,* Massachusetts'e getirdi.

Karaya ayak basar basmaz, İsa'nın "ilk öncü karakolu"nu, Diana Pavloviç'in içinde yaşadığı malikâneyi inşa etti; Mesih, yeryüzüne geri dönüp kendi krallığını ilân edeceği zaman hazır bulsun diye de "bir tepe üzerinde bir şehir" başlattı.

Yahova sözünü tuttu, Yeni Kudüs'ü, Boston'u kutsadı.

Sözünü tuttu, göçmenlerin *tohumlarını gökyüzündeki yıldızlar kadar çoğalttı,* "Amerika Birleşik Devletleri'ni dünyanın en güçlü ulusu" yaptı.

Bundan böyle, Tanrı'nın sözünden çıkmadıkları sürece, *"kendilerinin inşa etmedikleri büyük ve zengin şehirler, içlerini kendilerinin doldurmadıkları iyi şeylerle dolu evler, kendilerinin biriktirmedikleri sularla dolu sarnıçlar, ekmedikleri bağlar ve zeytinlikler" onların olacak, "yiyecek ve doyacaklardı".*

Günay Rodoplu, "Bu bizim hiç bilmediğimiz, gündemimize asla girmemiş bir tarihtir," diyordu, "oysa bu tarihi bilmeden Batı'yı anlayamayız!"

Coraline

Diana Pavloviç, Tanrı'nın atalarına tanıdığı tüm ayrıcalıklara karşın, kendi durumunun ne denli "umutsuz!" olduğunu, beş yaşını bitirdiği haftanın pazar günü, Birinci Cemaatçiler Kilisesi'nin "Sebt Okulu"nda* öğrendi.

"Evet, sizler gazap çocuklarısınız!" diye gürledi Papaz Cotton, "Cehennem azabına mahkûmsunuz! Tanrı'ya karşı işlediğiniz suçu, hiç ama hiçbir şey affettiremez! Ne dualarınız ne iyilikleriniz önler Cehennem ateşinde kavrulmanızı! Âdem'in çocukları olarak doğduğunuz anda sonsuza dek lanetlendiniz!"

Diana'nın bütün bir yaşamını biçimlendirecek günahı, Âdem'in Cennet'ten atılmasına neden olan günah, "insanlığın 'asli' günahı"ydı. Yahova, tek bir şey istemişti Âdem'den, "bir tek şey"! O da yasak meyveyi yememesi, "iyilik ile kötülük" arasındaki farkın ne olduğunu öğrenmemesiydi!

Oysa ne yaptı, Âdem? Nefsine hâkim olamadı! Evet, nefsine hâkim olamadı! Tanrı onu Cennet'inden kovmasaydı, öteki meyveyi de, "ölümsüzlük" meyvesini de yiyecekti! Az kalsın yiyecekti! Ve iyiliği kötülükten ayırt etmesi yetmiyormuş gibi bir de ölümsüz olacaktı! Ama Yahova, güçlüdür! Güçlüdür! Çok güçlüdür! Âdem'i ve kadınını kovdu Eden Bahçesi'nden! Cennet'inden attı!

İnsanoğlunun bu "akıl almaz" suçuna karşın, yine de bağışlayıcıydı Tanrı. Yine'de merhametliydi. Bazen merhametine dizgin vurmaz, günahlarını unutur, bazı kullarını bağışlayıverirdi. Ama hiç kimse, "Hiçbiriniz!" diye vurguluyordu Papaz Cotton, böylesi bir umuda kapılmamalıydı, çünkü,

"Tanrı'nın affı, insana günahsızlığından dolayı verilen bir ödül değil, O'nun merhametli yüreğinden kaynaklanan bir armağandır! Bu armağanı kimlere vereceğine kendisi karar verir! Bir tek o bilir hangi kullarını Cehennem'inin ateşinden koruyacağını!"

*) Tanrı'nın kâinatı yaratıp bitirdikten sonra dinlendiği yedinci gün, pazar. günü. O gün çalışılmaz. Çocuklar, Sunday School denilen kilise okullarına gider, (y.n.)

Tanrı'nın bağışladığı "Seçkin Kullar", Püriten Cemaati'nin "Yaşayan Azizleri'ydiler. Birlikte yaşadıkları bu "Evliyalar", Tanrı tarafından seçilen ve "seçilmiş oldukları içlerine doğan" insanlardı. Bir ayin sırasında, bir ilahi okunurken ya da derin ibadet esnasında, Tanrı'nın onları bağışladığını, "yüreklerini çevreleyen günah zincirlerinin" kırıldığını "hissediverirlerdi". 0 anda, "erdiklerini" herkes görürdü!

Yüzlerine bir ışık gelir, gözleri ahirete dikilir, dudaklarında hafif bir gülümseme,

"Evet, aynen! Aynen böyle!" diye haykırmaya başlarlardı. Bu sözler, Kutsal Kitap'ta yazılanları anladıklarını, anlamların "içlerine doğduğunu" belirten sözlerdi.

Diana Pavloviç, bu ve öbür dünyada olabilecek her şeyden sorumlu olduğu bilinciyle büyüdü. Örneğin, itaatsizlik, "Tanrı istediği için güçlü olan" Amerika Birleşik Devletleri'nin geleceğini bile tehlikeye düşüreceğinden mutlak surette kaçınması gereken bir davranıştı. Öte yandan, Cehennem'den kurtulmanın çok uzak bir ihtimal de olsa tek yolu, "Tanrı'nın dikkatini çekmeye çabalamak" gerekiyordu.

Küçük kız, cehennem azabından kurtulma umudunun "çölde topluiğne aramak kadar az" olduğunu bilerek sarıldı, "bir gün Tanrı'nın onu da Yaşayan Azizler'in arasına katabileceği ihtimaline". Püriten olmayanın hiçbir şansı olmadığını biliyordu. İsa'nın "ışığını" yakalayabilmenin tek yolunun O'na kayıtsız şartsız itaat etmek, her türlü aşırılıktan kaçınmak olduğunu biliyordu. Yemede, içmede, sevmede, uykuda ılımlılık; cesaret, kendine güven, ihtiyat, tutumluluk ve çalışkanlık Püriten ahlâkının temel taşlarıydı. İnsanoğlu, "ermişliğin asgari koşullarını" ancak bedenden "kurtulduğu", hazlara gem vurduğu zaman sağlayabilirdi.

Diana, Mürebbiye White'ın yardımıyla altmış sorulu bir günah listesi derlediğinde, yedi yaşındaydı. On beş yaşına kadar her gece, bu listedeki soruların üstünde tek tek düşünür, o gün İsa'nın yolundan sapacak bir şey yapıp yapmadığını, düşünüp düşünmediğini sorgulardı. "Suçlu" olduğundan kuşkulandığı zamanlarda, "kendisini yoldan çıkaran" bedenini cezalandırmaktan başka çıkar yolu yoktu. Boston soğuğunda, ısıtılmamış bir odada, pamuklu bir gecelikle sabahlara kadar dua etmek, korkunç karanlıkta uğuldayan koruda tek başına yürümek, birkaç hafta süreyle içinde şeker bulunan bir yiyeceğe el sürmemek, iki hafta sessizlik perhizi yapmak, altı dönümlük ön bahçenin çimlerini biçmek, kendisini mahkûm ettiği ceza türlerinden bazılarıydı.

Ellili yıllarda, Bili Halley'in rock'n roll'cuları, Elvis Presley'in bacaklarının arasından edepsizce salladığı gitarına karşın, inatla İsa'nın ışığının kalbine doğacağı günü bekledi. Ama Tanrı'nın dikkatini çekmiyor gibiydi, "kurtuluş" müjdesi inatla esirgendi.

Coraline

II

"Ey görkemiyle mağrur şehirler şehri, güzel Kudüs! Kartal kanatlarım olaydı, uçmaz mıydım sana? Tozunu ıslatıp yatıştırıncaya kadar gözyaşlarını? Naçiz bedenim oyalanırken Batı'da, yüreğim Doğu'dadır benim!"

Yahuda Halevi, İspanya, 1141

Oysa iki yüz elli kilometre güneyde, Brooklyn doğumlu David Pavloviç'in "Seçilmiş Kul" olduğu, çocuk annesinin kucağından fırlayıp "hasta ve yoksul bir Yahudi'nin Filistin'e ulaşmak uğruna çektiği kahırları" anlatan bir kitabı kapıp okumaya başladığı dört yaşında belli oldu.

Baba, Hasidi Mezhebi "Tzadik"lerinden, Rusya göçmeni ünlü din âlimi Rabin* Levi Pavloviç cemaatini topladı,

"Kâinatın sahibi bizi bir deha ile kutsadı," diye müjdeledi, "bu çocuk okumuyor, adeta yutuyor sayfaları! Tıpkı su gibi, ekmek gibi yutuyor!"

"Tanrı'ya şükrolsun, Tanrıya şükrolsun!" diye gözyaşları arasında mırıldandı cemaat. Yüzleri ışıdı, gönülleri ferahladı, iç huzuru ile döndüler evlerine.

*) Yahudi din müderrisi, haham, (y.n.)

Coraline

Olay, David'in ilk erkek evlât olması, Tanrı'nın babadan oğula geçen Hasidi Cemaati reisliğine Yeni Dünya doğumlu bir vâris seçmek suretiyle anavatanları Rusya'dan göçmüş olmalarını onayladığını belirtmesi bakımından ayrıca önemliydi. Çocuğun altı kuşaklık Pavloviç hanedanına layık olması, cemaatini cetlerini aratmayacak şekilde yönlendirebilmesi için gerekli eğitim olağanüstü bir titizlikle ve derhal yürürlüğe konuldu.

"Önce 'Kanun'," dedi Rabin Pavloviç, "önce Kanun'u öğreneceksin. Kanun'u öğrenmek, Kudüs'teki Mabet'i yeniden inşa etmekten daha önemlidir. Tevrat'ı eline alan, 'Sanki daha bugün almışım Sina Dağı'ndan!' demeyi bilmelidir. 'Musa'nın eline değdiği gün kadar taze' olduğunu bilmelidir. Ve bilmelidir ki, Tevrat'ta yazılandan gayri öğrenecek bir şey yoktur yeryüzünde! Felsefe gibi dünyevi bilgileri ne gece ne de gündüz olan bir saatte okuyabilirsin!"

Yedi yıl süreyle, günde yedi saat Tevrat okudu, ezberledi, sesini ve şeklini belleğinin derinliklerine gömdü David. Tanrı ile insanların arasındaki ilişkinin sürekliliğini, insanoğlunun attığı her adımın Tanrı tarafından gözetlendiğini, yaptığı her işin, her düşüncesinin Tanrı'nın ilahi varlığını gücendirebileceğini öğrendi.

Ölüm, işlenilen günahların karşılığı olarak ödenen bir "bedel"di. Gerçekten günahsız bir insan asla ölmediği gibi, "Filistin'de dört endaze yürüyen" de asla ölmezdi. Ancak bu "Filistin", Mesih'in geri dönüp kendi krallığını ilân ettiği Filistin'di, Yahudilerin Tanrılarına kendi Mabetlerinde, özgürce ve hep birlikte tapınacakları Filistin'di.

İki bin yıllık Yahudi eğitimi gereği, cumayı izleyen her Şabat'ta,* babasının havrasında bir araya gelen cemaatin huzurunda, "seçildiği" günden itibaren artık sadece Tzadik'i ve ho-

*) Tanrı'nın dinlendiği yedinci gün, cumartesi. Hıristiyanların "Sebt Günü" (y-n.)

cası olan babasıyla ilahiyat tartıştı. Cemaat, çocuğun Talmud'un* inceliklerini ne denli iyi kavradığına şahit olup defalarca hamdüsena etti.

David'e bahşedilen "ışık'ın, "Cemaat'ini de aydınlatması kaçınılmazdı. Birlikte geçirdikleri her Şabat, "Kurtuluş"un, yani "Filistin"in, daha da yaklaştığını müjdeler gibiydi.

Rabin Pavloviç, David'e, Chmielnick liderliğindeki Kazakların, soydaşları yüz bin Polonya Yahudisini nasıl katlettiklerini on bir yaşına girdiği günün gecesi anlattı.

"Sana bunları ağlayasın diye anlatıyorum," dedi, "çünkü insan başkalarının acılarını kendi acılarından öğrenir. Acıyı tanımak gerekir. Kibrimizi, ukalalığımızı, kayıtsızlığımızı giderir acı. Ve bir Tzadik acı çekmeyi herkesten iyi bilmelidir. Cemaati için acı çekmeyi, cemaatinin acısını kendisine mal etmeyi, onlar adına taşımayı öğrenmelidir. Vaktinden önce ihtiyarlamayı, yüzü gülerken dahi yerle bir edilen Kudüs için, rüzgâra darı taneleri gibi savrulan ulusu için kan ağlamayı bilmelidir. Çünkü bir 'Tzadik' Tanrı'nın resulüdür. Tanrı ile cemaati arasındaki köprüdür."

Rabin Pavloviç, veliahtına, ilk Tzadik'in Polonya katliamından sonra vasıl olduğunu söyledi. Hasidi mezhebinin kurucusu, takva ehli Ba'al Şem Tov'un hayatını anlattı,

"Merhametli Ba'al Şem Tov'un 1748'de ölümünden sonra müritleri dünyanın dört bir tarafına dağıldılar, kendi cemaatlerini kurdular."

Bu müritlerden bir tanesi Rusya'nın güneyindeki küçük bir kasabaya yerleşen Solomon Pavloviç, David'in dedelerindendi. Bu küçük kasabada, Bolşeviklerin iki yüz ocaktan yüz altmışını söndürüp, Havra'yı yerle bir etmelerinden sonra, artık bu ülkenin de "miyadını doldurduğuna" karar veren baba, Rusya'yı "Esav ve Edom"un, yani "İblis ve Azrail"in ülkesi olarak lanetledi. Cemaatini topladı, "Amerika'ya göç" emri verdi. Sekiz gün içinde toparlandılar, beş ay sonra New York Devleti'nin, göçmenleri karantina altına aldığı Ellis adasındaydılar. "Yahudi Ulusal Sosyal Yardım Komitesi", onları Brooklyn'in "Yahudi mahallesi" olarak bilinen kesimine, kendi uluslarının insanları arasına yerleştirdi. Rabin Pavloviç kendisine tahsis edilen üç katlı tuğla binanın birinci katını havrasına, ikinci katını yeşivasına* ayırdı. Oğlu David, ailesine ayırdığı üçüncü katta doğdu.

*) Talmud, Yahudilerin medeni ve dini kanunlarını içeren tefsir kitabı; *Mişnan* ve *gemera* denilen iki bölümden oluşur.

Coraline

"Senin doğumun," dedi Rabin, gözyaşları içerisinde, "kâinatın sahibinin teveccühünü henüz kaybetmediğimizin işaretidir. Ancak," diye uyardı, "Tevrat'sız yaşam yarı yaşamdır. Tevrat yoksa, insanoğlu mekruhtur. Kâinatın sahibi, Tevrat okuduğumuz sürece kulak verir bize. Ancak o zaman dinler, o zaman kabul eder dualarımızı, 'Kurtuluş'u Tevrat'tan başka meşguliyetleri olmayanlara vaat etmiştir."

Bununla birlikte, Tanrı'nın, Yahudileri, "tüm uluslardan üstün tuttuğunu", "seçkin" olduklarını anlattı. Tanrı, onların "babası"ydı. Adil bir Tanrı'ydı. "İsrailoğulları ile yaptığı mukavele"yi tek taraflı feshetmezdi. Kendi adına yemin etmişti - meğer ki, onlar sözünden çıksınlar, bir tek onları kutsayacak, bir tek onların tohumlarını döllendirecekti. Bu durumda, Hasidilerin bütün yapacakları, Mesih geri dönüp kendi krallığını ilân edinceye kadar pür kalmak, dış dünyanın kışkırtmalarına kapılmamaktı.

New York borsasının iflasını izleyen otuzlu yıllar, Rabin Pavloviç'in yeni yurttaşlarının korkunç bir ekonomik krizin pençesinde kıvrandıkları yıllar oldu. Yoksulluk, uzayan işsiz kuyrukları, birbiri ardına canına kıyan işadamları arasında, semaverlerinden kıtlama çay içerek, Tevrat dışındaki sohbetlerini eski vatanlarına ilişkin konularla kısıtlayarak yaşadı Hasidiler. Rabin Pavloviç'in yeşivasında Birleşik Devletler yasalarının zorunlu kıldığı dersler, def-i bela kabilinden geçiştirildi.

*) Yahudi din okulu, (y.n.)

Geleceğin Tzadik'i David'in her türlü "Amerikanizm"den korunulmasına çalışıldı. Oysa Yeni Dünya'nın başka plânlan vardı. Birleşik Devletler'in İkinci Dünya Savaşı'na girmesiyle birlikte, Sam Amca'nın "damarlarında Amerikan kanı dolaşan" delikanlılara duyduğu ihtiyaç ürkütücü boyutlara vardı. Rabin Pavloviç, ibadet özgürlüğünün bedelinin Yahudiler için son sığınak olduğu düşünülen Amerika'yı, "goyim"* toprağını, benimsemek anlamına gelebileceğini dehşetle fark etti! Bu topraklarda Mesih'in Filistin'de kendi krallığını ilân edeceği zamana kadar "misafir oIma"nın diyeti, Hasidilerin en büyük önderlerinden olmaya namzet olan oğlunun yitirilmesi olabilir miydi?

"Burası Amerika," diye açıkladı Yahova'ya, "Avrupa değil! Burası açık bir dünya. Kütüphaneler var, kitaplar var, okullar var, üniversiteler var! Yahudi öğrencileri kimse umursamıyor!

Nu, Yahova! Oğlumun senden uzaklaşmasını istemiyorum! Ruhsuz bir zekâ olarak büyümesini istemiyorum! Oysa beyni bir çöl dikeninin suya susadığı gibi bilgiye susuyor! Ve ben, dünyaya dalmasını önleyemeyeceğimi görüyorum!

Nu, Yahova! Lütuf kabul ettiğim dehası laneti olabilir mi? Bizi cezalandırıyor musun?"

Rabin Levi Pavloviç haklı çıktı. Daha da acı olanı, David'in "dünyaya dalmasını" hiç beklenmedik bir şekilde, bizzat kendi eliyle gerçekleştirmesiydi. Şöyle ki: Mesih'in Filistin'e geri dönüp, kendi krallığını kuracağı zamana kadar beklemek istemeyen Siyonist örgütler, 1943 yılında, "vaat edilmiş topraklar"a göçü yasaklayarak Hitler'in katliamını kolaylaştıran İngilizlere karşı silahlı direnişe geçtiler. Hızla tırmanan, çok sayıda masum insanın ölümüne de yol açan terör, Hasidi Cemaati'nin dış dünyadan özenle korunan yeşivalarına, havralarına ve giderek evlerine girdi, Tevrat sohbetleriyle yarışır oldu. Birkaç yıl içinde Rabin Pavloviç, korkulan yozlaşmanın "Amerikanizm" değil, "Siyonizm" olduğunu dehşetle fark etti!

*) Yahudi olmayan, "gâvur", (y.n.)

Coraline

Tanrı'nın sözünün, yani Tevrat'ın esas alınmadığı, laik bir Yahudi vatanı olamaz, Mesih gelmeden önce bir Yahudi vatanından söz edilemezdi! Siyonistlere karşı çıkmak, "kendilerine Yahudi diyen bu goyimler"i durdurmak, Yahova'nın yolundan çıkmalarını önlemek şarttı! Ne ki, kendisini aylarca uykusuz bırakan, büyük ıstıraplara gark eden kararına anti-Siyonist Yahudileri örgütlemek için Brooklyn sokaklarına çıktığı gün, komşularının bağrını delen nefret dolu bakışlarından başka refakatçi bulamadı. Birleşmiş Milletler'in, Kutsal Topraklar'ın bir Yahudi, bir de Arap devleti arasında paylaştırılması kararını mahallelinin sevinç çığlıkları arasında dinledi; Mesih'in hüküm süreceği gerçek Filistin, Ben Gurion başkanlığında yaşayan İsrail, nimetlerini paylaştığı Birleşik Devletler, Tanrı'nın önderliklerini üstlenmesini istediği Hasidiler ile günde otuz altı saatten bin yıl yaşasa doyamayacağı kütüphaneler arasında, sevgisini, sadakatini, acılarını hangi birine ve ne kadar paylaştıracağını bilemeden, binamaz kaldı David Pavloviç.

III

"Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra olan bitenin beni şaşkına çevirdiğini itiraf etmekten utanmıyorum. Beklediğim, barışın tekâmülüydü, savaşın değil; toplumun barış içinde yeniden düzenlenmesiydi, kanlı ihtilaller değil; hümanizmdi, kitle katliamları değil; arıtılmış demokrasilerdi, otokratik diktatorya değil; bilimin ilerlemesiydi, propagandanın ve gerçeğin yerine geçen otoriter sloganlar değil; her cephede ilerlemeydi, barbarlığa geri dönüş değil!"

Pitirim Sorokin, New York, 1941

"Asli İsrailoğulları"nın Tanrı'nın isteklerine yüz çevirdikleri endişesini "Yeni İsrailoğullan" da paylaştılar. 1960, Püritenler için özellikle kötü bir yıl oldu. Katolik John Kennedy'nin başkan seçilmiş olmasını, bu toprakları onun gibilerden sakınabilmeleri için bahşeden Tanrı'ya ihanet olarak değerlendirdiler. Yahova'nın böyle bir ihaneti cezasız bırakması düşünülemezdi "ve nitekim" seçimlerin üzerinden altı ay geçmeden Küba olayı patlak verdi. Amerikalılar, Vietnam, Ortadoğu ve İran'da yaşayacakları bir dizi yenilginin ilkini Domuzlar Körfezi'nde tattılar.

Coraline

Robert Steven Auchincloss, bu felâketi, "Tanrı, Birleşik Devleti yoksullar karşısında aciz bırakarak tedip etti" hükmüyle açıkladı. Diana, o gün, Püriten ahlâkın ekonomik ilkelerini öğrendi.

"Yoksulluk günahtır, yoksullar günahkârdırlar. Tanrı'nın 'çalış!' emrine itaat etmeyenler ilahi teveccühü kazanacak kişilikten yoksun, işe yaramaz serseriler, yoksuldurlar."

Öte yandan, "ateist komünistlerden", yani Kennedy liberallerinden esinlenen Yahudi destekli Demokratlar, "Yeni Sınır" dedikleri programla "sarhoş zencilerden beyaz süprüntülere" kadar yüzbinlerce aylağı tembelliğe teşvik ediyor, zor kazanılmış Amerikan dolarlarını, "Tanrı'nın vazgeçtiği" ülkelerde çarçur ediyorlardı. Zaten, eğer Tanrı onlardan vazgeçmemiş olsaydı, bu "yoksul" ülkeler de Birleşik Devletler gibi servet sahibi olurdu. Amerikan dış yardımı, Tanrı'nın âdetine ters düşen bir uygulamaydı.

Martin Luther King, iki yüz bin kişiyi peşine takıp, ünlü "Özgürlük Yürüyüşü"nü başlattığında, ırk ayrımının yasa zoruyla kaldırılması ihtimalinden dehşete düştüler! Massachusetts Devleti'ni üç yüz yıl önce Tanrı'nın isteği doğrultusunda yaşayabilmek için kurmuşlardı. Ve şimdi bunca emekle oluşturdukları okullarını, yemek yedikleri lokantalarını zencilere açmaları isteniyordu! Her şey bir tarafa, kişinin, hizmet edeceği insanı seçmesi en doğal hakkı olmalıydı! Tersi despotizmdi, şiddetti, baskıydı, Amerika'yı Amerika yapan ilkelere aykırıydı!

"Düşünebiliyor musunuz, Mrs. White?" diye günde birkaç kez tekrarlıyordu Mrs. Auchincloss, emektar mürebbiyeye, "Düşünebiliyor musunuz? Yakında o zenciler, cafcaflı giysileri, iki ayda hurdalık ettikleri pahalı otomobilleriyle gelecekler ve burada, bizim ön bahçemizde, Tanrı'dan korkan Amerikalılardan gaspettikleri vergilerle caka satacaklar!"

Günay, o dönemde Birleşik Devletler'in Tennessee Eyaleti'nin başkentinde, Nashville'de, öğrenciydi. "Bir Türk'ün anlamasına, anlamasına demeyeyim de, kavramasına, idrak etme-

sine, içselleştirmesine imkân olmayan bir dönemdi," diye anlatmıştı.

"Üniversitede, zenci hademelerle aynı asansöre binmeyen öğretim üyeleri gördüm! Biliyor musun, Afrikalı öğrenciler, sırf Amerikalı zencilerle karıştırılmasınlar diye okula rengârenk yerel kıyafetleri ile gelirlerdi! Daha da ironik olanı; Amerikalı zencileri, beyazlar gibi onlar da küçümserlerdi! Neden biliyor musunuz? Bir, 'köle' oldukları; iki, Amerikan emperyalizmine hizmet ettikleri için! Müslüman Afrikalılar daha da haklıcıydılar. Onlar, bir yandan da kendilerini muhteşem İslâm medeniyetinin vârisleri gördükleri için marjinal Hıristiyan mezheplerine, kelime yerindeyse, 'takılan' Amerikan zencilerinden büsbütün uzak dururlardı. Hatırlıyorum, bir defasında o ünlü Özgürlük Kilisesi'nde bir gösteri düzenlenmişti. Bütün gün sürecek bir gösteri olduğu için öğle yemeği meselesinin de halledilmesi gerekliydi -soslu makarna pişirilecekti! Yanıma, sonradan Malcolm X'in has adamlarından olacak biri yanaştı. *'Are you a friend?'* diye sordu. Meğer, harekete olumlu bakıp bakmadığımı sorarmış. Neyse, evet deyince, Kilise'de yemek dağıtımına yardımcı olur muyum diye sordu. 'Peki,' dedim. Senegalli bir kız arkadaş var, onu da alıp gitmek istedim. Hani, o da Afrikalı ya, duygudaşlık besler sanıyordum. Ama kız gelmedi. Babası, 'Senegal İlerici Birliği'ne mensup bir milletvekiliydi. Anlaşılan 'solcu' yine aynı kelimeyi kullanacağım, 'takıldığı' için -bilmem, bilir misin, '60'larda Senegal, Kuzey Vietnam'la işbirliği içindeydi- yan dururmuş. Demin, Türk'ün anlamasına imkân yoktu dedim ama, bunu siyah deri renginden iğrenmek anlamında söyledim. Oysa Amerika'daki ırk ayrımı, biraz da eğitimli soyluların 'maganda' zencilere içerlemeleri şeklindeydi ki, bunu anlarsın. Uyuşturucu ticaretinden kazandığı parayı pembe Kadillak'a yatıran zenci çok da çekilmez olabiliyor. Tabii 'o' zenciyle, Mississippi pamuk tarlasında ot yolan zenci arasında hiçbir bağlantının olmadığı gerçeğini kime anlatırsın?"

Ben yine hikâyemize döneyim, Auchinclosslar, İkinci Dün-

Coraline

ya Savaşı'nın, Amerikan toplumunu oluşturan cemaatlerin etkinlik hiyerarşisini altüst etmiş olduğunu anlamak istememişlerdi. Oysa dünyanın dört bir tarafında "Tanrı ve memleket" için omuz omuza savaşan onlarca değişik etnik ve dini kökenli yüzbinlerce delikanlının, madalyalar ve emekli maaşları ile yetinmeyeceklerini bilmeleri gerekirdi diye-düşünüyor insan! Amerika'nın biraz zencileşmesi, çokça da Yahudileşmesi ile sonuçlanacak bu süreç, Kennedy'nin başkan seçilmesiyle noktalandı. Kısaca WASP diye bilinen, beyaz, Anglo-Sakson kökenli Protestan Yeni İngilterelilerin Birleşik Devletler üzerindeki vesayetleri geri dönülmez biçimde sarsıldı. Asli ve Yeni İsrailoğulları, yani Yahudilerle Protestanlar, bir arada yaşamaktan öte işbirliği yapmak zorunda kaldılar. Son umut kırıntıları da yok olmuştu. O da şöyle: Ya birden fazla Mesih vardı ya da tekti, ama herkesi "idare ediyordu"! Ve ne Yeni ne de Eski Kudüs'e dönmeye niyeti vardı!

Diğer taraftan, "nihai silah", atom bombası, "rasyonel insanın emrindeki teknolojinin" yüzyılın başında umulduğu gibi, dünyayı "insana elverir" kılmayacağını kanıtladı. İnsanoğlunun rasyonel olmadığını, gizli vahşiliğini öğrenmek için'Freud'un konferanslarına taşınmaya gerek yoktu. Toplama kampları, Hiroşimalar ve her an gündemde olan savaşlar, insanın insana yapabileceğinin televizyon ekranlarından yayılan belgeleriydi. 1914'ten bu yana gündemde olan *muazzamlar,* muazzam devletler, muazzam fabrikalar, muazzam makineler, muazzam şehirler, muazzam siyasi partiler, muazzam holdingler, muazzam sendikalar (Rodoplu'nun *Colosus*'ları, *Büyük Maki*ne'si!) bireyi "kimse vazgeçilmez değildir" söylemiyle her an ikame edilebilir konumuna yerleştirdi. Marjinalliğini defalarca ve gaddarca yüzüne çarptı.

Tanrı'nın "Seçkin Kulları", hiç kimse ile paylaşamadıkları iç dondurucu yalnızlıklarını biçimlendiren olaylarda hiçbir söz hakkına sahip olmadıklarını, giderek artan bir çaresizlikle kavradılar. Bundan böyle, ne bir Austin-Auchincloss'un ne de iki

yüz yıllık Pavloviç hanedanı vârisinin, kendisinin ya da ulusunun ya da medeniyetinin geleceğine en ufak bir müdahalede bulunma umudu kalmayacaktı.

Bireysel çözüm, "muazzamlar"a, *megamachine'e* isyandı; onların reddiydi. Kılık kıyafetle başladılar. Protestocuların sayısı, protesto edilenleri aşar gibi olunca, "erkekler bellerine kadar uzattıkları saçlarını maviye boyadılar, kızlar usturaya vurdular". *Hippy, beatnik, punk* gibi, yerleşik düzeni uyaracağı düşünülen, ancak annelere gözyaşı döktürmekten ileri gidemeyen kimlikler, "muazzam" üniversitelerin sosyal bilimcilerine araştırma malzemesi sağlayabileceklerinin keşfinden sonra, "sevimli gariplikler" olarak nitelendirilip pasifize edildiler. Esrar serbest bırakıldı, dans pistlerinin "deşarj" hizmetinden anne babalar da yararlanır oldular. Ne ki, Başkan Kennedy'nin öldürüldüğü yıl, yine atalarından ünlü Püriten eğitimci John Harvard'ın kurduğu Harvard Üniversitesi'nin kız bölümüne kaydolan Ellen Catherine, "aylaklıkta erdem bulan" çiçek çocuklarının tanımıyla, henüz tam bir "antika"ydı!

Öte yandan, Rabin Levi Pavloviç'in kehaneti doğrulandı, oğlunun "lütuf" sandığı dehası, "lanet'i oldu. David, cemaat liderliğini küçük kardeşine devredip Harvard'a, "insanın iç dünyasının bilimsel olarak ne olduğunu" keşfetmeye gitti. Freud'la tanıştı. Din kardeşinin insanoğlunun "reel" fıtratına ilişkin tüyler ürpertici sezileri David'i altüst etti. Freud'un çizdiği insan tablosu, "sitayişkâr" olmadığı gibi, "kişiyi Tanrı'dan kopartıp İblis ile evlendiriyordu". Freud, "insanoğlunun dünyaya çirkinlik ve küllerin örttüğü bir ufacık iyilik kıvılcımı" ile doğduğuna, bu kıvılcımın Tanrı, yani ruh olduğuna, "bir hazine gibi korunması, güçlü bir ateşe dönüşünceye kadar özenle bakılması" gerektiğine, "külleri yok edecek olanın yine ateş" olduğuna, "zor olanın iyiliğin düşmanlarının maskesini düşürebilmek" olduğuna, "kayıtsızlık, tembellik, istibdat ve hatta dehanın iyiliğin düşmanı haline dönüşebildiğine" dair Yahudi inancını inkâr ediyor, düpedüz küfre giriyordu.

Coraline

Genç adam, psikoanalist ile haham arasındaki başlıca farkın, psikoanalistin "iyilik" kavramının bilimsel tanımından yoksunluğu olduğunu idrak ettiğinde kemiklerine kadar sarsıldı. Çünkü insanlığı korumakta çok geç kalındığını fark etmişti. Dini değerlerin yadsındığı bir toplumda, "iyilik" kıvılcımını ateşlemeye çalışmak abesti, "iyilik" kavramını insandan vazgeçmiş bir *megamachine* çağının anlayabileceği bilimsel terimlerle ifade etmek de olanaksızdı. Elinde kalan, *Büyük Makinenin* ihtiyaçlarına göre değişen, parça başı doğrular oldu. Montaj bantlarının çılgına çevirdiği işçilerin, eşlerinin eşcinsel olduğunu fark eden kadınların, bedenlerini istedikleri gibi kullanmalarının ne gibi bir sakıncası olduğunu soran gençlerin, çok para kazanmak gibi bir istem duyamayanların, her şeye karşın hayatta kalmalarını sağlamaya çalışmaktan başka çaresi kalmadı. Ancak David Pavloviç bir dehaydı. Dehasının hiç durmadan ürettiği çeşitlemeler, akademik kariyerde görülmemiş bir hızla yükselmesini sağladı. Otuz beş yaşına geldiğinde üç kitabı ve yüze yakın bilimsel makalesi olan ünlü bir psikoloji profesörü olarak büyük itibar görüyordu.

Ellen Catherine (ismi henüz Diana olmamıştı) önce hastası oldu Profesör Pavloviç'in.

"Ben, hadım bir kralın yönettiği, insanların kısır, otların fosil olduğu kıraç bir toprakta yaşamaya çalışan içi bomboş bir Âdem kızıyım, dipnot, T.S. Elliot," diye tanıttı kendisini. Sonra da meydan okudu.

"Hayat felsefem, iki nokta üst üste, kâinatta hiçbir şeyin, hiçbir anlamı olmadığıdır, nokta."

Pavloviç, üstüne bir çift erkeksi göz takılmış gibi silkindi.

"Kendini hep başkalarının cümleleriyle mi tanımlarsın?"

"Sadece devlerin," dedi, genç kadın, "sadece devlerin."

Bunalım Çağı Batılı aydınlarının iliklerine işleyen umutsuzluğu ve endişelerini yansıtan büyük eserleri bir çırpıda saydı.

"Batı'nın Çöküşü", "Cinnet Çağımız", "Dişini Tırnağına Takan Akıl", "Veba", "Buhran Çağı", "Dava", "1984", "25. Saat".

"Anlıyorum," dedi, David Pavloviç.

"Sahi mi? Yirmi beşinci saati yaşadığımızın farkında mısınız?"

"Korkarım Gheorghi'yi okumadım," dedi Profesör, *ben bir suçlu Yahudiyim, bağışla beni* gülücüğünü takındı, "anlatmak ister misin?"

"Kütüphanede var," omuz silkti, uzun uzun sustu genç kadın.

"Sorun nedir?" *Ben senin doktorunum, bana söyleyebilirsin,* diye *italikledi.*

"Hâlâ bakireyim," dedi, Ellen Catherine, "ve... kimseye karşı hiçbir istek duymuyorum."

Pavloviç gözlüklerini çıkardı, temizlemeye koyuldu.

"Anlıyorum." Yeniden taktı. Ellen Catherine'in soluk pamuklu giysisinin altından belli olan çamaşırsız bedenine, güneş yanığı güçlü kollarına, sadece tabandan ibaretmiş gibi duran sandaletlerinde kıpraşan kirli ayaklarına, uzun süredir su yüzü görmemiş kızıl saçlarına, gözlerinin yeşiline baktı.

"Sporcu musun?"

"Sinema bölümünün sutopu takımındayım."

"Anlıyorum... *Ben de hareketsizlikten kasları incelmiş bir kitap kurduyum.* Yeni İngilterelisin?"

"Boston."

"Püriten?"

"Artık değil," dedi Ellen Catherine. Pavloviç, kızın gözünden bir an için parlayıp kaybolan endişeyi not etti.

Tedavi seansları haftada birden üçe, derken yediye çıktı. Giderek Mesihlerini, kaybolan cennetlerini, çile içinde geçen çocukluklarını, "seçilmiş" olmalarının yükünü, insanlığın geleceğine ilişkin umutsuzluklarını paylaştılar. David Pavloviç, Ellen Catherine'in cinsel isteksizliğini her türlü fiziksel teması iffetsizlik kabul eden Püriten eğitimine yordu, bilimsel açıklamasını yaptı. Ancak kızın karamsarlığına, korkularına çözüm getiremedi. Ellen Catherine'in yaşadığı çağın icabı "özgür olmaya mahkûm" olduğunu söylüyor, her özgür insan gibi, yaşamdan "endişe, sahipsizlik ve yeis"ten başka bir şey beklemesi gerektiğini düşünüyordu.

Coraline

David Pavloviç, kâinatın, "buyrulmuş bir düzen", yani *Kozmos* değil, "kendiliğinden oluşmuş" *Taxis* olduğunu anlattı. "Tümüyle anlamsız" olan *Taxis'te* yaşayan insanoğlu yaptığı seçimden sadece kendisi sorumlu olduğu için, ne kimseye hesap vermek ne de kimseden hesap sormak durumundaydı. Kendisinin kimseye sığınak olamayacağı, "Tzadik cüppesi"ni reddettiğinde kanıtlanmıştı. Bu bakımdan, Ellen Catherine'e bir şeyler vaat ettiği izlenimini vermek istemezdi. Ama çok iyi arkadaş olabilirlerdi, bu da en önemlisiydi.

"Değil mi?" diye cevabını beklemediği bir soru sordu.

IV

"Oğlum, hikmetime dikkat et, anlayışıma kulağını eğ; ta ki, sağlam öğütleri tutasın ve kulakların bilgiyi korusun, çünkü yabancı kadının dudakları bal damlatır ve ağzı yağdan yumuşaktır; fakat sonu pelinotu gibi acıdır, iki ağızlı kılıç gibi keskindir; hayatın düz yolunu bulmaz; yolları dolaşıktır, kendisi de bilmez."

Tevrat, Süleyman'ın Meselleri, 5:1,2,3,4,6.

Anlayışı aşka tercih edip, ruh ve beden sağlığını David Pavloviç'e emanet ettiğinde, ihanet etmediği ülküsü kalmamıştı Diana'nın. 1968'de, New York'ta, bir yargıcın huzurunda, "dinsizler gibi yapayalnız" nikahlandılar - yani, kilise düğünü yapmadılar. David'in kendisine eş olarak bir goyim karısı seçmiş olması, Bayan Levi'nin yüreğine indirdi, altı ay içinde göçtü gitti Raşel Pavloviç. Ondan bir altı ay sonra Boston Globe, "İkinci Dünya Savaşı Pasifik filosunun 'Mor Kalp' madalyalı Emekli Binbaşısı, Auchincloss Sanayi Boyaları'nın eski Yönetim Kurulu Başkanı, Robert Steven Auchincloss'un vefatını esefle" bildirdi. Babasının ölümü üzerine, Diana, günahlarına bir tane daha ekledi, "İsa katilleri"nin ahfadından olan kocasını John Winthrop'un

Coraline

"Öncü Karakolu"na, yani baba evine yerleşmeye getirdi; Mesih'in, Birleşik Devletler'deki son mekânını da murdar etti.

Dul bayan Austin-Auchincloss'un, "mukaddeslere tecavüz" diye tanımladığı bu taşınma, evin "salih" sahibi müteveffa binbaşının kehanetini bir kez daha doğruladı, uğursuzluklar peş peşe sıralandı. Tanrı, dini bütün Amerikalıların zor kazanılmış dolarlarını kendi âdeti hilafına ve "vazgeçtiği" yabancı ülkelerde çarçur eden "sözde Hıristiyanlar"a, unutamayacakları bir dizi ders verdi.

Domuzlar Körfezi hezimetini, Vietnam yenilgisi izledi. Muazzam Amerika'nın bu kavruk, bu şekilsiz, bu cüce -"Boyları deniz piyadelerimizin yarısı kadar bile değil!" deniyordu- çıplaklar karşısında çaresiz kalması, şahinlerin yüreklerine taş gibi oturdu. Diğer taraftan, Kennedy döneminin Kuzey Vietnam'a gönderilmek üzere kan bağışlayacak kadar savaş aleyhtarı güvercinleri, ilerici liberaller, Birleşik Devletler'in Çin Hindi'ni terk etmesinden sonra Kızıl Kmerler'in zafere ulaşmasına, bitmeyen katliamlara, birbiri arkasına iktidar olan eli kanlı despotlara bakarak, Amerikan müdahalesini kınamakla "pek de iyi bir iş yapmamış" olduklarını fark ettiler. Üçüncü Dünya ülkelerindeki "anti-sömürge" hareketlerinin Batı'nın coşkusuna değmeyecek kadar alelade ve müstebit devletlerle sonuçlandığı" en coşkulu ilericiler tarafından bile kabul edildi. 1960'ların insancı duygudaşlığının yerini her biri çok yakın gelecekteki felâketlere işaret eden "yeni gerçeklikler" karşısında duyulan tedirginlik aldı.

OPEC'in 1974'te aniden yükselttiği petrol fiyatları "yeni gerçekliklerden birisiydi. Benzin faturalarının şaşırtıcı toplamları, Birleşik Devletler'in ithal petrole bağımlı, yani "yabancı petrol üreticilerinin insafında" olduğu "dehşet verici gerçekliğini" gün ışığına çıkarıverdi. Enerji, Birleşik Devletler'in "emrine amade" olmaktan çıkarak, "modernleşebilmeleri için" bunca yardım ettikleri birtakım "nankör entarililerin" tekeline girmişti. Oysa Amerika tekerlek üzerinde yaşardı. Enerjisi kısıtlan-

mış bir Amerika, tekerleklerin durduğu Amerika'ydı! Ve "barbarlar" hiç utanmadan, "eşitlikten bahsediyorlardı"! "Amerikan yaşam biçimini mahvetmek" pahasına eşitlik istiyorlardı! Amerika'ya "sayıca eşit ve halif"tiler. Petrol sahalarını göz göre göre "istimlâk" etmek niyetindeydiler. Bunu beceremedikleri takdirde, "dünya malı" diye tanımladıkları petrolün "nasıl paylaşılacağı kararını gelişmiş kapitalist ülkelere bırakacaklarına, kendileri karar vermeye" kalkışıyorlardı!

Amerika'nın Birleşmiş Milletler'deki elçisi, ünlü siyasetbilimcisi, Patrick Moynihan, "Tek ilgilendikleri şey eşitlik!" diye isyan ediyordu, "Anlaşılan, onları ne üretim ilgilendiriyor ne de özgürlük! Oysa biz özgürlük partisindeniz!"

Bu cümleyi duyduğum zaman hiçbir şey anlamadığımı hatırlıyorum. Günay açıklamıştı:

"Petrolü kimin, ne kadar tüketeceğine ilişkin kuralların gelişmiş kapitalist ülkeler tarafından değil de, Moynihan'ın bu 'yeni milletler' dediği kimselerce konulması, dünya düzeninin bozulması, Batı'yı Batı yapan mekanizmanın 'abluka altına alınması', dünyanın gelmiş geçmiş en muhteşem medeniyetinin -Amerikan medeniyetinin- çatırdaması olarak algılandı. Moynihan Efendi bunu söylüyor! İzleyen cümlelere bak: Batı demokrasilerinin kollarını kavuşturup, eski sömürgelerinin kendilerine zorbalık etmelerine izin veremeyeceklerini söylüyor. Zaten, 'şu bayrakları bir açacak' olsalarmış, 'serbest kalacak enerjinin hacmi, kendilerini bile şaşırtırmış'!" Yine anlamadığımı görünce, acı acı gülmüş, "Zenginliğin *Tanrısal bir hak* olduğuna inanan bir ulusun ne denli küstah, ne denli haklıcı, ne denli saldırgan olabileceğini senin Türk kafan anlamaz, arkadaşım," demişti. Haklı çıktı. Bu konuşmadan beş-altı yıl sonra Amerika gerçekten de bayrak açtı. Bu defa da, Irak'ı yerle bir edip, petrol meselesini toptan halletmeye hazırlanırken, aynı Moynihan, buraların aslında Türklere ait olduğunu, Sevr Antlaşması ile kaybettiklerini söylüyor, Ortadoğu'nun jandarmalığını üstlenmemizi istiyordu! Her neyse!

Coraline

1979 Kasım'ında, İranlı öğrencilerin Tahran'daki Amerikan Sefareti'ni uluslararası hukuku bir kenara iterek işgal etmeleri, "İran'a çok büyük iyilikler etmenin dışında hiçbir kabahatleri olmayan, elliye yakın masum Amerikalıyı" rehin almaları, Birleşik Devletler'e yapılabilecek hakaretlerin en ağırı oldu. Hükümetlerinin rehineleri kurtarmaktan aciz kalması, Amerikalıların "Nuke, İran!" "İran'a nükleer bomba!" gibi yürekten teşvikine karşın askeri müdahaleden kaçınması, dünyanın en güçlü devleti olup olmadıkları hususunda kuşkular doğurdu. İran, Arap-İsrail çatışması gibi, petrol gibi, yetmişli yılların altüst edici sorunlarının odak noktası haline geldi. Amerikalılarla Müslüman dünya arasındaki ilişkilerin sembolü oldu. "Allahü ekber" zikri, Amerikan nefreti ya da "medeniyet düşmanlığı"; "ayetullah" lakabı, "uydurma bir yirminci yüzyıl unvanı"; "Muhammedizm", Mekke, çarşaf, Sünni, Şii, molla ve Humeyni, neşeli, sağlıklı, küçücük burunlu, pırıl pırıl saçlı Amerikan çocuklarını yok etmeye yönelik bir gelişmenin göstergeleri; televizyon ekranlarında hemen her gece boy gösteren, "kendi kendilerini kırbaçlayan sapık delikanlılar", dünyanın son medeniyetini tehdit eden Müslümanlar olarak dehşet saldılar.

İran ihtilalinin, "1789 ihtilalinden bu yana ilk halk ihtilali" olduğunu söyleyenler vardı, ancak ciddiye alınmadılar, çünkü Amerikalılar, Jim Jones gibi "peygamberlere, onların bir sözü ile topluca intihar eden ya da cinayet işleyen müritlerine alışkındılar. Humeyni müritlerine Jones'un müritlerinden daha fazla sempati duyulması beklenemezdi. Nitekim, bilim çevreleri, ayaklanma sırasında yüz elli bin İranlının ölmüş olmasını, "İranlıların şehadet kompleksi" şeklinde yorumlayıp geçiştirdiler.

Öte yandan, olaylar, akademisyenlere, gazetecilere, bürokratlara, çokuluslu petrol şirketlerinin uzmanlarına yepyeni kariyer sahaları açtı. Amerikan çıkarlarının korunması için Ortadoğu, Müslümanlık, İran gibi konularda yetişmiş uzmanlara ihtiyaç vardı. Ve başta hükümet olmak üzere, iş dünyası ve üni-

versiteler bu ihtiyacı karşılamaya yöneldiler. Bu yöneliş, Rodoplu'ya Profesör Sernea'yı, daha sonra da Diana'yı getirdi.

Şöyle ki; ünlü bir din adamının İsrail'e sırt çevirmiş oğlu olarak, David Pavloviç'in hayatında Ortadoğu'nun yeri büyüktü. Bölgeye ilişkin her bilimsel faaliyete, bu arada Cord Vakfı'nın, Princeton Üniversitesi "Orient Araştırmaları Fakültesi"nde finanse ettiği seminerlere sevinerek katıldı. Princeton seminerleri özellikle öğretici oldu. David, "Müslüman Afrika'da Kölelik ve İlişkin Kurumlan" adlı ilk toplantıda siyah Afrikalıların, "geçmişte ülkelerinde köle olarak satılmadık adam bırakmayan" Müslüman Afrikalılardan korktuklarını, onlara karşı derin bir nefret beslediklerini öğrendi. İkinci seminerin konusu, Osmanlı İmparatorluğu'nun "millet" sistemiydi; konuşmacılar, Ortadoğu Müslümanlarının aslında birbirleriyle hiçbir köken bağlılığı olmayan uluslardan oluştuğunu anlattılar. Üçüncü seminerde, bölge toplumlarının davranışlarını inceleyebilmek için gerekli "psikoanalitik teknikler"in neler olabileceği tartışıldı; "Müslümanların bir hayal dünyasında yaşadıklarına, ailelerinin baskıcı, liderlerinin çoğunlukla psikopat, toplumlarının çocuksu" olduğuna karar verilmekle birlikte, konunun derinden incelenmesi çağrısında bulunuldu.

David Pavloviç'in, ihanet ettiği cemaatine bir tür "hafifletici sebep" sunmak istemiyle kariyerinin gündemine aldığı uğraşı, Rabin Levi Pavloviç'in hiç beklenmedik müdahalesiyle yön değiştirdi.

Coraline

V

"...Ve o, peygamberlerin adını ve soyunu bildirdikleri kimsedir. O, zulüm ve adaletsizlikle dolmuş yeryüzünü eşitlik ve adaletle dolduracak olandır.

O, Allah'ın yeryüzünde ezan okunmayan bir tek yer kalmayıncaya kadar elleriyle yeryüzünün Doğulularını ve Batılılarını fethedecek şahıstır. Peygamber'in bildirdiği Mehdi'dir. Ve o, İsa bin Meryem'in indiği zaman arkasında namaz kılacağı kimsedir. Hazreti Veliyyi Asr'dır. Kaybolmuş olan 12. imamdır."

Risaletü'l İ'tikadetül'l İmamiye.

Hamursuz Bayramı'nın ziyaretine getirdiği torunlarına ilginç bir şeylermiş gibi baktı, Rabin Pavloviç. Okşamadı, gözleri dolmadı, ama kaşları da çatılmadı. Semaveri yaktı, kuruüzüm, fındık ikram etti. Dünyada olup biteni dinledi.

"Nu! Oğlum," dedi, bir süre sonra, olağan bir ses tonuyla, "görüyorum ki Amerikalılığın Yahudiliğine baskın çıkmış."

Çayından bir yudum içti,

"Söyle bana David," dedi, "Rıza Şah Pehlevi'yi hatırlıyor musun?"

Cevap istemeyen bir soruydu, Profesör başını önüne eğdi.

"Rıza Şah Pehlevi İran'ın başına geçtiği zaman, biz eski vatanımızdaydık." Duraladı, "Nu!" diye ünledi yeniden, "Bir dos-

tum vardı, Ali Buharayi." İsmin bir şeyler hatırlatmasını ister gibi bekledi, umduğu tepkiyi aldı, sonra sürdürdü,

"Görüyorum ki hatırlıyorsun. Memnun oldum. Ali Buharayi bize çok yardım etti. Bolşevik katliamından sonra Türkiye üzerinden Yeni Dünya'ya geçmemizi o sağladı."

Gelinine bakmadan, gelinine anlattı,

"Ali Buhariyi Farsi'ydi," dedi, "Tütün taciriydi, ama ünlü bir âlimdi de. Rıza Şah'ın zindanlarında öldü. Niçin öldü? Çünkü Rıza Şah, Farsi topraklarına Tanrı'nın kanunları yerine kendi kanunlarını getirdi. Tanrı'ya eşlik, ortaklık tasladı. Reform adı altında Müslümanların kutsal kitaplarının yasakladığı pek çok işler yaptı. Karşı çıkan ayetullahları türlü işkencelerle öldürdü. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya ile birlik oldu. Müttefikler, Suriye ve Irak'ı işgal edince Hitler'e ticaret merkezi olarak hizmet verdi. Bunun üzerine Rusya ve İngiltere birleşip İran'ı işgal ettiler. Rıza Han'ın yerine oğlunu geçirdiler. Bu sizin tanıdığınız Şehinşah Muhammed Rıza Pehlevi'dir.

Benim gözüm hep üstünde oldu Muhammed Rıza'nın. Gördüm ki o da Tanrı'yı vicdanlarından çıkarmak için elinden geleni ardına koymadı. Tanrı'nın emirlerine fütursuzca karşı geldi."

Gelinindeki belli belirsiz kıpırdanmayı sezinledi,

"Tanrı'nın ayetlerini Müslümanlara biz verdik," diye açıkladı, "İslâm'ın kelime-i şehadeti olan 'lailahe illallah', İbranice'nin 'Allah'tan başka Allah kimdir' hükmünün Aramca tercümesinin 'lailahe illallah'ının aynısıdır. Yakub'un babası İshak, İsmail'in kardeşidir. Beni İsrail namıyla maruf Yahudiler, İshak'a ve dolayısıyla İsmail'e hesap verirler ve kezalık dolayısıyla Yahudiler ve İslâmlar kardeştirler. Tanrı'nın emirlerine uydukları, şirk ve tuğyan üzerine kurulu sistemleri reddettikleri sürece Müslüman toprakları Yahudileri en iyi ağırlayan topraklar oldu.

Nu! Tanrı'nın kanunlarının geçerli olduğu Müslüman topraklarında Yahudiler katliam görmedi. Ama Şah, Farsileri Batılılaştırmak yolunda çok şey yaptı. İran'ı goyim bir Batı'nın karşısına kendilerine benzeyen bir toplum olarak çıkarabilirse, onlarla ilişkilerinin daha iyi olacağını, tahtını koruyabileceğini düşündü. Oysa Farsi uleması, '0' gelinceye kadar her türlü devlet şekil ve yönteminin kanunsuz olduğunu biliyorlardı."

Coraline

"İsa Mesih! Bir mesih daha!"

Diana şaşkınlığını seslendirmemişti, ama Rabin Pavloviç kalp kulağıyla duydu gelininin sesini,

"Onların içtihatlarına ve mezhep anlayışlarına göre," diye açıkladı, "Mesih, kaybolan 12. imamdır. Müslüman peygamberinin ölümünden sonra imam dedikleri Tzadik'Iik hakkının Ali'ye ait olduğuna, Müslümanlara onun hanedanının başkanlık etmesi gerektiğine inanırlar. İşte, ehlibeyt hanedanının 12. imamı Muhammet Mehdi, onuncu yüzyılın başlarında doğmuş ve kaybolmuştur."

Yorulmuş gibi duraladı, geriye yaslandı, Tevrat okuyormuşçasına sallanmaya, mırıldanmaya başladı,

"Ve o peygamberlerin adını ve soyunu bildirdiği Mehdi'dir. Tanrı'nın kanununu ondan başka kimse ayakta tutamaz. O, istediği kadar, hatta dünyanın ömrü boyunca kayıp kalabilir, ama yine de ondan başka bir Tzadik olmayacaktır."

Sustu, bir süre daha sessiz sallandı, gözlerini açtı, gelinine dikti. Kadın nefesini tuttu. Neden sonra,

"Tanrım!" diyerek içini çekti Rabin Levi, "Hayır. İran'da olup bitenleri izlememe goyim basını imkân vermiyor. Kalbimin gözüyle okumaya, kulağı ile duymaya çalışıyorum. Biliyorum ki, Farsiler bizim yapamadığımız bir şeyi, Tanrı'nın kanunu olduğuna inandıkları bir nizamı, insan yapısı yasaların yerine koymaya çalışıyorlar. Fakat Nu! Humeyni'ye güvenmiyorum!"

"Neden ama?"

"Humeyni, Müslüman Ben Gurion'udur! İşte bundan!"

Birden öfkelenmiş, yaşından beklenmeyen bir şiddetle doğrulmuştu,

"Ben Gurion goyimi gibi, Humeyni de bekleyemedi Mehdi'yi!"

Oğluna döndü,

"Hatırla!" diye gürledi, "Evet, imam kayıptır ve bir gün gelecektir! Ama o gelinceye kadar bizim elimiz kolumuz bağlı durmamız, İslâm dışı uygulamalara seyirci kalmamız mümkün mü? Bu, İslâm'ı ve hükümlerini fiilen kaldırmamız demek değil mi? Niçin aksini yapıp İslâm'ı uygulamayı düşünmeyelim? 'İmamın gelişini beklerken tam bir sorumluluk yüklenmez mi bize?' diyen Humeyni değil mi? Söyle bana David, Mesih'siz İsrail'i Filistin belleyen goyim Siyonistlerin savunması da bu değil miydi?"

Gelinine döndü,

"Humeyni, Tanrı'nın sözünün esas alınmadığı bir İran kurmaya kalkıştı," dedi, "oysa Mehdi gelmeden kurulan bir İran, Tanrı'nın sözünün geçerli olmadığı, Müslümanlarının kitabının merkez alınmadığı bir İran'dır. Laik bir İran'dır. Ben Gurion'un laik İsrail'i gibidir."

Başını kederle önüne eğdi.

"Anlıyorum," diye mırıldandı şaşkın gelini.

"Nu!" dedi Rabin Levi, gaipten haber verirmişçesine kısılan sesiyle, "Kavgalar büyüyecek, çok insan ölecek! Ama belki de, Batı'nın bozduğunu İran düzeltecek. Yıkımlar Tanrı'nın düzenine yol açacak. Çünkü Diana," dedi, gelinini yepyeni bir isimle benimseyerek,

"İnsanoğlunun yeryüzündeki varlığının anlamı üretim araçlarına sahip olmak, üretim ilişkilerini güçlü olanın doğrultusunda düzenlemeye kalkışmak, dünyevi nimetler uğruna kan akıtmak, eşyaya ya da bilgiye satmak ya da satılmak değildir," oğluna bakmadan hatırlattı,

"İnsan Tanrı'ya kulluk etmek için yaratıldı. Kulluk görevini ihmal etmemek için yaratıldı. Hayatta kalabilmek için birtakım maddi şartlara ihtiyacı vardır, ancak ondan asıl istenen, yaşamını Tanrı'nın rızası için düzenlemektir. Nu! Diana! Servet nasıl dağıtılacak, üretim nasıl yapılacak, ne kadar tüketilecek, kimler, neye, ne kadar ve kime vekâleten sahip olacaklar? Bütün bunlar, insanoğluna bırakılmayacak kadar hayati sorunlardır. Bunun böyle olduğu da, goyimlerin insanoğluna ilişkin hiçbir sorunu çözememiş olmalarının tasdikindedir. İnsanoğluna bırakıldığında, tereyağ yerine çelik, ilaç yerine silah verilir çocuklara.

Coraline

Nu, Diana! İnsan, insanın eline teslim edilemeyecek kadar kıymetlidir. İran'ın yapmaya çalıştığı, Tanrı rızasına göre yaşamak, doğruları başka insanlara, ülkelere anlatmaya çalışmak, bunu hissediyorum.

Nu! İran'ın savaşı kanunun küfre karşı savaşıdır. İnsanı Tann'ya ortak koşan *muazzamlara* karşı savaşıdır. Kadercilliğin reddidir."

"Humeyni'ye güvenmediğinizi sanmıştım, yanlış mı anladım?"

"Humeyni varsa, dostum Şeriatmedari de var," diye araya girdi Rabin. David, hayretle babasının yüzüne baktı, dostu?

Rabin Pavloviç, Amerika'nın oğluna neleri kaybettirdiğini üzüntüyle gördü,

"Dostum," dedi, elini kalbine götürdü, Profesör o zaman anladı kalp yoluyla tanıştıklarını.

"Fakat, baba," dedi Diana, ilk kez kayınpederine, kocası kaşlarını "yapma" anlamında kaldırdı; Rabin yadırgamadı,

"...Müslümanlar İsrail'e düşman..." dedi ve daha sözler ağzındayken kavradı,

"Ama bugünün İsrail'i, Yahova'nın Filistin'i değil, öyle mi?"

Rabin cevap vermedi, ama gözlerinde belli belirsiz bir pırıltı vardı.

"Yahudi goyimi! Kanunsuz bir devletin, kanunsuz devletlere karşı, kanunsuz savaşı! Ve siz tabii ki taraf Olmayacaksınız, değil mi?"

Otuz yıl önce valiahtına söylediklerini bu kez de gelinine tekrarladı Rabin,

"İbrahim'in, Yakub'un toprağı... Eretz Yisroel, Mesih gelmeden kurulamaz. Kutsal Topraklar ancak Mesih tarafından kutsanabilir. Ben Gurion'un İsrail'i kutsal değildir. Uğruna dökülen kanların hiçbir ilahi gerekçesi olamaz."

"Öyle görünüyor," dedi, Ellen Catherine, "neden İsrail'e göç etmediğinizi anlıyorum."

"Ben halkımı Rusya'dan Amerika'ya getirdim," diye sürdürdü Rabin ve Profesör Pavloviç babasının gönlündeki yerini goyim karısına kaptırdığını hissetti; beklemediği bir burukluk sardı gönlünü,

"Nu! Diana, Amerika'ya getirdiğim gibi İsrail'e de götürebilirdim. Yapmadım. Niçin? Çünkü gerçek goyim toprağında yaşamak, Yahudi goyiminin arasında yaşamaktan evladır. 'Aldatıcılar sizi Tanrı ile aldatmasın,' der Kitap. Ben Gurion, Yahova'nın adını anarak aldatıyor, saptırıyor, dünyevi nimetlere uşak ediyor Yahudileri. İsrailoğullarına vaat edilen toprağı, Hıristiyanlara teslim etti. Nasıl mı etti? Onların yöntemlerini yerleştirerek etti. Nu! İsrail, Yahudi değil artık! Zulmü defetmek isteyenler, zalimlerin yollarını benimsediler. Ben halkımı burada, Birleşik Devletler'de, bu aldatmacalardan uzak tutmaya çalıştım.

Nu! Diana, Mesih'in şereflendirmediği İsrail'e asla gitmeyeceğim."

"Ya İran? İran'a gider miydiniz?'

David Pavloviç nefesini tuttu.

"Hayır," dedi Rabin Levi, soruyu hiç de saçma bulmadığını belirten bir ifadeyle, David, tarihinden ne denli kopmuş olduğunu bir kez daha fark etti.

"Hayır, ama Tanrı'nın yollarını kim bilebilir?"

"Yani, 'ışık' Müslüman Doğu'dan gelebilir mi? Öyle bir ihtimal var mı?"

Bu kez açıkça gülümsedi Rabin Levi,

"Batılı gözü, küçük kıvılcımları göremez," dedi. Başını hafifçe pencereden yana çevirdi, Catherine'e geceyi gündüz yapan Brooklyn Köprüsü'nü gösterdi.

Coraline

"Bunca neonun, bunca ışığın arasında, küçücük bir kıvılcımı kim görebilir? Nu, Diana, senin John Winthrop işte bunda yanıldı."

John Winthrop'u tanıyor olmasına şaşırmadı, "Diana" adını kabullendiği gibi kabullendi Ellen Catherine,

"Işık, sigara ateşinin lamba yerine geçtiği karanlıklardan gelecektir," diye fısıldadı, "bizim teknokrasimizi eninde sonunda fethedecek olan Orient, Batı'nın bugünkü barbarlığı ile yaptığı gibi teknolojinin adına tapınaklar inşa edip önünde eğilmek yerine, sokakları ve evleri aydınlatmak için kullanacak elektriği. Doğu'dan gelecek insanlar yaşamın gizlerini ve insan ruhunu, neon tüplerinin aydınlığı ile boğmayacaklar. Teknolojik medeniyetin makinelerini kendi ruhlarının ve dehalarının gücü ile dizginleyecekler ve denetim altına alacaklar, tıpkı orkestrasını içgüdüsel bir müzik anlayışla yöneten orkestra şefi gibi yönetecekler teknolojiyi."

"Gheorghiu'yu beğenirim," dedi Rabin Levi, oğlunu bir kez daha altüst ederek.

"Nu, Diana, o Romen pek çok şeyi anlıyor," gözlerini esefle kırpıştırdı, "ama söylemiyor," dedi.

"Doğu'dan gelecek insanların ruhları ve dehaları dediği şeyin Kâinatın Sahibi'nin Kanunu'nu uygulamaktan öte bir şey olmadığını söylemiyor. İnsana atfettiği özelliklerin Tann'nın yansımaları olduğunu söylemiyor. Gheorghiu ağaca bakmaktan ormanı kaybetmiş Diana. Dünyada olan biten her şeyi teknolojik emperyalizmin güdümünde görmek yanlıştır, kaderciliktir. Bu düşünce, Yahova'nın vaadine inanmamak demektir. Küfürdür."

"'25. Saat,' diyor," dedi, Diana, "insanoğlunun kurtuluşunun mümkün olmadığı saat, Mesih için bile çok geç olan bir saat. Son saat değil, son saatten bir sonraki saat. Batı medeniyetinin bu dakika içinde olduğu saat. Şimdi."

"Gheorghiu bir goyim, Diana. Bütün söyledikleri goyişkayt! Orwell gibi. 25. Saat diye bir şey yok. Mesih için saat yok. Gheorgihiu için bile çok geç değil!"

Konuşmanın sonu gelmiş gibi ayağa kalktı, kapıya doğru iki adım attı, döndü,

"Evet, Diana," dedi, "onaylıyorum."

Torunlarını duygularını belirten hiçbir işaret vermeksizin süzdü,

"Orient'e gitmenin bir yolunu bulmalısın. Çocukların başka şansı olmayabilir. David'e yapılan o teklif üzerinde düşünme-, lisiniz."

"Hangi teklif?" Ellen Catherine, hayretle kocasına döndü!

"Sana söyleyecek zamanım olmadı," diye kekeledi Profesör Pavloviç. Babasından hiçbir şeyi gizleyemeyeceği bilgisiyle çocukluğundaki gibi sarsılmıştı,

"Cord Vakfı, İstanbul Sosyal Bilimler Üniversitesi için konuk profesör istiyor. Dekan sebt iznimi* kullanabileceğimi söyledi."

"Sultan İkinci Beyazıd'ın memleketi," diye mırıldandı Rabin Pavloviç. "Sefaradlara da sığınak oldu, Eşkenazlara da." **

Bir kocasına, bir kayınpederine baktı Diana Pavloviç. Yaşlı adam, omuzları ağır bir borç yükünün altında eziliyormuşçasına düşük, yavaşça dışarı çıktı.

Coraline

*)"Sebt izni", Amerikan üniversitelerinde öğretim üyelerine belirli aralıklarla dinlenmek, kendilerini geliştirmek amacıyla tanınan bir yıl süreli ücretli izin hakkıdır. *Sebt* ya da *şabat* günü geleneğinden kaynaklanır, (y.n.)

**) 1492'de Kral Ferdinand ve Kraliçe İzabel'in ünlü "Kova Fermanı" ile İspanya'dan sürülen Yahudileri, İkinci Beyazıt kabul etmiş, hatta kadırgalar göndererek aldırmıştı. "Sefarad", İbranice'de "İspanya" demektir. Türk Yahudilerine bu nedenle İspanyollar anlamına gelen "Sefaradlar" denir. "Ladino" diye bilinen eski bir İspanyolca konuşurlar. "Eşkenaz"lar, Kıta Avrupası Yahudileridir. Onların "Yiddiş" denilen Almanca kökenli bir dilleri vardır. Rabin Pavloviç, İkinci Dünya Harbi'nde, Almanya'dan kaçıp Türkiye'ye sığınanlardan bahsediyor, (y.n.)

VI

Diana Pavloviç, Günay Rodoplu ve benim Ziya Bar sohbetlerimizi hatırlarsınız. O yorucu gece, Diana bize İstanbul'a gelme kararlarının en "kötü tahminlerinin de ötesinde" tartışmalara neden olduğunu anlatmıştı. Anlaşılan, annesi, Mrs. Austin-Auchincloss, aziz eşini genç yaşta kaybetmiş olmanın dışında, "hayatındaki en büyük düş kırıklığı" olarak nitelendirdiği kızını, "o korkunç zenci Malcolm X'in nümayişlerine katılan, o saygın evi beyaz süprüntülerle (hippiler!) dolduran, Yahudi gettosunu Boston'un göbeğine taşıyan" kızını, epeyce bir süredir onulmaz bir yitirmişlik duygusuyla anıyordu.

Günay, "Yirmi dört saatte bir yeni bir entelektüel, sanatsal, sosyal ya da teknolojik akım geliştiren Birleşik Devletler'de,

kuşaklar arası çelişkinin anlaşılmaz bir yanı olmadığını"nı söylerdi. Ancak yaşlı kadının, "Catherine sadece bana değil, Amerika'yı Amerika yapan bütün değerlere ters," diye sızlandığına bakılırsa, Diana'nın ailesinde durum daha da vahimdi. Bununla beraber, Mrs. Auchincloss'un kızının onulmaz yabancılaşmasına ilişkin olarak Mürebbiye White'a sunduğu kanıtı, kendi adıma gülünç bile bulmadım:

"Yani düşünebiliyor musunuz Mrs. White! Bacaklarını bile tıraş etmiyor!"

Diana, annesinin geçen Noel'de kendisine hediye ettiği Schick marka, sevimli, sessiz, şeker pembesi elektrikli tıraş makinesini (sıfatlar onun!) kullanmadığı için öfkelendiğini anlattığında adamakıllı sıkıldığımı hatırlıyorum. Ancak itiraf etmeliyim ki yaşlı kadının öfkesini kabartanın, estetik kaygıdan öte bir şey olmuş olmasını ilginç buldum. Meğer Mrs. Auchincloss, Diana'nın bacaklarının yakışıksız durumunu (ne deyim!) "getto kaçkını" dediği Yahudi kocasının kızı üzerindeki etkisine verir, en çok da buna sinirlenirmiş,

"Biliyor musunuz, o adam ne dedi bana? 'Ama neden Mrs. Auchincloss,' dedi, -anne demiyor! Ben de izin vermem, zaten!- 'bence insan kılı doğal, sıcak ve gerçekten de çok güzel!'"

Mürebbiye White, başını esefle sallamış, ne diyeceğini bilemiyormuş gibi susmuştu,

"Hiç olmazsa torunlarımı kurtarabilseydim! Düşünün bir kere, ona 'Katyuşka' diyorlar! Bana söyler misin, neden Mary, Suzan gibi güzel Hıristiyan isimleri değil de, 'Katyuşka'?"

"Anladığım kadarıyla Rus ismiymiş, Madam."

"Peh! Biliyorum, tabii! O, o Yahudi göçmenin başının altından çıkıyor bütün bunlar! Ama Tanrı'ya şükür. Ona değil, sevgili müteveffa kocama çekti torunlarım!"

Bu noktada gözleri dalıyor, burnunu çekiyordu.

"Çok yakışıklı bir adamdı Binbaşı, öyle değil mi Mrs. White? İnsanlar, 'John Wayne'in tıpkıbasımı' derlerdi!"

Mrs. White, her seferinde onaylıyordu.

Coraline

"Öyle derlerdi efendim."

"Müteveffa eşim torunlarının saygın özel okullarda okumalarını isterdi. Onlara söyledim. Masraflarını karşılamayı bile teklif ettim! Bir büyükanne daha fazla ne yapabilir? Ama, hayır! Herhangi bir çocuk gibi 201 numaralı halk okuluna gidiyor torunum! Şimdi de Orient'e götüreceklermiş! Muhammedilerin arasına!"

Bu, emektarın henüz bilmediği bir gelişmeydi, yüreği yerinden oynadı, ama yine de terbiyeli bir çığlıkla karşıladı,

"Oh, hayır! Olamaz! Buna müsaade edemezsiniz Madam!"

Mrs. White'in tepkisi, Diana'nın annesinin kararını doğrulamış, yerinde duramıyormuş gibi kalkmış, salonun içinde birkaç kez gitmiş gelmişti kadın.

"Evet, götüreceklermiş!" diye yineledi, "Ama, önce benim cesedimi çiğnemeleri gerekecek!"

Meseleyi hemen o gün orada halletmeye karar verdi.

"Lütfen, Mrs. White, Peter'a söyleyin otomobili hazırlasın. Winthrop malikânesine gidiyorum. Şimdi!" Bir saat sonra en güzel yıllarını geçirdiği, ama şimdi "utanılacak halde" dediği Winthrop malikânesinin devasa sahanlığındaydı.

Diana'nın anlattığı olayı oradaymışım gibi görüyorum: Mrs. Austin-Auchincloss, topuklarını vurarak yürüyor, sahanlığın ortasına geliyor, ikinci kata tırmanan kavisli merdivenin (bakınız, Amerikan filmleri!) başında duruyor ve yukarı sesleniyor,

"Miss Ellen Catherine Austin-Auchincloss! Bir dakika içinde aşağıda ol! Seninle konuşacaklarım var!"

Oturma salonuna yöneliyor, tozlu kapıyı eldivenini kirletmekten korkar gibi parmağının ucuyla itiyor, giriyor. Kocaman bir Ankara kedisinin - "Her tarafa tüy döktüğünden eminim!"- istemeye istemeye indiği kanepeye ilişiyor. Evin bakımsızlığına duyduğu öfke kulaklarını uğuldatıyor. Diana'nın "Merhaba, anne"sini duymazdan geliyor, patlıyor.

"O Muhammedilerin arasına girmeyi düşündüğüne göre deli olmalısın!"

Diana, kendisini en yakın koltuğa atıyor.

"Anne, tekrar başlama ne olur!" diye inliyor.

"Otur!" diye emrediyor, Mrs. Auchincloss, "Otur ve dinle!"

Diana, annesinin yanında getirdiği büyük evrak çantasını o zaman görüyor. Nedir diye bakarken, yaşlı kadın çantasına saldırıyor, bir süre kilitin süresiyle uğraşıyor, açmayı nihayet başarıyor, fotokopilerden oluşmuş gibi duran kalın bir dosya çıkarıyor,

"Buna bak!" diyor, dosyayı kızının yüzüne doğru sallayarak, "Bak, Gustave Flaubert ne yazıyor!"

Diana, şaşırmış kalmıştır,

"Gustave Flaubert! İsa Mesih! Anne, sen Flaubert okumazsın ki! Bana da yasaklamıştın, hatırlamıyor musun?"

"Evet, evet! Ama bu yazdıkları başka! Dinle!"

Altın bir zincirle boynuna astığı kelebek gözlüklerini burnunun ucuna yerleştiriyor, okumaya hazırlanıyor. Diana bağırıyor,

"Anne, lütfen! Güpegündüz de olmaz ki!"

Mrs. Auchincloss, tınmıyor, işaretlediği sayfayı açıyor, başlıyor,

"Mohammed Ali'nin -Mohammed Ali, Mısır Sultanı'ydı-soytarısı bir gün kalabalığı eğlendirmek için Kahire'de, pazaryerinde bir kadın yakaladı. Bir dükkânın kenarına sıkıştırarak onunla herkesin içinde cinsel ilişkide bulundu. 0 sırada dükkâncı sükûnet içinde piposunu içiyordu."

Duraklıyor, gözlüğünün üzerinden tavartı seyreden Diana'yı süzüyor.

"Duyuyor musun?.. *'Kahire'den Kubra'ya giden yol üzerinde bir zamanlar genç bir adam vardı. Herkesin gözü önünde iriyarı bir maymunun altına yatar, onunla cinsel ilişkide bulunur, böylece halkı güldürürdü.'"*

Tekrar duraklıyor, yine kızını süzüyor.

"Son günlerde bir dilenci öldü. Delinin biriydi. Buna karşın halk onun kutsal olduğuna inanırdı. Onu Tanrı'ya yakın sayar-

Coraline

lardı. Bütün Müslüman kadınlar bu dilencinin yanına gider ve üzerine işerlerdi. Sonunda adam, kadınların idrarından bitkin düştü ve öldü."

Diana'nın sabırsızlandığını fark ediyor, okumayı hızlandırıyor.

"Kahire'de çırılçıplak dolaşan bir molla vardı. Sabahtan akşama kadar hareket halindeki cinsel organı açıkta, gezer dolaşır, edepsizlik ederdi. Bir takke kafasına, bir takke de cinsel organının üzerine geçirir, öyle dolanırdı. İşeyeceği zaman, takkeyi kaldırırdı."

"Aferin ona!" diyor Diana, oturduğu yerden. Annesi yine duymazdan geliyor,

"Bu esnada çocuğu olmayan kadınlar yanına yaklaşır, idrarını avuçlarına doldurur, ellerini, yüzlerini yıkardı."

Yaşlı kadın yine duralıyor, Diana tavanları seyretmeyi sürdürmektedir,

"Eeee? Buna ne diyorsun küçük hanım?"

Patlama sırası Diana'dadır,

"Ne diyeyim istiyorsun, anne?"

Mrs. Austin-Auchincloss'un nefesi sıkışıyor,

"İsa Mesih! Böyle bir kepazelik, bir rezalet, bir, bir, bir..." Lâfın sonunu getiremiyor, boğulacakmış gibi öksürmeye başlıyor.

Diana, bu defa da acıyor,

"Bak, anne," diyor açık vermemeye çalışan bir ses tonu ile, "tek bir kelimesine bile inanmıyorum!"

("Oysa," demişti, 0 akşam bize, "beni etkilemeyi pekâlâ da becermişti!")

"Ne demek 'inanmıyorum'? İnanmıyorum da ne demek?" Mrs. Auchincloss, artık çıngır çıngırdır. "İşte kitap, 1973 basımı! Burada, Boston'da basılmış! Adı, 'Mektuplar'!"

Diana bakıyor, sahici bir kitap, lâfı saptırıyor,

"Sen nereden buldun? Öyle pek gezmezsin de..."

"Mrs. White getirdi."

"Bana okuyasın diye?.."

Mrs. Auchinloss, muzafferane bir tavırla arkasına yaslanıyor,

"Herhalde!"

Diana, içini çekiyor.

"O.K.! Okudun işte." Olağan bir tavırla ayağa kalkıyor, "Ve ben sana teşekkür ederim. Bir fincan kahveye ne dersin?"

"Hayır, tabii ki! Cildime dikkat ederim!"

"Ben alacağım," diyerek uzaklaşmaya çalışıyor Diana, ama Mrs. Auchincloss odadan çıkmasına izin vermiyor,

"Miss Auchincloss, derhal geri dön ve otur! Seninle henüz işim bitmedi!"

"Nedir, anne?"

"Senin o Quaker Komitesi üyeliğine de derhal son vermeni istiyorum! Bir Austin-Auchincloss o, o, Homeyni canavarına yardım edemez! Ülkeni hiç düşünmez misin sen?"

"Mr. Humeyni bir canavar değil anne," diye yanıtlıyor Diana, sabırla.

"Tabii ki, o bir canavar! Daha dün New York Post yazdı. Mr. Carpozi..."

Diana, Mr. Carpozi'yi küçümsemeye karar veriyor (oysa hiç de öyle küçümsenecek birisi değil, Türkiye'deki karşılığı örneğin, Emin Çölaşan olmalı).

"Mr. Carpozi de kim?"

"O ünlü gazeteci! 'Ayatollah'ın Mein Kampf'ı isimli kitabın yazarı!"

Diana kulaklarına inanamamaktadır,

"Hadi, anne! Humeyni'nin 'Mein Kampf isimli bir kitabının olamayacağını sen de biliyorsun!" (Diana, annesiyle arasında geçen bu diyalogu özetlerken, Günay'ın gülmeye başladığını hatırlıyorum. Amerikalıların yok etmeye karar verdikleri her lidere, ilk iş olarak "Hitlerlik" sıfatını yakıştırdıklarını söylemişti. Nitekim, çok sonraları, Saddam'a da aynı unvanı taktılar.)

Coraline

"Nasıl olmaz! Manor Yayınevi'nden çıktı! İsmi. 'Ayatollah Homeyni'nin Mein Kampf'ı!" diye çırpınıyor kadın.

"Ve sende bir nüsha var, öyle mi?"

Hayır, yoktur, çünkü Mrs. Austin-Auchincloss, eseri kitapçıda görmüştür, ama "öyle bir süprüntüye" para vermek istemediği için satın almamıştır,

"Ben, Alman Hitler'in kitabını da almamıştım. Bilirsin, Hitler'den nefret ederim!"

"İsa Mesih, anne! Ne ilgisi var şimdi?"

"O çılgın Arap da tıpkı Hitler gibi! Bir deli! Bir zorba! Nefret dolu bir insan!"

Bu noktada artık Diana da çığlık çığlıktır,

"Anne, Mr. Humeyni Arap bile değil! O bir İranlı!"

Mrs. Auchincloss, gözünü olsun kırpmaz.

"İranlı, Arap, Türk!" der, tükürür gibi, "Muhammedi işte! Oriental!"

Diana, "Hiçbir yolu yoktu," diyordu rakı kadehinin içine, "annem olacak bu kadına bir şey anlatmanın hiçbir yolu yoktu!"

Konuyu değiştirmeye çalışmış, bu defa da, Türkiye'de olacakları süreçte evi kiralamak isteyen beş çocuklu zenci Profesör Tillich'ten dolayı kavga etmişlerdi. Mrs. Auchincloss, baba evini bir zenciye kiralamaktansa ölmeyi yeğliyordu, nitekim titreme nöbetine tutulduğuna bakılırsa, ölümü yakın gibiydi. Diana yine acıdı,

"Hadi anne, hadi! Mrs. Tillich'in benden daha kötü bir ev kadını olması mümkün değil! O da Sarah Hala gibi!"

Sarah Hala dediği, bahçıvanlarının karısıydı. Gerçekten de, Diana'nın "ev kibiri" dediği temizlik patolojisi kurbanıydı. Diana, Mrs. Tillich'in nicedir bakımsız kalan evi nasıl toparlayacağını anlattı. Mrs. Auchincloss sakinleşti, ancak hemen ardından sükûnetinin bedelini talep etti,

"Bak Catherine, geliş nedenim Kâtyuşka!" diye açıkladı, "Düşündüm, düşünüyorum ki, onu bu yıl burada benimle bırakabilirsin!"

Diana, bu konuyu daha önce de konuştuklarını hatırlatıyor,

"David'le ben, Katyuşka'nın farklı deneyimleri olsun istiyoruz," diye tekrarlıyor, "bu bir yılın farklı deneyimler geliştirmesine yardımcı olacağına inanıyoruz."

"Catherine! Raporlar var! Bak, burada!"

Yaşlı kadın evrak çantasına bir kez daha saldırıyor ve yaylım ateşi başlıyor,

"Türkiye'de her beş çocuktan birisinin tüberküloz olduğunu biliyor musun? Cüzzamın çok yaygın olduğunu biliyor musun? Tanrı aşkına, cüzzamlı köylerin etrafına Batılılar görmesin diye duvar çekiyorlar! Her yıl, Türkiye'de görev yapan Amerikan askeri personelinin yarısı hastalandıkları için geri gönderiliyorlar! Ailelerinin yüzde doksan ikisi ilk yıl içinde yumurtalık iltihabına yakalanıyorlar! Dizanteri ve sarılık olanlar bu rakamın dışında! Yani, Catherine! Yemek için uygun et bile bulamayacaksın! Etler tenyalı! Türk çocuklarının yüzde doksanında bağırsak kurdu var! Onlar pisliğe alışık! Ama ya Katyuşka? Ya bebek? Bu seni korkutmuyor mu? Sizin PX ayrıcalıklarınız da olmayacak! Üstelik haşiş sorunu da var! Türk kadınlarının çocuklarını uyutmak için onlara afyonlu su içirdiklerini biliyor muydun? Yemeklerinde bile haşiş kullanıyorlar! Sen nasıl böyle bir..."

Yaşlı kadın bitirmek bilmiyor. Sonunda, Diana pes ediyor,

"Anne, gerçekten harikasın sen! Nereden buldun bunları?"

"Yani! Seni ikna etmenin başka bir yolu olmadığını düşündüm! İşte, kendin gör: Dünya Sağlık Teşkilatı raporları, Birleşik Devletler Kara Kuvvetleri'nin tabiyeleri, Af Örgütü'nün yayınları... işte!"

Kısa bir sessizlik oluyor,

"Peki, ne diyorsun?" diye üsteliyor, Mrs. Auchincloss.

"Ne dememi istiyorsun?"

"Gitmiyoruz demeni istiyorum!"

"İmkânsızı istiyorsun!"

"Niçin ama?"

Coraline

Yine kendinden geçmiş gibi bağırmaya başlıyor yaşlı kadın. Yine fırlayan boyun damarları, yine ürken Diana,

"Anne! Lüfen kendine gel! Hastalanacaksın!"

"Miss Austin-Auchincloss! Konuyu değiştirme! Cevap ver bana, niçin? Niçin imkânsızı istiyorum?"

Kahveden çoktan vazgeçen Diana, annesinin karşısına yerleşiyor, gözlerinin içine bakıyor.

"Anne, bak" diyor, ne denli içten olduğunu yansıttığını umduğu bir tavırla.

"Anne, bak, Katyuşka'nın bir seçeneği olsun istiyorum. Birleşik Devletler dışında bir seçeneği. Her koşula uyum sağlayabilecek şekilde büyüsün istiyorum. Anlıyor musun beni?"

Mrs. Austin-Auchincloss'a göre, Birleşik Devletler dışındaki dünya bütünüyle ilkeldir. Gözleri hayretle açılıyor,

"Ama Catherine! Katyuşka niçin ilkelliğe uyum sağlasın ki?"

Diana, bu noktada duraladı, Boğaz Köprüsü'ne, Ziya Bar'ın kalabalığına görmeden baktı,

"Doğrusunu isterseniz, bu sorunun kolay bir cevabı yoktu," diye söylendi. Derin bir nefes almış,

"Bak anne, öyle inanıyorum ki, dünyanın gidişatı Katyuşka ve küçük David'i hayatlarının bir noktasında ilkel yaşam koşullarına zorlayacak," diye sürdürmüştü,

"Çocuklar, ayakta kalabilmek için amansız bir savaş vermek zorunda kalacaklar. Ama bu savaşa hazır değiller. Tersine, Birleşik Devletler'in düzeni onları bu savaşı asla kazanamayacakları biçimde şekillendiriyor. Çünkü düzenin kendisi ıuıeş'um bir komplonun eseri. Komplonun varlığını hissediyorum, ama nerede, ne zaman başladığını, ne kadar süreceğini kestiremiyorum. Bütün bildiğim, ittifakın giderek güçleniyor, her gün biraz daha genişliyor olduğu. Sanki bir hortuma yakalandık ve bu hortum etimizi kemiğimizden sıyıracak, iskeletimizi unufak edecek. Bunu seziyorum. Farelerin gemiyi terk etme zamanının geldiğini sezdikleri gibi seziyorum. Ancak bizim yüzebileceğimiz bir kıyımız da yok. Ama belki çocukların bir

şansı olabilir diye düşünüyorum! Başka yaşam biçimlerine, başka seçeceklere hazır ve daha önemlisi açık olurlarsa bir şansları olabilir diye umuyorum. Onlara özgür olmak şansı tanımak zorunda olduğumuzu hissediyorum. Ve bunu gecikmeden, şimdi yapmalıyız. Çünkü, açıkçası, Amerikan medeniyetinin bu komplo karşısında daha uzun yıllar direnebileceğinden emin değilim!"

Mrs. Auchincloss'un ilk tepkisi, "Offf! Ne kadar marazi bir çocuksun, Ellen Catherine!" oldu. Evet, "Kızıllar" tehlikesini teslim ediyordu ama, Amerika'nın gücüne duyduğu güven ölümcül bir tehditle karşı karşıya olduklarını kabullenmesine engeldi. Oysa Diana, sözünü ettiği tehlikenin "Kızıllar" olmadığını söyledi. Hayır, nükleer savaştan da bahsetmiyordu! Diana'nın sezinlediği komplo, "bizim mekanik kölelerimiz" diye adlandırdığı yüksek teknoloji ürünleri ile Amerikan toplumunu örgütleyen, yöneten bilim adamları ve mühendislerin "meş'um" işbirliğiydi.

"Teknoloji çağına uyum sağlayacak şekilde eğitiliyor, örgütleniyor, yönetiliyor olmamız, bizim mekanik kölelerimizin zaferidir," diyordu Diana. "Mekanik kölelerimiz egemenliklerini sürdürebilmek için bizim boyunduruğumuz altına giriyorlar. Bu şeytani yolla, biz onları köle sanırken, aslında, onlar bizi esir almış durumdalar! Teknokrasi öylesine iyi örgütlendi ki, teker teker hepimizin beynini yıkıyor. Amerikalı, artık teknolojiyi kendisine köle etmeyen özgür insandan nefret ediyor. Evinde bilgisayarı olmayanı aşağılıyor, ihtiyaç duymayana aylak diyor. Bir zamanın toprak sahibi Güneyliler gibi. İnsanın değerini, sahip olduğu köle, bu durumda, mekanik köle sayısına göre saptıyoruz. Amerika Birleşik Devletleri kölelerin sırtında yükseliyor! Putperest Roma gibi! Eski Yunan gibi! Kâinatın merkezini mekanik köleler ele geçirdiler! Ve köle sahipleri, köleleri olmadan yaşayamıyorlar! Hayatta kalmanın tek koşulu mekanik kölelere uyum sağlamak! Böylesi bir bağımlılığı dehşet verici bulmuyor musun? Kölesi olmasa saçını taraya-

Coraline

mayacak bir Scarlet O'Hara figürünü acıklı bulmaz mısın? Bu bağımlılığı aşağılık bulmuyor musun? Aynı konuma geri dönmüş olmamız dehşet verici değil mi?"

Bu noktada, Mrs. Auchincloss, kızını, Diana'nın o güne kadar annesinin ağzından hiç duymadığı bir küfürle ödüllendirdi (yüklem, Diana'nın!).

"Bull shit! Bana bu kadar iyi hizmet veren bir makineye neden köle olmayayım?"

"Tekrar düşün, sahibini kendi olmadan kıpırdamayacak hale getiren bir köle, köle olmaktan çıkmaz mı? İnsan en kolay mülkiyet yoluyla esir olmaz mı? Parayı düşün, ne kadar çok birikirse, vazgeçmesi o kadar zor olmaz mı? Sen parayı değil, para seni kullanmaya başlamaz mı?"

"Ne var bunda? Servet günah değil ki?"

"1929'u hatırla! İntihar edenler milyonerlerdi, yoksullar değil! Anlamıyor musun anne, teknokrasi ruhu iğdiş eder! Ruhumuzun öldüğünün farkında değil misin? Amerika'nın öldüğünün farkında değil misin?"

"Delisin sen! Miss Austin-Auchincloss, düpedüz saçmalıyorsun! İyi Hıristiyanların ruhu hiçbir zaman ölmez! Bir Püriten, Kutsal Ruh'un ölümsüzlüğünü her an içinde duyar!"

Ne garip bir muhabbetti! Ne garip bir ana-kız konuşması!

Gelişmişliklerine mi, yoksa uçukluklarına mı vermem gerektiğini kestirememiştim. Böylesi meseleleri dert edinmeleri tuzlarının kuru olduğundan, daha da açıkçası rahat battığından mıydı? Yoksa, bunlar sahici meselelerdi de biz mi farkına varamıyorduk? Hatırlarsanız, o yıllar, yüzlerce Amerikan ailesinin benzer gerekçelerle Alaska'nın kuş uçmaz kervan geçmez yörelerine göçtükleri, elektriğin, hatta suyun olmadığı ıssızda Robinson Crusoe hayatı sürdürmeye çalıştıkları yıllardı. Onlarca metre karın altında, çiğ et yemekten buzlu suda yıkanmaya varıncaya dek, her türlü ilkel şartlar altında yaşamayı öğreniyorlardı. Diana'nın annesine (ve dolayısıyla, bize!) dillendirdiği kaygılarıyla biraz da bu gelişmeleri anlamak ihtiya-

cıyla ilgilendiğimi itiraf etmeliyim! Ne var ki, Pavloviçlerin Türkiye serüvenleri, kaygılarının telmihi doğrultusunda ancak kısmen şekillendi. Bununla beraber, daha sonra olacakları yorumlayabilmek için Diana'nın dünya görüşünü onun anlatımına mümkün olduğunca sadık kalarak aktarmaya çalışacağım.

Diana, bu konuları annesiyle "ilk ve son defa" konuşmaya niyetlendiğinden, etkilenmemeye gayret ediyor, eteğindeki taşların tümünü döküp kurtulmak istiyordu,

"Sen özgürlük partisinden değil misin? Anne, teknokratlarla işbirliği yapan sözde kölelerimizin bizi biçimlendirdiğini, eğittiğini, belirli kalıplara döktüğünü görmüyor musun? Bizi rekabete zorladıklarını, kendileri kadar dakik, hızlı, becerikli ve usta olmamızı talep ettiklerinin farkında değil misin? Bu kâinatın merkezi biz insanlar değil miydik, anne? Hatırlasana, Kutsal Kitap ne der? Köle sahipleri olarak bizim birbirimizle olan ilişkimizi de onların, mekanik kölelerimizin belirlediği doğru değil mi? Tıpkı bir makinenin parçaları gibi, hesaplı bir ahenk içinde olmamız dayatılmıyor mu? Seninle, anne-kız ilişkilerimiz bile hesaplı değil mi? Bana olan sevgini, ancak parçası olduğumuz mekanizmanın işleyişini engellemediğim sürece idame ettirebildiğin doğru değil mi? En ufak bir uyumsuzluk gösterdiğimde beni ıskartaya çıkardığın doğru değil mi? Beni hiçbir zaman ben olduğum için sevemediğin doğru değil mi?"

David Pavloviç'le evliliğinin, Büyük Makine'nin dişlileri arasına sokulan bir çomak gibi görüldüğü için dışlandığını anlatmaya çalışıyordu. Mrs. Austin-Auchincloss'un Boston Şehir Kulübü'nde ya da Amerikan Devriminin Kız Evlâtları Derneği'nde kendisine "onur vermeyen" bir kız evladı, asla içselleştiremediğini anlatmaya çalışıyordu.

"Yani Tanrı aşkına, anne! Benden öyle vazgeçtin ki, tavan arasına bile kaldırmıyor, doğrudan çöpe atıyorsun! Ama şunu da bilmeni istiyorum. Çöpe attığın ben'im yerime, Katyuşka'yı ikna etmene izin vermeyeceğim! İnan bana, maliyeti ne olursa olsun bunu yapmayacağım! Makinelerin sükût etmesi pahasına yapmayacağım! Türkiye iyi bir şans. Bu şansı ailemin kurtuluşu için kullanacağım!"

Coraline

Böylesi bir ithamın herhangi bir anneyi perişan edeceğini düşünürdüm, ama anlaşılan öyle olmamış, Mrs. Auchincloss kadim doğruları tekrarlamakla yetinmişti,

"Saçma! Tanrı'nın sevgisi bile koşulsuz değildir. Kendine düşeni yerine getirmeli, görevini yapmalısın."

"Kadim doğruların" neler olduğuna girmeden önce yine bir parantez açıp, Mrs. Auchincloss'un bu cümlesine okurun dikkatini çekmeliyim. Çünkü bu cümle, Diana'nın rahmetli Günay'a tutkuyla bağlanmış olmasının nedenini açıklayan bir cümledir. Hatırlayacağınız gibi, Rodoplu, Ülgen'i Zeus'la, Müslüman Allah'ını Püriten Tanrı'sıyla karşılaştırmış, "koşullu sevgi"nin nass değil, kültürel dayatma olduğunu açıklayıvermişti. O anda bu açıklamanın Diana'yı neden o kadar sarstığını anlamamıştık. Meğer, Rodoplu'nun düşünsel düzlemde getirdiği açıklamayı, Nesibe pratikte doğrulamaktaymış, Diana'nın, bu iki Türk kadınına boyutlarının tarifi imkânsız bir aşkla bağlanmasının sırrının bu sarsıcı keşfinde yatıyor olduğunu çok sonra anladım. Biz yine hikâyemize dönelim.

Mrs. Auchincloss, kızının kaygılarını imanını yitirmesine bağladı. Kilise'ye dönmesini istedi.

"Ama, artık benim için çok geçti! Anlıyor musunuz?"dedi, Diana bize. Dudakları bükülmüştü, gözyaşları rakı bardağının içine düştü düşecekmiş gibiydi,

'"Çok geç, anne,' dedim," dedi, '"Senin için bile çok geç! Çünkü artık ne sen Mayfair güvertesinde Yeni Kudüs'e doğru yol alan bir Püriten'sin ne Papaz Cotton günde altmış soruyla kendisini denetleyen bir evliya. Patiska elbiselerinin yerini kaşmir kazakların aldı. Yeni Kudüs'te artık kokain satıcıları, kadın tüccarları dolaşıyor. Harvard'da günde ne kadar marijuana tüketildiğini bilmek ister misin? Ne dersin, John Amca mezarında dönmemiş midir? Anlamıyor musun, Tanrı'nın elinden Kıyamet Günü'nü bile aldık. Bu gidişle Yeni İsrailoğullan'nın

Mesih'i, geri dönmeye karar verdiği zaman ayağını basacak toprak parçası bulamayacak!'"

"Bu çok acımasız olmuş, öyle değil mi?" Bunu soran, Rodoplu'ydu.

"Belki!" dedi Diana, hafifçe omuzlarını silkerek, "Ama kendimi kontrol etmek ihtiyacını duymadım, 'Bu dünyada olup biten her şeyin Tanrı'nın isteği doğrultusunda gerçekleştiğini biliyoruz,' dedim. 'Bu dünya, insan idrakinin alamayacağı kadar büyük bir semavi düzenin parçasıdır. Kimbilir, belki de Tanrı, biz Amerikalıları Kıyamet Günü'nü gerçekleştirelim diye yarattı!'"

Bu da yetmemiş, "Teknokrasi, yani Amerika, kendisini yok etmeden insan yücelmeyecek. Amerika yok olunca, ışık Orient'ten gelecek. Orient'ten, anne, Asya'dan. Ve ben, Katyuşka bu mucizeye tanık olsun istiyorum!" diye üstüne üstüne gitmişti. Rodoplu, Diana'ya, yaşlı kadına bunu niye yaptığını sordu. Amerikalı kadının cevabı, "Niye yapmasaydım?" oldu.

"Annenizi sever misiniz?"

Diana, bu soruya cevap vermedi.

"Işık Orient'ten gelecek, dediğim zaman nasıl sıçradığını görmeliydiniz! Şapkasındaki çiçekler şiddetle titremeye başladı. 0 zaman fazla ileri gittiğimi düşünmeye başladım."

Ancak anlaşılan, yine bir hata yapmış, yaşlı kadına bir gemiye binip dünya seyahatine çıkmasını önermişti. Bineceği geminin bir Amerikan gemisi olması halinde güvencede olacağını açıklamasına rağmen, aklı hâlâ entarili Homeynilerde olan Mrs. Auchincloss, hakarete uğramış gibi kalkınmış,

"O, o, o," diye kekelemişti, "o seks düşkünü barbarların arasında benim ne işim var?"

"Eski dünyayı çiyanların veba saçtığı bir dehliz gibi görür," diye açıkladı Diana, "ona göre, Orient bir yana, Londra köhne, Paris o terbiyesiz Fransızlarla doludur. Yine de, bir Amerikan gemisine binebileceğini, Amerikan oteller zincirinde kalabileceğini söyledim. İstanbul'a bile gelebilir, Hilton'da kalabilirdi,

Coraline

öyle değil mi? Ama bükülmeyecekti! 'O Muhammedi ülkesine asla ayak basmam!' diye haykırdı! İşte," Günay'la benim gözlerimizin içine baktı,

"İşte, hepsi bu!"

VII

Babasının içten desteğine karşın, Türkiye'ye gelmek Profesör David Pavloviç için de kolay olmamıştı. En yakın dostu, meslektaşı, Osmanlı Medeniyeti ve Müesseseleri Kürsüsü Başkanı Profesör George Kevorkian, Pavloviç'in sebt iznini Türkiye'de geçirme kararını duyunca kaşlarını kaldırdı,

"Şimdi de, 'Project: Homo İslamicus,' ah, dostum!" diye sitem etti, başını esefle salladı, "Başka bir proje üstlenmeni dilerdim."

"Onu incittiğimi biliyordum," dedi, Profesör Pavloviç, "Ama açıkçası Mehmet, bu hususta ne yapabileceğimi de bilmiyordum!"

Akşamüstüydü. Bebek'te kiraladıkları evin balkonunda bi-

Coraline

ra içiyorduk. Çocukları ancak uyutabilmiştik. Diana kırk sekiz saattir ortada yoktu. David, haftaların endişesi ile daha bir çökmüş, daha bir küçülmüş gibiydi. Nefret etmeye başladığı bu şehre gelmesine neden olan olayları pişmanlıkla hatırlıyor olmasını anlıyordum. Ama açıkçası, Profesör Pavloviç bende duygudaşlıktan çok öfke uyandırıyordu. Bu nedenle olacak, sesim niyetlendiğimden daha sertti,

"Kevorkian'a ne oluyormuş?"

"Biliyorsun, o bir Ermeni," dedi Pavloviç. Aynı anda şişe açacağına uzanmasını, yani bakışlarını kaçırmasını, benim için tatsız olacağını düşündüğü bir konuyu açmış olmasından duyduğu mahcubiyeti gizleme niyetine verdim. Ama, yine de tecahülü arifaneye yattım,

"Eeeee?"

"Türkiye hakkında iyi şeyler düşünmez," dedi David,

"Aslında, buraya gelmemize karşı olduğunu da öğrendim ama çok geç olmuştu."

Cümlenin "çok geç olmuştu" bölümünü seslendirirken öylesine kırıktı ki, bir an, başına gelenlerin nedeninin Türkiye değil kendisi olduğunu söylemek iştiyakına kapıldım. Ama bu da doğru değildi. Bu bakımdan, Kevorkian'ın Anadolulu olup olmadığını sordum. Öyleymiş.

"Anladığım kadarıyla Muşluymuşlar," diye anlattı, "George'un anneannesi, Gülizar, 1890'larda, Muş'ta ileri gelen bir papazın yeğeniymiş. Muş'ta bir de Musa Bey adında, zulmüyle ünlü bir ağa varmış. Bu adam George'un anneannesine âşık olmuş. Ama kadın onu istememiş. Zo... adam onu kaçırmış. George'un anlattığına göre, Musa Bey, Gülizar'a tecavüz etmiş, bir süre yanında tutmuş, daha sonra da küçük biraderine devretmiş. Devrederken de Müslüman olmasını şart koşmuş. Ama kız dönmeyi reddetmiş. O kadar zorlamışlar, o kadar dövmüşler ki, bir gözü görmez olmuş. Derken bir yolunu bulmuş, Muş'tan İstanbul'a kaçmış."

İstanbul'da, Patrikhane tarafından bir hana yerleştirilmiş,

parası pulu temin edilmiş olmasına bakılırsa, Gülizar Hanım, Hınçak Komitesi'nin himayesine girmiş olmalıydı. Çünkü o dönemde, Hınçak Temsilcisi Aşıkyan, Patrikhane'nin tek hâkimiydi. Nitekim, daha sonra Gülizar Hanım, zamanın padişahının (Beşinci Murat olmalı) huzuruna kabul edilmeyi başarmış, bununla da kalmamış, Musa Bey'in İstanbul'a getirilip yabancı siyasi temsilcilerin ve gazetecilerin önünde mahkeme edilmesini sağlamıştı. Kevorkian, Profesör Pavloviç'e anneannesinin Muşlu papaz amcası ile birlikte çekilmiş fotoğraflarını da göstermişti. Söylediğine göre, bu fotoğraf o zaman dünyanın dört bir yanına dağılmış, Ermeni evlerinde başköşeye asılmıştı.

David, bunları beni tahkir etmekten kaçınır bir hava içinde, "her ailenin geçmişinde kötü bir insan vardır" tavrıyla anlattı. Ancak söylediğim gibi, Profesör, bende öfke uyandırıyordu. Özellikle de o gün! Karısı kırk sekiz saat eve gelmeyen bir erkeğin çocuk bezi değiştiren, bira yudumlayan edilgenliğini sempati ile karşılayamıyordum. Çokça da bundan olacak, gereğinden fazla sertleştim,

"Şablona çok uygun değil mi?" diye söylendim.

David, mavi gözlerini kırpıştırdı, kırçıl sakalını sıvazladı, sözümün gerisini getirmemi bekledi.

"Gülizar Hanım, dini bütün bir Hıristiyan. Bir devrimci. Jan Dark. Martir. Azize. İyi malzeme doğrusu," dedim, "fotoğraflarının çekilip dünyanın dört bucağına dağıtılmış olması da bunu göstermiyor mu?"

Bu noktada gülmeye başladı Profesör Pavloviç. Kıkır kıkır, içten bir gülmeydi.

"Ah, siz Türkler!" dedi, "Hatalarınızı hiç sahiplenmezsiniz, değil mi?"

"Konuşana bak!" diye cevap verdim ben de, "Siz Yahudiler sahiplenir misiniz sanki? Ben hiç özeleştiri yapan bir Yahudi duymadım! Nedense, her zaman size evsahipliği yapan ülke halkları haksızdır, zalimdir!" Dilimin ucuna geleni yuttum, Günay'ın 'at binicisine göre kişner!" özdeyişini eklemedim. Di-

Coraline

ana'nın hallerindeki sorumluluğunu hatırlatmak, en azından bu aşamada, yakışıksız olacaktı. Ama tabii, David, akademik tarafsızlığa eğitilmişti,

"O söylediğinde bir doğruluk payı var," dedi. Beni sinirlendiren (Günay'da merhamet uyandıran!) meleksi tavrını takındı,

"Mahkemenin Musa Bey'i suçsuz bulduğunu eklememe gerek yok," diye gülümsedi, "ama o zamanlar mahkemeler dünyanın her yerinde böyleydi, değil mi? Politika, adaleti gölgelerdi."

"Hâlâ da gölgeler!"

Türkiye'ye adil davranmak için gösterdiği çabanın dokunaklı bir tarafı vardı, tabii. Yine de, Kevorkian'ın çizdiği masum Hıristiyan kızlarının ırzına geçen salyalı Müslüman Türk beyi imajı, Diana'nın naklettiği Flaubert'le örtüştü. Pavloviçlerin Türkiye'ye gelme kararlarının onlar adına basbayağı bir cesaret meselesi olduğunu teslim etmem gerektiğini kavradım. İçimi bir bezginliktir sardı. Bu garip çifte nasıl bulaştığımızı sorgulamaya ve açıkçası hayıflanmaya başladım.

"Yine de, Cord Vakfı'na verilmesi gereken araştırma projesinin taslağını hazırlamama yardım etti," diye sürdürdü, David, "George'a borçluyum!" başını kaldırdı, gülümsedi, bira bardağını dostunun anısını selamlamak ister gibi kaldırdı, Kanlıca'ya doğru.

Pavloviç'in, Cord'a kabul ettirdiği "Proje Tasarımı", Doğu-Batı ilişkilerinin o günlerde kazandığı önemi vurgulayarak başlıyor, Amerikan akademik çevrelerinin yürütegeldikleri İslâmiyet araştırmalarında gözlemlenen "hayati bir eksiklik"e parmak basıyordu. Şöyle ki, o zamana kadar ele alınan projelerde, "Mohammedi zihniyetinin psikolojik boyutları" üzerinde yeterince durulmamıştı ve David Pavloviç'e göre, gelecek yıllarda artacağı umulan bilimsel incelemelere temel teşkil etmesi gereken verilerin saptanması çok önemliydi. Bu amaçla, "Mohammedi Zihniyeti ve Rasyonalizm" adını verdiği araştırma-

sında, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda, Batılı bilim adamlarının Müslüman toplumlara ilişkin gözlemlerinden yola çıkan bir dizi hipotezi sınamayı öngörüyordu. David'in, İstanbul'a gelişinden yaklaşık bir yıl kadar sonra, Rodoplu'ya bir fotokopisini verdiği "teste tabi tutulacak gözlemler" listesi şöyle bir şeydi:

Hipotezler

No.1: "Kesinlik, Doğu kafası için nefret edilecek bir şeydir." Sir Alfred Lyall, (tarih???)

No.2: "Sir Charles Eliot'un 'Avrupa'daki Türkiye' adlı kitabında belirttiği gibi, Türk dilinde, Türk beyninde mevcut bir boşluğun nedenini açıklayan bir boşluk vardır. Son dil devrimine kadar Türkçe'de 'ilginç' kelimesinin karşılığı yoktu. Bunun nedeni de Ortaçağ Türkü'nün çevresine ilgi duymayan bir kafasının olmasıydı, Türk olayları kabullenir, anlar, fakat Batılı anlamda ilgi duymazdı. Dolayısıyla, Türkler sakin oldukları, sorun çıkarmadıkları sürece Konstantinopol'da yaşayan Batılı devletlerin vatandaşlarının iç işlerine ve ticareti nasıl yürüttüklerine aldırmadılar." Sir Henry Luke, Eski ve Yeni Türkiye, 1955.

No. 3: "Kesinlik yoksunluğu, aslında Doğulu kafasının genel karakteridir. Avrupalı sağlam düşünür. Meseleleri açıkça ortaya koyar. Mantık öğrenmemiş dahi olsa, doğuştan mantıklıdır. Doğal olarak şüphecidir ve bir öneriyi kabul etmeden önce kanıt ister. Daima canlı duran zekâsı makine gibi çalışır. Doğu kafası ise ülkesinin pitoresk görüntüleri gibi en yüksek noktada simetri duygusundan yoksundur. Düşünce sistemi düzensiz ve dağınıktır. Arapların ataları söz ilmini en yüksek dereceye kadar çıkarmışlarsa da, onların torunları en dar anlamda düşünce yeteneğinden bile yoksun kalmışlardır. Geçerliliğini kabul ettikleri en basit önerilerin sonuçlarını düşünmekten acizdirler. Herhangi bir Müslüman Mısırlı'ya sorunuz, vereceği cevaplar genellikle çok uzun ve karanlık olacaktır. Hikâyenin kendisi ile çelişkiye düşecektir. Arada küçük bir soru sorarsanız, şaşkınlığı daha da artacaktır." Lord Evelyn Baring Cromen, Modern Mısır, 1908.

Coraline

No. 4: "Türk'e uyacak rejim yoktur. Kendisini 'komünist' olarak tanımlarken, yönetime kızgınlığının nedeninin kapitalistik emellerini gerçekleştirememek olduğunu görürsünüz. 'Eşitsizlik'e kızdığına inanır ama karşı çıktığı eşitsizlik, kendisine fazladan çıkar sağlamayan eşitsizliktir. Türk sadece kendisine yapılan haksızlıkları düzeltecek bir hükümet değil, ona herkese verdiğinden daha çok bir şeyler verecek hükümet ister." Philip Glazebrook, 1977.

No. 5: "Şurası bir gerçektir ki, Müslüman halkların arasında büyük filozoflar yetişmiştir. Bunların bazıları Arap'tır, fakat sayıları azdır, Arap zekâsı ister dış dünya ile ilişkili, ister kendi düşünce dünyasına kapanmış olsun, somut ve kişisel olayların dışında derin duygular üretemez. Öyle sanıyorum ki, Profesör Macdonald'ın Doğu'nun karakteristik özelliği olduğunu söylediği 'Kanun Kavramı Yoksunluğu'nun ardında yatan temel faktör budur." H.A.R. Gibb, islâmiyet'te Çağdaş Akımlar, 1947.

No. 6: "Doğulunun kafasında kanun kavramı yoktur." Macdonald (???)

No. 7: "Muhammedilerin Kuran'ı, anlaşılmaz, hazmedilemez, başı sonu belirsiz, uzun, nefes aldırmayan, can sıkıcı, çok katı, düzensiz, çekilmez, aptalca kaleme alınmış bir kitaptır." Thomas Carlyle, Kahramanlar, Kahramanlara Tapınma ve Tarihte Kahramanlık Unsurları, 1841.

No. 8: "Ölümün şeref olabileceğini düşünen insanlar, tanım itibariyle fanatiktirler. Kana susamış, intikam ve şahadet içgüdüsü binlerce silahsız İranlıyı askerin karşısına geçip ayaklanmaya sevk etmiştir. Bu başkaldırmanın rasyonel bir açıklaması olduğu düşünülemez." Ray Moseley, Chicago Tribune, 1978.

vs.

Profesör Pavloviç, bu listeyi Kevorkian'a vermiş, düşüncelerini öğrenmek istemişti.

"George okudu, 'Gerçekten ne düşündüğümü söylememi istiyor musun? Yoksa, seni mutlu edecek bir şeyler mi mırıldanayım?' diye sordu. Gerçek düşüncesini öğrenmek istediğimi söyledim."

Kevorkian, bunun üzerine omuzlarını silkmiş, "Açıkçası David," demişti, "Türkiye'ye niçin gitmek istediğini hâlâ anlamış değilim! Bu proje için olamaz, çünkü senin çapında bir bilim adamı için abesle iştigal anlamsız. Emeğini daha verimli olacağın bir konuda yoğunlaştırman gerektiğini düşünüyorum. Aklımdayken, senin Mrs. ne diyor bu işe?"

"Diana, gelmek istiyordu, tabii," dedi, Pavloviç. İçini çekti. Boğaz'ın karşı yakasına kısa bir bakış attı, "Kendi projelerini geliştiriyor, Türkiye'de yapmak istediklerini listeler halinde döküyordu. Bunu söyledim. Ama George, yüzünü buruşturdu,

'Projeler, eyh? Türkiye'de proje yürütebileceğini sanıyor, öyle mi?'

Küçümsediğini saklamak için en ufak bir gayret bile göstermiyordu.

'Seni tanımasam, bağnaz bir ihtiyar olduğunu düşüneceğim!' dedim, hiç aldırmadı.

'Dostum,' dedi, 'Türkler söz konusu olunca, bağnaz olmak için her türlü nedenim var!'

Bir Harvard profesörünün bu tavrı benim için henüz şaşırtıcıydı."

"Ciddi değildi, değil mi?"

"Yooo, hayır, ciddiydi," dedi, Pavloviç. "Dahası, benim duyarsızlığıma alınmıştı ve o yaşta önyargılı olmak gibi bir ayrıcalığa hak kazandığını düşünüyordu!"

Kevorkian'ın, Pavloviç'e alınmasının nedeni de, soykırımdan onca çekmiş bir ulusun ferdi olarak, başka bir soykırım kurbanının hislerini yeterince benimsemiyor olmasıydı. Oysa, Erzurum soykırımını George'dan onlarca kez dinlemişti. (İtiraf etmeliyim ki, bu noktada, Yahudilerin soykırımı kurbanlık ayrıcalıklarını başka uluslardan kıskanmak gibi bir ruh hali içinde olup olmadıklarını merak ettim!)

Coraline

Neticeyi kelam, yaşlı Ermeni, Diana'nın, Türkiye'de Şark müziğini öğrenme niyetlerine de bıyık altından güldü,

"Türkiye'de müzik Ermenilerle birlikte öldü," dedi, "o ülkedeki son kompozitör, dikkatini rica ederim, opera bestelerdi, pop saçmalığı değil, Dikran Çuhacıyan'dı!"

Bu noktada, Diana'nın en beklenmedik vasıflarından birisinin de, büyük müzik yeteneği olduğunu söylemeliyim. Yedi-sekiz enstrüman çalardı ve nitekim Sabri Yıldız'dan -benim onunla ilk karşılaştığım yerde, 'Dergâh'ta- bağlama dersleri almaya başladığının üçüncü haftasında, piyasada icrayı sanat eyleyenlerin yarısından daha iyi çalıyordu!

"Yine de," diye sürdürdü Pavloviç, "Türkiye'yi özlüyordu. Sonuçta, 'ihtiyar bir adamın kıskançlığını hoşgöreceğimi' umduğunu söyledi.

'Ermenistan'a gideceksin, Arakles'in Farsi topraklarına nazlı nazlı süzüldüğünü göreceksin. Kimbilir, belki de Arat'ta kartopu oynarsın!' Ben de, 'İşte onu hiç zannetmem,' dedim, 'ben kendimi Anadolu çölünün kumlarına gömeceğim!'

'Ne yaparsan yap ama kendine dikkat et!' dedi Kevorkian, 'bastığı yerde ot bitmeyen Türk'ten sakın!'

O güne kadar duymadığım bir diskurdu, tekrarlamasını istedim,

'Boşver,' dedi, 'Kayseri'ye gideceksin nasılsa. Sor, öğren!'"

Bunun üzerine aramızda, benim batan güneşin Kanlıca kıyılarındaki evleri kırmızıya boyamıyor olmasına hayıflanmamın doldurduğu uzunca bir sessizlik oldu. David Pavloviç ne düşünüyordu bilmiyorum, ama ani bir ilhamla ince saz dinlemek istediğimi fark ettim, belki de, önümüzden süratle geçen deniz motorunun gürültüsünden!

"Mrs. Auchincloss, Kevorkian'ı sevmiş olmalı," dedim.

Profesör, o anda bira şişesini başına dikmişti, elini hayır anlamında salladı,

"Hayır, hayır! Sevgili kayınvaldem, beyaz, Anglo-Sakson ve Protestan olmayan kimseyi sevmez!" Güldü, "Bana Kevorki-

an'ın onunla karşılaştığı günü hatırlattın! Şimdi, bu söyleyeceklerimi anlayacaksın. George bana küsmüş değildi tabii, ama buruktu, biliyor musun? Ve ben severim George'u. Zo! Bir akşamüstü fakülte toplantısından sonra eve yemeğe getirdim. Olacağına bak! Auchincloss Anne, Diana'yı ikna seferlerinden birisindeymiş! Şimdi, George'la ben içeri giriyoruz ve görüyoruz ki o orada. Ben, 'Merhaba, sizi görmek ne güzel!' gibisinden birtakım kibarlıklar mırıldanıyorum, ama yaşlı hanımefendi bağırmaya başlıyor,

'Sakın beni 'sizi görmek ne güzel' deme, genç adam! Bütün bunları onun kafasına sokanın sen olduğunu biliyorum!'

Tabii, şimdi ben ne gencim ne de Diana'yı etkiliyorum! Orada öyle durup sevimli olmaya çalışıyorum,

'Kötü bir şey mi oldu, Mrs. Auchincloss?'

İzleyen diyalog şöyle bir şey,

'Bak buraya! Sibirya mıdır, Rusya mıdır, nereden geldiyseniz, neden oraya dönmüyorsunuz siz? Neden buraya gelip Tanrı'dan korkan Amerikalıları yoldan çıkarmaya çalışıyorsunuz?'

'Fakat, Mrs. Auchincloss, ben burada doğdum, Amerikalıyım!'

'İyi bir Hıristiyan olmayan hiç kimse Amerikalı olamaz! Seni uyarıyorum, genç adam! Eğer torunumu da bu saçma fikirlerinizle yetiştirecekseniz, mirasımdan mahrum ederim! Hepinizi!'

Şimdi, George orada bizi seyrediyor, gitsin mi kalsın mı bilemiyor! Ve ben kendime psikolog olduğumu hatırlatıyorum ki, durumu denetim altında tutabileyim.

'Sizi üzen şeyin ne olduğunu anlatmak ister misiniz? İçeri geçelim mi?' diye soruyorum, ama ihtiyar hanımefendi sesini daha da yükseltiyor,

'Hiçbir yere geçecek değiliz! Size son defa söylüyorum! Bir sent bile alamazsınız!' Sonra kapıya koşuyor, 'Peter! Peter!' diye şoförüne bağırıyor, 'Çabuk, otomobilimi getir!' Öyle bağırıyor ki, canı tehlikede sanırsın! Kapıdan çıkarken de bizim zavallı George'a çarpıyor, adam dengesini kaybediyor!

'Yolumdan çekil, sersem!'

George'un yüzünün ifadesini görmeliydin! Ah, ne kadar komikti, zavallı ruh!"

Coraline

Coraline

VIII

Yaklaşan yolculuk tarihinin, "Orienf'i, ussal düzlemde bir uğraş olmaktan çıkarıp, halleşilmesi gereken somut bir gerçeğe dönüştürmesi mukadderdi. Prof. Pavloviç, Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın, USIS'in ve Cord Vakfı dahil, Türkiye'ye ilişkin yayın yapan tüm kuruluşların ülkeye ilişkin siyasal, ekonomik ve askeri yayınlarını okumaya koyuldu. Bu arada da başkent Washington'da Amerikalı diplomatlar ve yüksek rütbeli subaylar için açılan üç aylık, ekstra-yoğun, Türkçe kursuna taşınırken, Diana Pavloviç, içinde belli belirsiz kıpırdayan kuşkuların yerini göz ardı edemeyeceği endişelerin aldığını izledi. Kaderin garip cilvesi olarak, kuşkularını kamçılayan, 1969'dan beri üyesi olduğu Quaker mezhebinin Nobel Barış Ödüllü ünlü Amerikalı Dostlar Hizmet Komitesi'nin tertip ettiği seminerler oldu.

Komite, o yıllarda, İran'a ilişkin muhtelif konularda Amerikan hükümetinin finanse ettiği ve Amerika'nın ulusal çıkarları doğrultusunda yönlendirdiği seminerlere -ki, bunlardan Princeton'dakiler dahil, bir kısmına Profesör Pavloviç de katılmıştı- alternatif seminerler düzenliyordu. Varoluş nedenini, "kamuoyunu doğru bilgilendirmek" şeklinde açıklayan Komite'nin düzenlediği seminerlerde üretilen bilgi ve tezlerin iktidar çevrelerinin temel aldığı doğrularla çelişmesi neredeyse kuraldı. Ve yine her zaman olduğu gibi Komite'nin ürettiği bilgi ve tezler söz konusu ülkenin -bu durumda İran'ın- ille de lehine değilse bile, her halükârda iyi niyetli girişimlerin sonuçlarıydı. Dostlar Komitesi, bu tutumuyla, özellikle de '68 kuşağının gönlünde yer etti ama "Tanrısını ve ülkesini seven Araerikalılar"ca, hain ilân edilmekten kurtulamadı.

Diana, tedirginliğinin izini bir gazeteciye, Chronical gazetesinin ünlü kalemi Woolman'a sürüyordu. David'e, Woolman'in bir süredir Komite'nin düzenlediği alternatif seminerlere katıldığını, konuşmalarından çok yararlandığını anlattı,

"Ve bugün, toplantıya Humeyni'nin idam ettiği İranlıların aylık istatistikleri ile, Suudilerin zina yaptığı için boynunu vurdukları Prenses'in fotoğraflarını getirdi. Zavallı kadının başı yuvarlanmış gitmişti. Öylece!" Midesi bulanmışmış gibi irkildi,

"Böyle şeyleri duyuyoruz, ama fotoğraflar başka bir şey!"

Ancak, mesele bununla kalmamıştı. (Daha sonra Günay'a anlattıklarını değerlendirdiğimde insan beyninin kurduğu bağlantıların ne denli yanıltıcı olabildiğini düşündüğümü hatırlıyorum. Yoksa değil miydi?) Ama burada, yine bir parantez açmak zorundayım. Püritenlerin Amerika kıtasına göç nedenlerini anlatmıştım. Diana'nın Yahudi kocasını getirmek suretiyle murdar ettiği malikâneyi -İsa'nın Öncü Karakolu'nu- inşa eden John Winthrop'un bundan sonraki girişimi, resmi adı "Massachusetts Körfez Kolonisi" olan "Yeni Filistin"de teokratik bir

devlet kurmak oldu. Yeni Filistin'in teokratik düzeni "demokrasi" diye tanımlanıyordu, ama tabii oy hakkı sadece Püritenlere tanınmıştı ve fikir ayrılıkları, Tanrı'nın emirleri doğrultusunda saptanmış limitler içinde kaldığı sürece kabul görürdü. Rodoplu'nun demesiyle, "Tanrı'nın seçilmiş kulu olduklarına inanan tüm dindarlar gibi" Püritenler de "Allah'a mal ettikleri kendi doğrularını" ne pahasına olursa olsun dayatmakla yükümlü olduklarından kuşku duymazlardı. Hal böyle olunca, insanoğlunu "Tanrı'ya saygı göstermeye ve Kelamı önünde titremeye" davet eden bir başka mezhep, Quakerlar, 1638'de komşu eyalet Rhode Island'a yerleşince kızılca kıyamet koptu. Kutsal planın insan vicdanı olduğunu ileri süren, Kutsal Kitabı dogma kıstası olmaktan çıkaran, papazlığı kadınlara da açan Quakerları kâfir ilân etmekle kalmayıp, cezalandırmaya koyuldular. Baskılar ve cezalar, Quakerların Rhode Island'dan sonra, New Jersey yönetimini ele geçirmeleri üzerine daha da arttı. Saflarını sıkıştırma ihtiyacı hisseden Püriten yöneticiler, muhaliflerine ağır baskılar uyguladılar. John Winthrop'un halefi, Wait Still Winthrop, ünlü Salem mahkemelerini kurdu. Bu mahkemeler, şeytanla işbirliği yaptıklarını ilân ettikleri "cadı"ları diri diri yanmak suretiyle idama mahkûm etti.

Günay, Püriten arka-planını reddeden Diana'nın bu mezhebe sempati duyuyor olmasının, '68 kuşağının Harvard kaynaklı idealizmiyle çakıştığını söylerdi ki, eğer öyleyse, Püritenlerin Amerikan kıtasına ayak bastıkları günden bu yana köprülerin altından çok sular geçmiş demek olmalıydı. Çünkü görüleceği gibi, Diana'nın Dostlar Komitesi'ndeki faaliyetlerinin nedeni dini değil dünyevi kaygılardı. Bununla birlikte, o gün, Woolman denilen gazetecinin beraberinde getirdiği fotoğraf ve dokümanları toplantı başkanı Quaker Papazı Bayan Simpson'un önüne yığarken, genç kadının çocukluğundan hatırladığı "ateş ve kükürt" sesiyle gürlediği de bir vakıaydı,

"Amerikalı Dostlar Hizmet Komitesi bir despotu mu destekleyecek?"

Ceraline

Diana, gazetecinin çok etkileyici olduğunu, dinleyenlerin titrediklerini söylediğinde, Profesör Pavloviç dayanamadı,

"Gerçek Quakerlar gibi mi?" diye sordu.

"Gerçek Quakerlar gibi! Mary Dyer ve arkadaşlarının yakılmalarını öylesine büyük bir belagatla anlattı ki, başta dini bütün Quakerlar olmak üzere, hepimiz İran'a sempati beslemek suretiyle çok yanlış bir yolda olduğumuzu düşünmeye başladık."

"Nasıl yani?"

"Yani, Woolman, Quakerlari katleden Winthrop Amca ile fotoğraflarını gördüğümüz İranlıları asan İmam Humeyni arasındaki farkı sorguladı,

'İkisi de kâfir ilân ettiklerinin savcısı, yargıcı ve celladı oldular!' diye haykırdı,

'Tek bir farkla! Wait Still Winthrop on dokuz kişi astı! Ayetullah Humeyni, on dokuz bin!'"

"İsa Mesih! Amma benzetme!"

"Humeyni'nin İslâm Cumhuriyeti kurma girişimini, Winthrop'un teokratik devletiyle eleştirdi. Benzerlikleri sıraladı,

'Amerikan Püritenleri ile Humeyni Şiileri arasında hiçbir fark yoktur!' dedi.

'Salem'de, masum Hıristiyanların üzerine taş yığarak öldüren yobaz Winthrop ile Humeyni arasındaki tek fark, Muhammedi imamın yirminci yüzyılda hortlamış olmasıdır.'"

Diana, tüm benliği ile direniyor olmasına rağmen bu konuşmadan sonra olumlu kalmanın çok zor olduğunu itiraf etti. Profesör Pavloviç, eşine hak vermekle birlikte, meselenin o kadar basit olmadığını düşündüğünü söyledi.

"Tabii ki, o kadar basit değil! Woolman, Amerikan Birleşik Devletleri'nin canavarlaşmasından Püriten göçmenleri ve onların bağnazlıklarını sorumlu tutuyor. Hatta, bir keresinde Püritenlerin, Yahudilerden de tehlikeli olduğunu söyledi."

"Ne kadar ilginç!.. Yani bu hükümden yola çıkarsak, Püritenler, Yahudiler ve Şii İran aynı kuşun tüyleri, öyle mi?"

"Evet!"

Profesörün uzun uzun piposu ile uğraştığı bir sessizlik oldu. Sonunda, "Zo!" diye gülümsedi adam. "Anlatılanların ışığında, Türkiye'ye gitmesek de olur! Niye zahmet ediyoruz ki?"

"Gerçekten öyle mi düşünüyorsun?"

"NaaaL Tabii ki, hayır! Sadece takılıyorum! Woolman denilen o adamın hilesiz olduğundan da kuşkuluyum."

Diana, bir an, anlamak ister gibi duraladı,

"Tanrı aşkına David! Aklından geçeni biliyorum! Woolman'ın CIA'dan olabileceğini düşünüyorsun! Komite faaliyetlerini saptırmakla görevli bir ajan! Öyle mi?"

David Pavloviç, dudak büktü,

"Yani! Pek de uzak bir ihtimal değil, değil mi? Komite, 1917'den bu yana, hep Birleşik Devletler'in resmi dış politikasının karşısında yer aldı. Kuzey Vietnam'dan İran'a kadar, özgürlüğü için savaştığına inandığı her ülkeye yardım etti. CIA'nın böyle bir kuruluşu denetim altında tutmak istemesinden daha doğal ne olabilir?"

"Aaah! Kes, lütfen! Lütfen kes! Anlamıyor musun, bu tür düşünce bizi paralize eder!' Her muhalifin ardında CIA aramaya başlarsak hareket edemeyiz, öyle değil mi? Kaldı ki, adamın söyledikleri üzerinde düşünmek gerekir. Kimbilir, belki de Şah-petrol şirketleri-Birleşik Devletler hegemonyasına karşı çıkarken, belki de yeni Salemler yaratılmasına yardımcı oluyoruz! Gerçekten! Kaldı ki..." Dostlar Komitesi, CIA konusunda çok deneyimliydi. Vietnam'da savaşmayı reddeden Amerikan gençlerini Kanada'ya kaçırdıkları dönemlerden edindikleri tecrübe ile bir CIA ajanını otuz metreden tanıyabilirlerdi. David Pavloviç'in buna cevabı, kaşlarını kaldırmak oldu,

"Peki öyleyse!" diye gülümsedi, "Zo, Woolman, CIA'dan değil!"

"Ya doğruyu söylüyorsa?"

"Yani?"

"Yani, ya yüzlerce insanı mahkeme etmeden asıyorlarsa?"

Coraline

"Kendilerine göre bir mahkemeleri olduğuna eminim, tatlım."

"Sorun da bu ya! Kendilerine göre mahkeme de ne demek?"

Bu aşamada, Profesör Pavloviç her zaman yaptığını yaptı, Diana'yı çileden çıkaran tarafsız bilim adamı hüviyetine büründü. (Diana, bu role girdiğinde, sesinin tonunun bile değiştiğini söylerdi, "höw, höw" diye konuşurmuş!)

"Bak, Diana, Müslümanların adalet anlayışlarına dair hiçbir şey bilmiyoruz, öyle değil mi? İnsanları, kendi adalet anlayışlarının gereğini yerine getirdiklerinden dolayı suçlayamazsın, değil mi?"

"Bilmiyorum," dedi, Diana, "bunu düşünmem lâzım."

"İran'ı, biz Batılılar gibi düşünmedikleri için kınayacaksak, Batılılaşmalarını teşvik edenleri desteklememiz gerekir, öyle değil mi?"

"Şah'ı, demek istiyorsun?"

"Eveet! Öyle olmalı, değil mi?"

"Ama, bu mümkün değil!"

"Bunun idrakindeyim, canım."

"Umarım, yanlış bir iş yapmıyoruz!"

"Hadi! Kendini bu kadar ciddiye alma, tatlım! Biliyor musun neredeyse seni İmam Humeyni ile karşılıklı oturup, adalet sistemlerinin göreli üstünlüklerini tartışırken görebiliyorum!"

"Birileri tartışmalı ama, değil mi?"

Bu cümleyi söylerken öyle içtendi ki, David dayanamadı,

"Tatlım, benim gibi kaba bir göze göz, dişe dişçi Rus Yahudisinin, senin gibi misyon sahibi bir Yeni İngiltereliyi anlaması kolay değil! Bununla birlikte, Woolman'ı yabana atmamak gerekir, onda haklısın. Eğer adamın Humeyni'ye ilişkin teşhisi doğruysa, o zaman Tanrı hepimizin yardımcısı olsun!"

"Savaş demek istiyorsun?"

"Savaş demek istiyorum!"

"Oh, shit!" küfretti Diana, "Tam da biz oradayken!"

"Ama, yine de... Biliyor musun, ne düşünüyorum?"

"Ne düşünüyorsun?"

"Türkiye sana iyi gelecek. Gerçek muhalefeti yaşayacaksın."

"Nereden biliyorsun?"

"Ben, New York'un ortasında Rusya'yı yaşayan bir Yahudi göçmeniyim unuttun mu? Azınlık olmak ne demektir, iyi bilirim."

"Evet, bilirsin," diye teslim etti Diana.

Ama endişeleri olduğu yerde duruyordu. Saatler sonra uyuduğunda, entarili Araplar, kıvrık kılıçlar, kara sakallı sultanlar rüyasında birbirine karıştı. Kendisini bunaltıcı buhar kokularının arasında, ipek yastıklar üzerinde yatarken gördü. İki dev haremağası bacaklarına yapışmışlar, korkunç kahkahalar atarak yaklaşan sultan için ayrık tutuyorlardı. Sultanın yüzü kâh İdi Amin, kâh Anthony Queen, kâh Ayetullah Humeyni oldu. Haremağaları, Peter O'Toole ile 007 arasında gidip gidip geldiler.

David, çığlık çığlığa bağıran eski hastasını yatıştırdı.

"Tamam bebeğim, tamam! Rüya görüyordun. Geçti artık!"

Coraline

IX

"Bu gidişin dönüşü yok. Canlıları terk edip cesetlere koşuyorum..."

James Fraser, 1836

"Orient"; sıcak, ıslak, baygın, parfümlü, ipekli, baharatlı, mücevherli, halılı, koyu sarı, al kırmızı, mavi, siyah bir düzenlemeydi. Pavloviçler, ilk kez, Paris'in Lyon Garı'nda gördüler.

Büyü bozuldu.

Sam rüzgârlarının bayrak yaptığı pembe çadırlar, ceylan gözlü rakkaseler, efendilerinin eteklerinin dibinde uzanan uysal kaplanlar, sarhoş eden kokular, Lawrencelar, Saba Melikesi Belkıslar, yerlerini gri benizli, boz bir kalabalığa bıraktılar. Kalabalık, kadifeli, kromajlı Fransız trenlerinin ardına bir yanaşma itilmişliği ile ekli köhne vagonlara saldırıyordu.

Vagonlar, boyaları dökülmüş plaketlerin üzerine acemi bir elin alelacele çırpıştırdığı "Beograd, Praha, Bucuresti" gibi asık

yüzler çağrıştıran şehir isimleri taşıyan, asker hakisi Demirperde vagonlarıydılar. Pencerelerinden dışarı binlerce el uzanıyordu. Pencereler, dipsiz kuyular gibi karanlıktı, birbiri arkasından uzatılan örtülü örtüsüz sepetleri, çıkınları, ucuz plastik bavulları, denkleri, naylon torbaları yutuyordu. Tehcire zorlanan insanların her ne pahasına olursa olsun yeni mekânlarına taşımak zorunda oldukları yaşam gerekçeleri, hurda yığını.

Bir binip bir inen, koridorlarda kaynaşan, kimin yolcu, kimin uğurlayıcı olduğu belirsiz, çoğunlukla gözleri yaşlı kalabalık, hızla ilerleyen düşman ordularının önünden kaçan mülteciler olmalıydı. David Pavloviç, Avrupa'da savaşın henüz bitmediği duygusuna kapıldı. Her an bir düdük çalabilir, lokomotifi bambaşka yönlere çevirebilir ya da sivilleri indirip ordunun emrine verebilirdi trenleri. Belki de insanların telaşı böyle bir olasılığı zorlaştırmak içindi. Göz açıp kapayıncaya kadar yerleşmek istiyorlardı. Kompartmanların göçmen çadırlarına dönüşmesi anlık, bir uçtan bir uca bağlanan iplere serilen bebek bezlerinin ne zaman yıkandığını kestirmek olanaksızdı.

New York "sanat sinemalarında, buruk bir çözümsüzlükle izledikleri kasvetli Orta Avrupa filmlerinin setine yanlışlıkla dalmış yabancılardı, Pavloviçler. Kaynaşan yığının ortasında, kalitesinden emin, teferruatsız parlak giysileri, yepyeni halis deri bavulları, fotoğraf makineleri, sihirbaz becerisiyle türlü gereçlere dönüştürdükleri rengârenk büyülü kutuları ile küçük, müreffeh bir Amerikan adacığı oluşturdular. Dost olamayacak kadar ketum yüzlerin ablukası altındaydılar. Bundan böyle ne dillerini ne de alışkanlıklarını bildikleri birilerinin arasında, aşina oldukları her şeyden uzak, tedirgin, güvensiz ve konforsuz yaşayacaklarını ilk kez idrak ettiler.

David, karısına sokulur gibi bir hareket yaptı,

"Belki de çok iyi bir fikir değildi!" diye mırıldandı, "Belki de uçakla gitmeliydik!"

Doğu treni, bilekten çıkacakmış gibi sımsıkı kilitli eller, sarmaş dolaş ağlaşan palabıyıklı erkekler, sallanan mendiller ara-

Coraline

sında "nasılsa kazasız" sıyrıldığında, guest arbeiten ayakkabılarını çıkarmış, bağdaş kurmuş, memleketlerine götürdükleri eşyaların göreli üstünlüklerini tartışmaya koyulmuşlardı.

Yugoslavlar, blucine meraklıydı; Türkler, kürke. Paris konsolosu uyarmıştı, "Gümrükten geçirebilsinler diye yabancılara taşıtmak isterler. Dikkat edin."

İtalya'da, Fransız vagonlar, onlarla birlikte de Pavloviçlerin Batı'yla son bağları koptu. Grenoble ve Torino geride kaldığında, birkaç Venedik yolcusunun dışında Avrupalı kimse kalmadı. Büyük elli, kalın parmaklı, volkmenli gençler, ufak tefek sakallı adamın tepesinden bakan dalyan gibi Diana'nın talihsizliğine hayıflandılar. Teselli etmeye hazır olduklarını nereye dönse kurtulamadığı bakışları ile belirttiler. Kadınların sempatisi Katyuşka ile küçük David'i çok güzel bulduklarını anlatma çabalarında yansıdı.

Milano, Verona, Padua üzerinden Trieste'ye ağır ağır sürüklenirken, kalplerini geride bırakmış sürgünlerin acılarını duydular.

Trieste'de treni çığırtkan, yıpranmış kalabalıklar sardı. Bunların da binlerce çantaları, yüzbinlerce çıkınları vardı. Koltuklara koşuştular, bagaj raflarına paketlerini tıkıştırdılar, saniyeler içinde, tozlu, cırtlak bir kalabalık koridorlara tünedi. Sonra da "sivri kepliler" geldi. Koridorlardaki yığınlarla bir baştan bir başa göbek sürtüştürdüler, sırt tokuşturdular, bağırıp çağırdılar.

David.

"İnsanları indirip kurşuna dizerler mi, dersin?" diye sordu.

"Sadece pasaport kontrolü yapıyorlar," diye açıkladı Diana.

Askerler, Türkiye'deki'darbeyi hatırlattı, çevrelerini saran Türkleri göz ucuyla süzdüler. Yüzlerce gözün sigara dumanlarının ardından istihza ile baktığını gördüler.

"Bizimle alay ettikleri.duygusuna kapılmıyor musun?"

"Alay mı," küçümseme mi?"

"İkisinden de biraz."

Yemek zamanlan ilkelliğin somut örneklerini sergiledi. Dizlerinin üzerine yaydıkları kirli mendillerinin üzerinde, "tek bir kırıntıyı ziyan etmemeye çalışarak" etlerini, ekmeklerini elleriyle parçaladılar. Yemek yerken ağızlarını kapalı tutmuyorlardı. Diana'yı çok şaşırtan altın dişlerini tırnakları ile temizlediler. Geğirme sesiyle başlayan bir şeyler mırıldandılar. Diana, kimbilir nerelerden çıkardıkları kurabiyeleri belli etmemeye çalıştığı tiksintiyle geri çevirdi.

İkramcılar, tokgözlülüğüne verdiler. Dünyanın bir numaralı ülkesini bırakıp bunca zahmetli bir yolculuğun kirine pasına sırf İstanbul'u görmek için katlanan Amerikalıları minnetle karışık takdirle izlediler. Türklere hak etmedikleri bir paye veriliyormuşçasına mahcup oldular. Pavloviçlerin zahmetlerinin karşılığını, İstanbul'u iki-üç kelime edebildikleri her dilde överek ödemeye çalıştılar.

Saatler uzadıkça sohbetler azaldı; hayatında hiç hissetmediği kadar "Amerikalı" hissetti kendisini, ama bu ruh hali Lyubliyana'da, kızıl yıldızlı askerlerin trene binmesiyle sona erdi. Bu defa da tacını reddetmiş de olsa, bir Tzadik olarak yakalanıp, Ukrayna'ya gönderilmesinin pekâlâ da mümkün olduğunu düşünmeye başladı. Orient, onu hiçleştirmeye başlamıştı. Vagonlar dolusu bu insanlara hiçbir şey ifade etmediğini düşündü. Sadece bir beden, diye italikledi, üstelik pek de cazip bir beden değil. Ürkütücü düşüncelerinden kurtulmak için silkindi, konumunun saçmalığını unutmak için de Belgrad'a yaklaştıkça büyüyormuş gibi görünen su birikintilerini izlemeye durdu. Birikintiler döndü Sava oldu, Tuna'ya karıştığı büyük havuzu Belgrad Kalesi'nin en yüksek burcundan seyretti.

"Avusturya yakasındaki Semlin ile bu kale arasındaki bölge, on dokuzuncu yüzyılın büyük bir bölümünde, Orient'e açılan kapıydı," diye açıkladı rehberleri,

"Semlin'den yola çıkan seyyah, dönüşü olmayan yolculuğa buradan yelken açardı."

Coraline

"Niçin dönüşü olmayan?"

"Türk İmparatorluğu'nda veba eksik olmazdı, Madam. Geri dönecek kadar şansı olanlar da bu dehlizlerde karantina altına alınırlardı."

"Dehlizlerde mi?"

"Dehlizlerde, Madam. Kapıları kolayca örülebilsin diye."

Belgrad, Amerikalılıklarını yüzlerine vurmadı, ama "devletçiliğin en sevimsiz örneklerini sergilemekte" gecikmedi. Turist Ofisi, Danışma gibi tabelaların "göstermelik verimliliği"ne karşın "sevimli, temiz" kızlar, Atina biletlerini ayarlayamadılar, David Pavloviç,

"Ama tatlım, ne yapmamı bekliyorsun?" diye sızlandı. Diana,

"David'in altını değiştirmeyi unutma!" dedi, çıktı, gara gitti. Tamir yüzü görmemiş platformda saatlerce bekledi, ama biletleri de aldı.

"Oturacak tek bir bank bile yok!" dedi, Otel Moscva'ya döndüğünde,

"Neden böyle yaptıklarını merak ediyorum! Yolcular yerlerde, bagajlarının üzerinde oturuyorlar! Ne kadar aptalca! Kendilerini en basit konforlara bile layık görmüyor olabilirler mi?"

"Bilmem ki!"

"Sahiden! Yaslanacak bir yer bile yok! Bir tane buldum, o da karakolun duvarıymış. Polis çıkıp kovaladı beni! Tevekkeli değil, benden başka yaslanan yoktu!"

"Daha dikkatli olmalıydın, tatlım!" diye azarladı David, "Yuvamızdan çok uzağız. Askerlerle ya da polislerle tartışmaktan kaçınmalıyız!"

Türklerin, Balkanlar üzerinde kurdukları baskıyı, izleyen ayaklanmaları, izleyen katliamları, trene Belgrad'dan binen Atina yolcusu bir İngiliz'den dinlediler. Akropolis Ekspresi, eski Türk eyaletlerinden "sümüklüböcek hızıyla" geçiyordu ki,

"Niş'teki kuleyi görmediniz, değil mi?" diye sordu İngiliz,

"Türklerin reayayı sindirmek için insan kellelerinden diktikleri kuleyi?"

Görmediklerini söylediler,

"Mamafih, azizim profesör, Balkanlar, Balkanlar'dır!" diye sırıttı adam, "Kelle kulenin az berisinde de bir Hırvat beyinin diktiği kazıkları görebilirdiniz!" Kötü kötü güldü, "Adam, kırk beş kazık dikmiş, bir kazığa bir Türk kellesi!"

Diana'nın içinin kalktığını fark etmedi,

"İşte orada," diye şekilsiz bir yığını işaret etti,

"Türklerin Hıristiyan çocuklarını topladıkları kamp yeri. Buradan ilerde bir Yunan köyü vardır. Oradaki bütün kadınların ırzına geçmiş, öldürmüşlerdi." Geri döndü, Türk işçilerini saklamak istemediği bir nefretle süzdü. "Kan içiciler!"

Diana Pavloviç parmaklarını kıpırdatamayacak kadar yorgun görünen bu insanların kelle kesecek gücü nereden bulduğunu merak etti. Koridorlarda yanından süzülen Türk erkeklerinin hepsinden daha uzun boyluydu ve hiç kuşkusuz çok daha kuvvetli. Yine de, korkunç çığlıkların yankılandığı, iğrenç bir yanık et, insan eti kokusunun köşe bucak sindiği bir yeraltı dehlizine yaklaştıkları duygusuna kapıldığını hissetti. Anlaşılan, Türkiye'de yaşamanın tek tesellisi, orda sanık değil, tanık olarak bulunmaktı.

Ve günbatımında Galata Köprüsü'nden İstanbul, "dipsize gömülü Bizans'ın çılgına çevirdiği ressamın, sisten tuval üzerinde gezdirdiği güvercin kanadından süzülüp dağılan, birbirleriyle kâh küsen kâh barışan yüzlerce kavuniçi, gülkurusu, yavruağzı, mahzen kapağı, limonküfü; binlerce açışız şekil, göğe asılı kubbelerden tüten acı yeşil yosun kokusu; sırt sırta vermiş Pera çatılarının himaye ettiği üç boyutlu bir empresyonist sanat olayı, sahnesiz tiyatro, elektronik opera, projektörsüz revü, maestrosuz orkestra, kaldırımsız, bulvarsız, yaya geçitsiz, trafik ışıksız, cetvelsiz, teklifsiz, yedi milyonluk bir hayal şehirdi."

Önce sersemletti Pavloviçleri. "Trenden birbirlerine zincirli tutukluların tökezlemekten ve tökezlenmekten sakınan adımlarıyla, darmadağınık ama sımsıkı bir dayanışma içinde indiler". Mahşerin ne olduğunu Özdenler gibi onlar da bilirlerdi. Eminönü'nden halat alan Adalar vapurunun düdüğü, İsrail'in suru olabilirdi. Goyimleri sarhoş edecek duman egzoz gazlarının İstanbul'un sıcak buğusuna belenmiş zehirli tütsüsüydü. Gökyüzü mavi değildi. Güneş pekâlâ da Batı'dan doğmuş olabilirdi. İşte insanlar kabirlerinden çıkmış, "gözleri dönmüş çekirgeler" gibi dağılmış, koşuyorlardı. Her cins, her biçimdiler. Diana, sol omuzundan, "Al oku!" diye uzatılacak günah listesini bekledi. Sonunda o da oldu, kendisine yol açmaya çalışan bir hamalın sepeti omzuna vurdu, "Destur!"

İstanbul, önce sersemletti Pavloviçleri, sonra içine aldı, 'Şark İksiri'ni sundu. Büyüledi, düşlere daldırdı ve 'tıpkı bir serap gibi' ihanet etti, kayboldu. Yerini, karanlıklarla işbirliği içindeki sokak lambalarına, başıboş köpeklere, delik deşik kaldırımlara, su yüzü görmemiş taşıtlara, boya yüzü görmemiş duvarlara, insanları kerhen barındıran haşin yüzlü apartmanların arasından uzanan taşlaşmış kıraç arsalara bıraktı. Hendekler, inşaat artıkları, paslı demirler, bir sabah uyanıp da yatak odaları kazılmış olduğunu görmüşlercesine dehşete düşürdü. Devrik çöp bidonlarından fışkıran ölümcül gazlar, asırların tılsımını çözdü, sefalet ve salgın çağrıştırdı.

"Ancak çevresini bir çelenk gibi saran suların affettirebileceği bir yığınak, yeşil adacıkların renklendiremediği bakımsız bir göçmen kampı bu şehir," diye yazdı David Pavloviç, Kevorkian'a, "fakat buna rağmen Amerikan pasaportuma duyduğum güveni tehdit etmeyi beceriyorlar! Hiç tebessüm etmedikleri için olabilir mi?"

Coraline

"HOMO ISLAMICUS!"

"Bastığı yerde ot bitmeyen Türk'ten sakın!"

Prof. Dr. George Kevorkian, Harvard, 1979

Coraline

I

Oysa Nesibe, hep gülerdi!

Onu, Günay'a, temizliğe (Günay, "Tozların yerini değiştirmeye!" derdi!) geldiği salılardan birisinde tanımış olmalıyım, ama belleğimde ilk yer tutması, ördek hikâyesiyledir.

O gün, Günay yoktu. Kapıyı Nesibe açtı, az sonra geleceğini söyleyerek içeri buyur etti. Salonda, sedirin üstünde bacaklarını toplamış oturan, sokağı seyreden kadını gördüğümde sıkıldığımı hatırlıyorum. Günay'a hiç benzemeyen çok esmer, adamakıllı şişman bir kadındı. Çiçekli bir entari giymişti, başında kulaklarının arkasında sarkıttığı beyaz bir yemeni vardı. Yemeni dikkatimi çekti, çünkü örtüş şekli saçlarını saklamak şöyle dursun, olağanüstü büyük kulaklarını açıkta bırakmıştı

ve bu kocaman kulaklardan memelerini sündürecek kadar ağır (Günay, taşlarının yakut olduğunu söyledi) küpeler sarkıyordu. Yıllar yılı orada otururmuş gibi, kök salmış gibi bir hali vardı. Odaya girdiğimi duymamış olmasına imkân yoktu, ama yine de başını çevirip bakmadı. Kim olduğunu anlamak için Nesibe'ye döndüm,

"Dertlidir be guzum," dedi, Nesibe, "görmez misin, nasıl ağlar?"

Benim sorumun cevabı değildi tabii, ama tekrar baktığımda gördüm; kadın, gerçekten de inceden inceden ağlıyordu.

"Analığımdır," dedi Nesibe, güldü ve çilli, küçücük yüzü, minik burnunun etrafında toplandı, çekik Yörük gözleri, kısıldı, kayboldu.

"Nesi var?"

"Bir gızı vardır bunun, Serap. On beşindedir ama kapı gibidir, maşallah, nah böyle!" bir buçuğa bir metrelik bir düzeyi işaret etti, "Bir de kıllıdır, göresin! Ne hamamotu kâr eder ne de ağda!" Yine güldü,

"Bizim oralarda peçe yohtur, gapatamazlar yüzünü! Çirkindir gızcağız, ne yapsın? İşte bu anacığı da yanar yakınır gayri gızıma bir koca deyi. Olmaz yıllardır. Cenab-ı Allahım para vermiş, pul vermiş ama vermez bir hayırlı kısmet! Çok üzülür be gadıncık!"

Bütün bunların Günay'la ne ilgisi olduğunu anlamayı erteledim,

"Bunun için mi ağlıyor?"

"Yoh be guzum!"

Yüz hatları bir çocuk hızıyla değişti, gülen gözlerinde toplanan yaşları yemenisinin ucuyla sildi,

"Gandırmış bir furuncunun çırağı, yatırıvermiş mezarlıkta yere!"

Yine güldü, "Gız hamile! Etlerini kopartmış bu benim analığım, gızın! Hani, furuncunun çırağından daha çok yakmış canını. Serap anlatır, 'Götüne zopa sokacam!' diye bağırır, dururmuş bu!"

Sesini alçalttı,

'Furuncunun çırağı sokmuş ama hadi o erkek, bu benim analığım ne diye sokar, değel mi? Bilinmez ki! Görecen gızı!" Yine gülme, yine kısılan gözler,

"Herifin çürükleri sararmış da," başıyla analığını gösterdi, "bu gâvurunkiler durur olduğu gibi! Ben derim, ha anamın çürükleri, ha herifin! Çürük çürük olduktan sonra!"

"Günay'dan ne istiyor? Evlendirsin mi, istiyor?"

İşte, buna çok güldü Nesibe,

"Get işine! Gız istemez ki, çırahılan evlensin! N'etsin çırağı? Çok zengindir bunlar! Çirkindir, ama gitmez furuncunun çırahına! Mendis (mühendis!) ister o! Zaten, kimse bilmez kirlendiğini!'Furuncunun oğlan da kaçmış; nerden bulacan?"

"E, ne olacak şimdi?"

"Ne olacak? Aldıracaklar çocuğu! Analığım, bekler abla gelsin! Eyi bir doktor soracak ablama!"

Biraz da muhabbetin seyrinden olacak, daha fazla kalmak istememiş, ayrılmıştım. Olayı takip de etmedim. Ama anlaşılan, Günay sormuş soruşturmuş bir doktor bulmuştu. (Şimdi düşünüyorum da, kendi hamileliğini "Tanrı'nın bedenimi kutsaması," diye tanımlayan bir kadından istenecek yardım değilmiş! Daha da ironik olanı, Şafak'ın çocuğunu da aynı doktorun almış olması!) Birkaç ay sonra bir uğradığımda Nesibe'nin gözlerinin içi gülüyordu, bir düğün davetiyesi uzattı,

"Serap'ı evlendiririk, be guzum!"

Serap'ın kim olduğunu çıkarmaya çalışırken, Günay, "Nasıl becerdiklerini sor," dedi ve meseleyi hatırladım. Nesibe, yine gülüyordu,

"Bir ağabeyi vardır bu Serap'ın. Bir kâtip çalıştırırmış yanında. Biraz yaşlıdır, ama aptesinde, namazında aslan gibi adamdır. Gız gibi gızarır yüzüne bakanda. Kimi kimseciği de yoktur. Eve evrak neyin getirip götürürken, görmüş bizim Serap'ı. Görmüş istediği gibi temiz bir gız. Hiç bakamaz ya bizim gız kimselerin yüzüne, herif sanmış utangaçlığındandır. Eh, garı kısmısını etli butlu da severmiş adam. Demiş, istesem mi, istemesem mi? İstesem, verirler mi? Öyle ya, kendisi yoksuldu, bunlar paralı. Sonra, yaradana sığınmış, varmış bizim Raşit'e, demiş 'Ben senin bacını isterim.' Bizim Raşit de ne zamandır yakınır bacısı evde kaldı diye, o da demiş, hay hay. Ama, analığım tutturmuş, yok, benim gızım mendislere layıktır. O çulsuz da kim oluyor!"

Coraline

"E, hani ağlıyordu, kızına koca yok diye?"

Nesibe, bu lâfa da çok güldü,

"Sen ne diyorsun be guzum? Nazlanacak ki, adam gıymatını bilsin! Analığım dermiş, benim gızımı ne mendisler istedi de vermedim. Bir yalvartmış, bir yalvartmış herifi!"

"Peki, kız istiyor mu bu adamı?"

"İstemeyecek de ne edecek? Çürüktür, isteyecek elbet! Gapı gibi adamdır, eyi adamdır. Müslüman adamdır."

"İyi de, nasıl alacak 'çürük' kızı?"

"Hadi, get işine!" *İtalik*'lediğini görebiliyordum, *Aman, ne aptalsın!*

Nasıl aldığını da Günay anlattı,

"Ramize Hanım'ı gördün ya, o hanım meşhur Uncular'ın anneleri."

"Yok canım! Hani şu pastaneleri filan olan?"

"Pastaneler göstermelik. O kadar para pastaneden kazanılmaz. Hayali ihracattan ithalata, uyuşturucuya kadar her şey var. Bunlar, beş erkek kardeş, babaları toprak ağası. Adam ölünce, büyük, toprağın başında kalıyor, diğerleri İstanbul'a gelip burada iş tutuyorlar. Beş-on sene içinde multi, multi, multi milyoner oluyorlar. Rumeli Hisarı'nda Boğaz'a nazır bir apartmanları var, bütün aile o apartmanda oturuyor. Erkeklerin dördü de evli, kendi daireleri var ama yemek, içmek, yıkanmak, televizyon, bütün faaliyet Ramize Hanım'ın dairesinde cereyan ediyor. Kendi dairelerine yatmadan yatmaya çıkıyorlar. Şimdi, gözünün önüne getir. Evin, Pâşabahçe'den Kandilli'ye kadar gören cephesinde doksan metrekarelik bir salon;

tıklım tıklım eşya, biblo, avize, aplik vesaire dolu bir salon ve yerden tavana camlar Mısır işi kadife, saten perdelerle sıkı sıkıya örtülmüş. Buna mukabil, dış kapının girişinde, sokağa bakan normal boyutlarda bir oda var. Bütün aile oraya doluşuyorlar. O kadar kalabalık oluyor ki televizyonun sesi bile duyulmuyor. Buradaki perdeler sedirin örtüsüyle aynı desenden. Anlaşılan bir yerden bir top basma kapatılmış, perdeden minderlere kadar her şey bu kumaşla kaplanmış. O kadar ki benim ilk gördüğüm gün, Ramize Hanım'ın entarisi de aynı kumaştandı. Sedirin üstünde otururken kadın nerede başlıyor, sedir nerede bitiyor belli olmuyordu. Dört tane gelin var, dördü de besbelli aynı berbere gidiyorlar, aynı terziden dikmiyorlar. Siyah, V yaka, dar elbiseler. Besbelli, birisi onlara V yaka, siyah elbiselerin kadını ince uzun gösterdiğini söylemiş. Dördünün de saçı aynı sarı tona boyanmış, buklelerine varıncaya kadar da aynı. Ayaklarında üstü pomponlu yatak odası terlikleri, altın takılar takılar takılar, yeşil farlar farlar, lacivert rimeller, mor rujlar, pudralar! Dördünün de elinde birer Hafta Sonu, bir yandan Emel Sayın ne giymiş ona bakıyorlar, öte yandan da kocalarının o gece hangi eğlence kulübünde olduğunu tahmin etmeye çalışıyorlar. Ve tabii, kocaların hiçbirisi, hemen hiçbir gece eve zamanında gelmiyor, geldiği zaman da sarhoş. Şimdi bu arada bir Serap var. Serap, Allah affetsin, Ramize'nin küçük bir kopyası. Hani, yani uluslararası ölçülerde çirkin bir kız! Vardır ya, burnunu kestirsen, boynunu ne yapacağını bilemezsin öyle bir beden!"

"Fırıncının çırağı da buna âşık oluyor, öyle mi?"

"Fesuphanallah! Keçiye oluyor da! İşte o kadar bir iş, anlaşılan. Hisarüstü'nde bir mezarlık vardır, Serap'la orada buluşuyorlar. Ve olacağına bak, ilk defasında kız hamile kalıyor. İşin farkına varan Ramize. Evin içinde o kadar kadın var, gelinler kızlar, ama Ramize hepsinden saklıyor. Bir tek bizim Nesibe ile işbirliği yapıyor."

"Nesibe, bunun evlâtlığı, öyle mi?"

Coraline

"Beslemesi. Yedi yaşında annesiz babasız kalınca halası bunlara hizmetçi diye vermiş. O kadar küçükmüş ki, bulaşık yıkamak için taburenin üstüne çıkardım, evyeye boyum yetişmezdi, diye anlatıyor. On beş-on altı yaşlarına kadar onlarda kalmış, sonra da yaşlı bir adamla evlendirmiş, kurtulmuşlar."

"O kapıcıyla evli değil mi? O genç adamla?"

"İkinci kocası, Abdullah. Yaşlı adam evlendikten birkaç yıl sonra Ölmüş. Bu kocası Nesibe'den küçük. Apartmanlardan birisinde ona da bir kapıcılık vermişler olmuş bitmiş. Ama ilişki kesilmemiş. Ne zaman neye ihtiyaçları olsa, 'Nesibe gel,' diyorlar. Bu defa da, bu. Ramize, Nesibe'den kürtaj doktoru soruyor. O da kadını alıyor bana getiriyor. Ben de bizim Beyaz Dizi Demet'e havale ediyorum. O da bunları alıp götürüyor. Aileden kimsenin ruhu duymuyor. Şimdi de bu adamı bulmuşlar onunla evlendirecekler. Düğüne gideceğiz artık!"

"Hadi, canım sen de!" demiştim!

"Yok canım, gideceğiz," dedi Günay, güldü, "sen değil ama ben gitmezsem hem Nesibe'ye ayıp olur hem de ürkerler."

"Ürkerler mi?"

"Tabii. Sırlarını bildiğimiz için bizi yakınlarında görmek isteyeceklerdir. Çok değerli bir şeyini emanet ettiğin birinin ortadan kaybolduğunu düşünsene. Ne kadar rahatsız olursun!"

Düğün, Hisarüstü'ndeki evde oldu. Bahçe kapısının önünde son model Mercedesler, apartman kapısının önünde gelişigüzel yığılı yüzlerce ayakkabı vardı. Ayakkabılar çamurluydu, tabanları kararmış, etiketleri sökülmüş, adi deri giyilmekten açılmış, kayığa dönmüştü. Rodoplu, kendisininkileri çıkarttığında çöpe atıyormuş duygusuna kapıldı.

"Benim tütün rengi yumurta topuklar mezbelelikte utanç verici bir refah adacığı oluşturdular." Ellerini bileklerini kımıldatmaksızın iki yana açtı,

"Daha başlangıçtaki manzara yabancılığımı söylüyordu, ama ne yaparsın? Nitekim, Raşit'in büyük kızı, Sevim koşturdu, benim ayakkabıları kaldırdı, kenara, korumaya aldı. Al sa-

na bir ayrıcalık daha! Bırak, tavuklarımızın karışmasını -hatırlar mısın, Ahmed Arifin öyle bir şiiri vardır- ayakkabılarımız bile karışmıyordu! Sevim önde ben arkada, iki tarafı rengârenk giyimli genç kızlara, saç spreyi kokularına sürtünerek yürüdük. Hâkim renk kırmızıydı, hâkim kumaş saten, hâkim elyaf sentetik. Saçlar, alabildiğine kabartılmış, taşlı tokalar, fiyonklar, kollarda ve boyunda altın altın altın. Girişin sağındaki basmalı odada bir kadın yüzüne tülbent örttüğü bebeğini ayağında sallıyordu. Hemen yanında beni her zaman şaşırtan rahatlıkla göğsünü çıkarmış meme veren bir başkası vardı. Sedirlerin arasındaki boşlukta eğilmiş birkaç genç anne ter içinde çocuklarını tedip ediyorlardı. Biz salona yürüdük. *Bir mumdur, iki mumdur! Hah hah haninna!'* belki otuz kadın göbek atıyordu. Bu göbek dansı, ne kadar kışkırtıcı olabiliyor! Bir genç kız hatırlıyorum, gözlerini göbek deliğine dikmiş, ayakta ikiye katlanıyordu. Bedenine öylesine yoğunlaşmıştı ki inanır mısın, mastürbasyon yaptığını düşündüm! Üstelik de, bir mumdur, göbek dansına uygun değildir! Ama, örtülü örtüsüz, genç yaşlı herkes oynuyordu, derilerinden fışkıran buharı göremesen de koklayabiliyordun.

'Ramize Hanım nerede?' diye sordum.

'Burda, gel!' dedi kız, kalabalığı yardı, beni salonun öbür ucuna götürdü. Şimdi, bakıyorum, Ramizeler beş olmuş! İki kızkardeşi, bir görümcesi, bir de halası var ki tıpkı kendisi!

'Günay Hanım, gel, gel otur!' diye yer açtı. Tabii, tanıştırmak diye bir âdet yok, sadece sırayla hoş geldin dediler, hatır sordular, ben mukabele ettim. Neden sonra, iyice yaşlı olanı, hala, sordu,

'Kimdir?'

'Doktordur,' dedi Ramize, nedense doktor olduğuma karar vermişti.

'Kocası var mı?'

'Yok. Ne yapsın, zavallı, bizim Taha'ya bakıyor, geçinip gidiyor işte!'

Coraline

'Gözelmiş de ama vah vah!'

Diğerlerinin gözlerini kaçırdıklarını hissettim."

Günay'a, Taha'ya bakmak işinin de ne demek olduğunu sordum,

"Taha, Raşit'in tek oğlu. Dil Gelişimi Uluslararası Projesi'nde benim incelediğim çocuklardan birisiydi ya. Bunları öyle tanıdım zaten."

"Bilmiyordum."

"Unutmuşsun. Hani, diyordum, bir çocuk vardı. Konuşma özürlü sanıyordum, meğer sekiz kızdan sonra doğmuş. Çocuk, 'moh!' diyor, anne, sekiz abla, halalar, teyzeler hepsi birden koşuyor, 'Su mu, çiş mi, yemek mi, karnın mı ağrıyor?' Oğlan da hangi seçeneği benimserse bir 'moh!' daha çekiyor, dileği yerine geliyor. Konuşmasına gerek yok! İşte, o çocuk bu çocuk. Ramize, Taha'ya bakıyor derken, araştırma projesini kastediyor. Neyse. Gözlerini kaçırdılar, ama çaktırmadan süzdüklerinin farkındayım. Tabii, giysilerimi beğenmediler, tabii, takısızlığıma hayıflandılar filan. Şimdi, hepsi ara ara oynamaya kalkıyorlar, ama kimse beni çağırmıyor! Anlıyor musun?"

"Beceremeyeceğini anladılar demek!"

"İlk bakışta! Normal koşullarda böyle bir durumda yani, aşina olmadığımız insanların arasında, biz üstünlük taslamaktan, ukalalık etmekten korkarız, değil mi? Ne demek efendim, kimsenin ezikliği yok! Tersine, o kadar güvenliler ki, insan kendisine, 'Ben bunlara yaranmaya mı çalışıyorum?' diye soruyor."

"Bizim Nesibe nerede bu arada?"

"Mutfakta, tabii! Gittim, baktım, kazanlarla et, pilav, onlarla uğraşıyor. İncecik bir şey zaten. O koca kazanları indirip kaldırıyor. Bir tek o giyinip süslenmemiş. Şalvar eski şalvar, hırka eski hırka. Beni, Serap'ın dairesine, çeyizleri göstermeye götürdü. Ha, bu arada, ikinci kattan üçüncü kata çıkıyoruz, aydınlıktan bakınca görünen denize nazır bir balkon var, kuzeye doğru. Bakıyorum, balkonda bir hareket var gibi. Tekrar bakıyorum, bir ördek öyle dolanıyor!

'Nesibe, ördek miydi, o?'

'Ördek, abla,'diyor.

'Ne arıyor burada?'

'İşte,' gözlerini kaçırıyor, gülüyor. Bilirsin, nasıl güler. Ben de sanıyorum ki, balkonu kümes yerine kullanmalarını kınayacağımı düşündüğü için mahcubiyetinden gülüyor. Meğer öyle değilmiş. Şimdi, zifaf odasına çıkıyoruz ya, tül dantel bir yatak. Her tarafta örtüler örtüler, işlemeler işlemeler. Bunu bu yenge işlemiş, ötekini filan hala, müthiş bir emek. Derken, yatağın başucuna doğru bir bohça var, Nesibe o bohçayı gösteriyor,

'Oradalar.'

'Ne onlar?'

Gidiyor, bohçayı alıyor, açıyor. Böyle, dört köşe mendiller, etrafında dört parmak dantel örülmüş. Ne olduğunu anlıyorum, tabii.

'Nasıl olacak şimdi bu iş?'

'Ördek var ya, abla!' diyor Nesibe, kıkır kıkır.

'Nasıl yani?'

Mendillerden üç-dört tanesini alıyor, koynuna sokuyor, bir yandan da konuşuyor.

'Şimdi, ördeği kesecem, bunları bulayacam.'

O kadar şaşırmıştım ki, sora sora, işe yarayıp yaramayacağını sordum, iyi mi? El cevap,

'Ördek kanı pespembedir!' Elini bu defa da cebine atıyor,

'Bunlar da va!'

Çıkardı gösterdi, böyle mermi şeklinde, kaya tuzuna benzeyen bir şeyler.

'Ne bunlar?'

'Şaptır be guzum! Mısır Çarşısı'ndan aldım.'

'Şap mı?' Şapın ne olduğunu biliyordum tabii, ama çocukluğumdan beri görmemiştim. Babam tıraş olduğu zaman kullanırdı. Hayal meyal hatırlıyorum.

'Anası götüne sokacak ki, sıkılasın!' demez mi? Bir gülüyor, bir gülüyor, yerlere yatıyor gülmekten! Ben de en bilimsel ha-

Coraline

limle, elimde şap, inceleyip duruyorum! Tabii, bunu gördükten sonra kalıp, damadı görmek şart oldu. Tekrar aşağı indik. Az sonra da gelin, damat ve erkekler göründüler. Boğum boğum bir kız çocuğu, ter içinde zavallı. Beyaz saten dalga dalga sararmış. Damat, otuz-otuz beş yaşlarında çam yarması gibi bir Rumeli göçmeni. Alı al moru mor bir adam. Paldır küldür geldi, herkesin, o arada benim de elimi öptü. Bu arada fon müziğimiz de, 'Aldırma gönül aldırma!' Hemen arkasından 'Penceresi cam cama muallim!'

Raşit'in küçük kızı koştu bacağına sarıldı,

'Enişte, benlen dans edecen?'

Bunu duyanlardan bir alkış, adam ortada bir zeybek tutturdu. Raşit ve diğer abiler, ellerinde rakı bardakları, geldiler. Plak değişti: Mastika! Ceketler çıkarıldı, bel kemerlerine asıldı, omuzlarını, kalçalarını birbirlerine tokuştura tokuştura oynamaya başladılar. Gürültüyü duyan karıları koşturdular, kamuoyu önünde kırk yılda bir sahiplenilmenin keyfini çıkardılar, bir cilvedir başladı! Hemen arkasından da yemekler ve ağır bir rakı faslı. Beni -olacağına bak!- erkeklerin yanına oturttular, ama gözüm Ramize'de! Nitekim, on bire doğru kaş göz işaretlerini gördüm. Kadın, kızını yukarı çıkaracak. Diğer Ramizeler de alarmda olmuş olmalılar ki, hep birlikte davrandılar, ama bizim Ramize ne dediyse dedi, hepsini oturttu! Gelinin peşinden koşan akraba kızlarını da durdurdu. Gözden kayboldular. Benim de aklım, ördekte! Biz -biz, derken, erkekler- daha bir kırk beş dakika aşağıda kaldık. Burada damat elbirliği ile sarhoş edildi, hikâyenin de sonu belli oldu.

'İçelim enişte, içelim!'

'İçelim abi, içelim!'

Gerisini Nesibe anlatsın!"

Nesibe gülüyordu,

"Ne var ki, anlatacak?"

"Güvey yuttu mu, bari?"

"Ne var ki, yutmayacak?" Omuzlarını silkti, burnunu kıstı,

gözleri kayboldu, "Mutludur be adam, mesuttur. Bir cahallık etti diye, kalsa mıydı gızcağız ortada? Cenab-ı Allahım istemez kulları kötü olsun!"

"Olan zavallı ördeğe oldu desene?" dedim.

"Niçün ama? Bir güzel pişirdim onu! Güzelce yediler!"

"Kim yedi, diye sorsana," dedi Günay.

"Yoksa, damada mı yedirdiler?" Nesibe'ye döndüm, "Yoksa damada mı yedirdiniz?"

"Yeni evlenmiştir adam! Güç, kuvvet lâzımdır!"

"Adamı böyle aldatmak..." diye başladım, ne diyeceğimi bilemedim, "günah değil mi?" diye sordum. Nesibe'nin gözleri sahici bir şaşkınlıkla açıldı,

"Niçün, ama?"

Damat yetimdi, fukaraydı, kimse ona kolay kız vermezdi. Dahası, Serap'ı sevmişti. Yarın öbür gün çoluk çocuğa karışır, gül gibi yaşar, giderlerdi. Serap da ona iyi karı olurdu. Fena mı etmişlerdi?

Ceratine

II

Pavloviçler, Nesibe'yi, İstanbul Sosyal Bilimler Fakültesi Dekanı, Prof. Dr. Mustafa Dülger ve eşinin "Hoş Geldin Partisi"nde hizmet ederken tanıdılar.

Parti, Dülgerlerin Rumelihisarı sırtlarındaki evlerindeydi. Pavloviçler, İstanbul'un ulu çınarlarını halen muhafaza edebilmiş bu ender köşesindeki üç katlı ahşap Osmanlı evine imrenerek baktılar,

"Bizim niye böyle bir evimiz olamıyor?"

"Niye, tatlım? Deniz üzerinde oturmaktan hoşlanacağını sanıyordum!"

"Evet, ama insan Türkiye'deyse, Türkler gibi yaşamalı, değil mi?"

Profesör Pavloviç, sonbahar kokusunu içine çekti,

"Haklı olabilirsin!"

Kapının üzerindeki aslan başlı tokmağa baktı, gülümsedi, "Rus işi! Hoş!" Tokmağın hemen yanındaki zili çaldı.

Kapıyı, Diana'nın neredeyse yarı boyunda, on iki-on üç yaşlarında bir kız çocuğunun hacminde bir kadın açtı. Çilli, ufacık yüzünü, bembeyaz bir tülbent çevreliyordu. İri gül desenli bir şalvar, çizgili bir gömlek, koyu patlıcan renkli bir yelek giymişti. Kırçıl sakallı, ufak tefek David'i görünce gülen yüzü, ondan bir baş daha uzun Diana'yı fark etmesiyle sessiz bir kahkaha saldı, burnunun etrafında toplandı, çekik gözleri kayboldu.

"Buyrun, Müsyü!" dedi ve kenara çekildi.

Arnavutkaldırımına, bahçedeki ulu çınarların arasından Boğaz'ı gören girişin iki yanına dizili toprak saksılara öylesine uyumlu bir desen çizdi ki karı-koca Pavloviçler, Nesibe'nin hemen arkasından belirecek fesli, köstekli erkeğini beklediler. Onun yerine, top gibi bir kız çocuğu, sağda, ikinci kata çıkan tahta merdivenlerden gürültüyle atladı,

"Geldiler mi?"

Nesibe'yi kenara savurdu,

"Hi! I'm Professor Dülger's daughter. My name is Nilgün! N-İ-L-G-üstü noktalı U-N!"

Diz boyu kestiği -moda gereği bastırılmadığı için kumaştan iplikler sarkıyordu- blucininin -Levi's!- üstünde bir baştan bir başa "Grease!" -zamanın Broadway'inde çok tutulan bir pop operanın adı- yazan bir tişört giymişti, çorapsız ayaklarındaki mokasenin markası "Lumberjack"ti.

Diana, uzatılan eli karşıladı,

"Hi!"

"Nice to meet you, Nilgün," dedi, David, "I am David Pavlovitch, and this is my wife, Diana!"

"I know!" dedi çocuk, yerinden kıpırdamaksızın başını geriye çevirdi ve bağırdı, "Mammi! Misafirlerin geldi!"

Diana, Nesibe'nin, başını önüne eğdiğini, daha da geri çekildiğini, duvara yaslandığını fark etti. Aynı anda, önde Nevra, arkada Mustafa Dülger, koridorun ucunda belirdiler,

"Professor Pavlovitch! Diana! Hello, hello! Come in! We're waiting for you!"

"Mustafa'yı Amerika'dan tanırım," diye anlatmıştı Günay, "A.I.D. bursu ile gelmişti. Mülkiye'nin, 'Halk Çocukları' takımındandır."

"Ne demek o?"

"Bilmiyor musun? Derler ki Türkiye ikiye ayrılır; Türkiyeliler, Mülkiyeliler. Mülkiyeliler ikiye ayrılır; Halk Çocukları, Orospu Çocukları; Orospu Çocukları ikiye ayrılır; Robert Kolejliler, Galatasaraylılar! Hiç duymadın mı?"

Duymamıştım.

"Halk Çocukları, Mülkiye'ye devlet okullarından duhul ederler. Dil bilmedikleri için hemen her zaman maliyeye girerlermiş. Mustafa da bunlardandır. Kütahya, Afyon oralardan bir yerdendir. Küçük bir memur çocuğu. Zor okumuş, kendi imkânlarıyla biraz dil öğrenmiş. Sonra Maliye Bakanlığı'na girmiş, müfettiş olmuş. Oradan bir burs kapmış, Amerika'ya gelmişti. Bu kızcağızı, Nevra'yı, Amerika'da buldu. 0, ikinci sınıf özel okullardan birisinde baba parası ile okumuş, Amerika'ya da baba parasıyla gelmişti. Yanılmıyorsam, Antalyalıdır. Portakal bahçeleri, turizm işletmeleri filan, fevkalade zengin bir aile. Okula gelirken sahici mücevherler takar, Amerikalı kızların gözlerini yuvalarından oynatırdı! Mustafa lisansüstünü bitirince Türkiye'ye döndüler. Burada evlendiler. Mustafa, doktorasını Türkiye'de yaptı. Sonra, tekrar Amerika'ya, bu defa da görevli gittiler. Çocukları da orada doğdu."

"Orada doğurdular demek istiyorsun!"

"O hep öyledir! Evli öğrenciler, ne yapar eder, Amerika'da doğururlar."

Nevra Dülger, Pavloviçlere, oturdukları yeri, kapıcılığını yaptıkları apartmanın yanındaki yeni binada boş daire olduğunu haber veren Nesibe kanalıyla bulmuştu. Ancak anlaşılan,

Coraline

beklenilebileceğin de ötesinde ters bir'evsahibine çatmışlardı ki, yıllık peşine tuttukları "süper lüks" daire, akıl sır almaz bir soruna dönüştü. O yıl erken bastıran sonbaharın nemli poyrazı, Bostonluları bile titretecek kadar keskindi, ama kalorifer yanmadı. Alt katta oturan ev sahibi, hacı Laz müteahhit, konuşmaya gelen Amerikalıları omzunun üstünden seyreden örtülü kadınlarını içeriye yolladı, tespihini şakırdattı ve ciddi ciddi soba kurmalarını önerdi. Merkezi sisteme bağlı olduğundan, sıcak su da yoktu. Diana, ömründe şofben kullanmamıştı. Tüpgaz gelince,

"Ama, Nevra!" diye ünledi Diana, "Bu bir bomba!"

Kontrat, rica, "Hacı Bey, yabancılara rezil oluyoruz!" fayda etmedi,

"Hadi, hadi!" diyerek sobanın nasıl bir şey olduğunu hatırlamaya çalışan Profesör Pavloviç'in yüzüne kapıyı kapatıverdi adam.

Nevra Hanım, kendisini bağışlatabilmek için ne yapacağını bilemedi. Pavloviçleri sempatiye boğdu, mahrumiyetlerini kısmen olsun hafifletebilmek için elinden geleni yaptı. Her şeye karşın İstanbul'da, kültürlü, aydın, toplumun geri kalmışlığını en az Pavloviçler kadar yadırgayan, yetersizliklerini nesnel olarak yargılayabilen Türklerin de olduğunu kanıtlayabilmek için ısrarlı bir çaba sarf etti. "Welcome to İ.S.B.F. Party", bu çabalar manzumesindendi. Cemalettin Eren, sunulan vitrinin bir numaralı "obje"si oldu.

Akademik kariyeri olmamasına karşın "hoca" sıfatı ile onurlandırılan Eren, gür beyaz saçlı, mavi gözlü bir adamdı. Hacmi itibariyle Nâzım Hikmet'i andırırdı. Olgun bir topluluğa erişmiş uzun boyu, elma kokan deri tütün kesesi, güderi ayakkabıları, yerine göre beyaz İrlanda kazakları ve balıksırtı tüvit ceketleri ile uluslararası diplomatlar kulübünün herhangi bir üyesi olabilirdi. Yurtdışında sık sık verdiği konferansları, dinleyenler için övünç kaynağıydı,

"Çok iftihar ettik! Görseniz Türk demezdiniz!"

Coraline

Dört dili "anadili" gibi konuşurdu Eren. Sanat ve edebiyata ilişkin "bilmediği konu" yoktu. Keman çalardı, ama "sadece bir hobi". Belli başlı dergilerde sık görünen denemeleri, hemen her gazetenin kendisine açık sayfalan, dost köşe yazarlarının okurlarına duyurdukları günlük faaliyetleri ile,

"Gerçekten bir tane"ydi.

O gün, Pavloviçler, Eren'in dikkatini çektiler ise, Diana'nın "tipik Yahudi" kocasından bir baş daha uzun ve hiçbir "Batılı kadının olamayacağı kadar rüküş" olması ile çektiler. Cemalettin Eren'in, Viyana-Londra-Paris üçgeninde "kaba saba" Amerikalılara yer yoktu. Diana, "hamhalat'lığını, David Pavloviç, "Eski Dünyalıların, Yeni Dünyalıları aşağılamasını" şaşırarak yaşadılar. Öte yandan, Nevra Dülger, bir taraftan Amerikalıların hocayı daha iyi tanımalarını sağlamak için Eren'e methiyeler düzerken, öbür taraftan da Eren'in ilgisini uyandırabilmek için Diana'nın da müzisyen olduğunu, "Orient'le ilgilendiğini, "hatta" İslâmiyet'i öğrenmek istediğini, *ne kadar ilginç bir heves değil mi,* diye *italik*'leyerek anlattı.

Eren'in tepkisi, kaşlarını kaldırarak, uzun bir,

"Ooo?" çekmek oldu.

Diana, adamın gözlerindeki küçümsemeyi o zaman idrak ettiğini söyledi,

"Sevgili Nevra'nın, bizi beğendirmeye çalıştığını görebiliyordunuz! 'Diana, Türk kültürünü tanımaya çalışıyor,' diye açıkladı, 'İslâmiyet'i öğrenmek istemesinin nedeni de bu!' diye ekledi! Biliyor musun, gerçekten uğraştı kadın! Ve Tanrı biliyor, nedenini anlamadım! Onu görmeliydin Günay, adamla açıktan flört ediyordu! Bizi beğendirmek için! Sen bunu anlayabiliyor musun?"

"Sanırım," diye mırıldanmış, lâfı değiştirmişti Günay,

"İşe yaradı mı bari?"

"Tabii ki hayır! Biliyorsun, Eren ağır bir aksanla konuşuyor. Oxford İngilizcesi. David'le bana döndüğü zaman, aksanını daha da ağırlaştırdığını fark ettim. Bizi ezmeye çalışıyordu, anlıyor musun?"

Günay, eğlenmeye başlamıştı,

"Eeeh? Sen ne dedin?"

"Şaşırdım, tabii! 'Türk ulusu diye bir şey olduğuna göre, Türk kültürü de olmalı!' gibisinden bir şeyler mırıldandığımı hatırlıyorum."

"Buna cevap verdi mi?"

"Oh, yes! Ama önce uzun uzun beni süzdü! Biliyor musun, adam aktör! Bedeniyle çevresine mesaj veriyor!"

"Ne mesajı?"

"Konuşma yeni bir mecraya yöneliyor! 'Susun ve beni dinleyin!' mesajı! Aynı zamanda, gözlerini kısıyor, uzaklara bakmaya başlıyor! Derin düşünceye dalmış gibi! Ne demek istediğimi anlıyorsun, değil mi?"

"Devam et."

'"Demek böyle düşünüyorsunuz, küçük hanım!' diye sürdürdü, 'Demek bizim tanımlanabilir bir ulus olduğumuzu düşünüyorsunuz?'"

"Çevredekiler heyecanla kıpırdanmış olmalılar," dedi Günay bana, "malum, Cemalettin Efendi taşı gediğine oturtmakla ünlüdür!"

"Sosyal sadistlerden!"

"Eh! Ama, Osmanlıya daha yakın kuşaktır. Daha terbiyelidir," Diana'ya döndü,

"Affedersin, sözünü kestim!"

"Aslında bizde ulus kavramı yenidir,' diye başladı. 'Bildiğiniz gibi, İstanbul'un fethinden sonra Türkler, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan diğer Hıristiyan ve Müslümanlar gibi, onlarca milletten bir tanesi haline geldiler. Ve azınlıktılar. Ulus kavramı, bize çok sonraları, Muhammed'in ümmeti olmaktan kurtulduğumuz zamanda gelişmeye başladı. İşte, bu nedenledir ki, bizler ulusumuzun geçmişi üzerinde henüz bir açıklığa varmış değiliz!'"

"Şaka yapıyor olmalısın! Bunu söylemiş olamazlar!" (Bu bendim!)

Coraline

"Hayır, şaka yapmıyorum", dedi Diana, "Günay'ın o akşam bana Ziya Bar'da Türklerin geçmişini anlatırken o kadar şaşırmış olmamın nedenlerinden birisi de Eren'in anlattıkları ile hiç bağdaşmıyor olmasıydı zaten!"

"Eeee? Daha neler dedi?"

"David de şaşırdı, hatta araya girdi, 'Türklerin tarihleri hususunda konsensüse varmamış olduklarını bilmiyordum!' dedi. Bunun üzerine, Eren, kocama döndü,

'Size hoş bir fıkra anlatayım, profesör' dedi, 'bir dostumun oğluna, ilkokul sınavında, Türklerin anayurdu neresidir, diye sormuşlar, çocuk, Orta Asya'dır, diye cevap vermiş. Öğretmenler gülmüş ve Tanrı'ya şükür, çocuğu sınıfta bırakmamışlar!'"

Bu noktada, Günay bana döndü,

"Ben bunu biliyorum," dedi, "Bu, Sabahattin Eyuboğlu. Denemelerinden bir tanesinde vardır. Yanılmıyorsam, hemen arkasından da Atatürk, Türk tarihini neden kendi yazmadı da, bilim adamlarına bıraktı diye yakınır!"

"Olamaz!"

"Vallahi! Şimdi kalkar, bulurum sana!"

"Ne konuşuyorsunuz?"

"Sonra söylerim. Devam et, lütfen."

"Sonra, 'Gördüğünüz gibi, bilginlerimiz, geçmişimizi, bu toprakların dışında götürmedikleri yer bırakmadılar,' dedi, dinleyicilerine döndü, tabii, şimdi anlıyorsunuz, partidekilerin hemen hepsi etrafımıza toplanmıştı,

'Maalesef, Atatürk bile geçmişimizi sınırlandırmada dilediği açıklığa varamadan göçtü. Bu işte, kendi sağduyusuna başvuracağı yerde, nedense, bilginlere başvurdu!' dedi."

"...tirsin, efendim!"

Türkçe küfretmiştim, ama Diana anlamıştı,

"David'i görmeliydin!" dedi, "Gözleri açılmış öyle dinliyordu, bana *aman, sakın kesme, bırak konuşsun,* mesajı gönderdi. Ama adamın zaten öyle bir niyeti yoktu,

'Gerilere gittikçe,' diye açıkladı, 'milletlerin tarihleri birbirlerine karıştığına göre, bilginler her millete diledikleri geçmişi verebilirler. Geçmişi sınırlandırma, milletin bugünkü hayatıyla ilgili ve ister istemez keyfi ve hatta duygusal bir iştir!'"

"Bu kelimesi kelimesine Eyuboğlu," dedi, Günay, tekrar. Yüzü, anlatageldiğim, transandantal acıyla burulmaya başlamıştı. Diana'ya döndü,

"David, ne dedi?"

"0 kadar şaşırmıştı ki! 'Bilime inanmıyorsunuz, galiba!' gibisinden bir şeyler mırıldandı. Bunun üzerine adam, tepeden bakan bir tavır aldı,

'Azizim, profesör,' dedi, en İngiliz haliyle,

'İnsan, geçmişiyle hesaplaşarak gelişir. En ileri milletlerin geçmişlerini en iyi bilen milletler olmaları bundandır. Bu konuda bilginlere düşen, milletin kararlarını ve yeni duygularını beslemektir. İstiklâl Savaşı'yla yeniden doğan milletimizin kararı nedir? Sınırlarını kanıyla çizdiği topraklar içinde kendi gücüyle ve her tekine hangi ırk ve dinden olursa olsun, aynı hakları vererek yaşamak değil mi? Bu kararıyla milletimiz geçmişi uzaklarda değil, kendi topraklarımızın içinde, ektiğimiz buğdayların kökünde aramamızı istiyordu!'"

Günay, bana baktı, *italik*'ledi, *"Turgut Reis, 21 Ağustos 1565'te, Nice'te karaya çıktı. 'Turgut Reis değil, Barbaros Hayrettin; 21 Ağustos değil, 21 Temmuz; 1565 değil, 1543; Nice değil, Marsilya. Hangi birini düzelteceksin?"*

"Honestly! Türklerin düşünce tarzını öğrenmeye çalışıyorum, ama milletlerin tarihlerini kararla belirlemeleri fikri çok garip geldi" diye sürdürdü, Diana. Konuşurken, bir yandan da uzanmış, Günay'ın elini okşamıştı. Bu okşama, *milletini aşağılamak gibi bir niyetim yok! İnan bana,* okşamasıydı.

'Bu konuda bir referandum filan mı yapıldı?' diye sordum. Yine, o üstünlük taslar havasını takındı,

'Hayır, ama,' dedi, Eren, 'bu milletin çoğunluğu ile kim Atatürk kadar senlibenli olmuştur? Getirdiği yenilikler bu memleket insanının beklediği, özlediği değerlerdi. Attığı şeyler ise, aslında zaten ölmüş değerlerdi. Tanzimat'tan bu yana, nice yenileşme emeklerimizin boşa gitmesi, toprağımızı ve toprağımızın insanını iyi bilmememizden ötürüdür. Atatürk'ün emekleri, toprağımızı ve toprağımızın insanını iyi bildiği için boşa gitmemiştir.'"

Coraline

"Diana, David ne yaptı? Nasıl aldı bütün bunu?"

"David... David, sersemledi! Açıkçası! Bunu anlamalısınız," bir Günay'a bir bana baktı,

"yabancı bir ülkede çok zor oluyor! Hele de Türkiye'de! Sizler çok gururlu insanlarsınız! Sizlerle -sizin ikinizi kastetmiyorum, genel olarak Türklerle demek istiyorum- konuşmak çok zor! (Bu defa da ben italikledim, *İltifat mı, hakaret mi bu? Düpedüz, Hırtsınız!" demiyor mu?)* David, zaten ılımlı bir insandır, üstelik Atatürk'ün dünyanın tanıdığı en büyük liderlerden birisi olduğu kuşkusuzdur, ama bizim gözlemlediklerimiz Eren'in söyledikleriyle çakışmıyordu. David, bunu söyledi; halkın, geleneksel değerlere ısrarla sadık kalmaya çalışması hususunda ne düşündüğünü sordu. Bu sorunun sorulmasını bekliyor olmalıymış ki, adam keyifle arkasına yaslandı, like so... (Diana, Eren'in taklidini yaptı!)

'Kültür emperyalizmi diye bir kavram var,' diye başladı, 'Bu kavramı ortaya atanlar kimlerdir, dersiniz?'

Bizden başka herkes biliyor olmalıydı ki, çevremizdekilerin yüzlerinde inceden bir gülümseme belirdi,

'Pierre Loti,' dedi gözlerini David'le bana dikerek,

'Pierre Loti! O Pierre Loti ki, Batı kültürünü benimsemek isteyenlere karşı çarşaflı, peçeli, inşallahlı-maşallahlı Doğu kültürünü sürdürmek isteyenleri tutuyordu! Batılı emperyalistlerin istedikleri de buydu! Aman, Doğulu, Doğulu kalsın!'

Bunun üzerine, David, 'Cezayir'i destekleyen Fransız düşünürlerini' nasıl değerlendirdiğini sordu. 'Onlar çok başkaydı, tabii!' dedi, Eren,

'Onlar çok başkaydı. Ama, onlar da, çok iyi niyetlerle de ol-

sa, Arapların Arap kalmasını, Batı'nın kültürünün bir emperyalist ve burjuva tuzağı olarak görülmesini istiyorlardı."

Günay'a döndü, Diana,

"So my dear lady," dedi, "gördüğün gibi, bizi sevenler de var!"

"Hiç kuşkusuz!" dedi, Günay.

"'Düşünün ki, Fransız emperyalizmine karşı savaşan bir Cezayirli, Parisli okul arkadaşlarından aldığı hızla şu sözü biliyordu,' diye sürdürdü ve bir alıntı yaptı, 'Moliere'in bir komedyası Cezayirliler için Fransız tank taburundan çok daha zararlı ve tehlikelidir.' Hoppala!"

Günay'la, aramızda şöyle bir *italik*'leme geçti,

- Ne kadar haklı! Ama, hangi bağlamda?

-Papa'nın kerhane hikâyesi bağlamında?

- O da ne demek?

- Hani, o fıkra vardır ya, Papa, New York 'u ziyarete gidiyordur; uçakta gazetecilerden birisi sorar, "Papa Hazretleri, New York kerhaneleri hakkında ne düşünüyorsunuz?" Papa, hayret ve dehşet içinde, "New York'ta kerhane var mı?"

- Ve ertesi gün, gazetelerde sekiz sütun manşet, "Papa uçağı alçalırken sordu: New York'ta kerhane var mı?"

Hikâyemize devam etmeden, şunu da belirtmeliyim ki, Günay, Sabahattin Eyuboğlu'nun o denemesini buldu. Eren, gerçekten de, adamı, satır satır tekrarlamıştı. Ancak Diana'nın bize nakletmediği birkaç cümle daha var ki, onları da ben eklemeliyim: *"...Buna, Cezayirlinin Moliere'e ilişkin sözlerine, aykırı bir düşünce bile denmez. Bu yalınkat, dört köşeli, daha doğrusu yusyuvarlak, kabağımsı bir sözdür! Saraylıları da, aristokratları da, burjuvaları da, para babalarını da, para babalarına uşaklık eden yobazları ve din sömürgenlerini de halka gülünç gösterip, Fransız Büyük Devrimi'ni hazırlayan Moliere, niçin kültür emperyalizminin adamı sayılsın?"*

"Söyle bakalım, Günay Hanım, niye sayılsın?" diye sordum,

"Çünkü," dedi, Günay, "bu anlatım yaşanılanın niteliğini de-

Coraline

ğiştiriyor. Kötülükler saptırılıyor, sıradan vakalara indirgeniyor. Ve Moliere okurları muhalefet görevlerini yapmış insanların huzuru içinde pasifize oluyorlar."

Diana, o esnada, Eren'e bir soru sormak için ağzını açtığını ama adamın kendisini, "Sizinle daha sonra konuşacağız, Madam!" diye terslediğini anlatıyordu.

"Madem, Batı sömürgendir," diye sürdürmüştü Eren, "Batı kültürü de sömürgenliğin boyunduruğundadır. (Diana, "Aynen!" diye ünlemiş, ama kocası, kolundan çekmişti, *bırak konuşsun!)* "Kültür emperyalizmi kavramını ciddiye alan aydınlarımız, 'Emperyalistlerin kılıcı ve kültürü aynı şeydir. İkisi de aynı yıkılası gücün iki ayrı belirtisidir,' diyorlar. Bir Descartes, bir Racine, bir Saint Simone, bir Flaubert, bir Rabelais, niçin emperyalist uşağı olsun? Üstelik, Batı kültürünün şanı şerefi olan Kari Marx'a hayranlar. Ya, o da, haklıdan yana görünüp, dolambaçlı yollardan emperyalizme hizmet ediyorsa? Değil mi, efendim?"

Diana, adamın saydığı onca isimden aklında bir tek Flaubert'in kaldığını itiraf etti,

"Bir-iki bardak da içmiştim, biliyor musunuz? Saldım gitti:

Batı kültürünü, Batı sömürgeciliğinden nasıl ayırabildiğinizi anlayamıyorum! Bunun en yakın örneği, İran'dır. Sanıyor musunuz ki Amerikan hükümetleri, halkın, aydınların, üniversite-basın-sanat çevrelerinin desteğini almadan böyle bir işe girişebilir? Böylesine destek, kültür müsait olmasa verilir mi? Bence, o Cezayirli çok doğru söylemiş, evet, emperyalizm bizim kültürümüzün doğal sonucudur!"

Bundan sonraki konuşma (mealen!) şöyle gelişti:

"İran? Good Lord, Madam! Umarım, bize İran'ı savunmayacaksınız! O güruh, o dehşetengiz yobaz sürüsü günde yüzlerce adam asıyor! 0 çılgın Humeyni, insanlığın selameti için durdurulmalıdır!"

Anneme ne kadar uygun bir koca olursun?

Karısının gözünde "vahşi Kızılderili parıltısı" dediği ışığı yakalayan Profesör Pavloviç, devreye girmek zorunda kalmıştı,

"İran'ın durumunu değerlendirebilecek kadar bilgili değiliz, tabii! Sanırım, Diana'nın demek istediği yanlış anlaşıldı. Onun söylemeye çalıştığı, Batı'nın çıkarlarını kısa vadede değerlendiriyor olmasıdır. Yoksa doğal olarak, bizim İran'ı savunmak gibi bir konumumuz olamaz!" Sözlerini bitirdikten sonra sevimli, sevimli gülümsemiş olmalıydı!

"Ah! Lakin, azizim, bütün mesele de bu ya! Öyle zamanlar vardır ki, karışmamak kabullenmek anlamına gelir! Eğer, medeniyet barbarlığa izin verirse, barbarlığın devamını arzuluyor demektir! Esas emperyalizm budur! Tabii, siz, İran'la sınır değilsiniz! İran'ın çağdışı kalması işinize gelir! Petrol bu! Zaten, efendi, yeni Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal, Batı sömürgeciliğinin amansız düşmanı, Batı kültürünün kulu kölesiydi! Mustafa Kemal, emperyalizmin öylesine karşısındaydı ki, kendi milletinin emperyalist tarihinden bile tiksinmiş, Osmanlı emperyalizmini milletin belleğinden silmeye kalkışmıştı!"

Diana Pavloviç, anlattı, anlattı, sonunda Rodoplu'ya döndü,

"Okey, lady! Ne diyorsun?"

Sabahattin Eyuboğlu bir müsteşriktir diyorum, ama sana ne anlatayım?

Günay, bunu söylemedi, omuzlarını silkmekle yetindi,

"Eren, sizlerden birisi," dedi, "Profesör Serne gibi. Zihninde kurduğu bir yapılanmaya delil bulmaya çalışıyor."

"Honey," Diana bana döndü, "bu hanımefendi bana ağır geliyor!"

"Unut gitsin!"

"Hadi ama! Söyle bana, neyin peşinde bu Eren?"

Günay'ın konuşmayacağı açıktı. Osmanlı medeniyetini hem Orta Asya'dan hem de İslâmiyet'ten kurtarıp, Anadolu, özellikle de Ege ile özdeşleştirmek gayretlerini özetlemek bana düştü. Erhatlar, Halikarnas Balıkçıları, Dinolar, vb. vb. anlattım.

Coraline

"Ama, bütün bunlar Yunan," diye ünledi Diana, Günay'a döndü, "Türkler, Akdeniz havzasına on birinci yüzyılın başlarında geldiler, diyen sen değil miydin?"

"Öyle, denebilir."

"Anladım! Yer edinebilmek için isim değiştiriyorsunuz! Tıpkı Amerikan Yahudileri gibi! Biliyor musun, David'in cemaatinden birileri 'Pavloviç'i bırakıp, Anglo-Sakson izlenimi versin diye 'Peterson' adını aldılar! Sizinki de bunun gibi bir şey! Değil mi?"

"Belki."

Günay'a döndü yine,

"Kocam böyle konuşmamdan nefret ediyor, ama Eren'i sevmedim."

"Niye?"

"Sanıyorum, çünkü, ruhsuz bir zekâ, olabilir!"

Ben de Günay'a döndüm, italikledim, malumat istifçisi? Ama, Günay'ın aklı başka yerdeydi,

"Şu ruhsuz zekâ tanımını açar mısın?"

Diana, bu tanımı kayınpederinden duyduğunu söyledi ve bize David Pavloviç'in daha önce naklettiğim hikâyesini anlattı. Günay'ın, "hangi ülkeye giderlerse gitsinler yanlarında taşıdıkları portatif bir anavatanları var" dediği Yahudilerin hikâyesini büyük bir ilgiyle dinlediğini hatırlıyorum.

Ben, daha çok David'in, Diana üzerindeki yasaklayıcı gibi görünen etkisini merak ediyordum,

"Profesör sana niye kızdı?"

"Kızgınlık değil... Bak, David bir akademisyen. Nesnel olmak zorunda, tamam mı? Benim duygularım onu etkileyebilir ve David bunu istemiyor. 'Duygularını kendine sakla!' diyor."

"Konuşamıyorsunuz, desene."

"Amerika'da böyle değildi, çünkü hastalarını tanımıyordum. Burada, onun kariyerine dahil olmuş gibiyim, anlıyor musunuz, dikkatli olmam gerekiyor. Ama önemli değil, benim de yapacak işlerim var! Şimdi, bir de tam gün hizmetçim var! İnanabiliyor musunuz? Çocukları bırakabileceğim artık!"

Nesibe'nin, Pavloviçlerde çalışmaya başladığını da bu şekilde öğrendik. Anlaşılan, partide, Diana bir ara Eren'in elinden kurtulmuş, Nevra ile "kadın kadına" konuşabilmişti. Bu konuşma sırasında çocukları bebek bakıcısına bıraktıklarını, bu nedenle eve erken gitmek zorunda olduklarını söyleyince, Nevra Hanım, bir hizmetçi tutmasını önermiş, hatta bu iş için elinde uygun birisi olduğunu söylemiş, Nesibe'yi göstermişti.

"Çok hoş bir insan!" diye anlattı Diana, "Biliyor musunuz, bizimle aynı sofraya oturmuyordu. 0 kadar ezik ki! Belki, Türkler yeterince demokratik olmadığı için. Biliyor musun, Nevra'da çalışırken onların sofrasına da hiç oturmamış. Hep mutfakta yermiş!"

"Bunu kendisi mi söyledi?"

"Hayır! Bir gün, beraber öğle yemeği yerken Nevra uğradı. Bira içiyorduk. Nesibe'nin, Nevra'yı görünce çok rahatsız olduğunu hissettim. Bira bardağını sakladı. Birayı ona David vermişti, izinsiz almış filan değildi, ama yine de sakladı. Tabağını aldı, mutfağa gitti, yemeğini orada bitirdi," duraladı,

"Onun için bir şeyler yapmalıyım!"

Günay'ın kasıldığını hissettim,

"Ne gibi?"

"Oh, I don't know! Ama bu eziklikten kurtulmalı! Güven kazanmalı! Bir insan olduğunun farkına varmalı!"

Günay'ın kasıldığını hissetmiştim, ama bu kadar sert bir tepki vereceğini asla düşünemiştim!

"Keep out, Diana!" dedi birden, "Nesibe'den uzak dur! Değiştirmeye kalkışma!"

Diana da şaşırmıştı,

"Neden ama?" diye sordu, "Hayata geçirebileceği pek çok becerisi var!"

Yanında, yerde duran çantasına uzandı, bir paket çıkardı, açtı,

"Bak, bunu o işledi!"

Coraline

Beyaz bir kumaşın üzerine Günay'ın kanâviçe dediği bir işle işlenmiş bir gül gösterdi,

"Mükemmel değil mi? Naif ve etkileyici!"

"Ve çok sıradan!" dedi, Rodoplu.

Diana, deseni yukarı kaldırmış, bir tabloya bakar gibi hayran hayran süzüyordu. Günay'a kuşkuyla baktı,

"Ne demek istiyorsun?"

"Türkiye'deki üç Türk kadınından biri bunu mutlaka işler," dedi Rodoplu, sakin sakin.

"Ya sen? Sen işleyebilir misin?"

"Evet," dedi Günay, "işleyebilirim. Nesibe'ye olmayan nitelikler atfetmekten vazgeç."

"Ama neden? Bunu Amerika'da kaça satabileceğini biliyor musun?"

"Amerika'da. Burada değil!"

"Ben ona yardım edebilirim! Yardım edeceğim!"

"Ne zamana kadar?"

"Edebildiğim kadar! Bak, benim Nesibe'ye yardım etmeme karşı mısın?"

"Boş umutlar vermene karşıyım!"

"Niye boş umutlar olsun?"

"Bak, Diana, kendine bir iyilik et! Nesibe'den öğrenmeye çalış, öğretmeye kalkışma!"

Rodoplu'nun otoriter sesi, Diana'yı öfkelendirmiş olmalıydı, yerinden hızla kalktı, parmağını itham eder gibi uzattı,

"İşte bunu demek istiyorum! Senin gibi Amerikalılaşmış bir Türk bile self-help nedir, bilmiyor! Nesibe'ye, kendi kendisine yardım etmesini öğretebilirim. Sen de öğretebilirsin! Beceri geliştirebilir. Yani, aslında, bunu sizin hükümetiniz yapmalı! Beceri kursları açabilirler, değil mi!"

Günay, gülümsemeye başladı,

"Sen kendini ne sanıyorsun, Diana?" diye sordu, "Lanet olasıca bir Barış Gönüllüsü, filan mı?"

"Hell!" diye ünledi, kendisini yine oturduğu koltuğa attı Diana,

"Siz, ne yardım edeceksiniz ne de bizim yardım etmemize izin vereceksiniz, öyle mi?"

"Aptallaşma! Sana, kadının bastığı yeri sarsacak birşey yapma, diyorum, hepsi bu! Sizde çalışıyor olması yeterince sarsıcı olmuştur, zaten!"

Diana, daha da şaşırdı, yeşil gözlerini kocaman kocaman açtı.

"Ama neden?" diye kekeledi, "Biz kötü insanlar değiliz. Onu çok çalıştırmıyorum! Zaten o kadar az kazanıyor ki!"

"Bak, siz, zaten aydan gelmiş mahlûklar gibisiniz! Ona asla nüfuz edemezsin! Sizi ancak taklit edebilir, anlamıyor musun? Ve siz gittiğinizde o burada kalacak!"

"Saçma!"

"Öyle mi dersin?"

"Asıl mesele ne biliyor musun?"

"Söyle."

"Sen, seçkincisin! Bir yerliyle ilişki kuramayacak kadar seçkincisin! Ve Nesibe'ye üstünlük taslıyorsun! Şunu söyle bana, Nesibe ile sinemaya gider miydin?"

"Hayır."

"Niye, hayır?"

"Zevklerimiz tutmazdı. Arkadaşım da değil."

"Niye? Sende çalıştı, değil mi?"

"Üç yıl."

"Yine de arkadaşın değil! Neden? Çünkü sen arkadaşın olsun istemedin!"

Rodoplu'nun duraladığını, düşündüğünü gördüm.

"Senin 'arkadaş'tan ne anladığını bilmek isterdim," dedi, bir süre sonra, "bir de, tabii, Nesibe ile benim arka-plan farklılığımızı anlaman zor olabilir."

Diana, küçük bir zafer kazanmış gibi gülümsedi,

"Gördün mü?" dedi, "Sen Amerikalılaşmışsın, o sahici Türk!"

"Öyle düşünüyorsun, değil mi?" dedi Günay, düşünceli düşünceli.

Diana'nın, yakaladığı avantajı bırakmaya niyeti yoktu.

Coraline

Uzandı, Günay'ın elini okşadı,

"Böyle konuştuğum için bağışla, ama Nesibe'yi sizlerden daha ilginç buluyorum!"

"Bizler kim, Diana?"

"Sen, Mehmet, Nevra, Tülin... sizler işte!"

Günay, anlamak ister gibi yeniden duraladı, Diana, açıklama getirmek ihtiyacını duydu. Ellerini iki yana attı, evdeki eşyaları gösterdi,

"Bütün bunlara bak," dedi, "yaşam biçimine bak! Nevra'nınkine bak! Yani, onun evi ile anneminkinin arasında, tamam, annemin evi daha büyük, fark yok! Tanrı aşkına, Nevra'nın mutfak tezgâhında Kellogg'un mısır gevreğini bile gördüm! Sizleri yadırgamıyorum, anlıyor musun? Oysa, yadırgamam lâzımdı! Burası, Türkiye, değil mi? Yoksa yanlış bir adreste miyim?"

Rodoplu'nun açmaza düştüğü ender -ama çok ender!- durumlardan birisini izliyordum. Keyiflendiğimi itiraf ederim!

"Bilinmezin albenisi!" dedi, sonunda. Şafak'ı düşündüğüne bahse girebilirim.

"Ne demek istiyorsun?"

"Biliyor musun, ben de Amerika'dayken Türk lokantalarına gitmek istemezdim. Sen niye isteyesin?"

"Ah, yapma! Bunu demek istemedim! Çok iyi bir aşçı olduğunu biliyorum ama... bunu demek istemedim!"

Bu konuşmadan az önce sofradan kalkmıştık ve Günay gerçekten uluslararası diyebileceğim türden iyi yemek pişirirdi. Uzandı, bu defa da o Diana'nın elini okşadı,

"Ben de onu demiyorum zaten!"

"Bak," dedi Diana, "seni seviyorum. Duygularını incitmek istemiyorum! Darılma, olmaz mı?"

Rodoplu sıkıldı,

"Lütfen, Diana, aptallaşma! Seni anlıyorum. Sahici Türkleri bulmak istiyorsun. Git ve bul! Ama, önce dili öğrenmelisin!"

"Ama, öğreniyorum," dedi Diana, "David ile ben, fakültenin yabancı öğrenciler için açtığı Türkçe kurslarına gidiyoruz. Altı hafta oldu!"

III

Nesibe, Günay'a, işten ayrılacağını söylemektense, kaybolmayı yeğledi.

Üç-dört hafta görünmedi, sonra yolda rastladığı Tülin'den hasta olduğunu (oysa değildi, Şafak'ın çocuğunu aldırmıştı) öğrenince ziyaretine geldi, Günay yatıyordu. Nesibe, onu oyalamaya çalıştı,

"Dört numero da tutuldu ama Ahmet Efendi gene de yakmaz kaloriferleri," diye dert yandı, "niçin yakmaz, bilmem ki! Günahtır, gâvurlara! Titrer dururlar gün boyu, paralarıynan! Dinlemez Ahmet gâvuru, eziyet eder insanlara!"

"Sakallı Amerikalı ile karısı, değil mi? Senin çalışmaya başladığın insanlar?" „

Ceraline

"He!" dedi Nesibe, neşeyle, "Purtınmışlar, öyle dedi, hanım."

"'Purtın' da neymiş?"

"Keşişin bir türüdür, zahar," omuzlarını silkti, "çok üzülürlermiş İsa Efendimize."

"Niye?"

"Eh, öldürmüşler ya İsa Efendimizi! Cenab-ı Allah'ın oğulcuğuyum demiş, öldürüvermişler!"

"Anladım!"

"He ya!" dedi Nesibe, ciddi ciddi, "Ben derim ki, öldürmek niçun? Götürüverelerdi bir hocaya, üfleyiversin! Kosgoca İsa Efendimiz öldürülür mü?"

Çocuk azarlıyormuş gibi başını salladı, yemenisi çözüldü, gülüverdi,

"Dayan, sorar bana, 'Sen, Müslüman mısın?' Ben de derim, 'Helbet, Müslümanım, Elhamdullah.' Derim, 'Benim amucam, hafız ıdı. O, derdi ki, İsa Efendimiz, Allah'ın oğlu değil! Onu, anası gocasız doğurdu diye, babası Allah'tır, dediler. Allah, ne evlidir ne evlenir. Allah, peygamberlerin gaibine doğurur, der ki, sen başkan ol, bu adamları temiz dine çek!'"

Ciddileşti,

"Şimdi, bir sır vardır, oğumuşlardan duyarım ben: Meyrem. Cenab-ı Tanrı, emretmiş melaikesine, 'Git, bu gadının yeninden üfür, hamile olsun uyurken.' Kimi de der, gızcağızı bir çoban orada, batırmış, kirletmiş, hamile."

Duraladı, düşündü,

"Böyle olacak heral!" gülüverdi, "Eh, Cenab-ı Tanrı akıllı doğmuş o çocuk diye, gullannın başına koymuş, Eh, Frenkler de, piçtir denmesin diye goca bir İsa Efendimize, babası Allah'tır derler."

Onay ister gibi bakındı,

"Goca bir İsa, piç mi densin? Eh, Allah'ın gocası, garısı var mı? O bizi yarattı, garı-goca, derim, Dayan'a. Bizi seyreder. Allah garışır dünyaya. Nerede ararsan, oradaymış. Eskiden ne

dua yapsalar kabul olurmuş. Şimdi, inanır mıyık ki Allah'a, duamız kabul olsun? Bazısı şimdi, 'Ne Allah'ıdır?' der, 'Bizi babamız yarattı!' Onu kim yarattı diye sorarım, 'Babası,' derler, giderler."

"Kim diyor böyle?"

"Bizim orada, talebeler var. Onlar böyle der."

Diana ile yaptıkları din sohbetlerinden etkilenmiş olmalıydı, birden gözleri daldı,

"Öldüğümüzde ruhumuz nereye gider?" diye mırıldandı, kendine gelmiş gibi silkindi, gülüverdi, "Allah'ın yanına, der, oğumuşlar. Benim duyduğum, Allah'ın bir mevkisi varmış, ruhlar oraya gidermiş. Bu tecrübe dünyasıymış. Bizi öteki dünyada meclise çekermiş. Bakalım, hangimiz eyiyik, hangimiz kötüyük. İki yol göstermiş; bu iyi, cennete gider, bu kötü, cehenneme gider. Sade cennet olaydı, daha iyiydi. Allah, iyi bir şeydir. Ne içundur, cehennem, bilmem ki! Derin okumuşlar bilir. Kur'an-ı Kerim okur, anlar. Bilir." Yine duraladı,

"Abla, bilirmin, Abdullah istemez onlara gideyim!"

"Niye?" diye sordu, Günay.

"Bilir miyim? Gâvur garısıdır ama bin Müslüman'a değişmem! Parası da eyidir, hemi de, bizim hanımlar gibi bağırması, çağırması yoğtur. Banyoyu, neyi, ovdum ovmadım, garışmaz. Başımda dikilip galmaz öyle!" Yemenisini çözdü, bağladı,

"Ben de bacısına dedim, 'Sen o gardaşına söyle, er adama yakışmaz avradı el gapısına koyup gitmek,' dedim. 'Bebeler bir başlarına bekleşirler zabahtan akşama değin. Madem, godu, bunun parası eyidir.' Hemi de, dakka başı öyle gaveymiş, çaymış, istemez. Garıları doparlayıp doparlayıp evi batırmaz. Eyi gadındır, Dayan!

'Söyle, gardaşına böyle!' dedim. Zabahtan çıkar gider, gapalıçarşıya. Artık akşama değin, halı imiş, kilim imiş, doplar gelir. Evin her bir yanına, ayet-i kerimeler astı, oğumuşların dualarını goydu. Öyle altın kaplı, Kur'an bile aldı, ama okuyamaz."

Coraline

"Okuyamaz, öyle mi?"

"Okuyamaz," dedi Nesibe, "amucam vefat etmemiş olaydı," diye hayıflandı, "ona anlatırdı ne soruyorsa. Zabahtan akşama okur da yine anlatamaz! Günahtır! İki kelime öğretiverirdi, gâvurcuğa!"

"Türkçe öğrendi mi ki, kadın?"

"Sen de benimle eğlen! Amerikalıdır, nasıl gonuşsun Türkçe? Ama, efendisi bilir. O, hocadır, yüksek mekteplerde", deyip gülüverdi,

"'Sen gardaşına söyle,' dedim, 'yönetici sorar durur neredir diye.' Gelsin, geçsin işinin başına. Çocuklar, babalarını ister."

"Abdullah, yine mi kayboldu?"

"He!" dedi güldü Nesibe, "Gayboldu!"

"Peki, ne yer, ne içer bu adam?"

"Bilir miyim? Balık tutar zahar! Gapıcılıkta darlanır, be guzum! Sevmez hiç, gapıcılık yapsın!"

"Yine içiyor mu?"

"İçer ya! Bir bakarım, bizim Müsyü, bebenin boklu bezlerini yıkar. Dayan yok ortada. Gelmez eve yatsıdan önce. Çektim kenara, dedim,

'Eyi gadınsın, hoş gadınsın ama eziyet eden bu herife!'

Dayan, der,

'Senin goca, hiç yardım etmez mi sana?'

Erkek kısmısı, bilir mi ki yardım etsin? Ne bilecek? Garı gibi çocuk pışpışlar adam! 'Bizde olmaz, ayıptır!' dedim, Dayan'a. Müsyü, bir güldü, bir güldü. Keyiflendi adam doğru söylerim diye!"

Bu defa da ben sordum,

"Hangi dilden söylüyorsun, bunları? Türkçe anlıyor mu ki?"

"Anlar, anlar! Anlamadığını da ben efendisine söylerim, o anlatır ona. Akıllıdır bu gâvur kısmısı!"

"Öyle mi?"

"Akıllıdır, ya! Bana sorar, der ki, 'Nerelisin, sen?' Ben anla-

mam. Getirir gor önüme bir harita. Ben, okuma bilir miyim ki haritadan anlayacam? Ben, derim, 'yürük,' Müsyü, 'yürük!' Müsyü, kara kitaba bakar, anlamaz. Ben, derim, babam saraç idi, gene anlamaz."

"Babanın saraç olduğunu bilmiyordum," dedi, Günay, yorgun bir sesle,

"Saraç idi, ya. Katırların kolanlarını dikerdi. Halam vardı, benim. Paketilen iplik alırdık, makinanın ağzına verirdi, işlerdi. Çorap işlerdi. İzinde giderdim ben ona. Beraber işlerdik, biz ikimiz."

"Makineyle, ha? El örgüsü, değil?"

"Git işine!" dedi, Nesibe, yemenisini çözdü bağladı, yine,

"Elle başa çıkar mı? Makinaylan işlerdik. Gocam, kaynıydı bu halamın benim."

"İlk kocan?"

"He ya. Garılarla geçinemezdi adam, çocukları var diye. Biz ahmaktık, yavaştık diye, analığımla bir oldular, sokuşturdular bizi."

"Ramize ile?"

"He ya. Sonradan duyarım, Ramize demiş, halama, 'Benim oğlanlar erkek oldu. Başederim edemem, gayri sen bilirsin,' demiş. Verdiler bizi yaşlı adama çocuklarını çekelim diye. Kısmet, kader idi," hoş bir şeyler hatırlamış gibi gülüverdi,

"Büyük gızı döverdi adamın beni. Müsyü'ye dedim de, 'Fena, çok fena!' deyiverdi. Ne edecen? Biz, artık sustuk. Dövdüyse de, sövdüyse de oturdum, gaçmadım."

"O adamdan hiç çocuğun olmadı değil mi? Bu çocukların ikisi de, Abdulah'tan?"

"Adam, ihtiyar idi. Artık, çocuklarının eziyetine katlandık, durduk. Dayan'a derim,

'Adamın yedi garısı var idi, on bir de çocuğu,' inanmaz, Dayan!"

Gülmekten konuşamıyordu,

"İlk garısı," dedi sonunda, "Ayşe. O, Emine'nin, Hüseyin'in

Coraline

anası. O kadın, öldü. Sonra, Meryem isminde bir kadın vardı. O kadınla, on beş sene geçindiler. Sonra, benim herif, kalkar bir gız sever, komşusu. Kaçırır gızı, başka eve kor. Jandarmalar gelmiş, sokaklar dolmuş, gız çıkmış evinden,

'Kendi rızamılan geldim,' demiş. O vakit benim herifi bırakmışlar,

'Nikahlan, otur!' demişler. Meryem başlamış bağırmaya,

'Boşa beni, madem gız kaçırttın!'

Adam da boşamış, napsın? Gız da, gelmiş Meryem'in evine. Adam, çok severmiş gızı, 'Gülüm, Gülüm,' diye severmiş. Bir gün komşusu gitmiş bu Gül Hanım'ın evine. Gül Hanım, içerde, komşu kadın ile gonuşurken, komşusunun gocası gelmiş, garısını aramaya. Kapıyı çaldığından, Gül Hanım çıkmış, konuşmuş adamlan. O adama konuşurken, benim herif de köşeden çıkagelmemiş mi? Gelmiş, bir güzel dövmüş Gül Hanım'ı. O kadın da, çocuğunu bırakmış gitmiş anasının evine, adam onu dövdü diye. O vakit, adam napsın, Gül Hanım'ı da boşamış,

Kıskançdı adam! Eski kafa insanlar, böyleydi. Gül Hanım da sıkıntıya gelemedi. Oldu mu, ya?"

"Ne bileyim, Nesibe Hanım," dedi Günay, "kimi katlanır, kimi katlanamaz işte!"

"He!" dedi, Nesibe, "Öyle! Siz gatlanamazsınız ama biz gatlandık."

"Siz dediğin, kimler, Nesibe Hanım?"

Mahcup olmuş gibi yemenisinin ucuyla ağzını örttü,

"Siz, işte, oğumuş kadınlar. Sabredelim demezsiniz, atıverirsiniz adamları."

"Bu Gül Hanım da okumuş muymuş?"

"Enstitü mezunuymuş. Eyi terziymiş."

"Gül Hanım'dan sonra yine evlenmiş adam, öyle mi?"

"Evlenmesin, olur mu. Bu da, taze dul idi. Onun da kabahatçiği vardı. Adam, onunla otururken bir dostu vardı. Dışardan, bir kadın severmiş benim herif. Severmiş ama, gece evine gelirmiş. Sevgilisiymiş bu gadın da onun ama bize ne, değel mi?

Komşular gelmiş, Şifa Hanım'a, adı Şifa idi, 'Be Şifa Hanım, go can falanı sever. Evine girerken gördük. Gel, ben sana büyü ya payım, gocan vazgeçsin o gadından,' demişler. Şifa Hanım da, aptal. Yavaş. Nereye çeksen gider, uşi gibi. Gadın, büyü yapa cak diye, her gün gider olmuş o komşusunun evine. Büyücü kadının gocası, Şifa Hanım'ı görmüş, demiş,

'Hanım be, bu garıyı kapar mısın bana, eve?'

Büyücü kadın da,

'Gel be Şifa Hanım' demiş, 'Büyü yapacam sana!' Kapamış Şifa Hanım'ı gocasıylan eve. Kendi de kaçmış. Adam, Şifa Hanım'ın donunu parçalamış ama Şifa kaçtı, kurtuldu adamın elinden. -Dayan'a anlatırım, bir güler, bir güler bana!- Gelmiş kendi evine. Benim herifin gızı, Emine de gelmiş eve. Şifa Hanım'ın yırtık donunu görmüş, gitmiş bubasına söylemiş. Adam gelmiş eve,

'Ne yaptı be sana? Kalk, getir urubalarını, görecem,' demiş.

O da, almış urubalarını, göstermiş.

'E sana bir şey yapmadı mı?'

'Yoh.'

'Sana bir şey yaptı, yapmadı, ben ne bileyim bu işi?' Bir zopa çekmiş Şifa'ya, bir zopa çekmiş. Almış anasının evine götürmüş. 'Benden boştur. Benden etmez bu!' demiş. Napsın, adam?

Sonra da beni verdiler adama. Gene bir gadın var idi. Yolu bozuktu, o gadının. Haber salardı benim herif, o saaten gelirdi gadın. Yanına oturturdu adam, içirirdi. Sazını çalardı, kadın da şıkır şıkır oynardı. Haz alırdı, adam. Şimdi, Dayan, sorar,

'Kıskanmaz miydin?' Ne kıskanayım? Öyle kadından ne kıskanayım? Daha evveliden de duyardım, kadınlara gittiğini. 0 zaman bir parçacık kıskanırdım, ama bildirmezdim. Dayak yemekten korkardım.

Ama vakitli gelirdi adam eve. Yok, Abdullah gibi! Mesarifi de boldu. Yok, öyle evden kıssın, dışarda yesin! Eyi bakardı evine! Ömrümde, ne tek lâf söyledim ne de hatır bende oldum. Allah, rahmet eylesin. Döverdi, söverdi ama eyi adamdı."

Coraline

"Allah rahmet eylesin," dedi, Rodoplu da.

"Simdi, derim, Dayan'a, 'Allah'dan belanı mı istersin? Eyi adamdır, bizim Müsyü! Büyük bir hocadır. Yüksek mekteplerde talebe okutur. Gene de gelir her gece evine. Yolunu bilir. Dekan Bey gelir. Garısı çok gelir," yüzünü buruşturdu, "gelir, garışır bana! Niye yapmadın bunu, neden etmedin şunu! Gocunurum, ne bileyim, işte. Ama Dayan eyidir, hiç iş buyurmaz bana."

"Abdullah'la daha yeni evlendin, değil mi?"

"Üç sene var. Bir sene dul durdum, Abdullah'a vardım."

"Nesibe Hanım, Abdullah senden genç mi?"

"Gençtir ya!" Gözleri parladı Nesibe'nin, "Otuzunda var mıdır?"

"İhtiyardan sıkıldın, gencine vardın, desene?"

"He ya! Herifin çocuklarını büyüttük gayrı, bir herif de gendime büyüteyim, dedim."

"Ama, üzüyor seni? Eve gelmiyor?"

"Daralır, adam! Gider, gezer, içer. Öyle. Bubası da böyleymiş bunun. Kaynanam söyler, eve gelmezmiş hiç! Niçun, böyle yaparlar, bilmem ki!" Güldü, birden,

"Dost tutmasın da," dedi, "erkeklerle içsin, ziyanı yok. Ben de kalkayım artık. Acıkmıştır bebeler."

Nesibe'yi geçirdim, Günay'a döndüm, yatağında büzülmüş gibiydi,

"Niye kendimi terk edilmiş gibi hissediyorum?" diye gülümsedi, mahzun mahzun.

"Nesibe, işten ayrılacağını sana söylememiş olduğu için, olabilir mi?"

"Belki de," dedi kısık bir sesle, "beni sevdiğini sanırdım. Ortada bırakacağını düşünmemiştim."

"Vahşi kapitalizm! Sadece işveren değil, işçi de vahşileşir, canım."

"Yabancılaşma! Biliyor musun, benim hakkımda ne düşündüğünü merak ediyorum! Ahhh! Bezdim! Kendimi tam bir budala gibi hissediyorum!"

"Abartıyorsun ama!"

"Hayat hikâyesini duydun, değil mi? Nasıl bir bilgidir bu? Onda olan ve benim hiç nasibimi almadığım? Nasıl bir teslimiyet? Nasıl bir kabullenme? Nasıl bir huzur? İslâmiyet desem, cahilin dini nasıl bir din olabilir?"

Gözleri nemlendi,

"Mutluluğu bilmiyorum, ben! Nesibe biliyor, Şafak biliyor," aniden doğruldu,

"Baksana!" dedi, beklenmedik bir enerjiyle,

"Baksana, benimki bir ussal düzenleme! Hayatın kendisi değil, bir ussal düzenleme! Kendimi kaptırdığım bir düzenleme! Alt tarafı, kötü kokulu, yapışkan bir sıvı olan meniyi nur saçan bir şafak damlası sanmak! Bir illüzyon! Kendim gibi! Ben, bir illüzyonum!"

Aldırdığı bebeği düşündüğünü, *italik*'lediğini, çok sonra anladım. Hatırlayacaksınız, "Rahmine düşen bir damla şafaktı, Şafak!" diye anlatmıştı hamileliğini. *"Işıktan bir damla. Pırıl pırıl bir damla. Yeşil elma, tarçın, kekik usaresi. Kendisini yeniden doğuran özsuyu. Ziganalar'ın nefesi. Koklamaya kıyamadığım yiğidimin içimde yeşermesi. Rahmimde yeniden başveren sevdiğim. Çiçeğe duran sevdiğim. Ebedi mucize. Tanrı'nın bedenimi kutsaması. Seçilmiş kulluk beratı. Somutun, gerçeğin, kozmik ahengin kanıtı. Yabancılaşmanın sonu. Aşkla bütünleşmek. Tevhidi"*

"Marjinal bir budalayım, ben! Bir ördek bile benden daha işlevsel!"

Gülmeye başladı,

"Hatırlıyor musun, sana bir Laz hikâyesi anlatmıştım? Hani, Temel, İdris'e gider, 'İdris, ben ate oldum, Allah'ı tanımayrum!' der de, İdris, şöyle bir bakar, Allah'ın da ta ...ineydi' diye cevap verir. Benimki de o misal! Adamdan gebe kalmışım, kozmik ahenkin de ta ..kineydi!"

Coraline

IV

Dülgerleri saymazsak, Prof. Dr. Emin Çertek, David'in tanıdığı üçüncü "Homo İslâmicus" oldu.

Kırçıl sakalı, mavi gözleri, piposu ile David Pavloviç'e şaşılacak kadar benziyordu, Çertek. Ancak, Pavloviç'in hemen hiç yükseltmediği sesinin, sürekli gülümseyen yüzünün ilettiği iç huzurunun aksine, o, ani hareketleri, sürekli oynayan uzuvları ile tedirginliğin timsali gibiydi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin, Kamu İdaresi Bölümü'nün ilk mezunlarındandı. Daha sonra, Devlet Plânlama Teşkilatı'nda çalışırken, bursla ABD'ye gönderilmiş, yüksek lisans derecesini, Alabama ya da Missouri (Rodoplu, "İkinci ve üçüncü sınıf üniversiteler," diyordu) gibi bir yerlerden almıştı. Yine Rodoplu'ya sorarsanız, böylesi

üniversitelerdeki Türk öğrencileri, tezlerini Türkiye'ye ilişkin, mesela, "Türk tarımında prodüktivite sorunları" gibi, Amerikalı hocalarının referanslarını kontrol edemeyecekleri bir konu üzerinde yaparlardı. Bunu, uydurma isimler ve müesseselerden oluşan geniş bibliyograflar, uydurma isimler ve kitaplardan oluşan dipnotlar, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün asla toplamadığı uydurma rakamlar kullanabilmek için yaparlardı,

"Ve hemen hiçbir zaman yakalanmazlar, çünkü 'advisor' denilen danışman hocaları, Türkçe okuyamazlar; bahis konusu kitapları tek tek denetlemeyi öğrenciye -hele de, öğrenci, 'Türk hükümetinde görevli' bir devlet memuru ise!- hakaret bilirler; dahası, birkaç ay sonra kendi ülkesine geri dönecek bir yabancı öğrencinin akademik standardını uzun boylu dert etmezler."

Rodoplu, yurtdışı burslarını yüksek lisans dereceleri için harcamamak gerektiğini düşünürdü, "Burs verilecekse doktora için verilmeli! Yüksek lisans büyük çoğunlukla palavradır."

Prof. Çertek, Rodoplu'nun bahsettiği kategoriden miydi, bilmiyorum. Ama doktorasını Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde, 70'li yılların ilk yarısında yaptığını biliyorum. Solcu olduğunu, gerek sınavlarda, gerekse tezini hazırlarken Mülkiyeli ağabeylerinden yardım gördüğünü de biliyorum. 12 Eylül'de, iyi siper aldı, atılmaktan kurtuldu. Sonraları, kapalı kapılar ardında da olsa, YÖK Yasası'na küfretmeyi sürdürdü, "ilerici" öğretim üyesi statüsünü korudu. "Ağabeylerinden, Prof. Mustafa Dülger'in dekanlığı ile birlikte, İstanbul Sosyal Bilimler Fakültesi'ne girdi. Dülger'in, sağcı, "Hür Düşünce Derneği'nde, kendisinin ise "FYF" yandaşı olması bu atamayı engellemediği gibi, Profesör Dülger'e, tarafsızlıktan puan kazandırdı.

Pavloviç, Çertek'i İSBF'nin öğretim üyelerinin istirahatine tahsis edilmiş odalarından birisinde, derslerin başladığı tarihten hemen birkaç gün sonra tanıdı. Çertek, Boğaz'a bakan büyük pencerelerden birisinin önünde çay içiyordu. Dekan Dülger'in tanıştırdığı Pavloviç'e, "biz bunlardan çok gördük" tavrı ile baktı, "âdet yerini bulsun" diye el sıkıştı, izin istedi ve odadan çıktı.

Coraline

"Benden hoşlanmadı!" dedi Pavloviç, Dülger'e.

"Sen ona aldırma. Her zaman böyledir."

İkinci karşılaşmaları, bir hafta kadar sonraydı. David Pavloviç yalnızdı, aynı yerde çay içen Çertek'i selamlamakla yetinmeyi düşünürken, bu defa da elindeki gazeteyi işaret ederek, yekten söze girdi, Emin Bey,

"Sizler, Türkiye'yi boykot etmelisiniz!"

"Boykot mu, dediniz?"

"Evet!" Elindeki katlanmış gazetenin köşesini işaret etti,

"12 Eylül yönetimi, Türkiye'ye iki büyük tırpan vurdu," dedi,

"Birincisi adalete, ikincisi üniversiteye! Konsey'in astığı astık, kestiği kestikti."

"Korkarım, askeri cuntalar hep böyledir!" dedi Prof. Pavloviç, duygudaşlık yansıtan bir sesle, "Demek, mahkeme bile yoktu? Sizin için çok güç olmuş olmalı!"

"Yargıyı ele aldılar, getirdikleri anayasaya bu konuda inanılmaz hükümler koydular!"

"Affedersiniz, anlamadım, hangi konuda?"

"Yasaları öyle değiştirdiler ki, bugün Türkiye'de yargı bağımsızlığı yok!"

"Gerçekten mi?"

"Adalet mekanizması, 12 Eylül yönetiminin oyuncağı oldu," diye sürdürdü Çertek, "adaletle oynadılar. O kadar ki, -sayıca az bile olsa- bazı hâkimlere, 'Sen bizim istediğimiz doğrultuda karar ver, biz seni Yargıtay üyesi seçtiririz,' diye güvence verdiler." Kaşlarını kaldırdı, indirdi,

"Ve, sözlerinde durdular!" diye ekledi.

"Askeri hâkimlere güvence verdiler, öyle mi? Terfi mi ettirdiler?"

Çertek, ters ters baktı,

"Sivil hâkimlere!" dedi.

"Ah!" diye ünledi Pavloviç, bildik bir şeyi duymuş gibi başını salladı,

"Satılık hâkimler, her zaman vardır!" Reagan dönemi, "Yüksek Mahkeme" skandallarını düşünüyordu,

"Ama sayıları azdı diyorsunuz!" dedi, gülümseyerek, "Buna da şükretmeliyiz, değil mi?"

Yeterince bilmediğini düşündüğü konularda fazla konuşmaktan kaçındı; o gün postadan çıkan mektuplara göz gezdirmek istediğini ima eden bir tavırla masanın öbür ucuna yürüdü, oturdu. Ancak Çertek, konuşmaya kararlıydı. David Pavloviç, baskıcı bir kişilik olduğuna karar verdi.

"İkinci büyük tırpan üniversiteye vuruldu," diye sürdürdü, Çertek,

"Üniversite özerkliği yok edildi. Bilim susturuldu."

"Profesör Çertek -umarım, isminizi doğru telâffuz ediyorumdur!- Prefesör Çertek, beni bağışlamalısınız! 'Üniversite özerkliği' demekle neyi kastettiğinizi, anlamış değilim!"

"Pırıl pırıl öğretim üyeleri üniversitelerden Sıkıyönetim Yasası sayesinde kovulurlarken, kendi adamlarını rektör ve dekan yaptılar. Adına, YÖK dediğimiz bir hilkat garibesi kuruldu. Bu kuruluşun çok sayıda atanmış ve seçilmiş üyesi var."

"Affedersiniz, sizi kaybettim, Profesör!" dedi Pavloviç yine, elindeki mektupları uzağa sürdü, "Baştan başlamak ister misiniz? 'Üniversite otonomisi'nden, 'bağımsızlığı'ndan mı bahsediyoruz?"

"Evet! Türkiye'de üniversite özerkliği yok edildi!"

"Israrcı gibi görünüyorsam bağışlayın, aynı şeyden bahsettiğimizden emin olmak için, bana, 'üniversite bağımsızlığı'ndan ne kastettiğinizi söyler misiniz?"

"Aynen, o!" diye ünledi Çertek, "Üniversite özerkliği! Üniversitenin kendi seçtiği organlar eliyle yönetilmesi, rektör ve dekanların seçimle başa gelmeleri. YÖK gibi, 'Mütevelli Heyeti' gibi, üniversite özerkliğini ortadan kaldıran kuruluşların olmaması! Kısacası, üniversitenin, idari, mali ve bilimsel özerkliği!"

Coraline

"Yani, rektörler ve dekanlar, mesela, Profesör Dülger, öğretim üyeleri tarafından seçilecekler?"

"Tabii ki! Sadece öğretim üyelerinin seçmediği rektör ya da dekanların yönetimindeki bir üniversitede, idari özerklikten bahsedilebilir mi? Aynı şekilde, devletin tahsis ettiği kaynaklar, üniversite organlarının uygun gördüğü biçimde kullanılmazsa, mali özerklikten söz edilebilir mi?"

Konuştukça heyecanlanıyordu,

"Öğretim üyeleri, uygun gördükleri konuları kendi anlayışlarına göre anlatmazlarsa, istedikleri akademik birimleri kuramaz, istedikleri eğitim programlarını uygulayamaz, kendilerinin tespit edecekleri konularda araştırma yapamazlarsa, bilimsel özerklikten söz edilebilir mi?"

David Pavloviç, bir an duraladı,

"Profesör Çertek, üniversitenin bağımsızlığından bahsederken, kurumsal bağımsızlıktan mı, öğretim üyelerinin kişisel yetkilerinden mi, bahsediyoruz?" diye sordu.

"Ne fark eder ki?"

"Size saygısızlık etmek istemem ama çok fark eder, değil mi?" dedi, Pavloviç, en meleksi gülücüğüyle,

"Çünkü üniversiteyi, bildiğimiz Latince 'üniversitas' anlamında kullanıyorsak, bağımsız tüzel kişiliğe sahip ve ortak çıkarları olan kişiler topluluğu diyoruz demektir. Bu doğru ise, üniversite, çeşitli baskı gruplarının tercihlerini meczeden bir milli kurumdur ve akademik yöneticilerin seçim ya da atamayla gelmelerinin, 'üniversite bağımsızlığı' ile ilişkisi olamaz, değil mi? Konunun uzmanı değilim, ama bildiğim kadarıyla Birleşik Devletler'de, biz, 'üniversite bağımsızlığı'nı, toplumdan bağımsızlık olarak anlıyoruz. Ve tabii, bu mümkün değil!"

"Toplumdan bağımsızlık tabii ki, söz konusu değil!"

"Affedersiniz, o zaman ben sizi yanlış anladım!" dedi Pavloviç, "Az önce, idari, mali ve bilimsel özerklikten bahsettiniz de. Ben, bunu, akademisyenlerin üniversitelerinin sahibi gibi hareket ettikleri, herhangi bir denetleme, sorumlu kılma ya da

hesap sorma mekanizmasının öngörülmediği bir durum olarak algıladım! Evvelsi yüzyılın 'kollegyal' modeli gibi."

Çertek'in gözlerindeki boşluğu fark etti,

"Ne demek istediğimi biliyorsunuz!" diye açıkladı, "Hani, rektörlerin 'eşitler arasında birinci' olarak görev yaptıkları dönem. Bologna Üniversitesi'nin ilk dönemleri. Öğretim üyeleri, öğrencilerden başka kimseye sorumlu değillerdi! Ama tabii, maaşlarını öğrenciler öderlerdi! Sizin medreseleriniz gibi! Bilirsiniz canım, Kıta Avrupası üniversite sistemi sizin medreselerinize öykünmüştür. Kapalı devre eğitim! Ne politikacılar ne de yerel idareciler! Ahhh!" Abartılı bir esefle içini çekti, "İyi zamanlarmış o zamanlar! Denetim yok, hesap vermek yok! İstediğini anlat!"

"1800'lerde yaşamıyoruz!" dedi, Çertek.

"Ne yazık ki, bu doğru!" dedi, aynı abartık hayıflanmayla,

"Türkiye'deki sistemi bilmiyorum, ama Amerikan sisteminde -bildiğim kadarıyla, İngiltere ve Japonya'daki sistem de böyle- mesela, 'idari bağımsızlık' diye bir kavram yoktur! Öğretim üyeleri olarak, bizim idari yetkimiz hiç yoktur! Harvard'ı ve tabii Eyalet'teki tüm diğer üniversiteleri, New York Eyalet Valisi'nin atadığı yirmi kişilik bir kurul yönetir. Bu kurula, akademisyen alınmaz. Alınırsa, üniversite ile ilişkisini kesmek zorundadır."

Çertek'in ilgilendiğini hissetti,

"Statewide Governing Board, dediğimiz bu kurul, Harvard'ın -ve Eyalet'teki diğer üniversitelerin- rektörünü atar, üniversitelerin bütçelerini hazırlar ve akademik programları onaylar," diye sürdürdü, "tabii, bunun dışında, yine üyeleri Eyalet Valisi tarafından atanan, 'yönlendirici kurul', 'tavsiye edici kurul', Eyalet Plânlama Dairesi ve tabii, sonuncusu," gülümsedi, "ama en az önemlisi değil, Harvard'ın kendi Mütevelli Heyeti vardır. Bu bakımdan, siz, üniversitelerin idari ve mali bağımsızlığından söz ettiğiniz zaman, ne demek istediğinizi anlayamadım. Bağışlayın!"

Coraline

"Ve siz bu sistemi özerklikle bağdaştırabiliyorsunuz!"

"Evet, neden olmasın?" dedi Pavloviç, bu defa gerçekten şaşırmıştı, "Bu kurullarda yer alan insanlar, toplumdaki değişik çıkar çevrelerini, dilerseniz, baskı gruplarını, temsil ederler. Üniversiteleri denetlemeleri doğaldır. Siz öyle düşünmüyor musunuz? Türkiye'de nasıldır bilmiyorum, ama bizde çok pahalı olmasına rağmen öğrencilerin eğitim için ödedikleri ücret, üniversiteleri döndürmeye yetmez. Devletten ve çeşitli özel kuruluşlardan yardım almak zorundayız. Ve tabii bize kaynak tahsis edenlere hesap vermekle yükümlüyüz. Söyleyin Profesör, İSBF, devletten yardım almaz mı? Öyleyse, öğrencileriniz çok yüksek ücretler ödüyor olmalılar!"

"Bizde, eğitim parasızdır," dedi Çertek, övünür gibi.

"Öyle mi!!!" diye ünledi Pavloviç, hayretle, "Bütün maliyeti devlet mi yükleniyor? Bu kadar yüksek bir genç nüfusla nasıl altından kalkıyorsunuz?"

"Fırsat eşitliğini sağlamak için buna mecburuz!"

"Niçin? Burs sistemi geliştirebilirsiniz?"

"Türkiye'de işlemez! Burslar torpillilere gider!"

"Hadi, Çertek! Eminim, torpili engelleyebilecek bir sistem geliştirebilirsiniz!" dedi ve ukala Amerikalıyı oynadığı duygusuna kapıldığı için konuyu değiştirdi, David,

"Söyleyin bana Profesör Çertek, sizi bunca mutsuz eden Yüksek Öğretim Kurulu nasıl bir şey?"

"Bir kere, askerler getirdi," dedi Çertek, "yeni bir anayasa getirdiler."

"Bundan önceki anayasayı, 1961 Anayasası'nı da onlar getirmişlerdi, değil mi?"

Kinayesiz, sahici bir merakla sorulmuş bir soruydu, ama Çertek cevaplamamayı tercih etti,

"YÖK dediğimiz hilkat garibesinin çok sayıda atanmış ve seçilmiş üyesi var," diye anlattı, "Ama, bir de, İhsan Doğramacı var. Şimdi, ben, Dülger dahil, gelmiş geçmiş bütün YÖK üyelerini eleştiriyorum. Bu koskoca adamlardan bir tanesi -iyi bir

maaş ve makam arabası- tufasına gelip, bir gün olsun Doğramacı'ya karşı çıkamadı. Orada oturdular, uzaktan kumandayla göstermelik oy kullandılar. Doğramacı, işini bilen adamdı. Durumu önceden ayarlar, sonra YÖK Genel Kurulu'na oylama yaptırırdı!"

"Kim bu Doğramacı? Sevmediğinizi anlıyorum. Sizi sıkmayacaksa, bana sizi bunca üzecek ne yaptığını anlatır mısınız? Meselelerinizi anlamaya çalışıyorum da."

"Her yere kendi adamlarını yerleştiriyor!" dedi Çertek, "Yetmez mi?"

"Yeter, tabii! Ama, nasıl yapıyor bunu? Bu kurulda Doğramacı'dan başka -Mustafa dışında tabii, onun üye olduğunu söylediniz- kimler görev yapar?"

"Yirmi dört üyesi var," dedi Emin Çertek, "yedisini Üniversitelerarası Kurul, görevli öğretim üyelerinin arasından seçer."

"Well, well! Çok az değil mi? Yanılmıyorsam, Birleşik Devletler'de YÖK benzeri ara kurullarda 38 bin kişi görev yapıyor. Mamafih, sizdeki üniversite sayısı düşünülünce, anlaşılabilir. Demek, bu kurula seçilince bir de makam arabası veriyorlar! Peki, üniversitede kazandıklarından daha fazla mı kazanıyorlar?"

Çertek'in duraladığını fark etti,

"Yani, üniversiteden istifa etmek zorunda olduklarına göre?" diye açıkladı.

"Üniversiteden ayrılmazlar," dedi Çertek, "kurulda görev yaparken bir taraftan da ders verirler. Bizim Mustafa Bey gibi."

"Ohhh!" Pavloviç'in kaşları kalktı. "Demek bir yandan da ders verirler? Peki, ya geri kalan üyeler?"

"Yedisini Cumhurbaşkanı, on tanesini hükümet seçer."

"Hangi mesleklerden?"

"Halen, YÖK'ün yirmi dört üyesinden on beşi profesör, dokuzu üstdüzey devlet görevlisidir."

"Onlar da işlerine devam ederler?"

Coraline

"Evet."

"Çok fena görünmüyor, değil mi?" diye ünledi, Pavloviç. "Üç ayrı yerden atama yapılıyor, bu da güzel! Ama, Profesör Çertek, YÖK'ün tehlikeli biçimde bürokrat ağırlıklı bir kurul olduğunu düşünmüyor musunuz? Toplumun daha iyi temsil edilmesi için başka meslek gruplarının, mesela sanayicilerin, işadamlarının, yerel idarecilerin de bu kurulda yer almaları daha iyi olmaz mıydı?"

"Bir onlar eksikti!" dedi Çertek.

"Niye ama? Ne kadar çok çeşitlenirse, toplumun ihtiyaçları o kadar iyi yansımaz mı?"

Çertek'in cevap vermeyeceğini hissetti, sözünü değiştirdi,

"Ama, bu Doğramacı, bu kurula rağmen, nasıl oluyor da kendi adamlarını yerleştirebiliyor?"

"Doğramacı, işini bilen adamdır!" diye açıkladı Çertek yine, iğrenirmiş gibi bir yüz ifadesiyle, "Durumu önceden ayarlar, sonra YÖK Genel Kurulu'nda oylama yaptırır!"

"Affedersiniz, anlamadım? Yani, Doğramacı, genel kurul üyelerini satın mı alıyor? Rüşvet mi yani?"

"Hayır, hayır! Rüşvet değil!" diye ünledi Çertek, kelimeden ürkmüş gibi, "Onları kandırıyor, ikna ediyor!"

"Kandırıyor mu, ikna mı ediyor? Affedersiniz, anlamaya çalışıyorum!"

"Diyelim, ikna ediyor!"

Duralama sırası, Pavloviç'teydi. Elini piposunu çıkarmak için cebine attı,

"Affedersiniz," dedi üçüncü kez, "sanırım, benim Amerikalı kafam yetersiz kalıyor, anlamakta güçlük çekiyorum!" Gülümsedi, "Bakın, adamın iyi bir lobist olması beni rahatsız etmezdi. Tersine, takdir ederdim. İşini iyi yaptığını düşünürdüm. Hepimiz böyle yapmalıyız, değil mi? Ama, konumuz Doğramacı değil, değil mi? Benim bilmek istediğim, Profesör, YÖK'e tam olarak neden karşısınız? Gerçekten, anlamak istiyorum!" Çertek'i sorguya çekiyormuş gibi olmasın diye de ekledi,

"Ne de olsa aynı gemideyiz!"

"Bilimsel özerkliğimiz yok," dedi Çertek öfkeyle, "siz, araştırma yapmaya geldiniz, değil mi? Göreceksiniz yaptırmayacaklar!"

"Ne demek istiyorsunuz? Fakat bu öngörünüze geçmeden önce, bana, 'bilimsel otonomi', dilerseniz, 'bilimsel bağımsızlık' derken, 'akademik özgürlük' demek isteyip istemediğinizi söyler misiniz?"

"Hiç fark etmez!"

"Bağışlayın!" dedi Pavloviç yine, "Bağışlayın, ne yazık ki benim yetersiz kafamda fark ediyor! Çünkü biz akademik hürriyeti, öğretim üyesinin kendisine ait bir nitelik olarak düşünme eğilimindeyiz. Takdir edersiniz ki, kurumsal akademik hürriyet olamaz!"

Çertek'in duraladığını gördü,

"Siz de öyle düşünmüyor musunuz?"

"Kelimelerin üzerinde çok fazla duruyorsunuz!"

"Well," gülümsedi Pavloviç, "Biz akademisyenlerin kelimelerden başka neyimiz var? Değil mi? Ben, şunu demek istiyordum: Hiç kuşkusuz, akademik hürriyet, üniversitenin ruhu ve esasıdır. Nitekim, bizde, 'Üniversite öğretim üyeleri, bu sebepten dolayı işlerini kaybetme tehlikesine maruz kalmaksızın, bilineni sorgulama ve çelişkili görüşlere sahip olma hakkına sahiptir,' şeklinde kanun maddesi vardır. Demek istediğim şu, eğer sizin YÖK, öğretim üyelerine bu hakkı tanımıyorsa, bu çok kötü!"

"Yazılı bir şey yok," dedi Çertek, "ama dersinizi kendi anlayışınıza göre anlatamazsınız!"

"Kendi anlayışınız?"

"Evet, kendi anlayışım!"

"Ahhh! Bilmiyorum, Profesör!" diye içini çekti Pavloviç, "Bu o kadar ince bir çizgi ki! Bilirsiniz, nasıldır. Hele de sosyal bilimlerde! Almanya'nın iki, hatta üç tarihi vardır, biliyorsunuz, Nazilerin Almanya tarihi, Nazi olmayan Almanların Almanya tarihi, bir de biz Yahudilerin Almanya tarihi! Korkarını hangisinin anlatılacağına biz değil, toplumun o zaman diliminde benimsediği ideoloji karar verir! Ne de olsa, parayı onlar veriyor!"

Ceratine

"Kapitalist dünyada!" dedi Çertek. Gittikçe sinirleniyordu, çatallaşan sesi Pavloviç'i uyardı,

"Bizde üniversite bir bütün olarak topluma karşı sorumludur ve sorumluluğunu ne derecede yerine getirdiği denetlenir," diye açıkladı daha da yumuşattığı sesiyle,

"Sovyetler Birliği'nde de farklı olduğunu sanmıyorum! Moskova Üniversitesi'nde Marx'ın anlayışı dışına çıkan bir Sovyet ekonomisti düşünebiliyor musunuz? Hayır, değerli meslektaşım, ne yazık ki *akademik hürriyet,* öğretim üyelerine istedikleri dersleri kendi anlayışlarına göre anlatma imkânını vermiyor! *Akademik hürriyet,* bize uygun gördüğümüz birimler ve eğitim programları oluşturma imkânı da vermiyor. Devletin tahsis ettiği kaynakları kullanarak istediğimiz konularda, dilediğimiz gibi araştırma yapamayız. Biliyor musunuz, Birleşik Devletler'de, meslektaşlarımızın denetimi olmadan makale dahi yayımlayamayız! Mesela, sizin ülkenizde yapacağım araştırmanın sonucunu meslektaşlarımın itimatname vermedikleri bir yayın organında yayımlayamam!"

"O halde, siz robotlaşmışsınız!"

"Böyle de söylenebilir, belki," dedi Pavloviç, uzlaşmacı bir sesle,

"Ama, biz, faaliyetlerimizin türünü ve içeriğini, Amerikan toplumunun ihtiyaç ve beklentileri paralelinde saptamaya çalışırız. Ve tabii, bunu, devletin, yani vergi verenlerin, bize ayırdıkları kaynakların rasyonel dağıtımı gerekir." Gülümsedi, "Eminim, bu sizde de böyledir! Vergi verenler paralarının karşılığını almak isteyeceklerdir, değil mi? Onların paralarını kendi mensuplarımızın, kendi mensuplarımızın derken öğretim üyesi meslektaşlarımızın, değer yargılarına göre tasarruf edemeyiz. Mesela, beni ele alalım, Harvard'da, bir Çin psikolojisi

kürsüsü kuramam, değil mi? Kursam, mezunlarımız iş bulamaz! Zo! Bana izin vermezler! Amerika'nın Çin uzmanları istihdam kapasitesi bellidir!"

"Şu sizin araştırma projeniz," dedi Çertek, "konuyu kendiniz mi seçtiniz, size seçtirttiler mi?"

"Zo! Yapamayacağımı söylediğiniz araştırma!" dedi Pavloviç, gülerek,

"Merak etmeyin canım, kimse alnıma silah dayamadı! Ben istedim! Ama, biliyorsunuz, Amerika'da bir konuda araştırma yapmak için devletten ya da özel sektörden size kaynak tahsis etmesini isterseniz, geçerli bir proje ve bütçe sunmak zorundasınız. Ve tabii, onların şartlarına aynen uyarsanız! Şartsız kaynak tahsisi çok nadirdir ve ancak Nobel Ödülü seviyesinde ödül kazananlara tanınan çok özel bir ayrıcalıktır. Bildiğiniz gibi ben, Nobel'den çok uzağım!"

"Peki! Bir projenin geçerli olup olmadığına kim karar verir?"

"Kaynak talep ettiğiniz kuruluş! Tabii, kararları pek çok şeye bağlıdır," dedi Pavloviç, "Ama en önemlisi, sanırım, siyasi konjonktür! Açıkçası, İran olayları patlamamış olsaydı, büyük ihtimalle ben bugün burada olmazdım!"

"Yani, sizin burada olmanızı hükümetiniz mi istiyor!"

"Günümüz Amerikan toplumu dünyanın bu bölgesini daha iyi tanımak istiyor," dedi Pavloviç, "Hükümet ya da Cord Vakfı gibi özel kuruluşlar, bu isteğe cevap veriyorlar. Birleşik Devletler'de, sizin ilgi alanınızla toplumun ilgi alanı çakışıyorsa, bingo! Projenize para bulursunuz!"

"Ya çakışmıyorsa?"

"0 zaman yine araştırma yaparsınız, ama kendi cebinizden ödeyerek!" Pavloviç saatine baktı, "Gitmeliyim" dedi, mektuplarını toplamaya başladı.

"Evet, ama, bu ülkede biz sizin kadar zengin değiliz! Biz geri kalmış bir ülkeyiz!" diye hatırlattı Çertek, "Biz ne yapacağız?"

Coraline

Pavloviç, ayağa kalkmıştı, sesinde kıskançlık mı vardı?

"Bunun farkındayım," diye mırıldandı, "Ama, yine de toplumunuzun ihtiyaçları ile sizin ilgi alanlarınızın çakıştığı projeler olmalı diye düşünüyorum!"

"Var, tabii! Ama Türkiye'de, egemen güçler, toplumun isteklerine kulak vermezler! Toplumun isteklerini bilenler de susturulur!"

Pavloviç, yine oturdu,

"Öğretim üyelerini mi kastediyorsunuz?"

"İlerici öğretim üyelerini!"

"Anlıyorum!!! Ve anladığım kadarıyla, Profesör Doğramacı 'ilerici' değil? Öyle mi?" diyerek gülümsedi Pavloviç, "Ya Dekan Dülger? Onu nasıl tanımlardınız?"

O noktada, garip bir şey oldu, Profesör Çertek'in (David Pavloviç'in sonradan "paranoyak" dediği bir tavırla) nevri döndü,

"Siz, beni konuşturmaya mı çalışıyorsunuz?" diye tısladı adeta.

"Azizim, Profesör! Rica ederim!"

Her ikisi de ayağa kalktı,

"Ben, sohbet ettiğimizi sanıyordum!" dedi David, "Sizi üzecek bir şey söyledimse, affedersiniz!"

Çertek'in dinlemeye niyeti yok gibiydi,

"Tamam, ben solcuyum!" diye, Pavloviç'in hiç beklemediği bir 'itirafta bulundu, "Anladınız mı? Solcu!"

"Mr. Çertek! Buna benim hiçbir itirazım olamaz! Siyasi tercihlerinize saygı duyarım!"

"Ben sizinkilere duymam!" dedi Çertek ve öfkeyle kapıya yöneldi. "Bu, tabii, sizin ayrıcalığınız," diye arkasından seslendi Pavloviç, "ama benim siyasi inançlarımı bilmiyorsunuz, dostum!"

Çertek, bir an duralar gibi oldu,

"Ama, askeri idarenin getirdiği YÖK'ü savunuyorsunuz!"

"Bakın, Profesör, YÖK'ü savunduğumu hatırlamıyorum!

Sisteminizi YÖK'ü savunacak ya da yerecek kadar iyi bilmiyorum! Mr. Doğramacı'yı da tanımıyorum! Yine de, sizin canınızı sıkmak gibi bir niyetim yoktu, affedersiniz!"

Profesör Çertek'in kapının tokmağına uzattığı eli titriyordu, Pavloviç'e döndü,

"Burada misafir olduğunuzu unutmayın!" dedi, "Siz gideceksiniz, biz burada kalacağız!"

Bu bir tehdit miydi?

"Bunun idrakindeyim! Elbette!" dedi David, ama çarpılan kapının sesi sözlerini bastırdı.

Coraline

V

"Allak bullak oldum," diye anlattı David Pavloviç, "titriyordum! Buna inanabiliyor musun?"

"Bir bira getireyim mi?"

"No! No! Henüz tazeyken, not etmeliyim!"

Diana'nın Kuledibi'nden aldığı küçük yazı masasına yürüdü, "Teybimi her an üstümde bulundurmalıyım," dedi, "Böyle bir konuşmayla ne zaman karşılaşacağım belli olmuyor! Ziyan edilemeyecek kadar öğretici!"

"Tarif ettiğin yapıda birisi teyp kullanmana izin vermez sanırım."

"Verebilir de! Narsisizmine hitap edebilirsem, izin verir sanırım."

Diana'nın kaşlarını kaldırdığını gördü,

"Yani, karşı beyanatta bulunmazsam, konuşmasının akışını kesmezsem, kendisini konuşurken dinlemek isteyebilir."

"Ama," diye itiraz etti Diana, "bana anlattığın kadarıyla, zaten itiraz etmemişsin!"

"Yani... Pek emin değilim!" dedi David, "Şimdi, düşündüğümde, adamı zorlamış olabilirim, sanıyorum."

"Nasıl?"

"Bir defa, terminolojide... Adamdan söylediklerini tanımlamasını istedim durdum. Bu onu rahatsız etmiş olabilir."

"Niye etsin ki? Anlamaya çalışıyordun, öyle değil mi?"

"Eeveet, ama! Türkler... Türklerde, sanki ses, içerikten daha önemli!"

"Ne demek istiyorsun?"

"Sir Lyall haklı olabilir mi?"

"Balım, düşüncelerini takip edemiyorum," diye uyardı Diana.

David Pavloviç, yazı masasına oturmaktan vazgeçti, döndü, yemek masasına, küçük David'in bebek iskemlesinin yanındaki sandalyeye oturdu,

"Affedersin," diye gülümsedi, "kesinlik meselesini düşünüyordum. Acaba, Türkler, gerçekten, 'kesinlik'ten nefret ediyor olabilirler mi? Çünkü bak, Eren gibi -Eren'i hatırlıyorsun değil mi?- Profesör Çertek de, kavramları tanımlamasını istediğim zaman öfkelendi! Hatta beni, ayrıntılarda boğulmakla suçladı! Bütününe baktığında, konuştu, konuştu ama bir şey söylemedi! YÖK'ün neden istenilir bir şey olmadığını öğrenmiş değilim! Ondan bütün öğrendiğim, bu Doğramacı denilen tipten nefret ediyor olması. Bunda bile nedenleri açık değil! Eren'i hatırla! Etkili bir nutuktu! No? Ama, Türklerin anayurdunun neden Anadolu olması gerektiğine ilişkin hiçbir rasyonel gerekçe göstermedi! Anlıyor musun ne dediğimi? Sadece söylüyorlar ve *güzel* söylüyorlar!"

"Kendime bir bira alacağım," dedi Diana, "sen istemediğinden emin misin?" Mutfağa doğru yürürken seslendi,

Coraline

"Henüz, yargılar geliştirecek kadar Türk tanımadığımızı düşünüyorum."

"Ah, tabii, tabii!" dedi Pavloviç, "Mutlaka öyle! Ama, tabii, evsahibi de var. Niye ısımız yok, sıcak su neden akmıyor? Anlaşılır bir cevap aldın mı? Sonra, tabii, sınıf da var!"

Diana, biralarla döndü,

"Sınıfın nesi var?"

"Beni sevmiyorlar," dedi David, Diana'nın beklemediği bir kırgınlıkla, "Beni sevmediklerini hissediyorum!"

"Hadi, bebeğim!!! Bunun mümkün olmadığını sen de biliyorsun! Seni öğrencilerin hep sevmiştir! Hatırladın mı, ödül bile kazandın sen!"

"O evdeydi," dedi David birasını başına dikerken, "Buradakiler, senin küçük kocanı sevmiyorlar!"

"Söyle, peki neden?"

"Nedenini henüz bilmiyorum," dedi David, "Ama benim sınıfımda olmak istemediklerini hissediyorum! Tanrım, öyle neşesizler ki! Kesinlikle, ölümcül derecede sıkılıyorlar! Geçen gün, konuyu bölmemek için ders saatini biraz aştım, arka sıralardan birisi bağırdı, 'Süreniz doldu efendim!' Onlara ders anlatmak için para verdiğimi sanırsın! Kırk dakika için para vermiştim, kırk beş dakikaya çıkınca, süremin dolduğunu hatırlattılar!"

"Bu, absürd ama!"

"Değil mi?"

"Belki, bir başka dersleri vardı? Ona yetişeceklerdi? Olamaz mı?"

"Olabilir, tabii," diyerek omuzlarını silkti David, "Ama başka şeyler de var! Benimle sürekli pazarlık etmek ihtiyacını duyuyorlar!"

"Ne demek istiyorsun?"

"Kaç konu anlatmalıyım, ders kitabının hangi bölümlerini atlamalıyım, sınavda, nereden nereye sormalıyım, hangi tür soruları sormalıyım! Bak, Mustafa beni uyarmıştı, Harvard'daki programımın üçte ikisini attım! Yine de beğenmiyorlar!"

"Bunu yaptığını bilmiyordum," dedi Diana.

"Yaptım," dedi David, mutsuz bir gülümsemeyle, "Yapmak zorunda kaldım."

"İnsan, senin niteliklerindeki bir hocayı sağmak isteyeceklerini sanıyor," dedi Diana, düşünceli düşünceli, "Yani, ellerine her dakika bir Harvard profesörü geçmiyor, değil mi?"

"Yani!.. Ama, bu tür meseleleri olduğunu sanmıyorum!"

"Hadi! Bir noktada iş arayacaklar, değil mi? Niteliklerini iyileştirmek istememeleri mümkün mü?"

"Bilmiyorum, balım!" dedi David Pavloviç, "Ama, anladığım kadarıyla, Batı ülkelerinden farklı olarak, burada üniversitenin verdiği diploma, kişiye mesleğini doğrudan icra yetkisi veriyor. Birleşik Devletler'de olduğu gibi, mesleki kuruluşların açtığı sınavlarla belirlenmiyor. Hal böyle olunca, öğrenci diploma peşinde, ehliyet değil! Böyle düşününce, benim ya da başka bir meslektaşımın dersinde 'iyi' olmaları için bir neden yok? Değil mi?"

"Ama bu, kendini mağlup düşüren bir sistem değil mi?"

"Tabii! Çertek'le konuştuktan sonra biraz araştırdım, ortaya çıktı ki, üniversitelerin mezun ettikleri elemanları istihdam eden kuruluşlar, üniversitelerde dereceye yönelik programların düzenlenmesinde istişari olarak dahi söz sahibi değiller! Mesela, vergi veren sanayici, hangi cins ve nitelikte ve kaç tane, örneğin, mühendise ihtiyacı olduğunu duyuramadığı gibi kurumlaşmış sınavlar da yok!"

"Peki, kime, neyin, ne kadar öğretileceğine kim karar veriyor?;;

"Öğretim üyelerinin kendileri! Ve bu iktidarlarını ellerinden almaya yönelik bütün hareketlere karşı var güçleriyle direniyorlar!"

"Peki, ya öğrenciler? Bu tuzağı görmüyorlar mı? Meslek edinmek istedikleri sahada işverenin taleplerine cevap verecek şekilde yetiştirilmek istemiyorlar mı?"

"Anlaşana! Kimse vermek istemiyor! Öğrenciler, eğitime

Coraline

para vermek istemiyor; öğretim üyeleri, sanayi ya da devletin ihtiyacına göre yeniden yapılanmak istemiyor! Rektörler, mezunlarını ehliyet sınavına sokup, kendi yeterliliklerinin afişe edilmesini istemiyor!"

"Ne ziyan!"

"Kimsenin umurunda değil! Benim anladığım kadarıyla, bir tek askeriye!"

"Askeriyeye ne olmuş?"

"Bilmiyorum! Öyle görünüyor ki bir tek onlar, belki de bir tek onlar yerlerinden emin oldukları için Yüksek Öğretim Kurulu, Devlet Plânlama Teşkilatı gibi reformlara cesaret edebilmişler!"

"İsa Mesih!"

"Ne kadar acayip, değil mi? Daha da ironik olanı, Yüksek Öğretim Kurulu'na karşı olanlar, 'ilerici solcular'! Ve öğrenciler onları destekliyor!"

"Çılgın bir şey bu!"

"Hiçbir şey göründüğü gibi değil, sevgilim!" diye içini çekti David Pavloviç, "Bu ülkede, bu duyguya sık sık kapıldığımı fark ediyorum!"

"Hiç değilse bir şeyler öğreniyor musun? Zenginleştirici mi?"

"Henüz bilmiyorum," dedi David, "Ama, benim uğraşacağımı sandığım problemler farklıydı. Burada yepyeni bir set sorunla karşılaştım!"

"Anlatmak ister misin?"

David, kalktı, bir bira daha aldı, döndü,

"Bu 'acılık'la halleşemiyorum," diye açıkladı, "Bu ülkecle, kimse mutlu değil! Gençler bile değil! Çevremdekiler bana babamı, o çilekeş Hasidi'yi hatırlatıyorlar! Ne demek istediğimi anlıyor musun? Kendimi, amansız bir yeisin kuşatması altındaymış gibi hissediyorum Diana! Ve insanlar, hiçbir şeyden memnun olmuyor gibiler! Olumlu bir şeye işaret ettiğimde, aldığım tepki hep aynı, 'Evet, ama...' ve 'ama'dan sonra hep bir

-ve çoğunlukla iyi tanımlanamayan- bir olumsuzluk sıralanıyor. Basit bir örnek vereyim, öğretim üyelerinin kafeteryasının boyanması isteniyordu. Dülger, boyattı. Meslektaşlarım, şimdi de rengini beğenmiyorlar, bu nedenle yine mutsuzlar! Son üç toplantıda bunu konuşuyoruz! Hatırlar mısın, annem, mutlu olmaktan nefret eder, umutlu olmayı da kendisine yedirmezdi. Tanıştığım Türkler bana onu hatırlatıyorlar."

"Yani! Nevra mutlu değil, sanırım Günay da değil, ama Nesibe? Nesibe, bir başka tür! Sanırım, o mutlu!"

Bilmediğini gösteren bir tavırla omuzlarını silkti David,

"Dün, bir grup öğrencim beni görmeye geldi," diye sürdürdü, "Ali isminde bir delikanlı var, onun liderliğinde. Her zamanki gibi, açılış cümlesi, 'İstanbul'u sevdiniz mi?'yi, 'Okulumuzu sevdiniz mi?' izledi. Ben de, 'Okul beni sevdi mi?' diye sordum. Beklemedikleri bir soruydu, duraladılar. Ardından,

'Evet, sizi sevdik ama...'

'Ama, ne?'

Konuya girmek zorunda kaldılar. Lider konumundaki genç adam ileri çıktı,

'Sizin bu ülkede yabancı olduğunuzu biliyoruz,' diye başladı, 'bu nedenle, bazı durumları bilmiyorsunuz.'"

"Ne gibi durumlar?"

"Anlatacağım! Şöyle bir konuşma:

O: 'Arkadaşlarımızdan bazılarının özel konumları dolayısıyla ders çalışamadıklarını bilmiyorsunuz.'

Ben: 'Özel konumları? Mazereti olanların dekanlıktan özel izin alabildiklerini sanıyordum.'

O: 'Öyle değil! Yani, aramızda kısa süreli gözaltında kalan arkadaşların sayısı çok. Bu arkadaşlarımızın içinde bulundukları koşullarda ders çalışmalarına imkân yoktur. Oysa, birçoğu, bu yarı yıl sonunda mezun olabilecek kredileri tamamlamış durumdalar.'

Ben: 'Evet?'

O: 'Sınavları değerlendirilirken bu mazeretler göz önünde

Coraline

bulundurulmalıdır. Onlara karşı ve uzlaşmaz bir tavır içine girilmemelidir!'"

"İsa Mesih!" diye ünledi Diana, "Notlarını yükseltmeni istiyorlar, öyle mi?"

"Aynen!" dedi David, "Bana, Türkiye'nin sosyo-ekonomik koşullarını açıklamaya girişti, sonra fırsat eşitliği, askerlik, sakıncalı erlik vb. gerçekleri, -o, 'Türkiye'nin gerçekleri' diyordu, müthiş bir haklıcılıkla!- sıraladı. Sonunda, 'Türkiye'nin çarpık kapitalizmin yerleşmesi sonucu, geri bıraktırılmış, -dikkatini çekerim, 'geri kalmış' değil, 'geri bıraktırılmış' diyorlar- bir ülke olması gerekçesiyle, benim öğrencilerle işbirliği yapma zorunluluğum ortaya çıktı."

"Nasıl yani?"

"Şöyle bir mantık: Türkiye'nin geri bıraktırılmışlığının başrol oyuncularından birisi Birleşik Devletler. Birleşik Devletler, Türkiye'ye borçlu. Ben de Amerikan pasaportu taşıdığıma göre, Birleşik Devletler hükümetlerinin Türkiye'ye olan borcunu bir biçimde tazmin etmem gerekiyor! Düşünebiliyor musun?"

"Peki, ne dedin?"

"Düşünürüm, dedim, başka ne diyebilirdim ki?"

"Peki, yapacak mısın? Notları yükseltmeyi düşünüyor musun?"

"Nasıl yaparım? Haksızlık olur! Diğer öğrencilere haksızlık olur!"

"David, seni zorlarlar mı acaba? Cesaret edebilirler mi?"

"Fiziki olarak mı demek istiyorsun?"

"Ne bileyim? Cezaevinden çıkmış olduklarını sen söylüyorsun!"

"Zannetmiyorum! Bilmiyorum!" dedi Profesör Pavloviç, ama emin olamadığını saklamaya çalışmadı, "Askerler gelmeden önce öldürülen pek çok öğretim üyesi var. Ama sanırım, ideolojik nedenlerle öldürüldüler."

"Nasıl bilebilirsin ki?"

"Bilmem! Lanet olsun! Bu fakültede, günde yüz sayfa okuyan adam, kendisini cezalandırılmış sayıyor!"

Sıkıntıyla ayağa kalktı,

"Evet, yüz sayfa!" diye tekrarladı, "Tanrı'nın cezası yüz sayfa! Dinlesen, beni 'Ağlama Duvarı' sanırsın!" Diana'nın, gülmeye çalıştığını fark etti,

"O.K.!" dedi, "Kabul ediyorum, benzetme pek uygun! Ama bana, geçen sene kaldıkları derse çalışmaları gerektiği için ödev vermememem gerektiğini söyledikleri zaman dayanamıyorum! Ben bir öğretim üyesiyim, kahrolası! Politikacı değil! Kuralları uygulamak zorundayım."

"Mustafa'yla konuştun mu?"

"Henüz değil! Ama başkalarıyla konuştum. Kimse şok geçirmedi! Anlaşılan, hepsi böyle şeyler yapıyorlar! Bu ülkede, notlar da politik! Genç bir meslektaşım var, 'toplumsal koşulları göz önünde bulundurmadan not vermemin zalimlik' olduğunu söyledi."

"Ama David, not bir ölçüdür. Metre gibi, kilo gibi! Ülke koşulları ne olursa olsun değişmez ki!"

"Tabii- ki, öyledir! Daha çok üretim yapıyorlar*mış* gibi görünsün diye, metrelik cetvellerini doksan santime indiren bir ülke düşünebiliyor musun?"

"Onlarla konuşamaz mısın? Anlatamaz mısın?"

"Nasıl? Bir kere, Amerikalı olmak gibi bir dezavantajım var. Sonra, onların, bu kahrolası, 'gurur'ları var! Hatırlarsın, Kevorkian söylemişti, 'Türklüğe hakaret' diye bir de kanunları var! Küçük kocanı, hapiste görmek istemezsin değil mi?"

"Riske değmez!" dedi Diana ciddiyetle, "Ama, notlarını yükseltmeyeceksin?"

"Hayır! Ama, bir yolunu bulacaklarından eminim."

"Ne demek istiyorsun?"

"Kopya! Kopya çekerler!"

"Şaka yapıyor olmalısın!"

"Hayır! Bugüne kadar her sınavımda kopya çekildi! Kopya, Türk eğitim sisteminin yerleşik bir kurumu, Diana!"

"Ama bu, bu ahlâki değil!"

Coraline

"Onlar öyle düşünmüyorlar!" Omuzlarını silkti,

"En iyi öğrencilerimi kopya çekerken gördüm!" diyerek ayağa kalktı, "Kendi bilecekleri iş, Diana, karışmayı reddediyorum! Öğretim üyeleri dahil, bunun böyle olduğunu herkes biliyor, herkes kabul ediyor! Ben, buraya onları değiştirmeye gelmedim, tanımlamaya geldim. Bunu hiç unutmamalı, kendi işime bakmalıyım! Sen de unutmamalısın!" dedi, yazı masasına yürüdü.

"Heeey! 1960'ların ruhuna ne oldu?"

"O, 1972'de öldü," dedi David, acı bir gülümsemeyle, "İsrail uçakları, Batı Yakası'ndan Akrabay'a kimyasal madde püskürtüp, buğday tarlalarını parçaladıkları zaman öldü."

"Oh, David!"

"Dirileceğini de hiç sanmam!" diye ekledi Profesör Pavloviç, "Her neyse! Bir ara bana anlat olur mu, sen nasıl seyrediyorsun?"

"Elbette," dedi, Diana.

Çertek meselesi bununla kapanmadı. Adam, Pavloviç'in gözünde Türk "bilim" adamlarının simgesi oldu. YÖK meselesindeki tutumundan başlayarak, hemen hiçbir konuda, "ne akademik, ne de ahlâki" diyordu, ortak dilleri olmadığı sonucuna götürdü. Bilimselliğin, evrensel bir dil olduğu iddia edilen müzikten bile daha yaygın ortak ilkelerinin tanınmıyor olması hayretlere düşürdü.

"Türk akademisyenlerinin bir üniversitenin varlık nedenine ilişkin bilinçli düşüncelere sahip olduklarından ciddi kuşkularım var," diye yazdı, Kevorkian'a, "Lütfen, dostum, su geçirmez kanıtlardan çok tasvire dayanacak olan açıklamalarıma katlan ve alelacele verilmiş hükümler olduklarını düşünme!

Söylemeye çalıştığım şu: Sen ve ben, bir üniversitenin parçası olduğu toplumun iyileşmesi ve ilerlemesi için yapılanmış bir kurum olduğunu düşünürüz. Bu hüviyetiyle, üniversite, bir taraftan geçmiş bilgileri geleceğin bilgilerine temel teşkil ede-

cek şekilde muhafaza eder, değil mi? Şu halde, bir üniversite nin her şeyden önce muhafaza ve inşa edilecek bilgilerle, geliştirilecek bilgilerin hangileri olduğu üzerinde mutabakat sağlaması gerekir. Bu mutabakat, öğrencilerin, yani toplumun yarınına ilişkin talepleri ile öğretim üyelerinin arz edebildiklerinin kesiştiği noktada fiiliyata dönüşür: Yani, ders programları ve içerikleri belli olur.

Şimdi, bir de şöyle bir durumu mütalaa et: Üniversite, mensup olduğu toplumun geçmiş bilgilerini depolamayı inatla ve ısrarla reddediyor. Örnek: Ekonomi Bölümü'nde, Kuran'ın emrettiği iktisadi ilkelere ilişkin bilgi depolanmış değil. Ekonomi düşünce tarihinde Eski Ahit, Eflatun, Aristo var da, mesela, Hazreti Muhammed, Gazali, İbni Haldun yok! Ekonomiye Giriş'ten itibaren verilen bütün örnekler, Birleşik Devletler ekonomisine ait. Türkiye'de büyük bir ekonomik sorun olduğunu anladığım devlet iktisadi kuruluşlarına ya da bütçeye ilişkin örnekler yok. Daha da garip bir durum: İstanbul Üniversitesi Ekonomi Fakültesi'nde* bilgisayar dersleri nazari okutuluyor. Evet, yanlış duymadın, nazari okutuluyor. Hard-ware yerine krokiler ve akım şemaları! İnanabiliyor musun?

Tarih Bölümü'nü al: Selçuklular'dan gerisi yok. Rusça ve Çince, Türk tarihinin iki en önemli doküman dili ama bunlardan birisini olsun bilen tek bir tarihçi tanımadım. Ama, anladığım kadarıyla Ankara'da, sonradan mezunlarını kimin istihdam ettiğini bulamadığım bir fakülte var ki, Çince, Rusça ve sıkı dur, Sümerce öğretiyor. Felsefe Bölümü'nü al: Ne Şamanizm ne de İslâm felsefesine ilişkin bilgi var. Türk felsefeciler, Arap alfabesini dahi okuyamıyorlar. (Burada, ilginç bir durum daha var: Ph.D. için dil bilgisi gerekirken, İSBF'de ikinci bir dilde okur-yazar akademisyen sayısı bir elin beş parmağını geçmiyor. Bunlar da Batı dillerini bilenler. Arapça, Farsça bilen hiç yok. Bu nasıl oluyor, doktora sınavlarını nasıl geçiyorlar, diye

*) İktisat Fakültesi demek istiyor, (y.n.)

Coraline

soracak olursan, tek bir cevabım var: kopya ve hoşgörü. Türk bilim adamları intihal konusunda da fevkalade pervasızlar. Türkiye üniversite yayınlarının yüzde doksanının apartma olduğu söyleniyor ki bu hükme katıldığımı söylerken vicdanen müsterihim çünkü Profesör Çertek'in ders notlarını (para ile satılıyor!) ve Dekan Dülger'in ders kitabını gördüm. Utanç verici! Birisi bu beylere 'akademik özgürlük'ten intihal özgürlüğünü mü anladıklarını sormalı!

Bunlardan, İSBF'nin bilgi muhafaza edecek donanıma sahip olmadığı gibi, inşa edecek kapasiteye de sahip olmadığını anladığından eminim. Bunun bir nedeninin geçmişini reddeden bir toplumun muhafaza edilmesi gereken bilgilere/değerlere ilişkin mutabakat sağlama güçlüğü olduğu şeklindeki yorumuma sanırım katılırsın. Bilgi inşasına gelince, bu konuda geri kalmalarının bir nedeni, kökleri reddetmeleri ise ikinci nedeni de, pazar ekonomisinin ya da dilersen demokrasinin işlemiyor olması. Biraz karmaşık olacak ama, lütfen bana katlanmaya çalış: Demek istediğim şu ki, akademisyenler, ne tür bilgilerin talep edildiğini bilecek pazar bilgilerinden yoksunlar! YÖK, yine kendilerinin hâkim olduğu bir sistem olarak güdük kalmış. Toplumun taleplerini değil, kendi yanlışlarını ve/veya inançlarını yansıtıyor. Hal bu olunca, öğrenciye neyin okutulması gerektiği bir yana, öğretim üyesinin kendisi, hangi konuda uzmanlaşırsa daha kârlı olur, onun farkına varamıyor ve Latince öğretmenleri yetiştirmeye devam ediyorlar. Ne dediğimi anlıyorsun. Tabii, sonra da Çertek gibi tipler var! Ve korkarım bunlar çoğunlukta. Çertek bir politikacı. Sosyalist. Üniversiteyi kendi politik hedefleri (sosyalizm!) doğrultusunda biçimlendirmek istiyor. Ve tabii, parlamento üyesi değil de hepimiz gibi hakir bir akademisyen olduğundan siyasi inançlarını hiç değilse kendi öğrencilerine aşılamak peşinde. Fakat, ne yazık ki, ne hükümet, ne de gördüğüm kadarıyla Türkler, sosyalizme meraklı değil. Çertek, bu merakın uyandırılması gereğinde haklı olabilir ama zavallı ruh! Sosyalist telkini, kapitalist bir

topluma finans ettirmekte zorlanıyor! Kitlelerin kendileri için neyin iyi olduğunu da asla kabul etmeyecek bir idealist! Bu şaşırtıcı biliyorum, ama, inan bana, aziz dostum, Türk sosyalistlerinin hayranlık uyandıracak derecede 'idealist' olduklarını gördüm! İdealistlerin ne denli haklıcı olabildiklerini bilirsin, Çertek de istisna değil! Öğrencilerinden öğrendiğim kadarıyla sinirlerini bir *komissar* despotizmiyle yürütüyor. Alper Tunga, bir Pan-Türkist öğrencim, ideoloji farklılığından dolayı kendisinden asla geçerli not alamadığını söyledi. Öte yandan, Çertek'in benimle not pazarlığı yapmaya gelenlere anlayışlı davrandığını, notlarını yükselttiğini duyuyorum. 12 Eylül'den önce, polis kuvvetlerinin 'solcu' ve 'sağcı' olmak üzere ikiye ayrıldığını duymuştum. Anlaşılan, akademisyenler de bölünmüşler. *Akademik hürriyet* ideoloji yaymak hürriyeti olmuş. Gördüğüm kadarıyla, akademik yetersizlik de bu kavgada muğlaklaşıyor.

Çertek, başarısız bir politikacıya örnekse, Dülger çok başarılı! Yarım düzine kadar şirketin danışmanlığını yapıyor, bir o kadar kuruluşun da yönetim kurulunda. Dikkatini çekerim, bu kuruluşların hepsi hükümete ait ve Mustafa yönetim kurullarına atanmayla geliyor. Bu, para demek. Öte yandan, YÖK üyesi ve sandalı sallamaya hiç niyeti yok. Sosyalistlerle, (Çertek'i okula o almış!) hükümetle, basınla (arada bir yazı yazıyor ve hemen her toplantıya davetli, sosyete sütunlarında Nevra ile fotoğrafları çıkıyor) ve öğrencileriyle çok iyi geçiniyor; son beş yıldır, dersinden kalan öğrencilerin sayısı 16, sınıfları 150 kişilik!

Bütün bunlar bana Türklerin kendi toplumlarına ilişkin kararsızlıklarını söylüyor. Nereden gelip nereye gittikleri hususunda mutabakata varsalar, kendilerini istikrarlı bir biçimde doğurabilecekler! Ama yapamıyorlar çünkü bence nasıl bir toplum olmak istediklerine karar vermiş değiller. Entelijensiya kendi içinde mutabakat sağlamadığı gibi, üstünlük tasladığı halkın güdümüne girmeyi de şiddetle reddediyor. Bu da bana

Coraline

Diana ile benim çocuklarla ilişkimizi çağrıştırıyor. David ile Katyuşka'yı, Hıristiyan mı, yoksa Yahudi mi yetiştirmek istediğimizi bilemiyoruz, çünkü, ne o, ne de ben dinlerimizin mutlak üstünlüğünden eminiz. Böylece, geçmiş bilgilerimizi çocuklarımız aracılığıyla muhafaza edemediğimiz gibi, yenilerini de üretemiyoruz. Çocuklar da, kendi kararlarını veremeyecek kadar genç! Sonuç, biraz Yahudi, biraz Hıristiyan ama ne birine ne de ötekine sahip çıkamayacak kadar eksikli! Ve, tabii, ne biri ne de öteki seçtikleri yolda ciddi ilerlemeler kaydedemeyecekler. Uzun bir hikâyeyi özetlemek gerekirse, Türklerden, daha uzun yıllar, bilim ve sanatlara özgün katkılarda bulunmaları beklenmemeli - tesadüfi başarılar hariç!"

Rodoplu'nun akademik kariyeri olduğunu söylemiştim. Çertek, sınıf arkadaşıydı. Ve, kürsü başkanı Profesör Haluk Cillov'dan sonra, öğretim üyeliğinden bir daha dönmemek kaydıyla istifasına neden olan ikinci kişiydi.

"Yurtdışından döndükten sonra yabancı dil sınavı almam istendi," diye anlatmıştı. "Rezillik de daha o noktadan başladı. Okutmanlar, dili yeterince bilmedikleri için, geçmiş zaman pek hatırlayamıyorum ama 'I do walk' gibi bir cümleden notlar kırmış, sözlüğe bakmadıkları için İngiliz yazımını karıştırmışlardı, filan. Neyse canım, benim Amerika'da PHD'ye yeten İngilizcem, İstanbul Üniversitesi'nde ucu ucuna 'orta' oldu! İyi mi? Neyse! Sonra da dersler başladı. Yıllarca Türkçe okutmamışım ya, terminolojiye aşina olayım diye, bir yığın kitap aldım. Aralarında Tevfik Çavdar'ınki, bir de bununki. Bakıyorum, ben bu cümleleri bir yerden tanıyorum, bu örnekleri bir yerden biliyorum. Ortaya çıkıyor ki, ikisinin kitabı da çalıntı. Birisi Taro Yamane'den apartmış, öteki de Freud'la Walpole'un 1962 baskısından. Şimdi, tabii, insan çok utanıyor. Bir şey de söyleyemezsin, çünkü hemen, 'Ne yapalım biz senin gibi Amerikalar'da okumadık!' gibisinden iğrenç bir duygu sömürüsüne değilse, 'burjuva' suçlamasına kalkarlar! Dahası senin hırsızlıklarını fark ettiğini bildiklerinden, senden kurtul-

mak için ellerinden geleni artlarına koymazlar. İlk derse girdiğim gün, bir de üstelik, doktora sınıfıydı ve ben 'İstatistik'e Giriş' dersinin neden doktora sınıfına verildiğini anlamaya çalışıyordum. Malum, Amerikan üniversitelerinde bu dersi ikinci, üçüncü sınıflarda verirler ve biter. Her neyse, doktora sınıfıydı ve karşımda delikanlılıktan çoktan çıkmış adamlar vardı. Niye doktora yaptıklarını anlamak da zordu, çünkü besbelli, akademik kariyere niyetlenmiyorlardı. Ben de henüz 'Dr.' unvanının bürokraside nelere yaradığını bilmiyordum. İşte, istatistikte, 'chain index' denilen bir kavram vardır, onu anlatacağım. Kavram, ondalık kesirlerle kullanılır. Anlatmaya başladım. Söyledim, söyledim, tahtaya bir örnek yazdım, öğrencilerden çözmelerini istedim. Derken, sınıftan bir el kalktı, otuzlarında gösteren bir öğrenci sordu,

'Hocam, alttakini mi üsttekine böleceğiz, üsttekini mi alttakine böleceğiz?'

Anlamadım, tekrarlamasını istedim. Aynı şeyi söyledi,

'Hocam, alttakini mi üsttekine böleceğiz, üsttekini mi alttakine böleceğiz?'

Ne demek isteyebileceğini kestirmeye çalışırken birden aydım: Bayağı kesiri, ondalığa çevirmesini bilmiyordu, payı paydaya mı paydayı paya mı bölmesi gerektiğini soruyordu! Ve ben daha yok ihtimal hesapları, yok Chi-Square dağılımı anlatacaktım! Ödüm patladı! Bari cebir bilgilerinin ne olduğunu öğreneyim de, dersleri ona göre düzenleyeyim dedim, dersi orada kestim, birer kâğıt çıkartmalarını istedim. Kızılca kıyamet koptu! Yok, yönetmeliğe göre, iki hafta önceden haber vermeden imtihan yapamazmışım da, yok onlar çalışan insanlarmış da, derse gelmeleri çok zor oluyormuş da, ben de böyle haber vermeden sınav yaparsam mağdur olurlarmış da! Söylemedikleri kalmadı! Nasıl pis bir arabesk yakarma, aklın durur! Şimdi, tabii, ben hoca derse gelmeyince öğrencilerin kazan kaldırdıkları bir sistemden geliyordum, kendi ülkemdeki hamiyeti cahiliye çok canımı yaktı! Kendime gelince de, belki bir on dakika

Coraline

dil döktüm! Bunun sınav olmadığını, derse devam edebilmem için cebir bilgilerinin seviyesini tespit etmeye mecbur olduğumu, kâğıtlarına not vermeyeceğimi anlattım da dersi boykot etmekten vazgeçtiler. Sınavı yaptılar. Biraz da olduklarından daha aşağı gösterip benim dersi hafifletmemi sağlamak istemiş olabilirler, fevkalade kötü sonuç aldım. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi doktora öğrencileri iki bilinmeyenli denklem çözmeyi bile bilmiyorlardı! İyi mi? Sonradan bir de utanmadan, üniversiteye bağlı 'Ekonometri Bölümü' açtılar. Hoş bir tane de Marmara Üniversitesi açtı ya! Türkiye ekonomisine matematiksel 'model' yapacak yüzlerce genç yetiştiriyorlar! Bu iş de, bir tek Devlet Plânlama'da yapılır zaten, ekonometrik model yani. Makro plânlamacılardan başka kimsenin işine de yaramaz. DPT bunların kaçını istihdam eder? Neden eder? Zaten niye etsin? Allah âlem bisevap!

Şimdi ben öğrencilerden matematik bilmediklerini öğrendim ya, ne yapıp yapıp açığı kapatacağım. Nasıl yaparsın? Kalktım, haftada üç saat matematik dersi koydum. Dershane filan işgal etmemek için, kendi odamda ve tabii fisebillillah! Sen misin, yapan! Daha ilk hafta, bu Emin geldi. O zaman daha doçentti. Yüzünde pis bir ifade, 'Senden şikayet var,' diye sırıttı. Meğer öğrencilerim buna gitmişler -en 'halkçı' öğretim üyesi bu ya!- fazladan ders koyduğumdan yakınmışlar. Ben de saf saf, istatistik verebilmem için hiç değilse biraz matematik bilmeleri gerektiğini anlatmaya çalışıyorum. Bakıyorum, hiç oralı değil, 'Sen Türkiye'yi bilmezsin, yanlış anlaşılır' filan deyip duruyor. 'Kardeşim, Türkiye'nin nesini bilmeyeceğim? Bu öğrenciler doktora yapıyorlar ve bayağı kesiri ondalığa çevirmekten acizler. Matematik bile diyemeyeceğim, aritmetik bilmiyorlar! Ders vermeyeyim de ne edeyim?' Bakıyorum, Emin yine yanlış anlaşılır, deyip duruyor. Sonunda baklayı ağzından çıkardı. Millet, dekanın gözüne girmeye çalıştığımı zannedermiş. O zamandan sonra terbiyesiz oldum zaten, 'Ha ...tirsinler,' deyivermişim, 'Ne düşünürlerse düşünsünler!' Ama öyle

olmadı, tabii. Çünkü, Çertek, öğrencilere, 'Boş verin, gitmeyin. Karı işgüzarlık yapıyor,' demiş - 'kadın' bile değil, 'karı!' diyor. Düşün, adam iktidarı tehdit edilince ne kadar aşağılaşabiliyor! Bütün meselesi ben üniversitede kalıp, onun profesörlüğünü tehlikeye atmayayım! Malum, kadro meselesi! Her neyse, dersi sabote etmeyi başardı, iki kişi hariç, öğrenciler gelmediler. Ben de Cillov'a gittim. Gittim dersem haftalar sonra zor bulabildim! Tipik bir holding profesörü, üniversitede katiyen durmuyor! Bu defa da ona anlattım. Bayağı yalvarıyorum, bir seçmeli modern matematik dersi koyalım, onu yapamazsak, cebir koyalım. Ben üstlenirim. Saatlerim arttı diye şikâyet etmem, falan filan. Adam, gözlüklerinin arkasından buz gibi bakıyor! Sonunda beni ne kadar çocuksu bulduğunu anlatan bir lâf etti, arkasından da matematik dersi koymamızın imkânsızlığını sergileyen otuz çift bahane buldu.

'Peki, hocam, ben ne yapacağım? Bu öğrencilere istatistik öğrettim diye not atıp, imzalayamam!'

'Senin de imzan pek kıymetliymiş yav!' diye hiç beklemediğim bir cevap verdi. Dünya başıma yıkıldı! Ben hâlâ imzamın namusum olduğunu düşünüyordum.

'Ben şarlatan değilim!' gibisinden bir cevap verdiğimi hatırlıyorum, 'Orada durup, istatistik öğretiyormuş gibi yapamam!' Kapıyı çarptım, çıktım, çıkış o çıkış!"

Rodoplu, üniversitelerin durumunu da yabancılaşma ile açıklıyordu.

"Şöyle düşün, Şafak Özden, Çırpıcı'yı sahiplenmiyor da, bunlar üniversiteyi sahipleniyor mu? Aritmetik bilmeden 'doktor' unvanı alan uzmanlar yetiştiren bir kurumun başı olmaktan utanılmaz mı? Enjeksiyon yapmasını bilmeyene 'doktor' unvanı veren bir tıp fakültesinin dekanı intihar etse yeri değil midir? Elâlemin kitabını çaldığı ortaya çıktığında, hiç utanmayan, dahası, Çertek gibi bir de üstelik terfi eden akademisyenlerle bir toplum nereye gider? *Hiç utanmadan, 'YÖK akademik hürriyetimizi elimizden aldı!' diye bağırırken, apartma hürriyetini hoş gören bir sistemden hayır gelir mi? Bizzat profesörün kendisinin kopya çektiği üniversitede meslek ahlâkından söz edilebilir mi? Büyük Yalan üniversitelerimizi bile boğmuşken, Şafak Özden'e kim ne diyebilir?* Şiran, kurda yedirdi, Şafak, son siperlerimi de yıktı, ama ben kendi sınıfımdan gördüğüm hakareti ne birinden ne de ötekinden gördüm!"

"Hakaret" kelimesinin fazla ağır olduğunu düşünüyordum,

"Hayır, değil," dedi, "Beni değerlerime ihanet etmeye zorluyorlardı, bu hakaret değil midir? Öğrencilerime hak etmedikleri notları verseydim, hak etmediği istihkakı alan müteahitten ne farkım olurdu?"

Coraline

VI

Daha başka "Homo Islamicus"lar da vardı.

Diana Pavloviç, Giritli Seyfettin İhsani'yi, Sabri Yıldız'ın Beşiktaş'ta, cadde üzerindeki müzikevinde, 'Dergâh'ta tanıdı. Yarısı, yapım tamir atölyesi olan bu karanlık, rutubetli, küçücük dükkâna, vitrinde dizili 'folklorik enstrümanlar'dan, yani bağlamalardan satın almak, bulabilirse, bir de metot edinmek için girmişti.

"Seyfettin İhsani Hazretleri, ney üflüyordu," diye anlattı Sabri Bey, "Kapı açıldı ve mahfilime güneşi getiren bu kadın içeri girdi!"

Diana'yı o dükkânda ilk gördüğümde benim de sersemlediğimi hatırlayacaksınız - kıpkırmızı, uzun, kıvırcık saçlı, yeşil

Coraline

gözlü, en az bir seksen beş boyunda, iri kemikli bir kadın; Amerikan kovboy filmlerindeki bar kadınlarının giysilerini anımsatan parlak, (Günay 'saten' demişti) rengârenk kıyafetler! Konuşurken ellerini kollarını zaptırapt altına almak gibi bir kaygısı olmadığından, Sabri Bey'in yirmi metrekarelik mekânını hemen tümüyle işgal etmişti!

Sabri, en az benim kadar yadırgamış olmalı, ama saygıda kusur etmediğine, hatta elini kalbine götürüp selâmladığına eminim! Diana'ya gelince, o,

"Ne bu dünyadan, ne de ötekisinden," diye tanımladığı sese yöneldi,

"Birden ellerim terlemeye başladı! Nefesim daraldı! Kavalın sesine takılan bir fare gibi, o sese yürüdüm! Buna inanabiliyor musunuz?"

Beyaz sakallı Seyfettin İhsani -"Mükemmel bir anakronizm!" diyordu, Diana, "Asırlık gravürlerden fırlamış bir figür!"- anlatmış, anlatmış, son sözünü de üfledikten sonra başını kaldırmış, Diana'ya bakmıştı.

"Şaşırmadı, yadırgamadı, soru sormadı, sadece baktı," dedi Diana, "Bir an, kör olabileceğini düşündüm. Aynı anda, niye ayakta durduğumu sordu. Mükemmel bir Fransızca! Bunun üzerine, Sabri Bey, bir tabure koşturdu, kalfası Mehmet hareketlendi, çırakları işlerinin başlarına döndüler! Ben, yaşlı adamın dizinin dibine oturdum ve zaman makinesi çalışmaya başladı! Bin yıl öncesine gitmiş gibiydim! Tezgâhın üzerinde bir semaver kaynıyordu -ne yazık ki, elektrikli-, Sabri bize çay getirdi. İhsani'nin önemli birisi olduğunu anlamıştım, ama müzisyen olduğunu sanıyordum!"

Öyleydi, ama değildi. Yani, çok iyi bir müzisyendi ama müziğini hiçbir zaman paraya tahvil etmediği için "değeri biçilmemişti"! Diana, Birleşik Devletler'de yaşamış olsaydı, Seyfettin İhsani'nin dünya çapında bir isim olacağını söyledi, yazıklandı. Rodoplu'nun yüzünü acı bir ifade bürüdü,

"Ney pazarlanır mı, yahu?"

Burada bir çıkma yapıp, Seyfettin İhsani'nin hikâyesini anlatmalıyım, çünkü Diana, çok etkilenmiş olmasına rağmen hiçbir zaman bütünüyle anlamadı ve doğal olarak da içselleştiremedi.

Ben, Seyfettin İhsani'yi, Türkiye'de devrimci hareketlerin kökenlerini araştırdığım dönemde tanıdım. Daha doğrusu, babası, Ahmet İhsani'yi tanıdım. Mülkiye Mektebi'ndeki devrimci hareketleri incelerken, 1888 Şeref Kitabı'nda rastladığım bu isim, beni, Girit'e ve Girit'teki ilerici devrimci hareketlere yöneltti. Ahmet İhsani Efendi, Hanyalıydı. Oğlu gibi o da Galatasaray'da okumuş, oradan Mülkiye'ye geçmişti. Benim ilk ilgimi çeken, mezuniyetten sonra memleketine dönen Ahmet İhsani'nin, Hanya'da, Mekteb-i Mülkiye programına uygun bir "halk üniversitesi" açmış olmasıydı. Biraz daha araştırınca, bir o kadar ilginç bir başka girişimine, "Girit Muhibbi İnsaniyet Cemiyet-i İslâmiyesi", yani "Girit Hümanist İslâm Derneği'ne rastladım. Ahmet İhsani, bu derneğin kurucularındandı ve genel sekreterliğini üstlenmişti. Hanya ve Paris'te şubeleri vardı ve bir de Fransızca-Türkçe aylık dergi çıkartıyorlardı.

Şimdi, bu Girit Muhibbi İnsaniyet Cemiyet-i İslâmiyesi kurucuları aynı zamanda Girit'te Müslümanların kurduğu ilk siyasi parti olan "Yalınayaklar Partisi"ndendiler. Bu parti, aynı zamanda işçilerin ve emekten yana olanların birleştikleri, ilerici, özgürlükçü bir sınıf partisiydi. Ve nitekim iktidara geldiklerinde, ramazan geceleri sahurda davul çalınmasını yasaklamışlardı. (Bir çıkma daha yapmalıyım: Girit'te, daha 1900'lü yıllarda Halepo Kararnamesi ile kurulan bir "Eyalet Meclisi" vardı. Bu Meclis, bir yandan yerel idare gibi görev yapar, öte yandan da parlamento gibi yasa çıkartırdı.)

Ahmet İhsani, o dönemin İttihatçı devrimcileri gibi, merkezi yönetime karşı âdemimerkeziyetçiliği savunmuş; belediyeler, meslek odaları, kooperatifler gibi kuruluşları büyük yetkilerle donatmayı amaçlamıştı. Ve işin bence en ilginç tarafı, Ahmet İhsani'nin bu anlayışa Batı düşüncesinden değil, İslâmi

Coraline

yoldan, Hüseyniyül Alevilikten, Ahilikten ve Karmatilikten gelmiş olmasıydı. Ahmet İhsani ve dolayısıyla bizim Giritli Seyfettin İhsan Bey, Melami Bektaşilerdendi.

Okuyucu, benim Marksist kökenimi hatırladığında, bu bilginin benim için ne kadar şaşırtıcı olduğunu kolayca tahmin edecektir. Bir kere, Hüseyniyül-Alevi toplumlarda, merkezi devletin görevlerini ayrı ayrı şûraların gördüğünü bilmiyordum. (Yeri gelmişken, Rodoplu'nun bunlara "mahalleliler" demeyi tercih ettiğini hatırlatayım. Ona kalırsa, "mahalleliler", örneğin, kendi okullarını da kendileri kurmalı ve yönetmeliydiler. Bu bağlamda, YÖK'ün geliştirilmesinden yana olduğu gibi, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun da kaldırılması gerektiğini savunurdu.) Ahiliğe ilişkin bütün bilgim, İstanbul Esnaflar Derneği'nin yılda bir kez birilerine önlük taktıkları sıkıcı anma toplantılarından ibaretti. Ve tabii günümüz esnafı, toplumun en tutucu kesimi olduğundan, onların benimsedikleri bir kurumun ilerici, devrimci unsurları olabileceğini düşünmem mümkün değildi. Karmatilere gelince, onları hiç duymamıştım! Derken, yine bu Ahmet İhsani'nin kurucularından olduğu, "Osmanlı Cezriyun Fırkası", yani "Radikaller Partisfne rastladım. Mütareke yıllarında kurulan (ve sıkıyönetim tarafından kapatılan!) bu parti, "alat-ı istihsaliyenin konfiskasyonu"nu, yani "üretim araçlarına el konulmasını" istiyordu. Kendilerine "sosyalist" demiyorlardı ama programları gerçekten de sosyalist bir programdı.

Şunu da söylemeliyim, benim bu dönemlerim, "Ben, ilkel komünizm üstünde parlayan Hilal'den yanayım!" diyen Günay Rodoplu'yu anlamaya başladığım dönemlerdi. Tabii, o, bu sonuca Orta Asya ve Çin üzerinden, Konfüçyüs insancılığından gelerek ulaşmıştı. Ben, Ahmet İhsani'nin bana açtığı izleri takip ediyordum. Ve bu izler beni, hayatta olduğunu ve Sabri Yıldız'ın o köhne dükkânına "takıldığını" öğrendiğim, eski tüfek Seyfettin İhsani'ye kadar götürdü.

Dergâh'ta Diana Pavloviç'e rastladığım o gün, onun, benim

ve Sabri Yıldız'ın ihtiyar adamdan talep ettiklerimizin ne denli çelişkili olduğunu görmüş, içim burkulmuştu. Diana, bir Osmanlı gravüründen fırlamış bu "anakronizm"e bir müze eşyası gibi bakıyor, "elektronik kölelerin olmadığı" bir tarihe geri dönmeye çalışıyordu. Ben, kendi sosyalist tarihimin peşindeydim. Sabri Yıldız'a gelince; o, ticarethanesine saygın bir vitrin eklemek telaşındaydı; Giritli'nin dükkâna geldiği günler, devrimci ya da devrimci arabesk söyleyen kim varsa orada toplanırdı, tabii satışlar da ona göre artardı.

O gün, Giritli İhsani, Diana'ya önce Hanya Bektaşi tekkesini "gezdirdi". Oradan, Mekteb-i Sultani'ye getirdi, döndü, Mekteb-i Mülkiye'yi gösterdi.

Mrs. Pavloviç, "mihrapların arabesklerine, remil dökenlere, hamursuz ekmeğe yabancı olduğu kadar yabancı", ama Rodoplu'ya göre, "boşlayamayacak kadar duyarlı ve tedirgin" dinledi, tutunabileceği "tanıdık kavramlar" aradı. Bu arada, büyük bir keyifle seyrettiği, Konya Turizm Derneği'nin Mevlevi semasının Mevlevi olmadığını öğrendi,

"Melamet ehli," dedi İhsani, "halka içyüzünü göstermez. İçindeki sırlar dışarı sızmaz. Musa Peygamber gibi, Allah'ın kelamını duyduktan sonra, kimsenin yüzüne bakamayacağı kadar değişmez, giyim kuşamla kendini göstermeye çalışmaz."

Diana, Melami'nin, her türlü gösterişten uzak yaşadığını, dünya malına metelik vermediğini, kalender yaşamayı ilke edindiğini öğrendi. İnsan, kendisini sadece ve sadece Tanrı'ya verirse, dünya kaygısından da, ahret korkusundan da uzak kalabilirdi.

"Allah'a, aşkla, çekimle ulaşılır," dedi İhsani, "Melameti, ululuk, dava, kendini göstermek, halkın sevgi ve saygısını kazanmak gibi şeyleri aşmış insandır. Halkın kendisini kınamasından, kötü görmesinden çekinmez. Keramet gösterdiğini sanan, kadın gibi âdet gören adamdır!"

İnsan kendisini herkesten alçak görmeliydi, üstün değil! Herkesi kendisinden üstün görmeliydi, alçak değil! Gönlünü

Coraline

Allah aşkıyla doldurmalıydı, başka aşkla değil! Hakikat, ilahi nur'a kavuşan Melami'nin gönlünde belirir; Melamete ulaşan Allah'la bir olurdu!

Melami'nin, her türlü zevk ve eğlenceden mahrum olması, yoksulluğu bir ilke olarak benimsemesi düşüncesi, yakın geldi, çile içinde geçen Püriten çocukluğunu düşündürdü; Diana, Karmatilerle tanıştı,

"Rahmetli Hemedani Karmati, dervişti," diye anlattı Seyfettin İhsani, "Abbasi devletinin baskıcı rejimine karşı çıktı. Zenginlerin malını paylaştırmayı, ortak mülkiyet anlayışını yerleştirmeyi amaçladı. Sebt gününü benimsedi. Mekke'yi değil, Kudüs'ü Kıble gösterdi."

"Ama, bu Hıristiyan!" dedi Diana, şaşkın şaşkın.

Giritli, bu defa da Bektaşi Alevilerden bahsetti,

"Bektaşi Alevilerde, Allah-Muhammed-Ali üçlemesi, Hıristiyanlıktaki Allah-İsa-Ruhül Kudüs üçlemesinin İslâmlaştırılmış şeklidir," buyurdu. Bektaşi-Aleviliği, Müslümanlıkla Hıristiyanlığı kaynaştırma olarak ele aldığını ve o yolda incelediğini anlattı,

"Senin memleketindeki İsevi Bektaşiler bu meseleleri anlarlar," dedi. Diana bu defa da, Unitarianların, İslâmi arka plânlarını "keşfetti".

"Onlar, teslis dogmasını kabul etmezler," diye sürdürdü, İhsani, "Sen Bostonlu olduğuna göre, William Channing'i tanırsın, New England Başpiskoposu, Unitarianism'in kurucusu. Geçen yüzyılın ortalarında öldü. Toprağı bol olsun, işçi sınıflarının gelişmesinde büyük emeği geçti. Köleliğin kaldırılmasında da."

"Channing'i çok severmiş gibisiniz?" diye mırıldandı Diana.

"İlerici bir liberaldi," dedi Giritli, "Ben de ideal itibarıyla sosyalist, reel politik itibarıyla liberalim."

"Ama, Müslümansınız, değil mi?"

"Elhamdülillah! Kuran'a inanırım, ama onu tarihe kaynak gösteremem. Çünkü Müslüman olmayanların onu kabul etme-

si mümkün değildir. Tarihin kaynağı bütün insanlığı kapsayan eserler olabilir."

"Yani?"

"Diyalektik," dedi Seyfettin İhsani, "Marksist bir matematikçi zamandan yalınlamış hareketi, şeklin yalnızca tek referans heyetine göre değişimini değil, aynı zamanda şeklin elemanlarının birbirine göre değişimini de ele alır. Oysa, Katolik papaz mantığı..." birden vazgeçti,

"İlkgençliğimde, ben deneyciliğe değil, rasyonaliteye önem vermiştim," diye sürdürdü, "Oysa, Türkiye'de birçok Marksist tümevarımdan yola çıkarak, deneyciliğe dayanmak eğilimindedir. Ben ikisini birleştirdim. Bu yolla sürecin sürekliliği ve süreçte bir aşamadan diğer aşamaya kuantum sıçraması ile geçilebileceği görüşüne vardım. Bu suretle sürekli devrim görüşüne geldim."

"Sizi izleyemiyorum," dedi Diana, "Belki de, İslâm'la Marksizm'i bir arada düşünemediğim için. Yani Marx ile cami uzlaşmaz diye düşündüm. Yani, İslâmiyet'te din ve kilise, pardon, cami, ayrımı olmadığı için ve İslâmiyet sadece imanı değil, günlük hayatı da düzenlediği için... Yani, kâfirlerle savaşmayı ya da onları dönüştürmeyi mesihi bir uğraş edinen topyekûn bir sistem olduğu için... Yanlış anlamayın, benim bir itirazım yok, ama insanı sadece dünyevi nitelikleri ile tanımlayan Marksizm, İslâmiyet'e sadece yabancı değil, küfür olmalı diye düşünüyordum."

"Marx deyince, senin Amerikalı güzel kafanda neler oluşuyor, kimbilir," diye gülümsedi Seyfettin İhsani. Başını salladı,

"Ne garip tecelli! Dünyanın en diyalektik kafası, diyalektiğe karşı kullanılan en etkin silah oldu! Marksist ne demektir? Marx, vahye mazhar bir peygamber midir ki dogmalara hapsolsun? Diyalektik nedir? Değişene çevrilen bakış, tezatların bilimi şüphe, daima tedirgin, daima uyanık bir bilinç değil midir? Tefekkürün tarifi değil midir? Aklın dünyasında mutlağın yeri olabilir mi?" dedi ve duraladı,

Coraline

"La mevcudu illallah!" diye mırıldandı, tekrar Fransızcaya döndü,

"Allah'tan başka mevcut yoktur! Varlık tektir, birdir. Her şey zıddıyla bilinir. Mutlak varlığın zıddı yokluk, mutlak hayrın zıddı şer, mutlak güzelliğin zıddı çirkinliktir. Ezel ve ebed ânı daiminin içindedir ve bitmiş değildir. Bu âlem 'Ol!' emri verilip tecelli oluşmadan önce bütün nesneler gerçekte yok, ama Allah'a göreli olarak vardı. Diyalektik tabiatı ve zihni, temel bir bütün meydana getirecek şekilde birbirlerini açıklayan gerçekler olarak görür. İnsan ten ve ruh denilen iki unsurdan oluşur. Ten tabiat, ruh zihindir; ten ölümlü, ruh ölümsüzdür. Allah'ın bütün sıfatlarının bütünüdür. İnsan, evrenin bütününü yansıtır. Ölümsüz bir özün, bitmeyen bir yaratıcı gücün taşıyıcısıdır. Hayatla ölüm, gerçekle yalan iç içedir. Hazla elem gibi. Varlık denilen esrarlı yumağı ancak diyalektiğin titiz, seyyal dikkati çözebilir. Söyle bana, kırmızı saçlı kızım, Yunan'dan Aristo mantığını almakta tereddüt etmeyen İslâm, Marx'tan diyalektiği almakta neden tereddüt etsin?"

"Bilmiyorum," dedi Diana. Yardım ister gibi Sabri Yıldız'a döndü,

"İslâmiyet'i bilmiyorum!"

Sabri Yıldız, İhsani'yi işaret ederek, "Kusura bakma, çok konuşur," gibisinden bir işaret yaptı.

"Hayır, hayır!" diye isyan etti kadın, "Benim hoşuma gidiyor. Kayınpederim de din âlimidir."

"Diyalektiği mücerretlere, birkaç kaba unsura hapsetmek, diyalektiğe ihanettir. Diyalektik incelemeye tabi tutulmayan her türlü teori, mumyalaşmış heybeti içinde kısır bir dogma olarak kalır. Konu insan olunca, dogmalaşmak daha da kolaydır. Oysa, bu dünya içinde insan bir hiçtir."

Sabri Yıldız'a döndü,

"Destarem u cubbe vu seren her se behem,
Kıymet kerdend beyek dirhem çızı kem,
Neşti-desti tu nam-ı men der âlem,

Men hiç kesem, hiç kesem, hiç kesem!"

"Ne diyor? Ne diyorsunuz?"

İhsani, yine Diana'ya döndü,

"Her şey zıddıyla kaimdir," diye tekrarladı, "Aklın cevelangâhında hiçbir mutlak yoktur. İnsan hiçbir otoriteye boyun eğmeden yaşamalıdır. İslâm, insanın varlığını her an kamçılayan, uyanık tutan bir meraklar bütünü olarak yaşamalıdır. Kemikleşmiş ölçüleri olmayan bir dünyada, Müslüman, Allah'a erişmek yolunda kendi rotasını çizer. Bu yolda tek yardımcısı, diyalektik düşüncedir. Dünya, despotizm, teknokrasi ile Kuran'ın el nass olarak tanımladığı, halk, demokrasi ve öznellik kutupları arasında bocalıyor. Despotizm, emperyalizm, teknokrasi insanlığın Kabil kutbudur; halk, demokrasi ve öznellik, Habil kutbu. Müslüman, Kabil kutbundan Habil kutbuna hicret ederken, çamurdan Allah'a hicret eder; tabiattan akla hicret eder ve bir bütün meydana getirir.

La mevcudu illallah!

İnsanlığın meselesi, helal ile haram arasında seçim yapmak meselesidir. Bu seçim süreklidir. Toplumun meselesi, dünyadır. İyi ve kötü ile, kötü ve yanlış arasındaki seçim, siyah, beyaz, kırmızı, sarı, hepimizin sorunudur. Çünkü dünya tektir, insan tektir.

La mevcudu illallah!"

"Size şunu sormak istiyorum," dedi Diana, "Umutlu musunuz? Dünyanın gidişatından umutlu musunuz? Sonumuz belli değil mi? İnsanlığın kaderi belli değil mi? *Mekanik kölelerimiz... "*

"Kader diye bir şey yoktur!" diye kesti attı İhsani, "İnsan kendiliğinden suç işleyen, cennetten kovulan bir varlık değildir. Bu dünyadan da kovulmayacaktır. Çünkü insanla Allah birdir. Allah, insanda dile gelir. İnsan, Allah ile davranır, düşünce ve irfanla aydınlanır. Allah, insanın gönlünde bir ışık olarak belirir. Nur'un belirmesi, insanın Allah'ı görmesi demektir. Bu, Allah'ta doğuştur. Allah'ta doğuş, nurun açılışıdır, parlayışıdır!"

Coraline

Evet aynen! Aynen böyle! Hoşgeldin, 1. Cemaatçiler Kilisesi!

"Bu âlem, korku, yasak, günah nedeniyle değil, aşk nedeniyle oluştu. Varlık âlemi aşkla meydana geldi.

Allah'a korku ile yaklaşılmaz, kızım! Aşkla yaklaşılır!"

"Aşkı öğrenebilir miyim?"

"Ne dünya ne de ahiret nimetleri için değil, kendi vicdanın için çabala. Vicdanının sesinden başka ses dinleme. Allah, aşkı sana da nasip edecektir."

"Ne düşüneceğimi bilemedim," diye anlattı Diana, "Yani!.. Meseleyi öyle ortaya koydu ki, İslâmiyet, Hıristiyan mezheplerinden birisi gibi belirdi. Anlıyor musunuz? İslâmiyet'i sosyalizmin de, ilerici liberalizmin de beşiği gibi sundu! Bu doğru olabilir mi?"

Son soru Rodoplu'ya yöneltilmişti.

Günay, doğrudan cevap vermek yerine, başka bir soruyla karşıladı,

"Doğru olduğunu farz et, bu bilgi seni nasıl etkiler?"

Diana, bir an duraladı,

"Yani!" dedi, "Hıristiyanlığın tüm illetleri İslâmiyet'te de var, anlamına gelmez mi?"

"Ve bu durum seni umutsuz kılar, öyle mi?"

"Yani!.." dedi Diana, yine, "başladığımız yere döneriz, değil mi?"

"Türkiye maceran verimsizlikle sonuçlanır?"

"Yani!.."

"Üzülme," dedi Günay, "İslâmiyet'in daha çok versiyonunu duyacaksın."

VII

Duydu da!

Bu Müslüman, yirmi dokuz yaşlarında bir kızdı. Profesör Pavloviç'in sınıftaki tek örtülü olmasının ötesinde, olağanüstü İngilizcesi ile dikkatini çekti; Amerikan tiyatrosuna ilişkin bilgisi ile şaşırttı.

Zehra Bardakçı, Pavloviçlerle özel ilişki kurmak için gayret sarf etmedi, ama David'in ilgisini de reddetmedi. Yarıyılın ortalarına doğru, David, onun aslında Basın Yayın Yüksek Okulu'ndan mezun olduğunu, daha sonra New York Üniversitesi'nde tiyatro eleştirmenliği yüksek lisansı aldığını, daha sonra da İSBF'ye girdiğini öğrendi. Şükran Günü'ne davet ettiği birkaç öğrencinin arasında Zehra da vardı. Diana, genç kadı-

Coraline

nın gazetecilikten psikolojiye uzanan eğitim serüvenini çok ilginç, ama tiyatro eleştirmenliğini daha da sıra dışı bulduğunu söyledi.

"Ben bir yazarım," diye açıkladı Zehra Bardakçı, "Kısa hikâyeler yazma yeteneğim var. Meslek hayatıma kısa hikâyeler, şiirler, edebi makaleler yazarak başladım. Hiçbir zaman düz bir gazeteci olmadım. Bir söyleşim bile edebi bir metin haline geliyor. Amerika'ya gitme düşleri kurduğum zaman -o zamanlar Amerika'ya âşıktım- yirmi iki yaşındaydım. Kültürümü ve bilgimi geliştirmek zorundaydım. Eh, Batı'da bilgi nerede bulunur?"

"Birleşik Devletler'de?"

"Elbette! O zamanlar bizde iyi tiyatro eleştirmenleri olmadığını düşünüyordum. Tabii, bir şeyi ileri götüren eleştiridir. O zaman Türkiye'de slogan tiyatrosu yapılıyordu. Ben bu tür tiyatroyu sevmiyordum. 'Bizim gerçek tiyatro, avangard tiyatroya ihtiyacımız var,' diyordum. 'Gidip eğitim görür, araştırırsam bunu Türkiye'de gerçekleştirebiliriz,' diyordum. Daha çok öğrenmek gerektiğine inanıyordum. Tabii, bunun dışında seyahat etmek de istiyordum. 0 zamanlar, Eugene O'Neill'in, *Ufkun Ötesinde* adlı oyununu okumuştum. Oyunda, seyahat eden bir genç vardı. Ufkun ötesinde seyahat etmek istiyordu. Ben de seyahat etmek istedim. Ufkun ötesini görmek istedim. Ama beni kimse bir yere göndermedi, kendim gittim. Otostop yaparak Amerika'ya gittim."

"Şaka yapıyorsunuz!?"

"Hayır, ciddiyim. Her şeyi zorladım. Kimsenin sözünü dinlemedim. Hayır dediler, ama ben, 'yapacağım' dedim. Ve yaptım. New York'a vardığımda, üstümde bir on sentten başka bir şey yoktu. Garsonluk yaptım, kasiyerlik yaptım, Mısır sefaretinde sekreterlik buluncaya kadar geçindim. Seyahat etmenin başlı başına bir kültür olduğunu düşünüyordum. Gerçekten de ben, ne öğrendiysem seyahatlerimden öğrendim. Yabancı bir ülkede yaşamak, yabancı olduğunu bilmek, açsan aç kal-

maya devam edeceğini bilmek. Annenin orada olmadığını bilmek, uzakta olmak... Bütün bunlar, 70'li yılların başındaydı. Kültürel rüyalarımız vardı ve biz kendimizi bu harekete hazırlıyorduk. Ben de geri geldiğimde fırtına gibiydim. Türk tiyatrosunu kurmaya çalışıyorduk. Yazarların hepsi sosyalistti. Ayrıca, Brecht'in bütün oyunları çevrildi. *Kafkas Tebeşir Dairesi, Cesaret Ana* oynadı. Beckett ve Ionesco oyunları çevrildi. Deneme tiyatrosu kuruldu. Tabii, Yunan eserleri sahneye kondu, *Agamemnon, Eurephides, Electra, Antigone."*

"Bütün bu süreç içinde, şey miydiniz?" Diana, kızın başörtüsüne işaret etti, "örtülü müydünüz?" demek istiyordu.

"Sonlarına doğru," dedi, Zehra. "Aslında burada bir paradoks var ama Amerika bana kendi İslâmımdan ne kadar uzak olduğumu fark etmemde yardımcı oldu. Bana, İslâm'a geri dönmem gerektiğini fark ettirdi."

"Ohhh?"

"Sizin önyargılarınız, milliyetçiliğiniz, 'ne yaparsan yap, bizim bir parçamız olamazsın, çünkü biz üstünüz, biz başkayız' havanız. Ben, 'Hayır, ben sizin bir parçanızım!' desem dahi, siz, 'Hayır, değilsin,' diyordunuz. Kelimelerinizle değilse bile, davranışlarınızla söylüyordunuz. O zaman da, insan düşünüyordu, 'Peki, onların bir parçası değilsem, neyim ben?'

Siz, kendinize uymayanları insanlık dışı görürsünüz. Aşağılık olduğuna, insan-altı olduğuna karar verirsiniz. Ben, bize neden böyle dediğinizi düşünmeye başladığımda, ilk önceleri cevap bulamadım. Bizim büyük bir kültürümüz, büyük bir dinimiz, büyük değerlerimiz vardı. Bizi bu duruma ne getirdi? Bakınca gördüm ki, kendimizi bu hale biz getirdik. Çünkü kim olduğumuzu unuttuk. Filistin'in başına gelen, bizim de başımıza geldi. Bireyler olarak da kolonileştirildik, işgal edildik. Benim içimde bir başkası vardı. 'O' ben değildim. Yalan söylüyordum, ikiyüzlülük ediyordum. İçim tümüyle Müslüman'dı. Dış görünüşüme bakarsanız, sözde Avrupalıydım, sözde Amerikalıydım, sözde kendimden başka her şeydim. Bir köpek bile kedi olmaya çabalasa, kedi olabilir mi? Bir karga hikâyesi vardır. Bilirsiniz, karga zıplayarak yürüyen küçük bir bülbül görür. Çok beğenir ve bülbül olmak sevdasına kapılır. Bülbülü taklit etmeye çalışınca, ağır vücudu ona yardım etmez. Böylece garip garip yürümeye başlar. Bu hikâyenin değeri şuradadır. Eğer kendinizi olduğunuz gibi kabul edip, kendi temellerinizin üstüne inşa etmezseniz, kendinizi kendinizden başlayıp geliştirmezseniz, benim rengim budur, saçımı sarıya boyarsam çok çirkin olacağım, Allah'ım beni böyle yarattı, siyah saçlı olmak için yarattı, Müslüman olmak için yarattı diye düşünüyorsanız, o zaman, İslâm'ın ne olduğunu bilmek zorundasınız. Böylece, İslâm'ı unuttuğumu fark ettim. İslâm'ın gereklerini o zaman da az çok yerine getiriyordum ama kendimi sorguladığım zaman, duamın otomatik olduğunu, orucumun otomatik olduğunu, asla derine inmediğimi, olayların özünü kavramaya çalışmadığımı fark ettim. Durmak, düşünmek zorundaydım. 1972'den 1976'ya kadar düşünme dönemi geçirdim. Bu dönemde, örtünmedim ama Türk milliyetçisi oldum. Çünkü '80'den önce bu geçerliydi ve ben Türk milliyetçiliğinin Müslümanlığımı vurgulayacağını düşünüyordum. Bunun bir maske olduğunu, bir başka 'Batılılık' olduğunu düşünemedim. Daha sonra bir yararı olmadığını fark ettim. Özellikle de, askeri cunta döneminde. Kemalist modellerle olmayacağını gördüm. Bu insanlar, İslâm'ı sadece insanlara ulaşmak için bir araç olarak görürler. Çünkü İslâm, insanlar tarafından çok sevilir, insanları kapsar. Bu, gereklerini yerine getirmeseler de böyledir. Ben, sahici Müslüman olmaya girişince, onlar da beni Türkçülük yaptığım için tutukladılar. Üç kez tutuklandım. Hüküm giymedim ama hapis yattım. İlk kez yedi ay yattım, sonra seksen sekiz gün, sonra da otuz dört gün. Bu sürelerde Müslüman giysileri giyiyordum. Müslümandım ve Türkçülükle suçlandım. Bana Müslüman olmak şerefini bile bahşetmediler. İkili oyun tezgâhlamışlardı. Beni Türkçülerle beraber hapsederek, ülkücü olmadığımı bilen diğer mahpusların bana kötü davranmalarını

Coraline

sağlıyorlardı. Öte yandan, ülkücü olduğumu yaydıkları için, Müslümanlar benden uzaklaşıyorlardı. Bugün bile kendi kavmim, 'O, Türkçülere yakındır,' diye dedikodu eder."

"Bu kadar acı çektiğin için üzgünüm," dedi Diana, "Ben, sadece solcu teröristlerin cezalandırıldığını sanıyordum."

"Bu devlet için, biz Müslümanlar solculardan daha tehlikeliyiz," dedi, Zehra, "Ortadoğu'nun parçalanmasını önleyeceğimiz için devlet politikasına ters düşeriz."

Okurun, tahmin edebileceği gibi, David Pavloviç'in ilgisini de "Ortadoğu" sözcüğü çekti. Zehra'yı Türkiye'nin Ortadoğu'yu parçalamak isteği konusunda sorguladı. Zehra, David'in Yahudi olduğunu bilip bilmediğine ilişkin hiçbir ipucu vermeden, Amerika-Türkiye-İsrail işbirliğinden bahsetti,

"Yahudilik, başkalarını hidayete çağıran bir din değil, sömürücü ve ikiyüzlü bir kavmin, dünyayı egemenliği altına alma yöntemidir," dedi, "Yahudiliğin temel felsefi görüşü, her ne yoldan olursa olsun kâr etmek ve toprak işgalidir. Yahudiler, ahiret inancından yoksun materyalistlerdir. Dinleri onların doymaz ihtiyaçlarını, dinmez kinlerini tatmin eder."

Türkiye'nin böyle bir kavimle işbirliği içinde olmasını, ülkeyi yozlaştırmaya niyetlenenlerin gayretleriyle açıkladı. Ancak böylesi gayretler gülünçtü, çünkü Yahudiler, başka kavimleri içlerine almazlardı,

"Bir başkası doğru yolun Yahudilikte olduğunu kabul etse bile Yahudi olamaz, çünkü Yahudilik, şoven bir dindir, Yahudi olmak için Yahudi bir anadan doğmak gerekir," diye açıkladı, "İşbirlikçilerin yapacağı tek şey, Yahudilere hizmet etmek, onların dünya hâkimiyetlerine yardımcı olmaktır."

Bu noktada, Diana, gittikçe daha çok küçülen, sinen, kocasına baktı,

"David adına üzüldüm," diye anlattı bize, "Masasını paylaşan birinin böylesi saldırısını hak etmediğini düşündüm. İsrail'e karşı mücadele veren kayınpederimi düşündüm. Ben de Zehra'ya bir soru sordum.'Alevilerden ne haber?' dedim, 'İh-

Coraline

sani Bey, bana Aleviliğin bir mezhep olmadığını, çünkü Alevilerin dışarıdan mürit kabul etmediklerini söylemişti. Onlar da şoven değil mi?'"

Zehra'nın buna cevabı, Aleviliğin Yahudilikten türediği şeklinde oldu. Anlattığına göre, Aleviliği yayan San'alı bir Yahudi olan İbni Sebe'ydi.

"Bu gerçekten de şaşırtıcı bir bilgiydi," dedi Diana, "Doğruluğunu kontrol etmem gerekiyordu. O arada, David, kıza İran hakkında ne düşündüğünü sordu."

Zehra, İran devrimini tüm kalbiyle destekliyordu, çünkü, örneğin Filistinlilerden farklı olarak, onlar, "Batı ile her türlü uzlaşma biçimini reddetmişlerdi".

"Ve siz böyle olması gerektiğini düşünüyorsunuz, öyle mi?"

"İslâm için en büyük tuzaklardan birisi, İslâm'ı her dönemin hâkim düşüncesine benzetme çabasıdır," dedi Zehra, "bu tamamiyle yanlıştır ve Batılı kalkınma tarzının Doğu toplumlarına kabul ettirilmesi ile sonuçlanır."

"Kapitalizm, demek istiyorsunuz?"

"Kapitalizm, komünizm, fark etmez!" Sorunun önemsizliğini belirtmek için omuzlarını silkti, "On dokuzuncu yüzyıl modernist akımlarının Batı medeniyetinin İslâm medeniyetinden türediğine ilişkin iddiaları boşuna değildir," dedi, "Batı bilimcilerinin Doğu-İslâm dünyasından alındığı iddiaları da boşuna değildir!"

"Ama, bu tarihi bir olgu değil mi?"

"Tarih," dedi Zehra, Eren'i hatırlatan bir tavırla, "güncel politikayla yakından bağlantılı, keyfi, hatta duygusal bir düzenlemedir! Müslümanlar geçmişte tabiat bilimlerinde üstün çalışmalar yapmasalardı, bugünkü Batı bilimi ve Batı medeniyeti olmazdı, diyenler, aslında 'Biz Doğu dünyasının Müslümanları Batı medeniyeti içinde yer alırsak, bu, kendimizi Batılılara benzetmemiz ya da dinimizi terk edip Hıristiyanlığa girmemiz anlamına gelmez,' demek istiyorlar. Tam tersine, böyle yaparsak, kendi değerlerimize ve hakkımız olan medeniyete

sahip çıkarız. Oysa, Batı ekonomik kalkınmasının temel dayanağı liberalist düşüncedir. Özel mülkiyete, özgür teşebbüse ve ferdin ekonomik faaliyete katılırken hiçbir siyasal veya başka engelle karşılaşmamasına dayanır. Kaldı ki, liberal kalkınmada faizin oynadığı rolü de unutmamak lâzımdır. Ama, ne oldu? İslâm dininin temel ilkelerini liberalizme yaklaştırılacak çabalara girişildi. Batı'nın kalkınma tarzı alındı, İslâmi görüntü verildi, adına 'İslâm liberalizmi' dendi. Bundan sonrası kolaydı. Batı'da hangi düşünce hâkim duruma geçerse, hemen İslâm ile bu hâkim duruma geçen düşünce arasında benzerlikler ve uzlaşmalar aranacak ve İslâm buna el çabukluğu ile eklenecektir. Nitekim, sosyalizm söz konusu olduğunda da, İslâm'ın emeğe ve sosyal adalete verdiği önemi anlatır, Peygamber'in hayatından ve Kuran'dan bazı örnekler verip, bu defa da el çabukluğu ile İslâm ile sosyalizmi bağdaştırırlar, ortaya 'İslâm sosyalizmi' çıkar."

"Bu sizce İslâmiyet'in mümbitliğini, evrenselliğini kanıtlamıyor mu?" diye araya girdi David, "Sizin esas teziniz de bu değil mi?"

"İslâm, dışarıdan alınan ödünç kavramlarla anlatılamaz!"

"Ama, insanlara anladıkları kavramlarla hitap edemezsiniz, sizi anlayamazlar, öyle mi değil mi?"

Diana, Zehra'nın soruya cevap vermektense, ödünç alma geleneği üzerinde konuşmayı yeğlediğini söyledi,

"Batı'dan, 'ödünç alma kültürü' ile yetişen Müslüman yazarlar, idealist felsefede kabul gören, 'Tanrı, ruh, metafizik, ahlâk' gibi kavramları materyalizme karşı birer savunma silahı olarak kullanırlar. Marx, Engels gibi materyalist Batılı düşünürlere karşı, Descartes, Kant, Bergson gibi düşünürleri kendilerine yakın görürler. Onlardan aldıkları unsurları kullanırlar. Bu alışkanlık öyle bir noktaya gelmiştir ki, Batı'nın tümü ruhçu ve metafizikçi filozofların aslında İslâmiyet'in temel inançlarını savundukları, dolayısıyla bu antimateryalist yazarların, hatta Victor Hugo, Tolstoy gibi romancıların kitaplarını

Coraline

Türkçe'ye aktarmakla, aslında Kuran'ın bir başka şekildeki tefsirini yayımlamak arasında fark olmadığı yolunda abuk sabuk inançlar ortaya konmuştur."

"Birtakım kavramların gerçekten de evrensel olması mümkün değil mi? Müslüman olmayan birisinin de, birtakım İslâmi kavramları benimsemiş olması mümkün değil mi?"

Zehra bu soruya da cevap vermedi, Ali Bulaç'tan alıntılara devam etti.

"Bu yanlış ve çarpık yönteme sarılanlar, İslâm düşüncesinin gelişme seyrini büyük ölçüde yavaşlatmışlardır," diye sürdürdü, "Şu gerçeği göremiyorlardı ki, Batı'da bir dönemde hâkim duruma geçen, ilgi çekici görünen bir düşünce, bir dönem sonra etkinliğini tamamen kaybetmekte, yerini bir başka düşünce sistemine bırakmaktadır."

"Bu defa da ben araya girdim," dedi Diana, "çünkü benim anladığım İslâm, evrensel bir kilerdi. Bu kilerde her türlü malzeme vardı ve insanlar bu malzemelerden kimi zaman bazılarını, kimi zaman da diğerlerini kullanarak yemek pişiriyorlardı. Bunda yanlış bir şey görmüyordum. Tersine, insanların bu ezeli ve ebedi kileri kullanıyor olmaları iyi bir şeydi. Ve onlardan esirgenmemeliydi. Zehra'ya bunu söyledim. O zaman da,

'İslâm, insanoğlunun hidayete varma, Allah'a doğru yönelme ve olgunluğa ulaşma dinidir,' dedi, 'İslâm, elbette, sosyal dengesizliklere, kitlelerin yoksullaşmasına ve bir avuç azgın tarafından sömürülmesine karşı çıkacak, toplumun da, üyelerinin de onurlarını koruyacak ekonomik bağımsızlığa kavuşmalarını isteyecekti. Ama, İslâm'ı bir dönemin moda akımlarına benzetmek, onu bütün insanların kurtuluş ve özgürlük mesajı olmaktan çıkarmaya yol açmaktır. İslâm, dışarıdan gelebilecek eklentilere karşı kesintisizce direnmelidir.'"

David, tekrar araya girdi,

"Ama, azizem genç hanımefendi," dedi -yeni bir gerginliğe yol açmamak için çok yumuşak konuşuyordu-, "mutlak doğruları kim etkiler? Demek istediğim şu ki, eğer, örneğin Tols-

toy'da İslâmi bir düşünce varsa, aferin Tolstoy'a, değil mi? Bu sizden bir şey götürmez, öyle değil mi? Evrensel bir din kendi hazinelerini kendine saklayamaz, saklarsa, bir tür kapalı teşkilat olur. Bunu istemeyiz değil mi?"

Bunun üzerine, "Mesele, onların bizden değil, bizim onlardan almamız!" dedi Zehra. David, bunun, Müslüman olmayan insanlarla da iletişim kurmak, onların terminolojisini anlamak anlamına geleceğine işaret etti, ama genç hanım bu düşünceyi reddetti, "İslâm, hidayete varmaktır," diye kesti attı.

Biliyor musunuz, İslâm'ı herkesten kıskanır gibiydi! Ben, aynı şeyi Yahudilerin yaptığını düşünürdüm, işte, o, Yahudi bir anneden doğmayanın Yahudiliğe kabul edilmemesi gibi, özde şoven bir anlayış. Ve tabii, daha da ilginç olanı, bu kız da Müslüman'dı, Seyfettin İhsani de! Ve aralarındaki fark, David ile benim aramdaki farktan daha az değildi!

"Ve sen tekrar İhsani'ye gittin, öyle değil mi?" diye sordu Günay.

"Aynen!" dedi Diana, beni gösterdi, "Mehmet'le tanıştığım gün, o gündü. Hatırlarsan, sonra da sana geldik."

Coraline

VIII

Günay'ı, Ankara dönüşü (Yardım Sevenler binasında verdiği o konferansı hatırlayacaksınız, hani o, ekonomi biliminin evrensel değil, Hıristiyan dünya görüşü üzerine bina edilmiş bir düzenleme olduğunu söyleyip de, dinleyicileri ayağa kaldırdığı konferans!) Pendik'te, Şafak Özden'le kahvaltı etmesi için bırakmış, o öfkeyle de Dergâh'a sürüklenmiştim. O gün, Diana ile Giritli, İdris Şah'ın 'Le Soufis' ('Sufiler') adlı kitabını, daha doğrusu, bu bağlamda Nasreddin Hoca fıkralarının tasavvufi içeriğini tartışıyorlardı. Sonradan anladığıma göre Diana, Sabri'den özel bağlama dersleri almaya da başlamıştı ve Giritli ile üçüncü ya da dördüncü konuşmasıydı.

"Seninle tanıştığımız gün, Giritli'ye Zehra'yı anlatmış, arala-

rındaki anlayış farkına açıklama getirmesini istemiştim," diye anlattı, "ama o meseleyi bambaşka bir yerden aldı,

'Eğer, matematik ödünç bir kavram sayılıyorsa, o zaman hanımefendi haklı' dedi.

Tahmin edeceğiniz gibi ben, ne demek istediğini sordum. Şimdi, tabii, İhsani Bey, bana Müslüman'ın Allah'a erişmek yolunda kendi rotasını çizdiğini söylemiş, 'Bu yolda tek yardımcısı, diyalektik düşüncedir,' demişti ama bunu Zehra'ya söyleseydim genç hanımın tüylerinin diken diken olacağını hissediyordum. Anlamaya çalışıyordum, anlıyor musunuz?"

"Evet. Peki, Giritli ne dedi?"

Soruyu soran Rodoplu'ydu, Diana ona döndü,

"Ah! Gerçekten de bilmiyorum, balım!"

Sıkıntılı bir tavırla güldü,

"Anlıyorsun değil mi, benim matematiğim hiç iyi değildir! Yine de anladığım kadarıyla söylemeye çalışayım: Giritli, ilkin, Galatasaray'daki hocalarının çoğunun Durkheim pozitivisti olduğunu açıkladı. Anlaşılan, bu Durkheim, mantık önermelerini, değer önermeleri ve gerçeklik önermeleri diye ikiye ayırır; fizik önermelerini *gerçeklik önermeleri,* toplum önermelerini *değer önermeleri* diye adlandırır ve bunların *göreli* olduğunu söylermiş, anlıyor musunuz? Ancak Einstein, fizikte genel göreceliği doğrulayınca, önermelerin gerçeklik önermeleri ile değer önermeleri şeklindeki ayrımında, göreceliğin bir ölçüt olamayacağı ortaya çıkmış. Aynı zamanda, İhsani, bilimin, olaylar arasındaki bağlantının saptanması olduğunu ve sosyoloji de bir bilim olduğuna göre, onun da, yani sosyolojinin de toplumsal olaylar arasındaki ilişki ve bağlantıları saptayabilmesi gerektiğini düşünmeye başlamış. Galatasaray Lisesi'nde bu düşüncesini doğrulatacak muhatap bulamamış. Derken, Hadamard isimli bir geometrici keşfetmiş. Bu adam geometri problemlerini geçişli ve dönüşlü hareketle -sakın bana bunların ne olduğunu sorma!- çözüyormuş. Ve İhsani, önce bu adamın Marksist olduğunu, sonra da uyguladığı çözümün diyalektiğin

Coraline

geometriye uygulanışı olduğunu anlamış. Daha sonra, Ali Allah Yar diye bir başka Marksistin trigonometri çalışmalarının da diyalektik düşünceyi esas aldığını fark etmiş. Daha sonra da Orta Asya Türkleri tarihi ve medeniyeti hakkında bir konferansını dinlediği Barthold'un izlediği metodun da diyalektik metot olduğunu keşfetmiş.

'Ben, diyalektik materyalizme, Marx'ı tanımadan, aksiyomatikteki çabalarımla geldim,' dedi. Bu arada ilginç bir şey daha söyledi, 'Atatürk Ankarası, pozitivistti. Müslümanları tasfiye etmek için pozitivizmi ileri sürdü ve başardı. Ancak, pozitivizme gelen toplum, burada kalamaz. Mutlaka maddeciliğe geçecektir. Maddeciler de pozitivistleri tasfiye edecekler. Ankara, metafizikçileri tasfiye etmenin karşılığını, kendi de tasfiye edilmek suretiyle ödeyecektir.' Anladığım kadarıyla İhsani, aynı zamanda Sufizmi de ('Bektaşilik' demek istiyordu!) incelemiş. Bana, bu inceleme sonunda, 'Melamet'i seçtiğini' söyledi."

Diana, bozuk aksanıyla, "Sohbette vefa, marifette beka, muhabbette fena," diyordu ki, itiraf etmeliyim, insan gülsün mü ağlasın mı, bilmiyordu! Bu tepkimi Günay'a dillendirdiğim zaman,

"E, ne var yani?" dedi, "Kadın, 'aşkın aldı benden beni, bana sana gerek seni' diye gitar eşliğinde çığırırken, ne dediğini Diana kadar bile bilmiyor! Basketbol sahasında dönenlerin Mesnevi ehli olduklarını mı sanıyorsun?"

Değillerdi tabii. Ama bu gerçeği içselleştirebilmem için Sabri'yi ve onun can dostu Ahmet Taş'ı yakından tanımam gerekti. Bu tanışmaya da Diana neden oldu.

Söylediğim gibi, Sabri'den bağlama dersleri alıyordu, yani Sabri haftanın belirli akşamları Pavloviçlere geliyordu. Başlangıçta anlaşma koşullarına bağlı olarak, bir buçuk saat süren dersler, Bebek'teki evin güzel manzarası, Diana'nın milliyetine uygun gayri resmi tavrı ve ikramı ile uzadı; Sabri'nin yetenekli bir yabancıya (bunda herhalde Diana'nın fiziğinin de rolü

vardı!) ders veriyor olma keyfiyetiyle bütünleşti, sazlı sözlü sohbetlere dönüştü. Hızla ilerleyen Diana'nın grupla birlikte çalma yetisinin geliştirilmesi zamanı geldiğinde, (ki, bu aşamaya altı hafta sonra gelindi) Sabri, bir başka öğrencisini, o zamanlar henüz yeni yeni ünlenen, Ahmet Taş'ı da getirmek üzere izin istedi. Ahmet Taş'ın gelişi, herkesten çok Nesibe'yi heyecanlandırdı. Daha önceleri uzaktan dinlediği (ders olduğu geceler, işleri eve gitmek istemezmiş gibi uzatıyor olması Diana'nın gözünden kaçmamıştı) toplantılara katılmakla kalmadı, kocası Abdullah'ı da getirir oldu.

Bunlardan birisine katıldım. Ders olduğu geceler "izinli" sayılan David yoktu, Diana bir köşede, Sabri'nin ödevini geçiriyor, *("Su siziyor, siziyor kaşlarin arasindan... Enişte bana pişt demiş, yalan aslanim yalan!")* Nesibe, içerde çocukları uyutuyordu. Yer sofrası kurulmuştu, rakı vardı, mezelerin Diana'nın elinden çıkmadığı belliydi. Derken kapı çalındı, kısa boylu, göbekli Sabri, arkasında kendisinden bir karış uzun, yağız Anadolu delikanlısı ile birlikte girdi. Tanıştırıldık, minderlere oturuldu. Bir-iki hoşbeşten sonra, sanatçılar bağlamalarının kara libaslarını sıyırdılar, Sabri'nin küçük şişman elleri, bağlamanın sapında gitti geldi, gitti geldi,

"Tım, tım, tım, tım!"

Sazın gövdesini toparlak karnı üzerinde bir kez daha oynattı, yerleştirdi,

"Geçelim mi?" diye sordu.

Diana, sazını bir çırpıda tekrar akort etti,

"Geçiyoruz!"

Birlikte çalacaklarını sandım, ama Sabri, sazını tekrar dizlerine yatırdı,

"Gelin Ayşe'yi geç bakalım," dedi, masaya uzandı, üç bardak rakı doldurdu; kendisininkini işaret ve ortanca parmakları ile kavradı, Ahmet'le benimki olduğu anlaşılanlarla tokuşturdu,

"Yarasın!"

Coraline

Ben, Diana'nın uzun parmaklarının bağlamanın sapında kamburlaşmasını izliyor, bir gitar ya da hatta udla daha rahat edeceğini düşünüyordum, söylemeye kalkışacağını hiç düşünmemiştim ama söyledi,

"Kuyunn geliir, y'ta, y'ta, çamirlara b'ta, b'ta..."

Bu arada, Ahmet de hazırlanmıştı, Sabri'nin, "şimdi hep beraber" komutu ile birlikte, *"Karadır kaşların", "Demir Kapı", "Çay Elinden* Öteye" türkülerini geçtiler. Yalnız, anladığım kadarıyla bunlar Metot'un ilk başlarında yer alan türkülerdi ve giderek ısınan Sabri'yi harlamaya yetmemişlerdi. Öğrencilerini durdurdu, başparmağı ile işaretparmağının yarısını işaret etti, Diana ve Ahmet sessiz beklediler, o aniden *"Çiçek Dağı"*na geçti. Gerçekten de döktürüyordu. Diana'nın içini çektiğini duydum. Ahmet, saygılı bir tavırla başını öne eğmiş dinliyordu. Sabri, *"Bizde daha neler var!"* diye *italik*'ledi, kapının yanında dikilen Nesibe'ye belli belirsiz göz kırptı. Diana, fark etti,

"Sabri Bey, çok güzel?!" diye seslendi.

"Güzeldir," dedi Nesibe, tipik hareketiyle burnunu kırıştırdı, çilleri üst üste bindi, yemenisinin ucunu ağzına götürdü.

"Otur!" diye yineledi Diana, "Otur! Hadi!"

"Eyidir, böyle!"

Sabri, "Gel, bacım, geç otur," derken, kapı çalındı; Nesibe, açmak üzere seğirtti, uzunca bir süreç ve fısıltıdan sonra genç bir adamla birlikte döndü. Gelenin Abdullah olduğunu Diana'nın selamlamasından anladım. Az kıpırdandık, yer açtık, Abdullah oturdu, Nesibe bardak getirmeye koştu.

Sabri'nin hızını alamadığını (ben, biraz da Ahmet'e gösteriş yaptığını düşündüm) Diana da fark etti. Takdir ettiğim bir incelikle kucağında tuttuğu sazını indirdi, az öteye bıraktı, rakısını tazelemek üzere uzandı.

"Maşallah, iyi içiyorsun," dedi Sabri, Diana'ya "İyi içiyor değil mi?" Yabancılığını atmasına yardımcı olmak ister gibi, Abdullah'a da onaylattı.

"He, vallah!" dedi, Abdullah. Eğik başını salladı, "He, vallah!" diye tekrarladı. Gelmeden önce içmiş olduğunu anladım. 0 arada, Diana, bardaklarla dönen Nesibe'ye yöneldi, şişeyi işaret etti,

"Sen istiyor musun?"

Nesibe, gülerken su sesi çıkardı, başını çevirdi, çenesini omuzuna dayadı, yüzünü sakladı.

"Utanma bacı," dedi Sabri, Abdullah'a döndü, "Bizim dergâhta kötülük yoktur! Değil mi, biraderim?"

Sabri'nin elini omzuna attığı Abdullah, beklemediğim bir tepki verdi,

"Nazlanma lan!" diye bağırdı karısına, "Geberir misin sen de herkes gibi bir bardak içsen?"

"Nedir be bağırdığın bana?" diye güldü Nesibe, "Dayan, dök bana da!" Bardağını uzattı. O da oturdu.

Bütün bu hareket içinde, Ahmet Taş'ın başı hâlâ önüne eğikti. Derken Sabri ile aralarından bizim bilemediğimiz bir parola geçmişçesine, beklenmedik bir anda sazını aldı, *"Yastadır, ey deli gönül yastadır!"* diye başladı,

"Yastadır ey deli gönül yastadır!
Gelir diye kulaklarım sestedir!
Gel, yârim gel, civanım gel!"

Sabri başını, bir şeylere inanamıyormuş gibi sallıyordu,

"Duman senin çürük işin bitmez mi? Duman senin çürük işin bitmez mi?"

"Tam Günay'lık" bir cümleydi! Onu, Çayırtepe'de, Alevileri Şafak Özden'e oy vermeleri için ikna etmeye çalışırken hayal ettim ve ne kadar özlediğimi fark ettim. Eminim, "duman" onda obskürantizm çağrışımı yapar, hüzünlenir, Sabri ile birlikte sitem ederdi,

"Duman, senin çürük işin bitmez mi?"

Oluşturduğumuz gruba bakındım, Diana, Nesibe, Abdullah ve benim yeni musahipler olarak yer aldığımız bir Görgü ayini gördüm. Amma da haksızlık ettiğimi düşünürken, Sabri durdu, arkasından top gibi ayağa kalktı,

Coraline

"İşte, bu kadar!"

Özel bir şeylerini anlatmış, sonra da pişman olmuş gibiydi! Gerçekten gidecek miydi, yoksa ısrar mı bekliyordu, bilemiyorum. Ama Diana, daha çok erken olduğunu söyledi, Abdullah, "Otur, abi!" diye yakardı, oturdu,

"Sizi mi kıracağız? Nerede o şişe?"

"Ben döküyorum," dedi, Diana .

"Allah razı olsun," dedi Abdullah, Sabri'ye döndü, "Çal be abi!"

dedi, cevabı beklemeden yılın ünlü arabeskini söylemeye koyuldu,

"...Kullar ayırdı bizi, elimizden ne gelir,
Sabrın sonu selamettir, başa gelen, çekilir!"

Nesibe'ye baktım, hayran hayran kocasını dinliyordu. Abdullah, söyledikçe rahatladı açıldı. Gözlerini ısrarla Diana'ya dikti,

"Bahtiyar olamadım, garibim şu cihanda,
Bir gün ben de ölürsem, arkamdan sen ağlama!" diye inledi.

Benden başka kimsenin fark etmediğini sandığım acıklı bir sarkma girişimiydi. Ancak, gece boyu başını hiç kaldırmamış olan Ahmet'in devreye giriş biçimi yanıldığımı gösterdi. Taş, tek kelime etmeksizin eline aldı, tıngırdattı, ustasına baktı, yine o saklı parolayı iletti, icazet istedi ve aldı,

"Yeni beste" dedi, bana. (Kendisinin sandım, ama değildi. Ahmet Kaya'nın sonraki yıllarda ünlenecek bestelerinden birisiydi) Hışımla tellere vurdu,

"Bugün düşünmeyeceğin kadar başım belada!" diye haykırdı,

Köşe başları tutulmuş, üstelik yağmur yağmada,"

Gözlerini gözlerime dikti, o dizleri bitişik oturan mahcup delikanlı gitti, yerine kan çanağı deligöz bakan biri aldı,

"Fişlenmişim adım eşkâlim bilinmekte, üstelik göğsümde," diyerek duraladı, elini kalbinin üstüne götürdü, *"Yani, tam şuramda, "* diye gösterdi.

"Kirli saçlarıyla bir eşkıya gizlenmekte!"

"Bizden", yani.. devrimcilerden olduğunu söylüyordu bana. Mesajı aldım mı, diye baktı, çevreye kısa bir bakış fırlattı,

"Başım belada!" diye haykırdı yeniden,

"Adamın biri vurulmuş sokakta, cebimde adresim bulunmuş,
Başım belada, tabancamı unutmuşum helada!
Nereden baksan tutarsızlık, herden baksan ahmakça!"

Ritmik, marşvari bir melodiydi. Diana'ya baktım, ayağı ile tempo tutuyordu. Nesibe, yemenisiyle ağzını örtmüştü, ürkek ürkek gülümsüyordu, Sabri'nin yüzü ifadesizdi, Abdullah başını önüne eğmişti,

"Sevdim seni inanamayacağın kadar esmer kız,
Kirpiklerimde çırpınan şu tuzlu gözyaşımda ihanetin adı yok!
Çember daralmakta! Şimdilik hoşçakal yabançiçeğim
Yasal mermisiyle bir komser yaklaşmakta!
Başım belada!"

"Vay, vay!" diye inledi Diana, "Bu sahiden farklı. Nedir? Ne diyor?" Çevirdim.

"Güfte, çok etkileyici!" dedi Diana coşkuyla, "Çok iyi Ahmet Bey!

Çok iyi!" Bana döndü, "Bob Dylan'ı hatırlatıyor, değil mi?"

Ne diyeceğimi bilemedim.

"Hadi, bir tane daha!" diye çınladı Diana, iştiyakla.

"Abi, Ecevit'in niye sesi çıkmıyor? Yurtdışında diyorlar, doğru mu?"

Abdullah, kolumu çekiştirdi. Cevap beklemeden, yine içkisine döndü. Nesibe'nin bardağına baktım, öylece duruyordu. Ahmet, tekrar çalacak gibiydi, ama Sabri sazına uzanınca, bağlamasını yatırdı, rakıya uzandı. Sabri, derin bir nefes aldı, *Kırklar Semahı'na* geçti,

"Yine dertli dertli, inliyorsun!
Sarı turnam, sinen, yaralandı mı?
Yoksa ciğerlerin, parelendi mi? Parelendi mi?"

Ceraline

Sabri Yıldız'ın, talebesine ders verdiğini görüyordum!

"Havayı ey deli gönül, havayı;
Ay doğmadan, şavkı vurmuş ovayı
Türkmen kızı kater etmiş mayayı
Çekip gider bir gözleri sürmeli,
Hay hay, hay hay, hay hay...
Çekip gider bir gözleri sürmeli!"

Sitem ediyordu, *"Bu piyasa ağzını bırak!"* diye *italik*'liyordu. Ahmet, mesajın farkındaydı, ama sonraki yıllarda göreceğimiz gibi, bırakmadı. Aksine, kasetleri yüzbinlerce satan, çok zengin bir "devrimci arabesk" (o yıllarda öyle deniyordu) sanatçısı oldu. Dergâh'a, çok ender de olsa, uğramaya, hocasının elini öpmeye devam etti, ama statüler farklılaşmıştı. Artık Sabri'ye memur emeklisi babasını küçümsemeyle karışık yazıklanmayla süzen bir işadamının gözleriyle bakıyordu.

Kırklar Semahı ile birlikte, gece, Diana'nın ders gecesi olmaktan bütünüyle çıktı, Ahmet ile Sabri arasında bence pek de gizli olmayan bir iktidar savaşına dönüştü. Rodoplu'ya anlattığımızda,

"Muhtemelen, önemli bir boyutu da, erkeklerin Diana üzerinde hâkimiyet kurma mücadeleleriydi," diye beni hayretlere düşüren bir tespit yaptı,

"Büyük ihtimalle, Abdullah'ın silahı, Nesibe'ydi.

Diana'nın emrine tahsis ettiğini düşündüğü, Nesibe. Ahmet, ideolojisinin haklı kıldığı saldırganlığına; Sabri, ustalığına güveniyordu,"

Diana'nın patladığını hatırlıyorum,

"Çok adi kafan var, hanımefendi! Onlar, iyi insanlar!"

"Şüphesiz!" dedi Rodoplu. Uzatmak istemiyordu.

"Ne partiydi ama!" diye sürdürdü Diana, "Müthiş bir manzara olmalıydık, ha! David geldiğinde dut gibiydik! Değil mi, Mehmet? Zavallıcık şaşırdı, gözleri küçüldü, boncuk boncuk baktı!"

"Satmadığınız bir şey kalmamış!" dedi Rodoplu, bana.

"Bir de ilahi attıraydınız bari!"

Diana, gerginliği hissetti,

"Ne diyor? Neden kızgın?"

Günay, "Unut!" dedi, ama ben içerledim! Gerçekten de, çok içerledim! Haksızlık ettiğini, dahası, Şafak Özden tarafından ahmakça kullanılan birisinin böylesi konulardaki duyarlılığını kendisine saklaması gerektiğini düşünüyordum. Ama tabii o günlerde, Günay'ın "satış"tan kastının, kendi medeniyetimizin satışı olduğunu bir türlü içselleştiremiyordum. Tıpkı, Şafak Özden'de Anadolu'nun cismanileşmişini gördüğü gibi, semahlarda, türkülerde, hatta devrimci arabeskte Türkiye'yi gördüğünü göremiyordum. O, bizi, Bayan Pavloviç'in rakı masasına meze olmakla suçluyordu, ben ise adamlar Diana'ya sarkarken müdahale etmemiş olmakla, açıkçası, pezevenklikle suçlandığımı düşünüyordum! Rodoplu'nun, anlayışsız, baskıcı, dogmatik kişiliğinin bir başka tezahürünü gördüğümden emindim. Çekip gitmeyi düşünürken, o bu defa da Diana'ya döndü,

"O gün, Giritli ile konuştuktan sonra, sen bana geldin.

Humeyni rejiminden kaçan İranlıları konu alan bir gerilim filmi senaryosu yazmamı istedin,"

"Doğru!"

"Fanatik İslâmiyet'ten kaçan İranlılar, Türkiye üzerinden Amerika'ya göç edeceklerdi. O arada türlü ihanetler, entrikalar önce İncirlik Üssü'nden bir Amerikalı'nın İranlı bir kadınla yaşayacağı aşk olacaktı"

"Doğru," dedi Diana yeniden, "neye varmak istiyorsun?"

"Nesibe, Nevra, Zehra, ben; Giritli, Sabri, Ahmet, Abdullah ve..." beni işaret etti, "Mehmet. Bu insanlara filminde hangi rolleri verirdin?"

"Yani... Bilmiyorum! Niçin, ama? Niçin soruyorsun?"

"Çünkü bunlar sahici insanlar ve bunlara rol veremezsin!

Karakterlerin hayali olacak, değil mi?"

"Evet, tabii!" dedi, Diana.

"Ne cüretle?" dedi Rodoplu bunun üzerine, "Sen, ne cüretle, Müslüman karakterler 'yaratır', bundan film yapmaya ve bırak İslâmiyet'i bilmeyi, bu insanların ortak paydalarını bile bilmiyorsun! Hiç tanımadığın bu insanları kendi toplumuna takdim etmeye nasıl cüret edersin? Bu şekilde para kazanmayı nasıl içine sindirirsin?"

Coraline

"Ne alakası var, anlamıyorum?" dedi Diana şaşkın şaşkın, "Ben onları tanımayabilirim -ki, tanıdığımı sanıyorum-, Amerikan toplumu da tanımıyor! Ben sadece eğlence dünyasında yer almak istiyorum!"

"Onlar da eğlenceliklerin olacak, öyle mi? Mesela, az önce anlattığınız 'parti' gibi bir parti, filmde bir sahne olacak. Mesela, Amerikalı pilot, Humeyni'den kaçan İranlı kadını oraya getirecek, mesela Ahmet Taş'ın devrimci arkadaşları kadını saklayacak!"

"Aman Tanrım! Ne kadar yaratıcısınız, Bayan Rodoplu!" diye ünledi Diana. Dikkatle baktım, içtendi.

"Hiç sorumluluğun yok mudur, senin?" diye sordu Rodoplu, "Bizimkini bırak, kendi toplumuna karşı sorumluluğun yok mudur? *İçki âleminizi, Görgü ayinimiz diye satmaktan utanmaz mısın?"*

İtalikler, banaydı.

"Ama Günay, niçin? Amerikan toplumu bunu görmek ister! Ben de toplumun istediğini veririm! Ben kim oluyorum onları yönlendirecek? Bak, geçen yıllarda adamın biri jelatin torba içinde, 'evcil taşlar' diye çakıl taşı pazarladı! İnsanlar ne yaptılar, biliyor musun? Çakıl taşlarını kucaklarına aldılar ve kedi köpek okşar gibi okşadılar! Adam, milyoner oldu! Şimdi, eğer toplum, çakıl taşı okşamak isterse, ona çakıltaşı verirsin, değil mi? Vermezsen, budalasın, balım!"

"Değil mi?" dedi Günay, bana bakarak, *"hele de demokratsan! Halkın iradesine boyun eğmelisin!"* "Ve sen!" dedi Diana birden, "Senden ne haber? Bana, Orta Asya'dan, Şamanizmin doğurduğu Türk İslâmiyet'inden bahsettin! Giritli'yi sordum, Asya'yı tanımadığını söyledi! Zehra'ya sordum, ne dediğini bilmek ister misin?"

"Tahmin ederim," dedi Günay,

"O zaman, bunu dinle leydi," dedi Diana. "Kimse senin ne dediğini bilmiyor! Seni incitmek istemiyorum ama 'ilkel komünizm üstünde parlayan hilal'den bahsettiğimde, Dekan Dülger. 'Bull shit!' dedi. Seni sevmiyor! Dahası, fanatik Müslümanlara yaranmak istediğini söylüyor! Zehra, solcu olduğunu söyledi! İhsan'ı tanımıyor. Şimdi, bana söyle, sen roman yazıyorsun! İkisi de hayal ürünüyken, seni benden üstün kılan ne?"

"Estağfurullah, dedi Rodoplu, Türkçe, "Böyle bir iddiam yok!"

"Ama, beni azarlıyorsun!"

Günay duraladı, "*Haksız değilsin*!" diye *italik*'ledi.

"Hepsi bir yana, kendime bir Müslüman bulmaya çalışıyorum!" dedi Diana, "Kendime bir Müslüman bulmaya çalıştığımı yadsıyamazsın, herhalde!"

"Hayır, bunu yadsıyamam," diye mırıldandı, Günay.

"Ve bugüne kadar aşina olduklarımın dışında bir duygu edinmedim! Bana yardımcı olacak bir nüfuzu nazar -ne dediğimi anlıyor musun?- edinmedim!"

"Ne bekliyordun? Sihirli bir formül mü?"

"Evet efendim!!!" dedi Diana, beklemediğim bir güçle,

"Bize, ne kadar muhteşem olduğunuzu söyler durursunuz! İspat edin! Buna siz de dahilsiniz, Bayan Rodoplu!"

Bu noktada Günay, gülmeye başladı,

"Amma da yüklü sipariş, ha!"

"Toplumsal sorumluluktan bahseden sensin," dedi Diana, "ben değil!"

"Tuş!" dedi Günay, "Bakalım, sana nereden ve nasıl bir 'örnek' Müslüman bulacağız?"

Coraline

IX

Diana'nın demesiyle, "işler daha iyiye gitmeden önce kötüye gitti".

Alper Tunga, Pavloviçlerin daha da dağılmalarına neden oldu.

"Yer, yer değilken, su, su idi," diye anlattı öğrencisi David'e.

"Başka bir şey yoktu. Bir uçsuz bucaksız su, bir dolu su, dört bir yanı doldurmuştu. Tanrı Kara Han, bu yalnız su üstünde, beyaz bir iri kaz olmuş, uçuyordu. Ne bir ses, ne bir nefes! Yalnızlığı ve bomboşluğu Tanrı Kara Han'ın yüreğine doluyordu.

Tanrı, Tanrı iken bile korkuyordu!

Dostsuz, arkadaşsız, can yoldaşsız ve sırdaşsız uçmak!

Tanrı, Tanrı iken bile ürperiyordu!

Ulu su, orta yerinde yarıldı,

'Kara Han! Kara Han!, Kara Han!' dedi, 'Sana teklik yaraşır! Tanrı'ya teklik gerek!'

Tanrı Kara Han, daha iyi duymak için su yüzüne indi.

Avuçlarında sakladığı Zaman, bir aman, bir ferman dilemeden fırlayıp kaçtı!

Bu, özgürlüğün başlangıcıydı.

Su, Zaman'ı bir kral gibi karşıladı.

Ak Ana, dalgaların arasından, suyu ve zamanı aydınlatan bir güzellik içinde ortaya çıktı."

Alper Tunga'nın sesi alçaldı, fısıltıya dönüştü,

"'Yarat!' dedi, Ak Ana, Tanrı Kara Han'a,

'Yalnızlıktan kurtulmak istiyorsun, yarat! Yarat! Yarat! Yarat!'

Ve bunun üzerine, Tanrı Kara Han, er kişiyi yarattı!"

Alper Tunga, sustu, Pavloviçlere döndü, gülümsedi,

"Herhangi bir 'Yaratılış' hikayesi kadar güzel, değil mi?" diye sordu, "Herhangi bir yaratılış hikayesi kadar inandırıcı!"

Diana, Rodoplu'yu anımsadı,

"Evet, öyle," dedi, "haklısın! Bu duyduğum herhangi bir tekvin kadar güzel!"

"İlginç bir şekilde, Tekvin'i hatırlatıyor," diye gülümsedi David. Diana'ya döndü,

'"...Ve yer ıssız ve boştu; ve enginin yüzü üzerinde karanlık vardı; ve Tanrı'nın ruhu suların yüzü üzerinde hareket ediyordu...' Musa'nın ruhu suların yüzü üzerinde hareket ediyordu... Musa'nın Birinci Kitabı, Bap 1, değil mi?"

Diana yerine, Alper cevap verdi,

"Şaşırmamak lâzım" dedi, "Türk milletinin tarihi, tarih başladığı zaman oluşmuştu. Başka dinlerin Türklerin deneyimlerinden kavramlar ödünç almalarını doğal karşılamak gerekir."

"Bir Tibet laması kadar sessiz!" dedikleri, Alper Tunga'yı

Coraline

da David getirmiş, "En ciddi öğrencim," diye tanıtmıştı, "Benim için özel bir vaka. Üç yıl hapis yatmış."

Diana, "Türkiye'nin gerçeğine" yaklaştığını hissettiğini söyledi. Delikanlının siyasi suçlu olmasının fazladan bir albenisi vardı. Ve öylesine güvenliydi ki Pavloviçler, Türk deneyimlerinin tüm tarihlere temel oluşmuş olması iddiasının dayanaklarını sorgulamak yerine, sonuçlarına yöneldiler,

"Başka din derken, İslâmiyet'i kastediyorsunuz, öyle değil mi?"

"Yahudilik, Hıristiyanlık..." dedi Alper, kitabi dinlerin tümünü ima ederek, "Bildiğiniz gibi, sonraları Yahudi diye adlandırılan göçebe kavimler Kenan topraklarına geldiklerinde, yani, İsa'dan bin dört yüz-bin iki yüz yıl önce, Türkler, Tanrı Dağları ile Altaylar arasında bir yerlerdeydiler. Sizler, Güney Suriye'de devlet kurduğunuz yıllarda, biz Çin'in Üçüncü Hanedanı olan, Çu Hanedanı'nı kurmuştuk!"

Diana ile David'in birbirlerine baktıklarını gördü, "Anlamanız gereken bir mesele var, efendim," diye sürdürdü,

"Türk tarihi, Amerikan, İngiliz veya Fransız tarihi gibi ele alınmaz. Çünkü bu milletin tarihi, gözler önünde cereyan etmiştir. Aynı dar alanda geçmiştir. Onların tarihini kronolojik sıraya koymak kolaydır. Fakat bu, Türk tarihi için mümkün değildir. Bazen, Çin'de, bazen Mısır'da, bazen, Avrupa'da rastladığımız Türklerin tarihini kronolojik sıraya sokamazsınız."

"Zo!.. Yeni bir sisteme ihtiyacınız var. Bunu demek istiyorsunuz, değil mi?"

"Evet," dedi delikanlı, "Tarihimize vereceğimiz sistem, dileklerimize uygun olmalı. Bize yalnız geçmişimizi en parlak şekilde göstermelidir."

"Alper Bey, Cemalettin Eren'i tanır mısınız?"

"Tanımam," dedi Alper aceleyle. Pavloviçler, yüzünden hoşnutsuz bir ifadenin geçtiğini fark ettiler.

"Herkes tarihini nasıl işine gelirse, öyle sistemleştirmiyor mu?" diye meydan okudu, "Sizi alalım, Amerikan tarihini İngli-

tere'den göçle başlatmıyor musunuz? Siz gelmeden önce, orada Kızılderililer, yani biz Asyalılar, yok muyduk? Avrupalılar tarihlerini, halklarını yüreklendirecek bir dizi olumlu olay üzerine oturtmadılar mı? İlerleme, gelişme duygusu veren bir dizi olay? Yarım milyon Pencaplıyı kestiklerini, bir milyon kara deriliyi boğazladıklarını kimse söylemiyor.

Kimse, vahşi Almanların sırtını sıvazladık, kurbanlarını da Arapların başına sardık demiyor."

"Hayır, demiyor." dedi Profesör Pavloviç. Gülümsedi,

"Peki, Türkiye tarihi için siz ne öneriyorsunuz?"

"Bakın efendim, birçok millet için tarih bir vatan tarihidir," diye açıkladı Alper Tunga. "Örneğin, Fransızlar: Ne Gal, ne Latin, ne de Germen olduklarını iddia edemedikleri, daha doğrusu, bu ulusların 'aynı topraklarda karışmasından doğan bir millet oldukları için' vatan tarihini esas almak zorundaydılar. Oysa, Arap için tarih, millet tarihiydi, çünkü uzun süreler devletlerini kaybetmişler, ama milletlerinin varlığını saklamışlardı. Oysa, siz Yahudiler için tarih, din tarihidir," dedi Alper, "çünkü sizin, ne Araplarınki gibi diliniz ne örflü bir milletiniz ne de devletiniz vardı."

Bu tespitleriyle kesin sınırlar koymuyordu, ancak kesin olan, "tarihi kuruluşları başka başka olan milletlerin, tarih sistemlerinin başka başka olmasının doğal ve gerekli" olduğuydu. Bu bağlamda, biz Türklerin milli devlet esasını kabul etmemiz gerekiyordu. Tarihimizi, "Anayurt'taki Türk tarihi" ve "Yabancı illerdeki Türk tarihi" olmak üzere ikiye ayırmalı; "en eski çağlar"dan dokuzuncu yüzyıla kadarki dönemi, Doğu Türkeli'nde, sonrasında Anadolu, Erran ("İran"!), Azerbaycan, Irak ve Kuzey Suriye'den meydana gelen "yurt'ta izlemeliydik.

"Türkiye, ikinci yurttur," dedi Alper Tunga, "Doğu Türkeli ve Türkiye tarihleri her ikisi birden ve aralıksız bir bütün halinde, Türklerin tarihidir. Bu iki vatan, bazen birleşir, bazen ayrılır, Bizim tarihimiz, egemen Türk sülalelerinin, yabancı milletlere dayanarak kurdukları devletlerin tarihidir. Bu süreç, Türkiye bölümünde, Selçuklular, İlhanlılar, Büyük Beylikler, Osmanlılar ve Cumhuriyet dönemi olmak üzere beş çağda incelenebilir. Ama eğer, Anayurt'tan bahsedeceksek, İsa'dan önce yedinci yüzyıla inmeli, Sakalarla başlayıp, Uygurlarla bitirmeliyiz."

Coraline

"O kadar ciddi, o kadar sahiciydi ki, delikanlıya derin bir sempati duydum," dedi Diana, " Ve ilginç olanı, Osmanlı İmparatorluğu'nu sahiplenmiyordu."

"Nasıl yani?"

"Bir devleti Türk tarihi içinde sayabilmek için egemen hanedanın ve ordusunun Türk karakteri taşıması gerektiğini söyledi, Çin, Hindistan, İran, Doğu Avrupa ve Mısır, Türk askerine dayanan Türk hanedanları tarafından kurulmuş olmakla birlikte, Türk karakteri taşımadıkları için onları Türk tarihi içinde görmeye imkan yokmuş! Bu noktada, David, Türkiye'nin bugünkü sınırları dışında kalan eski toprakları özleyip özlemediğini sordu. Anlıyorsunuz, değil mi, Pan Türkist olup olmadığını merak ediyordu."

Anlıyorduk, tabii.

Delikanlı omuzlarını silkmişti,

"İnsanı, örgütlenmesi, dili, geleneği Türk olmayan illere neden özlem duyayım? Biz, Sakalar'dan bu yana, tek bir milli devletiz. Bütün bu zaman sürecinde, pek çok hanedan değiştirdik. En son, bir de rejim değişikliği yaptık, Cumhuriyet'i kurduk. Ancak, her zaman bir milli devlet olduk. Başkalarından bize ne?"

"Ama Müslümansınız," dedi, "Örneğin, Araplarla gelenek bağlarınız yok mu?" İşte, o noktada, yüzünün şekli değişti!

"Araplar!" demesini duymalıydınız! Tükürür gibi söylüyordu gerçekten!

"Soylu millet!" diye alay etti, "Kavmi necib! Onların bize verdiği zararı kimse vermedi!"

O kadar şaşırdık ki, David'le bir ağızdan sorduk,

"Nasıl!"

"Onlarla temasımız, bize geçmişimizi unutturdu!" dedi delikanlı, yakınmanın ötesinde bir sesle, kin dolu bir sesle,

"İslâmiyet'ten önceki zamanlarda, Türkler geçmişlerini biliyorlardı," diye açıkladı, "Milat sıralarında, Hunlar, örneğin, bir Tanrıkut Mete'yi hatırlatıyorlardı. Onuncu yüzyılda kabul edilen İslâmiyet, milli geçmişimize büyük darbe vurdu. Yabancılardan alınan bu din, ön plâna geçti, milli dinimizi sürüp çıkardı, geçmişi unutma faciası halka bulaştı. Öyle ki, Anadolu Türkleri, yedinci yüzyılda, üç-dört yüz kişi arasında geçen bir Bedir Muharebesi'ni ya da Arapların nihayet bir iç meselesi olan, Ali-Muaviye düşmanlığını, Hüseyin'in Kerbela'da öldürülmesini o ısrarla andıkları halde, bir Malazgirt'i, bir Kutlamış'ı unuttular!"

Ne diyeceğimi bilemedim!

Alper Tunga,

"Ivır zıvırla uğraşmaktan kendimiz hakkında düşünmeye vakit bulamıyoruz ki!" diye yakındı, "nükleer savaşlardan bahsediliyor, süper güçlerden bahsediliyor ve biz sindiriliyoruz!

Oysa, hayat ve kâinat zaten tehlikelerle doludur. Tehlikeler, fertler için de, milletler için de topraklar için de vardır. Korkunç bir deprem birkaç saat içinde Anadolu'yu suların altına gömebilir! Dünyayı yörüngesinden çıkaracak büyüklükte bir göktaşı çarpıp, kıyamet koparabilir! Birkaç millet birleşip bir gece Türkiye üzerine beş yüz hidrojen bombası atabilirler! Bütün bu ihtimaller var diye, uyuşuk uyuşuk oturup, yalnız fabrika kurmakla bir millet nasıl yaşar? Uçak ve tankları Türkiye'de yapmak, biraz sabır, biraz çalışma işidir. Enflasyon, ciddi tasarrufla önlenebilir. Ama bir millet, bunlarla yaşayamaz! Millet, bir hayvan sürüsü değildir! Milli bir hedef ister! Milli bir hedef olmadan yaşayamaz!" David Pavloviç'e döndü,

"Siz bunu herkesten iyi bilirsiniz," dedi, "sizin halkınızın da fabrikaları yoktu, tankları, tüfekleri yoktu! Ama milli bir hedefiniz vardı: İsrail! Onca sene, o ülküyle yaşadınız! O ülküden güç aldınız, değil mi?"

Ceratine

"Yani!.." dedi David, "Oyle de söylenebilir!"

Delikanlı, cevabın ılımlılığını David'in alçakgönüllülüğüne verdi,

"Bizim böyle bir ülkümüz yok," dedi esefle, "Diasporadaki soydaşlarımız umurumuzda bile değil! Biliyor musunuz, şu son yirmi yılda, Ruslarla Çinlilerin katlettikleri Türklerin sayısı üç milyonu buldu ve bizim kılımız kıpırdamadı! Niye? Çünkü sizinki gibi bir milli şuurumuz yok!"

"İtiraf etmeliyim ki çok etkilendim!" diye anlattı Diana,

"Anlıyor musunuz, gökyüzüne duyduğu hayranlığı, can veren güneşle yağmurun ortaklığına güveni, doğaya saygısını hissettim! İstanbul'da, yağmurdan, gök gürültüsünden, dağlardan, ağaçlardan oluşan yaşam altyapısını kaçırıyor insan! Bu delikanlı, tekrar bakmamı sağladı! Orta Asya dağlarının doruklarında, sıçraya sıçraya gezinen bir masal yaratığı! Gözlerinde, Türklerin, o derin, o anlaşılmaz melankolisini gördüm! Ve düşündüm ki, sizler belki de sıla hasreti çekiyorsunuz! Hadisiler gibi! Olabilir mi? Ne diyorsunuz, Günay Hanım?"

"Düşünmem lâzım," dedi Günay, "bir şeylere hasret çektiğimiz doğru, ama sıla mı? Şu anda bilemiyorum."

"Hayat ve ölüm," demişti delikanlı, Atsız'ın ünlü cümlelerini tekrarlayarak, "Hayat ve ölüm! Bunların ikisi de güzeldir. Fakat, esas olan ölümdür! Öteki, bir rüya kadar geçici ve aldatıcıdır. Büyük ve esrarlı bir kâinatın sinesinde yatmak! İşte bizim nasibimiz budur!"

Diana, delikanlının sözlerini tekrarlarken, Rodoplu'ya baktım, dudakları bükülmüştü, "Anlaşıldı! *Türkler, alıntı yapmaya bayılırlar! Marx'tan değilse Mao'dan, değilse Ecevit'ten, değilse Atsız'dan, ama ille de tescilli bir ismin şahadetine sığınırlar!"*

Gerisini biliyorduk, çünkü Atsız'dandı; "Bu nasibimizi almadan önceki kısa rüya âleminde kendimizi ölü kadar ebedi bir fikre vermek ve o fikir uğrunda harcamak gibi yüksek bir ülküye kaptırmaktan daha şerefli ne olabilir? Bu ölüm, bizi gayemize, Tanrı dağında bekleyen ecdat ruhlarına ve bizzat Tan-

rı'ya kavuşturacak şanlı ve güzel bir ölümdür. Bu ölümün güzelliği ile içki ve şehvet içindeki hayatın çirkinliğini düşünmek, hakikati anlamaya da yardım edecektir. Yaşamak, sadece kısa bir an yaşamaktır. Ölüm ise, kâinatın ebediliğinde, hatıralarda ve gönüllerde asırlarca yaşamak ya da hatırlardan ve gönüllerden de sildikten sona, sonsuzlukta, sonuna kadar yaşamaya devam etmektir. Yaşamak hakkından vazgeçmek ne kadar güzel! Hatırlanmadan, gönüllerden silinerek, unutularak yaşamak, ondan da ne kadar güzeldir! Her fedakârlık muhteşemdir, fakat, eserine imza koymamak, ülkü uğruna ad bırakmadan silinmek, her şeyden daha muhteşemdir!" Ve anlaşılan, genç Alper Tunga, bu düşüncelerini Diana'ya aktarabilmişti.

"Genç adamın şiirini çok sevdim, ama ölümü sizler gibi içselleştiremem, Günay Hanım," dedi Diana, af diler gibi,

"Bizim içselleştirdiğimizi kim söylüyor? İlki, niye öyle bir şey yapasın ki?"

"Yani!.. Demek istiyorum ki, sen de bana Şamanizm'den bahsettiğin için düşündüm ki, ölüme karşı tutumun Alper Bey gibi olabilir! Sonra, Nesibe de var!"

"Benle ilgili olarak yanılıyorsun," dedi Günay, "Ben, ölümü kaçınılmaz olduğu için onurumu koruyarak, efendice kabullenmeye çalışırım. İdealize etmem. *İdealleri de idealize etmem. Tersine, nekrofilyadan kaçınırım."*

"Ama," diye itiraz etti Diana, "Bana, ata ruhları ile, Şinto ile ilgili söylediklerin, Alper Bey'in Tanrı dağlarındaki ecdat ruhları ile örtüşüyor!"

"Benim sana söylediğim, ölüm denilen karanlığa girerken, yanımda yakından tanıdığım birilerinin olmasının bana vereceği rahatlık. Ne hissettiğimi bütünüyle anlayan birilerinin."

"Konfüçyus gibi, Kazancakis gibi?.."

"Hazreti Muhammed gibi!" diye ekledi Günay.

"Ama bir insan olarak, peygamber olarak değil?"

"Önce, bir insan olarak," dedi Günay gülerek, "Ben şeffaflıktan yanayım!"

Coraline

"Ama bu Müslüman bir tavır değil!"

"Mistisizmden hiç nasibimi almadığım kesin!" Tutumunun, Müslümanca olup olmadığı tartışmalarına girmedi, onu iyi tanıdığım için, nedeninin Diana'nın aklını daha fazla karıştırmamak istemi olduğunu biliyorum. Nitekim, lâfı değiştirdi,

"Nesibe'den ne haber?"

"Oh! O başlıbaşına bir sevinç kaynağı!" dedi Diana, "Ama, kocası Abdullah, tam bir hödük!"

Günay'la bakıştığımızı hatırlıyorum.

X

Nesibe'ye gelince, onun Diana'ya ilişkin izlenimini tek bir cümlede toplamak mümkündü,

"Çok maraz eder be gadın! Düşünür gün boyu hindi gibi!" Rodoplu'yu, ama daha çok da beni, her görüşünde anlatırdı,

"Ben derim, Nedir be Dayan, düşündüğün? Allah'a şükür, her şeyin yerindedir. Gocan, eyidir. Sen gençsin, gözelsin! Dayan, bir güler, bir güler bana! Hep güler! Derim 'Cenabı Allah'ın gücüne gider!' Ama, anlatamam ona! Bazan, der bana,

'Nesibe, galk, bazara gidelim. Gezerik biraz!'

'He derim, giderik, Beşiktaş'a, Sultanhamam'a. Kebap ısmarlar Dayan. Derim, 'Dayan çok pahalıdır be gözüm.' Dayan, bir güler, bir güler bana! Hep güler!"

Coraline

Diana'yı neden güldürdüğünü anlamış değildi.

"Bilir miyim, niçun güler bana? Ben, 'Niçundur,' derim, 'Bedenlerimizi numerolarlar?' Dükkâncı gızcağızla bir olurlar, bir gülerler, bir gülerler bana! Dayan der, 'Senin numeron otuz altıdır, Nesibe, unutmayasın!' Ben de derim, 'Ben lamba camı mıyım ki, nomerom olacak?' Gider, seçer bana bir uruba, mavi! Gırmızı olsa daha eyi idi ama olsun! Gözlerim, bazara sermişler çaputları, renk renk 'Dayan,' derim, 'Niçundur bunca çaput?' Dayan der bana, 'Hepsi, değişiktir be gözüm!' Ben, bakarım, bakarım, neresi değişiktir, görmem! Eh, hepsi iki kol, iki bacak, bir de boyun değil mi? Dayan bir güler, bir güler bana! Bir etek var idi. Dükkâncı gızcağız der, 'Sen buna girmen!' Ben niçun gireceğim ona? O saracak beni! Gızcağız, kızar bana, der, 'Nereye sıkıştıracağız etlerini?' Ben de derim,

'Madem bana uymaz, askılar için mi diktin bunca urubayı?'

Gız, başlar gülmeye, 'Yoh!' der 'Böyle bayanlar için.'

Dayan'ı gösterir, bene, eh, Dayan gadından mı sayılır? Memesi, götü yoktur ki! Şimdi, ben duyarım, Alman kadınları da Dayan gibiymiş. Öyledir zahar. Zaten, ben bilmem niçun Cenabı Tanrı cibil goymuş bizi! Yapıvereydi üstümüze bir gabuk, ayıbı neydi olmazdı ya! Dayan'a derim, 'Cümle yaratıkların tüyü var, saçı var niçun bizim yoktur?' Dayan der, 'Biz maymunmuşuk sonra değişmişik, insan olmuşuk!' Şimdi, ben merak ederim. Önce tüylerimiz döküldü de uruba mı giydik, yoksam, uruba giydik de, tüylerimiz mi döküldü? Sorarım Dayan'a, güler güler ama söylemez. 'Zabahtan akşama deyin okursun da, bunu bilmezsin? Eyi olmamış bu iş,' derim, 'Tüylerimiz galaydı, daha iyiydi!'"

Diana'nın, bizim Âdem ile Havva'dan geldiğimizi bilip bilmediğini sorduğumda,

"E, ben söyledim ona!" dedi, Nesibe, "ama, cahaldır, gadın! Bana der,

'Bütün bebeler kötü! Âdem bubamız yeyince elmayı, bütün bebeler kötü olmuş! İsa Efendimiz gendini öldürtmüş, Allah'ın

kullarını gurtarsın diye.' Ben bunu duymadımdı hiç! Ama derim 'Dayan, güçücük bebenin nesi kötü?' O der, "İnsandır da ondan kötü!' Şimdi, insan olanda eyisi de var, kötüsü de var he mi? Bebe kısmışının eyisi kötüsü olur mu? Dayan der, 'Hep günahkâr doğarmışız, hepimiz.' Ben hazzetmem böyle şeylerden! Şuncacık bebelerin neyi kötü? Ben de derim, Dayan'a, 'Benim bebelerim kötü değil!' Ama, o anlamaz! Der bana, 'Hem gâvur dersin bana, hem de kötü değilsin, oldu mu ya?' Derim,

'Sen Cenab-ı Allah'a iman etmez misin?' Der,

'Ederim!'

'O zaman nedir kötü olduğun?' Ama, inanmaz bana!

Derim,

'Sor bir okumuşa!'

Hocalar var, biliyon mu, eve gelirler hep. Derim, 'Sen hele bir sor onlara!' Dayan der, 'Yok, ben çok günah işledim!' Ben derim,

'Sen insan değel misin? Günah işleyecen, helbet! Tövbe et, Cenabı Tanrı, kabul eder! Fakire sadaka ver, köpeğe ekmek doğra!' Dayan der, 'Yok, öyle olmaz!' Der ki, ne yapsak etsek cehennemde yanarmışız! O zaman cenneti niçun yapmış Cenabı Tanrı, bilmem ki! Kim gidecek oraya?"

"İyiler gidecek, öyle değil mi?"

"He! Ben derim, 'Dayan, sen de temiz dini seç! Eyi gadınsın. Cenabı Allah, gabul eder seni. Cennete sen de gidersin!' derim, anlamaz! Dayan, gider cennete! Eyi gadındır, çünkü. Der bana, çocukları okula koyacak, ücretini gendisi verecek. Der bana, 'Katyuşka ile gider gelirler artık!'

Bana urubalar alır, çocukları okula verir! Cenabı Allah razı olsun, bakar hepimize! Eh, babalarından görmediklerini, Dayan'dan görmedi mi bunlar? Cenabı Allah, bırakır mı cehennemde yansın, Dayan? O hocalar, bilmem ne öğretirler ona gayrı! Gelir, gonuşur gonuşur, giderler Türkçe gonuşmazlar ki, bileyim ne söylerler! Ben derim, 'Dayan, sen, bu hocaları eyi bir dinle! Temiz dine geç!' Güler bana, 'Üzülme sen!' Derim,

Coraline

'Eh, sen de Allah'ın bir kulu değil misin? 'Hem,' derim, 'sen bana bir kelime öğretenin kırk yıl kulu olurum, he mi?'

Anlaşılan, Diana, Nesibe'ye gerçekten de okuma- yazma öğretmeye çalışmış ama başaramamıştı,

"Ahmağımdır, ben!" dedi Nesibe, gülen gözleri yine çizik oldu, "Yavaşımdır! Dayan, gösterir bana, yapamam! Der, 'Git akşam evinde yap, getir!' Ben de oğlana çizdirirdim. Zabahtan götürürüm gadıncağıza, bir sevinir, bir sevinir, garip!"

Diana'nın, Nesibe'nin çocuklarının yuva taksitlerini üstlendiğini böylece öğrendik. Günay'ın adamakıllı canı sıkıldı,

"Bir Barış Gönüllüleri operasyonu daha!" dedi, "İki gün sonra Amerika'ya dönünce, o çocuklara ne olacağını düşünmüyor bile!"

Diana ile konuşmaya niyetlendi, ama o aralar gerçekten de çok meşguldü, olmadı. Sonra bir gün, Ramize Hanım çıkageldi. Hoşbeşten sonra, (bu arada, Serap'ın hamile olduğunu da öğrendik) sözü Nesibe'ye getirdi, "Doktor Hanım," dedi, "sen, Nesibe'ye söyle, sokmasın o gâvur karısını evine! Konu komşudan duyarım, her akşam çalgısını çemenini toplar, Nesibe'nin oraya inermiş. Bizim Nesibe görmez Abdullah nasıl bakar karıya!"

"Dersleri Nesibelerde mi yapıyorlar,"

"Ne dersi!" diye tersledi, Ramize Hanım, "oturak âlemidir yaptıkları!"

"Hadi canım sen de! Dedikodudur!"

Ramize Hanım bu olasılığı düşünmeyi reddetti,

"Oğlanın zaten yarım aklı var, onu da alacak bu karı!" dedi.

Günay'ın canı sıkıldı,

"Madem yarım aklı vardı, ne diye verdiniz Nesibe'yi?"

"Biz mi verdik? 0 istedi! Kocası ölünce, bunu istedi!"

"Ne yaparsın? İhtiyar adama vermişsiniz, bıkmış kadın! Gencini istemiş."

"Eyi, eyi! O zaman çeksin bakalım!"

Abdullah'ın düzenli bir iş tutmadığını, Raşit'in onu rica minnet yerleştirdiği kapıcılıktan nefret ettiğini biliyorduk.

"Darlanıyorum, abi!" diyordu, "Hapishane gibi!" Gerçekten de, otuz metrekarelik tek bir. odada kalıyorlardı. Apartman girişinde oturacak yer yoktu. Abdullah, bulabildiği her fırsatta kaçıp balığa, balık olmadığı zaman da kahveye gidiyordu.

"Canım, efendim, çekmesin!" dedi Günay, "Niye çeksin? Peki, sen konuştuğunda ne dedi Nesibe?"

"Dayan karısı geldi miydi, Abdullah da evinin yolunu bulurmuş, öyle dedi. Maserifi de görürmüş, 'Kurarlar sofralarını, içerler rakılarını!' diyor, 'Erkek adamdır, içecek elbet!' İçecek içecek de, o karı çalar oynarmış, bizim Abdullah'a! Ahmaktır, yavaştır, bizim Nesibe! Neredendir, o kadının gavat kocası, onu da bilmem! Erkek olsun da karısını elin heriflerinin arasına bıraksın, içsin diye! Abdullah'ın aşkından çocukları da özel okula yazdırmış karı! Parasını da cebinden verirmiş!"

"Olmaz, öyle şey, Ramize Hanım, günaha giriyorsun! İyilik olsun diye yazdırmıştır. Kendi çocukları da gidiyor ya onlarla birlikte gitsinler diye!"

"Abdullah'a para da vermiş ya sandal alsın, balıkçılık yapsın diye! Bu da mı yalan? Borçmuş güya! Abdullah, balıkçılıktan anlar mı ki borcunu ödeyebilsin?"

Günay'ın duraladığını gördü,

"Ödeyemez, ödeyemez," diye kesti attı, "Nesibe, iyi adamdır, diyor ama o sakallı gâvuru gözüm tutmadı. Bizimkine sorarsan, Dayan mıdır, Ayan mıdır, nedir, onun erkekte gözü olmadığını bilirmiş de, ondan ses etmezmiş adam! Git işine dedim, bu sefer de, 'Sıkılır kadın evde bir başına,' diyor. 'Garibtir, sıla hasreti çeker!' Gelir anlattırırmış buna, güler güler gidermiş! Buna içki de içirirlermiş, biliyor musun?"

İçki meselesini Nesibe de teyit etti,

"Eh, bazen içerim be Mehmet abi!" dedi, "Hepiniz içer de, ben içmem olur mu?" Burnunu çekti, kıs kıs güldü,

"Ben de içerim biraz, sonra da bir gülerler, bir gülerler bana! Dayan der, 'Sen, konuş! Anlat!' Ben de anlatırım, o dinler. Dinler, güler! Bana der,

Coraline

'Nedir be senin bildiğin de, bana söylemediğin?' Derim,

'Bildiğim bir şey yohtur ki sana da sır vereyim be Dayan! Cahalım ben! Bilmem bir şey!'

'Şimdi hepinizden daha çok bilirsin,' der bana, 'Hocadan da çok bilirsin!' O koca pürüfüsürden daha çok ne bilecem? Dayan, inanmaz bana, 'Yok,' der, 'sen bilirsin!' Anlattırır, artık!"

Ne anlattığını ben de merak eder olduğumu itiraf etmeliyim!

"Bilir miyim?" dedi Nesibe, "Her şeyden anlatırım işte. Nevra Hanım'ı gonuşuruz."

"Nesini konuşursunuz?" diye tahrik ettim, güldü,

"Dayan, der, o Amerika'da oturmuş, uzun uzun. Çok hazzetmiş, Amerika'dan. Nevra'nın gocası, pürüfüsür, çok para kazanmış Amerika'da. Ben derim,

'Be Dayan, ne edecek bu gadın bunca donu? Çeşit çeşittir be guzum! İstanbul ahalisine sevabına dağıtırsan, her garının üç-beş donu olur gayrı!' Dayan der, 'Sen nerden bilirsin, Nevra'nın donunu? Bilmem mi? Temizliğe gitmez miyim? Nevra Hanım der, otuz beş kat çarşafı varmış, gocasının mintanları altmış. Ben derim, 'N'apar be bu adam? Hepsini üst üste mi giyer?' Dayan, bir güler bir güler bana!"

Duraladı, düşündü, başını salladı, gülüverdi,

"Amerika'da böyledir, zahar!' dedi "Herkes, çok çalışır! Zabahilen, ezanla kalkar işe gidermişmiş, bizim goca pürüfüsür! Akşam ezanı zor gelirmiş evine! Benim aklım almaz böyle iş! Onca çalışır da, don mu alır adam? Söylerim Dayan'a, o da güler gayri! Derim, 'İstemem tövbe olsun! Birini yuğarım, biri durur, iki, bir de hastalık sağlık, üç! Yeter bana! Nedir be, bir şey vardır diye ille de kullanacak mı adam?' Ama Dayan anlamaz!"

"Anlamaz, değil mi?"

"Anlamaz!" Onayladı, Nesibe. "Ama iyi garıdır. Abdullah'a der, 'Neden bakman evine, çoluğuna?' Ne bilsin Abdullah'ın başına gelenleri?"

"Ne oldu?"

"E, gözel gözel çalışırdı herif! Ta ki, adam gelsin filato istesin!"

"Ne istesin?"

"Filato istesin! Abdullah bilir mi filato, ney? Sen okumuş adamsın sen bile bilmiyorsun! Abdullah, bilir mi (kelimeyi büyük bir hazla telâffuz ediyordu!) *filato?* O da der adama, 'Bizim balıkların başı vardır, kuyrukları vardır ama filatolara yoktur!' Adam kızar, der 'Ne demek *filato*'ları yoktur, sen benle alay mı ediyorsun!' Abdullah, der 'Hayır, bizim balıkların *filato*'ları yoktur!' Derken, adam gapar bıçağı, benim herif sanır ki kesecek kendisini! Ama kesmez adam! Balıklara atlar, alır bir tanesini keser çaput gibi, baklava dilimi gibi, atar benimkinin önüne, İşte nah sana *filato?*Abdullah der 'Bu karı işi, ben balıkları çaput gibi kesemem!'

Eh, doğrudur be dediği! Çaput gibi kessin de balıkları, kenarlarına mekik oyası mı yapsın? Adam da der, 'Gayri sen bilirsin, sen kesmezsen ben de almam. Çünkü otel *filato* ister, balık istemez!' Şimdi, ne edecen kesik balığı, değil mi? Kesik olduğunda, nasıl anlayacan tazedir, değildir? Adam, demiş,

'Otel turistiktir. Turistler balığın başını kıçını görmek istemez!' Çok iyi yürekliymiş ya turist kısmısı, acırlarmış balıklara, yiyemezlermiş acımaktan!

Ben derim, 'Be, Dayan sen turistsin, bilirsin, ölü balık ölü olmaktan çıkar mı *filato* olunca?' Dayan, bir güler, bir güler, bana! Ama, eyi gadındır, hem balığın kesiğine tamına aldırmaz! Ben duyarım, Nevra Hanım dermiş, buna,

'Nedir be Dayan, bu Nesibe'yi masana oturttuğun? Gazaklarını neyini giyer senin! Çok yüz veriyorsun buna!' Dayan da dermiş,

'Demokrasi var. O da Allah'ın bir kulu değil mi?'

Eh, haklıdır be gözüm, garı! Goskoca bir hanımın masasına ben oturayım, olur mu? Sıkılırım, pürüfüsür gelince! Ama Dayan bırakmaz kalkayım! Der,

Ceraline

'Biz arkadaşık seninle! Arkadaş deyil miyik?' Sorar bana.

Ben de derim,

'Arkadaşık!'

Ne diyecen? O der,

'Sen sever misin, beni?' Ben de derim,

'He ya! Çok severim seni!'

Ne dersin başka? Hoşnutum gadından! Durmaz, gezdirir beni! Her yerleri görürüm. Öğrenirim!"

Nesibe'nin yıllar yılı oturduğu bu şehirde, "Kırk metrekare İstanbul"u oynadığını o zaman içselleştirdim.

"İstanbul'u beğendin mi, bari?"

Ciddileşti, yemenisini sıkıladı,

"Gözeldir," dedi, kararlı bir sesle, "gözeldir de, onarımsızdır, be Mehmet abi! Gün boyu Moskof gemileri geçer, geçer de seyrederler halımızı! Niçun bırakırlar geçsinler, bilmem ki! Ben derim, Dayan'a,

'Gapasalar bütün kapuları, sınırları. Biz galkınsak hep bir millet, temizlesek, paklasak etrafı, iyice. Onarsak, etsek. Sonra dizsek terlikleri hudut boyunca, gelen ayakkabılarını çıkarıp girse, Bismillah! Eh, Müslüman memleketi değil midir be gözüm, olur mu kundurayla girmek?'

Dayan bir güler, bir güler bana! Müsyü'ye de söyler. Bir bakarım, Müsyü annattırır bana! Sonra der, 'Parayı nerden bulcan? Türkiye'yi temizlemek için sabun idi, vim idi, para ister!' Goskoca memleketmiş bizimki! Ben de derim, 'Zengini vardır, Cenabı Allahıma çok şükür memleketimin! Hep bir araya gelirler, polis efendiler toplar, para mı ne lâzım!'

Müsyü dinler, dinler, 'Olur!' der, Dayan'a. Olur ya, olmayacak ne var? Cenabı Tanrı nasip etsin! Eyi adamdır, Müsyü! Çok sever Dayan'ı, çocuklarını! Üzülür hasta olduklarında! Sen bakma analığıma! Dayan geldiğinden beri, eyidir benim herif!"

"Eyidir" kelimesini tonlamasından mı, birden utanıp, yüzünü saklamasından mı anlarım bilmiyorum, ama cinsel bir şeyler ima ettiğini hissettim. Anlaşılan, doğru hissetmişim; Gü-

nay'a, Diana'yla tanıştıktan sona, Abdullah'ın "bir yanını alıp, öbür yanını bıraktığını" söylemiş, "Çürükledi her yanım! Gorkarım yine garnım dolar diye!"

"Dayan'a, der, Abdullah, 'Götür bunu berbere, kıvırtsın saçlarını seninki gibi!' Herif, ister ben de Dayan gibi olayım!"

"Peki, sen istiyor musun? Diana gibi olmak istiyor musun?"

Önce yüzünü sakladı, sonra uzun uzun düşündü,

"O garılar, Dallas'taki garılar, güzeldirler, be guzum!" dedi,

"Benim Abdullah, onlara bakar bakar, eli donuna gider." Utandı,

"Sen de erkeksin, bilirsin işte!" dedi, güldü. Gözleri çizik oldu, yine.

"Ama, onlar, Türk değil!" diye hatırlattım. Hiç duymadığı bir şeyle karşılaşmış gibi duraladı,

"Türkçe gonuşurlar!" dedi, bu defa duyduğuna inanamayan ben oldum!

"Onlar, gâvur!" dedim, sonra da seslendirme, dublaj gibi bir şeyler saçmaladım. Öylece baktı,

"He mi?"

Kavramadığını anlamak için arif olmak gerekmiyordu! Bu defa da, oyuncuların isimlerine dikkatini çektim,

"Bak, o siyah saçlı kadının ismi, 'Sue Ellen', adamın ismi 'Bobby!'

"Ceyar da var!" diye de o ekledi. "Peki, bunlar, Türk ismi mi?" Bilmiyordu!

"Bizde goymazlar ama..." dedi, İstanbul'da koyabileceklerini düşündüğünü anladım! Nesibe'nin 'Ceyar' kelimesinin Türkçe olmadığını fark edecek donanımı yoktu! Ses uyumundan mı anlayacaktı, sözlükten mi bakacaktı? Dizinin geçtiği mekânları da, oyuncuların kıyafetlerini de yadırgamıyorsa, ki yadırgamıyordu, Dallas'ı ya da başka bir diziyi Amerikan dizisi diye ayrıştırmasına imkân yoktu! Estetiği ile, ahlâkı ile olduğu gibi kabul ediyor, içselleştiriyordu!

Bu insanlara ne yapıyoruz biz! Bunu söylemedim,

"Peki, saçlarını kıvırtacak mısın?" diye sordum, "Gâvur kalıları gibi olmak istiyor musun?"

Coraline

Bu noktada, okuyucunun dikkatini çekerim; ben, yıllarımı, evrensel değerler, bütün insanlığın kardeşliği kavramlarını yaymaya, yüceltmeye adamış bir insanken, 'gâvur' kelimesini, belki de hayatımda ilk kez, o gün kullandım! Halkımdan birisiyle iletişim kurmak için anakronistik terminolojiye başvurmak zorunda kaldım! Rodoplu olsa, 'kirleniyorum' derdi, ben küçüldüğümü hissettim!

"Dayan, Müslüman'dan daha Müslüman'dır," diye kesti attı Nesibe.

Kendimi daha da kötü hissettim! İnsanların arasına ayrım koyan bendim, kaldıran Nesibe!

"Görmez misin, yeğenlerine nasıl bakar? Abdullah'a dedi, 'Madem, balıkçılık yapmak istersin, gel ortak olalım! Paranın yarısını vereyim bir sandal al! Üleşelim!' Abdullah da der, 'Olur!' Eh, bizde, sandalın yarısını alacak para mı var? O da gider, Raşit'e. Bana da tembihler, 'Sen, Dayan'a bir şey deme! Para bizim sansın!' Ben de demem bir şey. Niçun deyim? Adam der mi ki, 'Gocamın yarım sandal alacak parası yoktur!' Taksicilik yapaydı daha eyiydi ama adam darlanır be abi, deniz ister! Müsyü de eyi adamdır! Dayan onca para verir de, ses etmez adam!"

Nesibe konuşurken aklım, aramızdaki uçurumdaydı!

Onunla birlikteyken bir yandan da kendimi Afrika yerlilerini anlamaya çalışan Avrupalı ya da Amerikalı antropolog gibi hissediyor, yüzümde şaklayan yabancılık duygusundan nefret ediyordum! Bu kadıncağızın, benim arkadaşım, *mon frere,* benim benzerim, *mon semblable* olmasına imkân var mıydı ki, Philipp Glazebrook'a takıyordum? Dahası, üstünlük taslamıyor olmam da gerçekçi değildi, çünkü ondan daha çok şey biliyordum! Hem üstün, hem eşit olunamıyordu! O halde, ne yapmalıydım? Çekip, kendi benzerlerime duyduğum aşkı kalıp, Nesibe'ye yardımcı -tamam, benim kendi anladığım biçimde! olmaya mı çalışmalıydım?

Tüm arka-planım beni ikinci seçeneğe yöneltiyordu. *Evet,*

tıpkı Günay'ı Şafak Özden'e yönelttiği gibi!

İrkildim!

Nesibe'ye baktım, ondaki kadını görmeye çalıştım!

Günay kadar yaratıcı olabilseydim görebileceğimi anladım.

Yaratıcılık bir yana, Günay kadar çalışkan olsaydım, yani, mesela onun Şafak'a yaptığı gibi, ben de Nesibe'yi giydirip kuşatsaydım, kadınlığını tanıyabileceğim sinyalleri geliştiremez miydim? Geliştirebilirdim, tabii. Öyleyse, Günay'ı bir hödüğe kaybettim türündeki duygum da neyin nesiydi? Nesibe'ye hödük demeye dilim varmazken Şafak Özden'i aşağılamak da neyin nesiydi?

"Dayan'a derim, Nedir bu Müsyü'nün yaptığı? Niçun sınıf geçirmez bu çocukları? Zabah akşam aşındırırlar dururlar?"

Nesibe, David'den notlarını yükseltmesini isteyen öğrencilerden bahsediyordu. Anladığım kadarıyla, Pavloviç'in tek yakındığı yönü de buydu. Ama yine de hafifletici bir nedeni vardı, bu kusurunun,

"Nevra Hanım, der ki, bunlar anarşikmişler! Ondan geçirtmezmiş bizim Müsyü onlara sınıflarını! Bilmem artık!"

12 Eylül'ün en olumlu yönünün, biz devrimcilere halkımızın hakkımızda gerçekten ne düşündüğünü sorma fırsatı tanıması olduğunu düşünüyorum! Ayağıma gelen fırsatı kaçırmadım,

"Sen hiç anarşik (alın size utanç verici bir kelime daha!) tanıdın mı, Nesibe Hanım?"

"Ben değil, ama, görümcem Güllü tanıdı," dedi Nesibe,

"Güllü, hani Güllü var ya, şu sizin Tülin Hanım'ın yanında çalışan Güllü, o tanıdı." Çok komik bir şey hatırlamış gibi güldü, "Bu bizim Güllü," diye açıkladı, "bok gibi bir gadın!

Rahmetli gocası, 'bok gibi gadın' diye severmiş, ismi kalmış, bok!"

Kıkır kıkır güldü, "Onun Armutlu taraflarında gocasından galma bir evciği var, yaşar gider, ne yapsın? Bahçasında şam dudu var, elma var, erik var. Gün geçmez, Güllü bir şeyler dik-

Coraline

meşin! Maydanozları var, gülleri var, mısırları var! Zabah galkar sular, akşam sular yatar. Hiçbir yerlere gitmez, işten eve, evden işe! Niyet etmiş, ille de gocasının öldüğü odada ölecek! Çok sever idi rahmetli gocasını. Eyi gadındır, Güllü. Hepimize emeği vardır. Herkes tanır, herkes sever. Bir gün hastalansa, dört ocaktan dört kap yemek gelir. İşte öyle bir gadındır.

Şindik, bir akşam, bu anarşikler dayanır kapusuna, derler,

'Güllü Teyze, bu bahçe sana çok!' Güllü, der 'Aman oğul, nesi çok? Bahçadır işte!' Talebeler der,

'Yok, bu bahça çoktur! Biz hükümet oldukta, bunu kamulaştıracağız!"

"Kamulaştırmak" kelimesini de, "filato" kelimesi kadar güvenle kullanması şaşırttı, utanmadan sordum,

"Kamulaştırmak, ne demek, Nesibe Hanım?"

"Devlet alacak ya işte, kamulaştırmak diyorlar. Anarşikler, devlet olunca, bahçayı alacaklarmış. Öyle diyorlar."

"Anladım."

"Güllü demiş, 'Niçun alacak goca bir devlet benim bahçayı?' Onlar da demişler, 'Halk için alacak!' Eh, sindi, Güllü, halk değil mi? Anarşikler de derler, 'Doğrudur, sen halksın Güllü Teyze!' Güllü de, der,

'Eh, nedir be sizin dediğiniz? Bahça zaten bendedir be oğlum!' Ama, onlar der, 'Devlet ister senin bahçanı!' Bizim Güllü şaşar bu işe.

'Kimdir be oğlum, sizin bu devlet dediğiniz?' Anlamaz, anarşikler! Onlar derler, 'Devlet, halkın vekili! Temsilcisi!' Güllü, anlamaz, der,

'Madem, ben halkım, devlet de kâhyamdır, nerede görülmüş kâhya alsın efendisinin torpağını?'

Talebeler de, der,

'Bak, Güllü Teyze, bahçası bir dönümden az olanlar da var, sen halksan, onlar da halk!'

Eh, peki, torpağı bir dönümden çok olanlar da halk değil mi? Ama anarşikler değil derler, 'Hayır, torpağı bir dönümden

çok olanlar halk değil!' Biz, şaştık galdık bu işe! Sindik, bu anarşiklerin demesiyle, toprağı bir dönümden az olanlarla, bir dönümden çok olanlar, halk! 'Öyle mi, oğlum?' diye sorar Güllü, talebeler de der, 'Onun gibi bir şey! Bak teyze, biz halka eşitlik sağlayacağız,' derler, 'Biz halkın temsilcisiyiz.' Şimdi, madem Güllü'nün torpağı bir dönümden çok, o zaman Güllü halk değil, o zaman bu anarşikler onun kâhyası değil. Toprağı tam tamına bir dönüm olanların kâhyası! Eh, gitsin onlara kâhyalık etsinler!

'Eh, ben halk olmasam, olmaz mı?' der Güllü, ne etsin? Halk olmazsa, belli ki bahçasını almayacaklar! Onlar da derler, 'Olmaz! Sen ille de bahçası bir dönümlük halk olacaksın!'

'Len oğlum, ne istersiniz benden?'

'Sen eyisin, teyze, gimsenin sırtından geçinmiyorsun, helal ekmek yiyorsun! Onun için halk olmalısın!' Öyle derler. O zaman da bizim Güllü der,

'Sen asıl benim oğlumu göreceksin! Esas o kimseye yük olmadan geçinir. Allah'a bin şükür, sindi iki gamyonu var. Yanına işçi de aldı. Gül gibi geçinir. Bankaya para bile koyar.'

Sindi, talebeler bunu duydular ya, akşamına galmaz, kapusuna varırlar Mahmut'un, haraç isterler. Mahmut dayağı yer, bağırırmış 'Yaktın beni bok ana!' diye de, sanayide herkes kınamış, anasına söver diye!

Artık, Güllü de gitmiş, bulmuş anarşikleri, kahvede,

'Etmeyin oğlum,' demiş, 'Ben halk isem, size derim ki, Mahmut'uma ilişmeyeceksiniz!' Talebeler hâlâ derlermiş, 'Biz bunu sizin için yapacağız!' Güllü de toptan şaşırmış artık! Demiş,

'Kimdir oğlum bu toplum dediğiniz? -Bilir misin, onlar millet demezler, toplum derler!- Belki tanıdık eşi dostu bir araya goyarız da gider, deriz, bizim Mahmut'a dokunmasınlar!' Talebeler, gene de pes etmemişler,

'Senin eşin dostun sayılmaz teyze!' Şimdi, Güllü, der bana,

'Eh ben sayılmam, gonumun gomşumun hatırı sayılmaz da, kimin hatırını sayar bu sizin kâhyalık ettiğiniz toplum?'" Başını iki yana döndürdü, güldü,

Coraline

"Kenan Paşa geldi de, gurtuldu, gadın!"

Diana'nın değerlendirmesini hatırladım,

"Nesibe, başlı başına bir sevinç kaynağı!"

Ben ise, Armutlu'da bizden kimler vardı, onları düşünüyordum.

Coraline

XI

Abdullah'ın balıkçılık serüveninin son bulmasında filatodan öte sorunların olduğu kuşkusuzdu. Ancak, nedenleri ne olursa olsun, başarısızlığı Diana ve Raşit'e olan borcunu ödeyememesi ile sonuçlandı. Daha da kötüsü, iş değiştirme çabası, zaten gönüllü olmadığı kapıcılığı büsbütün ihmal etmesini getirdi. Apartman sakinlerinin kocasının açığını kapatmaya uğraşan Nesibe'ye duydukları sempati de yetmez olunca, çıkışını verdiler, oturdukları tek göz "daire"yi boşaltmaları istendi. Nesibe, "Haklıdır be gadın," diyordu, yönetici için, "Çalışmayan adama niçun versin gapıcı dayrasını?"

Abdullah'ın tepkisi bütünüyle.farklıydı,

"O orospu garı, beni çıkaramaz!"

Coraline

İzleyen günlerdeki rakı furyası, kıdem tazminatı, birikmiş izin ücretleri gibi alacakları tükenince, bu defa şiddet gösterilerine girişti.

"Islak, kanlı gözlerini üstüme dikti, elindeki ekmek bıçağını evirdi çevirdi, 'Sıkıysa gelsin, atsın!' demeye başladı," diye anlattı, Diana, "Yüzünde öyle, yarı yılışık, yarı acılı, iğrenç bir gülümseme! Çok kötü! Bir de, biliyor musun, şarkı söylemeye bayılıyor! Duruyor, duruyor inildiyor, 'Kara sevda... ıhya ıhya ıhya' ya da öyle bir şey! Zavallı Nesibe, ev bulmaları gerektiğini anlatamadı! Buna inanabiliyor musun? Çıkmazlarsa, polis eşyalarını kapının önüne koyarmış, Nevra öyle söyledi!"

Öte yandan, Nesibe, Abdullah'a bahaneler bulmakla meşguldü, "Eyi ki de gadını öldürmedi, be guzum! Zatan yattı kaç sene!"

İçinde gururlanma olduğunu sezinlediğim bir tavırla bileğindeki morluklara işaret etti, güldü,

"Çok sinirlidir be! Gızınca bir şeycikler görmez gözü!"

Adam öldürmüş olduğunu sandık, ama öyle olmadığı anlaşıldı,

"O değil, ağabeysi!" dedi Nesibe, "Kan davasından. Çoluk çocuğu vardır, yaşı büyüktür diye Abdullah yatıvermiş onun yerine! Abdullah'a düşmezdi öldürmek, onun ağabeyi vardı, o öldürdü!"

Birkaç cümlenin Diana'yı nasıl etkilediği görülmeye değerdi! Önce, Nesibe'nin kan davasına ilişkin düşüncelerini sordu,

"Niçun öldürürler, bilmem ki!" diye omuzlarını silkti kadın, "Hiç olmasa daha iyiydi ya!"

Bir başkasının yerine hapis yatmaya aklı ermedi,

"Mehmet, şaka yapıyor değil mi?"

"Hayır," dedim, "Şaka yapmıyor."

"Kan döküldü mü, kefareti ödenmeli derler," diye açıkladı Nesibe, "Ben anlamam bu işi! Ama bakarım, ödetirler adama! Devlet Baba bile intikam alır! Abdullah dururken o mu yataydı?"

Nesibe, Abdullah'ın kendisine yönelttiği şiddeti de olağan karşılıyordu,

"Çok sıkılır be adam!" dedi Diana'ya, "Dardadır, görmen mi? Golay mıdır işsiz galmak, evsiz barksız galmak! Erkektir, be guzum!"

"Ama, bütün bunları sen de yaşıyorsun!" dedi Diana, "Üstelik, evi geçindiren de sensin!"

"He!" güldü Nesibe, "Ama, ben onun gibi sinirli değilim!"

"İsa Mesih!" diye ünledi Diana, bana döndü, "Bunların kişilikleri aynı!" Kimlerden bahsettiğini anlamadığımı gördü,

"Günay Hanım'la, Nesibe!" dedi, "Aynı kuşun tüyleri!"

"Haydaaa!"

"Evet, baksana!.." diye başladı ve Şafak Özden'i dövdüğü gecenin kendi versiyonunu anlattı,

"0 orospu çocuğu elini donuma atmıştı ya," dedi, "Ben, arabadan indim, yürümeye başladım. Bir taksi bulmaya çalışıyordum, anlıyor musun? Ne kadar yürüdüm, bilmiyorum! Sonra arkamdan arabanın sesini duydum. Döndüm baktım, Şafak! Kaçmak istedim! Ama Günay Hanım arabadan indi, kolumdan yakaladı beni içeri aldı! Eve getirdi. Benim suçum da vardı, biliyor musun? Uyumamalıydım! Ama dostlar arasında olduğumu sanıyordum! Günay'ı, Şafak'ın sevgilisi sanıyordum. Bana el atabileceği asla aklıma gelmedi! Orospu çocuğu! Çok çirkindi, ama böyle şeyler oluyor işte! Beni asıl şaşırtan, Günay Hanım'dı," Nesibe'nin morarmış bileğini işaretle Günay'ı ima etti.

"Canı yanmıştı! Hepimizden çok canı yanmıştı, ama kendisini ilk o toparladı! Bana ne dedi biliyor musun? 'Son tahlilde, türdaşlarımızla paylaşmadığımız niteliğimiz yoktur,' dedi, 'Ben de kabahatliyim. Seni de, onu da koruyabilirdim!' Duyuyor musun, 'koruyabilirdim!' diyor. Anlamıyor musun, bu ikisi aynı türden kadınlar! Erkekleri önce doğuruyorlar, sonra büyütüyorlar, sonra da onlarla sevişiyorlar! Kibele gibi! Nesibe de böyle, Günay Hanım da!"

Coraline

"Ama, Günay, o gece senin arkandan italikledi," diye düşündüm, *"Ah, Mrs. Pavloviç,"* demişti, *"Sana Şafak'ın yeşil elma, kekik ve tarçın koktuğunu nasıl anlatayım?Sirkeci Garı'nda, ter içindeki başını hurcun üzerine koyup, ağlaya ağlaya uyuduğunu nasıl anlatayım? Dev gibi boyun ve olmadık giysiler ile ve yıllarca ülkemizin sorunlarının nedeni olarak gördüğümüz bir ulusun ferdini düzerek intikam almak isteyebileceğini düşündüğümü sana nasıl anlatayım? Ülkemde, kadın düzmenin, bir ceza, bir hınç almak olduğunu nasıl anlatayım? Türk erkeklerinin Alman karılarını becerdikleri zaman, onlar, yani Batılıları, 'aştıklarına', onlara 'galip' geldiklerine inandıklarını nasıl anlatayım? Bazen Şafak Özden'in beni düzerken, benim 'sınıfımı' düzdüğünü hissettiğimi nasıl anlatayım? Anlatamam ki! Nasıl anlatayım!"*

Bir an, Amerikalı kadına itiraz edecektim, sonra tekrar düşününce, durdum. Günay'ın bu konuşması, her şeyden önce bir 'anne'nin konuşması, değil miydi? Sirkeci Garı'nda hurcun üzerindeki çocuk başı, efendim, düşman gördüğü bir ulusun ferdinden alınan çocuksu intikamın anlayışla karşılanması! Bunlar, anaç tavırlar değil miydi? Kaldı ki söz konusu kadın, Diana değil de, bir Türk kadını olsaydı, Günay farklı mı davranacaktı? Açıkçası, sanmıyordum!

Diana, ne düşündüğümü söylemem için üsteledi,

"Bu konu üzerinde düşünmem lâzım," diye geçiştirdim, *"Ama, her kadın biraz böyle değil midir? Sen de değil misin?"* diyecektim, vazgeçtim, besbelli ki asla öyle olmadığını söyleyecekti.

Öte yandan, Abdullah'ın bütün bu edepsizliği yeni bir ev bulma çabasına katılmamak için yaptığını düşünüyordum. Nitekim, asıp kesmekle tehdit ettiği yönetici ile konuşmadı bile! Nesibe'nin Arnavutköy'ün tepelerinde olduğunu söylediği gecekonduya bakmadığı gibi, karısının korkaklığından olmasa, onları kimselerin evden atamayacaklarını hissettirdi. İş döndü, dolaştı, Abdullah'ın kapıcılıktan atılmasına da, kapıcı da-

iresinden çıkmalarına da Nesibe'nin sebep olmadığını,iddiasının mantık dışı olduğunu kanıtlamaya kalktığında, Abdullah'a aradığı fırsatı (bence) vermiş oldu,

"Ne bok yerseniz, yiyin!" dedi, kapıyı çarptı, _ortadan ,kayboldu adam.

Diana, Nesibe'nin maaşını artırmakla kalmadı? taşınma masraflarını da (borç!) üstlendi. Eve gerekli erzak da aynı fasıldan temin edildi. Amerikalıların, ünlü, "kendilerine yardım etmelerine yardımcı ol" ilkesi gereği, Birleşik Devletler'de iyi satacağına inanılan kanaviçe işlemelere ağırlık verildi. Birkaç hafta içinde eve bir de örgü makinesi geldi.

Nesibe'nin komşuları, başına devlet kuşu konduğunu söylediler. Gecekondudan çıkmayan Amerikalı kadının her hareketini izler oldular. Diana'nın yokuşun dibindeki çeşmeden eve su taşıdığını görenler (o yıl yine en kurak yazlarından birisini geçirmişti İstanbul) Alman gelinleriyle kıyaslar oldular. Yabancı kadınların, Türk kadınlarından daha çalışkan oldukları hususunda mutlak mutabakat sağlandı. Nesibe'nin giyiminde, Diana'ın kıyafetleri (eksikleri değil!) ile başlayan devrim, baharla birlikte gözardı edilemeyecek boyutlara vardı. Şalvar, önce bez bebek pembesi çorapla değişti, sonra çorap inceldi naylon oldu, yaza doğru toptan atıldı. Diana'ın seçtiği kılıklar komşulara, "Almışken daha doğru dürüst bir şey alsaydı bari!" dedirttirdi ama imrendirdi de! Nesibe'nin yemenisinin altına sakladığı kısa saçları, ortaya döküldü, güneşe serildiklerinde, Nesibe artık blucin giyiyordu. Bağlama dersleri, Abdullah'ın eve gelmemesine karşın, bu evde (Diana, böylece David'in de rahat ettiğini söylüyordu) devam etti. Sabri, Arnavutköy'deki gecekondunun itibarlı konuğu olmayı sürdürdü. Ünü giderek artan Ahmet Taş'ın uğradığı günler, mahalle ayağa kalktı. İç içe yaşam, Katyuşka'ya Türkçe öğretti. Küçük David, kahvedekilerin büyük keyifle bellettikleri küfürlerle herkesin eğlence kaynağı oldu. Nesibe'nin oğlanları, "hello" "good morning" öğrendiler. Mahallenin delikanlıları, "Konuş len, hadi İngilizce

Coraline

konuş!" diye dürtüştürür oldular. Bir süre sonra, Nesibe'nin başına konan devlet kuşundan, mahalleli de payına düşeni almaya sıvandı. Kanada'ya göçmek, Amerika'ya çalışan gemilerde iş bulmak, hatta kızlarını bir yabancı şirkete yerleştirmek isteyenler, bir yolunu bulup tanışmak için Diana'nın yolunu gözler oldular. Ateşlenen bir bebeğe zamanında tatbik edilen fitil, sırt ağrısının böbrek sancısı olabileceği yolunda (sonradan doğru olduğu ortaya çıkan!) bir uyarı, mide ekşitmeyen Amerikan aspirinlerinin cömertçe dağıtımı, Diana'yı, gerçek bir Barış Gönüllüsü konumuna yerleştirdi.

Bu dönemde, Rodoplu'nun rahatsızlığı, seçimlerle üst üste geldi, biz, ne onu ne de Nesibe'yi görebildik. Anladığım kadarıyla, Dekan Dülger ile Nevra Hanım da aynı dönemde uzaklaştılar. Hizmetçisinin gecekondusuna su taşıyan profesör eşi Amerikalı tanımı kolayca halleşilebilecek bir tanım değildi. İlişkilerini, mümkün olduğunca soğutmaya, ülkelerine dönecekleri güne kadar idare etmeye karar verdiler.

David'e gelince; o, karısının hemen bütün zamanını gecekonduda geçiriyor olmasını, önceleri, "Müslüman zihnini" çözmesine yardımcı olacak bir faaliyet olarak memnuniyetle karşıladı. Ancak, Diana'dan beklediği "nesnellik" zamanla kaybolmaya yüz tutunca, bu defa da karısını tanımadığı birilerine kaptırdığı düşüncesi yerleşmeye başladı. Bu duygusu, kendi mutsuzluğu ile çakıştığında, Diana'ya, gecekondu serüvenini hoş bir gariplik olmaktan çıkıp, zaman ziyanına dönüştüğüne dair telkinlerini artırdı. Profesör Pavloviç'e göre, bütün zamanını alan bu ilişkilerin Diana'nın gelişmesine olan katkısı üzerinde konuşmaya değmeyecek kadar azdı. Tıpkı, İSBF'nin kendi gelişmesine katkısının "hemen hemen hiç" olduğu gibi.

DAVID'İN İHANETİ

I

Bu dönem içinde David'in ruh halini, Geoffrey Lewis'in yazdığı bu mektuptan daha iyi nakledebileceğimi sanmadığım için olduğu gibi alıyorum. David, daha sonra mektubu bir tebliğin temeli olarak kullandı ve Amerika'ya döndükten sonra, Cord Vakfı'nın düzenlediği bir seminerde sundu.

Sevgili George,

Almanlar ve Macarlar da dahil olmak üzere, birtakım ulusların, şu ya da bu dönemlerde, dillerini yabancı etkilerden kurtarmak için, az ya da çok başarılı savaşlar verdiklerini bilirsin. Sana şu kadarını söyleyeyim ki böylesi bir savaş, dünyanın

Coraline

hiçbir yerinde Türkiye'de olduğu kadar uzun süreli ve feci başarı kazanmadı. Bunun en iyi kanıtı Atatürk'ün bizzat kendisi nin Osmanlı İmparatorluğu'nun sona ermesi ve Türkiye Cıumhuriyeti'nin kurulmasına ilişkin, 1927 yılında kaleme aldığı beyanının epeyce bir süredir anlaşılmaz olmuş olması! O kadar ki 1960'lı yılların başında, modern Türkçe'ye tercüme edilmesi zorunlu olmuş!

Bu ülkede bugüne kadar Türk dilini konu alan bir konferansa rastlamadım. Türk dilini konu alan akademik toplantıların sayısının bizde de pek fazla olduğunu sanmıyorum. Ama yapılanların çoğu Max Müller'in 1861 *Dil Bilim Tebliğleri'ndeki* ünlü pasaja atıf yapmış olsalar gerek: *Bir Türk gramer kitabı okumak gerçekten çok keyifli; insanın Türkçe öğrenmek gibi bir niyeti olmasa da keyifli. Çok sayıda gramer biçimlerinin dâhiyane sıralanması, fiil ve isim çekim sisteminin düzeni, insan beyninin tezahürünü dilde bulan muhteşem gücünün farkında olanlar için çok çarpıcı olmalı! Saygın bir oryantalistin işaret ettiği gibi, insanın, "Türkçe'nin, seçkin bilgilerin oluşturduğu bir cemiyetin uzun süreli teemmülünün sonucu olduğuna" inanası geliyor. Ama tabii, Tataristan steplerinde, fıtri yasaların veya tabiatın bütün güçleri gibi harika içgüdülerinin kılavuzluğunda bir başına dolaşan bir cemiyet, insan beyninin ürettiğini icat edemezdi.*

Gel gör ki, dostum, Türk dilinin bugünkü durumu bir *cemiyetin* teemülünün sonucu, ama öyle bir cemiyet ki, üyelerinin çoğunluğu seçkin bilgili olmadığı gibi, bilgili olanlar da şu ya da bu şekilde üyelikten düşmüşler. Türk Dil Kurumu'nda sonuna kadar kalanların hemen hiçbiri eğitimli dilbilimciler değil. Manevi liderleri de büyük Profesör Max değil, onun daha az tanınan kuzeni, George. Mentone* hakkında yazdığı kitapta, bu George A. Müller, bölge isimlerinin kökenlerini açıklamaya girişmiş, sonunda şöyle bir iddia ile ortaya çıkmıştı: "Sessiz harflerde meydana gelen değişiklik önemsizdir, çünkü etimo-

*) Fransa'nın güney doğusunda bir bölge, (y.n.)

lojide sesli harfler pek bir şey ifade etmezler, sessizler büsbütün değersizdirler."

Mustafa Kemal'in bir imparatorluğun hırpalanmış kalıntılarından modern bir devlet oluşturan bir dizi reforma girişti̇ğin den bu yana elli yıldan fazla geçti. Türkiye'yle ilgilenen hemen herkes, İslâmi yasaları temel alan Osmanlı yasalarının, 1930'larda, Şapka Yasası, Soyadı Yasası gibi, Türklerin hayatını her cephede dönüştüren İsviçre, İtalyan ve Alman kanunları ile değiştirildiğini bilir. Ama, Dil Reformu bu ülkenin dışında bilinmez, çünkü hiçbir zaman yasalaştırılmamıştır.

Türkiye'de, art arda gelen lâfazan kuşakların, art arda gelen ahmak turistlere aktardıkları, bir bilgi bütünü var. Bu bütün, mesela, Boğaz'daki karabatakların sultanların bıktıkları için boğdurulmalarını emrettiği kızların ruhu olduğuna dair bir hikâyeyi içerdiği gibi; Türklerin 1928'e kadar Arapça konuştukları, Türkçe konuşmaya o yıldan sonra başladıkları gibi başka bir masalı da içeriyor. Kendi kulaklarımla duyduğum bu hikâye, iki doğrunun birleştirilmesinden türetiliyor:

Arap-Fars alfabesinden yeni Latin alfabesine geçiş 1928'de' gerçekleşti; Arapça-Farsça kelimelerin sistematik bir biçimde atılması ve "arı Türkçe" kelimelerle ikame edilmesi, 1932'de başladı,

Osmanlı Türkçesi, imparatorluğun resmi diliydi ve imparatorluğun Türkçe'nin egemen olduğu yörelerde, kaçınılmaz olarak, edebiyat dili oldu. Türkçe, muazzam esnekliği ve ihtişamı olan bir dildi. Türklerin, İslâm dünyasını idare ettikleri altı yüz yıllık süreçte, Kuran'ın, İslâm ilahiyatının ve hukukunun dili olan Arapça'dan olduğu kadar Farsça'dan da çok sayıda kelime almıştı. Çünkü Farsça hem İslâm edebiyatının diliydi, hem de Türkler, İslâmiyet'i Farsilerden öğrenmişlerdi ve İslâmiyet'in temel kavramları Arapça değil, Farsça'ydı. Ancak, Türkler, imanda kendilerinden önce gelenlerden aldıkları kelimeleri yerlileştirmediler. Sana İngilizce'den bir örnek vermem gerekirse, mesela, biz Latince 'validus'u 'valid', 'argumentum'u 'argument' yaptık, onlar yapmadılar.

Coraline

Bundan başka, mesela, Fransızca'da olduğu gibi, Farsça'da da gördüğümüz, niteleme isim ve sıfatlarını nitelenen ismin arkasına getirme gibi birtakım sentaks kurallarını kabul ettiler. Oysa, Türkçe'de, İngilizce'de olduğu gibi, niteleme kelimeleri nitelenenlerden önce gelirdi. Aynı şekilde, sıfatların cinsiyetinin niteledikleri isimlerin cinsiyetine uygun olması gerekliliği gibi bir Arapça gramer kuralını uygulamaya koydular. Oysa Türkçe'de kelimelerin ne doğal ne de gramatik cinsiyet ayrımı yoktur. Çok sayıda Arapça ve Farsça çoğul, günlük kullanıma girmişti. İngilizce bir örnek daha vereyim: Bizim, 'valid argu ments' değil, 'argumenta valida' demek zorunda kalmamız gibi.

Netice: Osmanlı Türkçesi, klasik İslâmi eğitim avantajından mahrum çoğunluk tarafından kolayca anlaşılamıyordu. Daha da kötüsü, eğitim görmüş olanların hemen hepsi, yazı dilinde kullandıkları kelimeleri ve sentaksı günlük dile geçirdiler. Ancak, on dokuzuncu yüzyılın ortalarında gazeteciliğin yaygınlaşması ile birlikte, tiraj artırma gayretleri, yazılı dilin sadeleştirilmesini getirdi. Yüzyılın sonunda, 'valid arguments' aşamasına gelinmemişti, ama hiç değilse 'valid argumenta' deniyordu. Yine de, hemşerin, M.A. Hagopyan, 1907'de yazdığı, Osmanlıca Türkçe Konuşma-Gramer kitabının 215 sayfasını Türkçe'ye ayırırken, 161 sayfa Arapça-Farsça gramer eklemek zorunluluğunu hissetmişti.

1908'de, Sultan Abdülhamit'in despotizmine son veren Genç Türk ihtilali, kendi despotizmini getirdi. Chesterton'un* mısralarını hatırlıyorum:

"Bize, güçlü ve güzel yeni yasalardan söz ediyor,
Ama hiçbiri bizim sokakta konuştuğumuz gibi konuşmuyor."

Yine de, değişilmez sanılan şeylerin değişime karşı aşılı olmadıkları ortaya çıktı. 1911'de, Selanik'te, sevilen genç yazarların yazılı ve sözlü dilin yakınlaşmasını telkin ettikleri, *Genç*

*) Gilbert Keith Chesterton, İngiliz denemeci, romancı, şair, eleştirmen, 1847-1936 (y.n.)

Kalemler adlı bir dergi yayımlanmaya başladı. Ancak, bunlar da Arapça-Farsça çoğulları gibi, Türkçe'ye alenen yabancı eklentilerin atılması hususunda müteredditiler. Okumuşlar, ayrıcalıklı konumlarından vazgeçmeye henüz hazır değillerdi, ama sular yükseliyordu.

Mustafa Kemal'in sınırsız enerjisi ve organizasyon dehası olmasaydı, yerel direnişçiler, ülkeyi 1918 mütarekesinden sonra Anadolu'nun muhtelif parçalarını işgal eden müttefik ordularından kurtaramazlardı. Aynı şekilde, dillerini daha çok Türkçe yapmak isteyen entelektüellerin arzularını fiiliyata geçiren de o oldu. Entelektüel kelimesine dikkatini çekerim, çünkü ülke nüfusunun beşte dördü, mevsimleri değiştirmeyi ne kadar düşünürlerse, Türkçe'yi değiştirmeyi de o kadar düşünecek olan köylülerdi.

Bu süre zarfında, Mustafa Kemal'in Türkçe'de uzmanlaşma süreci de tamamlanmıştı. Kendisi yetenekli bir hatipti; sarmal ve melodik Osmanlıca'dan, özgür ve çelebi günlük dile kadar, lisanın sunduğu bütün imkânları sonuna kadar kullanıyordu. Ancak, İslâm'ın etkisi altına girdikleri günün, Türkler için kötü bir gün olduğuna inandığı için, dildeki Arabi ve Farsi unsurlara içerliyor, bunları azaltma kararı alıyordu. 1924'te, Yakup Kadri, Halk Partisi gazetesinde, "dil meselesini çözmek" için, ünlü edebiyatçılardan oluşan bir akademi kurulmasını öneren bir dizi makale yazdı. Mustafa Kemal'in tepkisi, "Ben Türkçe'yi bu adamların elinden kurtarmaya çalışıyorum, sen gidiyorsun tam ters yönde bir hareket başlatıyorsun. Bu da yetmiyor gibi, kendi kuşağının yazarlarını reddediyorsun. Oysa, bugünün ve yarının Türkçesini yaratacak olanlar sizlersiniz. Senin düşündüğün türden bir akademi, dili, Osmanlıca klişelere hapsetmekten başka işe yaramaz," oldu. O, her şeyden önce, Arapça-Farsça alfabenin değişmesini istiyordu. Bunu, 1928'de başardı. İki yıl sonra, Türkçe'nin tarihi ve zenginliklerini anlatan kitabının kısa önsözünde, şu kehaneti yaptı,

"Topraklarını ve bağımsızlığını koruyabildiğini ispat eden

Coraline

Türk ulusu, dilini yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmalı dır."

1 Eylül 1929'da, Milli Eğitim Bakanlığı'nın emriyle, okullarda Arapça ve Farsça okutulmasına son verilmişti. 12 Temmuz 1923'te, Mustafa Kemal Türk Dil Cemiyeti'ni kurdu. Cemiyet'in ilân edilen amacı: "Türk dilinin güzelliğini ortaya çıkartmak, onu dünya dilleri seviyesine çıkartmak."

Şimdi, sevgili dostum, Türk milleti seferberlik ilân etti cümlesini sakın mecaz sanma! 1933 yılının başında, her ilde ve her ilçede, vali ya da vali yardımcılarının başkanlığında, yerel ve merkezi yönetim temsilcileri, öğretmenler ve askeri eşhastan oluşan komiteler toplandı. Bu komitelerin görevi yörelerinde kullanılan Türkçe kelimeleri derlemekti. 1934 yılının başında, Başkent'e gönderilen liste sayısı 130 bini buldu! Aynı süreçte, akademisyenler sözlükleri ve eski metinleri, yeniden hayata geçirilebilecek kelimeler tespit etmek amacıyla taradılar. 125 bin adet liste de onlar çıkardılar. Bu listelerden, 7 bin 572 kelime seçildi!

Öte yandan her gün radyo ve gazetelerde bir düzine 'yabancı' kelime ilân edildi ve halktan bunları ikame edecek Türkçe kelimeler önermeleri istendi. Bu egzersiz 640 yeni kelime ile sonuçlandı. Konuşma dilinde ya da eski metinlerde uygun karşılık bulunamadığı zamanlarda, reformcular, var olan köklerden ve son eklerden yeni kelimeler üretmeye koyuldular. Fransızca *şimendifer,* "demiryolu" oldu. Mustafa Kemal, *mevzu*'nun karşılığını bizzat kendisi buldu: "Konu". Şimdi, *mevzu,* Arapça'da konulmuş anlamına geliyor, Latince *subjectum* kelimesinin çok eski bir tarifi. *Konu* da *mevzu* kelimesinin tarifi: Fiil kökü, *kon-,* 'konmak, yerleşmek', artı, daha önce kimsenin bu kökle kullanmayı düşünmediği isim yapıcı sonek!

Kemal'in sağ kolu İsmet İnönü, "anane" kelimesinin yenisinden sorumlu. O da, *görenek* kelimesinin son ekini, *-enek* 7 alıyor, bunu "gör" fiil köküne değil de, "gel" fiil köküne ekliyor, oluyor *gelenek. Gelenek* 'in Arapça *anane* 'yi çok geride bıraktı-

ğını söylemeliyim. Şimdi, tabii, dilin değişmesinin gerektiğini kabul edersek, bu tür kelimeleri iyi huylu uydurmalar olarak kabul edebilir, en kötü ihtimalle, reformcuların aşırı yaratıcı olduklarını söyleyebiliriz. Mesela, ben İSBF'de izlediğim bazı uydurma çabalarını da böyle görüyorum: *Kompüter* yerine, *bilgisayar* diyorlar ki bence bu, hem *kompüterden* hem de daha eskiden kullandıkları *elektronik beyin*'den daha anlamlı. Öte yandan, habis uydurmalar da var.

"Erkek fazileti" karşılığı olarak kullanılan eski bir kelime vardı, *erdem*. "Adam" anlamına gelen, "er"e, az rastlanan bir sonek olan *"-dem"* ilave edilerek yapılmıştı. *Erdem,* dört yüz yıllık uykusundan, Arapça *"fazilet"* kelimesinin yerini almak için uyandırıldı'. Bu arada, bir de, günlük konuşmada kullanılan *yön* kelimesi vardı ki, bunun da *istikamet* kelimesinin yerini alması istendi. Her iki durumda da niyet iyi. Ama bir de, Arapça *usul* kelimesini kullandıkları, Fransızca *method* kelimesi var. Bunun Türkçe karşılığını bulmak gerektiğinde, görünüşte, *erdem*'in son ekini aldılar, *yön* kelimesine eklediler ve *yöntem* oldu. 'Görünüşte' diyorum Aziz George, çünkü vicdanen eminim ki bu *yöntem* kelimesinin ikinci hecesi, aslında Fransızca, *systeme,* İngilizce *system* kelimelerini ikinci hecesi. Şimdi, eğer benim vicdanen emin olmam, senin açından değersiz bir şüpheden ibaretse, o zaman sana bir başka gerekçe göstermeliyim: Osmanlıca, *kıyas-i mukassem,* "dilemma". Bu kelime de *ikilem* oldu, *iki* ve Fransızca *dilemma*'nın *lem*'i. Yaratıcılıklarına yüksek not, dilbilimsel haysiyet için sıfır. Şu anda kullandıkları kelime bu: *İkilem,* "dilemma"nın karşılığı arı Türkçe bir kelime!

Şimdi sana bu tür yaratıcılığın dillerini çok seven Türkler (mesela, Dr. Günay Rodoplu; bu hanımdan sana daha sonra bahsedeceğim) üzerindeki etkisini nakletmeye çalışayım. Farz et ki biz İngilizce'den yabancı kelimeleri silmeye kalkıştık ve mesela *faculty* gibi kelimenin saf İngilizce karşılığını arıyoruz; *ease* veya *easiness* kelimelerini alıyoruz ve *easehead* diye bir

Coraline

kelime üretiyoruz.* Veya, *corporation* kelimesinin yerine arı İngilizce body kelimesi ile *Christendom* kelimesinin son ekini birleştirip, *bodydom* yapıyoruz.** Sonra da basında, bundan böyle BBC'nin, BBB, British Broadcasting Bodydom olduğunu ilân ediyoruz.

Türkiye'deki yabancıların dikkatini çeken bir kelime de "okul". Bu kelimeyi halktan birisi, mektep karşılığı olarak önermiş, ama *okula şeklinde: Oku fiil* kökü ile *la* sonekinden oluşturduğunu söylemiş. Şimdi, tabii, *la* diye, bir sonek yok. Sanırım, Mustafa Kemal bu nedenle *okul'u* tercih etmiş. Son elli yıldır, Türk çocukları buraya gidiyorlar. Reformculara, bu okul kelimesinin nasıl olup da Fransızca *ecole* kelimesine bu kadar benzediğini sorarsan, tesadüf diyorlar. Meslektaşım, G. L. Lewis, daha açık yürekli, "Oh! Hayır! Bu kelimeden asla söz etmeyiz!" diyor. (1981'de kaleme aldığı, *Türk Dil Reformu Üzerinde Düşünceler* isimli tebliğinde yazdı da!)

Dil Cemiyeti'nin kabul ettiği kelimeler basıldı ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okullara dağıtıldı. 1930'da, basının kullandığı dilin yüzde 35'i arı Türkçe kelimelerden oluşurken, bu oran 1933'te yüzde 44'e, 1936'da yüzde 48'e çıktı. Okullara ve gazetelere ulaşanlar (bazıları hevesle, bazıları mecburen) bu kelimeleri benimsediler. En muhafazakâr ebeveynler bile, çocuklarına o gün *mektep*'te ne yaptıklarını soramaz oldular, çünkü çocuklar *okul*'da olduklarını iddia ediyorlardı.

Her ne kadar Türkçe âşıkları dil reformunun sonuçlarına içerliyorlarsa da, bence, Mustafa Kemal bilimsel terminolojiye ilişkin bir şeyler yapılması hususundaki ısrarında haklıydı. Bilimsel terminoloji hemen tümüyle Arapça, Arapça olmayan

*) Kelimelerin orijinal Latince anlamları olan, 'iktidar yapma gücü', 'engelsizlik' ve 'ilahilik' kavramlarını bir araya getirerek üretilen anlamsız bir kelime. (y.n.)

**) Aynı şekilde, bugün anonim şirket anlamında kullanılan bir kelimenin Latince anlamından (cismanileşme, bedene dönüşme) yola çıkarak, bunun yerine, 'beden' kelimesine 'Hıristiyanlık'ın sonekini ekleyerek yapılan anlamsız düzenleme, (y.n.)

birkaç kelime de Farsça'ydı. Bizim hekimlerimiz ve avukatlarımız da benzer bir durumdalar, ama onlar, Latin ve Yunan terminolojileriyle, habeas corpus'ları, oesophagus'larıyla mutlular, çünkü bu kelimeler İngilizceleştirileli çok oldu. Ama, bu Türkçe'de böyle değil.

1936-37 kışında, Mustafa Kemal bu mesele ile bizzat ilgilenmeye karar verdi. Geometrinin unsurları hakkında isimsiz bir kitap yazdı. Ve bu kitapta tek bir Arapça ve Farsça kelime kullanmadı. Bazı kelimeleri, Batı dillerinden ödünç aldı: Mesela, *silindir.* Ona göre, bu Farsça *üstüvane* 'den daha iyi bir kelimeydi, çünkü bir kere, kelimenin sesinden arı Türkçe olmadığını belirtecek bir tonlama yoktu, ikincisi, halk bu kelimeye aşinaydı, çünkü daha önce silindir şapka, asfalt makinesi kavramlarına alışıktı.

Mustafa Kemal, üçgen, beşgen gibi şekillere de isimler buldu. Arapça, *müselles,* 'üç' sayısından, 'üçgen'; *müsemmen,* 'sekiz' sayısından, 'sekizgen' oldu. Peki, gen soneki nereden çıktı? 'Octagon'un, 'gon'undan! Şimdi bazıları, gen sonekinin eski bir Türkçe kelime olan ve geniş anlamına gelen *gen* olduğunu söylüyorlar. Hatta, Arapça *umumi* kelimesinin yerini alan 'genel' kelimesinin de böyle türetildiğini söylüyorlar. Eğer bu doğruysa o zaman *el* sonekinin Fransızca, *culturel* kelimesinden alındığını kabul etmek zorundalar. Ama, Dil Cemiyeti'nin sözlükleri, *kültür* kelimesinin Fransızca olduğunu kabul ederken, *kültürel* kelimesinin Türkçe olduğunu söylüyor, çünkü *el* Türkçe'ymiş! Mamafih, bir meslektaşım, önümüzdeki yıllarda kibarlık edeceklerini, bu iki kelimenin kökenini de Fransızlara bağışlayacaklarını söyledi. Yine de *el*'in Türkçe olduğu hususunda ısrarlı. Delil olarak da, güzel kelimesini teklif ediyor. Tabii, daha henüz kimse, bu sonekin bir sıfata takılmış örneğini gösteremedi. Bu bakımdan, ben *genel* kelimesinin, Avrupalı "generalin, Türkçeleştirilmiş yankısı olduğunda ısrarlıyım.

Öte yandan, "halka ait" anlamında, *umumi'nin* yerini, *kamusal* aldı. Sondaki bu, *-sal,* bir başka tekinsiz fenomen. Arapça,

Coraline

sıfat soneki *-i*'nin yerine (mesela, *tarihi.* Garip değil mi, bugüne kadar kimse *tarihin* yerini alacak bir kelime önermedi!) kullanılıyor. Fevkalade su götürür bir savunması var: *Tarihsel* henüz savaşı kazanmış değil, *tarih* direniyor. *Kamu*'ya. gelince, bu halk demek. On sekizinci yüzyıldan beri kullanılan bir kelime, ama, Pehlevi'den ödünç alınmış! Açıkçası, *umumi* Arapça ise, ki öyle, *kamu* da Farsça. Aynı şekilde, reformcular *şehir* kelimesini Farsça olduğu için bırakmışlardı, ama *kent* de Türkçe değil, Sogdian, yani yeryüzünden kalkmış bir İran lehçesi. *Kamu* kelimesine karşı değilim (*kent*'ten hiç hazzetmediğimi söyleyebilirim!). Anadili İngilizce olan birisi olarak, benim için, bir dil, başka dillerden kelime alabilme yeteneği kadar büyüktür. Söylemeye çalıştığım, reformcuların yenilik arzularının ve bazı durumlarda da, varlıklarına ve Dil Cemiyeti'nden aldıkları maaşlara gerekçe üretme gayretlerinin esiri oldukları.

Cumhuriyet'in, büyük sloganı, *Hâkimiyet Milletindir* sloganıydı. Arapça kökenli *hâkimiyet* gitmek zorundaydı; bunun yerine Türkçe *egemenlik* kelimesini pişirdiler. *Egemenlik*'in şüphe uyandıracak kadar *hegemony'ye* benzediğini düşünebilirsin. Çok sayıda Türk de öyle düşündü. Ama, reformcular, hakarete uğramış gibi reddettiler: Sondaki, *-lik,* isim sonekiydi; *egemen*'in ege'si "lord" anlamına gelen eski bir Türk kelimesi - ama değildi, aradıkları kelime "ige" olmalıydı. Bunu geçelim; *-men* diye bir sonek olduğu doğru ama bu sonek *barmen*'deki *men* gibi bir fail bildirmezdi. Hadi bunu da geçelim. *Millet*'in yerine getirdikleri, *ulus,* Moğol telâffuzuydu, Türkler, *ulus* derlerdi.

Değişim şehvetinin son kurbanlarından birisi de *bütün!* Bu kelimenin yerini alan *tüm* (TRT'ye borçluyuz!) Türkçe'de on beşinci yüzyıldan beri kullanılıyor. Arapça ve bütün değil, *kütle* demek. Bu tür şeyler de var. Tağşiş, saflığını bozmak, anlamındaki *katkı* kelimesi, yardım, muavenet, anlamında kullanılıyor; *tağşiş*'in karşılığı yok. (Belki, bunun üzerinde düşünmek istersin! Belki de, reformcular Türkçe'yi tağşiş ettiklerini unut-

turmak istedikleri için, kelimeyi yok ettiler! Buna ne dersin?) Hiçbir kabahati olmayan *istemek* fiili de gitti, şık Türkler, istemek yerine *dilemek'i* tercih ediyorlar. (Bunu da düşünün!)

Bu, "değişmiş olmak için değişmek" politikasının sonucu olarak, Dil Cemiyeti, muhaliflerinin alay etmek için ortaya attıkları saçmalıkların -*ulusal düttürü, gökgötüren konuksal avrat* bunların en ünlülerinden! Düşün bakalım, ne demek olabilirler! -kendilerinden kaynaklanmadığını ispat için uğraşmak zorunda kaldılar. Dil Cemiyeti imalatının bu saçmalıklardan hemen ayrılacağını düşünürsen yanılırsın, sokaktaki Türk için birinin ötekinden farkı yoktur. Gerçek gülünç ise, gülünç bir taklidin, gerçek değil taklit olduğunu nasıl anlayabilirsin?

Mustafa -Kemal değil, bizim dekan- yeni dile 'Esparanto' diyor. Ama, bunu derken, düşündüğü Esparanto'nun yapaylığı; yoksa Esparanto'nun ne kadar düzenli bir dil olduğunun farkında değil. Reform öncesi Türkçesinin kelimeleri herhangi bir başka dil kadar tutarsızdı; mesela, uluslararası üç kelime, 'geography', 'geometry' ve 'geology', 'Türkçe'de *coğrafya, geometri, jeoloji.* Bunlar, halen kullanılıyor ve kimse sorgulamıyor. Türkçe'nin yeniden yapılanması, hiçbir zaman bir masterplan doğrultusunda ele alınmadı. Yeni kelime imalatı için birtakım yöntemler ortaya kondu, ama hiçbirisi genel kabul görmediği gibi, devletin kesintisiz desteği diye bir şey de yoktu. Yine de herkes, bu yeni ulusal oyuna katılmak, kelime-yapmayı denemek istedi.

En çalışkan ve en başarılı kelime yapımcılarından birisi, 1957'de, 59 yaşında ölen Nurullah Ataç isimli bir adamdı. Mesleği, Fransızca öğretmenliğiydi -Fransızca'yı kendi kendisine öğrenmişti-, daha sonra da Cumhurbaşkanı tercümanlarından birisi oldu. İcatlarından bazıları zekiceydi ve pek çoğu yerleşti. Mesela *içtenlik* bunlardan birisi. *İçten* kelimesine isim soneki ekleyerek üretmişti. Kelimenin İngilizce karşılığı 'fromheartness' olabilir. Bir başka kelime, *karabasan.* Bu iki kelime tuttu, insanlar bunları kullanırken köklerinin yapay olduğunun farkına varmıyorlar. Ama Ataç'ın, Türklerin tüylerini ayağa kaldıran pek çok imalatından birisi de *doğa.* Doğa, Arapça, *tabiatı* yerinden etti. Başarısızlıklarından bir diğeri de *inkılap* yerine önerdiği *devrim.* Türklerin yüzde 99'u tarafından kullanılıyor olmasına rağmen, ben başarısızdır diyorum, çünkü *inkılap* muğlak bir kelimeydi ve hem 'reform' hem de 'ihtilal' anlamına geliyordu. *Devrim* de öyle. Bence, Ataç, iki kelime imal etmeli, ihtilali reformdan ayırmalıydı.

Coraline

Dil Cemiyeti, 1940-50 yılları arasında altın yıllarını yaşadı. 1945'te, Halkçı Anayasa, yeni Türkçe'ye çevrildi; Kanun-i Teşkilat-ı Esasiye, Türkçe, *ana* ile Moğolca *yasa* kelimelerinden oluşan *anayasa* oldu. Belki, insanlar yeni metni eskisinden daha iyi anlıyorlardı ama muhafazakârlar hiçbir şeye kızmadıkları kadar kızdılar. 1950'de seçimleri kazanan Demokrat Parti'nin politikası, kitlelere istediklerini vermekti. Seçimlerden az sonra, Dil Cemiyeti'nin bütçesi kısıldı, daha sonra da lağvedildi. Ama, bu sonu geldi demek değildi, çünkü Atatürk'ün vasiyeti doğrultusunda mirastan pay almıştı. Yalnız, maaşlı kelime üreticileri, mamullerini okullara doğrudan sevk edemiyorlardı. 1952'de, Anayasa'nın Osmanlıca metni geri geldi. 1946'da, basın dilinin yüzde 57'si arı Türkçe iken, 1960'ta bu oran yüzde 51'e düşmüştü. Aynı yıl, Demokratların devrilmesiyle, yıldızları yine parladı. 1960 darbesinden hemen sonra, Dil Cemiyeti'nin bütçesi geri geldi. 28 Ocak 1961'de, bütün bakanlıklara gönderilen bir tamimle, Türkçe karşılığı olan yabancı kelimelerin kullanılması yasaklandı. Bu egzersiz, Temmuz 1961 Anayasası'nın dilinin ne olacağını söylüyordu: Türkçe.

Yetmişli yılların ortalarında, basının kullandığı dilin yüzde 70'i, sahici ya da yapay Türkçe kelimelerden oluşuyordu; bazı yayın organlarında oran daha yüksekti, mesela, *Cumhuriyet* yüzde 90'ın üstüne çıkıyordu. O noktada okurların sözlüğe uzanmaktan ya da spor sayfalarına dönmekten başka çareleri yoktu.

Yetmişli yılların siyasi çatışmaları, Dil Cemiyeti düşmanlı-

ğının tırmanmasına sebep oldu. Aşırı sağcılar, Cemiyeti, Türkiye Türkleri ile Orta Asya Türkleri arasındaki farklılıkları artırmaya çalışan bir hıyanet odağı olarak gördüler. Cemiyetin Türk dilini sürgit bozması ile, Troçki'nin sürekli devrim teorisi arasında paralellikler kuruldu. Bazıları, dil devriminin amaçlandığının, yani entelektüellerin dili ile kitlelerin dilini birleştirmek hedefinin, tam tersini gerçekleştirdiğini, uçurumun daha da derinleştiğini söylüyorlardı -bu suçlama kolay cevaplanacak bir suçlama değil!

Reformların sıradan Türklerin konuşmasını nasıl etkilediğine gelince; İzmir'deki bakkal, Ankara'daki bahçıvan, Bebek'teki kapıcı yirmi beş-otuz yıl önce konuştukları dili konuşuyorlar. Ara ara yeni kelimelerden birini kullandıklarında, "tırnak" içine aldıklarını duyar gibi oluyorsun. Bazen, yeni kelimeyi, ikame etmesi plânlanan eski kelime ile beraber duyuyorsun. Abdullah, bizim kapıcı, *örneğin, mesela* diyor. Geçen gün yaşlıca bir şoförün arabasına bindim. Adam, Türkiye'de ne yaptığımı sorunca, Dil Reformu ile ilgilendiğimi söyledim; hiç duymadığını söyledi, bir tek Türkçe vardı ve değişmiyordu. *Dil* kelimesini değil de, *lisan* kelimesini kullanıyor olması dikkatimi çekti. "Peki, ya *mühim* yerine kullandıklara, *önemli* ne olacak?" diye sordum, "Aynı şey, değil!" dedi, "Çok farklı! Mesela, şu bina için belediye sağlam değil, tamir edilmesi *önemli* dese, bu demek ki, beş-on yıl içinde tamir görmesi lâzım. Ama, *mühim* derlerse, hemen yarın tamir edilmesi gerekir." Besbelli ki, onun nazarında Arapça kelime daha etkiliydi ve *önemli*'nin yapay imalat olduğunun farkında değildi. Her dil, bir kabuller bütünüdür. Dillerle meslek olarak ilgilenenlerin dışında, kabulün bin yıl mı, bir hafta önce mi yapıldığı önemli değildir.

Atatürk'ün mirasçısı bir tüzel kişilik olarak, Dil Cemiyeti'nin hayatı garanti altındadır, asla lağvedilemez. Edilmedi de. Ama, devralınabilir. Nitekim, Başbakanlığa bağlı Atatürk Dil, Kültür ve Tarih Kurumu diye yeni bir yapılanmada yaşatılacağına (eritileceğine!) ilişkin tasarılar var. Tasarı, Cemiyet'e du-

Coraline

yulan nefreti açığa çıkarıyor. Konuşmacılardan birisi. "Yıllar dan beri dilimize ihanet ediliyor," dedi. Bir başka ilginç cümle, "Dilimizi yoluk tavuğa döndürdüler!"

Profesyonel refomcuların sonu gelmiş gibi görünüyor. Ama, insan, muhalifleri dinlerken yelkovanı geri çevirmenin imkânı olmadığını anlıyor. Osmanlıca terminolojinin geri gelmesini savunan kimseye rastlamadım! Zehra gibi radikal bir Müslüman bile çok geç olduğunu kabul ediyor. Ama, iş teknik olmayan kelimelere gelince kavganın sürdüğünü görüyorsun. Pek çok Türk benimle hemfikir olmayacak, ama ben yine de inandığımı söylemeliyim. Şöyle ki, Atatürk hayatının sonlarına doğru, teknik terminolojinin değiştirilmesinin doğru olduğunu, arı Türkçe kullanımının teşvik edilmesi gereğini savunmuş, ama zamanın saygı kazandırdığı kelimelerin sözde Türkçe karşılıklarını dayatmakla yanlış yaptıklarını söylemişti.

Bugüne gelince; bir yanda, aralarında, yeni kelimelerin pek çoğunun dilin kurallarını ihlal ettiğini kabul etmekle birlikte, reformların bütünüyle doğru olduğunu söyleyenler; öte yanda da bütün bu oluşumdan nefret edenler! Buna karşın, Türkiye'de yeni üretilen kelimeleri kullanmayan tek bir yaşayan Türk yok! Bu iddiamın ispatı, bugüne kadar basında ve diğer yayınlarda gördüğüm anti-reform makalelerden hepsinin yeni imalat kelimeleri kullanıyor olmaları. Bu durumun da iki temel nedeni var. İlki, 25-30 yıl öncesi Türkçesini genç okurların anlamamaları. İkincisi, anti-reformcuların kullandıkları kelimelerin yeni üretim olduğunun farkına varmamaları!

Anti-reformcuların bir iddiası da, çocukların ebeveylerinin dilinden anlamaz hale gelmiş olmaları. Bence bu mübalağalı. Katyuşka'nın okulda başına gelen (bir Türk anaokuluna gittiğini yazmıştım değil mi?) karmaşık bir olayı anlatışını hatırlıyorum; şöyle bitirmişti, "Anlıyorsun değil mi, aslında olay, öteki türlüydü ya da, siz büyüklerin dediği gibi, *vice versa"* Kişinin tanıdığı kelimeler, kullandığı kelimelerden her zaman daha fazla. Zaten dinleyici, karşı tarafın kullandığı bir kelimeyi bil

miyorsa bile anlamını konuşmanın bütününden çıkarabilir ya da sorabilir, değil mi?

Yabancılar -mesela bizim Profesör Sernea!- Arapça ve Farsça kelimelerden kurtulan Türklerin, şimdi de Fransızca ve İngilizce kelimeler kullanmaya başladıklarını söylüyorlar. Geçenlerde, bir turizm acentesinin eleman arama ilanına rastladım: Genç, çalışkan, *dinamik* ve *prezantabl* elemanlar arıyorlardı. Bazı Harvard profesörleri gibi, yabancı dil bilgilerini göstermek için, 'İranlı' yerine 'Farsi' diyen Türkleri bir yana bırakırsak bu eğilimin iki nedeni var. Birincisi, Türkler, kendilerini Batı medeniyetine adadılar. Tıpkı, atalarının kendilerini adadıkları İslâm medeniyetinin dillerini kullandıkları gibi, onlar da Batı medeniyetinin dillerini kullanıyorlar. Bu arada, belirteyim, *merci* düştü! Reformcular, *teşekkür* ederimci muhafazakârlarla, işçi sınıfı (ve askeri!) *sağol*'cuları ayrıştırdılar; *sağol* kazandı! *O.K.* de itibar kaybetti, yerini *oldu!* aldı. İkinci neden, daha saklı bir neden. Türkler, çevreden duydukları Arapça ve Farsça kelimelerin umarsız biçimde demode kelimeler olduğu duygusuyla büyürler, ama seslerini veya şekillerini beğenmedikleri için yeni kelimeleri kullanmayı da içlerine sindiremezler.

Bir an için, 'nakletmek', 'münasebet tesis etmek', 'hikâye etmek', 'izah etmek', 'açıklamak', 'ifade etmek', 'tavsif etmek', 'tersim etmek' gibi kelimelerden yoksun bırakıldığı, 'söylemekle' yetinmek zorunda kaldığını düşün!

On dokuzuncu yüzyıl reformları konulu bir sempozyum düzenleyen bir grup İSBF öğretmeniyle unutulmayacak bir gece geçirdim! Grup başkanı, muhterem bir emekli profesör, açılış nutkunu hazırlıyordu ve genç öğrencilerle ilişki kurabilmek adına en modern kelimeleri kullanmaya çalışıyordu. Zo! Yaşlı adam o arkaik ve saray Türkçesiyle ne söylemek istediğini anlatıyor, diğerleri de uygun yeni Türkçe *sözlükler* öneriyorlardı. Bir ara, *modern* kelimesi hakkında uzun bir tartışma oldu. Yaşlı adam, *asri*'nin eski moda olduğunu biliyordu ama yerine ne kullanacağını bilmiyordu. Bir-iki kişi, *çağdaş'ı* önerdi; diğerleri, *çağdaş*'ın *muasır* karşılığı olduğunu söylediler. Sonunda, *modern*'i, modern olarak bırakmaya karar verdiler.

Coraline

Yine, İSBF'de bir sosyal antropologun, 'Farklı Zihniyetler ve Kültür' adlı konferansına katıldım. İlginç bir konuşmaydı, ama mesajdan çok ortam ile ilgilendiğimi itiraf ederim. Daha başlangıçta, konuşmacı, yerel kültürlerle, evrensel kültür arasında bir çizgi çizdi. 'Evrensel'i ifade etmek için önce *külli* ile başladı; dinleyicilerin kıpırdandığını fark etti, anlamadıklarını ya da anlardılarsa bile onaylamadıklarını sezdi, bu defa da *tümel*'i kullandı. Ters yönde ama eşit derecede bir mırıltı daha yükselince, *üniversel*'i denedi, o da olmayınca, *genel* dedi. Aklına, daha sonra soru-cevap sürecinde birisinin kullandığı *evrensel* kelimesi gelmedi. Ama, bu çatışmadan sonra, konuşmacı, her kavram için üç kelime kullanmaya başladı. Mesela, 'causality' kavramını ifade etmek için, Osmanlı/Arapça, yeni Türkçe imalat ve Fransızca kelimelerin üçünü birden kullandı, *illiyet/nedensellik/causalite.*

Tıbbi terminoloji bir o kadar karışık. Öz-Türkçe terimlerin toplandığı bir lügatça var ama pek az kullanılıyor. Çocukların doktoru, *stroması ödemli endometrium dokusu* diyor. Bu cümlede ('enkdometrium tissue with oedematousstroma') sadece birkaç sonekle, "doku" kelimesi Türkçe. Diagnosis'in karşılığı Arapça *teşhis.* İmalat Türkçe, *tanımak* fiilinden *tanı* üretmiş ki 'ı' sık rastlanan bir sonek olmaktan çok uzak. Ama, David'e bir patoloji raporunda (önemli bir şey değil!) *teşhis, tanı ve diagnos* kelimelerinden üçünü birden gördüm.

Eski kelimelerin hemen hepsinin ölüp gittiğine, yeni kelimeler kalacağına göre, Türkçe'nin geleceğine ilişkin ümit var mı? .

Bu mektubu, Türklerin işler ters gittiği zaman kendilerini rahatlamak için kullandıkları bir cümleyle bitirebilirim, *Bu da geçer yahu!* Ama doğrusu bu durumda emin değilim. Onun için, Günay Rodoplu'nun önerdiği gibi kitaptan (Zeki Kuneralp adında bir diplomatın hatıraları) bir pasajla bitireyim:

"Bu kitapta kullandığım dil hakkında bir şeyler söylemek isterim. Bunun için okurlarımın affına sığınırım, ama konu benim için önemli. Görüleceği gibi, Osmanlıca ile yeni Türkçe'yi aynı cümlede birlikte kullanmaktan kaçınmadığım gibi, karşılığını bulamadığım durumlarda Batı dillerinden bir kelimenin Türkçeleştirilmiş biçimini kullanmaktan da kaçınmadım. Kökeni ne olursa olsun, düşüncemi en iyi yansıtan kelimeyi kullandım... Dilin, bir amaç değil, bir araç olduğunu çoğu zaman unutuyoruz. Mesela, Öz-Türkçe'ciysek ve söylemek istediğimizi ifade eden Öz-Türkçe bir kelime bulamıyorsak, ilgisiz kelimelere yeni anlamlar yüklüyor, sırf sosyopolitik inançlarımız izin vermiyor diye kullanabiliceğimiz Arapça, Farsça veya Batı dilleri kökenli kelimeleri reddediyoruz. Böyle yapmak suretiyle, hem dilimizi zayıflatıyoruz, hem de nüansları siliyoruz. Vuzuh ve serahat ortadan kalktığı gibi, dilin tadı da yok oluyor. Oysa, bir dil ne kadar çok kaynaktan beslenirse, o kadar müessir, renkli ve bereketli olur."

"Amin!" demekten başka ne ekleyebilirim ki!

Bütün bunların benim hayatımı nasıl etkilediğini bir sonraki mektubumda anlatacağım, sevgili Kevorkian.

Sürgündeki dostun, David.

Coraline

II

David'in, Profesör Kevorkian'a yazdığı mektupta bahsettiği konferans, sosyal-antropolog Doç. Dr. Hüseyin Ilgaz'ın konferansıydı. İstanbul'un ender güneşli kış gününden yararlanmak isteyen Pavloviçler, o akşamüstü buluşup Köprüaltı'na gitmek için sözleşmişlerdi. Diana, İSBF'ye çıktı. Epeydir görmediği kampus binalarına bakınırken, orada olduğunu fark eden bir öğrenci yanaştı, David'in Dekan Dülger'in yanında olduğunu söyledi, odanın yerini göstermeye talip oldu,

"Profesör Pavloviç konferanstaydı, ama odasına dönmedi. Mustafa Hoca ile beraber."

Diana'nın, lâf olsun diye sorduğu, "Konferans nasıldı?" sorusuna, dudak büktü delikanlı,

"Eh fena değildi!"

Ancak söyleyiş tarzı, pek kötü bir konuşmayı dinlemeye zorlanmış, dahası zorlayanlara fena halde içerlemiş gibiydi. Diana, daha fazla bir şey sormasa daha iyi olacakmış duygusu na kapıldı. Delikanlı sessizleşti, sessizliğini Dülger'in kapısına gelinceye kadar da sürdürdü.

"Burası!"

İçerde, Mustafa Dülger, Diana'yı abartılı bir memnuniyetle karşıladı,

"Mrs. Pavloviç! Nasılsınız?"

David, Dekanlık katını kolay bulup bulmadığını sordu.

Diana, çok nazik bir genç adamın yol gösterdiğini söyledi,

"Sizinle birlikte konferanstaymış, ama korkarım pek memnun kalmamış!" Bunun üzerine iki erkek birbirlerine baktılar, David,

"İşte, ben de bunu demek istiyordum, Mustafa!" diye bastırdı.

"Ilgaz'ı dinlemediler bile! Ne düşündüklerini sorduğum zaman, tebliğin içeriği hakkında değil konuşmacı hakkında ne düşündüklerini söylediler. Ilgaz'ın gerici olduğuna karar vermişlerdi. Sen de oradaydın, adam siyasi tercihlerine dair tek kelime olsun etmedi! Nasıl böyle bir sonuca vardıklarını sorduğum zaman, cevapları 'Besbelli!' oldu. Kullandığı dilden anlamışlarmış. Muhtemelen, partiyi 'külli' diye başladığı zaman kaybetti!"

Dülger, Diana'ya döndü,

"Kocanız beni çok zorluyor," diye şaka ile karışık dert yandı, "Türkiye'de olduğunu anlamamakta ısrar ediyor!" Tekrar, David'e döndü, ciddileşti.

"Bak, David, öğrencilere nüfuz etmek istiyorsak, bizi reddetmemelerini istiyorsak, kullandığımız her kelimeye dikkat etmek zorundayız. Şöyle anlatayım, 1973'te bu okulda bir araştırma yaptık. Tesadüfi örnekleme ile saptadığımız, 328'i erkek, 214'ü kız, 542 öğrenciye, basından seçtiğimiz yedi adet

Coraline

paragrafın, bir bütünüyle Oz-Türkçe, bir de Osmanlıca ağırlıklı versiyonunu verdik. İçerik aynı, kullanılan kelimeler değişik, anlıyor musun?"

"Evet?"

"Paragrafları okumalarını istedik. Okudular. Sonra, bu paragrafların yazarı hakkındaki -dikkatini çekerim, paragrafların içerikleri değil- yazarları hakkındaki düşüncelerini sorduk."

"Paragraflar anonim değil miydi?"

"Tabii, anonimdi! Onu anlatmak istiyorum! Alt alta yedi kısa paragraf! Yazarı belli değil. Biz, öğrencilerden bu paragrafları okuduktan sonra şu tür sorulara cevap vermelerini istedik:

Bu paragrafın yazarı,

(a) Her cuma namaza gider Evet ( ) Hayır ()

(b) Cami yaptırma derneklerine yardım eder Evet () Hayır ()

(c) Okul yaptırma derneklerine yardım eder Evet () Hayır()

(d) Bildiği yabancı dil Arapça'dır Evet () Hayır()

(e) Bildiği yabancı dil İngilizce'dir Evet () Hayır()"

"Öğrencilerin, siyasi eğilimleri neydi?"

"Direkt olarak sormadık, tabii, ama şöyle söyleyeyim, yüzde 74 kadarı, *Yeni Ortam, Cumhuriyet* ve *Milliyet* okuyorlardı. O yıllarda, bunların solcu olduklarını varsayabilirdin, yüzde 7'sine tarafsız diyebilirsin."

David, sözünü kesti,

"Hürriyet, Günaydın okurları?"

"Evet! Çok çabuk öğreniyorsun! Değil mi, Mrs. Pavloviç,

David çok çabuk öğreniyor?"

Diana, gülümsemekle yetindi, David içini çekti, kaşları kalktı,

"Tanrı bilir, öğrenmeye çalışıyorum," diye söylendi.

"Geri kalanı, *Tercüman, Anadolu, Orta Doğu* okuyanlardı. Bunların da sağcı olduklarını varsayabilirsin. Şimdi, bulduğu-

muz şu: Cinsiyetleri ve siyasi tercihleri ne olursa olsun, öğrenciler kahir ekseriyetle, yeni Türkçe'yi çağdaş, eski Türkçe'yi geleneksel zihniyetin tezahürü olarak görüyorlardı. Aynı şekilde, cinsiyetleri ve siyasi tercihleri ne olursa olsun hemen hepsi, kelime tercihine bakarak, yazarın, kadın-erkek ilişkileri, din, milliyetçilik, evrensellik gibi paragraflarda yer almayan konularda bile ne düşündüğünü anlayacakları kanısındaydılar."

"Bunu anlamaya başlamıştım," dedi David, "Demek ki, ister yeni, ister eski Türkçe olsun, kelimeler bir taraftan anlamlarını kaybederlerken, öte yandan yeni siyasi mesajlar yüklenmeye başlıyorlar. Mesela, *framboise,* 'ahududu'nun Fransızcası olmaktan öte bir anlam taşıyor; 'Tanrı' da 'Allah'tan farklı, Öyle mi?"

"Evet. Bir meslektaşımız, 'proletaryayı provoke' etmeyi plânlarken, 'fukura-ı kasibeyi tahrik' ettiği için yuhalanmıştı!" Uzun uzun güldü!

"Anlıyorum," dedi David, yüksek sesle düşünür gibi, "Yazarın kelime seçimi, okuruna fazladan bir sosyo-politik mesaj veriyorsa, metnin içeriğinin marjinalleşmesi kaçınılmaz olur. Okur, söylenen ve hatta söylenmeyeni kendi inancı doğrultusunda yorumlar; yani iletişim imkansızlaşır. Rasyonel eleştiri ortadan kalkar."

"Durum, aşağı yukarı bu," dedi Dekan. Sıkılmış gibiydi.

"Mustafa, farkındasın değil mi? Bana, şimdiki araştırma yöntemimi kullanamayacağımı, tamamen değiştirmem gerektiğini söylüyorsun. İçerik araştırmasında ısrar edersem sağcı yazarları ayrı, solcu yazarları ayrı incelemeliyim! İsa Mesih! Ama bu mümkün değil!"

"En azından, bu okulda değil!" dedi Dekan Dülger sakin sakin, "Bu fakültede değil!"

Sağcı-solcu ayrımının akademik zorluğunu düşünen David, Dülger'in bunun da ötesinde bir kısıtlamadan bahsettiğinden şüphelendi,

"Bu okulda değil, demekle ne kastediyorsun?"

Coraline

"İSBF'de yapamazsın, izin vermezler!"

"Ne demek istiyorsun?"

"Tebliğleri solcu sağcı diye ayıramazsın! Yazarların başlarına iş açılır!"

"Ne demek istiyorsun?" diye sordu David, yeniden.

"YÖK," dedi Mustafa Dülger piposunu yakarken, "siyasi tercihlerinin sicillerine işlenmesini istemezsin, değil mi?

Devlet memurları olduklarını unutma!"

David Pavloviç, hemen hiç yapmadığı bir şeyi yaptı, sövdü.

"Shit!" dedi, "Affedersin Dülger, ama bugüne kadar böyle aptalca bir şey duymadım!"

Dülger, Diana'ya döndü,

"Size Türkiye'de olduğunu unuttuğunu söylemiştim, değil mi?"

Diana, kocasının bir çare düşündüğünü görebildiğini anlattı,

David'in gözleri bir sağa bir sola gidip geliyordu. Sonunda, uzlaşmaya karar verdi,

"Peki öyleyse, öğretim üyelerinin makalelerini değil de, devlet memuru olmayan yazarların makalelerini inceleyeyim."

"Mesela?"

"Mesela, sütun yazarları, yorumcular; onların yazıları."

"Onu nasıl yapacaksın?"

"Niye? Gazete almak yasak değil, değil mi? Kütüphanede eski nüshaları da bulabilirim."

Dülger, başını salladı,

"Üzgünüm, David," dedi, "izin veremem! Anlaşana, bu, fakültenin politikaya karışması demektir! Basın bizi topa tular! Manşetleri görebiliyorum, 'Amerikalı profesör Türk basınının zihniyetini araştırıyor'!"

Profesör Pavloviç, işte o zaman patlamıştı,

"Senden izin istemiyorum, Mustafa!" diye bağırdı, "Sana söylüyorum! Hepsi bu!"

Dülger, yine sakindi, Diana'ya döndü,

"Bak ne diyeceğim," dedi "Neden malzemeyi toplayıp, araş tırmayı Amerika'ya döndüğünde tamamlamıyorsun? Orada, Har vard Üniversitesi Yayınevi'nden çıkarırsın. Daha da etkili olur."

"Önerin için teşekkürler, ama ben Cord Vakfı ile senin fakültenin anlaşması gereği buradayım. Bu, ortak bir proje!"

"Sen söylemezsen, ben de söylemem!" dedi Dülger,

"Diana da söylemez öyle değil mi Diana?"

David o kadar şaşırmıştı ki ne diyeceğini bilemeden, öylece duruyordu. Dekan, sükûtunun ikrardan gelmiş olduğunu sanmış olmalıydı,

"Bitirince bana bir nüsha gönder, yeter!" dedi, "Bir de, önsözüne bir teşekkür düşersen, fakültemiz Amerika'da da tanınmış olur!"

Diana, Türk Dil Reformu meselesini o gün öğrendi. David, fevkalade sıkılmıştı, araştırma imkânının ortadan kalktığını söyledi.

"Hiç yolu yok mu?"

"İsa aşkını Diana! Sürgit mecaz kullanılan bir ülkede insanların gerçek düşüncelerini nasıl anlayabilirim!"

Diana, yüreklendirmeye çalışmıştı,

"Belki de o kadar kötü değildir!" diye Diana'yı taklit etti,

"Bir düşün, Türklerin kafa yapısını çözmek için kelime çağrışım testi yapıyorum!"

"Bakalım, affedersin! Seni izleyemiyorum!"

Kadının yumuşak sesi, David'i kendisine getirdi, özür diledi,

"Çağrışım testini bilirsin; hani sujeye bir kelime söylersin, bu kelimenin çağrıştırdığı ilk kelimeyi sana söylemesini istersin: Mesela, *cennet* dersin, *Hawaii* der."

"Veya *Kemer."*

"Veya Kemer veya *huri!* diye onayladı, David "Bu test, kişinin saplantılarını ya da düşünce yapısını öğrenmemize yardımcı olur. Kişi sayısını artırdıkça toplumun düşünce yapısını saplarsın." Duraladı, "Seni sıkıyor muyum?"

Coraline

"Tabii ki hayır! Bak, Türklere en az senin kadar ilgi duyuyorum, unuttun mu?"

"Affedersin," dedi David, yine masasına döndü birtakım notlar çıkardı, "Bak, burada, sana bir örnek. *'Ölü sayısının artacağı umulmuyor.'* Ne demek bu? Ölü sayısının artmayacağı *tahmin ediliyor* mu demek, yoksa insanlar ölü sayısının artmasını *ümit etmiyor* mu demek? Ölü sayısı artsa, iyi olur diye mi düşünüyorlar?"

"Oh, David!.."

"İşte böyle!.." dedi David, sıkıntıyla! Daha sonra, Diana'ya bu muğlaklığa dil reformunun neden olduğunu anlattı.

"Şimdi, mesele, dildeki muğlaklığın düşünce yapısını ne kadar muğlaklaştırdığını anlamakta! Türkler, acaba, berrak düşünebiliyorlar mı? *İlliyet* meselesini çözebildiler mi?"

"Sence nasıl?"

"Bilemiyorum," dedi David, "Ama mesela," yine masasına döndü, birkaç ev ödevi aldı, Diana'ya uzattı, "özet çıkarmadıklarını biliyorum. Bunlar, kitap raporları. Öğrencilere verdiğim okuma listesinden, kitap özetleri. Yapamıyorlar, Diana! Anafikri saptayamıyorlar, ehem-mühim sıralaması yapamıyor, metindeki özgün düşünceleri fark edemiyorlar."

Diana, elindeki kâğıtlara baktı,

"Niye böyle bir işe kalkışmışlar, acaba? Dil Reformu gibi bir işe yani?"

"Ah! Yeni bir şey değil! Yakın zamana kadar Doğulu ülkelerin eğitimli sınıflarına mensup kişiler, yazıda kullanılan sözcüklerin ayağa düşmemiş, günlük konuşmada hırpalanmamış, edebiyatın haysiyetine uygun sözcükler olması gerektiğini düşünürlerdi. Mesela, İsrail, İbranice'yi diritmeyi başardı! Mesela, Yunanlılar! Geçen yüzyılda, Yunan entelektüelleri klasiklere sahip çıkma kampanyası açtılar. Bunu yaparken, eski Yunanca kökenli olduğunu iddia ettikleri kelimeleri dirilttiler veya yeni kelimeler imal ettiler. Tıpkı Türkler gibi, onlar da, günlük kelimelere dahi alternatifler önerdiler. Bu imalatı ısrarla

yerleştirmeye çalıştılar. Mesela, tramvaya, *trothidromos,* yani 'tekerlekli araç yolu' derlerdi ki, hiçbir Yunanlı toramdan baş ka kelime kullanmaz. Mesela, şemsiye, *ombrella* iken, *aieksiv-rohi* oldu, yani 'yağmurdan koruyan'. İşin garibi, 'ombrella' Yunanca kökenli bir kelimedir, *Omuros* yani 'yağmur' kelimesinden türer! Bunun gibi bir şeyler işte! On dokuzuncu yüzyıldaki milliyetçilik akımlarının tezahürleri!"

"Ya kitleler? Kitleler nasıl aldı?"

"Yani," dedi David, omuzlarını silkerek, "aydınlar genellikle sokaktaki adamın bir tür desteğine sahip oluyorlar! Anladığım kadarıyla, sokaktaki adam ne kadar az anlarsa, o kadar yüceltiyor. Luke'un demesiyle, 'sokaktaki adam, *Mezopotamya* sözcüğünden müthiş keyif alan yaşlı kadınlar gibidir.'

Uzun sözün kısası, balım, benim araştırma, kaput!"

"Hâlâ anlayamıyorum," dedi Diana, "Eğer, Dil Devrimi milliyetçilerin eseriyse, Orta Asya'dan neden kaçınıyorlar? Neden, Eren, Akdeniz diyor? Neden bir üçüncü kimlik bunalımı yaratılıyor?"

"Sana bir sürprizim var! Dil Devrimi'nin yandaşları, milliyetçiler değil, ilerici solcular, balım!"

"Neden ama?"

"Osmanlı olan hiçbir şeyi istemiyorlar!"

"Ama, David, bütün o müzeler! Ele gelir bir şeyleri varsa, o da Osmanlı!"

"Biliyorum!"

"Shit!" dedi Diana, "Biz Orient'e yaklaştıkça, Orient daha da Doğu'ya mı çekiliyor, nedir? Geçen gün, Nevra, 'Ne varsa Hint'te var!' diyordu. Mesih'i aramaya kalksa, korkarım o da Hindistan'a gidecek!"

"Bunu çok sevdim!" diye ünledi David, 'Biz Orient'e yaklaştıkça, Orient daha da Doğu'ya mı, çekiliyor nedir!' Bir yere not etmeliyim!"

"O gün, Eminönü'ne gitmenin hiç de iyi bir fikir olmadığını düşünmeliydim," diye anlattı Diana, "David, altüst olmuştu. Eminönü de nasıldır, bilirsiniz!"

Coraline

Bilmiyorduk, tabii.

"Ben hep Eminönü'nün havasında bir tedirginlik, bir hırçınlık, itimatsızlık ve genel bir husumet hissetmişimdir. Bu beni tahrik eder. Ama korkarım David için öyle değil. David, kendisini tehdit edilmiş hissediyor."

"Tehdit mi, dedin?"

"Evet. Belki de Yahudi arka plânındandır, ama mesela para verdiği dilencinin arkasından güldüğünü görünce perişan oluyor! Sevilmediği, aptal yerine koyulduğu duygusuna kapılıyor ve duygudan nefret ediyor! Türkler insanı nasıl seyrederler bilirsin! Gözleri yapışır kalır. Bence çocuksu bir merak bu. Ama David düşmanlık gördüğünü söylüyor. 'Bu ülkede kendimi hiç olmadığım kadar Amerikalı hissediyorum,' dedi, 'Ve bundan hiç hoşlanmıyorum!' Bu duyguyu belki de kendisinin yarattığını söyledim."

"Yok, hayır!" dedim, "Türkler, o kadar Türk ki, ister istemez öyle oluyor!"

"Türkler, nasıl 'O kadar Türk'oluyor?"

"Yani! Sizin kendinizi beğenmiş ve küstah olduğunuzu düşünüyorlar."

"Aradığı kelime, 'güvenli' olabilir mi?" (Bu, Günay'dı.)

"Ben öyle derdim," dedi Diana, "Ama, David, en azından o gün öyle düşünmüyordu. Her şeye takıyordu, anlıyor musun? Köprüaltındaki o turist kahvesine oturduk, David, etrafına bakındı, bana döndü, bu şehrin Boston'dayken hayal ettiği şehir olmadığını söyledi. Ben de, Bezlett'in ya da Allom'un gravürlerinin hiç değilse bazılarını görmeyi ummuştum, ama David bize anlatılagelen medeniyetin kalp olmasından ürktüğünü söyledi."

Rodoplu, acıyla bana baktı, ama konuştuğunda sesi buz gibiydi,

"Öylemi?"

"Evet! 'Etrafına bak,' dedi, 'Bu insanlar sana farklı bir medeniyetin insanları gibi görünüyorlar mı?' Sana, benim ne gördüğümü söyleyeyim, Orta Avrupa'nın bir çeşitlemesi,"

"Giysileri? Giysilerinden, öyle değil mi?"

"Aynen!" dedi, Diana, Rodoplu'nun doğru tahmin etmiş olmasından etkilenmişti, "Anlıyorsun değil mi, Batılı olmaya Batılı, ama elli yıllık bir moda koleksiyonunun şurasından burasından çekilip alınmış gibi. David, Gerome'un o muhteşem harem kadınlarını, atlas kaftanlı yeniçerilerini nereye sakladığınızı merak ediyordu. Ve, çocuklar, Batılılaşıyor olmanız da onu ilgilendirmiyordu, anlıyor musunuz? Sonra, ondan hiç ummadığım bir oyun oynamaya başladı. Çevredekileri yeniden giydirme oyunu."

Günay'la ben birbirimize baktık.

"Yan masada yaşlı bir adam oturuyordu," diye sürdürdü, Diana, "Gülünç olacak kadar ciddiydi. Nargile içiyordu. David, bana, adama bakmamı söyledi,

"'Başındaki şapkayı çıkar, otuz- kırk santim uzunluğunda bir külah giydirdiğini hayal et,' dedi. Ben de öyle yaptım.

'"Şimdi, külahın etrafına bir-iki tane ipek çevre sar. Şu Topkapı Müzesi'nde gördüklerimizden.' Sardım.

"'Başının dikleştiğini görebiliyor musun?'.

"Elbette görebiliyordum, başını dik tutmasa, külah düşerdi!

'"Şimdi, o zavallı ceketi, gömleği at, yerine bol, pembe bir mintan giydir!'

"Adamı soymamı istiyordu. Ben de ona uydum. Pantolonunu çıkardık, el dokuması, lacivert bir şalvar giydirdik. Beline, alacalı bir ipek kuşak sardık. Kuşağın arasına, sedef kakmalı silahlar soktuk. İşlemeli cepken, desenli tozluklar, güderi ayakkabılar derken, kıyafeti tamamlandı!

'"Şimdi, nasıl?' diye sordu David, mükemmel olduğunu itiraf ettim. O zaman, söylediği daha da ilginçti,

'"Blucinli bir Katolik kardinalini kim ciddiye alır, Tanrı aşkına?' diye sordu, 'Ya da kaftansız bir Hasidi Tzadikini!'"

"David'in bizi ciddiye alması için, kılık değiştirmemiz lâzım, öyle mi?"

"Ah, evet, ama onu anlamaya çalışmalısınız! Türkleri sevmek istiyor!"

Coraline

"O niye?"

"Sevmiyor olmaktan nefret ettiği için! Tembeldir. Sevmemek ona çok zor gelir! Ama, bütün gün onu kızdırcak olaylar yaşıyor. Lokantada, önüne tabakları fırlatan garsona kızıyor. Türklerin, isimlendiremediği bir tavırları olduğunu bu tavrın geçmişini yadsıdığını söylüyor. Sizi hiç bir zaman tanıyamayacağını, dost olamayacağını sandığını söylüyor. Gözlerinizin ardına geçemiyormuş."

"Doğrudur," dedi Günay, *biz italikleriz.* "Ama, David'i rahatlatacaksa, ona söyle, sadece o değil, Türklerin gözlerinin ardına ben de geçemiyorum."

Diana, bunu bir nezaket cümlesi olarak aldı, biz de üstüne varmadık.

O güne ilişkin bize söylemediği şeyler vardı, mesela, David, bu kadarla kalmamış,

"Onlara baktığımda dar, parlak, ucuz giysilerini görmekten nefret ediyorum," demişti, "Hantal ellerinin Batı yapısı kasetçalarları kurcalamalarını seyretmek, garip bir tecavüz edilmişlik duygusu veriyor. Müzik düşkünlükleri başka bir ülkede olsa hoş bir tutku olarak görülebilirdi, burada sinirime dokunuyor. Türk televizyonundaki besili Farah Fawcettlerden hoşlanmıyorum. Ama yine de bu ülke kendimi keşfetmeme yarıyor. Ve, gariptir, Batılılaşmanın bu kadar pahalı olacağını düşünmemiştim!"

"Bu arada anlaşılması güç bir şey daha oldu," diye sürdürdü Diana, "Şimdi, hemen bizim masanın yanında ayakkabı boyayan on iki-on üç yaşlarında bir çocuk vardı. Bir ara, o kadar yaklaştı ki, uzaklaştırmak istedim, elimi başına koydum, belli belirsiz okşadım. Çocuk, yerinden zıpladı, belli ki, hiç okşanmamıştı! Döndü baktı, bizi gördü, sigarasını ağzından çekti, çapkın çapkın sırıttı. İnanabiliyor musun? Sonra, ayakkabılarıma hamle etti, boyamak istiyordu. Ama, ben, lastik ayakkabı giyiyordum. Bozuldu, bozulunca da etrafındakilere benim ayakkabılarımı işaret etti, bir şeyler söyledi. Hep beraber gül-

meye başladılar. Utanç vericiydi. David, ne yapacağını bilemediği için onlara katılırmış gibi yaptı. Hemen yanıbaşımızdaki motorda halat bağlayan bir delikanlı, David'e el salladı, bir şeyler söyledi, ben sadece 'Mösyö' kelimesini duydum. Sonra aniden hava değişti, az önce giydirdiğimiz yaşlı adam sertçe bir şeyler söyledi. Sustular. Derken, şef garson, çocuğun koluna yapıştı, ayağa kaldırdı, ensesine bir tokat patlattı! Kahvenin dışına sürükledi! Bu arada da çocuk, haykırıyordu. Herhalde küfrediyordu. Kaldırıma savrulduğunda, komi, arkasından oraları temizlediği saplı süpürgesini fırlattı, ama gülerek, değmeyecek şekilde! David, süpürge fırlatma işinin bizim yararımıza bir gösteri olduğunu söyledi. Bence de öyleydi.

"Her şey o kadar ani cereyan etti ki, biz ne olduğunu anlamadık bile! Zavallı, David, şoke oldu! Bir yandan gülümsüyor öte yandan da garsona, 'Biz kalkıyoruz, hesabı verir misin?' sinyali vermeye çalışıyordu. Şimdi, şefgarsonun geliş biçimi de başka türlü bir şeydi! Bir eli arkasında. Waldorf-Astoria metrodoteli gibi yaklaştı, 'Yes, sir?' dedi. İyi mi? Sanki az önce çocuğun ensesinde o korkunç tokatı patlatan o değilmiş gibi gülümsüyordu, sahtekâr! Parayı ödedik, bizi kapıya kadar geçirdi, taksi isteyip istemediğimizi sordu.

'"Good-bye, Please, come again!' Ayrıldık! Eğer, siz Türkler hakkında bir şey öğrendimse," diye sürdürdü, Diana, "çok öfkeli insanlar olduğunuzu öğrendim! Ne zaman patlayacağınız da belli değil! Bu şiddet beni korkutuyor! Ama, David, benden daha zor durumda. Onun için endişeleniyorum."

Coraline

III

David'in, *"İsa Mesih! 'Müslüman' bulamıyorum!"* gerekçesi ile adını "Çağdaş Türk Zihniyeti ve Rasyonalizm" şeklinde değiştirdiği projesinin gelişmesini yakından izledim. Daha doğrusu, yakınına düştüm! Şöyle ki, nicedir derslikten çıkıp müzikli toplantılara dönen gecelerden birinde, David'in çalışma masasının üstünde özenle kesilmiş bir kupür yığınağı gördüm. Dikkatimi çekti, çünkü bunlar da tıpkı Rodoplu'nunkiler gibi -ama çok daha düzenli!- sütun yazılarıydılar. Profesör, döneminin altı büyük gazetesi, *Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Günaydın, Tercüman ve Güneş'te* devamlı yazan kırk üç yazarın bir aylık (Aralık) yazılarını toplamış, yazarları numaralamıştı: (1) Bekir Coşkun, (2) Yılmaz Çetiner, (3) İlhan Bardakçı, (4) Nazlı

Ilıcak, (5) İlhan Selçuk, (6) Oktay Akbal, (7) Hasan Cemal, (8) Uğur Mumcu, (9) Müşerref Hekimoğlu, (10) Talat Halman, (11) Mustafa Ekmekçi, (12) Yavuz Donat, (13) Orhan Duru, (14) Attilâ İlhan, (15) Mehmed Kemal, (16) Rauf Tamer, (17) Osman Kibar, (18) Altan Öymen, (19) Altemur Kılıç, (20) Örsan Övmen, (21) Burhan Arpad, (22) Prof. Fahir Armaoğlu, (23) Erdoğan Alkin, (24) Öztin Akgüç, (25) Metin Toker, (26) Haldun Taner, (27) Rüştü Şardağ, (28) Mümtaz Soysal, (29) Mükbil Özyörük, (30) Haluk Ülman, (31) M. Ali Birand, (32) Yalçın Doğan, (33) Oktay Ekşi, (34) Teoman Erel, (35) Necati Zincirkıran, (36) Refik Erduran, (37)Mehmet Barlas, (38) Ergun Göze, (39) Selçuk Erez, (40) Hasan Pulur, (41) Nezih Demirkent, (42) Çetin Altan.

Yığının yanında kalamozaya benzer bir büyük defter vardı. O gece, David gelip de toplantı dağıldıktan sonra, Diana'nın kahve teklifini kabul ettim. Profesörle konuşmak, ne yaptığını öğrenmek istiyordum. Daha önce naklettiğim gibi, David'in Türk üniversitelerinin bilimsel üretimini araştırma malzemesi olarak kullanması, Dekan Dülger tarafından fiilen yasaklanmıştı. İlk plânını değiştirmek zorunda kalan David,

"İki aşamalı bir proje uygulamayı düşünüyorum, Mehmet Bey," diye açıkladı, "Öncelikle, Türkiye'nin gündemini tespit edeceğim. Bu gördüğünüz kupürlerde işlenen konular bu amaca hizmet edecek. Daha sonra, makalelerin üstünden giderek, gündemdeki konuları nasıl incelediklerini, metodolojilerini saptayacağım."

Sözünü kestim,

"Türkiye'nin gündemini sütun yazarlarının saptadığını mı düşünüyorsunuz?"

Meleksi meleksi güldü,

"Neyi ima ettiğinizi biliyorum, efendim," dedi, terbiyeli bir sesle, "Hayır, Türkiye'nin basın dışında oluşan bir başka gündemi olduğunun farkındayım. Bunun ne olduğunu bir sonraki aşamada saha çalışmasıyla saptamaya çalışacağım."

Coraline

"Demek, hâlâ, Doğulu kafasının peşindesiniz?" dedim, David, teslim olduğunu belirten bir hareketle, "İsa Mesih! Müslüman bulamıyorum!" dedi.

Gülümsüyordu, ben de uzatmak istemedim.

"Nasıl bir yol izlediğinizi açıklamanızı istesem, sizi sıkar mıyım?"

"Asla! Asla!" diye ünledi, "Bilakis, memnun olurum. Belki beni uyarmak istediğiniz birkaç nokta çıkar!"

Bilim adamı heyecanını görebiliyordum. Yerinden kalktı, masasındaki konular teker teker sıralanmıştı. Buna göre, 1-31 Aralık tarihleri arasında yayımlanan köşe yazılarında 381 konuya değinilmişti. Günlük ortalama konu adedi 12.2, her bir sütun yazarının bir ayda işlediği ortalama konu adedi ise 8.6'ydı. David bu hesabın 'konuların tekrarı' anlamına geldiğini söylüyordu. Yazarlar, hem kendilerini, hem de diğer sütun yazarlarının daha önce ele aldıkları meseleleri tekraren yazıyorlardı. *Türkçesi, herkes hep aynı şeyleri yazıyordu!*

"Uzmanlaşma eksikliğinden kaynaklandığını düşünüyorum," dedi David.

Yazarların birbirlerine atıf yapıyor olmalarını da uzmanlaşma eksikliğine bağlıyordu. Şöyle ki, bir ay boyunca işlenen 381 konunun 16'sı, sütun yazarlarının birbirlerine yaptıkları göndermelerden oluşmuştu. David'e göre, toplamın yüzde 4'üne tekabül eden bu rakam dikkat çekecek kadar yüksek bir orandı.

"Saptayabildiğim kadarıyla makalelerin asgari yüzde dördü ikinci elden bilgi üzerine yapılanmış," dedi ve gülümsedi, "Bazen üçüncü el de olabiliyor!" *Türkçesi, birbirlerinden apartıyorlardı!*

Bu bulgunun bir telmihi de, Türk basınında, Ortadoğu dillerini bilmeksizin Ortadoğu uzmanı olan Profesör Sernea'nın sorununa benzer bir sorun olduğuydu. Yani, meselenin aslına hâkim olamayan yazar, güvendiği bir arkadaşının yazısından alıntı yaptığı için, konu bir yandan da yanlışların belirleyici ay-

rıntılarını kaybederek kabalaşıyor, diğer yandan da yanlışların 'bilgi' haline dönüşmesi ihtimali büyüyordu.

"Mamafih," diye gülümsedi, Profesör Pavloviç, "bu suretle, Türk gazetecilerinin iç-çevresini öğrendim."

Bir liste daha çıkardı, bu listede de, en çok gönderme yapılan gazetecilerin listesi vardı.

"Şimdi, bakalım," dedi "İlhan Selçuk! Aralık ayı içinde, Oktay Akbal ve Mustafa Ekmekçi kendisinden dört ayrı yazıda bahsetmişler. Sonra, Nadir Nadi. Onu da en çok Hasan Cemal ve on beş numaralı yazar, Mehmed Kemal Bey seviyorlar. Aynı sırada, Hasan Pulur da var. Onun hayranları da, yine Oktay Akbal ve İlhan Bardakçı. Teoman Erel de arkadaşları tarafından sevilen bir yazar. Onu da Öztin Akgüç ve Ekmekçi seviyor. Ama, bu Bay Ekmekçi, çok sevecen bir beyefendi olmalı. Bir ay içinde tam on üç arkadaşını sütununa konuk etmiş. Onu, Akbal izliyor."

"Günay Rodoplu, bu duruma *grup zinası* der," diye mırıldandım, *"karşılıklı hayranlık derneği!"*

"Zo!" güldü David, "Öyle der, öyle mi? İlginç bir hanımefendi bu Rodoplu!"

"Öyledir," dedim, ama birden, Günay'ı bir yabancı ile konuşuyor olmaktan mahcup oldum, konuyu değiştirdim.

Pavloviç, basının iç-çevresinin sol ve sağ diye ikiye ayrıldığını saptadığını söyledi. Birbirlerini "kollayan" sol iç-çevre yazarları listesindeki isimler, Yalçın Doğan, Yalçın Pekşen, İlhan Selçuk, Haldun Taner, Burhan Felek, Nezihe Araz, Uğur Mumcu, Teoman Erel, Hasan Pulur, Mehmed Kemal, Ali Sirmen, Nadir Nadi, İlhami Soysal, Mehmet Barlas'tı.

"Sağ" iç-çevre daha kısıtlı olmalıydı; David, sadece Ceyhan Altınyelek, Servet ve Ahmet Kabaklı'nın isimlerini tespit edebilmişti.

David'in elinde isimlerin yanına doğum tarihlerinin de ekli olduğu bir liste daha vardı: Azra Erhat, 1915; S. Eyuboğlu, 1908; Tarık Dursun K., 1935; Mehmet Başaran, 1926; Selim İleri, 1949; İlhan Berk, 1916; Cevdet Kudret, 1907; Ahmet Haşim, 1884; Tevfik Fikret, 1867; Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1864; Hasan İzzettin Dinamo, 1909; Asım Bezirci, 1927; Talip Apaydın, 1926; Fazıl Hüsnü Dağlarca, 1914; Orhan Kemal, 1914; Can Yücel, 1926; Aziz Nesin, 1915; Cemal Süreya, 1931; Nâzım Hikmet, 1901; Özdemir Asaf, 1923; Emre Kongar, 1941; Ali Püsküllüoğlu, 1935; Vedat Türkali, 1918; Oktay Rifat, 1935; Naim Tirali, 1925; Salah Yıldız, 1933; Sait Faik, 1906; Mete Tuncay, (?); Nazlı Eray, 1945. Bu listenin ne anlama geldiğini sordum.

"Ha, o mu?" diye gülümsedi, uzandı, yakın gözlüklerinin üstünden baktı, "onlar, sütun yazarlarının atıf yaptığı edebiyatçılar. En sevilen yazar da, bakabilir miyim, lütfen," uzandı listeyi aldı,

"Aziz Nesin. Bu ay içinde beş ayrı yazar ondan övgüyle bahsetmiş, İlhan Selçuk, Oktay Akbal, Refik Erduran, Ekmekçi - bu, Ekmekçi Bey'le tanışmak isterim, çok iyi bir insan gibi görünüyor."

Buna cevap vermemeyi tercih ettim,

"Yaşar Kemal? Yaşar Kemal yok mu?"

"Aralık ayında yok," dedi David, "bakın, iki, pardon, üç liste daha var." Kâğıtları uzattı,

"Bu sütun yazarlarının övdükleri sanatçılar listesi; bu, övdükleri, akademisyenlerin listesi; bu da," mahcup olmuş gibi duraladı, "sevmediklerinin listesi."

İlk liste, Metin Akpınar'la başlıyor, Zeki Alasya ile sürüyordu: Yıldız Kenter, Şükran Güngör, Zülfü Livaneli, Rahmi Saltuk, Timur Selçuk, Fevzi Tuna, Müjdat Gezen, Ruhi Su, Hale Soygazi, Bedri Rahmi Eyuboğlu.

İkinci liste, sevilen akademisyenler listesiydi: Cavit Tütengil, Cevat Çapan, Bedri Dere, Tevfik Çavdar, Bahri Savcı, Sadun Aren, Gencay Şayian, Tarık Zafer Tunaya, Cahit Talas, Arslan Başer Kafaoğlu, Öztin Akgüç ve Akın.

"Sevilmeyenler" listesinin başını İlhan Evliyagil çekiyor, Avni Akyol, Mehmet Özgüneş, Yahya Kemal, Ebubekir Hazım Tepeyran izliyordu.

"Sağ'ın övdükleri" listesinde, Prof. Dr. Ekrem Ayverdi, Dr. Aydın Yüksel, Mehmet Akif, Ahmet Refik Bey, Dr. Faruk Sümer, Dr. İsmail Parlatır isimleri sıralanmıştı.

CIA telmihinden olacak, Pavloviçlerin elinde onca ismi bir arada görmek beni sinirlendirmişti. Bu listelerin gizli belgeler olmadığı, isimlerin gazete okuyan herkes tarafından derlenebileceğinin bilincine rağmen, gerildikçe geriliyordum. Ruhsal durumum sesime de yansıdı; itham eder gibi sordum,

"Bu listelerle neyi amaçlıyorsunuz?"

"Oh, well!" diye başladı, David, "Size söylediğim gibi başlangıç amacım, Türkiye gündemini saptamaktı. Tabii, sütun yazarlarının önerdiği gündemi. Fakat, sonra, Mehmet Bey, bu kadar çok sayıda isme rastlayınca, Türk entelijensiyasının kimliğini saptadığımın farkına vardım. Bunu Türk entelijensiyasının düşünce tarzının bana ışık tutacağı düşüncesi izledi,"

Profesör, Cord Fountadion'a kabul ettirdiği hipotezleri bu yazarların yapıtlarında sınamaya hazırlanıyordu. Okur, söz konusu hipotezleri hatırlayacaktır: "Kesinlik, Doğu kafası için nefret edilecek bir şeydir," **"Kesinlik yoksunluğu aslında Doğulu kafasının genel karakteridir... Doğu kafası ülkesinin pitoresk görüntüleri gibi en yüksek noktada simetri duygusundan yoksundur. Düşünce sistemi düzensiz ve dağınıktır... Geçerliliğini kabul ettikleri en basit önerilerin sonuçlarını düşünmekten acizdir..."** vs. vs. Bütün yaptığı, bu hipotezierdeki "Doğu kafası" tanımının yerine "Türk kafası" tanımını ikame etmek olmuştu.

"Peki, sonuç? Ne sonuçlara vardınız?"

"Oh, daha çok erken," dedi David, artık aşina olduğum özür diler tavrıyla, "Henüz bütün yapabildiğim, siz Türklerin nelerle ilgilendiğinizi..."

Sözünü kestim,

"Basının nelerle ilgilendiği demek istiyorsunuz, Profesör!"

"İstediğiniz gibi olsun," diye güldü, "Türk basınının nelerle ilgilendiğini saptamak oldu."

Coraline

"Ve?"

Pavloviç, duraladı, uzandı bir bira aldı,

"Siz de ister misiniz?" Şişeyi açtı, başına dikti,

"Well," dedi, yine sesini söyleyeceği şeyler için peşinen özür diliyormuş gibi yumuşattı,

"Şu kadarını söyleyeyim ki, Aralık ayında, Türk sütun yazarları en çok edebiyatla uğraştılar."

"Nasıl yani?"

"İki numaralı liste," dedi, David.

Azra Erhat'la başlayan listeyi işaret etti,

"Evet, edebiyatla uğraştılar. Bu listedeki isimler hakkında yazdılar. 381 konunun 24 tanesi edebiyatla ilgiliydi. Edebiyata dair yazıları, ekonomi ile ilgili konular izliyor: 23 yazı." Edebiyatın, ekonominin önüne geçmiş olması çok şaşırtıcıydı, teyid ettirmek istedim,

"Enflasyon ve her şey!" dedi, David.

Edebiyatın ekonominin önüne geçtiğine inanamadığımı söyledim. Bana katıldığını ifade etti,

"Şaşırtıcı değil mi?"

Listeye uzandım, Türk basınını o ay en çok meşgul eden yazarların isimlerine tekrar baktım. Doğum tarihleri o zaman dikkatimi çekti.

"Selim İleri'nin bu listede olmaması lâzım," dedim, "Baksanıza, o sadece 1949 doğumlu!"

"Ne demek istediğinizi biliyorum," dedi, Pavloviç, İleri'ye takılmış olmama hiç şaşırmamış gibiydi, "Araştırmadım. Genç Bay İleri o listede, çünkü Azra Erhat hakkında bir kitap yazmış. Ama, haklısınız, bu yazarların en genci 1935 doğumlu."

"Peki, siz bunu nasıl yorumluyorsunuz? Ya da yorumluyor musunuz?"

"Akranlarını kolluyor olabilirler," diye gülümsedi, "Nostalji olabilir. Ama, belki de risk almak istemiyorlar."

"Nasıl risk?"

"Genç kuşak yazarlarını övmek risk almaktır, değil mi? Na-

sıl gelişeceklerini bilemezsiniz. Eski ve genel kabul gören yapıtlar üzerinde konuşmak her zaman daha emniyetlidir. Öyle düşünmez misiniz?"

"Statüko daha güvenlidir demek istiyorsunuz."

"Öyle değil mi?"

Kuşkusuz öyleydi.

Ciddileşti,

"Bana söylenenin aksine," diye sürdürdü, "bu bulgulara göre, henüz ekonomik kaygılarınız, edebi kaygılarınıza baskın değil."

Günay! Burada olup bu adamı dinlemeliydin, diye *italik'le*dim ama dudaklarımdan dökülen sıradan bir kinayeydi,

"Bunu bir de Nesibe'ye sormak lâzım!"

"Öyle, değil mi?" diye onayladı, beni yine şaşırttı.

"Aslında, politikacılarınız da edebiyatçılarınızdan daha önemli değil," diye gülümsedi, "Bakın, milletvekilleri hakkındaki yazı sayısı sadece 6. Bunlarda isim zikredilmiyor."

"Yani, mesela, Beşiktaş milletvekillerini tanımazken, edebiyatçı Mehmet Başaran'ı tanıyoruz."

"Aynen," dedi, David.

Gündemin üçüncü maddesinin ne olduğunu sordum,

"Ah, bakın, bu ilginç!" diye ünledi, "Üçüncü sırada Turgut Özal var. Kişisel bilgiler. Karakteri, çevresi ve benzeri şeyler. Toplam 22 yazı," gülümsedi, "Bay Özal, üçüncü sırayı CHP, SHP, SODEP, Paşa, İnönü, Kuvayı Milliye, Kubilay ve teorik solu öven yazılarla paylaşıyor. Onlar da 22 tane."

Bu hesapça, bizi öncelikle, edebiyat, sonra ekonomi, sonra da Turgut Özal'ın ailesine ilişkin dedikodular ilgilendiriyordu.

"Bir sonraki sorununuz da, TRT!" dedi David.

"TRT'nin nesi?"

"Well, başta dili. Sonra, taraflılığı, yavanlığı, 19 yazı. Bunu Kıbrıs ve Yunanlılar izliyor, 18 yazı. Atatürk, 11 yazı; yerel seçimler, Köyceğiz, 10 yazı; tarihte bugün, 10 yazı. Ah, bu da enteresan: Yabancıların entrikaları, 10 yazı. Size, dökümü veririm, ilgilenirseniz."

Coraline

Çok ilgilendiğimi söyledim.

"Bence, bu bulguların önemi, Mehmet Bey," diye sürdürdü David, "gündeminizin tarih ağırlıklı olduğuna işaret ediyor olmaları. Anlıyorsunuz değil mi? Edebiyatla ilgili yazıları gördünüz; en genç yazar, 1935 doğumlu. Şimdi buna tarihte bugün, Atatürk, CHP, Paşa, İnönü, Kuvayı Milliye, Kubilay, Türk Dil Reformu, eski İstanbul yazılarını da eklerseniz, 73 konu ediyor; yani, toplam yazıların yüzde 20'si 50-60 yıl öncesine dönük. Ne demek istediğimi anlıyor musunuz?"

"Geleceğe dönük ya da fütüristik nitelikteki yazıların sayısı nedir?"

"Korkarım, geleceğe dönük olarak niteleyebileceğiniz tek bir yazı vardı," dedi David, "yüksek teknolojinin Türkiye'ye olumsuz etkileri hakkındaydı."

"Anlıyorum," dedim, "herhalde, yurtdışına ilişkin yazıların sayısı da azdır."

"Doğrusunu istersiniz, Türkiye'nin bütünüyle dışındaki dünyaya ilişkin tek bir yazı var. O da Le Monde'un iflası hakkında. Kaddafi, İtalyan mafyası, Pakistan'daki referandum hakkındaki iki yazıyla birlikte toplam beş. Yüzde 1.3"

"İlkel toplumlarda evrenin merkezi 'cemaattir'" diye *italik*'ledim, *"Cemaat'in dışındaki her şey karanlıktır, cemaatten bağımsız bir varlığı olduğu düşünülemez."*

"Şimdi, tabii, bir de gazetenin günlük olma niteliği var," diye sürdürdü, "Şimdi, mesela, Türk kimliğine ilişkin yazılar, kitap okunmadığından yakınan yazılar da eklendiğinde, haber mahiyetinde olan sütun yazılarının toplama oranı, 44 bölü 381, yüzde 11'e düşüyor ki, bu yüzde, günlük bir gazeteden çok aylık dergiyi çağrıştırıyor."

Açıklamasını istediğimde, David'in Türk basınına nezaket (bence!) gösterdiği ortaya çıktı. Demek istediğim şu: David'in kıstası, haftalık bir dergi olduğu halde aralık ayında 231 konu işleyen "TIME" dergisiydi. Bizim gazetelerin kullandıkları sütun/santim alanı, yani, kâğıt miktarı da göz önüne aldığında,

köşe yazarlarının makalelerinde değindikleri konu sayısının 381'in üç katı olması gerektiğini hesaplamıştı. Ancak, David'in esas ilgisini çeken, yani, haber fukaralığının ötesinde ilgisini çeken, muhteviyatın kompozisyonuydu. Şöyle ki, bizim basınımızda yüzde 1.3'ü geçmeyen yurtdışı haberler, TIME'da toplamın yüzde 29'unu teşkil ediyordu ve Birleşik Devletler hariç 25 ülkeyi (Aralıkta, Güney Kore, Batı Almanya, İtalya, Polonya, Belçika, SSCB, İspanya, İngiltere, Fransa, Yunanistan, Portekiz, Güney Afrika, Hindistan, Pakistan, Kanada, İran, Hong Kong, Kolombiya, El Salvador, Uruguay, Şili, Etiyopya, Avusturya, Filipinler) yakından izliyordu. Amerikan ekonomisine ilişkin haber ve değerlendirmeler, toplamın sadece yüzde 6'sı kadarken (Buna karşın, Reagan'ın kişiliğine ya da ailesine ilişkin tek bir yazı yoktu!) ancak Japonya'dan Fransa'ya kadar dünya iş âlemine ilişkin haberler yüzde 10'u buluyordu. Bizde hiç yer almayan tıptaki gelişmeler, astronomi gibi bilimsel konular toplamın yüzde 7'siydi. Edebiyat, sadece yeni çıkan kitapların -ki bunların arasında Marquez ve Franz Levy gibi yabancılar da vardı- eleştirisinden ibaretti ve yüzde 4'ü aşmıyordu. Tarihe dönük hiçbir yazı olmadığı gibi, Amerikan entelijensiyasının kimliğine dair ipuçları dahi yoktu. David, günlük yazılı basın kompozisyonun da farklı olmadığını söyledi.

Ancak, o akşam konuştuklarımız tarafsız bir bilim adamının sunduğu rakamlar olmaktan ileri gitmedi. Bütün bu bilgilerin David'i nasıl etkilediğini, daha sonra, Diana'nın Rodoplu'ya, kendisini savunma mahiyetinde, kocasının Kevorkian'a yazdığı mektupların kopyalarını getirdiğinde öğrenecektim. Mektup, standart, "Dear George" formülü ile başlıyordu:

"Sana, bir Türk entelektüeli portresini çizeceğim. Bunu yaparken, kendimden hiçbir şey ilave etmeyecek, inceleyegeldiğim köşe yazarlarının makalelerini birbirlerine eklemek suretiyle genel resmi vermeye çalışacağım.

Öyle görünüyor ki, sevgili dostum, bir Türk entelektüeli, her şeyden önce, milletinin *eşsiz ve yekpare* olduğuna inancı

Coraline

tam bir *ethnocentric** ve ülkesinin *'kuşatma altında'* olduğunun bütünüyle bilincinde, bir *xenoghobic'*tir**

Şunu mütalaa et:

'Kuşatma altında olan pek az millet vardır. Biz bunlardan biriyiz. Komşularımıza bakın... Ya ideoloji yüzünden ya tarihin acı mirası yüzünden ya da yakın zamanlardaki çatışmalar yüzünden, dört bir yanımızdaki devletler, üstümüze çullanmaya hazırdır. Sınırlarımız ötesinde, Almanya bizi sevmez, Fransa nefret eder, İngiltere küçümser. Dost ve kardeş bellediğimiz Amerika, kendi çıkarlarına göre, bize üvey muamelesi yapar, basit politika oyunları uğruna bizi rahatça harcar. Düşmanımız çok (Pakistan ve Bangladeş hariç), dostumuz yok denecek kadar az.

NATO'da sığıntıyız. İslâm devletleri topluluğunda kuşkuyla karşılanıyoruz. Ne Batılıyız ne Doğulu. Ne Avrupalıyız ne Asyalı. Ne sağcıyız, ne solcu. Ne güreşçiyiz, ne basketbolcu. Sosyalist blok karşımızdadır. Tarafsızlar, bizi aralarına almaz. Asya-Afrika devletleri topluluğu bize hep soğuk davranır. Düşük kaliteli işler için bizim insanlarımıza ihtiyaç olduğunda, Almanya can ciğer dostumuzdur. İkdisadi durumu biraz bozulursa, aynı Almanya, Türk düşmanı oluverir.

Kore'de kanımızı dökersek, Sovyet sınırında Batı âlemi için göğsümüzü siper edersek, topraklarımıza en tehlikeli füzeleri buyur edersek, Amerika dostumuzdur. Ama, Kıbrıs'ta soydaşlarımızı korursak, aynı Amerika bize sırt çevirir. Seçim menfaatleri için, Ermeni lobisine boyun eğip, bağrımıza hançer saplar.

Geçenlerde, *Milliyet,* Türkiye'yi baskı altında tutan dış kuvvetlerin Reha Muhtar tarafından yayımlanan bir listesini yayımladı. Yaman bir listedir o! Ama izninizle, birkaç başka baskıyı da eklemek gerek:

*) Ethnocentric: kişinin kendi ırk, millet ya da kültürünün herkesinkinden üstün olduğu şeklindeki ruh hali. (y.n.)
**) Xenoghobic: yabancılardan korku ya da nefret duygusu. Yabancı düşmanlığı ve korkusu, (y.n)

Sosyalist blok, tümüyle karşımızdadır. Pakistan ile dostluğumuz ve başka nedenlerden, Hindistan karşımızdadır. Kendi azınlıklarının bağımsızlık istemesinden korkan birçok devlet, Kıbrıs sorunu yüzünden karşımızdadır. Belli başlı birkaç Batı devletinde (özellikle Birleşik Amerika'da) Araplara yakınlaşmamıza öfkelenen Musevi lobileri, bize gizli kapaklı hareketlere girişmeye başlamışlardır.

Türkiye'ye ve *Türklüğe* düşmanlık artmakta, birleşik cephe genişlemekte, yıpratıcı ve saldırgan güçler çoğalmaktadır.

Cumhuriyet tarihimizde hiçbir vakit, bugünkü gibi abluka altında kalmadık. Gerçi savaşta değiliz. Dostumuz yok değil. Düşmanlarımız topla tüfekle saldırmıyor. Ama, dört bir yandan kinle, nefretle sarılmış durumdayız. Düşmanca duyguların kuşatması altındayız.' Bu, Bay Halman'dı. (1)

Bay Barlas, Bay Halman'ı teyit etmektedir,

İsveç, Türkiye'yi hedef alan ayrılıkçı terörist grupların seslerini yükselttiği bir arena niteliğindedir. Çağdaş, uygar ve özgür isveç, belki de bilmeden, uluslararası bölücülük ve şiddet hareketlerine kucak açmıştır. Bir dönemde Bulgaristan, silah ve sigara kaçakçılarını dolar kazanmak için destekliyordu. Şimdi de isveç, *özgürlük ticareti* uğruna, 50 milyon Türk'ün hayatına kasteden ayrılıkçı grupları besleyerek Bulgaristanlaşmakta, Suriyeleşmektedir.'(2)

Bay Halman, devam ediyor,

'Yakın gelecekte, bu üzücü durum değişmeyecektir, sanırım. Bize karşı takınılan olumsuz tavırların bazılarının kökleri tarihtedir. Çok ulusla savaşmışız. Çok ulusa egemen olmuşuz. Eskiden tahakkümümüz altında olanlar şimdi fırsat buldukça veryansın ediyorlar bize.'

Karşımızda niçin bu kadar geniş bir cephe var? *Çünkü biz başka hiçbir ulusa benzemeyen, eski deyimle, nevi'i şahsına münhasır, yeni deyimle, türü kendine özgü bir milletiz.* Müslüman âlemini düşman gören bazı Hıristiyan uluslar, bizi de Müslüman devlet olarak karşılarına alıyorlar. Buna karşılık, İs-

Coraline

lâm âleminde, laik Türkiye'yi tam Müslüman saymayanlar var: Üstelik, israil'le diplomatik ilişkiler sürdürmüş olmamızı affedemiyorlar.' (1)

Bay Çetiner de, Bay Halman'ı teyit etmektedir,

'Henüz geçen yıl Türkiye'den ayrılan isviçre'nin Ankara Büyükelçisi ile beraberdik cumartesi günü. Yine bir isviçreli olan ama *bir Türk gibi düşünen, Türk gibi konuşan ve yıllardır tüm törelerimize alışan, olaylar karşısında aynı heyecanı duyan Dr. Edgar Poffet* ile üçümüz Beyti'nin leziz et türleri arasında enfes bir gezinti yaptık. Ve bol bol sohbet ettik. *Kalbim hâlâ burada,* diyen Büyükelçi Dieter Chenaux-Repond sohbet sırasında intibalarını şöyle anlatıyor, *Türkiye bambaşka bir ülke. Toplum değişik ve fevkalade kabiliyetli, duyarlı. Halkın referandumda verdiği evet oyları ve seçimlerde oyların dağılımı Türklerin ne kadar şuurlu ve idrakli olduklarını gösteriyor. Yıllar süren anarşik olayları böylesine yenmek, referandum yapabilmek, seçimleri yapabilmek ve demokrasiyi yeniden kurup yaşatabilmek, kısa sürede bunları başarmak kolay iş değildir." (3)

Bay Halman devam ediyor,

'Biz elbette, yakından uzaktan gelen isnatlara, iftiralara, saldırılara göğüs gereceğiz. Bu kuşatmayı sona erdirmenin yolları vardır:

Demokratik, borçsuz, müreffeh, çok yönlü ama birleşik, daha adil ve daha özgür bir Türkiye, işsizliği yenmiş, insanını gurbette çalıştırmak zorunluluğundan kurtulmuş, sefaleti ortadan kaldırmış bir Türkiye. Eşsiz kültürünün bilincine varmış, uygarlık hazinelerini dünyaya göstermeyi öğrenmiş bir Türkiye. Tüm ulusların gözünde saygın olacak, kolay kolay Doğu'dan Batı'dan sağdan soldan kuşatma altına alınamayacak tır.'(l)

Ancak, özlenen Türkiye'nin gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir. Çünkü, her şeyden önce, Türkiye yeterince demokratik değildir.

'Oysa,' diyor, Bay Bekir Coşkun,

'Demokrasinin olmadığı yerde, nargile az içilir.

Demokrasinin olmadığı yerde, konut, işsizlik sorunları çözülmemiştir.

Demokrasinin olmadığı yerde, reçel tüketimi düşük, ekmek tüketimi yüksektir.

Demokrasinin olmadığı yerde, mahkemeler tıkalı, sendikalar göstermeliktir.

Demokrasinin olmadığı yerde, turist sayısı az, eşek sayısı çoktur.

Demokrasinin olmadığı yerde, televizyon çok, müzik az söz yayınlar.

Demokrasinin olmadığı yerde, şişe açacağı sayısı az, düdük sayısı fazladır.

Demokrasinin olmadığı yerde, kitap, gazete satışları...

Kitap ve gazetelerden de katma değer vergisi alacaklar,

Böylece, yeryüzünde *okumanın vergilendirildiği birkaç ülke arasına girmiş olacağız.* Yakında gazetelerin ve kitapların fiyatları biraz daha artacak, okuyanların sayısı biraz daha azalacak.

Demokrasi insanın kendi kendisini yönetmesidir. Okumayan, dünyadan habersiz cahil insan kendisini ne ölçüde yönetirse, bizler de işte o ölçüde kendi kendimizi yönetmeyi sürdüreceğiz.

Ve bilinçsiz, gelişmemiş toplumun başına geçebilenler, *tek sesli yönetim* biçimlerini sürdürebilecekler.

Demokrasi içinde en büyük, en önemli yatırım, insan kafasına yapılan yatırımdır. Ama toplumdaki kafaların üretime geçmemesi isteniyorsa, bu yatırım yapılmaz. Yatırım yapılmayınca da, bu yatırımı engelleyenler kendi düşüncelerini, *görüşlerini rakipsiz bir ortamda piyasaya sürebilirler.*

İster al, ister alma...

İşte bu hesaplardan dolayı, kafalara, toplum kültürüne yapılacak yatırıma gelsin vergi.

Kitap okunmasın, gazete satılmasın.

Coraline

Eleştiri olmasın, herkes sussun, alternatif istemez, buyrun burdan yak.

Demokrasinin olmadığı yerde demokrasi yoktur.

Ama Allaha şükür bizim ülkemizde demokrasi var.'(4)

Hayır, azizim George, ben ciddiyim ve sanırım, Bay Coşkun da öyle! Basit bir KDV politikasının bunca retorik tahrik etmesi ilginç değil mi? Ama, korkarım, Türk zihniyetinde 'demokrasi' bir fetiş. Entelektüellerde, bir kadın iç çamaşırının yaptığı etkiyi yapıyor: Heyecanlandırıyor, kendilerinden geçiriyor. Bazen, 'demokratik' olduğu sürece, Türklere her türlü davranışın kabul ettirilebileceğini düşünüyorum.

Bay Coşkun'un ima ettiği komployu fark ettiğinden emininim. Kitap ve gazetelere KDV koyan hükümetin asıl amacı Türklerin barbarlığa geri dönmelerini kolaylaştırmak. Zo! Niye yapsınlar bunu? Çünkü, hükümet, aslında otokratik bir yönetim peşinde! Şimdi, bu iddianın çok zorlanmış bir iddia olduğuna katılmamak mümkün değil! Ama, beni bundan daha çok, demokrasilerde daha çok reçel, daha çok nargile, daha çok şişe açacağı olduğuna dair iddialar ilgilendiriyor. Türk kültürüne, bu iddiaların tarihi ya da edebi telmihleri olup olmadığını bilecek kadar aşina değilim. Bazı Türk arkadaşlarıma sordum. Tepkileri değişik oldu. Bir kısmı, Bay Coşkun'un akli melekeleri hakkında iltifatkâr olmayan sıfatlar kullandılar. Bir kısmı, mahcup oldu. (Türkler, yabancılara yakalanmaktan nefret ederler!) Diğerleri sadece güldüler, ama, muzip bir tekerlemeye güler gibi! Kendi adıma, dolambaçlı anlatımın labirent sıkıntısını yaşadığımı biliyorum.

Öte yandan, Türklerin iştiyakını çektikleri 'demokrasi' de farklı gibi görünüyor. İşte, sana bu ay içinde yapılan ve iktidar partisinin kaybettiği bir yerel seçimden sonra bir. bayan yazarın yorumu:

'Oy karşılığında hizmet vaadi / yani, iktidardaki partinin yaptığı gibi / çirkin bir olay, yakışıksız bir pazarlıktır. Mahalli seçimlerde bu tip vaatler gizliden gizliye verilmiştir. Ama böyle açık, böyle pervasızca değil.'

Yazı, burada kesiliyor ve 'Adaletsizliğe Karşı Demokratik Tavır' diye bir ara başlıkla devam ediyor. (Sana, 'demokrasi'nin bir fetiş olduğunu söylemiştim!)

'Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik demokrasinin beşiği Fransa'da ihtilalin ilk haykırışlarından biriydi... Köyceğiz seçimleri, sadece bir vefa gösterisi değil, aynı zamanda bir demokratik tavırdır. Adaletsizlik, devlet imkânlarını bir parti lehine kullanma eğiliminin doğurduğu eşitsizlik karşısında sağduyulu seçmenin hürriyet, eşitlik ve kardeşlik bayrağına sarılmasıdır.'(5)

Şimdi, tabii, oya karşılık hizmetten başka ne vaat edilebilir bilmediğim gibi, bunun neden çirkin olduğunu da anlamış değilim. İkinci ve üçüncü cümlelere dikkatini çekerim. Anladığım kadarıyla, Türkiye'de, alenileştirmediğin sürece istediğini yapabilirsin. *Karda gez izini belli etme* öğretisi de bu söylediğimi teyit ediyor sanırım. Çok önemli bir nokta: Fransız ihtilali sloganını yazarın gösteriş merakı olarak algılamış (hâlâ da öyle algılıyorum), seçim sonuçlarının nedenlerini açıklamaktaki rolünü anlamamıştım. Mehmet Bey, yazar hanımın, askeri idarenin görevden aldığı Süleyman Demirel'in sadık bir hayranı olduğunu, bu yazının Köyceğiz seçimlerini Demirel'in yeni kurduğu partinin kazanmasından duyduğu büyük sevinçle yazdığını izah etti. Bu izah 'vefa' kelimesinin seçimini açıklıyor, ama yeni bir mesele ortaya çıkarıyor. 0 da şu: Türk gazetelerini okurken, yanımda bir de 'okuma talimatnamesi' bulundurma zorunluluğu! Demek istediğim şu: Her konu yazarının genel tutumunu bilmeden, 'itibari kıymet'i ile değerlendiremezsin.

Bu da beni şu düşünceye sevk ediyor: Çok iyi bildiğin gibi, Osmanlı döneminde eğitim öğrencilerin hocaya gitmeleri şeklindeydi. Yani, öğrenci, 'ders konusu' değil, 'hocanın kendisini' okurdu. Hocalar, bilgilerini yazıya dökmedikleri gibi, kaynakları da sorgulanmazdı. Pek çok sayıda bilginin hocanın ölümü ile kaybolduğu bir vakıadır. Ama bence meselenin diğer cephesi, yorum çevrelerinin (burada, yazarların) hükümlerine

Coraline

kaynaklık eden bilgileri açıklama gereği duymuyor olmaları daha önemli. Bu temayülün medrese adabının günümüze kadar süren etkisi olabileceğini düşünüyorum.

Türk ekonomisi hakkında dört gün arayla (8 ve 12 Aralık) yazan iki ünlü ekonomistin yazıları ne demek istediğimi daha iyi açıklayacaktır. Ekonomi ile ilgiliysen ve bu beylerin müritlerinden olma şansına sahip değilsen, gidip kendi araştırmanı yapman gerektiğini söylemiyorlar mı?

'Türkiye, göreli olarak geri kalmaktadır. Gelişmelere *oldukça uzun bir zaman boyutu* içinde bakıldığında, bu olgu daha kesin ve somut biçimde görülmektedir. 1950'li yılların başlarında Türkiye'de kişi başına gelir Asya'da en yüksek, Avrupa'da da Yunanistan ve Portekiz'e denk, ispanya ve İtalya'ya ise yakın düzeyde idi (rakam olmadığı için, doğru kabul etmek zorundasın). **Geçen süre içinde, Türkiye kişi başına gelir açısından, uzak aralarla, bu ülkelerin gerisinde kalmıştır. Günümüzde milli gelir, Japonya'da 10 bin doları, ispanya'da 5 bin doları, Yunanistan'da dahi 4 bin doları aşmış iken, biz hâlâ Türkiye'de kişi başına gelirin bin dolar sınırının altına düşüp düşmediğinin tartışmasını yapmaktayız. Kanımızca, belki kötümser bir yorumla, Sevr'in hortlatılmaya çalışmasında, Lozan'ın delinmesi girişimlerinde, Doğu-Güneydoğu illerimizde tampon devlet veya devletler kurma hayallerinde, ülkemize karşı girişilen eylemlerde, büyük ölçüde bu geri kalışın payı bulunmaktadır. Bilimde, teknikte, ekonomide, göreli olarak geri kalan bir ülkenin bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün er geç gündeme geleceğini gözardı etmemek gerekir.**

1950'lerden bu yana, yapılacak diğer bir *gözlem veya saptama* Türkiye'nin bu dönemde ne *gerçek piyasa ekonomisi* ne de *gerçek plânlı ekonomi* uygulaması yaptığıdır. 1963-1967 yılları arasında uygulanan 1. Kalkınma Plânı bir yana bırakılırsa, ciddi, disiplinli bir plân uygulaması yapılmadığı gibi, serbest piyasa ekonomisine geçiş içinde *gerekli ortam ve koşullar* (?) hazır lanmamıştır. Ekonomiye, oy hesapları ile, kişisel kaygılarla, be-

lirli kişi veya grupların çıkarlarını korumak için veya kaynak ve gelir dağılımını arkalanmak isteyen kişi ve gruplar lehine değiştirmek amacıyla çoğu kez keyfi kararlarla müdahale edilmiştir. 24 Ocak 1980'den bu yana, serbest piyasa ekonomisine geçişten çok söz edilmesine karşın, ekonomiye keyfi müdahaleler, *hatta bazen daha da artan bir şiddetle* süregelmiş, çözümler piyasa güçlerine bırakılmamış, ayrıntıya inen konulardaki düzenlemeler dahi Ankara'ca yapılmış, Ankara'ca kurtarılmıştır.

Türkiye, yalnız sermaye birikimini, dış kaynakları kötü kullanmakla kalmamış, insan gücünü de değerlendirememiş, kıt olan yetişkin insan gücünü israf etmiştir. Partizanlık, sizdenbizden ayrımı, akraba, eş, dost kayırma gayretleri, önyargılı duygusal yaklaşımlar, kişisel kaygılarla zayıf kadrolarla çalışma isteği, Türk bilim hayatında önemli kayıplara, önemli aşınmalara yol açmıştır. Yetenekli, deneyimli Türk bilim adamlarının, Türk bürokratlarının ve teknokratlarının bir bölümü dış ülkelerde çalışmaya başlamış, bir kısmı kendi kabuğuna çekilmiş, devre dışı bırakılmıştır. 35 yıllık deneyim, ne yazık ki iktidarlara, başarının ancak güçlü yetenekli, bilgili, kişilikli kadrolarla sağlanabileceği gerçeğini öğretememiştir.

Yaptığımız olumlu, sevindirici bir saptama ise Türkiye'nin tüm sorunları gibi kalkınma sorununun da en iyi, en sağlıklı işleyen demokratik düzen içinde çözülebileceği görüşünün gittikçe güçlenmekte oluşudur. Ancak, bu konuda içtenlikle davranmak, Sayın Teoman Erel'den esinlenerek belirtelim (Erel, 34 numaralı gazeteci) **demokrasiden yana gibi bir tutum içinde olmamak gerekir. *Buna inanan kişilerin, partilerin kendilerini iktidara da getirse, kendilerini iktidardan da götürse, demorasiyi savunmaları, demokrasiyi yalnız kendilerini iktidara götürecek bir mekanizma olarak görmemeleri gerekir.* Geçmişte, demokratik yollarla iktidara geldikten sonra, bu yolları karşıtları için tıkamaya çalışanların, sürekli olarak iktidarda kalmanın yöntemlerini demokratik olmayan biçimde arayanların, bunalımlara neden olduğu unutulmamalıdır.**

Coraline

Türkiye'de seçim yapmaktan, erken seçim yapmaktan, ara seçim yapmaktan kaygı duyulmam alıdır. Seçimler ne kadar sık olursa, halkın kendi kendini yönetme deneyimi ve yeteneği o kadar ölçüde gelişeceği gibi, seçim, toplumsal hayatımızın olağan bir olgusu haline gelir ve halkın sorunları üzerinde düşünme ve ülke yönetiminde etkili olma olanağı artar.' (Eksiklik yok! Cümlenin ikinci yarısı saçma)

'Sorunların çözümünün, demokratik düzen içerisinde aranmasının gittikçe benimsenmekte oluşu, gelecek için umut vermektedir.'(6)

Bay Öztin'in bir muhalif olduğunu anladığından (demokrasi fetişizmini yakaladın değil mi?) eminim. Gördüğün gibi, bir ekonomist olmasına rağmen kendisi 'somut veri utangacı'! Terimlerin muğlaklığı da dikkatini çekmiş olmalı. Zo! Türk ekonomisinin gerzek durumunu anlamak isteyen gazete sütunlarından başka bir yere başvurmak zorundadır. Ama, hükümet yanlısı bu ekonomiste de değil!

'Nasıl Muhalif Olunur?'

'Muhalif olmanın çeşitli yolları vardır. Örneğin, iktidar dışındaki bir partiye üye kaydolarak, zorunlu muhalifleri seçebilirsiniz. (Bundan, Bay Öztin'in DYP'li olduğunu çıkarabilirsin!) **Bazıları ise bu kolay usulü beğenmeyip daha çetin yolları tercih ederler.**

Memleketimizde en yaygın muhalefet türü, geçmişi devamlı karalayarak şimdi yapılardan inkâr etmek ve gelecek hakkında hep kötümser tahminlerde bulunmaktır. Böylece, acıklı filmlere ve hüzünlü şarkılara meyyal halkımıza en uygun muhalefet şeklinin bulunduğu sanılır.

Bu yaygın muhalefet uzmanları, mesela yıl sonunda milli gelir artmış bile olsa, ancak beş yıl önceki refah düzeyine ulaşabildiğini ve ayrıca dolar hesabıyla daha da fakirleştiğimizi sık sık tekrarlayarak moral bozmayı görev sayarlar.

İhracat artışının sonuna gelindiğini, lüks ithalatın dövizleri tükettiğini, yatırımların tamamen durup geri gittiğini, işsizliğin

dayanılmaz boyutlara vardığını haber verenler hep bunlardır. ***Gerçi söylediklerini kanıtlayacak hiçbir ciddi rakam, araştırma ve yayın yoktur ama bazen görev aşkı gerçeklerin üstüne çıkabilir.***

Köprü senetleri satılmayacak diyen bunlardır. Satılınca da hemen ağız değiştirip, gelir payının yüksekliğinden ve devletin ileride ödeme güçlüğüne düşeceğinden söz etmeye başlarlar.

Bunlara göre hükümet, dış kredi bulamazsa beceriksiz, bulursa borç yükünü artırdığından düşüncesizdir. Bütçe kısılmazsa israftan, kısılırsa durgunluktan şikâyetçi olurlar.

Devamlı yükselen döviz kurlarının bunalttığı ücretlileri pek güzel savunurlar da, kurlar sabit tutulurs? gurbet ellerde çalışan iki milyon Türk işçisinin aileleriyle birlikte neler kaybedeceğini hiç düşünmezler.

Demokrasi âşıklısı görünüp, sert devrimleri savunmak, işsizlikten yakınıp, çok ileri teknolojileri önermek, gelir dağılımı bozukluğundan şekvacı olup da, yüksek mevduat faizini kınamak hep bunların işidir.

Hem küçük çiftçinin ve esnafın üzerine titrer görünürler, hem de onların üretip sattığını mümkün olsa bedavaya getirmek isterler. İşçi haklarını genelde çok iyi savunurlar da, kendi yanlarında işçi çalışanlara neredeyse sabit ücreti bile çok görürler.

Öfkenin, tenkidin, karamsarlığın övme uzmanı kesilmişlerdir ki, bir tek soruna bile pratik çözüm düşünmeye vakitleri olamamıştır. Her şeyin doğrusunu, güzelini yalnız kendilerinin bildiğini iddia ederler ama, bu iddialara nasıl ulaşılacağı sorulduğunda, artık ilkokul çocuklarının bile itibar etmediği genel ve anlamsız birtakım formülleri geveleyip dururlar.

Asıl büyük zararları ciddi *muhalefet yapmak* isteyenleredir. Tam hükümetin bir yanlışlığına işaret edilecekken, bunlar konuya öyle bir tersten girerler ki, aynı tutarsızlığa düşmekten çekinenler, ister istemez dillerini tutmak zorunda kalırlar.

Daha da kötüsü, ilke olarak doğru ama her tarafı eksik uy-

Coraline

gulamanın daha baştan öyle karşıtı olurlar ki, insanı çileden çıkarıp neredeyse hataların savunucusu yaparlar. O sırada atı alan çoktan Üsküdar'ı geçmiş olur (geç kalınır demek istiyor) **ve bir dizi yanlışlık hiçbir ciddi eleştiriyle karşılaşmadan yürürlüğe konur, gider.**

Aslında en iyisi, bu gibileri sırayla icra mevkiine oturtmak ve ne yapacaklarını seyretmektir. Bu arada sadistçe bir zevk almak için iyi-kötü her yaptıklarını devamlı eleştirmeli ve böylece işin neşesi daha da artırılmalıdır.'(7)

Eğer haklı ise Türk psikolojisinin bir başka cephesini öğrendik. Ama, gördüğün gibi ekonomiyi değil.

Rakamları ve grafikleri özlüyorum, yaşlı dostum!

Bir şey daha: Bu, *muhalefet yapmak* kavramının 'yapmak' fiili ilgimi çekiyor. Sence, kişinin *muhalif olmadan da muhalefet yapabileceğini* söylemiyor mu? Eğer böyleyse, o zaman Türklerin ödünç aldıkları *muhalefet* kavramının hakkını vermeye çalıştıklarını da düşünebiliriz, değil mi? Yeterince delil var gibi görünüyor. Örneğin, Boğaz Köprüsü'nün özelleştirilmesi. Benim özelleştirme hakkındaki bütün bilgim, Aralığın son haftası TIME'da çıkan bir haberden: 318 bin çalışanı olan Japon Telegraf ve Telefon şirketinin nisan ayından başlayarak beş yıl içinde tamamen özelleştirilecek ve özelleştirme ile birlikte, Tokyo'dan Osaka'ya halen 40 cent olan 45 saniyelik konuşma süresinin yarı yarıya ucuzlamasının bekleniyor olması.

Şimdi Türk özelleştirmesini mütalaa et:

'Tezgâh

Sülün Osman haklı: iyi ki tövbe etmişim, diyor, yoksa bugün aç kalırdım. Sülün Osman, biliyorsunuz, Tramvay İdaresi'nden tutun da Galata Kulesi, Galata Köprüsü gibi kamu kuruluşlarını uykulu yurttaşlara satma gerekçesiyle yıllarını hapislerde geçiren eski bir uyanık.

'Konu: Boğaz Köprüsü'nün tantanalı satışı işlemi.

'Sülün Osman, günümüzün müşterilerini de kınıyor. Diyor ki,

'benim zamanımda müşteriyi ikna edene kadarı canım çıkardı. Köprünün ayaklarının sağlam olduğunu anlatana kadar bin dereden su getirirdim. Şimdikiler öyle mi, daha bakmadan satın alıyorlar. Bir bakıma Sülün Osman'ın eski mesleği kolaylaşmış...'(8)

Böyle Türkler Olmaz

...Köprü senetlerinin satılmasıyla ne olduğunu anladınız mı siz? Alt tarafı on milyarlık çerez kabilinden bir iç borçlanmayla ortalıktan biraz para çekip enflasyonun yavaşlatılması söz konusu olsa bile, parayla oynamaktan öteye geçmeyen bu gibi *hokkabazlıklar* yapılıyor da ne oluyor? Türkiye'nin ortak özverilere ve hakça birikimlere dayalı kalkınma plânı var mı?' (9)

...Başbakan Özal, köprüyü satıyoruz, Calp'a (yukarıdaki isim!) **bir senet hediye edeceğim, diyerek HP Genel Başkanına nispet yapmaktadır, ama işin gerçeği bu değildir. Hükümet, bütçe açıklarını kapatmak için bu kez de köprüyü olta gibi kullanmaktadır... Boğaz Köprüsü öyküsü nasıl biteceği belli olmayan bir sonun başlangıç noktalarından birisi gibidir**.'(lO)

Zo! Boğaz Köprüsü'nün özelleştirilmesine ilişkin bilgi yok. Gördüğün gibi, spekülasyona dayalı muhalefet konusunda fevkalade pervasız olabiliyorlar. Örneğin, en çok satan gazetenin başyazarı, şöyle bir yanıltmacayı da göze alabiliyor: **'SODEP, Doğru Yol Partisi ve Refah Partisi eğer 6 Kasım seçimlerine katılabilmelerdi, belki de Anavatan Partisi lideri değil, bir başka partinin lideri bugün aynı şekilde övünebilecekti / seçimleri kazanmış olmaktan / Gerçekleri görürsek, aldanmaktan kurtuluruz**.'(11)

Kişisellik huşunda da fevkalade pervasız olduklarını gözden kaçırmadığından eminim. Gazete sütunları karşılıklı kişisel tartışmalar için kullanılabiliyor. Örneğin, bir makale, 'Günaydın Ali!' diye başlayabiliyor. Buradaki, 'Ali' yazarın dostu olduğu anlaşılan bir başka gazeteci, (12) izleyen yazı ise, ona yazılmış bir mektup. Bir başka mektup örneği,

Coraline

Oğlum Mustafa,

***Adın Atatürk'ün de adı* diye ne kadar seviniyorsundır.**

Şimdi, ham ervah yazardan olsa idin, *biz ad benzerliğinden değil, kendi adımızla, kendi yaptıklarımızdan kıvanç duyarız* diye bana 'hava' basardın. Ham ervah değilsin, köylü olduğun haldi-böyle havalara gereksinim yoktur, bilirim...' (13)

"Şöyle bir makale de fevkalade olağandır:

... Cuma akşamı, Amerikan Kültür Ataşesi Robert Mc Dowell'ın gidişi, yerine Robert Milton'un gelişi dolayısıyla bir kokteyl vardı Dowell'ın evinde. Bir haftadır tansiyonum çıkıyordu. 19 tansiyonla yazı yazdığım oluyordu. İçkiler, tuzlulara hoşça kal demiştim. Yemeye içmeye gitmiyorum ya, kokteylleri izlemeye gidiyorum. Gittim, Prof. Türkan Akyol'la eşi, Prof. Turhan Akyol, Prof. Bozkurt Güvenç, Baskın Oran, Hikmet Şimşek, Prof. Nermin Abadan Unat da oradaydılar...'(14)

Sana, dil reformunun dünyanın hiçbir ülkesinde Türkiye'deki gibi feci başarı kazanmadığını, hiçbir ülkede kitlelerin kelime uydurma oyununa burada olduğu kadar çok coşkuyla katılmadıklarını söylemiştim. Bu ruh halinin yeni tezahürlerini de, bu araştırmada yaşadım.

Şimdi de şunu mütalaa et:

'Başbakan Turgut Özal'ın adını, Tonton'a çıkardılar.

Sayın Özal da vurguladı: Bana tonton demeleri hoşuma gidiyor!' (15)

"Redhouse, 'tonton' kelimesinin karşılığını 'darling' olarak veriyor; buraya kadar iyi. Bir de bundan sonrasını dinle:

...Tonton başbakanımız Türkiye'de serbest piyasa ekonomisini kurmak amacını güttüğünü ileri sürüyor. Bu gerekçeyle çayda devlet tekelini kaldırıyor; ama çayda devletin yakın denetimi sürmekte, çay üreticisinin eli kolu bağlanmaktadır. Kimin nereye, ne kadar çay ekebileceğini devlet saptayacaktır; aynı zamanda hükümete yakın bir firmaya 14 çay fabrikası açma izni de bir kalemde verilmektedir. Çay üreticisini devletin buyruğuna bağlayan Tonton Başbakanımız, devletin Tekel'ini

çay fabrikası kurmak isteyen işadamının çıkarı için yıkıyor. Altı kaval, üstü Şişhane; bir yanı sözde liberal, bir yanı sözde devletçi bu ekonomi politikası; devlet eliyle kişiyi zengin etme siyasetinin çarpıcı örneklerinden birisidir. Elektrik üretimini yabancılara açmak ise siyasal boyutlarıyla ülkenin başına belalar getirecek bir sonun başlangıcıdır.../ therefore / Gelişim Yayınları, Erkekçe, Kadınca, Çocukça gibi dergiler çıkarıyor. Resmi Gazete'nin adını değiştirip, Tontonca desek, acaba yakışık alır mı? Ben ülke ekonomisinin bu kadar tontonca yönetildiğini şimdiye kadar ne duydum, ne de gördüm... *Tontonca* bir ekonomi bu!.. İsterseniz adına *Tontonizm* diyebilirsiniz.'(15)

Bu tür kelime üretmelerin meseleleri muğlaklaştırdığını söylemeye gerek yok. Bu aşamada gayretlerin ardındaki nedenlere ilişkin teorilerim de yok. Ama, söylediğim gibi, kelime üretmekten, insanlara isim takmaktan çocuksu bir haz duyuyorlar. Örneğin, Halkçı Parti Genel Başkanı Bay Necdet Calp'ın unvanı, 'Atını seven kovboy', diğer muhalif partinin, MDP'nin Genel Başkanı, emekli General Turgut Sunalp'e 'Ringo Sunalp' deniyor. (16) Ve neden biliyor musun? Çünkü, gazeteci bugünlerde yapılan bir yerel seçimdeki mücadeleyi (Köyceğiz) 'Amerikan filmlerindeki *altına hücum* sahnelerine' benzetmiş. Beyefendinin, Bay Calp'tan hoşlanmadığı kesin, ama hakaretamiz olmak için ne tür bir nedeni olabilir, açıklamıyor. Mehmet -sana bu genç adamdan bahsetmiştim- 'atını seven kovboy' ibaresinin aslında 'atını ..ken kovboy' anlımında kullanıldığını söylüyor. Zevksiz. Benimseyemediğim bir fıkra: 'Birinci film, *Atını Seven Kovboy'*muş*;* İkinci film, *Atın İntikamı.*

Yeri gelmişken, fıkra söylemeye bayılıyorlar. Bay Özal'a ilişkin yorumlarını da fıkra ile yapabiliyorlar. Örneğin, Bay Erel, sınıflandırmakta fevkalade zorluk çektiğim, 'İkisi Özal'a Ait Üç Fıkra' başlıklı yazısında, benim zekâmın anlamaya yetmediği iki fıkra anlattıktan sonra 'Bu sonuncu fıkra ile kimseyi tarif etmiyoruz. İlk iki fıkra bizim sütunun normal uzunluğunu

Coraline

doldurmadı da bu üçüncüsünü ondan yazdık' (17) diye bir not düşüyor. Zo! Belki yer doldurmak için, (tabii böyle bir şeye niye ihtiyaç duyduğunu anlamak mümkün değil!) belki de pek seviyeli bir fıkra olmadığı için:

'Sanığın adı güzellik anlamına gelen, Cemal. Ama her türlü pisliğe karışmış ve çirkin mi çirkin. Mesire yerini pisletmekten, cami duvarına işemekten, çeşmeleri kirletmeye kadar çeşitli suçlardan mahkemeye getirilmiş. Hâkim, bu kocaman kafalı ve yampiri vücutlu hilkat garibesine sormuş,

'Adın ne demişler?'

'Cemal demişler.'

'İyi bok yemişler.'

Sana diğer fıkraların ne olduklarını da anlatmalıyım: Birincisi, Napolyon, genç ve cesur görünüşlü teğmenine, İspanyolca bilip bilmediğini sormuş. Teğmen, bu soruyu Napolyon'un kendisini İspanya'ya vali tayin etmek istediği şeklinde algıladığı için, bilmediğini ama emrederse öğrenebileceğini söylemiş. Napolyon da 'Öğren!' buyurmuş. Teğmen, gece gündüz çalışmış, İspanyolca öğrenmiş. Napolyon'a gitmiş, 'Emriniz üzerine İspanyolca öğrendim,' demiş. 'Çok iyi,' demiş Napolyon, 'bundan böyle Cervantes'i aslından okuyabilirsin. Çok sempatik bir arkadaşsın. Devam et.' Şimdi, bana bu fıkranın ne bağlamda anlatıldığını sorarsan sana sadece Bay Özal'ın genç bir muhalefet milletvekilini bir işle görevlendikten sonra, onun önerisini yürürlüğe koymamış olmasından esinlenilerek anlatıldığını söyleyebilirim! Hepsi bu.

Türklerin dediği gibi, 'incir çekirdeğini doldurmadığı' hükmü verirken vicdanen müsterihim! Bu **incir çekirdeği,** aralık makalelerinden birisinin adıydı, şunu söylemeliyim ki, Türkler bu konuda, anlaşılmaz olmakla birlikte, fevkalade yaratıcılar. Şu başlıkları mütalaa et: **'Yastığına İşle Beni', 'Dolma Furyası', 'Desenli Sucuklar', 'Yarım Porsiyon', 'Orta Direk Şampuanı'.**

Mamafih, eğer müteveffa Lord Cromer'in tespitinin Türkler için de geçerli olduğunu doğrulayacak tek bir örnek istersen,

özelleştirmeye ilişkin aşağıdaki makale olduğundan emin olduğumu söylerken vicdanen müsterihim! (Hatırlayacaksın, *kesinlik yoksunluğu aslında Doğulu kafasının genel karakteridir. Avrupalı sağlam düşünür. Meseleleri açıkça ortaya koyar. Mantık öğrenmemiş dahi olsa, doğuştan mantıklıdır. Doğal olarak şüphecidir ve bir veriyi kabul etmeden önce kanıt ister. Daima canlı duran zekâsı makine gibi çalışır. Doğu kafası ise ülkesinin pitoresk görüntüleri gibi en yüksek noktada simetri duygusundan yoksundur. Düşünce sistemi düzensiz ve dağınıktır. Araplar ataları söz ilmini en yüksek dereceye kadar çıkarmışlarsa da, onların torunları en dar anlamda düşünce yeteneğinden bile yoksun kalmışlardır. Geçerliliğini kabul ettikleri en basit önerilerin sonuçlarını düşünmekten acizdirler. Herhangi bir Mısırlı'ya sorunuz, vereceği cevaplar genellikle çok uzun ve karanlık olacaktır. Hikâyenin kendisi ile çelişkiye düşecektir. Arada küçük bir soru sorarsanız, şaşkınlığı daha da artacaktır.)*

Başlık: Soluduğumuz Havayı da...

'Adına 24 Ocak kararları denilen ekonomiye herkes bir ad takıyor. Kimi topal ekonomi, kimi komuta ekonomisi, kimi de bunalım ekonomisi diyor. Bu ekonominin kurban keçisi Doç. Nihat Falay'a göre, işçilerdir. Sosyal Sigortalar Kurumu istatistiklerine göre, gerçek ücretlerdeki düşme her yıl sürmektedir. 1977 ücretleri 100 kabul edilirse, ücret endeksi 1980'de yüzde 57, bunu izleyen 1983'te yüzde 51, sonunda 1984'te yüzde 49'dur.

Sosyal adaleti benimseyen bir sistemde toplumdan özveri istenirken bunda eşitlik gözetilir. Toplumun bir kesiminden özveri istemek, bir kesimi ekonomide şişindirmek olmaz. Ama diyeceksiniz ki, özel girişimci, ekonomide toplumun *özel girişimci yanlısına* büyük kazanç ve kâr vereceksiniz ki, bunalım aşılsın. Özel girişimci ekonomi özveriden çok kâra bakar. Kârı azıcık kısıldı mı, özverinin damlasını esirger. Özveriyi sadece emekçi ve işçi kesiminden istemek, kâra dayalı özel girişimciyi korumak ve özveriden uzak tutmak gerekir. Bunu yaptınız,

Coraline

özel girişimciyi doyar mı sanırsınız? Doymaz, ister, verilenden daha fazlasını ister.

***Almaya satmaya dayalı bir ekonomi'*nin içinde emekçi ve işçi kesiminin özverisi de yetmez. Yetmediği görünüyor. Kimi köprüyü, kimi barajı satarken, izmirli Sabahat Dibekçi de karnındaki (doğuracağı) çocuğu bir kat karşılığı satmak istiyor. Sakınmadan, kaçınmadan da açıkça satılığa çıkarıyor. Gerçi bizim Medeni Kanun'da çocuk satmak yoktur, ama kalıbına uydurup, çocuk edinme vardır. Dallas filminde görüldüğü gibi artık evlât edinmek isteyen yeni ekonomi zenginleri, mezeciden yabancı peynir alır gibi, doğuracak yoksul analardan da daha ana karnında-çiçeği burnunda- çocuk alabilirler.**

Kan vermenin yeni çıktığı, bunca yaygın olmadığı dönemde radyoda kan aranıyor dendi mi, kahvede oturan kancılar kulak verirler, 'er aş (RH demek istiyor) **bilmem ne' der demez fırlarlardı. Kimin kanına uyuyorsa, o giderdi. Kahveci bağırırdı,**

Kancılar dikkat, kan aranıyor!

Belki çocuk pazarları kurulur, mavi gözlü istiyorum, esmer istiyorum, sarışın istiyorum... gibi ilanlar verirler, gönüllerine göre çocuk ısmarlarlar. *Köprü ısmarlanıyor, baraj ısmarlanıyor, demiryolu ısmarlanıyor da çocuk neden ısmarlanmasın?*

İkinci Dünya Savaşı yıllarında CHP devletçiliğinin yanı başında özel girişimcilikten yardım istenmiştir. Savaş sıkıntıları içinde stok yapmaması, malı karaborsaya dökmemesi, aşırı kazanç yoluna başvurmaması özel kesimden istenmiştir. Ancak, görülmüştür ki, savaş zenginleri iktidarın ve tek partinin bütün istemlerine kulak tıkamış, kendi kârına, yararına bakmıştır. Milli Koruma Yasası da istenildiği gibi işlememiştir. Özel kesimin yurtseverliği *boşlukta kalmıştır* (muğlaklığa -yoksa, kaçamağa mı demeliyim?- dikkat, lütfen). **Bu durum karşısında sabrı tükenen Milli Şef İsmet İnönü nihayet patlamıştır. Durumu, her dönemde bir belagat örneği sayılacak şu sözlerle dile getirmiştir:... Ticaretin ve iktisadi faaliyetlerin serbestliğini bahane ederek milleti soymak hakkını hiç kimseye, hiçbir zümreye tanımamalıyız.**

Sömürüyü bütün çıplaklığı ile dile getiren İnönü'yü her zaman bulamayız ki! Köprüyü de, yolu da, suyu da, soluduğumuz havayı da satarlar, ne çıkar!'(18)

Bu düşünce biçiminin 'düzensiz ve dağınık' olduğu hususunda Lord Cromer'le aynı fikirdeysen, Türklerin 'kafa karışıklığıından nasıl kurtulacaklarının reçetesini de bir başka ünlü köşe yazarından öğrenebilirsin:

Kafa karışıklığından... kurtulmanın en sağlıklı yolu, insanları üst düzey yaşamlara yöneltmekten geçmede...

Köy bakkalında armonika satılmaya başladığı zaman, Ge dikpaşa trafiği de başka türlü olur... Külüstürlüğe demir atmakla ne üretim artar ne de kalkınma kanatlanır...

Yeryüzünde en az tüketim yapan toplumlardan biriyiz ve hâlâ tüketime karşı çıkmayı modernizm sayıyoruz.

Babaannem de tüketime karşıydı. Ama o doksan üç muharebesinin (1878) göçmen çocuğu idi. Sönük yaşamlarının gelişmeyi nasıl engellediğini bizim kuşak çok iyi bilir.

İhracat yirmi milyar dolara, ithalat yirmi beş milyon dolara, lüks tüketim maddelerinin volümü de en az beş milyar dolara çıkmalı...

O zaman ne kafa karışıklığı kalır, ne ayak akışıklığı...

O düzeye tüketimi lanetleyerek değil, daha çok tüketimi hak edecek çabaların önünü açmak ve bunun önerilerini getirmekle varılır...' (19)

Cromer, Arapların ataları söz ilmini en yüksek dereceye kadar çıkarmışlar, derken Türklere haksızlık ediyor. Çünkü,

Gazetelerdeki köşe yazıları, nükteli, imalı, cinaslı, çağrışımlı bir söz dantelası kelebekliğinde, demli bir sabah çayı gibi olmalı!' diyor aynı beyefendi. Ve şikâyet ediyor,

'İşlevli yazı humor estetiğinin yerini aldı. O zaman yakası açılmadık (yeni!) **konular geniş kitlelere iner gibi oldu ama köşe yazılarının niteliği de pek çabuk unutuldu. Kamu hukuku felsefesinin politik ve parasal yönüne duyulan merak, yazı zevkinin üstüne çökerek, ciğerlerini havasız bıraktı!'** (19)

Coraline

"Bebek Camii *müezzininin* dediği gibi,
Allahü Ekber! Sersemlemiş dostun,
David."

Mektup burada bitiyordu, ancak, tel zımba ile iliştirilmiş ikinci bir kâğıdın üzerinde metinde bahsi geçen yazarların isimleri sıralanmıştı. Aktarıyorum:

1. Talat Halman, Milliyet, 8 Aralık
2. Mehmet Barlas, Milliyet, 8 Aralık
3. Yılmaz Çetiner, Milliyet, 8 Aralık
4. 16, Bekir Coşkun, Günaydın, 21 & 14 Aralık,
5. Nazlı Ilıcak, Tercüman, 25 Aralık,
6. Öztin Akgüç, Milliyet, 8 Aralık
7. Erdoğan Alkin, Milliyet, 12 Aralık,
8. Örsan Öymen, Milliyet, 19 Aralık,
9. Mümtaz Soysal, Milliyet 7 Aralık,
10 & 15, İlhan Selçuk, Cumhuriyet, 6 & 1 Aralık,
11. Oktay Ekşi, Hürriyet 6 Aralık,
13 & 14 Mustafa Ekmekçi, Cumhuriyet, 7 Aralık,
17. Teoman Erel, Milliyet, 1 Aralık, _
18. Mehmed Kemal, Cumhuriyet, 13 Aralık,
19. Çetin Altan, Milliyet, 11 Aralık 1984.

Coraline

IV

Günay Rodoplu'nun, Profesör Pavloviç'le tanışmaya teşne olmamasının nedenlerini ancak bıraktığı mektubu okuyunca anlayabildim. O günlerde Diana'nın müteaddit davetlerini çoğu zaman ayan beyan sudan mazeretlerle reddediyordu. Ancak, ne zaman ki Şafak Özden Diana'ya saldırdı, Günay'ın kadına karşı tavrında bir değişiklik oldu. Belki, öyle bir tecrübeyi birlikte geçirmiş olmalarından, belki de, -ki ben buna daha çok ihtimal veriyorum- Diana'nın öyle bir gece yaşamış olmasındaki suçluluk payından, bir "erken" akşam yemeği davetini kabul etti.

Beşiktaş motor iskelesinde buluştuğumuzda, sulu kar çiseliyordu. Günay, benden az önce gelmiş, (her zamanki gibi!) kı-

Ceratine

yıya çekilmiş motorların az berisinde, ızgarada balık ekmek yapan Selahattin Amca'yı seyrediyordu. Havayı nefis bir lüfer kokusu sarmıştı "Haydi, boşver, burada oturup balık ekmek yiyelim!" diyeceğini adım gibi biliyordum. Balığa, ama limonsuz ve hatta tuzsuz, ızgara balığa bayılırdı, ama bence Selahattin Amca'nın elinden yemek fikrini daha da çok seviyordu. Yaşlı balıkçının kırmızı soğanı yumruklayan nasırlı eli, aşağıda, mangalın yanında sakladığı için kızgın 35'likten kâğıt peçetelere sardığı çay bardaklarını doldurduğu rakı, körpecik yeşil soğanlar, -"Isırdığın zaman bir defada kopacak, sünmeyecek!"- başlı başına bir ayindi. Beni ancak omzuna değdiğim zaman fark etti,

"Düşündüğümü sen de düşünüyor musun?" çenesiyle balıkçıyı işaret ediyordu.

"Ayıp olur!"

İçini çekti,

"Evet, ayıp olur." İstemeye istemeye döndü,

"Ben zaten her şeyi 'hayır' diye diye yaparım!" derken,

"Otobüse binsek olmaz mı?"

"Bu saatte mi?"

Anlaşılan gecikmek istiyordu.

"Yapma böyle," dedim, "fena bir adam değil, göreceksin."

"İyilik kötülük meselesi değil, Amerikalılar gündemimde değil!"

Yirmi dakika sonra, Pavloviçlerin Bebek'teki yalı apartmanlarının önündeydik. İkinci kata tırmanırken, David'in sesini duyduk. "İsa Mesih!" diye bağırıyordu. Günay, "Geri mi dönsek acaba?" diye fısıldadı, ama buna pek imkân yoktu, çünkü sokak kapıları ardına kadar açıktı ve biz en üst basamaktaydık. Kapıda dikilip içeri bakmaktan başka çaremiz yoktu. Manzara aynen şuydu: Küçük David (üç-dört yaşlarında) pencerenin önünde, elinde kola şişesi ile dikilmişti. Üstü çıplaktı, bacakları külotundan sızan kara-sarı sıvı ile örtülmüştü. Sıvı, çıplak parkeye akmakla kalmamış, salon kapısına kadar gelmişti. Da-

vid, durumun vahametini bizimle aynı anda fark etmiş olmalıydı ki,

"Orada dur!" diye bağırdı, "Kıpırdama evlât, şimdi seni almaya geliyorum!" Her ne idilerse, elindekileri fırlattı, çocuğa koştu, koltuk altlarından kavradı, üstüne değmemesi için kendisinden uzakta, havada zaptetmeye çalıştı. Aynı anda bebek, canhıraş çığlıklar atmaya başladı.

"Diana, Diana! Tanrı aşkına nerdesin, Diana?"

Derken, Diana'nın sesini duyduk,

"Sen misin David?"

"Başka kim olabilir ki! Acele eder misin lütfen?"

"Bir şey mi var?"

"İsa aşkına Diana! David, her yeri boklamış!" Burnundan soluyordu, "hey, nereye bastığına dikkat et, Katyuşka!" yanında beliren kızını uyardı, "Kardeşinin her tarafı bokladığını görmüyor musun? Diana! Tanrı aşkına çabuk ol! Oh, İsa!"

"Ama, baba, o daha bebek!" dedi, çok bilmiş bir kız çocuğu sesi. Az sonra bizim görüş alanımıza girdi, salona yayılmış irili ufaklı oyuncaklara, bisiklete, beyzbol sopalarına baktı,

"Mezbelelik!" diye hüküm bildirdi, "İyi ki anneannem burada yok. Anneme pasaklı derdi yine."

Yaklaşan ayak seslerinin Diana'ya ait olduğunu anladık, ama yapabileceğimiz bir şey yoktu, yaklaştı ve bizim orada olduğumuzu gördü,

"Oooh, üzgünüm! Zili çaldığınızı duymadım!"

Çalmadığımızı söyledik. Anlaşılan, bir şeyler almak için aşağıya inmiş olan Nesibe, kapıyı açık bırakmıştı.

"David, misafirlerimiz buradalar!"

Profesörün bizi gördüğü an değişen yüzü hakkında daha sonraları çok düşündüm. Çok öfkeli olduğunu duymamış olsak, bu yüzden hiçbir şey anlamayacağımız muhakkaktı.

"İçeri gelin, lütfen!" David'i annesine teslim etti, "İzin verirseniz bir bez alayım!"

Diana, çocuğu götürmek için izin istedi. David az sonra,

Coraline

elinde kuru bir bezle geldi, yerleri silmeye başladı. Bir yandan da oyuncakları topluyordu.

"Babana yardım et olur mu, balım?"

"No," dedi küçük kız düpedüz, "Yardım etmek istemiyorum." Seke seke gitti, pencerenin yanında durdu, Günay'ı seyretmeye koyuldu.

Nesibe, o ara, elinde file ile girdi, bizi gördü,

"Günay Abla hoşgeldin! Mehmet Abi, hoşgeldin!" Fileyi masanın üstüne bıraktı, yerleri silen David'e baktı,

"Bir şey mi dökülmüş?"

David'in elinden bezi almak gibi bir gayret göstermedi,

"Çocuklardır, guzum," diye güldü, mantosunu çıkardı,

"Siz buyurun, ben bunları mutfağa bırakayım," David, yerleri silmeye devam etti. Bitirince, koltukların üzerindeki oyuncakları aldı, bize yer açtı,

"Oturun, lütfen!" Meleksi meleksi güldü.

"Umarım, ellerini yıkar!" diye *italik*'ledi Günay, *"Baksana yeri sabunlamadı bile!"*

Haklıydı. Temizlik hususunda şaşırtıcı bir gevşeklikleri olduğunu ben de fark etmiştim. Bu rahatlığa Nesibe de uymuş olmalıydı ki, eşyası birkaç kilim, bakır ve yer minderlerinden oluşan ev, kirliydi. Başka bir yerde, mesela, Çayırtepe'de olsak, Günay'ın rahatsız olmayacağından emindim; ama, burada yemek yiyemeyecekmiş duygusuna kapıldım. Daha da garibi, masalarına daha önce birkaç defa oturmuş olduğumdan, tuhaf bir savunmaya geçtim,

"Nesibe'nin işi de kolay değil! İki çocuk!"

Hiçbir şey söylemedi, ama *italik*'lediğini görebiliyordum, *Allallah!*

Rodoplu, misafirlikten, daha doğrusu, deplasmanda oynamaktan nefret ederdi. Bunun zaman duygusu ile ilgili olduğunu sanıyorum. Misafirlik, sanki Rodoplu'nun düşünce akışının tabii mecrasında gelişimini sınırlayan, boyutları belli bir za man dilimi, dış dünyanın hayatına dayattığı bir yamaydı. "Gö-

recek bir şey varsa, görmek zamanını kendim seçmek isterim," derdi, "çünkü yaşadıklarını, ancak o zaman, duygusal hazırlığım tamam olduğu zaman, içselleştirebiliyorum."

0 akşam, gerek, onun Profesör Pavloviç hakkında bildikleri, gerekse David'in kesinlikle hak verdiğim tetikteliği (hak veriyordum, çünkü tecrübesi ona Türklerle konuşurken dikkat etmesi gerektiğini öğretmişti, kaldı ki, hem Diana hem de Sernea'dan Günay'ın 'zor' olduğunu biliyordu) dayatılmış bir birlikteliğe işaret ediyordu. Pavloviçlerin dağınıklığını yakalamış olmamız meseleyi daha da güçleştirdi. Bütün bunların üstüne David bir de Günay'ı "Türk zihniyeti" araştırmasına malzemedir diye sorgulamaya başlarsa diye korktum. Hiç kuşkusuz, öyle bir durumda, Günay, bütün kapıları kapatır, tek kelime konuşmazdı. Ancak o başka bir şey yaptı; ev sahiplerimizin içerde olmasından yararlanarak, sehpanın üzerinde duran eski TIME dergilerinden birini aldı, tıpkı bir doktor muayenehanesinde randevu saatini bekliyormuş gibi, okumaya koyuldu. David özürler dileyerek geri gelinceye kadar bırakmadı.

"Bir Mucize ve Pek Çok Sorun. İyi bir başlık."

"Affedersiniz?"

"Yapay kalp transplantasyonları," dedi Günay, dergiyi işaret ederek, "high-tech tıp. Doğrusu, ahlâki ve hukuki açıdan ciddi kaygılarım var."

Yaptı işte! Gündemi eline aldı!

"Öyle mi?" dedi David, şaşkın şaşkın.

"Bütün bu para ve gösteriş!" İçini çekti, "Hastalık ve ölümün kaçınılmazlığını içimize sindirmeli, bilimsel hırslarımızı törpülemeyi öğrenmeliyiz." Bana döndü, *italik*'ledi, *İç-cihadımızı tamamlamak zorundayız.*

"Schroeder'den bahsediyoruz değil mi? Mekanik kalp takılan adam?"

"Schroeder... Barney Clark," diye omuzlarını silkti Rodoplu, "kim oldukları önemli değil. Önemli olan bu paraların kitlelerin sağlığı için değil, tıp endüstrisini sübvanse etmek için

Coraline

kullanılıyor olması. Küçük bir yardımla hayata dönecek binlerce insan varken, Bay Schroeder'in birkaç ay daha hayatla kal ması için para harcamanın ahlâklılığı hakkında ciddi endişelerim var."

Masaya öteberi taşıyan Diana, söze karıştı,

"Sana akıllı olduğunu söylemiştim," dedi, kocasına.

David, mahcup oldu, Günay duymamazlığa geldi; ben bu daveti Diana'nın Türkiye'den fena halde sıkılmaya başlayan kocasına yeni bir enerji aşılamak için gerçekleştirdiğini düşündüm. Günay, *"Aynen öyle!"* diye *italik*'ledi. Diana, David'e Nevra'nın onlara oynadığı, "Türkiye'de, ülkenin durumunun farkında olan ve senin kadar sıkılan Türkler de var" oyunu oynuyordu. Şu farkla ki, bu defa vitrin Cemalettin Eren değil, Günay Rodoplu'ydu. Günay'ın buraya gelmekle gerçekten de Diana'ya bir tür borç ödediğine kanaat getirdim.

"Sağlık taramaları, aşı kampanyaları, beslenme çok daha fazla insanın hayatını kurtarır, çok daha fazla insanın hayatını uzatır," diye sürdürdü, Rodoplu, "Bir de tabii, bu tip ameliyatların gerçekten hastalıklı bir tarafı var."

"Ne demek istediğinizi biliyorum, sanırım, Frankenştayn yaratır gibi, değil mi?"

"Daha çok, canlı insanların üstünde tıbbi deneyler yapar gibi," dedi Rodoplu, "Schroeder olsun, Clark olsun, bu insanların birkaç ay daha yaşamak için verdikleri mücadeleye hayran olmamak elde değil, ama dini bütün bir Müslüman gibi huzur içinde göçecek donanımları olsaydı herhalde herkes için daha hayırlı olurdu."

"Alabama Tıp Fakültesi'nde, ahlâk kürsüsü başkanı bir arkadaşım var," dedi, David, "George Pence. O, sağlık maliyetinin çok yüksek olmasını, talebin yüksekliğine bağlıyor. Amerikan toplumunun, sağlık taleplerine 'hayır' diyebilmemiz için ulusal mutabakat sağlamamız lâzım," meleksi meleksi güldü, "Henüz bu mutabakatı sağlayamadık ama önümüzdeki yıllarda Amerikan toplumunun en önemli meselelerinden birisi bu ola-

cak. Bu meseleyi çözüme kavuşturmalıyız, yoksa sonuç felâket olacak."

Rodoplu'nun şüpheyle bakan gözlerini gördü, dengesi bozulur gibi oldu,

"Diyaliz makinesini hangi koşullarda ve nasıl durduracağımızın kuralları saptanmalı, değil mi?" diye sordu.

Günay, şöyle bir duraladı.

"Aynı şeyden bahsetmiyoruz, Profesör," dedi. Kesti.

"Açıklamak ister miydiniz?"

"Ben insanoğlunun kişisel donanım eksikliğinden bahsediyorum, siz tıp hizmetlerinin eksikliğine uyduracağınız ahlâki kılıftan," gülümsedi, "kültürel farklılığımız."

"Kültürel farklılık dedin de," diye yine araya girdi Diana, "Baksana, David'in araştırma projesinde bir sorunu var, belki sen yardım edebilirsin?" Kocasının, "Lütfen, balım!" diye uyarısına kulak asmadı, sesini, şımarık çocuk sesi yaptı,

"Lütfen, lütfen Günay Hanım! Yoksa, yaz başında Amerika'ya dönecek! Ama ben gitmek istemiyorum!"

"Becerilerimi abartıyorsun, Diana!"

İş bu hale dönünce, David'in de rica etmekten başka çaresi kalmadı. Ancak, o arada sofraya oturduğumuzu söylemeliyim. Bunun önemi, Nesibe'nin de bize katılmış, az önce, yerleri silen David'e yardım etmemiş olmasının ima ettiği yeni konumunun sofrada daha da belirginleşmiş olmasıdır. Hizmet etmek şöyle dursun, ailenin bir ferdi gibi davrandığını gördük. David'in bira tekliflerini reddetmediği gibi, Diana ile derin bir samimiyet içinde fısıldaşıyor, hatta ara ara dostça itişiyordu. Rodoplu'nun canının adamakıllı sıkıldığının farkındaydım. Ama, utanarak itiraf etmeliyim ki, tepkisinin derecesini ölçmek amacıyla, bir ara yardım bahanesiyle kalktım; Nesibe'nin kirli tabağını mutfağa götürdüm. Alkolün etkisi de olmuş olabilir, ama Nesibe kıpırdamadı. Günay'ın görmemiş olması mümkün değildi, ama hiç renk vermediği gibi, yemek süresince Nesibe'nin ne yüzüne baktı ne de tek kelime söyledi. Acele etmeksizin yedi, David'e döndü,

Coraline

"Hadi," dedi, "malzemeyi görelim!"

David, "Yes! What? Ohhh!" gibi ünlemleri sıraladıktan sonra kalktı, dosyasını aldı,

"Balım, lütfen şunları kaldırır mısınız? Dr. Rodoplu'ya çalışmalarımı göstermek istiyorum."

"Tabii ki!" dedi Diana, Nesibe o zaman kalktı, masayı toplamaya başladılar. Ben de kalktım, ama Rodoplu yardım etmeyi teklif dahi etmedi.

David, dosyasından birtakım kâğıtlar ayırdı, Günay'ın önüne koydu,

"Bunlar ilk egzersizler," dedi, "Yaygın düşünce biçimini kavrayabilmek amacıyla, biçimsel mantık kurallarını uygulamaya çalışıyorum.

"Anlıyorum," dedi Günay kısaca, uzandı en üstteki kâğıdı aldı.

"Ref.: M.V., Haz. 1992, s. 8, SKB

'...Fikret'in annesi Hatice Rafia Hanım, annesi ve babası ihtida etmiş Sakızlı Rum ailesinden gelir. Hatice Rafia Hanım, dayısı Nuri Bey ve kızı ile beraber hacca gitmiş, orada koleradan vefat etmiştir. Fikret'in anneannesinin ve annebabasının mühtedi olması, annesinin aşırı dindarlığı, şairin hayatının ilk yarısında çok dindar, sonra dinsiz oluşu oğlu Haluk'un din değiştirerek Hıristiyanlığa dönüşü, psikolojik bakımdan dikkate değer vakalardır. Biz Fikret'te gördüğümüz ruhi trajedinin kısmen anne tarafından geldiği fikrine temayüz etmek istiyoruz.'

'Yukarıdaki satırlar, Prof. Mehmet Kaplan'ın doçentlik tezinin birtakım değişikliklerle yeniden yapılan basımından alındı. Bu 'ilmi' denilen eserde, Fikret'in ateist oluşunu, annesinin dönme (muhtedi) bir aileden gelişine bağlayan Profesör'ün düşüncesini desteklemek için Orhan Bey'den bu yana, dönme kadınlardan doğan Osmanlı padişahlarından 'kısmen' de olsa, örnekler vermesini bekliyor insan. Dinsiz, (deist) Yahya Kemal'in annesi dönme bir aileden gelmiyor benim bildiğim. Bu yöntemle nasıl açıklayacağız dönme olgusunu? Bilimsel yön-

tem kullanmadığı içindir ki, Prof. Kaplan'ın böyle yorumlar yapması doğaldır. Çünkü, eklektik bir yöntem ve dünya görüşü ile ele alınan konuda sağlıklı bir sonuca ulaşmak olası değildir. Asım Bezirci'nin Abdülhak Hamit adlı araştırma/eleştirisi onun öteki eserleri gibi bilimsel yöntemin sağlıklı olarak kullanılışının güzel bir örneğidir.'

Test 1:

Önermeler:

• Prof. Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret'in ateist oluşunu annesinin dönme bir aileden geldiğine bağlıyor.

• Yahya Kemal de dinsizdir (deist) ama ailesi dönme değildir.

Vargı:

Bu yöntemle Yahya Kemal olgusunu açıklayamayız.

Gözlemler:

a) Birinci önermedeki 'ateist' ile ikinci önermedeki 'deist' kelimeleri eşanlamda kullanılmıştır. Bu nedenle, eleştirmenin argümanı 'kalp'tir.

b) Kaplan, 'Fikret'te gördüğümüz ruhi trajedinin kısmen anne tarafından geldiği fikrine temayüz etmek istiyoruz,' demektedir. Buradaki, 'kısmen' ve 'temayül etmek' ifadeleri, eleştirmen tarafından, 'bağlamak' olarak değiştirilmiştir. Dolayısıyla, birinci önerme yanlış olup, ikincisi ile bağlantısızdır.

c) Eleştirmen, Kaplan'ın 'eklektik' yöntem kullandığını iddia etmekle birlikte, 'eklektik yöntem'den ne anladığını açıklamamakta ve bu yöntemin (?) Kaplan'ın kullandığı yöntem olduğu kanıtlanmamaktadır.

Netice:

Safsata. Eleştirmen, hemen her mantık kuralını çiğnemektedir.

Test II:

Önermeler:

• Kaplan'ın Fikret'in ateist oluşunu, annesinin dönme oluşuna bağlayan eserine 'bilimsel' deniyor.

Coraline

• Kaplan, Orhan Bey'den bu yana dönme kadınlardan olma Osmanlı padişahlarından kısmen de olsa, örnekler vermiyor.

Vargı:

Kaplan'ın eseri bilimsel değildir.

Gözlemler:

a) Kaplan, Fikret'in ateist oluşunu annesinin dönme oluşuna 'bağlamış' değildir.

b) Kaplan'ın eserinin bilimsel olduğunu iddia ettiğini kabul etsek dahi, Fikret'in koşullarının kanıtlanması için Osmanoğlu Orhan Bey'den bu yana dönme kadınların incelenmesi gerekliliği bağlantısızdır.

c) Birinci ve ikinci önermeler bağlantısızdır. Bunlardan Kaplan'ın eserinin bilimsel olmadığı sonucuna varılamaz.

Netice: Non-squitor safsata. (Not: Türklerin 'bilimsel'den ne anladıkları araştırılmalı, DP)"

Günay'ın ne düşündüğünü yüzünden anlamak mümkün değildi. Büyük bir sükunetle okudu, başını kaldırdı, David'e baktı,

"Başka?"

David, bir başka kâğıt uzattı,

"Ref.: G., Ocak, 1982, s. 16, FA

'Özdemir İnce'nin, Kentler'ini ben görmedim. Onun da şairin şiir çizelgesi içindeki yerine oturtulması gerektiği sanısındayım. Ferid Edgü'nün 'Çığlık'ını ben henüz okuyacak fırsat bulamadım ama 1982'nin anılmaya değer yapıtlarından biri olacağını düşünüyorum. Edgü'nün hikâyeciliğini bilen biri olarak varıyorum bu kanıya.'

Test 23:

Önermeler:

• Özdemir İnce şairdir.

• Özdemir İnce'nin şiirinin belirli bir çizelgesi vardır.

• 'Kentler' şiirdir.

Vargı:

a) Önermelerde aynı anlama gelmeyen kelimeler gelirmiş gibi kullanılıyor.

b) İkinci önermedeki 'şiir' sözcüğü, türel bir isimdir (edebiyat türü adı). Üçüncü önermedeki, 'şiir' ise belirgin bir eserin türü (yani, 'Kitap yararlıdır, elindeki kitap da yararlı olmalı').

Netice:

Non-sequitor safsata.

Test 24:

Önermeler:

• Ferid Edgü'nün 'Çığlık'ını okumadım.

• Ferid Edgü'nün bugüne kadar neler yazdığını bilirim.

Vargı:

• 'Çığlık' 1982'nin anılmaya değer yapıtlarından birisi olacaktır.

Gözlem:

Önermelerden böyle bir çıkarsama yapılamaz. Okuru, yazarın vargısının doğru olabileceği sanısına kaptıran unsur, psikolojiktir; yazarın yararlandığı kendi ünüdür. 'Edgü'nün öykücülüğünü bilen bilir' ifadesi, okurun üzerinde baskı yaratmaya yöneliktir ('Ben böyle diyorsam böyledir' bkz. 'Sütun yazarları')-

Netice:

Ad hominem safsata."

Ref: Milliyet G., Aralık 1984, s. 1, Mehmet Barlas

'Libya lideri Kaddafi'nin, kendisini uluslararası terörizmi desteklemek ile suçlayanlara karşı en iyi cevap ve göstereceği en seçkin örnek, Libya'daki Türk müteahhitleri ve işçileridir...

Kaddafi, petrolden sağladığı geliri ülkesinin kalkınması için harcamaya başlarken, Batılı gelişmiş ülkelerin hiç düşünmediği bir iş yapmış ve Türk müteahhitlerine Libya'nın kapısını açmıştır...

Libya'daki Türk taahhütleri, geçmiş yıllarda 8 milyar dolara kadar yükselmiştir... Kısaca, bu milyarlarca dolar, teröriz-

Coraline

me değil, Libya'nın kalkınmasına, Türkiye'nin ise hizmet ihraç ederek gelişmesine tahsis edilmiştir.

Türk-Libya teknolojik işbirliği, Kaddafi'nin eseridir. Bu terörizmin değil, kalkınma için eşsiz bir dayanışmanın örneğidir...'

Test 33:

Önermeler:

• Kaddafi, Türk müteahhitlerine iş veriyor.

• *Bir insan hem Türk müteahhitlerine iş verip, hem uluslararası teröre destek sağlamaktadır.*

Netice:

Safsata."

David'in bu çalışmasını (daha sonra da az önce aktardığım o mektubu) okurken, kendimle ilgili bir şeyin tekrar farkına vardım: Ben, gerçekten de yalama olmuş bir Türk'tüm. Adamın derdini anlayabilmem, anlattığının dehşetini içselleştirebilmem için üst üste okumam gerekmişti. Oysa, bu yazarlar, yıllar yılı okuduğum, deyiş yerindeyse, "zihnimi biçimlendiren" yazarlardı ve ben ne denli özensiz, ne denli saygısız olduklarını fark etmemiştim. Öyle dalmıştım ki, Günay'ın sesini rüyadaymış gibi, uzaktan duydum,

"Evet!" dedi, "Peki, nasıl yorumluyorsunuz?"

"Henüz yorumlamıyorum," diye cevap verdi David,

"Ama, Bay Giritli'nin eşime Ankara'nın pozitivist olduğuna ilişkin sözleri doğruysa," gülümsedi, "daha alınacak çok yol var, öyle düşünmüyor musunuz?"

Günay'ın cevabını nefesimi tutarak bekledim, çünkü bu defa, mesele o kadar sarih, o kadar netti ki, *Hadi, Türkleri bu defa da akla da görelim,* diye *italik*'lemekten kendimi alamadım.

Beni duymuş gibi belli belirsiz gülümsedi, David'e döndü,

"Siz, Yahudisiniz, değil mi?"

"Evet, öyle," dedi David. Gülümsüyordu, ama bu defa gözlerinde yanıp sönen anlık endişeyi saklayamadı.

"Yahudisin ve dünyamızın pürüzsüz ve rasyonel olmasını

istiyorsun, öyle değil mi? Azizim Profesör Pavloviç, şiir ve tenakuz dolu o büyük müderrislerinizi, Kabalistlerinizi* hatırlamıyor musun?"

David PavIoviç'in kelimenin tam anlamıyla donduğunu, Diana'nın yer minderine çöker gibi oturduğunu gördüm!

"Hatırlasanıza, *Ruhumuzun derinliklerinde usdışı da vardır. Usdışı, bizi hareket ettiren enerjidir; bizim yaratıcı şeytanımızdır.* Dürüst olun profesör, dünyayı sadece gözlemlerinizle, mantıklı çıkarsamalarınızla kavrayabileceğimize inanıyor musunuz?"

"Tanrım! Bu konuşan senin baban David!" dedi Diana, şeytan yollamış gibi ürpererek. Günay ona bakmadı bile. Sadece David'le kendisinin bildiği bir metinden alıntılar yapıyordu,

"Büyürken, tecrübelerini mantık değil, imgelerle anlatan kimselere hiç rastlamadın mı? Gözlemleyebildiğimiz hiçbir gerçeklikle örtüşmeyen şeylerden bahseden insanlara? Usdışı bizi tamamlar,"

"Abartıyorsunuz, Bayan Rodoplu," dedi David, mırıldanır gibi, *"Küçük bir çayı büyük bir ırmak gibi sunuyorsunuz."*

Ne dediğini anlamak için dikkat kesildim. Diana imdadıma yetişti,

"Karşılıklı alıntı yapıyorlar," diye fısıldadı, "Ünlü bir Yahudi metnidir, ama ne olduğunu çıkaramadım."

"Hayır, çay değil," dedi Günay, *"Meselenin ruhu, hayat nefesi. Bunu sen de biliyorsun!"* Sustu, gülümsedi,

"Öyle değil mi?"

"Sizi tekrar görmem lâzım," dedi David.

"İnşallah," dedi Rodoplu, yüzündeki tebessümün belli belirsiz bir acıya dönüştüğünü fark ettim. Derinleşen sessizliği Nesibe'nin sesi böldü, kendimize getirdi,

"Dayan, zabahtan gelecen mi?"

Diana'nın ne cevap verdiğini duymadım. Günay, hızla mahzunlaşan yüzünü bana yaklaştırdı.

*) Numeroloji, İslam'daki yaklaşık karşılığı ebced. (y.n.)

"Yoruldum," dedi, "Kalksak olur mu?"

Bebek'ten, Arnavutköy'e, Etiler çıkışına kadar hiç konuşmadan yürüdük. Oradan taksiye bindik. Evinin sokağına döndüğümüzde,

"Bu kötü," dediğini duydum.

"Evet," diye onayladım, "Ama, belki de, David'in gözlemlediği, belli bir dönem yazarlarının özensizliğinden, kayıtsızlığından ibarettir. Lord Cromer'in ya da ötekilerin haklılığını göstermez."

"Pardon, anlamadım," diye döndü, "Neden bahsediyorsun sen?"

"Bu kötü demedin mi? Profesör Pavloviç'in bulguları yani?"

"Ben, Nesibe ile Diana'dan bahsediyorum," dedi Rodoplu, "orada, hayırlı olmayan bir şey var!"

Büyüyü bozmayı başarmıştı!

Coraline

Coraline

V

Günay'ın Nesibe ile Diana'ya ilişkin sözlerinin üzerinde durmak istemediğimi hatırlıyorum. Sanırım, o tavrını Türkleri yabancılardan sakınmak eğilimine vermiş, bu eğilimini onaylamamak diyemeyeceğim, ama içselleştiremediğim için geçiştirmeyi yeğlemiştim.

"Yukarı gelmek ister misin?" diye sordu, "Yapıştırmam gereken bir yığın şey var. Belki yardım etmek istersin?"

Çıktık. Maydanoz bahçesinin hemen yanındaki masanın üzerinde büyük boy resim kâğıtları, Şafak Özden'in onlarca irili ufaklı fotoğrafı, birtakım yazılar, yapıştırıcı, makas gibi avadanlıklar yayılmıştı. Günay, bir duvar gazetesi örneği yaptığını söyledi. Çırpıcı Mahallesi'nin kadın kollarına verecek, benzerlerinin yapılmasını sağlayacaktı. Duvar gazetelerinin ilgi çektiğini, seçim dönemi süresince asılı kalmalarının yararlı olduğunu düşünüyordu. Adamakıllı canım sıkıldı.

Coraline

"Ne işlerle uğraşıyorsun. Allah aşkına? Bunu yapacak senden başka adam kalmadı mı?"

"Hayır, yok," dedi Günay, sakin sakin.

Ona yardım etmek istemiyordum! "Bırak bu aptal duvar gazetesiyle sabaha kadar uğraşsın," diye düşündüğüme göre, cezalandırmak istediğim de söylenebilir. Sandalyemi masaya elimi sürmeyeceğimi belirten bir mesafeye çektim, oturdum. Günay hafifçe güldü, aldırmadım.

"Eee? David'in araştırması hakkında ne diyorsun? Senin gibi o da köşe yazarlarına takmış."

Eğilmiş, fotoğrafları istifliyordu. Duraladı, yüzüme, kınamaktan çok hüzünlü bir ifade ile kısaca baktı, masanın üstünü işaret etti,

"Yaptığım işi onaylamıyor olman, kabalaşmana neden olmamalı." İşine döndü.

"Affedersin."

Bir süre seyrettim,

"Ne düşünüyorsun, sahiden? Adamın bulguları bizim zihniyetimizi açıklamıyor mu? Rasyonaliteden nasibini almamış, 'Şark' kafamızı?"

"Profesör Pavloviç'in başı iyice belada olmalı," diye beklemediğim bir cevap verdi, "Kıvrım kıvrım bir ruh!"

Açıklamasını bekledim.

"Rusya kökenli bir Hasidi, üstelik, Tzadik veliahtı olup da psikolog olmak yeterince kötü, bir de bunun üzerine, üstelik rasyonalist!" Başını salladı, "Ya toptan satılmış ya da şaşkın!

Her iki durumda da Allah yardımcısı olsun!"

"Satılmış mı? Neye satılmış?"

"Kariyere! Herhalde, kariyere! Veya belki de Yahudilikten kurtulmak istedi. Bir tür inkâr, yani. Diana ile evlenmiş olmasına bakılırsa, bu da makul. Orada, aralarında aşk yok, görüyorsun. Ülkü birliği olduğunu da sanmıyorum."

"Nasıl bir inkâr? Neyi inkâr ediyor?"

"Bak, David bir Hasidi. Üstelik, Tzadik veliahtı. Kabalist gelenekleri çok iyi biliyor olması lâzım. Yani Zen, Yoga ve Sufiliğe yatkın olması lâzım, yani batini ya da esoterik psikolojiyi çok iyi tanıması lâzım. Hal buyken, eğer Türk zihniyetini araştırmak için bu kadar ucuz bir yöntemle akılcılık, mantık diye tutturuyorsa, bu, ya bir şeyleri unutmak için ya da düpedüz kariyer için, ki zaten ikincisi ile üçüncüsü birbirlerini tamamlar. Her durumda, nahoş."

Psikolojiye merak sardığım dönemler olduğunu söylemiştim ve açıkçası, bu bana özgü bir merak da değildi. 1980'lerde, 1960'lı yılların 'varoluşçuluk' modası gibi bir modaydı 'psikoloji'. Çok sayıda kitap çevriliyordu, herkes gibi ben de Türk Kadir Özden'den, Sudanlı Malik Babikir Bedri'ye Amerikalı Ornstein'e, Adam Smith'e (Adam Smith değil, *Powers of the Mind'ı* yazan Adam Smith) kadar yetişmeye çalışıyordum. Bu bakımdan, Günay'ın neden bahsettiğini anlar gibi oldum.

"Kabala, esoterik, yani Batını, yani içrek!" diye güldü,

"Türkçe'yi ne hale getirdik! Hâlâ inanamıyorum! Bir Tanrı ve kâinat öğretisi. Panteist, yani Tümtanrıcı, yani 'Her şey tanrıdır ve tanrı her şeydir'. Yani tabiat yasalarının, güçlerinin, gördüğümüz her şeyin tümü. Ancak, yeryüzünde suretlerini gördüğümüz bu varlıkların bir kısmı dişi, bir kısmı erkektir ve birleşmek için birbirlerini ararlar. Kadim Yahudi ilahiyatına göre bu arayış, Mesih'in geleceği zamana kadar sürecektir. 0 geldiğinde, 'hac' tabir ettikleri yolculuk tamamlanacak, mutluluk çağı açılacaktır, filan. Bu, işin bir tarafı. Bence, bu inanç arka plânını ya da 'manzarayı umumiye'nin insanoğluna yönelik telmihi daha ilginç. Çünkü, insanda birbirleriyle bütünleştirilmesi gereken biri *analitik,* diğeri de *bütüncül/Tevhidi/holistik* iki bilinç biçiminin var olduğuna işaret ediyor. Dahası, bu çifte bilinç meselesi Yahudilere özgü bir inanç da değil. Nitekim, Kabala anlayışının Çin düşüncesindeki karşılığı Yang ve Yin'dir."

Coraline

Kadın/Erkek ya da Yin ve Yang'ın, alışageldiğimiz tinsellikten öte alıcı/aktif, duygusal/akli, gizli/açık gibi nitelikler yüklendiklerinin bilincindeydim.

"Evet," dedi Günay, "Erkek, *yaratıcı, Gök,* kadın ise *alıcı toprak*'tır. Dahası da var. Kadın ya da Yin, fizyolojik olarak beynin sağ yarıküresini, yani bedenin sol tarafını temsil ederken, erkek, Yang, beynin sol yarıküresini, bedenin sağ tarafını temsil eder. Bildiğin gibi, beynin sol, yani erkek yarıküresi mantıklı düşünce ve sözel işlevde uzmanlaşmıştır. Eğer bu taraf zedelenirse, mesela inme inerse, kişi konuşamaz ve mantıklı düşünemez. Oysa eğer beynin kadın, yani sağ yarıküresi zedelenmişse, konuşma yetisine ve mantıklı düşünmeye bir şey olmaz. Bu nedenle de Batılılar, sol zedelenmelere 'majör', sağ zedelenmelere 'minör' tahribat derler. Neden? Çünkü Batı medeniyeti mantık ve sözel anlatım üzerine kurulmuştur; beynin o işlevi, sağ kürenin işlevinden, yani algılama, mesela mekân algılama, mesela insanın kendi bedenini algılaması, sanat yeteneği işlevinden daha üstün tutulur."

"Batı medeniyeti, erkek medeniyet desene! Buyur, buradan yak!"

"E, vallahi öyle!" dedi Günay, "Çünkü bak, bu, 'Yang' erkeğine yakıştırılan diğer sıfatlar da belirli bir tavra işaret ediyor. Bir kere erkek, *gündüz, aydınlık;* kadın, *gece, karanlık;* erkek *nedensel,* kadın, *nedensel olmayan* ve hemen dolayısıyla, erkek, *zaman ve tarih,* ama kadın *edebiyat, zamansızlık, uzay.* Erkek *analitik,* kadın *bütünlükçü."*

"Erkek *tümdengelim,* kadın *tümevarım* gibi mi?"

"Evet! Erkek *akli,* kadın *sezgisel.* Erkek, *kanıt;* kadın, *yaşantı."*

"Bu hesapça bizim mantıktan sınıfta kalan sütun yazarlarımız dişi, David Pavloviç de erkek oluyor!"

"Evet," dedi Günay, "Evet, öyle!"

Ne diyeceğimi bilemedim!

"Ben sana bir şey daha söyleyeyim," dedi, "Asya'da, İslâmi-

yet de dahil olmak üzere tutunabilmiş tüm dinlerin Yin, yani dişi olduğunu söylesem ne dersin?"

"Allah derim!"

Güldü,

"Şöyle düşün," dedi, '"sezgisel, bütünlükçü, ebediyete, zamansızlığa, uzaya dönük, karanlık, esrarlı, analitik, sözel ve mantıklı olmayan, yazılı tarihe itibar etmeyen' toplumlar bizim toplumlarımız değil mi?

Ne diyor Çetin Altan? Efendim, Çırpıcı'da armonika satılmadıkça, Beyoğlu'nda trafik düzelmez, diyor, değil mi? Nedensellikten yoksun, bütünüyle mantıksız bir iddia değil mi? Ama, sezgisel. Sitra Achra, yani öteki taraftan kaynaklanan bir bilgi-"

"Sitra Achra?"

"Yahudilerin, *öteki taraf* dedikleri. Rasyonel olmayan. Usdışı."

Birden aydım,

"David'e onu mu söylüyordun?"

"Evet! Usdışının ya da Yin'in bizi hareket ettiren enerji olduğunu, yaratıcı gücümüz olduğunu bir Hasidi veliahtı bilmezse kim bilir? Hayır, şimdi düşünüyorum da, babasını fevkalade haklı buluyorum."

"David'in babasını mı?"

"Evet! Bence adam İsrail'e goyim toprağı derken, erkekleştirilmiş, yani Batılılaştırılmış, yani kâfirleştirilmiş bir Yahudilik demek istiyordu! Çünkü bak, neden böyle düşünüyorum, biliyor musun,? Siyonizm zaten Batı icadı! Siyonizm Avrupalı Yahudiler değil, Yemenli Yahudiler değil, Rus Yahudiler değil, Habeş Yahudiler hiç değil! Siyonizm, Batı'nın bilim çağının ürünüdür, öyle değil mi?'

Laikliği al. Laiklik, hangi tarafa yaraşır? Beynin sol yarıküresine mi, sağ yarıküresine mi? Erkeğe mi, kadına mı?"

"Herhalde erkeğe," dedim.

"Bence de öyle," dedi Günay, "Şimdi bak, Yang'a atfedilen

Coraline

açık, akli, yaratıcı, analitik, mantıklı, nedensel, kanıtsal, sözel, bunlar hep Batılıların kendilerine yakıştırdıkları sıfatlar. Aynı zamanda 'bilim' denen hakikate ulaşma yönteminin de olmazsa olmaz koşulları. Peki, ya Hıristiyanlık? Hıristiyanlık, bu sıfatların hiçbirisiyle bağdaşmazdı ki! Allah aşkına, hem *mantıklı* olup hem de *teslise* nasıl inanacaksın? Nitekim, bilgi çağı ile birlikte, nedensellik ve mantık, hakikati bulmanın biricik yöntemi olarak ve giderek artan bir iştiyakla kabul görünce, din ekarte edildi. Laiklik denilen düzenleme de bir ara çözümden ibaret. Yani aslında, 'din denen bu şey akıllı insana göre değil ama çok istiyorsanız siz buyurun' der gibi bir şey. Papazından hahamına, imamından Budist rahibine kadar, hakikate ulaşmak için mantıki, yani ussal yöntemden farklı bir yöntem kullanmaya kalkanların tümüne ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapılır. Küçümsenir, öyle değil mi?"

"Kadınlara yapılan muamele gibi..."

"Evet! Ve bence, laisizmin doğal uzantısı, rasyonalizm ile devletin de ayrılmasıdır. Feyerabend haklıdır. Nasıl ki, din ile devleti ayırdık, bilim ile devleti de ayırmalıyız. Yani, okullarda fizik, kimya matematik dayatılırken mesela, meditasyona ters bakılmasına izin verilmemeli ya da din derslerinin okutulup okutulmayacağına karar veren devlet olmamalı. Kadınlar bu akıma öncülük etmeli!" Güldü, "Yani okka altına giden yarıküre; bizim yarıküre, öyle değil mi?"

"Sana ne demeli, bilmiyorum ki!"

"Ya, bak insanlık tarihinde, anaerkillikten, ataerkilliğe dönülen zaman, ne zaman? Akıl, mantık gibi erkeksi öğelerin öne çıktığı bütün dönemlerde, kadim Yunan'da, kadim Roma'da, Konfüçyüs Çin'inde, erkekler 'majör' olup, kadınların 'minör'e dönüşmesi, tesadüfi olabilir mi? Aynı şekilde, erkeğe ait olduğu düşünülen nitelikleri edinen, yani açık, akli, yaratıcı, analitik, mantıklı, nedensel, kanıtsal, sözel olan kadın, kadın olmayı sürdüremez, çünkü *kadınlık bilgisini,* Sitra Achra'dan gelen bilgisini yitirir ve feminist olur. Feminist, yani Yin suretinde

bir Yang. Feminizm, Adnan Hoca'nın Rönesans dergisindeki İslâmiyet'i gibidir. Kabuk ortada ama iç boşaltılmış. Bilmiyorum, araştırmak lâzım, acaba homoseksüalitenin artması da bu dönemlere denk geliyor olabilir mi? Çünkü düşünürsen, feminizm, erkeğe atfedilen niteliklere en az erkek kadar sahip olduğunu iddia eden, erkek iktidarına oynamıyor mu? Yani, tıpkı, feminizm gibi, homoseksüeller de aslında, kadının, *alıcının, ananın, yeryüzünün, toprağın,* erkek karşısındaki mağlubiyetini anlatmıyor mu? Tıpkı, dinlerin akıl karşısında mağlup düşmeleri gibi kadınlar da erkeğin karşısında mağlup düştüler. Beynin sol yarıküresi, sağ yarıküresine galip geldi. İnsanoğlunun faaliyetlerini sistematikleştirme, ansiklopedi kurma, megamakine bunlar hep erkek-baba işleridir. Ansiklopedi kurduğun zaman aslında yaptığın mutlak surette bağlayıcı, tartışılmaz bilgiler, kurallar bütünü sunmak değil mi? Bir yönüyle de, fevkalade bir despotizm değil mi? Batı'nın kendilerine, bize, bütün dünyaya, hepimize çok pahalıya patlayan 'dediğim dedik'liğin esası bu değil mi?"

"Toplumda belirgin ve dogmatik bir düzenin yerleştirilmesi, tartışmasız 'doğru'ların, kuralların, yasaların sayısının ve dolayısıyla denetimin artması," diye *italik*'lemeye başladım,

"Büyüdükçe, güçlendikçe daha da karmaşıklaşan bir düzenleme. İnsani işlev ve amaçlardan kopuk, Megamachine. Megamachine'le örtüşmeyen, kalıba girmeyen, sistematikleştirilemeyen faaliyetlerin aşağılanması, toplum dışı bırakılması, muhalefetin asgariye indirilmesi..."

Az önce kestiği kupürün muntazam olup olmadığını anlamak için kendinden uzaklaştırmış, tek gözü kısık, bakıyordu,

"Yang'ın nekrofilik bağlantılarını düşünüyorsun, değil mi?" diye mırıldandı.

"Evet," dedim, "bu hesapça, nekrofilya insanın içinde var."

"Evet, ama, biyofiliya da var. Yin'e, *hayat* diyen Francis Bacon. Kadınların neden daha zor yabancılaştıkları belli, değil mi? 'Aklımıza kanat değil, kurşun taban gerek!' diyen Bacon,

Coraline

sağ yarıküreye dikkat diyor. Ama, ben olsam aklımıza değil, *zekâ*'mıza. kurşun taban lâzım, derdim. Hatta, Yang'a atfedilen niteliğe de *akıl* değil, *zekâ* derdim. Çünkü, bence, *akıl,* beynin sol ve sağ yarıkürelerinin bütünleştiği durumda mümkün olur. Yarıkürelerden birisi işlemiyorsa, akıldan değil, *zekâ*'dan bahsedilmeli, *anlak* anlamında *intelligence* denmeli ve çeşitlendirilmeli: işte müzik zekâsı, resim zekâsı, matematik zekâsı filan gibi. Çünkü, *akıl* hayat özünü ararken Yin'i, Yang'dan ayıramaz. *Şeriati'yi* hatırla. İnsanın kemale ermesini, *Hac'ın tamamlanmasını* 'ne bilim tarafından inanç ne de inanç tarafından bilimden alıkoyulmak' aşamasına gelmek şeklinde formüle eder. Bu serüvenin, çağrıştırdıkları diğer bütün kavramlarla birlikte, Yang ve Yin bütünleşmesi olduğunu..." duraladı güldü, *"biliyorum!"* dedi.

Sitra Achra kökenli bir bilgi, sezgi demek istediğini anlamıştım.

"Yin'in sıfatlarından birisi de *bağlantılama*'dır," dedi,

"Yang *önerir,* Yin bağlantı kurar. Hep derim ya, Birleşmiş Milletler'in yeryüzünde barışı sağlamak için yapabileceği tek ve en önemli şey, bir kavramlar sözlüğü yapmaktır! O zaman, dünyanın bütün erkek ve dişi varlıkları birebir eşleşebilecekleri kümelerin olduğunun farkına varacaklardır."

"Bağlantılama değil mi? Hani, kadınlık bilgin yoktu?"

"O kadar da değil, canım!"

Değildi, tabii! Hep yaptığını yapmış, elinde uhu, saçma sapan bir duvar gazetesi yapan bu karlın, beni Yahova'dan Tao'ya, Gestalt psikolojisine savurmayı başarmıştı yine! Yine de, David'e ilişkin değerlendirmesinin çok acele olabileceğini düşünüyordum

"Kabala'yı bilse bile, ki kabul ediyorum, bilmesi lâzım, acaba mesleğiyle arasındaki bağlantıyı kurabiliyor mu?"

"Kuramaması mümkün değil," diye başını salladı, "Adam Harvard profesörü. Her şey bir yana Kuhn orada, Bruner orada. Bilimde Kutsal İnek olmaktan çıktığının farkına varmaması

mümkün mü? Kaldı ki, alternatif psikoloji akımını Mısır'daki sağır sultan duydu. Bu akımlara rağmen, bu akımlar *yokmuş gibi* yapıp, iş biz Türklere gelince en ilkel yöntemleri nasıl kullanır? Orientalistlerden bu yana, arpa boyu bir adım ilerlemedi mi bunlar? Bu kadar geri zekâlı olabilirler mi?"

"Kutsal İnek", Ankara'da verdiği konferansta kullandığı tamlamalıydı. O gün, beni tedirgin eden bu iddia üzerinde sonradan bir hayli düşünmüş ve korkmuştum. Rodoplu, *akılcılık* diye tanımladığı bilimin hakikati bulma yöntemlerinden sadece birisi olduğunu ve bu yöntemin diğer bütün yöntemleri engelleyecek şekilde ululanmış olmasının yanlışlığının "nicedir" bilindiğini söylüyordu,

"Bilimsellik, bir standart değil, insanlığın asırlar içinde bulduğu bir sürü yöntemden biri," dedi, "Sadece, biri. Diğer yöntemlerin varlıklarının tescil edilebilmesi için 'bilim adamları'nın jürisinden geçmelerinin istenmesi, 'bilim'in değerinin tartışılmazlığından değil, Batı rasyonalistlerinin, aydınların, dünya üzerindeki hegemonyalarından. Allah, Mao'dan razı olsun, Kültür Devrimi'ni başlattı da geleneksel Çin tıbbının, 'bilimsel tıbbı' nasıl solladığını gördük!"

İnsanın bir başkası üzerinde baskı kurmak uğruna kendisini bilgiden mahrum etmesinin, "akıllı işi" olmadığını söylüyordu.

"Uygar insan, kendi kabilesinin geleneklerinin dünyanın en iyi gelenekleri olduğunu iddia etmeyen insandır. Bu bakımdan, Batı'nın bilim adamları bende öyle uzun boylu hayranlık uyandırmadıkları gibi küçümsüyorum da. Kaldı ki, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması olayında rasyonelliğin oynadığı rolün derecesi, David'in Türk zihniyetini tanımak için yaptığı bu araştırmanın rasyonalitesi yanında pek sönük kalır. Ayakta kalmasını temin için gösterilen çaba da öyle. Biz elbirliği ile memleket kurtarırız."

"İyi ya işte, bu rasyonel değil! David, bizim 'aydınlar'ımızın, *rasyonel* olmadığını pekâlâ da saptamış, yanlış mı?"

Coraline

"Hayır, değil. Ama, dikkat edersen, ben bu araştırma bizim aydınların rasyonel olmadığını saptamaz demedim. 'Türk zihniyetini açıklamaya yetmez' dedim. Aramızdaki fark şu: Sen, rasyonalizme tapan 'hayatta en hakiki mürşit ilimdir'cilerden olduğun için, böyle bir bilgi seni sarsıyor. Beni sarsmıyor, çünkü ben ilimi bir sürü yöntemden sadece biri olarak görüyorum. Türkiye'yi ayakta tutmak gibi bir çabanın başarılı olması için rasyonel olmanın ötesinde bir niteliği olmasını yadırgamıyorum. Ve, bilimin 'başarılarından zaman zaman etkilenmemiş de değilim. Tersine, rasyonalizmin, ussal düzenleme, nekrofilik eğilimlerinden ürküyorum."

Bunu anlıyordum, ama örneğin sütun yazarlarımızın rasyonel olmadıkları saptandığına göre, Rodoplu'nun nekrofiliye çağrıştırdığını söylediği sosyal sadizmleri nereden geliyordu?

"Yabancılaşma sadece yüksek teknoloji toplumlara özgü bir şey değil ki canım," dedi, "Bu patolojiye birden fazla yoldan gelinebiliyor! Teknoloji ile tırnak makasından öte bir ilişkisi olmayan bir Türk yazar da, Moynihanlaşabiliyor! Bak, burada, *trajik olan, rasyonellikten nasibini almamış bir sürü adamın kendilerini ciddi ciddi aydın saymaları ve bu yanılgıyla birtakım ittifaklara zorlanmaları!* Mesela ve daha da trajik olarak, *rasyonalizmin ve kapitalizmin* su geçirmez ittifakının farkına varmamaları. Benim söylemeye çalıştığım, bizim, hiçbir şeyin hakkını vermeyen bir toplum olduğumuz! Sürgit, *-miş* gibi yapan bir toplum; rasyonel*miş* gibi yapan *'hayatta en hakiki mürşit ilimdir'*ciler! Ritueller, törenler ülkesi dediğim bu."

"Madem rasyonelliği küçümsüyorsun, bu adamlar da rasyonel değil o zaman, aydın denilen kesimle kavgan olmamalı!"

Sinirlenmeye başlıyordu,

"Fesuphanallah! Yahu, bak, bir, ussallığı küçümsemiyorum. Beynin vazgeçilmez yarıkürelerinden birisi olduğunu söylüyorum. Ama tek başına yetersiz diyorum. Gerekli ama kâfi değil, anlamıyor musun? David, olaylara mikro hesap bazında bakıyor. Bu bakış, Türkiye'nin tarihinden, dilinden, inançlarından,

sezgilerinden gelen bilgisinin ihmali, küçümsenmesi demek. Bir yere varmaz. Kaldı ki, her toplum kendi hayatının temel öğelerini kendi başına, kimsenin aracılığı olmadan geliştirme hakkına sahiptir. Bizim yazı geleneğimiz buysa, saygı göstermek durumundalar," derken birden kıkır kıkır gülmeye başladı, "Tıpkı elmalarımıza saygı göstermeleri gerektiği gibi!"

"Elmalarımıza mı?"

"Elmalarımıza, ya!" dedi, "Elmalarımıza! Bu, rasyonalizm, ussal düzenleme meselesini o hale getirdiler ki, kendi 'us'larına uymayan elmalara bile elma değildir diyorlar!"

"Ne demek istiyorsun?"

"Ya, Mine Ciner diye bir arkadaşım var. Yıllardır Almanya'da yaşar; Avrupa Topluluğu'nda standartlar'ı tespit eden üç kişilik bir komisyonun tek yabancı üyesi. Biz de o sıralar, AT'ye elma suyu ihraç ediyoruz. Sanıyorum, ihracatçı şirket de Aroma'ydı. Neyse, bizimkiler, tanker tanker elma suyu gönderiyorlar, derken bir gün, Almanlar kapıdan içeri koymuyorlar, 'Bu elma suyu değil!' 'Aman, etmeyin, vallahi de elma suyu, billahi de elma suyu!' 'Hayır, değil, çünkü içindeki nişasta miktarı bizim tespit ettiğimizden fazla!' Nasıl olurdu, olmazdı, Mine devreye giriyor. Hile yok, ama elma elma değil, çünkü standart tutmuyor! Ne oldu, biliyor musun? Mine, tabii, Türk gönlü bizim malların geri dönmesine izin vermediği için devreye girdi, aradı taradı, İtalya'nın güneyinde bir yerde, elma olduğu tescilli bir elma ağacının meyvesinin suyunun da AT'nin elma bellediği elmadan daha fazla nişasta içerdiğini ispat etti de, bizim elma suyu kurtuldu! Bu olayın, telmihinin ne denli tehlikeli olduğunun farkında mısın? Bu kafanın, 'Bizim köyün bulgurunun üstüne bulgur tanımam,' diyen köyünden ne farkı var? Ama, şıklık inanılmaz! Laboratuvarlar, elektronik aletler, burunlarından kıl aldırmayan kimyagerler, vs, vs. Hoşgeldin, 'aydın despotizmi'! Sana bir şey söyleyeyim mi, şu benim 'Nereden biliyorsun?' yasası teklifim var ya, bunu Türkiye'den önce Batılılar çıkartmalı!"

Coraline

Daha sonra, Moritz Schlick'in (1882 doğumlu Alman filozofu) kurduğu, yeni pozitivist, "Viyana okulu temel ya da mutlak gerçeklik doktrini çökmüştür," diyen, bu okul çıkışlı Avusturyalı Karl Popper, yine Avusturyalı Ludwig Wittgenstein üzerinde konuştuk. Rodoplu, "David'in tanımamasına imkân yok," dediği Thomas Kuhn'un düşüncesini özetledi. Einstein'ın keşiflerinin paradigmalar değil, sezgiler üzerine bina edildiğini hatırlattı. Sonunda, o hayran olduğum yarı muzip yarı hüzünlü ifadesini takındı,

"Destarem u cubbe vu serem her se behem/ Kıymet kerdend beyek dirhem çizi ken/ neşne-desti tu nam-ı men der âlem/Men hiç kesem, hiç kesem, hiç kesem!.."

İçini çekti,

"Hayır, Mehmetçiğim, Profesör Pavloviç'in halis olduğuna inanmıyorum. Eğer, şu kadarcık iyi niyeti olsaydı, Giritli'nin dizinin dibinden ayrılmazdı! Oysa, sen de gördün, Diana'nın ziyaretlerini neredeyse aşağılıyor."

Mevlana'dan bir rubaiydi tekrarladığı: "Sarığımı, cüppemi, başımı; üçünü, birlikte değerlendirdiler/bir dirhemden de az bir değer verdiler/Sen dünyada benim adımı hiç mi işitmedin? Hiç olmuş biriyim, hiçim ben, hiçim ben." David'in, halis olup olmadığı bir yana, rubaiye şaşırdım.

"Hiçim ben," diye gülümsedi, "'hiçlik' kavramının Batı'nın psikolojideki yerini düşünüyordum. Hani vardır ya, bildiğimiz zamanı aşan, rasyonel düşünceye yer vermeyen zihinsel faaliyet biçimi boşluk, 'hiçlik' durumu. Zannedersin ki, bir Batılı psikolog sadece bunu öğrenmek için Türkiye'ye gelmeye can atar. Ama, öyle değil! Seyfettin İhsani dururken, Mehmet Barlas'ı inceliyor adam! Herhalde, Allah bizi korumaya devam ediyor."

"Nasıl yani?"

Prof. Sernea'ya söylediklerini tekrarladı,

"Bırak, onlar sol yarıküre ile idare ededursunlar, özgün güçlerimiz bize kalsın!"

"Bunun için mi bir şey söylemedin adama?"

"Evet," dedi, "Başta bu, sonra, dediğim gibi David, halis değil. Bence, Diana çok daha sahici!"

Coraline

VI

Seyfettin İhsani'nin Diana'ya İdris Şah'ın son kitabını sökmesi için yardım ettiğini söylemiştim. İdris Şah'ın kim olduğunu o zaman bilmiyordum, ama o günden sonra insanın ilgilendiği bir kelimeyi koskoca gazete sayfasında hemen tanıması gibi bir şey oldu ve ben bu isme hemen her yerde rastlar oldum. Anladığım kadarıyla İdris Şah, Londra'da yaşayan bir mutasavvıftı. Modern psikolojinin kurucularından sayılıyordu. Diana'nın ona duyduğu ilginin nedeni, yazarın Diana'nın İdris .Şah'ın kitaplarını (altı-yedi tane kadar vardı) elinden düşürmüyor olması, Rodoplu'nun David hakkındaki düşüncelerini doğruluyor gibiydi. Zamanla, Türkiye'ye kadar gelmiş bir bilini adamının, Giritli gibi bir hazineye lakayıt kalabilmesine de

anlam veremez oldum, ta ki, David'in Diana'nın ısrarı ile gittikleri şebi arus'dan sonra Konya hakkında söylediklerini duyana kadar. Önce, profesörün Konya izlenimlerini hatırlatayım, daha sonra da, bu gözlemlerinin Seyfettin İhsani'yle ilgisini açıklamaya çalışayım. Söyledikleri şuydu:

"Mevlana'ya gitmeden önce 1840'ta Konya'yı gezen bir seyyahın anılarını okudum. Yazar, şehre güzel bir taş kapıdan girdikten sonra kendilerini viranelikte bulduklarını söylüyor. Zamanın modern yapıları çoğunlukla kerpiçmiş. Evler dökülüyormuş, camiler terk edilmiş, minareler yıkılmışmış. İnsanlar, ahır gibi sefil yıkıntılarda yaşıyorlarmış. Doğal olarak bu durumda ileri bir tarihte gerçekleşecek kalkınmaya temel ya da model teşkil edecek sokak güzergâhları, kenti bir arada tutacak, şehrin üslubunu belirleyecek meydanlardan bahsedilemez. Korkarım Türkiye'de kalkınmanın sürekliliği yok. Kerpiç kulübelerden, beton yığınaklara geçilmiş. Işıklandırmayı alın, Mehmet Bey, sodyum lambalara gaz lambaları aşamasından geçmeden ulaştığınız için olacak, demir sacayaklarını dikip üstüne ampuller yığılmış. Ya da, artık restore edilmiş hemen her konağın bahçesinde gördüğüm, beyaz boyalı zavalazingolar var. Boya bir yıla varmadan kabarıyor. Kaldırımlar çatlıyor, asfaltlar çöküyor. Çok acıklı."

Bundan anlamamız gereken, David'in okuduğu yazarın da şebi arus'la ilgilenmiş olduğu ve yüz altmış yıl ara ile yapılan gözlemlerin ikisinin de Mevlana'ya çıkıyor olmasıydı. Daha da açıkçası, çizilen resim, Rodoplu'nun demesiyle, "bok içinde badem hanım ayinleri düzenleyen bir Mevlâna" resmiydi. Ve tabii bu durum, insanlarını sefaletten kurtarmaktan aciz bir zihniyetin, Şark kafası'nın, dünya gerçeklerini bir yana bırakıp, öbür dünyaya dönmesi, çocuklar beslenmeden kıvranırken, hayallere dalması gibi, aşağılanmayı hak eden bir durumdu. Hal böyle olunca, Pavloviç, "Ne Şam'ın şekeri, ne Arabın yüzü!" misali, Mevlana dahil hiçbir "mystic" ile zaman kaybetmek istemiyordu.

Coraline

"Adamın tutumunu şaşırtıcı buluyorsak, ona, Amerikalı olmasından kaynaklanan birtakım üstün vasıflar atfetmemizdendir," diyordu Günay, "Hani, yani, Türk psikologlarının tasavvuffu hatmettiklerini de görmüyoruz."

Diana'nın anlatmasına bakılırsa David, başlangıçta, şebi arus'a, gayretli bir turistin iyi niyeti ile yaklaşmış, ne olmuşsa ayin sırasında olmuştu.

"Dervişler dönmeye başladılar," diye anlattı, "hızlandılar, hızlandılar; o kadar ki, sadece eteklerini görebiliyordum. Ne kadar zaman geçti bilmiyorum, nasıl oldu onu da bilmiyorum, aralarından birisi birden haykırarak yere düştü. Trans halindeydi. Onu alıp götürürlerken, birisi daha yıkıldı. Bu noktada David, artık dayanamayacağını, kalkmak istediğini söyledi. Yüzü bembeyaz olmuş, terlemişti. Bir an kalp krizi geçirdiğini sandım!"

"Salon sıcak mıydı?"

"Yo, hayır," dedi Diana, "Paltolarımızla oturuyorduk. Her neyse, açık havaya çıktık. Biraz yürüdük, 'Sihir, ebced, sünuhast, uruc!' diye söylendi, 'Öyle şeylerden hoşlanmıyorum.' Tepkisinin aşırı olduğunu düşündüğümü söyledim. Sinir krizi geçirecek hale gelmiş olmasından mahcup olmuştu, anlıyor musunuz, güldü, ama hâlâ sinirli olduğu belliydi,

'Muğlaklıktan hoşlanmıyorum,' diye açıkladı. 'Müemmen bilgiler istiyorum.' Sonra bana döndü,

'Senin o derviş locasına yaptığın ziyaretlere şaşırıyorum!' dedi, o, tekinsiz kitapları yutmanı hayretle seyrediyorum!'

Şimdi, İdris'in kitapları zordur, ama tekinsiz olduklarını hiç düşünmemiştim. Bakın, şimdi ben çocukken mürebbiyem Mrs. White geceleri bana okurdu. Bana sunduğu dünya, kötülüklerle dolu bir mayın tarlası gibiydi. Tanrı öfkeli, her yer tehlikelerle doluydu. David müemmen bilgilerden bahsediyor ya, well, müemmen bilgi diye bir şey yoktu. Dehşet verici bir bulmaca! Evet, dünya, dehşet verici bir bulmacaydı. David, Sitra Achra tarafından tehdit edilmekten hoşlanmadığını söylüyor.

Sufilerin çoğunlukla korku dolu olduklarını, kendisinin ise korkmak istemediğini söylüyor. Işık istediğini söylüyor. Ama ışık, hakikati bulmaya yetmeyebilir, değil mi? Nasrettin'in hikâyesindeki gibi, sokak lambasının ışığı, senin karanlık bodrumda kaybettiğin yüzüğü bulmanı sağlamaz.

Bakın, ben çocukken bir rüya gördüm. Fizikte hep kötüydüm, biliyor musunuz? İşte, yine böyle bir sınav öncesiydi. Rüyamda ben, bir labirentteymişim, çıkmaya çalışıyorum. Labirent koridorlarının duvarlarında formüller yazılıydı. Graffiti gibi, yüzlerce fizik formülü. Hepsinin altında oklar vardı. Ben, okları izliyordum. Saatler gibi görünen bir zaman sonra, bir büyük yola geldim. Bu yolun ortasında büyük harflerle 'ÖLÜM' yazılıydı. Mesajı anlıyor musunuz? Bilimin ölümle sonuçlanacağını söylüyordu."

"Potok okuru? Ne haksızlık!" (Bu, Rodoplu'ydu)

"Evet, bilime haksızlıktı," dedi, Diana, "Ama, benim duygularımı söylüyordu. Bunu size açıklayabilir miyim bilmiyorum, ama kötülük gibi bilimin de David'in Sitra Achra'sından geldiğini hissettim. Einstein, keşiflerinin arkasındaki itici gücün aklı değil sezgileri olduğunu söylüyordu. Nazilerin teorik fiziğe 'Yahudi fiziği' demelerinin nedeni de buymuş. Hitler, Yahudi fiziğini istemediği için atom bombasını yapan biz olmuştuk. Ama ben, bende saklı olana ram olmak istemiyordum. Anlıyor musunuz? Ölüme götüren bilgilere değil, yaşama götüren bilgilere erişmek istiyorum. Ve bence, *sufi*'lerde bu bilgiler var. David'in babasında da var."

"Ama David, öyle düşünmüyor?"

"Üzerinde düşünmeyi reddediyor diyelim."

Rodoplu, bana baktı.

Diana'ya döndü,

"Evet?"

Bunun nasıl bir dönüş olduğunu anlatmam lâzım. Dayanılmaz biçimde ısrarlı bir dönüştü. Diana'yı bildiğini anlatmaya zorlayan bir dönüştü. İnanmasının zor olduğunu biliyorum,

Coraline

ama adeta hipnotik bir alan yarattı ve kadının bu alanın çekimine kapılmasını sağladı.

"Bir geceyarısı, Rabin Levi'nin oğluyla konuştuğunu duydum," diye başladı, Diana, "Karanlıkta konuşuyorlardı. Kayınpederimin sesinde neredeyse seksi diyebileceğim bir çekicilik vardı,"

'Niye korkuyorsun, oğlum?' diye fısıldıyordu, 'Sanrıyı gerçeğe tercih etmen mümkün mü? Dinle. Irkımızın tarihinde hiçbir dönemde bu yüzyıldaki gibi dehalar yetişmedi. Senin kuşağın ve senin çocuklarının çocukları, bu devlerin tohumundan. Onlar, Tanrı'nın armağanlarıydı. Bu mirası reddetmenin nedeni ne? Neden kaçıyorsun? Bir ana kucağı gibi sıcak ve aydınlık olan karanlıktan kaçmak neden?' Israrlı, yumuşak bir ses tonuyla konuşuyordu. Mezardan ya da sonsuz kâinattan gelen bir ses gibi, anlıyor musunuz? Soğukta durmuş, ürperiyordum, ayaklarım çıplaktı, betona basıyordum. Ama kıpırdayamıyordum.

'Gerçek seni ürkütüyor mu?' diye sürdürdü, 'Dinle, bir Yahudi dünyaya Talmud ve Kabala'dan daha iyi ne verebilir? Yoksa, karanlık senin için aşırı keskin, aşırı ışıklı mı? Gerçek, zalimdir, oğlum. Gerçek, zalim sorular sorar. Söyle, daha ne kadar kaçacaksın?'"

Günay'ın, *Türkiye'ye kadar,* diye *italik*'lediğini duydum; *Türkiye 'ye kadar.*

'"Neredeyse sabah olacak,' diyordu, 'Sabah olacak ve sen yine sanrılarına kapılacaksın. Niyetim sana eziyet etmek değil. Ama, sen benim oğlumsun. Öbür tarafa duyarlılığın olduğunu biliyorum. Bizi terk etme. Bir anlaşmaya varabiliriz, sen ve ben. Ama varamazsak, çok yakında bizden nefret edeceksin. Şu anda içinde olan saygılı korku da gidecek ve sen sonsuza dek kaybolacaksın.'

Daha sonra yalvarmaya başladı,

'Düşün, David, oğlum. Mütalaa et. Karanlıkta erdem vardır. Işık, senin yolunu şaşırtan bir bela olabilir. Karanlığın ışıklarına ihtiyacın var.'

Şimdi anlıyorsunuz değil mi Günay Hanım, kayınpederim şer'den bahsetmiyordu. Bu kadarını anlamıştım. Şer'den bahsetmiyordu, ama onun kadar güçlü başka bir şeyden bahsediyordu,"

"Tevrat'ın kapalı anlamı olmalı," dedi Rodoplu, bana döndü, "Hani, vardır ya, harfi anlamı değil de, kapalı anlamı."

"Olabilir," dedi, Diana, "Her neyse sonunda, 'Sana gerçeğin yükünü yüklemeye geldim, oğlum,' dedi Rabin Levi, 'Neden korkuyorsun hâlâ?' İşte, o anda, David'in sesini duydum, yaralı bir hayvan gibi hırıldıyordu,

'Git! Git, baba! Benden uzak dur!'

Ayağa kalktığını duydum,

'Hiçbir anlaşma olmayacak! Git!'"

Günay'a baktım, dizlerini göğsüne çekmiş, hafif hafif sallanıyordu,

Zavallı David, diye *italik*'ledi, *Zavallı küçük adam!*

"Demek, kayınpederin oğlunu sonsuza dek kaybetti?" diye mırıldandı, "Acaba David neden bir tür anlaşmaya yanaşmadı?"

"Ne demek istiyorsun?"

"Söylediğin kadarıyla babası ona anlaşma teklif etmiş," diye hatırlattı Rodoplu, "Yahudiliğin rasyonel bir toplumda barınamayacağının farkındaymış. Önerdiği anlaşma da, hiç değilse, tali bir unsur olarak ayakta kalmasını sağlamak amacını gütmüş. Bizde şebi arus'a izin verilmesi gibi."

Anlamadığımızı fark etti,

"Canım, rasyonalizm ve kapitalizme dokunmadığı sürece izin vermezler mi? Babası da David'den, hiç değilse Giritli kadar olmasını istemiş. Ama anlaşılan profesör, buna bile razı değil!"

"Hayır, değil," dedi Diana, "Sadece gördüğüne inandığını söylüyor."

"Bence, bu doğru değil," dedi Rodoplu, "Bence, inandığını görüyor. Test *ettiği hipotezleri doğrulamasına baksana!"*

Ceraline

Sıkılmış gibi birden ayağa kalktı,

"Neyse, boş ver," dedi Diana'ya "David, ne ilk, ne de son inkarcı olacak!"

"Sana göre hava hoş!" dedi Diana, "Senin tuzun kuru! Ya ben ne yapacağım?"

Günay, bir an duraladı, sonra yüzünü kocaman bir tebessüm kapladı,

"Eveeet!" dedi "Gerçekten haklısın! Bize göre hava hoş! Ve bu defa bizim tuzumuz kuru!"

İncili Kaftan'ı oynuyordu yine! Mustafa Dülger'in dekan, Emin Çertek gibi bir adamın dekan yardımcısı olduğu bir memlekette bizim tuzumuz kuru olabilir miydi?

"Bir de şöyle düşün," diye *italik*'ledi, Günay, *"Dülger, bu araştırmaya izin vermedi. Nedeni, öbür taraftan kaynaklanan bir bilgi olmasın? Bir tür nefsi müdafaa?"*

"Neyin pahasına?" diye cevap verdim, *"Kaç tane bilim adamımız var?*

Sitra Achra, Einstein'ı durdurmamış. Marx'ı da, Freud'u da! Bizimkiler niçin durduruyor?"

Biz, *italik*'lerken, Diana'nın sesi yükseldi,

"Soruma cevap vermedin Günay Hanım, ben ne yapacağım? Herkese ne yapmaları gerektiğini söylüyorsun, bana da söylesene!"

Buradaki "herkes" Şafak Özden'di tabii. Beni, kadının sesindeki sitem şaşırttı!

"Öyle değil mi, Mehmet Bey?" diye bana döndü, "O işe yaramaz hödüğe yardım ediyor. Bana niye etmesin?"

"Yani!.." gibisinden bir şeyler mırıldandım.

Rodoplu, Diana'ya döndü,

"Beni, rasyonel buluyorsun, değil mi?"

"Ahhh! Daha çok bir aşk hastası!" dedi Diana, "Ama, lütfen üzülme, bu hastalık en iyilerimizin bile başına gelebilir!"

"Ya sana, özgür bir toplum yaratmak için hödüklük dahil, her geleneğin eşit haklara sahip olması gerekliliğine inandığı-

mı söylersem? Ya sana, biz entelektüellerin özel ve özellikle de pek açgözlü bir grup olduğumuzu, özel ve özellikle saldırgan geleneğimizi haince kullandığımızı kanıtlarsam? Hödükler de dahil olmak üzere, toplulukların her şeyi bilen bir küçük klik tarafından yönetilen koyun olmadıklarını hatırlatırsam? Topluma ilişkin nihai kararların, Şafak Özden'lerin eline bırakılması durumunda başarı şansının azalacağına inanmadığımı söylersem? Ve son olarak sana Şafak Özden'e ' hödük' dedirten kendini beğenmişliğin, kocanda şikâyet ettiğin 'bağnazlık' olduğunu gösterirsem?"

Öfkeli değildi. Kızgın bile değildi. Yüzünde o çok iyi tanıdığım ifade vardı: Dünyanın kötüye gittiğini gören ama gidişatı durduramayacağını bilen insanların hüzünlü ifadesi.

Diana'nın, Şafak'ın ona el attığı geceyi düşündüğünü ikimiz de görüyorduk.

"Ben, sana o geceyi açıkladım," dedi Günay.

Bilerek mi yaptı, bilmiyorum, ama sesinin az önce Diana'nın tarif ettiği sese -kayınpederinin sesine- benzediğinden eminim!

"Ah, Mrs. Pavloviç! Sana onun yeşil elma, kekik ve tarçın koktuğunu nasıl anlatayım? Sirkeci Garı'nda ter içindeki başını hurcun üzerine koyup, ağlaya ağlaya uyuduğunu nasıl anlatayım? Dev gibi boyun ve olmadık giysilerinle ve yıllarca ülkemin sorunlarının nedeni olarak gördüğümüz bir geleneğin müridini düzerek intikam almak isteyebileceğini düşündüğümü sana nasıl anlatayım? Türk erkeklerinin Alman karılarını becerdikleri zaman, onları, yani Batılıları, 'aştıklarına', onlara galip geldiklerine inandıklarını nasıl anlatayım? Bazen, Şafak Özden'in beni düzerken, benim sınıfımı düzdüğünü hissettiğimi ve dahası, ONA HAK VERDİĞİMİ nasıl anlatayım? Anlatamam ki! Nasıl anlatayım!"

Günay'ın sesi yavaş yavaş sönerken, Diana haykırdı,

"But, but, this is absurd!"

"Görmüyor musun, bu bilgi de Sitra Achra'dan!" diye gü-

Coraline

lümsedi Rodoplu, "Ve senin rasyonel sorgulamana dayanamayacağı için açıklanmadı! Şimdi, bana neyin peşinde olduğunu söyle. Bakalım, yardım edebilir miyiz?"

"David eve dönmek istiyor. Ben istemiyorum. Türkiye'den alacağımı almadım. Daha değil!"

VII

Meselenin açığa çıkmasını David'in 'Türk zihniyeti* araştırmasının ikinci aşaması hızlandırdı. Rodoplu'ya da anlattığı gibi, bu bir saha araştırmasıydı, yani on sekiz-elli beş yaş grubunda, tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen Türklere birtakım sorular sorulacak ve bu sorulardan yola çıkılarak "zihniyetleri" belirlenecekti.

Araştırmanın birincil varsayımı, "tüketim şekli" ile "zihniyet" arasında birebir ilişki olduğuydu. Dolayısıyla, insanlara her şeyden önce sahip oldukları (oturdukları evin cinsi, mülkiyeti, buzdolabı, renkli TV, siyah-beyaz TV, radyo, video gösterici, video kaydedici, müzik seti, fırın, elektrikli süpürge, bulaşık makinesi, merdaneli çamaşır makinesi, telefon, otomobil,

Coraline

banka hesabı, kredi kartı, sigorta ve cinsi) soruluyordu. Bunu, yiyecek-içecek alışkanlıkları izliyordu: Örneğin, zeytinyağı kullanılıyor mu, süt içiliyorsa, ne sıklıkta ve açık mı, karton kutu mu, şişe mi? (Yani pastörize kavramı yerleşmiş mi? Paketlenmiş meyve suyu içiliyor mu?) Efendim, şampuan, deodoran, vücut losyonu, saç spreyi, jölesi, köpüğü, briyantin, limon kullanılıyor mu? Kadın kokusu, parfüm kullanılıyor mu; tıraş kremi, sabunu, köpüğü, 'after shave', erkek kokusu, 'eau de toilette' kullanılıyor mu? Diş temizliğinin yapılıp yapılmadığı, yapılıyorsa, fırça, diş macunu, diş ipi, kürdan, gargara kullanımı üzerinde özellikle duruluyor; diş temizliğinin hangi zamanlarda yapıldığı soruluyordu: Sabah kalkınca, kahvaltıdan sonra, öğle yemeğinden sonra, pastırma/sucuk yiyince, gezmeye giderken, akşam yemeğinden sonra, akşam gezmeye giderken, gece yatarken.

"Yaşam biçimi"ni saptamayı hedefleyen bu sorulardan sonra, "değerler" soruları başlıyordu. Örneğin, insanların halen yaptıkları ya da yapmak istedikleri işlerden beklentileri neydi? Alt alta sıralanan muhtemel cevaplardan üç tanesini seçmeleri isteniyordu: Saygı uyandırıcı bir iş mi? Kısa sürede yükselme olanağı olan bir iş mi? Toplum için yararlı bir iş mi? Yüksek ücretli bir iş mi? Kendisine ve ailesine yeterince zaman ayırabileceği bir iş mi? Uzun dönemli bir iş güvencesi mi? Büyük ve tanınmış bir kuruluşta bir iş mi? Kendisini geliştirebileceği, bir şeyler öğrenebileceği bir iş mi? Başarı hissi duyabileceği bir iş mi?

"Değerler" sorularının ikinci kısmında birtakım cümleler sıralanıyor, denekten bunlara katılıp katılmadığının belirtilmesi isteniyordu. Şöyle: "Eğer çok çalışırsam, Türkiye'de iyi bir iş sahibi olabilirim." "Türk aile yaşamı sıcak ve tatminkârdır." "Okullarda ahlâki ve dini değerlere önem verilmelidir." "Türkiye 1950 öncesi daha iyi yönetiliyordu." "Kendim için yaşamak istiyorum, ailem ya da başkaları için değil." "Çocuklar büyüdüklerinde anne ve babalarıyla uyum içerisinde olmalıdırlar."

"Türkiye'nin aradığı; huzur, birlik ve beraberliktir." "Bence ılımlı olmak riske girmekten daha iyidir." "Bence, Türkiye Batılı olmak için çok şey öğrenmelidir." "TV'nin çocuklar üzerinde olumlu etkisi var." "Yeni düşünceler geleneklerden daha önemlidir." "Gençler yaşlılara göre daha çok Batılılara benzemeye çalışıyorlar." "Kürtaj serbest olmalıdır." "Çocuklar daha bağımsız ve açık görüşlü yetiştirilmelidirler." "Benim için evlilik öncesi cinsel ilişki doğaldır." "Kendimi annem ve babamdan oldukça bağımsız hissediyorum." "Evli kadınlar evlerinde oturmalıdırlar." "Ailemden ayrı kalmaktan hoşlanmam." "Bence değerlerimizi hızla kaybediyoruz."

Hemen arkasından: "Şu anda en büyük sorununuz veya endişeniz nedir? a) Bağımsız olup yaşamımı plânlayamamak, b) Bir yere gelememek, istediklerimi bir türlü elde edememek, c) Gelenekler tarafından kıstırılmış olmak, d) Sorunum yok.

Hemen arkasından: "Anne ve babaların en önemli görevi çocuklarına... a) Bağımsız ve açık görüşlü olmayı öğretmek, b) Dini gelenekleri öğretmek, c) En iyi eğitimi almalarını sağlamak, d) Anne ve babalarına karşı itaatkâr ve saygılı olmayı öğretmek.

Hemen arkasından: "Benim için önemli olan (I)... a) Adil olmak, b) Sadakat, c) Onurlu olmak, d) Uyumlu olmak. Benim için önemli olan (II)... a) Görünüş ve itibar, b) Kişisel inançlar. Benim için önemli olan (III)... a) Yardımseverlik, b) Bağımsızlık, c) Meydan okuma.

Pavloviç'in on sekiz-yirmi beş yaş grubuna özel soruları da vardı. Bunların bir kısmı, öğrencilere yönelikti ve "Katılıp katılmadığınızı belirtin" diye başlıyordu: "Okulda yüksek not almak için çabalarım." "Ders çalışmaktan çok hobilerimle ilgilenirim." "Ne kadar çok çalışacağımı okul/iş arkadaşlarıma göre ayarlarım." "Entelektüel (aydın) değerlere önem veriyorum." "Bir şey yapmayı, düşünmek ve hayal kurmaktan daha çok severim." "Yaratıcılığımı geliştirmek isterim." "Yapmayı aklıma koyduğum bir işi başarmak konusunda yeteneklerime güveniyorum."

Coraline

İkinci soru takımına, öğrenci olsun olmasın, tüm gençler cevap verecekti. Şöyle,

"Katılıp katılmadığınızı belirtin: 'Türkiye'de iyi bir eğitim görmek için özel okula gitmek gerekir.' 'Eğer çok çalışırsan, Türkiye'de iyi bir eğitim görebilirsin.' 'Öğretmenlerin sözünü dinlemek anne babanın sözünü dinlemekten daha önemlidir.' 'Avrupa ve Amerika'daki okullar Türkiye'dekilerden daha iyi.' 'Bizde öğretmenler, öğrencileri kontrol edebilmek için disiplini sağlamak zorundalar,' 'Okullarda öğrencilerin kişilikleri ve yaratıcılıkları geliştirilmiyor.' 'İyi bir iş istiyorsanız çok çalışmalısınız.' 'İyi bir iş istiyorsanız, çevre edinmelisiniz.'"

Gençlerin gelecekleri ile düşüncelerini saptamayı amaçlayan sorular, "Hayattaki en önemli amaçlarınız nelerdir?" diye sorulmuştu:

"Evlenmek", "Evlenip çocuk sahibi olmak", "Zengin olmak", "Canımın istediğini yapmak", "Yeteneklerimi geliştirmek, bilgimi arttırmak", "Anne ve babama minnettarlığımı gösterip, onları mutlu etmek", "Başkalarının önüne geçmek", "Hoşuma giden bir işi yapmak", "Aileme göre koşullarımı daha iyi hale getirmek."

Topluma ilişkin değerlerin saptanması için şu cümlelere katılıp katılmadıkları soruluyordu: "Kendim için yaşamak istiyorum, ailem ya da komşularım için değil." "Türk yaşam biçimini tümüyle savunuyorum." "Türkiye'nin modern bir sanayi ülkesi olmasını çok istiyorum." "Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişimi konusunda iyimserim." "Biz Türkler ekip çalışmasından anlamayız." "Türk işadamları mesleki açıdan yeterince yüksek standartlara sahip." "Bizler ailemiz ve yakınlarımız için kuralları bozabiliriz." "Son yıllarda ülkemizde inançlar hızla değişiyor." "Türkiye Batılı olmak için çok şey öğrenmeli." "Değerlerimizi hızla kaybediyoruz." "Türkiye Doğu'yla Batı arasında sıkışmış durumdadır." "Türkiye Ortadoğu ülkelerinden daha üstündür." "Türkiye birçok Avrupalının düşündüğünden daha gelişmiş bir ülkedir." "Avrupa'nın Türkiye, üzerindeki et-

kisi ABD'nin etkisinden daha güçlüdür." "Türkiye her zaman Müslüman kalmalıdır." "Avrupalıların Türklere göre daha karmaşık düşünce biçimleri var." "Türk doğduğuma memnunum." "Yabancı ürünleri yerlilere tercih ederim." 'Türkiye başka ülkeleri dikkate almadan kendi çıkarlarını korumalıdır." "Yerli ürünler Amerikan ve Avrupa malları kadar iyidir." "Yaşamımı yabancı bir ülkede geçirmek isterim." "ABD, eşitlik anlayışı açısından çok önemli bir ülke." "Avrupa'dan teknoloji konusunda öğreneceğimiz çok şey var, ama nasıl yaşanılacağı konusunda değil." "Yabancı ülkeler konusunda bilgi sahibi olmak beni fazla ilgilendirmiyor." "Amerikalıları Avrupalılardan daha fazla beğeniyorum." "Biz Türkler gittikçe daha fazla uluslararası kimlik kazanıyor ve yabancı değerleri paylaşıyoruz." "Gençler yaşlılara göre çok daha fazla Avrupalılara benziyorlar." "Hayatta başarılı olmak için bireyci olmak çok önemlidir." "Türkiye Avrupa'dan çok farklı olan geleneklerini koruyacaktır." "Amerika'da yaşamayı tercih ederim." "Türkiye daha fazla dine yönelmeden geleneklerini koruyabilir." "Türkler kendilerinden üstün olanlara çok daha fazla saygı gösteriyorlar."

"Yükselen Değerler"i araştıran sorular, ayrı bir bölümdü ve yine denekten katılıp katılmadığını belirtmesi isteniyordu:

"Benim kuşağım için bağımsızlık, anne babamın zamanında olduğundan daha önemli." "İnsanlar başkalarını rahatsız etmedikleri sürece istediklerini yapmakta ve söylemekte özgürdürler." "Benim kuşağım için bireysellik, anne babamın kuşağı için olduğundan daha önemli." "Çalışan ama aileleriyle birlikte yaşayan gençler, paralarını diledikleri gibi harcamakta özgürdürler." "Ailem doğru, ben yanlış düşünüyor olabilirim, ama benim için önemli olan kendi kendine karar vermektir." "Başkalarının onaylamadığı şeyleri yapmaktan hoşlanmam." "Yaşlılar sadakat ve namus meselelerinde hâlâ aşırı düşünüyorlar." "Aile bağlan bugün eskiden olduğundan daha önemli." "Ailemden ayrı kalmaktan hoşlanmam." "Geniş aile her şeyden daha ağır bir yüktür." "Benim kuşağım, anne babamın-

Coraline

kine göre başkalarının düşüncelerini ve yaptıklarını daha kolay kabul etmektedir." "Günümüzde otoriteye daha az önem veriliyor." "Benim kuşağımda kadın-erkek ilişkileri anne babamın kuşağında olduğundan daha açık ve kolay yürütülüyor." "Evli kadınların çalışması doğal ve moderndir.""Kadın hakları boş lâftır." "Hiçbir zaman ailenin fikirlerine aykırı davranılmamalıdır." "Anne babamdan çok arkadaşlarımın fikirlerine uyarım." "Şimdi anne babamın zamanında olduğundan daha fazla cinsel serbestlik ve kayıtsızlık var." "İnsanlık için bir şeyler yapmak önemlidir." "Bence kadınlar erkeklerden daha eşit olmalı." "Din konusunda kişi ailesini takip etmelidir." "Günümüzde geleneklerimize yeterince saygı gösterilmiyor."

Ve nihayet, "Türkiye... a) Batılıdır, b) Neredeyse 'Batılıdır,' e) Kendisine has bir yapısı vardır, d) 'Batılı' olmaktan kaçınılmalıdır."

Bu işlere aşina okurlar için, Profesör Pavloviç'in çalışmasını "tipoloji araştırması" diye nitelendirdiğini söylemeliyim. "Benzer hayat görüşleri ve beklentileri olan bireyleri ayrı ayrı tipler altında toplayarak inceleyen bir sosyolojik çözümleme yöntemi," diyordu. Türkiye çapında, 2200 kişiyle yüz yüze görüşmek suretiyle anket yapılacak, Türkiye toplumunu hangi 'tip' insanların, ne ölçüde oluşturduğu ortaya çıkacaktı. Anketörlerin büyük çoğunluğu, Profesör Pavloviç'in İSBF'den öğrencileriydi. Bir kısmı da bizim yardımımızla bulundu. Çalışmaların büyük kısmı, Bebek'teki evden yönetildi. Bunun bir nedeni, Dekan Dülger'in meraklı bakışlarından kaçınmak, diğer nedeni de Diana'nın zamanının büyük kısmını Nesibe'nin Arnavutköy'deki gecekondusunda geçiriyor olmasıydı. (Unutmadan, şunu da eklemeliyim ki, az önce sıraladığım sorular, okura araştırmanın derinliği hakkında fikir verebilmeyi amaçlıyor. Soru formunun kendisi çok daha ayrıntılı ve uzundu.)

David'in araştırmalarının içine "düştüğümü" söylemiştim. Gerçekten de, sütun yazarları üzerindeki ilk bölümü biliyor olmak, ihtiyacı olan arkadaşlara iş bulmak düşüncesiyle Da-

vid'in anketör kadrosunu kurmasına yardımcı olmak derken, kendimi işin içinde buldum.

İlk sonuçların gelmeye başladığı günlerden birisiydi. Öğleden sonra uğradığımda, David, İsmail'le birlikte anketlerin üzerinden gidiyordu. Bu İsmail, -Şiran'ın amcaoğluydu. Günay, "Herkes kadar yapabilir, üstelik paraya ihtiyacı var,"- David'e iyilik olsun diye yapıyormuş gibi nadan bir tavır takındığı için, herkesi adamakıllı zorlamıştı. Yine de, araştırmaya ilişkin ilk tutarlı itirazların ondan geldiğini itiraf etmeliyim. Şunu da söylemeliyim ki, 'rasyonel' demek istemediğim için 'tutarlı' diyorum. Çünkü bu araştırma biz Türklerde, her şeyden önce mahremiyetimize tecavüz edildiği şeklinde bir sıkıntı uyandırdı. Elin Amerikalısının gelip, bizim alışkanlıklarımızdan, inançlarımızdan oluşan beşeri haritamızı çıkarmasından hiç hoşlanmadığımız gibi, bu bilgileri elde edeceğinden kuşku duymadığımız CIA'nın, ellerimizle teslim ettiğimiz veriler üzerine yapılandıracağı komplonun olası boyutlarına dair türlü fikirler ürettik. İşi bırakmak ya da verileri yok etmek gibi düşüncelere kapıldığımız da oldu. Ama doğrusu, böyle eylem koymanın nafileliği ortadaydı ve sonuçta 'bakalım, ne çıkacak?' şeklinde bir akademik heyecana kapıldık.

İsmail, hariç.

İsmail, daha başlangıçta, soru formuna tavır koydu. Mesela, hatırlıyorum, "Türk aile yaşamı sıcak ve tatminkârdır. Katılıyor musunuz?" sorusuna omuzlarını silkti, gözlerini gözlerime dikti,

"Türk aile yaşamını bilmem," dedi, "Ben Kürdüm."

"Türkiye 1950 öncesi daha iyi mi yönetiliyordu?" sorusuna cevabı, "Bize göre Türkiye hiçbir zaman iyi yönetilmedi."

Okurun tahmin edebileceği gibi, sıra "Türk doğduğuma memnunum. Evet mi? Hayır mı?" sorusuna gelince ipler toptan koptu. İsmail, araştırmayı "Türk burjuvazisi araştırması" diye nitelendirdi, bir tür 'detant' tavrı geliştirdi ve rahatladı. David, Kürt meselesiyle tanıştı.

Coraline

(Burada hemen söylemeliyim ki David, Kürt derneklerinin cevaplarını -benim için esrarını hâlâ muhafaza eden!- bir formülle ağırlıklandıracağını, sonucun sapmasını önleyeceğini söylüyordu) Bana gelince; bu tür araştırmalara karşı ciddi şüpheler geliştirmeye başladım. İsmail'e hak vermemek mümkün değildi. Kaldı ki Günay'ın da söylediği gibi, araştırmanın bir de zaman boyutu olmalıydı. Yani, bu araştırmadaki soruların her birine cevap verebilse dahi insanların "öncelikleri" hesaba katılmadığı için beşeri harita çıkartmak diye bir şey mümkün olamazdı.

"Bak, dinle," diyordu, "adam diş macunu da kullansa, efendim, dokuz hoparlörlü setinden sabahtan akşama Bach da dinlese, araştırmanın yapıldığı andaki önceliği önemli. Bu araştırma, İsmail'in bütün bu alışkanlıklarının ötesinde PKK'ya yardım toplayan bir Kürt milliyetçisi olduğunu saptayamıyorsa, çizdiği beşeri haritanın entelektüel mastürbasyon olmasından öte, ne gibi bir yararı, daha doğrusu zararı olabilir? Aynı şekilde, evinde diş macunu ya da zeytinyağı bulunmayan bir kadın demek,, eğer aynı anda Armutlu'da denize nazır bir gecekondunun kerpicini yoğuruyorsa ve bunun telmihi gözardı ediliyorsa, bu araştırma kime ne söyler? Bütün bu tantananın, akademik saygınlığın, paranın pulun, bizim elma hikâyesinden ne farkı var? Bırak, David ya da CIA eğlensin eğlenebildiği kadar!"

O gün olanları anlatmadan önce, bu araştırmanın sonuçlarını özetlemeliyim, çünkü ilerde göreceğiniz gibi, David-Diana-Nesibe ilişkisinin gelişmesinde hiç beklenmedik etkisi oldu.

Cevapların kodlanması, bilgisayar girişleri, "faktör ve cluster" analizleri gibi bana bütünüyle yabancı bir dizi işlemden sonra, David, Türk toplumunun alt açılımları olmakla birlikte esas itibariyle "dinci muhafazakârlar", "gelenekçi muhafazakârlar" ve "liberaller" olmak üzere üç kümeden oluştuğuna karar verdi. Bunlardan ilki, Türk toplumunun "Osmanlı çekirdeğini" temsil eden, "merkez" mahiyetindeydi ve diğer ikisi bu

merkezden uzaklaşmayı, yani Türkiye'nin "modernleşme" sürecini açıklıyordu.

Profesör'ün notları şöyleydi:

"Türk toplumunun, yüzde 28'ini 'dinci muhafazakârlar', yüzde 45'ini 'gelenekçi muhafazakârlar', yüzde 27'sini ise 'liberaller' oluşturuyor.

'Dinci muhafazakârlar', DP-AP-ANAP-DYP siyasi çizgisinin temel direğidir. Çoğunlukla ilkokul mezunu, 35-45 yaşları arasındaki bu küme, büyük çoğunlukla çiftçi, esnaf, zanatkâr ve şoförlerden oluşmaktadır. Büyük çoğunluğu ev sahibidir ve elektrikli ev eşyalarını ölçü kabul edersek, hayli varlıklı oldukları görülür.

Dinci muhafazakârların evin erkeğinden talep ettikleri, 'tedarik edici/koruyucu/baba' rolü, Türklerin 'devlet' kavramıyla da örtüşmektedir. Bu küme için, devlet, kesinlikle 'baba'dır ve baba gibi muamele görmeli ama çocuklarının refahını da sağlamalıdır. Bu bağlamda, devlet memurluğu, özel sektör memuriyetine tercih edildiği gibi, devletin fabrika kurması, özel sektörün fabrika kurmasına tercih edilir.

Bir dinci muhafazakâr, kendisine Müslüman diyen kişinin, dinin gerektirdiği ibadeti eksiksiz yapması gerektiği düşüncesindedir ve kurallara kendisi de eksiksiz uyar. İçtenlikle dindar olduğu, ölüme karşı tutumundan bellidir; örneğin, bunlar müebbet hapis yatmaktansa, idam edilmeyi tercih eder, 'şahadeti' yüceltirler. Dünyanın gidişatının kötü olduğuna dair düşüncelerini, dini terimlerle açıklarlar.

Bir dinci muhafazakâr, mutlak surette Türk milliyetçisidir. Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na katılmasına karşıdırlar. İslâm ülkeleri ile kurulacak ilişki ya da işbirliğini tercih ederler, ama 'ümmetçi' değildirler. Türklerin İslâmının, Arapların İslâmından 'daha iyi' olduğunu düşünürler. Öte yandan, Almanya bu küme nezdinde Türklerin en sevdiği yabancı ülke olmaya devam etmektedir.

Bir dinci muhafazakâr, politikacılardan ve basından genel

Coraline

olarak hoşlanmaz ve onlara güvenmez. Orduyu ve askerleri daha güven verici bulur. 12 Eylül'e çirkin politikacıların neden olduğuna inandığı gibi, askerlerin, Adnan Menderes gibi sivil liderleri öldürmüş olmalarının devlete zarar vereceği düşüncesi yoktur.

Daha iyi eğitimin hayatını değiştireceği şeklinde köklü bir inanç sahibi değildir. Örneğin, geliştirici kurslara itibar etmez. Gazete, dergi okuma alışkanlığı yoktur. Hayal edebildiği en prestijli iki meslek doktorluk ve öğretmenliktir. Tatil kavramı aile ziyaretleriyle sınırlıdır. Hediye verme alışkanlıkları gelenekseldir-doğum günü yok!

Bu kümenin araştırmanın yapıldığı dönemdeki en önemli sorunu, ekonomikti. İyi bir iş bulamamaktan yakınmaktadırlar. Hayattaki öncelikli amaçları zengin olmaktır, ancak bu amaç eğitimi artırmak koşuluyla özdeşleştirilemez. Öte yandan, zengin olmak gayretleri ailelerinin koşullarını iyileştirmek istemlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Gelecekleri hakkında iyimser değildirler.

Dinci muhafazakârlar, oy vermeyi düşündükleri partilerden, her şeyden çok hayat pahalılığına çözüm bulmasını, daha iyi iş imkânı yaratmasını bekler.

Piyasa ekonomisine henüz entegre olmuş değillerdir. Altın, önde gelen tasarruf.aracı olarak yakından izlenmekte, doların değeri bilinmemekte, banka kullanımı çok düşük düzeyde kalmaktadır.

Dinci muhafazakârlar, Türk adalet sisteminin iyileştirilmesine, yolsuzluk ve rüşvetin önlenmesine ve teröre karşı diğer kümelerden daha duyarlıdır. İlginç olan diğer bir bulgu da, bu kümenin değer yargılarına göre devlet memurlarına bahşiş vermek 'onaylanır bir âdet'tir.

Türk toplumunun yüzde 45'ini teşkil eden 'gelenekçi muhafazakâr'ın yarısından fazlası kadınlardır (yüzde 56) ve bu küme 'dinci muhafazakârlar'dan daha genç bir kümedir. Onlar dan farklı olarak, daha iyi eğitimlidirler. (Örneğin, bu kümede

ki üniversite mezunları, 'dinci muhafazakâr' kümesindeki öğrencilerin dört katıdır.) Ağırlıklı meslek grubu, esnaf, zanaatkar ve şoförlerdir.

Gelenekçi muhafazakârlarda, erkek, 'tedarik edici/koruyucu/baba' niteliğini kaybetmektedir. 'Devlet' kavramı önemini sürdürmekle birlikte, bir gelenekçi muhafazakâr, devlete karşı gelmeyi babaya karşı gelmekle bir tutmaz. Devlete çalışmak istemi, önceki kümeye kıyasla, hayli düşüktür; devletin fabrika kurmasına atfedilen önem de azalmaktadır.

Gelenekçi muhafazakârlar, DP-AP-ANAP-DYP siyasi çizgisi ile CHP-SHP-DSP çizgisi arasında, yarı yarıya bölünmüşlerdir.

Bu küme, bir öncekine kıyasla daha çok 'ev sahibi' içerir. Elektrikli ev eşyaları daha gelişmiş modellerdir.

Gelenekçi muhafazakârlar, kendisine Müslüman diyen birisinin İslâm'ın gerektirdiği ibadeti eksiksiz yerine getirmesi gerekliliği hususunda, bir önceki küme kadar katı değildirler; kendileri de kurallara dinci muhafazakârlar kadar uymazlar. Müebbet hapsi idama tercih eder, şahadeti yüceltmezler. Bu küme, dünyanın kötüye gittiği düşüncesinde de değildir.

Dinci muhafazakârlar kadar katı olmamakla birlikte, milliyetçidirler. Bununla beraber, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na girmesini İslâm ülkeleri ile kurulacak ittifaka tercih ederler. Dincilerin aksine, Türk İslâmının Arapların İslâm'ı kadar iyi olmadığını düşünürler. Almanya, bu kümede de Türkiye'ye en yakın yabancı ülkedir.

Bir gelenekçi muhafazakâr, dinci muhafazakârdan farklı olarak, politikacıların askerlerden daha güvenilir olduğunu düşünür; basının dürüst olduğuna inanır. 12 Eylül'ü çirkin politikacılarla açıklama eğilimi daha zayıf olduğu gibi, sivil liderlerin öldürülmüş olmalarının devlete zarar vermeyeceği inancı da zayıftır. Daha iyi bir eğitimin hayatı değiştireceğine ilişkin düşünce bu kümede yavaş yavaş yerleşmektedir. Geliştirici kurslar önemsenmeye başlanmıştır. Doktorluk ve öğretmenlik gibi gıpta edilen mesleklere bu kümede 'işadamı/sanayici' de eklenmiştir.

Coraline

Bir gelenekçi muhafazakâr, tatili aile ziyareti olarak görmeye devam etmekle birlikte, Batı tipi (örneğin, yılbaşı) hediye vermek alışkanlıkları da yerleşmeye başlamıştır.

Bu günlerdeki en önemli sorun, burada da ekonomik olmakla birlikte, işsizlikten değil, daha iyi iş bulamamaktan yakınırlar. Daha 'özgür' olabilecekleri, 'prestij' işler istekleri bu kümede daha belirgindir. Öncelikli amaç, zenginlikten öte, 'yetenekleri geliştirmek ve bilgi artırmak'tır. Bir gelenekçi muhafazakâr, ailesini kırmaktan kaçınır ama ailesinin yaşamında birinci derecede rol oynamasına izin vermez. 'Hoşuna giden bir işi yapmak' düşüncesi, bu kümede yerleşmeye başlamıştır. Gelecek hakkında, dinci muhafazakârlardan daha iyimserdirler.

Oy vermeyi düşündükleri partilerden, hayat pahalılığını önlemekten çok, daha iyi iş imkânı yaratmalarını isterler. İnsan haklan ve eğitim sorunları, bu kümede, önemsenme aşamasındadır. Yolsuzluğun önlenmesi, daha çok demokrasi gibi istemler hayati boyutlarda değildir. Devlet memurlarına bahşiş bu kümede de yadırganmamakla birlikte, iyi karşılandığı da söylenemez.

Dinci muhafazakârlara kıyasla, ekonomik nosyonları daha gelişmiştir, altın ve dolar fiyatlarını daha iyi bilirler, banka kullanımı daha yaygındır.

'Liberaller' modernizme en açık kümedir. Türk toplumunun yüzde 27'sini teşkil ederler; büyük çoğunluğu 27-35 yaşları arasında, ağırlıklı olarak lise ve üniversite mezunlarıdırlar.

Bu tipolojide ağırlıklı meslek grubu, memur ve serbest meslek sahibidir.

Liberallerde, ailenin reisi erkek, 'tedarik edici/koruyucu/baba' sıfatını, gelenekçilere göre yarı yarıya kaybetmiştir. Devlet kavramı, önemini sürdürmekle birlikte, devlet ile baba bütünleşmesi kaybolmuştur. Aynı şekilde, devlette çalışmak istemi önceki kümeye kıyasla yarıya inmiştir. Devletin fabrika kurmasına atfedilen önem de azalmaktadır. İlginç olan, düşün-

celeri itibariyle en bireyci ve liberal olan bu grubun yüzde 51 gibi yüksek bir oranla, geleneksel olarak devletçiliği temsil eden CHP-SHP-DSP çizgisinde olmasıdır!

Bu küme, ağırlıklı olarak 'kiracılardan' oluşmaktadır. Ancak, elektrikli ev aletlerinde en gelişmiş modellere bu tipolojide rastlanmaktadır. Otomobil sahipliği de en çok burada görülmektedir.

Liberaller, erkeğin evin kayıtsız şartsız reisi olduğunu düşünmedikleri gibi, babaya geleneksel görevlerini de yüklemezler. Diğer iki tipolojinin aksine, Darwin'e inanırlar. İslâm'ı önemsemezler. Büyük çoğunlukla 'muhafazakâr' olmadıklarını beyan ederler. Dini ibadetlerine lakayıttırlar.

Müebbet hapsi her durumda tercih ederler. Şahadeti yüceltmezler, dünyanın kötüye gittiği fikrine katılmazlar.

'Milliyetçilik', bu tipolojide farklı bir nitelik göstermektedir. Liberaller, Avrupa Topluluğu'nu ezici bir çoğunlukla benimsemektedirler. Arap İslâm'ının, Türk İslâm'ından daha iyi olduğuna inanırlar. Almanya bu tipolojide de, Türklerin favori ulusu olmaya devam etmektedir.

Politikacıların, askerlerden daha az güvenilir olduğu düşüncesine, liberallerin büyük çoğunluğu katılmaz. Yine, büyük çoğunluk, basının dürüst olduğunu düşünmektedir. 12 Eylül'e çirkin politikacıların neden olduğu inancı zayıf, sivil liderlerin askerlerce idam edilmesinin devlete zarar vermeyeceği inancı daha da zayıftır.

İyi bir eğitimin kişinin hayatını değiştireceğine duyulan inanç, bu kümede diğerinden önemli ölçüde yüksektir. İngilizce, bilgisayar ve sürücü kursları en revaçta olan kurslardır. Kuran kurslarına gidenlerin sayısı marjinaldir. Düzenli gazete/dergi okuma oranının en yüksek olduğu küme bu kümedir. Liberaller, Türkiye ortalamasının çok üstünde Milliyet ve Cumhuriyet okurlar! Devlet yönetiminde yüksek mevkilere gelmek ya da işadamı/sanayici olmak isterler.

Liberaller, kentsoyludurlar. Tatillerini ailelerinin yanında

Coraline

geçirenlerin topluma oranı bu grupta yüzde 9'a düşmektedir. Doğum günü, yılbaşı gibi Batılı âdetleri benimsemişlerdir. Bu tutumları, Batı kökenli müzik tercihlerine de yansımaktadır.

Diğer iki kümeden farklı olarak liberaller, gelenekler tarafından kıstırılmış olmaktan şikâyet ederler. Ekonomik sorunları olduğunu söylemekle birlikte, diğer iki kümeden daha az şikâyetçidirler; işsizlikten değil, 'istedikleri gibi bir iş' bulamamaktan yakınırlar. Bununla birlikte, işlerinde yükselememekten şikâyet ederler. Liberallerin öncelikli amaçları zengin olma değil, yeterince gelişmek, bilgilerini artırmak, 'hoşlarına giden' bir işi yapmaktır. Ailelerini mutlu etmek öncelikleri arasında değildir. Gelecek hakkında, diğer iki kümeden de daha umutludurlar.

Oy vermeyi düşündükleri partiden en önemli beklentileri daha fazla demokrasidir. Bunu, insan hakları ve adalet sisteminin düzeltilmesi izler. Kürt sorununu dile getirenler de bu kümenin insanlarıdır.

Liberaller, altın fiyatlarını değil, döviz fiyatlarını izler. Diğer iki tipolojiden daha çok banka kullanırlar.

Liberaller devlet memurlarına bahşiş verilmesini doğal karşılamazlar."

Daha önce de söylediğim gibi bunlar, David'in ilk gözlemleriydi. Daha sonra alt açılımlar geldi. Örneğin, 'liberaller' arasında yüzde 10 oranında bir 'Yeni Avrupalılar' grubu vardı, bunlar herhangi bir Avrupa ülkesinde ya da Amerika'da yaşayabilecek değerlere sahip olanlardı ki, ben bu gruba Dekan Dülger'i değilse bile Nevra Dülger'i yakıştırıyordum. Gelenekçi muhafazakârların arasında 'gecekondu yupi'leri denilen grup, başta Şafak olmak üzere, Özden ailesini tanımlıyor olsa gerekti.

Bir süre sonra hepimiz birbirimize anket uygular, David'in sınıflandırmalarında kendimize bir yer beğenir olduk. Astrolojinin tanımladığı burç özelliklerine uyup uymadığımız tartışmalarına benzeyen tartışmalar başladı. Benimsediğimiz ce-

vaplardan çıkan sonuçlara sevindiğimize bakılırsa, sınıflandırılmaya pek teşne olduğumuzun ortaya çıktığını söyleyebilirim.

David'e gelince; bu araştırma ile birlikte, onun da Türkiye ile işi bitti. Dil devrimini keşfetmiş, sütun yazarlarının 'irrasyonalitesi'ni kanıtlamış, ülkenin beşeri haritasını çizmiş, Rodoplu'nun deyişiyle "Türkiye'yi ussallaştırmış, tüketmişti". Bundan böyle, burada ne heyecanlanabileceği bir gizem ne de şaşırabileceği bir yenilik bulacaktı, çünkü cevapları, standart sapmaları dahil hesaplamış, bilgisayara yüklemişti. Türkiye'ye ilişkin hemen her sorgulama için hazırdı. İlk aylardaki sıkıntısını da atmış görünüyordu. Daha bir güvenli, hatta daha bir kibirliydi. Yeni tebliğlerini yazmak üzere Amerika'ya dönmek için sabırsızlanıyordu. Karısının, bambaşka bir seyir izlediğinin farkında değildi.

Araştırma sonuçlarının geldiği o gün, David, ben, İsmail geç saatlere kadar çalıştık. David, Diana'nın çocuklarla birlikte Nesibe'de olduğunu, gece orada kalacaklarını söylediği için, kendimize kebap ısmarladığımızı, çatal getirmedikleri için bulaşık dolu mutfak evyesinden zor bulduğumuz çatalları çıkarıp, banyonun lavabosunda yıkadığımızı hatırlıyorum. Gece yarısına doğru olmuş olmalı, kapı çalındı ve Diana kucağında David, elinde Katyuşka, kapıda belirdi. Saçları dağılmış, makyajı akmış, karmakarışık bir haldeydi. David'in gözleri ağlamaktan kızarmış gibi görünüyordu, gözyaşları kirli yüzünde izler bırakmıştı. Katyuşka, adamakıllı korkmuş gibi sapsarıydı. Sarhoş kocalarının dayağından sığınma evlerine kaçan kadınların böyle görüneceklerini düşündüm.

"Bir şey yok," diye yatıştırdı, "David, balım, bebeği alır mısın, lütfen?"

"Tabii!" dedi David. Oğlana uzandı, "Yatağa mı yatırayım, yoksa ne yapayım?"

"Yatağa yatabilir," dedi Diana, "Üstünü çıkarmakla uğraşma, yarın bakarız." Kızına döndü,

Coraline

"O.K., balım, sen de yatağına gidebilirsin." Çocuğun büzülen dudaklarını gördü, "Ya da benim yardım etmemi ister misin?"

"Eveettt!" dedi Katyuşka, ağlamaklı.

"Tamam. Anne, seni yatağa götürecek!" Bana döndü,

"Mehmet Bey, bana bir içki hazırlar mısın, lütfen? Nerede olduğunu biliyorsun! Kuvvetli olsun, lütfen!"

Kalkmamız gerektiğini düşünürken, tekrar oturduk. Önce David, sonra da yüzünü yıkamış, üstünü değişmiş Diana geldi.

"Oh! Buna ihtiyacım vardı!" dedi Diana, büyük bir yudum içtikten sonra koltuğunda kaykıldı, uzun bacakları ve kollarını iki yana açtı, kocaman bir makas gibi durdu, derin bir nefes aldı,

"Ne gece!"

İsmail'in yüzünden bu gösteriyi ne denli tatsız bulduğunu belirten bir ışık geçti. *Fark ettiğimi fark etti,*

"Ben gideyim, geç kaldım," dedi. Bu "geç kaldım"ında, Samatya'da oturmaktan duyduğu sıkıntıyı da anlattığını düşündüm. Diana,

"Sen gitmiyorsun, değil mi?" diye bana döndü, "Hadi! Biraz daha kal! Kendine bir içki yap!"

Ben, oturdum, David, İsmail'i geçirdi, döndü.

"Gece orada kalacağını düşünüyordum, kötü bir şey mi oldu?" diye sordu.

Diana içkisini bir dikişte bitirdi,

"Abdullah!" dedi, "Abdullah geri döndü!"

"Zo?"

"Orospu çocuğu!" İnanması için yalvarır gibi kocasına baktı, "Gerçekten de, balım! O herif bir orospu çocuğu!"

Diana'nın patlamasına karşın, David'in kılı kıpırdamamıştı.

"Öyle mi?" diye sordu.

"Evet!" dedi Diana, "Evet! Evet! Evet!" Yerinden fırladı,

"Bir içki daha alacağım, isteyen var mı?!"

Benim hazırladığımın iki misli bir bardak daha doldurdu. Döndü geldi, makas pozisyonunu aldı yine.

"Konuşmak istiyor musun?" Bu, David'di, ama Diana ona aldırmadı, bana döndü,

"Gece geldi," diye anlattı, "Biliyorsun, bir buçuk aydır yoktu. Kapıda dikildi, küfreder gibi içeri baktı. Yüzünde, hani, o, herkesin kötülüğünü isteyen bir ifade vardır ya, öyle bir ifade. Nesibe, koşturdu, içeri aldı, başladı evi göstermeye. Yeni eşyaları gösterdi, dikiş makinesini gösterdi. O orospu çocuğu da kendisini hiç ilgilendirmeyen bir şeylere bakıyormuş gibi, öyle bomboş gözlerle bakındı. Biz yemekten kalkmamıştık biliyor musun, Nesibe aç olup olmadığını sordu. Hödük, 'Hayır,' dedi. Bunun üzerine, Nesibe, bu defa da yıkanmak isteyip istemediğini sordu! Nesibe'ye evde içme suyundan başka su olmadığını hatırlattım.

'Senin taşıdığın su var ya!'

Benim doksan dokuz basamak yukarı taşıdığım suyu o hödük yıkansın diye ısıtacaktı, anlıyor musun? Gitmesin kalsın diye her şeyi yapıyordu! Abdullah, sonunda bir bardak rakı içmeye razı oldu -ki, ben razı olacağını biliyordum-, kalmaya gelmişti, anlıyor musun? Nesibe'nin küçük oğlan bakkala koşturdu. Nesibe, sofrayı düzenledi. Bir bardak, derken iki, üç bardak oldu. Bu arada Nesibe, gözleri pırıl pırıl, hiç durmadan konuşuyordu. Saçlarını beğenip beğenmediğini sordu. Başını açtığına kızdıysa hemen örteceğini söyledi. Abdullah tek kelime etmedi. Nihayet, dördüncü bardağın ortalarında, elini cebine attı, bir miktar para çıkarttı, masanın üzerine fırlattı, bana döndü,

'Ne masraf yaptıysan, al!' dedi.

Orospu çocuğu!"

Diana içkisini başına dikti, tekrar bana döndü.

"Anlıyorsun değil mi Mehmet Bey, gösteriş yapıyordu! Ben orada olmasaydım, Nesibe'ye para vermezdi. O eşyaları da almazdı. Zaten, parayı masaya koyarken, daha önce etrafa bakarken de fark ettim, 'Senden bunları isteyen oldu mu?' diyordu, 'Kendin almış, kendin getirmişsin, istersen geri götür. Bir

Coraline

de bizden teşekkür bekleme!' Çocuklarının yuvaya gittiklerini söylediğimizde de öyle yapmıştı.

'Gidiyorlarsa, kendilerine! Bana ne?'

Ben, parayı istemediğimi söyledim -o paraya ihtiyaçları var biliyor musun-. Abdullah, daha sandal borcunu ödeyemedi! Bu bakımdan, 'Daha sonra ödersiniz,' gibi bir şey söyledim. Ve yer yerinden oynadı! Küfretmeye başladı, inanabiliyor musun? Benim paramı istemediğini söyledi, beni de istemediğini söyledi! Şimdi, tabii, onun sarhoş olduğunu anlıyordum ama Nesibe'yi anlamadım. Nesibe gülümsüyordu. İnanabiliyor musunuz? Kocasının edepsizliği ile iftihar ediyor gibiydi. Sonra bana, Abdullah'ın evin erkeği olduğunu, parayı almam gerektiğini söyledi! İnanabiliyor musunuz? Bir anda, kendimi onun arkadaşı değil, borç aldığı bir para babası gibi hissetmemi sağladı! Aynı anda, Abdullah, Nesibe'ye döndü, nerede yatacaklarını sordu. Nesibe de benim yatağımı gösterdi! O kadar basit! Bana, 'git' diyordu! Katyuşka ile David uyumuşlardı, biliyor musunuz? Bu bakımdan, 'Çok geç oldu, ben bu saatte gidemem Nesibe!' dedim, ama bana güldü, erkek gibi kadın olduğumu söyledi! Zo! Çocukları uyandırıp, oradan çıkmaktan başka seçeneğim kalmadı! Ben de öyle yaptım!

O merdivenleri inerken, Mehmet Bey, bütün bir getto ahalisinin arkamızdan güldüğünü hissettim! Şimdi, bana şunu söyle, bu davranışı nasıl yorumluyorsun?"

"Getto" sözcüğünü ilk kez kullandığına dikkat ettim,

"Yorumlayamıyorum, Diana!" Gözüm, sakin sakin piposunu içen David'e takıldı ve onun bu oluşum içindeki payını düşündüm.

"Siz yorumlayabiliyor musunuz, Profesör Pavloviç?"

"Ha? Ne?" dedi David. Bizi dinlememişti.

"Nesibe ve Abdullah," dedim, "Onları hangi 'tipoloji'ye oturtursunuz?"

"Oh! Well! Bilmiyorum," dedi adam, ciddi ciddi, "Yeterince veri yok elimizde öyle değil mi?" Meleksi meleksi tebessüm ediyordu.

"Ne tipolojisi?" dedi Diana, kendisine yeniden içki doldururken.

Ben, izin istedim,

"Düş kırıklığına uğradığın için üzgünüm, Diana."

Sinirli sinirli güldü.

"En iyilerimizin bile başına gelebilir, değil mi?" dedi, "Her şeyi bilen Günay Hanım'ın bile başına gelebilir!"

Sesindeki kötülük şaşırttı,

"Evet," dedim, çıktım. Ama mesele orada bitmemişti.

Coraline

VIII

Biz ayrıldıktan sonra, David de bir içki aldı, geçti karısının karşısına oturdu. Bir süre sessiz kaldılar.

"Düşünüyordum da," dedi David, gülümseyerek, "belki de, senin ve çocukların eve geri dönmenizin zamanı gelmişti zaten."

"Ne demek istiyorsun?"

"Bu," elinin tersiyle Boğaz'ı gösterdi, "seyahat," dedi, "bu seyahatin sonuna geldiğimizi hissetmiyor musun?"

"Seni izleyemiyorum, balım," diye esnedi Diana "Uykum geldi!"

"Türkiye serüveninin," dedi David, aynı ses tonuyla, "sonuna geldiğimizi hissetmiyor musun?"

Diana, kocasının ciddi olduğunu sezinlemeye başladı, hafifçe toparlandı,

"Balım," dedi, apaş, hatta tehditkâr bir tavırla, "ben henüz başlamadım bile!" (O kadar içkiden sonra, dili dolanmış olmalı!)

"Ben de onu demek istiyorum," dedi David, yumuşak tutmaya ayrıca özen gösterdiği sesiyle, "Belki de, çabalamaktan vazgeçmelisin."

"Çabalamak mı? Ben çabalamıyorum ki!"

"Tabii ki çabalıyorsun! Nesibe'yle olan bu ilişkin..."

"Bak, ben Nesibe'yi seviyorum! Çok seviyorum! Bunu fark etmedin mi?"

"Eveeet, ama, bu seni geliştirecek bir duygu değil. Ona çok yardımcı olduğunun, ufkunu açtığının farkındayım. Ama, dürüst olalım, bu ilişkinin, ona bakarsan, bu ülkedeki ilişkilerinin sana katkısı olmadı."

Bir süre, Diana'nın ayılmasını seyretti,

"Altı ay öncesini hatırla," diye sürdürdü, "Seni bunaltan sorunlarını hatırla. Onların çözümüne yaklaşmadın bile. Türkiye, sana yardımcı olmadı, balım. Yanılıyor muyum?"

"Yani..." dedi Diana, tereddütlü.

"Umarım, beni çok aceleci bulmazsın, ama altı ay çok uzun bir zaman, Diana. Ve sen ve ben, her ikimiz de," gülümsedi, "çözümleri yollarda arayan çok Amerikalı gördük, değil mi?"

Diana dikildi.

"Biraz daha açık konuşmak ister misin?"

"Zo!" dedi, Profesör Pavloviç, "Neden olmasın?" Gülümsedi, piposuna uzandı,

"Kendini geç kalmış bir 60 kuşağı gibi hissedip hissetmediğini merak ediyordum." İçini çekti, "Bana bazen öyle geliyor da! Ne dediğimi biliyorsun, hani, bütün o alt-kültürler. Yüksek teknoloji tedirginliği, makinelere isyan, bilgisayarların reddi. Sonra," güldü, "Nepal'e yolculuklar. Vejetaryen diyetler. Guru* giysileri içindeki kolejli arkadaşlarımız!" Kısa bir es verdi,

*) Hintli din müderrisi, (y.n)

Coraline

Zen meditasyonunda yoğunlaşmak için kullanılan melodik sesi taklit etti,

"Ommmmmm!"

Kollarını havaya kaldırdı, parmaklarını açtı, salladı,

"Hare krişna!"

"Pek komik değil!" dedi, tamamen kendine gelmiş Diana.

"Affedersin!"

"Bizimle ne ilgisi var, onu da anlamış değilim!"

Düşünceli bir tavırla duraladı, kaşları çatıldı,

"Meğer ki, meğer ki sen benim sorunlarımı karşı-kültür egzantriklerinden biri diye hafife almış olasın. Öyle mi yaptın, David?"

"Yani," David, kelimeleri iyi seçmek ister gibi düşündü, "üstesinden geleceğini biliyordum, balım!"

Diana, gerçekten de şaşırmıştı,

"Ben mi üstesinden gelecektim?" diye sordu, hayretle,

"Yani, *dünya* değil de, *ben!* Sorunlar, *insanlığın* değil, *benim* sorunlarımdı! *Kişisel problemim,* öyle değil mi?"

"Nesibe'nin böyle sorunları yok, değil mi?" diye gülümsedi David, hastası heyecanlı olduğu için alttan alan bir doktor edasıyla,

"Dülgerlerin de yok. Dr. Rodoplu'nun bile yok 'Zo' üniversal sorunlar olduğunu söyleyemeyiz, değil mi?"

Diana toparlandı,

"Şimdi, bir dakika burada dur ve bana şunu söyle: Senden ne haber David? Bu sorunları sen de benimle paylaşıyorsun ya da paylaşıyordun, öyle değil mi? Türkiye'ye, bir ipucu bulmak, yeni bir görüşü geliştirmek için geldik, öyle değil mi?"

Profesörün kaşları kalktı,

"Öyle olsa bile, korkarım, o ipucu burada yok, balım. Senin için büyük bir düş kırıklığı olduğunu biliyorum, ama," acı vereceğini bilen, ama çaresiz kalan insanların ifadesini takındı, "ama Mesih, Türkiye'ye de gelmeyecek! Çünkü paslandı artık, anlıyor musun: Pas tuttu."

David'in sönen piposunu ağır ağır temizlemek için kullandığı derin bir sessizlik oldu. Diana, tekrar konuştuğunda sesi adamakıllı çatallaşmıştı,

"Çok mu yanılıyorum, yoksa, sen bunun böyle olacağını biliyor muydun?"

"Well, sana İslâm'ın ölmüş olacağına dair işaretler aldığımı söyleyebilirim, balım."

"Nasıl?"

"Ben bir Yahudiyim. Yoksa, unuttun mu?"

"Yani?"

"Yani, *ben acılı bir Yahudiyim, anla beni!*

Yani, ben, Yahudi dininin dünya için vazgeçilmez bir hakikat olduğu düşüncesiyle büyütüldüm. Ne demek istediğimi anlıyorsun, değil mi: Ve sonra, Harvard'a, sizin aranıza geldiğimde -ve daha sonra da burada, Türkiye'de- insanların Yahudiliğin ne demek olduğundan haberleri bile olmadığını, dahası ve buna rağmen ve mükemmelen ve şaşırtıcı bir biçimde, müsterih olduklarını gördüm.

Sizinki de, en az bizimki kadar zengin bir kültürdü, ne daha zalim, ne de daha şedid. İslâmiyet'in de aynı çizgide olacağını düşündüm. Müslümanların bizden daha şanslı olacaklarını düşünmek için bir neden yoktu, bunu anlıyorsun değil mi? Hele de Türkiye'de!"

"Ve sen," dedi Diana, kelimelerin üstüne basa basa, "Bunu kendi gözlerinle görmek için geldin." Kendi gözlerinle görmek ve Tzadiklik tacını bırakmakta ne kadar haklı olduğunu kendine kanıtlamak için!"

"Ben," dedi David, başını öne eğerek, "aklın hâkim olmadığı yerde, insanların mutsuz olduğundan emin olmak için geldim."

Derin bir nefes aldı, gürültüyle bıraktı.

"Neden bana bunları anlatıyorsun, David? Neden şimdi?"

Diana'nın zahiri sükûneti yüreklendirdi,

"Nesibe'ye daha fazla kaptırmayasın diye, balım," dedi David, bu defa da duygudaşlık yansıtan bir sesle,

Coraline

"Canın yansın istemeyiz, değil mi?"

Karısının, "Evet, doktor," demesini bekliyor muydu, bilinmez. Ama hiç ummadığı bir tepki gördü,

"Seni orospu çocuğu!" dedi Diana, sakin sakin ve dişlerinin arasından,

"Seni orospu çocuğu!"

"Anlayamadım?"

"Seni orospu çocuğu!" diye tekrarladı kadın, "Sen bana komplo kurdun! Değil mi? Ta başından beri, sen bana komplo kurdun!"

"Ama, balım!.."

"Sakın, David! Sakın, beni 'balımlama'!"

Kocasının yaklaşmak niyetiyle ayağa kalktığını gördü,

"Olduğun yerde kal, Profesör!" diye tısladı. David, geri çekildi.

"Buna inanamıyorum!" dedi Diana, "Böyle bir şeye cesaret ettiğine inanamıyorum! Bütün o konuşmalar, babanla yakınlığımı teşvik etmeler! Dostlar Komitesi! Projelerin! Benim projelerim! Annemle aramızın açılması! Ne yapmaya çalışıyordun, Profesör Pavloviç? Sana âşık olacak bir kadın mı yaratacaktın? Pygmalion'u mu oynayacaktın?" Sesi gittikçe yükseliyordu.

"Diana, lütfen!"

"Benim rızamı almadan, beni değiştirmeye çalıştın!" diye bağırdı Diana. "Benim rızamı almadan, beni bir kursa kaydettirdin! Benim rızamı almadan, beni bir tür *Mesih*'in peşine taktın! Asla bulamayacağımı bildiğin bir *Mesih*'in!"

Olan biteni içine sindirmek ister gibi sessizleşti, tekrar konuştuğunda sesi zehir gibiydi,

"Neden David?" diye sordu, "Neden ihanet ettin bana?"

"Diana, sevgilim, o kelimeyi kullanma! Lütfen!"

Kocasının karışmış yüzüne şöyle bir baktı,

"Bana bir açıklama borçlusun," dedi Diana. Kendi içine döndü, "Hiç değilse, bir açıklama! Neden oyaladın beni? Neden? Hiç olmazsa, bu kadarcığını söyle!"

Sesi yavaş yavaş söndü. Omuzları çöktü, koca gövdesi büzüldü, küçüldü, kötü Kapalıçarşı koltuğuna sığdı. David, konuşmanın hiç beklemediği bir yöne kaymış olmasının sıkıntısı içindeydi,

"Böyle olmasını istemezdim, balım," dedi nihayet, "Lütfen, inan bana."

"İsa Mesih, Yahova, Allah! Kimsin sen, David?"

"Kötü zamanlama," diye mırıldandı, David, "Kötü zamanlama!"

"Evet," diye onayladı, Diana, "Ya çok daha önce ya da çok daha sonra bilmeliydim. Ama zarlar atıldı. Zo! Artık bekleyemez!"

"Hayır, bekleyemez," dedi, Profesör Pavloviç, "Sen haklısın. Ama, önce bir içkiye ihtiyacım var." Buzdolabına yöneldi.

"Çaydanlığın altını yak!"

David Pavloviç, "Her şey, İsrail Devleti'nin kurulması ile başladı," diye söze girdi,

"Pavloviç Hasidi hanedanını sürdürmeyi reddetmemden çok önce. Cemaatime ihanetimden çok önce." Gülümsedi,

"Ben, eski bir hainim, Miss Catherine."

"Şirinliği kes, lütfen," dedi Diana.

"Affedersin. Ama şimdi, senden sabırlı olmanı rica etmek zorundayım. Çünkü, senin anlaman benim için çok önemli." Oturdu, birasını açtı, arkasına yaslandı, gülümsedi.

"Zo! Geriye dönüp, hatırlamaya çalışmalıyım! Ayrıntılarıyla.

Ve ilk hatırladığım, bütün bir Brooklyn ahalisinin nefesini kesip radyonun başına geçtiği gün. Kasım 1947. O gün, Birleşmiş Milletler, İsrail Devleti'nin kuruluşuna ilişkin kararını verecekti. Spikerin hiç susmayacak gibi konuştuğunu hatırlıyorum. Konuştu, konuştu, konuştu, konuştu! Ve nihayet, kararı açıkladı: İsrail Devleti kurulacaktı. Birkaç saniyelik bir sessizlik oldu ve İsa Mesih! Gök gürültüsü gibi bir patlama! İnsanlar

Coraline

sokaklara dökülmüşlerdi! Ağlamalar, gülmeler, alkışlar oturma odamıza kadar yükseliyordu! Çok mahcup olduğumu, babamın yüzüne bakamadığımı hatırlıyorum. Evi havalandırıyorduk, anlıyor musun, camlar açıktı. Böyle bir ihtimal öngörüp camları önceden kapatmadığım için de kendimi suçluyordum! Ne kadar bir zaman geçti, bilmiyorum. Rabin Levi, ağır ağır yerinden kalktı, camları kapattı, kalın perdeleri çekti, dış dünyayı örttü. Sanhedrin risalesinden bir bölüm okumaya başladı. Örtü kapattığı için gözlerini göremiyordum, ama ileri geri sallandıkça sakalından süzülen yaşlar, mumların ışığını yakalıyor, kristal parçacıkları gibi sıçrıyorlardı. Kardeşim Arye, anne ve ben, sessizce onu seyrettik. Okumasını bitirdi, bize döndü,

'Tevrat'sız yaşamın yarım yaşam olduğunu biliyoruz,' dedi, acı dolu bir sesle, 'Tevrat'sız, tozdan gayri bir şey olmadığımızı biliyoruz. Tevrat'sız iğrenç ve menfur olduğumuzu biliyoruz! O, Kâinat'ın Sahibi! Bizi bağışla! Mesih'in Krallığını kirletenleri bağışla! Filistin'de goyim devleti kuranları bağışla!'

Babam konuşuyordu, biz üçümüz sallanıyorduk,

'Amin! Amin!'"

Kalktı, pencereye yürüdü, Kandilli sırtlarının karanlığına baktı, tekrar konuştuğunda oralardan esinlenmiş gibiydi,

"O sesi daha önce de duymuştum, ama hiçbir zaman o günkü kadar yakıcı değildi. Belki de, gerçekten Sitra Achra'dan geliyordu. İçimde değdiği her yeri dağlıyordu o gün. Ve, bu ses bana Pasteur'ün de, Hitler'e karşı savaşan askerlerin de, Hagana* savaşçılarının da bu dünyanın bir parçası olduklarını ve o insanların iğrenç ve menfur olmadıklarını söylüyordu. Yahudileri kendi canları pahasına kurtaran goyimler de var, diyordu.

Anlıyorsun, değil mi? Bana bütün Yahudilerin tek bir beden, tek bir ruh olduğu söylenmişti, ama Hitler'le pazarlığa oturan Yahudiler de vardı, Komünist Yahudiler de! Bana Kâ-

*) 1940'larda İsrail direniş örgütü, (y.n)

inat'ın Sahibi'nin gözünde bir Yahudi'nin hayatından daha önemli hiçbir şeyin olmadığı söylenmişti. Bir tek adam öldürmenin milyonlarca adam öldürmekle eşdeğer olduğu, çünkü onun sperminden doğacakların da yok edilmiş olacağı söylenmişti. Zo! Hasidi mabetlerini Kızıl çapulculara ihbar eden Troçkist Yahudilerin yaptıkları yanlarına mı kalacaktı? Ne demekti bütün bunlar?

Benim cemaatimi misafir eden Amerikalılar kimdi? New York'ta Tevrat yoktu, Birleşik Devletler'de Tevrat yoktu, ama biz vardık! Bizim için süt ve bal ülkesi Filistin değil, Amerika değil miydi?

Jesse Owens nasıl 'öbür taraftan olabilirdi?

New York Devlet Kütüphanesi'nde George Eliot'un, Daniel Deronda'sını okumuştum. 1892 baskısı, incecik yazıları olan Londra basımı bir kitaptı. Kapak sayfasında siyah-beyaz bir gravür vardı. Geniş, dingin bir ırmakta tek başına bir adam kürek çekiyordu. Nehrin iki yanındaki salkımsöğütler suya sarkmıştı. Ayın ya da güneşin ışığı suya vurmuştu. Bu adam Daniel Deronda'ydı,

'Doğu'ya oradaki ülkelerde yaşayan halkımın koşullarını iyileştirmeye gidiyorum,' diyordu Filistin'e gitmek için terk ettiği sevgilisi, Gwendolyn'e, 'Halkımın siyasi varlığını onarmak, onları tekrar bir millet yapmak, dünyanın dört bir yanına dağılmış olmalarına rağmen, onlara İngilizlerinki gibi bir merkez sağlamak tutkusuyla yanıyorum. Bunu bir görev kabul ediyorum ve görevime başlamaya kararlıyım; bu göreve hayatımı adamaya kararlıyım. Hiçbir şey yapamazsam, dimağlarda bir ışık yakabilir, bir hareket başlatabilirim!'

Daniel Deronda onun gibi öncülerin spermlerinden üreyen Sabralar, nasıl 'öbür taraftan olabilirlerdi?

Bergen-Belsen toplama kampını boşaltan İngilizler nasıl 'öbür taraf'tan olabilirdi?

Masanın üzerinde mumlar, Tommylerin* tifüs salgınını

*) Büyük Britanya erkeklerine 2. Dünya Savaşı'nda takılan isim. "Mehmetçik" gibi. (y.n)

Coraline

durdurabilmek için yakmak zorunda kaldıkları barakaları unutturmak için çırpınıyorlardı.

Tommyler nasıl Öbür Taraftan olabilirlerdi?

O gün, o küçük apartmanda, dillendirilen ve dillendirilmeyen her düşünceye, tehditkâr bir karanlık sinmiş gibiydi. Giderek ağırlaşan hava, acı ve korku doluydu. Annem, sarışın peruğu hafifçe kaykılmış, uzun kollu elbisesinin içinde terliyor, ağlıyordu. Arye'nin elleri buz gibiydi."

Aklına bir şey gelmiş gibi duraladı, gülümsedi,

"Sana, 'İslâm'ın dayanamayacağının işaretleri vardı,' demiştim, Annem işaretlerden birisiydi. Hasidi cemaatinin kadınları uzun etekler, uzun kollu, kapalı yakalı elbiseler giyerler ve asla denize girmezler. Saçlarının görünmesi de iffetsizlik sayılır. Bunun için peruk takarlar. New York yazında bol bol terlerler, saçlarının diplerini örgü şişleri yoksa, kalemle kaşırlar. Zo!

Nesibe'nin başörtüsü bana yabancı değildi. Zehra'nın direnmesi de öyle. Yabancı değil. Etkileyici de değil.

Ve ben, Rus' polislerinin şakaklarına tabanca dayadıkları hahamların hikayeleriyle büyüdüm, 'Çek tetiği,' diye haykırmışlardı, 'Ölümden korkmuyoruz.' Çünkü Tanrı'ya inanıyorlar ve onun kendilerini hemen orada, öbür dünyada beklediğini biliyorlardı. Zo! İdamı, müebbede tercih eden Türkler yabancı değil. Etkileyici de değil.

Sitra Achra! Karanlıklar Diyarı! Dehşet, kötülük, ışığı örten kızgın kayalar! Ve ışığı örten kadife perdelerimiz! Bizler! Karanlığın ürperten dokusu!

'Perdeleri aç!' diyordu, içimdeki ses, 'Perdeleri aç ve mumların ne kadar zavallı olduğunu göreceksin! Mumlar sizin tertip ettiğiniz acizliğiniz! Mumları, karanlık'ı ululamak için yakıyorsunuz! Perdeleri Sitra Achra hükümdar olsa diye örtüyorsunuz! David, oğlum, senin baban bir hain! Sitra Achra ile işbirliği yapıyor! Perdeleri aç, David! Ve bütün bunların bir *inşadan* ibaret olduğunu göreceksin. Karanlık, kötülük, korku... Bütün bunların senin şuurunun yarattığı bir düzenlemeden ibaret olduğunu göreceksin!' Zo!" diye gülümsedi,

"New York Devlet Kütüphanesi'ne kaydoldum. Ve okumaya başladım. Sistemli bir okuma değildi. Bana yardım edecek kimseyi tanımıyordum. El yordamı ile gidiyordu. Hıristiyan azizlerinin yazılarıyla başladım. İsa Mesih'in hayatını sizin kaynaklarınızdan okudum. Bir defasında yakalandım! Yudel Dayım, kitap değiştirmek için kütüphaneye gelmişti, anlıyor musun? Ben dalmış okuyordum, yaklaştığını görmedim. Çocukluğunda, Rusya'da zafiyet geçirmiş, ince bir adamdı ve ben kimsenin onun kadar öfkelenebileceğini hayal bile edemezdim! Okuduğum kitap, onu yaşamsal bir yerinden yaralamış, deliye döndürmüştü,

'O adam yüzünden ne kadar Yahudi kanı döküldü, sen biliyor musun?' diye haykırıyordu, 'Haçlı Seferleri sırasında o adam yüzünden kaç Yahudi öldürüldü, biliyor musun?'

Hitler'in altı milyon Yahudi'yi öldürebilmiş olmasını da, Hıristiyanların o adamı Romalıların değil, Yahudilerin öldürdüklerini sanmalarına bağlıyordu. Avrupa, soykırıma bu yüzden müdahale etmemişti. Büyük dayılarımın da Rusya'da, 'o adam'a ilişkin bir yortu sırasında öldürüldüğünü hatırlattı. Ve sonunda, babamı utandırdığımı söyledi! Ben, herhangi birisi değil, bir Tzadik veliahtıydım! Sitra Achra'dan gelen bilgilere kulaklarımı tıkamalı, sadakatimi halkıma yöneltmeliydim.

Kulaklarımın uğuldadığını, yüzümün ateşler içinde yandığını hatırlıyorum.

'Söz ver bana,' diyordu, 'söz ver, vaktini boşa harcamayacaksın!'

Sözümü tutmadım!

Psikoloji ile başladım. Freud'la tanıştım. Psikofizyoloji, nöroloji, nörofizyoloji, psikiyatri, nöroşirurji hakkında ne bulduysam okudum. Beyin, algılama, dil, düşünce, uyuşturucular, uyarıcılar hakkında ne bulduysam okudum. İnsan ruhunu bir mikroskop lamında, bir röntgen filminde görebilmeyi tasavvur edebilecek kadar okudum! Ve gördüm ki, insanın tabiatta var olan enerji biçimlerini algılayacak duyu sistemi bile yoktur. Algıladığımız dünya kendimizin inşa ettiği bir ussal düzenlemeden ibarettir. Hepimiz, her birimiz, kendi dünyalarımızı inşa eder, mutlakiyetine zorunlu olarak inanırız. Ortak malzememizden, o, 'sessiz, kokusuz, renksiz, yalnızca sonsuz, sistemsiz ve anlamsız bir biçimde alık, Taxis'ten milyarlarca ve milyarlarca farklı dünya inşa edilebilir. Kombinasyon sınırsızdır. Tek ve gerçek bir dünya yoktur; ne bizimki, ne sizinki, ne de Müslümanlarınki. İnsan varlığının, özden önce geldiğini anladım. Dünya ile kurduğumuz ilişkide, başlangıç noktamızın öznellik olduğunu anladım.

Coraline

Beni izleyebiliyorsun değil mi?"

"Evet," dedi Diana, kısaca,

"Makas, gibi bir şeyi düşün. Makas gibi imal edilmiş bir şey. Bu makası imal eden zanaatkarda önce 'kavram' vardı. Yani, bir kavramdan yola çıktı ve makası imal etti. Tersi düşünülemez. Makası imal edip neye yaradığını bilmeyen bir zanaatkar düşünülemez. Zo! Makas kavramı, makasın varlığından önce gelir. Zanaatkar imal ettiği makasın neye yaracağını bilir.

Biz, siz, Müslümanlar, Tanrı'yı bir zanaatkar gibi görürüz. Yani, Tanrı yaratırken, ne yarattığını bilerek yaratmıştır. Tanrı'nın zihnindeki insan kavramı zanaatkarın zihnindeki makas kavramı gibi, yaratım sürecinden önce vardır. Şu halde hepimiz, her birimiz, 'insanlık' dediğimiz üniversal bir kavramı yansıtırız. Dili, dini, ırkı, rengi, milliyeti, sosyal sınıfı ne olursa olsun, insanın üniversal bir tanımı vardır ve tanım bireyi belirgin bir biçimde belirler. Yani bireyin tanımı, fiili varlığından önce gelir; varlığı, bu tanımla belirlenir.

Şimdi, bir an için, Tanrı'nın olmadığını düşün. O durumda, insanın üniversal bir tanımı olamaz, değil mi? Yani, yaratan olmayınca, yaratılan şeyin, faaliyete geçmeden önce düşünülmüş olması söz konusu olamaz. Bu durumda, insan önce var olacak, sonra da kendisini tanımlayacaktır. Kendisini nasıl tanımlayacağı kendi ile ilgili bir husus olmalıdır.

Well, isn't this precisely the case?*

Bizler hepimiz, her birimiz ve otlar ve balıklar ve böcekler, o renksiz, kokusuz, kaostan kendi dünyalarımızı inşa etmiyor muyuz? Bunu nasıl becerebiliyoruz?

Becerebiliyoruz, çünkü belli bir amaçla yaratılmamış olan bizler yaşayabilmek için kendi yolumuzu çizmek zorundayız. Belli bir amaçla yaratılmadık, çünkü belli bir amacı olan yaratıcı yok. Tanrı yok."

(Bu noktada araya girip, Diana'nın tepkisini kendi ağzından nakletmeliyim:

"Ben sağlıklı bir insanım, Günay Hanım," diye anlattı, "Hayatımda hiç bayılmadım. İnsanın gördüğünü görmez olması, renklerin silinmesi, şekillerin titreyip kaybolması ne demektir, hiç bilmezdim. Seslerin uzaklaşmasını, izleyen soğuğu ve karanlığı bilmezdim. O anda da bayılmadım, ama David'in, iki boyutlu, siyah-beyaz bir fotoğrafa dönüştüğünü gördüm. Sonra, bu soluk fotoğraftaki adamı dikkatle inceleyen kendimi gördüm: Kırçıl saçlarını, keçi sakalını, yuvarlak gözlüklerinin arkasındaki hilekâr gözlerini.

Tzadik adayı bir ateist! Rabin Levi'nin müjdelenmiş veliahtı! Yüreğim, Brooklyn'de yolumuzu gözleyen ihtiyar adama uzandı! Hasidiler için çok üzüldüm!

Yükünden kurtulan bir sanığın gittikçe refahlaması, açılması gibi bir ruh hali içinde olmalıydı.)

"İnsan tanımlanamıyorsa bu insanın başlangıçta bir hiç olmasındandır," diye heyecanla sürdürdü David,

"İnsan önce bir hiçtir, sonraları bir şey olur. Kendi olmak istediği, kendi seçtiği bir şey olur. Birey, kendi tanımını kendisi yapar, kendi kendisini işlevsel kılar. İşte bu nedenle de endişeden kurtulamaz. Dengesiz, kararsız, tutkulu ve fevridir. Tecrübelerinden öğrenemez, tarihinden ders alamaz. Sahipsiz olduğunun bilincine vardığı zaman, başına gelenlerden sorumlu tutacağı, kabahati üstüne atabileceği kimse yoktur. Yarattığı dünyasından kendisi sorumludur. Hem kendisi hem de akranları adına sorumludur. '

*) "Yani, durum aynen böyle değil mi?" (y.n)

Coraline

İnsanoğlunun en büyük trajedisi budur, Catherine. Savaşlar, soykırımlar, açlık, sefalet. Bütün bunlar, Tanrı olmadığı için oluyor!'

"Konuştukça daha bir güvenli oluyordu," dedi Diana,

"Hayır, balım, Fransızların 'Tanrı, yararsız ve çok masraflı bir hipotezdir, lağvedilmelidir' düşüncelerine de katılmıyorum. Çünkü Tanrı olmadığı zaman, ahlâk sistemini, toplumu, medeniyetin ayakta kalmasını sağlayan birtakım değerleri peşinen ciddiye almak, dogmatikleştirmek mümkün olmuyor.

Tanrı'nın olup olmaması hiçbir şeyi değiştirmez diye düşünenler de yanıldılar. Dürüstlük, ilerleme, *insancılık* gibi değerler, Tanrı kavramı olmaksızın yaşamıyor. Bu değerlere sadık kalmayı başarırsak, Tanrı hipotezi ölür gider diyenler de yanıldılar. Bir kümenin öteki kümeden bağımsız olmadığı ortaya çıktı.

Tanrı olmayınca mutlak iyilik de yok, çünkü mutlak iyiliği tasarlayan, peşinen ortaya koyan, mükemmel bir varlık yok. Dürüst olmamızın, merhametli olmamızın koşulları yok. Dostoyevski, 'Eğer Tanrı olmasaydı, yeryüzünde her şey mümkün olurdu,' demişti. Şanslı adam! Her şeyin mümkün olduğu bu günleri görecek kadar uzun yaşamadı!"

Birden hüzünlendi, *"Ben bir çilekeş insanoğluyum, anla beni!"*

"Her şey mümkün," diye mırıldandı, "Ben yapıyorum ve oluyor! Bunu görüyorsun, değil mi? Özgünüm! Kadersizlikten başka kaderim yok! Tutkularımdan, saplantılarımdan kendim sorumluyum. Ve bundan nefret ediyorum! Kadersizlikten nefret ediyorum! Yapımında söz sahibi olmadığım bir dünyada, kendimden sorumlu olmaktan nefret ediyorum! İnsanın özgür, özgürlüğün insan olmasından nefret ediyorum. Descartes, 'Dünyayı fethetmektense kendini fethet!' derdi. Bu sorumluluktan nefret ediyorum!"

"Kitaplarını, makalelerini, öğrencilerini düşündüm ben de," dedi Diana. Ve sormuştu,

"O halde, aylaklık mı ediyorsun? Aylak aylak dolaşıyorsun? Öyle mi?"

"Hayat çok uzun, Ellen Catherine," diye içini çekti, Profesör, "Hayat çok uzun! Kendimizi oyalayacak bir şeyler bulmalıyız, yoksa dumura uğrarız."

"Bu önemli mi?"

"Hayır, değil," diye gülümsedi, "Son tahlilde hiçbir şey önemli değil! Söyle bana, dünyayı değiştirebilen var mı?"

"Ama biçimlendirmekte yardımcı oluyorsun?"

Omuzlarını silkti adam,

"No! Trilyonlarca kombinasyona bir tane de ben ekliyorum. Doğmuş olmamın bir bedeli var değil mi? Dünya, hiç değilse bu bedeli ödemeli."

"Ya biz? Çocuklar, ben? Bu resme biz nasıl uyuyoruz?"

Gözlerini kocaman kocaman açtı,

"Ama neden, balım? Siz özgürsünüz! Kadersizlikten başka kaderiniz yok!"

"Gün ağarmak üzereydi," dedi Diana, "Ezan sesleri duyulmaya başladı; peş peşe ve peş peşe ve peş peşe! Nasıl oldu, bilmiyorum! Bir an, kayınpederim Rabin Levi'yi minarede gördüm. Acı acı cemaatini çağırıyor, biçareleri bir arada tutmaya çalışıyordu. Kendime geldiğimde, David'in söyleyeceğini söylemiş, işini bitirmiş gibi toparlandığını fark ettim.

'Hey, David,' dedim, 'Sesleri duyuyor musun? Sitra Achra seni çağırıyor.'

Bembeyaz oldu."

Coraline

PASLANMIŞ MESİH

I

Sevdiğimin gönderdiği güller
Bir an kendisi
Öteki an alık bitkiler

Rodoplu, 1979

Profesör Pavloviç'in araştırması martın ortalarında bitti. Daha doğrusu, daktilo edilmesi, grafik düzenlemesi gibi işler kaldı ki, onları Boston'da tamamlamayı, "son cila"yı orada yapmayı tasarlıyordu. Bu sürede Ankara seyahatleri, duruşmalar derken, Diana'yı hemen hiç görmedim. Evlerine uğradığım zamanlar David, dışarıda olduğunu söylüyordu. Dergâh'takiler de (Sabri Yıldız, 'O artık mezun oldu!' diyordu) gelmediğinden yakınıyorlardı. Nesibe de ortada yoktu. Anladığım kadarıyla Abdullah'ın eve döndüğü geceden sonra hiç uğramamıştı. Sonra bir gün vapurda Abdullah'a rastladım. Dudullu'dan -Raşit, orada yeni bir fabrika açmıştı- geliyordu; yok, hayır, orada çalışmıyordu, hanımannenin bir emanetini götür-

müştü. Çay söyledi, parasını ödemekte ısrar etti, konuşma zemini aradığını hissettim,

"Eee? Nasıl gidiyor?"

"Nasıl gitsin, be abi?"

Tavrı, Diana'nın anlattıkları ile bağdaşmıyordu, süngüsü düşmüş gibiydi, işlerinin iyi gitmediğini düşündüm.

"Bir tarla sattık, onun da parasını alamıyoruz," diye açıkladı, "Alabilseydik, bir atari salonu açacaktık. Bizim orada iyi gider, biliyon mu?"

Tarlayı amcasına vadeyle satmış fakat bir ön ödemenin dışında "beş kuruş" alamamıştı,

"Onun da işleri bozuk," dedi, gülerek, "Yengemin hastalığı sildi süpürdü."

Nesibe'yi sormamı iyi karşılamayacağını hissettiğim için, çocukları sordum, iyi olduklarını, okula gittiklerini -Diana, ücretin tamamını ödemiş olmalıydı- söyledi,

"Anaları ille de okusunlar istiyor," dedi, "yüksek mekteplerde hoca olsunlar istiyor."

Olmadık hayaller dillendirmiş olmaktan utanmış gibi gözlerini kaçırdı,

"Hele bir ilkokulu bitirsinler de!"

"Hevesliler mi, bari?"

"Hevesli olmaya hevesliler de, çok masraflı be abi! Bu okul da zengin adam okulu, biliyon mu? Her gün bir başka icat çıkarıyorlar. Büyük oğlan 23 Nisan Bayramı'nda paşa mı olacakmış neymiş, elbise alalım diye tutturdu! Dayağı yedi de anca öyle sustu."

"İyi etmemişsin, dövmeseydin, keşke."

"Dövmeyip de ne yapacaksın abi? Karı bir taraftan, onlar bir taraftan akıl mı bırakıyorlar adamda? Etraftan görüyorlar, biliyon mu? Ne görürlerse istiyorlar. Servise binmek istiyorlar. Akranları okula özel otobüsle giderlermiş ya, bunlar da özel otobüse binmek istiyorlar. 'Ulan,' dedim, 'ayağınız yetmedi, halk otobüsü yetmedi de, şimdi özel taksi mi tutacam size?

Coraline

Otobüs motobüs yok. Okursanız okursunuz, okumazsanız okumazsınız, okuduğunuz da size, okumadığınız da size.' Büyük gene daha iyi de, küçük fırlama. Bakkala, on bin lira borç yazdırmış, gidip gelip çukulata jiklet alırmış da haberimiz yok. Lâf da dinlemiyor, biliyon mu? Dayaktan öldürüyorsun da öyle dikiliyor! Öyle yiğit bir herif! Akıllı da, ha! Geçen akşam beni karşıladı, bir şeyler söylüyor, diyorum, 'Bu deyyus ne diyor? Anamıza mı küfrediyor yoksa?' Meğer, hoşgeldin falan diyormuş, ağabeysi söyledi. Okulda İngilizce ders görüyorlar ya."

İskelede ayrıldık. O Etiler'e, Nesibe'nin analığına gideceğini söyledi, ben Dergâh'a yöneldim.

Abdullah'ı aylar sonra bir kere daha gördüm. Nesibe'yi hastanelik edecek kadar dövdüğünü öğrendiğim zaman da, daha sonra gelişen trajedide de, içimde ona karşı ağır bir acıma duygusundan başka bir şey barındıramadım. Fırsatçılığını teslim etmiyor değilim, ama olayın diğer boyutuyla ilgili olarak Rodoplu'ya katılıyorum. Bence de farkına varamayacak kadar naifti. (Günay, "Türk erkeği!" diyordu, "Konduramamıştır. Yakın geldiği durumlarda derhal kendine unutturmuştur!") Zaten bedelini öylesine ağır, öylesine orantısız bir biçimde ödedi ki, sadece Diana -ve tabii David- değil, hepimiz suçlandık.

Ama, önce Diana'nın dönüşümünü anlatmalıyım.

II

Diana'daki değişikliği hızla fark edebilecek konumda değildik, çünkü o dönemde hayatımızdaki rolü henüz sınırlıydı ve açıkçası en son ne zaman görüştüğümüzü bile çıkaramadığımız zamanlar oluyordu. Ayrıca, Günay'ın çok meşgul olduğu günlerdi, ben kendimle uğraşıyordum, David'in projesi de onlara sıkça uğramamı gerektiren aşamayı geçmişti.

Derken, mart başlarında bir gün Diana telefon etti, Günay'la önemli bir konu hakkında konuşmak istediğini söyledi, randevu istedi. Şimdi, bu şaşırtıcıydı, çünkü telefon o zamana kadar gündemde olmayan bir resmiyet içeriyordu. Günay'a söylediğimde, o da şaşırdı, "Ne oluyor? Gelsin işte!" dedi.

Geldi.

Coraline

Ve değişikliği ikimiz de hemen fark ettik. Bir kere, yüzünde alışık olduğumuz meraklı, hatta safça diyebileceğim ifade gitmiş, 'profesyonel' diye tanımlayabileceğim bir ketumiyet gelmişti. Sabırsız, hatta asabi bir hali vardı. Giysileri, epey bir zamandır görmediğimiz kadar renkli ve *alengirli*'ydi. Âdeti hilafına, içki değil, kahve istediğini söyledi ve hemen konuya girdi.

"Günay Hanım, size o filme ilişkin kararımı değiştirdiğimi söylemek için geldim. Üzgünüm."

Öylesine ciddi bir ses tonuyla konuşmuştu ki, o anda maydanoz bahçesini gözden geçiren Günay, anlamadı,

"Ne şimdi, ne şimdi?"

"O filmi yapmak istediğimi sanmıyorum."

"Good!" İşine döndü.

Tuhaf bir hava esti. Diana'nın daha fazla bir şeyler söylemek istediği ortadaydı. Bunu Günay'ın da bildiğini, ama kadının yaratmaya çalıştığı havadan hoşlanmadığı için böyle davrandığını hissettim. Kayaya çarptığını Diana da anlamış olmalıydı ki,

"Bak, haşin davranmak istememiştim," diye özür diledi, "Ama bilmen gerektiğini düşündüm."

Rodoplu'nun tavrını sürdürüp kadının kendisini incittiğini düşünmesine neden olmakla, filmin akıbetine üzülmüş görünmek arasında gidip geldiği görebiliyordum.

(Bu arada, size film meselesini hatırlatmalıyım. Diana Pavloviç'in Rodoplu'ya ilk gelişi, Türkiye'de geçecek bir filmin senaryosunu sipariş etmek içindi. Bize, bir Hollywood prodüktörü olduğunu söylemişti, bıraktığı kartvizitte de öyle yazıyordu. Yalan değildi, ama zaman içinde, Hollywood'da insanların tek bir film çekmek için çok ortaklı şirketler kurduklarını, filmin bitimiyle birlikte bu şirketlerin de lağvedildiklerini öğrendik. Diana'nınki gibi yüzlerce şirket vardı. İş yapacağını düşündüğü projesi olan birkaç kişi bir araya geliyor, hemen bir ortaklık kuruyor ve finansman aramaya başlıyorlardı. Rodoplu'ya göre önerdiği proje, Bayan Pavloviç'in ilk projesi değildi,

hayır. Ama, ilk uzun metraj projesiydi. Bundan önceki işlerinin daha çok dokü-drama dedikleri, yarı dramatik belgeseller olduğunu öğrenmiştik. Her neyse, Günay'a geldiği -daha doğrusu benim Dergâh'ta karşılaşıp da getirdiğim- o gün Tülin de vardı! Hollywood'un dışında, 'paragöz Musevi prodüktörlerden uzak', aynen bu kelimeleri kullanmıştı, bir ikinci 'yapımcılar halkası' oluşturmaya çalıştıklarını anlatmıştı. Bu ikinci halka, gittikçe daha da kötüleşen Amerikan filmlerine alternatif filmler üretecek, Musevi sermayesine boyun eğmeyen Avrupalı ya da Avrupa'ya yerleşmiş yönetmenlerle ve tabii Rodoplu gibi yerli senaristlerle çalışacaktı. Diana'nın şirketi, bu halkanın Türkiye ucunu oluşturacaktı. Ne ki, önerdiği ilk proje bu anlattıklarıyla çakışmıyordu. Şöyle ki, projesi Türkiye'nin güzelliklerini sergilemeyi hedefliyordu ki, buraya kadar Rodoplu'nun bir itirazı yoktu ancak filmin pazarlanabilir olması için *Humeyni* rejiminden kaçan İranlılar konu edilecekti ve Rodoplu'nun burada itirazı bile değil, düpedüz reddi ile karşılaştı. Diana, 'fanatik' İslâm'dan -ne demekse!- kaçan İranlıların, Türkiye üzerinden Amerika'ya göç ederken başlarına gelenler, ihanetler, entrikalar vs. vs.'nin çok heyecan verici olacağını söylüyordu. Bu arada, İran sarayından bir kadının da, İncirlik Üssü'nde bir Amerikalı pilot ile aşk macerası vardı.

Günay, "Bak, Diana, sana İran senaryosu yazmam," diye kesip atmıştı, "Önyargıları perçinleyecek film yapmam. Hele de, Hollywood bugüne kadar tek bir Filistin filmi yapmazken, Venessa Redgrave'i Filistinlilere arka çıktı diye aforoz ederken. Yapmam, çünkü senin ülkende, 'ba'sü badel mevt' çadırlarında Babtistlerin İsa'nın çilesini anımsatsın diye koyunları çarmıha gerenleri, değme cerrahiye taş çıkaracak zikir seanslarında 'Biz evliya olduk,' diye haykırarak, kendilerini yerden yere atanları gördüm ben. Hal buyken, sırtını zincirle döven İranlıyı afişe etmem."

Bu iş böylece bitti, ama Diana, Türkiye'den ille de bir film çıkarmak istiyordu. Bunun üzerine, Günay ona Selahattin Eyubi'yi tanıttı. Size, Eyyubi'nin, Günay'ın 'Ata Ruhları'ndan birisi olduğunu düşündüğümü söylemiştim. Öyle düşünüyordum -hâlâ da öyle düşünüyorum- çünkü insanlık tarihinde, yüreğin, inancın, kişinin kendisini aşan disiplinin, 'ifadesini bu kez İslâm'da bulan biyofilyanın, ölü-sevici dayatmanın üstesinden geldiği' bir ikinci olay olmadığını söylerdi. Eyyubi, Aslan Yürekli Richard'ın, Akra'da başlarını uçurduğu iki bin beş yüz Müslüman'ın katlinin kendisini biçimlendirmesine, Kudüs'ten intikam almaya zorlamasına izin vermemişti. Rodoplu, adamın onca gücüne, Allah'ın evini kurtarmak gibi yücelerin yücesi amacına rağmen, kendisini zaptedebilmiş, amacın aracı meşru kıldığı safsatasına kapılmamış olmasını, 'insanlığa örnek' diye nitelendiriyordu. Ve hayatı boyunca, tüm eylemlerinde, 'örnek' olanları ölçüt aldı.

Coraline

Rodoplu, Eyyubi'yi, Diana'ya öyle uzun, öyle ayrıntılı anlattı ki, kadın ikna oldu. Filmin adını bile belirlediler: *Yaş Yaraşır Eyyubi'ye!* Söylediğim gibi, Sofokles'in, *Elektra*'sının, Eugene O'Neill uyarlamasına öykünmüşlerdi. Mekân bakmak, daha doğrusu, filmin havasına girebilmek için Ümraniye taraflarına gittikleri gün de, Şafak Özden'in Diana'ya saldırması olayı olmuştu. Diana'nın vazgeçtiğini ilân etmek için geldiği gün, mesele bu safhadaydı.)

Dediğim gibi, Rodoplu'nun tavrını sürdürüp kadının kendisini incittiğini düşünmesine neden olmakla, filmin akıbetine üzülmüş görünmek arasında gidip geldiğini görebiliyordum. Nihayet, elindeki makası bıraktı (balkondaki fidanlarını budu-yordu) Diana'ya döndü,

"Nedir, Diana?" diye sordu, "Konuşmak mı istiyorsun, yoksa ne?"

"Well, Eyyubi'nin önemli olmadığını düşünüyorum."

Günay, *sen bilirsin,* diye *italik*'ledi, ama Diana'nın esas meselesinin Eyyubi'den öte bir şey olduğu ortaya çıktı,

"Kimsenin önemli olduğuna inanmıyorum!"

Rodoplu'ya baktım, hiç etkilenmemiş gibiydi,

"Vahiy mi geldi?" diye sordu, banyoya, ellerini yıkamaya yöneldi.

"Böyle yaptığın zaman senden nefret ediyorum!" diye arkasından bağırdı Diana. Bana döndü, "Böyle yaptığı zaman ondan nefret etmiyor musun? İnsanın yüzüne vuruveriyor!"

Ne demek istediğini anlamıştım,

"Bak, Günay hayatını bu filme adamış değil. Bunu sen de biliyorsun."

"Evet, biliyorum," dedi, fısıldar gibi. Bir anda dağılmış gibiydi, eldivenlerini çıkarmaya başlamasını konuşma istemine bağladım.

"Neyin var, Diana? Her şey yolunda mı?"

"No! Yes. Yes and no! Oh, fuck!" Rodoplu'nun kapıda belirdiğini gördü,

"Affedersin," dedi, "Senin önünde sövmeyecektim."

"Hayır, sövmeyecektin," dedi Günay, otururken, "Şimdi, anlat bakalım, Eyyubi neden önemsizmiş?"

Önceden provasını yapmışçasına, bir nefeste cevapladı Diana,

"Eyyubi kendisi için önemsiz değil, benim için imkânsız! Günay Hanım, bak, ben peygamberlik peşinde değilim. Sonsuza yerleşmek de istemiyorum, yeryüzünü ve gökyüzünü kucaklamak peşinde de değilim. İnsanoğlu için öngörülen övgü bana yetiyor. Sadece bunun peşindeyim. Ölümlü ben için, ölümlü zaferler. Hepsi bu."

Günay'a baktım, *alıntı yapıyor,* dedi.

"Bunu her zaman yapar mısın? Her zaman alıntı yapar mısın?"

"Damn you, Günay Hanım!"*

"Bulanık suda balık avladım," diye gülümsedi Günay, "Emin değildim. Ama alıntı yaptığını hissettim."

"Petrarca," dedi Diana, az önceki tafrası tamamen kaybolmuştu, "St. Augustine'le diyalog."

*) "Allah belanı versin." (y.n)

Coraline

"Anladım."

"Bunu her zaman yaparım. David'le ilk tanıştığımız gün de yapmıştım. Çok ünlüydü, biliyorsunuz, dikkatini çekmek istiyordum. Çektim de."

"Bu, beni de etkilemek istediğin anlamına geliyorsa, sana teşekkür etmeliyim. Sanırım."

Diana, sitemi duymamayı tercih etti,

"Bak, ben ciddiyim! İnsan için öngörülen övgü bana yetiyor. Ölümlü ben için ölümlü bir zaferden başka bir şey istemiyorum."

"İyi ya. Kendine yeni bir senarist bulacaksın."

"Zaten senin senaryonun ölümsüz olacağını kim söylüyor?" diye patladı, Diana, "Bunun garantisi yok ki! Onlarca senaryo yazmış da çok başarılı olmuş değilsin!"

Rodoplu, duraladı, yumruğunu çenesine ne söyleyeceğini düşünüyormuş gibi dayadı; olmadı, kollarını kavuşturdu,

"Öfkeni yorumlayamıyorum, Diana," dedi nihayet, "'Ölümsüzlük' kavramını bir film senaryosuna ilişkin olarak düşünebilecek donanımın da yok. Bütün söylediğim, eğer bir senaryo yazmak zahmetine girişeceksem, bunun benim vicdanımı rencide etmeyecek bir konuda olması gerektiği idi. Hepsi bu."

Ama, Diana bitirmeyecekti,

"Senin vicdanın neye yarıyor? Hangimizin vicdanı neye yarıyor? Vicdan dediğin, daracık odalarında bütün gün sıkıntıdan patlayan birtakım aklıevvellerin uydurdukları bir, bir... düzenleme!"

Günay'a baktım, ikimiz birden *italik*'ledik, *işte geliyor!*

"Lütfen beni bağışla, ama seni aptal buluyorum." Bana döndü, "Evet, aptal!" diye perçinledi, tekrar Günay'a döndü, "Bana, en son ne zaman ormanın derinliklerinin hazzını hissettiğini söyleyebilir misin? Kesek kaplı bir kümbete en son ne zaman uzandın? Çakılların üstüne mırıldanan pınarın sesini dinledin? Ne zaman yüksekçe bir kayaya oturup, ayağının altımla uzanan ovalrın seyrettin? Kızgın güneşi kesen ağaçların altında leziz bir uykuya daldın?"

"Benden mi, kendinden mi bahsediyorsun, Diana? Bu yakınmaların yazarı hangimiz?"

"Fark eder mi?"

Akıllı cevap!

"Kementin boynuna geçtiğinin farkına varmayan bir yaban atı gibisin. Çok hızlı koşuyorsun ama arkandan gelenler yaklaşıyorlar. Az sonra ip kısalacak, düğüm sıkılacak ve devrileceksin!"

"Desene, başım tahmin ettiğimden de belada!" dedi Günay. Gülümsüyordu, ama sarsılmış olduğunu görebiliyordum.

"Senin doğayı mütalaa etmeye cesaretin yok, Günay Hanım!" diye sürdürdü Diana, "Çünkü çok iyi biliyorsun ki, eğer düşünmeye başlarsan her şeyini kaybedeceksin. Bedeninden nefret ettiğine bile bahse girerim!"

Küçümser bir tavırla etrafına bakındı,

"Burada, kendine bir koza örmüşsün, gerçek dünyanın üstünü örtüyorsun! İsa Mesih! Türkiye bile senin bana anlattığın Türkiye değil!" Yine bana döndü, "Bak, Mehmet Bey, bu Hanımefendi, David'den farklı değil! İkisi de kendi düzenledikleri dünyalarda yaşıyorlar. Beni üzen, Günay'ın zincirlerle bağlı olması!"

"Nasıl zincirler?" (Bu bendim!)

"Aşk ve onur!" dedi, Diana. Devam edecekken Rodoplu araya girdi,

"Bu da St. Augustine, sanırım?"

"Hadi! Öyle olsa ne çıkar?"

Yandaş edinmek ister gibiydi, bana anlatıyordu,

"Şafak denilen bu adama duyduğu aşk gözlerini kör etmiş! Şimdi, tabiatın sırf Günay Hanım için 'özel' bir erkek yarattığını düşünebiliyor musun? Düşüncesi bile komik! Ama, bu akıllı hanım, bacağına takılan prangayı bir hazine sanıyor!-Sen de bunun acıklı olduğunu düşünmüyor musun?"

Ne diyeceğimi bilemediğimi, bilemediğim için de Günay'ı düş kırıklığına (her zamanki gibi!) uğrattığımı hissettiğimi itiraf etmeliyim. Ama, beni anlamalısınız: Bir gün önce Tülin'den, Onur Oflu denilen adamın sahtekârlığını dinlemiştim. Hatırlayacaksınız, Şafak Özden'in has adamının, Günay'ın da üyesi olduğu S.S. Etem Ağa Kooperatifini SHP üyelerinden oluşan dandik listelerle kurduğu ortaya çıkmış, Tülin deliye dönmüştü. O gün Günay'da olmamın nedeni de, adamı nasıl durduracağımızı kararlaştırmak içindi. Pislik diz boyuydu ve Diana, "aşk ve onur" derken, Rodoplu, "Petrarca, St. Augustine" diye cevap veriyordu! Allahü Ekber!

Coraline

Günay'a baktım, yüzünde belli belirsiz bir gülümseme, taş gibi duruyordu.

"Ve tabii diğer zincir de, Türkiye!" diye sürdürdü, "Günay Hanım için, Türkiye eşittir onur! Ben Amerikalıyım, benim, Birleşik Devletler'in geçmişinden ve geleceğinden sorumlu olduğumu düşünebiliyor musun? Kendini ne zannediyor? Yani, sanki Türkiye'nin umurundaydı!" Günay'a döndü,

"Seni Arnavutköy'de kimsenin tanımadığını söylemiş miydim? Yakında, devasa bir baş ve çürük bir bedenden oluşan bir yaratığa dönüşeceksin, kim için? Kimin umurunda olacaksın?" Bir an duraladı, sonra dramatik bir tavırla başladı,

"Sön, sön kısa mum!
Hayat yürüyen bir gölgeden başka bir şey değil;
Sahnede olduğu saatte kâh kurumlanan kâh şaşkınlaşan
Ve az sonra adı anılmayacak olan, kötü bir oyuncudan başka bir şey değil.
Hayat bir budalanın anlattığı,
Ses ve şiddet dolu, ama hiçbir anlamı olmayan bir masal!"

"Ah, Günay Hanım," diye sürdürdü,

"... ama ölmek ve bilmediğimiz bir yere gitmek,
Soğuk bir halde yatmak ve çürümek;
Makul ve heyecan verici düşüncelerin
Kan hamuruna dönüşmesi; hazla kanatlanan ruhun
Ateş sellerinde yıkanması ya da kalın omurgalı buzulların
Dondurucu dünyasında yaşaması

Manzarasız rüzgârlara hapsolmak
Askıdaki bu dünyanın şurasına burasına
Bitmez tükenmez şiddetle savrulmak
... Bütün bunlar çok korkunç!
Sinekler haşarı oğlanlara neyse,
Biz de tanrılara öyleyiz.
Salt spor olsun diye öldürürler bizi."

Rodoplu'ya bakışımı yakaladı,

"Nasılsa bileceksin, bari ben söyleyeyim, Shakespeare'di. Shakespeare'i sever misin?"

"Bin dereden su getirdiğini, söylemek istediğini henüz söylemediğini düşünüyorum. Niye?"

"Sahi, öyle mi düşünüyorsun?"

"Evet. Nedir, Diana? Ne oldu? Niye sakinleşip anlatmıyorsun?"

Diana bir bana, bir Günay'a baktı,

"Yes, Mommy!"

"Ahhh, sıkıldım," dedi Günay, yerinden kalkacakmış gibiydi, "Sabrımı zorluyorsun!"

Rodoplu'yu oturmaya zorlar gibi hareket yaptı,

"Affedersin. Çok affedersin!" Bana döndü, "Bir içki alabilir miyim?" Dizlerini kanapenin üstüne çekti, topladı, tanıdık haline döndü,

"Bizde olduğun son gece, siz gittikten sonra..." diye başladı ve David'le konuşmalarını anlattı.

Sesi giderek boğuldu, sonuna doğru, inceden inceden ağlıyordu.

Günay, yerinden kalktı, yanına oturdu, sarıldı. Bebek sallar gibi sallamaya başladı. Diana'nın kocaman bedeninin Rodoplu'nun kolları arasında küçüldüğünü fark ettim. Çok garip olduğunu düşündüm.

"Hadi, canım!" diyordu, Rodoplu, "Olaya bir de şöyle bak. David -gibi bilim adamları bizlerden daha iyi ya da kötü değiller. Büyük meselelerle uğraşmak insanları büyütmediği gibi,

Coraline

küçük meselelerle uğraşanlar alçakgönüllü olacaklar diye bir şey de yok! Hepimiz aynı gemideyiz; hayata anlam vermeye çalışıyoruz. İlk geldiğin zaman söylediğinde haksız değildin David gibi, ben de kendi yorumumu yaptım, kendi kurallarımı koydum. O doğrultuda yaşamaya çalışıyorum. Ne kadar kendini beğenmiş, ne kadar ukala olabiliyorum, değil mi? Buna ne fis müdafaası diye bakabilirsin. Rabin Pavloviç'in oğlu, kendisini koruyor ki, hayatta kalabilsin! Ama, senin kırıldığına üzüldüm. Daha dürüst olabilirdi."

"Kudüs'e gittim," dedi Diana, boğuk boğuk, başını Rodoplu'nun göğsüne gömdüğü yerden kaldırmadan.

"Yok canım! Ne zaman!"

"İki gün önce geldim!"

Rodoplu, havayı yumuşatmaya karar vermişti,

"Peki, söyle bakalım, sizde hacı olanlara ne denir? Kutlar mısınız?" diye sordu gülerek,

"Gerek yok!" dedi, Diana, doğrulurken, yanaklarındaki yaşları sildi,

"İşe yaramadı!"

Anlamaya çalıştığımızı gördü,

"Parçalarımı toplamak için gittim ama kalanı da orada bıraktım, geldim." Gülümsemeye çalıştı.

"Tam ne zaman gittin?"

"David'in ihanetinden iki gün sonra. Bir de Kudüs'ü denemek istedim. Olmadı. Mesih paslanmış, anlıyor musun? Ha tikua diyerek gittim, hurda ile döndüm."

"Ha tikua da ne?

"Bir Yahudi ilahisi," dedi Diana, "Umut demek."

III

Diana'nın "Kudüs"ü, "Orient'inden farklı değildi,

"Sıcak, ıslak, baygın, parfümlü, ipekli, baharatlı, mücevherli, halılı, koyu sarı, al kırmızı, mavi, siyah! Kafamın gerisinde, kaftanı, takkesi ve şakağından sarkan lüleleri ile kayınpederim, Rabin Levi!

But, no! Gördüğüm ilk manzaralardan birisi, kaldırımda nerdeyse aşk yapan 'teenager'lardı!* Kızın üstünde tişört, genç adam blucinli. Sonra da, İsrail'de evlenmemiş annelerin sayısının çok arttığını duyuyorum. Oryantal Yahudiler, Amerikalı Yahudilerden nefret ediyorlar, Günay Hanım. Toplumun

*) 13-19 yaş arası gençler, (y.n)

Ceratine

ahlâkını Birleşik Devletler'den göçenler bozmuşlarmış. Yüz dokuz ülkeden Yahudi gelmiş. Şimdi, buna ne diyeceksin: Doğulu Yahudiler, Batılı Yahudilerle kavga halinde."

"Eşkenazlarla, Sefardimler mi demek istiyorsun?"

"Eşkenazlar ve Sefardim dedikleri geri kalanlar! Amerikan ve Alman Yahudileri, Türk, Rus, Yemenli, Habeş, bütün Doğulu Yahudilere karşı! Ve ırk ayrımı var! Düşünebiliyor musun? Zavallı Rabin Pavloviç! Zavallı kayınpederim! Zavallı David! David'in '60'larda, Alabama'da ayrılıkçılığa karşı Martin Luther King için çalıştığını biliyor muydun?"

1969 yılında İsrail'e göçen Amerikan zencilerinin anayasa Mahkemesi'nin bir kararı ile sınırdışı edildiklerini anlattı,

"Onca yıldan sonra, mahkeme sahici 'Yahudi' olmadıklarına karar vermiş, iyi mi? Bunların üçte biri de İsrail'de doğmuş çocuklar! Amerikan vatandaşlığından gönüllü ayrıldıkları için. Birleşik Devletler'e gidemiyorlar. Gidecekleri yer yok, anlıyor musun? Bir yer bulunana kadar 'idari gözaltı'ndalar. Bu, hapishane demek!"

"Uluslararası kanunlara göre, gidecekleri yer yoksa insanları sınırdışı edemezsiniz" dedi Günay, "Peki, ne yapacaklarmış?"

"Bunu ben de sordum, 'Uyguladığımız prosedürü açıklayamayız,' dediler. Belki de, hepsini Kızıldeniz'de boğuyorlardır!"

"Aman, Diana!" Günay'ın ürperdiğini görebiliyordum.

"Affedersin! Irk ayrımına uğrayanlar sadece Amerikan zencileri de değil. Habeşler de var. Hikâye şöyle: Geçen yıl, Birleşik Devletler'le İsrail hükümeti, Sudan'da bulunan üç bin Habeş Yahudisini kurtarmak için CIA ile ortak bir harekat düzenlemiş: 'Musa Tatbikatı' diyorlar. Operasyon açığa çıkınca, yarıda bırakmışlar. Yüzlerce karaderili Sudan çöllerinde susuzluktan telef olmuş, Beyaz olsalardı böyle olmayacaktı."

Başka şeyler de vardı. Diana'nın orada olduğu günlerde zamanın İçişleri Bakanı İshak Perez, Yahudiliğe başka dinlerden dönenlerin nüfus kâğıtlarına dönme olduklarını belirten bir kayıt konsun istemişti.

"Bu da bir başka ayrımcılık," dedi Diana, "Ortodoks Yahudiler, kayıt düşülsün istiyorlar ki, İsrail yurttaşlarını seçebilsinler! Reformist Yahudiler, bunu bir zamanlar Nazilerin Yahudilere taktıkları sarı yıldızlara benzetiyorlar, 'hayır' diyorlar."

"Ama Filistinlilere sarı kol bantları takıyorlar, değil mi?"

"Evet," dedi Diana. Filistinlilerin durumlarını yeterince bilmiyor olmanın eksikliğini hissettiğini biliyordu. Konuyu bu nedenle değiştirmiş olmalı,

"Hahamlar çok etkili, Günay Hanım," diye sürdürdü, "Onlara kıyasla ihtiyar Giritli sütten çıkmış kaşık kadar masum! Ünlü bir hastaneleri var, Hadassa. Bilirsiniz. Orada bir kalp transplantasyonu yapılacaktı."

"Bir gün TIME'da, ertesi gün Tel Aviv'de, öyle değil mi?"

"Oh, tamam, sizin kalp transplantasyonları hakkında ne düşündüğünüzü biliyorum! Ama daha ilginç olanı, operasyonun yapılabilmesi için Hahamlar Konseyi'nin onayının alınması gerekliliği! Sadece bunda da değil, kürtajdan otopsiye, sebt tatilinden belediye otobüslerinin tarifesine kadar, her şeyde, bu Konsey'in onayının alınması gerekiyor. Tanrı'nın belası bir teokrasi! Anlıyor musunuz? Senin, 'bir gün TIME'da, ertesi gün Tel Aviv'de sözüne gelince; orada haklı olduğun bir nokta var. Birleşik Devletler'le yarışır gibiler. Bana, fizikte Birleşik Devletler kadar iyi olduklarını söylediler. Yıldızlar Savaşı projesinde Amerikan hükümeti ile ortak çalışıyorlarmış. Eminim, atom bombaları da var!"

"Zo! Onlar, Einstein'ın torunları!"

"Evet! Ne kadar korkunç değil mi?"

Anlatırken yakaladığı canlılığı bir an içinde kaybetmesini gözlemledim. Aklına hemen o sırada gelen bir düşünceyle soluvermiş gibi oldu,

"Rabin Levi, bana *'Işık, sigara ateşinin lamba yerine geçtiği karanlıklardan gelecek,'* demişti," diye fısıldadı, *"Bizim teknolojimizi önünde sonunda fethedecek olan Orient, yaşamın gizlerini ve ruhu, neon tüplerinin aydınlığı ile boğmayacak.* Söyle bana Günay Hanım, Kudüs'ten daha Orient neresi olabilir?"

Coraline

"Kudüs'ün 'El Kuds' olduğu bir zaman olmuş olmalı," diye cevap verdi, Günay, ama pek de emin olmadığını hissedebiliyordum.

"Ne demek istiyorsun?"

Bizim, şehre "Jerusalem" değil, "Kudüs" dediğimizi, "Kudüs'ün, "kutsal" anlamında, Arapça "El Kuds"tan geldiğini açıkladım,

"Yani Boston şehrinin Türkçe adı, 'Yeni Kudüs' olduğuna göre, sen de Kudüslü sayılırsın!"

Doğrusu, pek yavan bir espriydi, hanımlar yüzüme bakmakla yetindiler.

"Kudüs, bir başka mesele," dedi Diana, "Tel Aviv'den ne beklediğimi bilmiyordum. Belki daha varlıklı, daha gösterişli bir şehir, daha Doğulu, daha İstanbul gibi bir şehir. Ama hayır; palmiyeler hariç, Ankara ile yetinmek zorunda kaldım. Aynı haşin yüzlü binalar: Savaş gemisi grisi ve dökülen sıvalar. Bir farklılık daha: Paris'teki gibi kaldırım kafeteryaları ama Amerikan "fast-food"! McDonald's bile oradaydı; düşünebiliyor musun? Ama burada olduğu gibi, elektrikler sık sık kesiliyor; otelde çekmecede mumlar. Zo! Tel Aviv'de sıla hasreti çekmedim! Ama Kudüs'te çektim! Kudüs bir başkasıyla evli sevgili gibiydi. Bir türlü yüreğinden atamadığın, ama murdar olduğu için son tahlilde istemediğin."

Doğru kelimeleri bulmak ister gibi düşündü,

"Kudüs, Tel Aviv'den bir buçuk-saat süren bir bombardıman ötede," dedi, "Yani propaganda bombardımanı! Kudüs'e bir turist kafilesiyle birlikte gittim, biliyor musunuz? İki Amerikalı çift, iki Hollandalı çift, bir İsveçli çift, Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barış Gücü'nden beş İngiliz askeri. Rehber, uzun boylu, sarışın bir adam, Gray Cooper'ın İsrail versiyonu. Kovboy şapkası bile var, düşünebiliyor musunuz?"

"İyi ki Rabin Levi görmedi," dedi Rodoplu, sahici bir duygudaşlıkla.

"Değil mi? Eğer o adam Sitra Achra'dan değildiyse, kim Sit-

ra Achra'dandı, asla bilemeyeceğim! Otobüse girdiğimiz anda konuşmaya başladı ki, safi politika. Örneğin, İsrail tarihini anlatırken ilk cümlelerinden birisi, 'Romalılar geldikleri zaman, İsrail'in adını değiştirdiler. Filistin dediler, çünkü orada yaşayanların isimleri buydu.' Sizin ikinize bu cümle bir şey ifade etmeyebilir, ama kayınpederim bana cemaatinin İsrail'e neden göç etmemesi gerektiğini anlatırken, 'Siyonist *goyim*ler kutsal toprakların adını bile değiştirdiler,' demişti. Zo! Ben biliyorum ki 'Filistin' adı, Siyonist jargonda yasaklandığı için böyle Gary Coopec gibi konuşuyor! Şimdi, bu hastalıklıydı! Sonra, dilenmeye başladı: 'Bağışlarınız sayesinde altmış beş yılda, yüz elli milyon ağaç diktik. Bunlardan altı milyonu, Nazilerin öldürdükleri altı milyonun anısına, bla, bla, bla ve sonunda,

'Yeşilleri yollamaya devam edin ki, şu çıplak tepeleri de yeşilleyelim!' Oysa, sizin Bolu'ya benzer bir yere yaklaşıyorduk,

'Dostlarım,' dedi, en Grant old Opry* sesini kullanarak -ne demek istediğimi biliyorsun, değil mi, Günay Hanım?-,

'Burada biraz dinleneceğiz. İşemek isteyenler, lütfen burada işesinler; Kudüs'teki tuvaletler pek temiz değildir!' Şimdi, bu 'kutsal' sayılmaz, değil mi?"

Kuşkusuz değildi!

"Bundan sonra da, bildik satışlar geldi, fush-button** İsrail tarih seti, saydamlar ve diğerleri.

'Evinize döndüğünüzde, kutsal toprakların tarihini komşularınıza anlatabilirsiniz. Bizlerin yaşında insanlar, gördüklerini çabuk unutur, değil mi?'

Herhangi bir eski otomobil satıcısı kadar çok konuşuyordu, ondan daha inandırıcı değildi Günay Hanım! Satış yapılan yer de, herhangi bir Amerikan drugstore'undan farklı değildi! Rock'n roll ve duvarlarda Elvis Presley posterleri. Ve biz Kudüs'ten sadece on beş mil ötedeydik! Bir içki daha alabilir miydim?"

*) "Grand old Opera", Nashville, Tenhessee'de, Amerikan halk müziğinin yapıldığı ünlü müzikhol. Güney aksanını belirtmek için kullanılıyor, (y.n)
**) "Dokunulmazlık" (y.n)

Coraline

"Tabii."

Aldı.

"Ve sonra Kudüs! 'Kudüs'ün, dünyanın üç büyük dininin merkezi olduğunu tabii ki biliyorsunuz,' diye başladı, 'Doğu ile Batı bu şehirde birleşir. En liberali ile en dindarı, en moderni ile en eskisi bu şehirde birleşir.'

İsa Mesih aşkına, bunu isteyen kim?

Doğru mu, Mehmet Bey? Günay Hanım? En liberal ile en dindarın Kudüs'te birleşmesini isteyen kim? New Yok bu işi yapıyor! Burası, Kudüs!

Adama bakıyorum, sanırsınız ki, Long Island'ın etrafında turist gezdiren motorlardan birisindeyiz! Ama durmuyor,

'Folks,* bakın bakalım, solunuzdaki şu yerleşim merkezini nasıl buluyorsunuz? Gördüğünüz apartmanları küfeki taşından yaptık, çevreye uysun diye. Bakın bakalım kadim kiliselerden ayırabiliyor musunuz?'

Ve biliyor musunuz, ayıramıyorduk? Gerçek Kudüs nerede başlıyor, tecimsel Kudüs neresi, ayıramıyorduk. O kadar iyi saklanmışlardı. Sonra,

'Sağınıza bakın!' dedi, 'İşte, Amerika Birleşik Devletleri'nin 200. kuruluş yıldönümünü bu binada kutladık!'

Ve gözlerime inanamadım! Philadelphia'daki çatlak özgürlük çanının çatlak kopyası!" Sesi titremeye başladı, "Dünyanın yarısını çatlak Philadelphia Çanı'nın kopyasını görmek için aşmışım! Buna inanabiliyor musunuz? Bu yetmiyormuş gibi, Mormon Kilisesi! Mormonlar, bir de üniversite kuruyorlarmış! Mesih'in topraklarına davet edilen bir sahte peygamber! Rabin Levi'nin goyishkeit diye ağladığını görür gibi oluyordum!"

Paranın dini imanı yoktur ki!

"Sonra Zeytin Dağı'ndan, Kudüs'ün kendisi! Turist turları şehre Siyon Kapısı'ndan giriyorlar, biliyor musunuz? Yani, Yahudi bölgesine giriyorlar. Araplar, bu bölgeyi 1967'de yaktıkları için restore edilmiş, sizin güney sahilleriniz gibi olmuş. İtal

*) Ahali, (y.n)

yan mimarisi gibi, anlıyorsunuz değil mi? Etkileyici, ama kutsal değil. Sonra da o polisler. İsrail polisleri. Çiklet çiğniyorlar ve turist kızlara lâf atıyorlar. Ve bunlar ağlama duvarının önünde oluyor! İnanabiliyor musunuz? Hıristiyan bölgesi daha da kötü. Ben, Hollywood'da çok film seti gördüm, Günay Hanım. Tarihi filmler için hazırlanan setleri gördüm. Ama hiçbiri İsraillilerin Kudüs'te kurdukları set kadar zengin değildi! Dünya kurulduğundan bu yana ne kadar Hıristiyan mezhebi vardıysa, hepsi, her türlü renk ve kıyafetle oradaydılar! Sahicilerin yanında sahteleri. Tarikatlar, gruplar hepsi! Ve hepsi acınacak kadar ciddi yüzlerle dolanıyorlardı. Müslüman kesimine giremedim, bunun için orası nasıldı bilmiyorum. Ama ben de hiçbir duygu uyandırmadı!

Tanrı biliyor, denedim, Mehmet Bey! Gerçekten denedim! Ama olmadı! Bethlehem'e,* İsa'nın doğduğu kiliseye gittim. Aynı şey!"

Esef ediyormuş gibi başını salladı, güldü,

"Sitra Achra'dan tek kelime yok! Onun yerine ucuz ikonalar, tozlu tüller, ancak bir Güney Kilisesi'nin** olabiliceği kadar rüküş. Ve sonra, bu delikli taş vardı. Sizin köy tuvaletlerinizdeki taş gibi bir taş. İsa doğduğu zaman oraya düşmüş dendi- Well, Tanrım! Niye üzerine sifon çekmemişler diye düşündüm!"

"İşte bu söylediğin Sitra Achra'dan olmalı!" dedi Günay,

"Görüyorsun işte, sana bir şeyler söylemişler!"

"Belki de," dedi Diana, "Belki de, ama etkilenmedim! Kudüs, benim için bir film seti olmaktan ileri geçmedi! Ve öyle sanıyorum ki, asla geçmeyecek! Her an, ayaklarının dibinde kaplanlarıyla Saba Melikesi Belkıs'ı, Samson'u göreceğimi sandım - tabii, Vivien Leigh, Victor Mature ve uyuşturulmuş sirk kaplanı olarak!

Hayatım hakkı için! Orada bana İsa'nın doğmuş olduğunu

*) Beytüllahim. (y.n)
**) ABD'nin güney eyaletlerindeki zenci kilisesi, (y.n)

Coraline

hatırlatan hiçbir şey yoktu! Ne o gün ne de ay ışıklı o gece! Yani, Tanrı aşkına! Apartmanların pencerelerinden renkli televizyonların ekranlarını görüyordum!"

Söyleyeceğini söylemiş gibi sustu, içkisine yumuldu. Bir süre öylece durduk.

"Senin adına üzüldüm," dedi, Günay, sonunda. "Kendini bir kere daha yenilmiş hissediyor olmalısın."

Diana, duyduğunu tartıyormuş gibiydi. Sonunda uzun bir "Well!!!" çekti,

"Şimdi, bak," dedi, "Entelektüel olgunluğa kavuştuğum zaman kendime sormaya başladım ben: Ateist miyim, teist miyim, panteist miyim? İdealist miyim, materyalist miyim? Hıristiyan mıyım, özgür düşünceli miyim? Neyim? Gördüm ki, ne kadar çok okursam, o kadar çok zorluk çekiyorum! Bu fraksiyonlardan hiçbirine bağlanamadığım gibi, kopamıyorum da! Sürekli olan tek durum cevap veremiyor olma durumum! Bu, hâlâ öyle! Türkiye'deki tecrübeme rağmen, pardon, bunu yanlış söylüyorum, Türkiye'de tecrübemin de *katkısıyla* öyle!

Daha açık olmaya çalışacağım. Şimdi, ben bakıyorum, bu fraksiyonları oluşturan siz iyi insanların benimsedikleri gnosis, yani yüksek ilahiyat, beni sizlerden ayıran bilginin ta kendisi. Bunu anlıyor musunuz? Sizler, bu yüksek ilahiyata, derin bilgiye, *gnostik akideye,* sahip olduğunuzdan eminsiniz. Sizler, varoluş sorununu aşağı yukarı çözdüğünüzü düşünürken, ben çözemediğim gibi, çözülebileceğine dair güçlü şüphelerim de var!"

"Bu tipik bir 'Agnostizm'e Giriş'e benziyor, Diana," dedi Rodoplu.

"Aslına bakarsan, evet, öyle. Hatta, 'bir agnostiğin özürü' diye de alabilirsin. Ben, Yeni İngiltere'de başlayan, şimdi Türkiye ve Kudüs'te süren hayatım boyunca, her türlü muhalifin üyesi olduğu bir konfederasyonda, kelime doğruysa, bir 'Metafizik Derneği'nde yaşadık, bu 'Dernek'te Papaz Cotton'dan Rabin Levi'ye, Seyfettin, İhsani'den kocam David'e kadar, her

felsefe, her ilahiyat, mutlak bir açıklıkla temsil edildi. Dostlarımın hepsi bir tür risktiler, *-izm*'lerinde güvenliydiler. Sizler gibi. Ama ben, *bir başıbozuk;* ben, bir serseri ben, otostopçuyum. Ve ne kadar nazik, ne kadar dosthane olursanız olun, benim, kendisini örtecek bir etiket bulamayan benim, sizleri tedirgin etmemesi mümkün değildi! Sakat bir dilenciyle kim rahat edebilir!"

"Estağfurullah!"

"No! No! Onu söyleme! Hem sakattım, hem de dilenci.

Dürüst ol Günay Hanım, dini bütün bir Püriten olsaydım, beni aşağılayabilir miydin? Şimdi aşağıladığın gibi aşağılayabilir miydin?"

Rodoplu, bir an bile tereddüt etmedi,

"Evet," dedi, "Aşağılardım."

"Sana inanmıyorum!"

"O sana kalmış. Mamafih, şunda haklı olabilirsin: Dini bütün bir Püriten olsaydın, büyük ihtimalle hiç karşılaşmazdık."

"Günay'ın seni aşağıladığını sanman garip, Diana!" (Bu bendim)

"Yes, she does." "Yes, I do." Hanımlar, aynı anda cevap verdiler.

"Her neyse," dedi Diana "Sizlere katılabilmek için elimden gelen her şeyi yaptım. Ama, gördüğünüz gibi, olmadı! Zo! Artık şimdi biliyorum. Ben, şu ya da bu ilahiyat sahibi değilim; a-ilahiyat sahibiyim. Benim içime sindiremediğim şeyleri bunca iyi bilen *Kilise*'nin ya *da Sinagog*'un, ya da *Cami*'nin 'gnostik' tarihine karşın, ben *a-gnostik*'im!"

"İyi," dedi Günay, ciddiyetle, "Artık, senin de bir *-izm*'in var; mutlu olmalısın."

"David, haklıydı," diye sürdürdü Diana, "Hıristiyan ahlâkında, insanın İsa Mesih'e inanmadığını açıkça söylemesi hoş karşılanmaz. Eminim ki, Müslüman ahlâkında da, örneğin hurilere inanmadığını açıkça söylemek de hoş karşılanmaz. Sufiler, milyonlarca şey söylediler. Ama inanmadıkları şeyleri, mesela

Ceraline

kadın erkek eşitsizliğine, mesela kadınların ganimet sayılabileceklerine inanmadıklarını açıkça dile getirmediler. Oysa, Sufilerin ahlâkı *aşk ahlâkıdır,* öyle değil mi, Günay Hanım? *Aşk ahlâkı* kadınların mutsuzluğu üzerine kurulamaz.

Her neyse. Söylemeye çalıştığım, David'in haklı olduğu. 'İsa Mesih'e inanmıyorum,' gibi bir cümle, sadece Hıristiyan dünyasında hoşa gitmez. Bir Müslüman ya da Budist söylese kimse aldırmayacaktır. Kaldı ki, bence insan düşündüğünü dürüstçe ifade ettiği sürece ahlâklıdır. Ve ben şuna karar verdim: Sahici inançsızlık günah olamaz! Sahici olan hiçbir şey günah olamaz! Sokrates'in dediği gibi, 'Her şeyi dene, iyi bir şey bulursan sakın bırakma!'"

Son cümlesini büyük bir güvenle söylediğini ikimiz de fark etmiştik. Nitekim, muzaffer bir ifadeyle ayağa kalktı ve (evet, tahmininizde haklısınız!) mutfağa, bardağını doldurmaya gitti. Bu defa izin almak ihtiyacını hissetmemişti. Günay, arkasından seslendi,

"İyi bir şey bulduğunu düşünmeye başladım, haksız mıyım?"

"Aslına bakarsan, hayır!" dedi', kapıda beliren Diana, "Hiç değilsin!"

Bize geldiğinden beri üçüncü transformasyonunu geçiriyordu. Gözleri pırıldamaya başlamıştı, sesinde yeni bir güç vardı. Rodoplu'nun, eğlenmeye başladığını görüyordum,

"Bizimle paylaşmak ister misin?" diye abartılı bir nezaketle so.rdu.

"Teihard de Chardin, Pierre Amca babamın arkadaşıydı," diye başladı.

"Şaka yapıyorsun!"

"Hayır, Günay Hanım! İkinci Dünya Savaşı sırasında tanışmışlar. Babam, bir görevle Pekin'e gitmiş, orada Chou Ku Tien kazılarını yapan Pierre Amca ile tanışmışlar. Sonra, 1955'te bizi Boston'da ziyarete geldi. Hatırlıyorum, çünkü çok önemli bir gündü. Annem günlerce hazırlandı. Bana yeni elbiscln

alındı. Yüzüğünü öptüğümü hatırlıyorum. O son seyahatlerinden biri olmalı, çünkü aynı yıl New York'ta öldü."

Pierre Teilhard de Chardin'in kim olduğunu Günay açıkladı,

"Çok ünlü bir Cizvit papazıdır," dedi, "Fransız. Cizvitlerin bizdeki karşılığı, Nakşibendiler olsa gerek. Bunlara İsa Cemiyeti de derler. 1500'lerde kuruldular. Katolik kralların din ve ahlâk hocalarıydılar. Fevkalade Ortodoksturlar ama tarihi ve pedafojik değerleri yadsınamaz. Bu adam, de Chardin, aynı zamanda ünlü bir paleontologdu. İnsanı ve manevi olguyu tabiatla bütünleştiren bir düşünce akımı kurdu," Diana'ya döndü, "Affedersin. Lütfen devam et."

"Pierre Amca'yı '60'larda okudum," dedi Diana "biliyorsunuz, Vietnam'da yeniliyorduk ve babam bunun nedenini imanımızı kaybetmiş olmamıza bağlıyordu. Şimdi, o dev adam, görkemli Cizvit, iyimserdi, biliyor musunuz? Bu beni, o dönemde, babamın yanılıyor olduğunu göstermesi bakımından çok etkilemişti. Ama ne demek istediğini şimdi anlıyorum. Bir intikal döneminden geçtiğimizi söylüyordu. On dokuzuncu yüzyılda, bilim tarafından organize edilen ve aydınlatılan, kardeşliğin ısıtacağı bir altın çağın başlangıcında olduğumuzu sanıyorduk. Ama, gördük ki, bilim çağı hezimetle sonuçlandı. Trajik bir biçimde dağıldık, mekanik kölelerimize esir olduk. Buna karşılık, Pierre Amca, insanlığın ilerlediğinin işaretleri olduğunu söylüyordu. Ama, bu ilerleme çok ağır olduğu için umutsuzluğa düşüyor, içinde bulunduğumuz evrimin farkına varamıyorduk. Pierre Amca aşktan bahsediyordu.

Kitabında bir bölüm vardı, 'Enerji Olarak Aşk'!

"Bizler, aşkın duygusal veçhesihi, bize sağladığı neşe ve üzüntüyü, mütalaa etmeye alışkınız. Oysa, aşkın doğal dinamizmi ve insan evrimindeki önemi üzerinde durmalıyız. Çünkü biyolojik bir gerçeklik olarak aşkın, yani bir varlığın diğer bir varlığa çekimi, insana özgü bir süreç değildir. Aşk, bütün hayatın ortak unsurudur. Aşk, çeşitli şekilleri ve dereceleri ile maddenin bütününü kucaklar. Aşkı bize çok benzeyen memeli hayvanlarda tanımak kolaydır: cinsel tutku, analık içgüdüsü, toplumsal dayanışma, vs... Hayatın daha ilkel formlarında daha muğlaklaşır, tanınması daha zor olur. Ama şurası muhakkak ki, en ilkel formlarda da, mesela bir molekülde bile, birleşme potansiyeli olmasaydı, aşk, hayatın daha gelişmiş formlarında, insanlarda, ortaya çıkamazdı. Bizdeki varlığını da teslim etmemizi gerektirir. Zaten, çevremizde birbirleriyle birleşerek büyüyen bilinçlere bakarsak, aşkın her yerde olduğunu görürüz. İnsanlık, yeryüzünün ruhu, bireylerin ve halkların sentezi, parçanın bütünle ilişkisi, çeşitlerin birliği, biyolojik bir zorunluluktur. Ve dünya ile yek vücut olmak istemiyorsak, sevme gücümüzü, bütün dünyanın bütün varlıklarını, bütün elemanlarını kapsayacak şekilde artırmak zorundayız. İnsan, aşk, içinde eriyip Tanrısallaşabilir, değil mi?"

Coraline

"Mekanik kölelerin de dahil olmak üzere, öyle mi? Aşkın, onları da kapsayacak?"

Diana Pavloviç, şöylece duraladı,

"Evet," dedi, "Mantıksal çıkarsamanın sonucu o yönde."

"Peki, ya sen? Bu sonuçla halleşebilecek misin?"

"Mekanik köleler, fraksiyonlardan sadece bir tanesi. Yaşadığımız hayat, hayatın sonsuz şekillerinden birisi. Ben yoksam, onlar da yok, değil mi?"

"İyi," dedi Rodoplu, yine.

Yüzünden ne düşündüğünü anlamak mümkün değildi, bütün görebildiğim, o gün Pavloviç'le konuşmamaya karar verdiğiydi. Oysa Diana, bitirmeye hazır değildi. O kadar ki, bu ziyaretinin özel evrimine kaynaklık eden oluşum ve fikir dizinini Rodoplu'yla sunmak olduğunu düşünmeye başladım. Ama açıkçası, o noktada bütün bunların bize Nesibe ilişkisinin bir ön gerekçesi olarak sunulduğunun farkına varmadığım gibi, en ufak bir şüphe dahi duymadım.

İzleyen konuşma, beni Cemil Bey'in (Meriç!) *Bir Dünyanın Eşiğinde*'sine götürdü. O kadar ki, Diana konuşurken, ben kitabın sayfalarını çeviriyor gibiydim.

"Baksana," diyordu Diana, "Tabiatta da böyle, değil mi? İyi ile kötü, açlıkla refah, sıcakla soğuk, imanla inkâr, Rabin Levi ile Profesör David, yan yana değil mi? Zıt ama bütün, değil mi? Hepimiz, *Tek*'in çeşitli görünüşleri değil miyiz?"

İtalik'lemeye başladım ben de, *Binlerce ses, binlerce inanç. Fakat bir senfoni! Toprak buram buram aşk tüter. Hint şiiri sonsuz bir aşk neşidesi. Bu edebiyatta baş kahramanı kâinat!* Günay belli belirsiz göz kırptı.

"Bu bir seçim. Çektiğimiz acılardan biz sorumluyuz. Huzuru da, aşkı da biz kendimiz bulabiliriz. 'Bu günümü yapan, dünüm. Ama, yarına karşı tamamen özgürüm. Yarınımın kumaşını kendim dokuyacağım.'

"Benlik dediğimiz heykeli, daha önceki doğuşlarda kendimiz yonttuk. Rasgelelik yok kâinatta. Yaptığımız her hareket, gelecek hayatlarımızın kaderini çizmekte." Bu, Cemil Meriç'tendi. Günay, cevap verdi, *"İnsanoğlu, varlığının bilincine varan evrimden başka bir şey değildir.* Bu da, de Chardin'den!" Ben, devam ettim, *"Fethedilecek tek ülke var: Kendin. Bakışlarını iç dünyaya çevir. Bu, tasavvuftan."* Günay güldü, *"Hayır, canım. Upanişadlar'dan."*

Sonunda, Diana fark etti,

"Siz ikiniz beni dinlemiyor musunuz?"

"Tabii ki, dinliyorduk," Rodoplu, gülümsemesini sürdürerek, '"İyilik yapmışsın, kötülük yapmışsın değeri yok,' diyorsun, 'Deliler de bir avuç toprak olur sonunda.' Öyle demiyor musun? Selahaddin Eyyubi de bir, Guy de Lusignan da. 'Ne cennet var, ne ölümden sonra kurtuluş... Ruh yok, kastlar palavra. Tövbe, istiğfar tek işe yarar: Eblehlerin, iğdişlerin karnını doyurmaya. Toprak olan vücut nasıl gelir dünyaya! Hiçbir zevkten mahrum etme kendini, keyfine bak! Bak, keyfine!'"

Söylediğim gibi, Rodoplu gülümsüyordu ama, Diana bu gülümsemedeki yabancılaşmayı fark etmiş olmalı ki, savunmaya geçti,

"Böyle kelimelendirdiğin zaman bir tuhaf oluyor!"

Coraline

"Hedonizmi savunmak da benim işim değil Diana. *Bizde deliyi sahibine bağlarlar."*

"Niye hedonizm dediğini anlamıyorum! Niye, düşüncelerimin sıralamasında bir eksik görüyor musun?"

"Hayır. Dilediğini ispatlama sanatında çok iyisin. Ciddi söylüyorum. Mantığına diyecek yok."

"Ama?"

"İyilik ve kötülük tabiatın umurunda olmayabilir, ama benim umurumda. Şimdi, hemen sen sormadan ben söyleyeyim: En az bütün kadar önemli bir parçayım. Ormandan çıkmak için binlerce yıldır uğraşan bir insanoğluyum. Tarihimi inkâr etmeye niyetim yok."

"Ama, beni durduramazsın!"

Günay'ın gülümsemesi bütün yüzüne yayıldı,

"Kendi türünle yaşadığın sürece, denemem bile!" dedi,

"Ama, seni uyarıyorum, Müslüman mahallesinde salyangoz satmana izin vermem. Git, Boston'da Püritenlere, hatta daha iyisi Quaker Komitesi'nin üyelerine sat!"

Okurun bunu yanlış anlamaması gerekiyor: Bu aşamada gerçekten de şaka yapıyordu! O kadar ki, Diana'ya, ne demek istediğini ben açıkladım! Bu cümle ile de o günkü konuşmanın sonuna gelindi zaten. Rodoplu, Şafak Özden için, sonradan "Sömürmediğimiz hiçbir dünya görüşü, hiçbir duyarlılık kalmadı!" dediği kasetin metnini hazırlayacaktı, "Ben, Yemen türküsü ile başlayıp, Çayırtepe'nin dört bir yanında günlerce çalınan, günlerce insanların içine işleyen bir kaseti, Özdemir Erdoğan'ın kasetini, beş kuruş telif hakkı ödemeden çaldırdım. 'Çayırtepe! Ben, Şafak Özden! Çayırtepeli Şafak Özden! Çayırtepe'nin ufkunda bir güneş gibi doğacak olan Sosyaldemokrat Halkçı Parti iktidarının Belediye başkan adayı!'"

"Gerçekten de ciddisin, değil mi? Beni durdurmaya çalışır dın!"

Biz hâlâ işin farkında değildik,

"İstediğine bahse girebilirsin!" dedi Günay, "Hadi, arlık sus, benim işim var!"

IV

Aradan aylar geçti. Günay, Şafak Özden'in seçimleri kazandığı günün ertesinde, soğuk bir bahar sabahı ameliyat oldu. Başarılı bir ameliyattı, iyileşmemesi için hiçbir neden yoktu. Nitekim, beş gün içinde taburcu oldu, bir ay kadar da evde yattı. Şafak Özden'in bu süreç içinde onu bir kez olsun aramamış olmasının öyküyü inanılmayacak kadar kaba bir sadakatsizlik örneğine indirgediğini söylemiştim. Ancak Günay'ı esas yıkan "yeşil elma, tarçın ve kekik" koktuğunu söylediği Anadolu delikanlısının "ölümü" oldu.

Şafak'a yüklediği hasletlerin ölümü, Günay'ın Türkiye'ye dair beklentilerinin gerçekleşmesini kendi ömründe göremeyeceği bir tarihe ertelenmiş gibi oldu. *(Tükettikleri atmosferin hak-*

Coraline

kını veren Türkiyeliler; biyofil, özgün Türkiyeliler; adil, tamam lanmış, uygarlıklarını dünyadan esirgemeyen Türkiyeliler diyordu.) Bu durumda, "terki dünya tarihini geciktirmek gibi boş bir çabaya" girmeyi de reddetti. O mahut 1 Mayıs'tan sonra(''dev rimci' Şafak Özden, kanlı günü 'kutlamak üzere' Pera Palas SHP kokteyline gidiyordu!) derin bir teslimiyet içine girdi.

Ancak, o mahut 1 Mayıs, alçaklığının yadsınamayacak şekilde ortaya çıkmasının ötesinde, tatlı, masum Nesibe'nin de bir yanılsama olduğuna işaret etti. Ve açıkçası ben, Rodoplu'nun kararını hızlandırmakta bu yaşananların da dahli olduğuna inanıyorum. Kaldı ki, Selahattin'in o inanılmaz dönüşümü, Şiran'ın düşmanlığı da aynı dönemde olgunlaştı. Ve, bana bıraktığı mektupta söylediği gibi, Günay'ın "terkibi", bu dönemin Türkiye'siyle çakışmıyordu. Bu terkibi yadsımayacak, bedelini ödeyecek kadar "yerli" olduğunu da artık biliyorum. Gerisi, hüzün! Ama, şimdi görevime dönmeliyim. (Rodoplu'nun bana telkin ettiği en önemli şeyin, "yaşananların kaydını tutmak" olduğunu söylemiş miydim? Yazıyı, *yoksulların hakikatli düşmanı* olmaktan çıkarmamı istiyordu.)

O gün, Şafak Özden, SHP'nin 1 Mayıs kokteyline, 'faşizmi telin etmeye' gitti; Günay, eve döndü. Çantasını koridora, mantosunu az ilerdeki askıya, ayakkabılarını bulduğu ilk yere bıraktı. Yatak odasına yürürken, kapı çaldı.

İliklerine kadar yorgundu, her yeri ağrıyordu. Rüyada gibi açtı ve önde Diana, arkasında başı yerde dikilen Nesibe'yi gördü. Diana'nın elinde, bir naylon poşet vardı,

"Hi! içeri girebilir miyiz?"

Rodoplu, geri çekildi,

"Tabii! Buyurun."

Girdiler.

Rodoplu, Nesibe'nin, ilk tanıdığı günlerdeki gibi yemenili olduğunu fark etti. Diana, makyajsızdı, üzerinde döküntü bir blucin ve botlar vardı. Ziyarete anlam veremediği için sordu,

"Sen yine çalışmaya mı başladın, Nesibe?"

Nesibe, omuzunu silkti, güldü, gözlerini yere dikti.

"Çocukların nasıl?"

"Eyi."

"Bunları mutfağa götürüyorum, olur mu?" Diana, elinden bırakmadığı poşeti işaret ediyordu. "Ne var orda?"

"Konyak var," diyerek poşeti araladı, "Fındık fıstık, bir şeyler. İçeriz diye düşündüm. Bir mahsuru yok, değil mi?"

"Hayır, yok," dedi Günay, "Ben de yeni girdim. Siz buyurun, ben üstümü değişeyim."

Yatak odasındaki aynada yüzüne bakmıştı, "Ölü gibi görünüyordum! Etrafıma bakındım, o duygu sardı yine. Sahtekârlık! Pembe-bej örtülerin ima ettiği huzur yalandı! Beyaz çarşaflar altında hayal ettiğim beden, Şafak'ın değil, Mehmet Ali Dalcı'nın cesedi olmalıydı. Her tarafım sızlıyordu. Üstümdekileri zor çıkardım. Bir aspirin alsam iyi olacağını düşündüm. Çekmecelere bakarken, içerden Diana'nın sesi geldi. Tiz bir bağrıştı. Ne dediğini anlamak için duraladım, ama tekrarlamadı. Bu ikiliyi hiç çekemeyeceğimi düşündüm ben de. Olacaklara hazır olmak bir yana, neden geldiklerini merak edecek halde bile değildim!"

Oturma odasına döndüğünde Diana'nın orta sehpasını donatmış olduğunu gördü,

"Konyak bardaklarını bulamadım, bunları kullandım. Umarım kusura bakmazsın!"

Üç adet rakı bardağı neredeyse tepeleme konyak doldurulmuştu, hemen yanındaki tabakta kuru yemişler vardı.

"Buz ister misin?"

"Yok, hayır," dedi Günay.

"Sen istersin."

Bu Nesibe'yeydi. Nesibe, gülmekle yetindi. Yüzü yine burnunun etrafında toplandı, çilleri birleşti, gözleri çizgi oldu. Diana, buzları koydu, oturdu, bardağını başına dikti. Rodoplu, göz ucuyla Nesibe'ye baktı, onun da kendi bardağına uzandığını gördü.

Coraline

"Düğünlerde tepsi yetmez de limonata bardaklarını bir *birlerine* değecek şekilde sıkı sıkı dizerler, bilir misin? Tepsiyi uzattıklarında döküp saçmadan almak için çok dikkatli olmak gerekir; hele de birden fazla el uzanmışsa! İşte, onun gibi te reddütlü bir uzanmaydı. Aklıma garip bir cümle düştü. *Bu yıl faşingi Ziganalar'da kutlayacaklarmış!*

Beyaz bir tülbentin çerçevelediği ağza değen içki bardağı kadar yadırgatıcı az şey olsa gerek, Mehmet'cim! İnsanın içki değil de, hoşaf suyu olduğuna yemin edesi geliyor! Yüzünü buruşturmadığını, fındık tabağına uzandığını gördüm. Bunları yaparken bana bakmamıştı, ama utandığına ilişkin işaret de yoktu. Ben ise, bu içki faslının neden, hele de o saatte tertiplendiğini anlamaya çalışıyordum.

'Nereden geliyorsunuz siz?'

'Evden.'

'David nasıl? İşlerini bitirdi mi?'

'David şehir dışında,' dedi Diana. 'Ben Arnavutköy'de kalıyorum.'"

Rodoplu'nun toparlayamadığını fark etmiş. Nesibe'yi işaret etmişti,

"Birlikte kalıyoruz."

"Abdullah yok mu?"

Bu soru, Nesibe'ye sorulmuştu, ama onun yerine Diana cevap verdi,

"Yok. Bu sefer sahiden gitti! Hödük!"

Nesibe, yine bardağa uzandı, bu defa da büyük bir yudum yuvarladı.

"Çarpmasın!"

"Alıştık artık!"

"Yine de!"

Diana'ya döndü,

"Peki ne yapıyorsunuz? Dikiş mi, dikiyorsunuz?"

"Naaah!" dedi Diana küçümseyen bir hareketle, "Neslin' çok tembel! No, Günay Hanım, sadece yaşıyoruz! Saz çalıya rum, resim yapıyorum. Çok resim yaptım."

Rodoplu, "Bunu nasıl anlamlandıracağımı bilemedim," dedi, "Suyunuz akıyor mu bari," gibisinden bir şeyler sordum,

'"Damn, belediye!' dedi Diana, 'Hayır, sularımız akmıyor. Karakolun önündeki çeşmeden taşıyoruz. Şunlara bak!' Ellerini uzattı, avuçlarını açtı, bir baştan bir başa nasır tutmuş ayalarını gösterdi.

'Başta çok acıyorlardı, şimdi alıştım. Susuzluk zor oluyor, bitleniyoruz, biliyor musun?'

'Uzandı, uzun saçlarından bir tutam aldı, gözlerinin önüne, bit (ya da sirke!) arar gibi yaklaştırdı, incelemeye koyuldu. Bir yandan da konuşuyordu,

'İki ay içinde üç kere bitlendik!'

'Nesibe'ye baktım.

'İki kere,' dedi Nesibe gülerek. Konyak bardağına uzandı yine,

'"Ama, artık yoğudur. Gittik hamama, bittir neyindir galmadı!'

'"Yoktur, inşallah!'

"'Yoğudur,' dedi Nesibe."

Bu arada, bardakların hızla boşaldığını görmüştü, Günay.

Boşaldığını ve aynı hızla dolduğunu.

"Yolculuk ne zaman?"

"Ayın sonunda. David, gidiyor." Sigara paketine uzandı,

"Ben gitmiyorum," dedi, meydan okur gibi, "Nesibe'yle ben daha sonra, yaz sonunda gideceğiz!"

Adını duyan Nesibe, içkisine uzandı. Bu defa, çözülen yemenisini bağlamaya zahmet etmemişti. Rodoplu, susuyordu.

"Well? Ne diyorsun?"

"Ne dememi istiyorsun?"

"Bak, Nesibe, burada yaşayamaz! Parası yok, işi yok, geleceği yok. Abdullah işe yaramaz serserinin teki! Ama, benimle Amerika'ya gelebilir! Benim bir refakatçiye her zaman ihtiyacım var. Büyük bir evimiz var. Çocuklar çok iyi anlaşıyorlar. Birlikte okula gidebilirler. Yani, onun için iyi bir hayat olur, no? Öyle değil mi? Sen ne düşünürsün?"

Coraline

"Tüm gerekçelerini arka arkaya nefes almadan sıraladı," diye anlattı Günay, "Nesibe'yi bana onu ikna etmesine yardımcı olayım diye getirdiğini anladım. Ama, anlaşılan yüz ifadem beni ele verdi, 'İsa Mesih aşkına!' diye inledi, 'Nesibe senin gibi değil! Senin Birleşik Devletler'de yaşamak istemediğini biliyorum. Çünkü senin burada bir yarının, bir geleceğin var! Nesibe'nin yok! Aksine, Amerika'ya benimle gelirse, burada da yeri olacaktır! Oğlanlara bak! Yani, Günay, sen de ben de biliyoruz ki, bu çocuklar burada kalırlarsa, sizin o lanetli kast sisteminizi aşamayacaktır! Yani! Okulu bırakmaları da çok büyük bir ihtimal değil mi? Babalarına bak! O adamdan çocuklarına hayır geleceğini düşünebiliyor musun?'

'Muhtemelen, hayır.'

'O zaman? Benimle Birleşik Devletler'e gelmeleri daha iyi olmaz mı? Yani, bak, ben zengin bir kadınım. Onlara bakarım. Eğer Nesibe çocukları garanti altına almak istiyorsa, onları nüfusuma da geçiririm! U.S. pasaportları olur. O durumda mirastan da pay alabilirler. Ona söyledim bunu!' Türkçe'ye, yani Nesibe'ye döndü,

'Senin çocuklar, ben evlâtlık almak? Yes?'"

Rodoplu, tepkisini görmek için olsun, Nesibe'nin yüzüne bakamamıştı,

"O bardağı uzat bakalım," dedi. Ellerinin titremesini saklamak için büyük uğraş veriyordu.

"Nesibe'nin yüzüne bakamadığımı fark ettim," diye anlattı, "Sanki ikimizi de utandıracak bir olaya şahit oluyorduk ve yüzleşmek istemiyordum."

Ne düşünmesi, söylenenleri nasıl değerlendirmesi gerektiğini toparlamaya çalışıyordu. Bu arada yine içkiler içiliyordu.

"Bu üçüncü oldu, Nesibe Hanım; dikkat et, hasta olabilir sin!"

"Gözlerini kaçırdığı için fark edememiştim, ama kaymaya başlamıştı," dedi Günay, "Cevap yerine güldü, başını öne eğdi. Bardağı bırakmadığını da fark ettim."

Öte yandan, Diana ısrarlıydı,

"Zo! Ne diyorsun?"

"Bu resme erkekler nasıl uyuyor? Abdullah, David neredeler?"

"Oh! David'le benim sürebileceğimize inanmıyorum!" dedi, Diana, "Bundan sonra değil!"

"Ne demek istiyorsun? Yoksa, ayrılıyor musunuz, nedir?"

Diana omuzlarını silkti,

"Bilmiyorum. Ama, birlikte olmayacağımızı biliyorum."

Yanlış anlaşılmak endişesi ile telaşlandı Nesibe'ye döndü,

"Ama, bu fark etmez! Ben ondan bağımsız olarak zenginim! Benim param çocukları ve ikimizi de idare eder! Para problem değil!"

"Ya Abdullah?"

"O hödük! Baksana, Nesibe'yi yasal olarak bile almamış! İsa Mesih! Nesibe, onun metresinden başka bir şey değil!"

"Resmi nikâh yok, demek istiyorsun?"

"Naaah!" dedi, Diana küçümser bir el hareketiyle, "Hikâye! Ölüp, çürüseler farkına varmaz! Öyle değil mi, Nesibe?"

"Öyledir guzum!" dedi Nesibe, haylazlık yapan çocuğuna güler gibiydi.

"O Hödük!" dedi Diana, yeniden, "Biliyor musun; ne yaptı? O geceyi hatırlıyor musun; beni, çocuklarla sokağa atttığı geceyi?"

"Duydum."

"Tamam. Sonra, Nesibe gelemedi. Ben, Kudüs'e gittim?"

"Evet."

"Bir aydan fazla olmuştu, Nesibe'yi görmemiştim, biliyor musun? Ve başım dertteydi! Oh, boy, başım dertteydi!"

Konyak şişesine uzandı, boş olduğunu gördü,

"No, panic! Bunun geldiği yerde daha var! Bir dakika hanımefendiler, hemen geliyorum!"

"Gözlerine o bildik deli yeşili parıltı yerleşmeye başlamıştı," diye anlattı Günay, "Sesi, şimdi daha bir yüksek, daha bir

Coraline

heyecanlıydı. Enerjiyle dolduğunu görebiliyordum! O içerdeyken, Nesibe'yi süzdüm. Bütün bu konuşulanlar onu ilgilendirmiyormuş gibi, sakin oturuyordu. Alkolün onda anestezi etkisi yapmış olabileceğini düşündüm,

'Nesibe, sen iyi misin?

'Analığım selam eder, sana!' diye, hiç beklemediğim bir cevap verdi, 'Serap da hamiledir, biliyon mu?'

'Sen Amerika'ya gitmek istiyor musun?'

'Bilir miyim? Nasip, gısmette ne varsa odur, gayri!''

'Elbette, nasip kısmet de, sen ne diyorsun?'

'Bilir miyim?' dedi, Nesibe yine. Burnunu kıstı, gözleri çizgi oldu, çilleri birbirine yanaştı.'

'İşte bu kadar!" dedi, Günay, Nesibe'nin adını kullanmadan, "Alışık değildir, hasta olabilir!"

"Naaah! Ona bir şey olmaz! Bu kadar narin göründüğüne bakma, çelik gibidir!" Nesibe'ye döndü,

"Deil mi, kız? Sen çelik gibi, deil mi?"

"Böyle konuşmayı nereden öğrendin?"

"Türkçemden bahsediyorsun, değil mi? Evet, eskisinden çok daha iyi! Her neyse. Sana hödüğü anlatıyordum.

Kudüs'ten döndüm. Altüst olmuştum, biliyor musun? Çocuklar beni özlemiş. Küçük David kene gibi yapışıyor. Ben de evden çıkamıyordum. Bilirsin nasıldır? Bir öğleden sonraydı, kapı çalındı. Zo! Kapıyı açıyorum ve bu!" Nesibe'yi gösterdi,

"Bu kapıda dikiliyor!"

Korkunç bir sahneyi hatırlıyormuş gibi gözlerini yumdu, başını salladı,

"Sen hiç suda boğulmuş insan gördün mü? Ben gördüm!" gözlerini açtı,

"Burada, İstanbul'da. Geçen ekimde Rus gemisinden atlayan o denizciyi hatırlıyor musun? Gazeteler yazmıştı. O denizci bizim orada karaya vurdu. Şişmişti, mosmordu, biliyor musun? Böyle!" elleriye şişmiş bir beden tarif etti.

"Ayrıntıları atlayabilirsin, lütfen!"

"Well, Nesibe aynen öyleydi! Şu farkla ki, onun ağzının kenarından kan sızıyordu!"

Kalktı, Nesibe'nin yanına oturdu, elini uzattı, Nesibe'nin ağzının yanından boynuna doğru akan kanın izlediği güzergâhın üzerinde parmağının ucunu gezdirdi,

"İşte, böyle!"

Kolunu, kıpırdamaksızın duran Nesibe'nin omzuna attı, kendisine çekti,

"Yine eski elbiselerini giymişti," dedi, yaramazlığı hoşgören bir tavırla, "Ve biliyor musun, bana onları attığını söylemişti!"

Boştaki eliyle Nesibe'nin çenesini kaldırdı, gözlerinin içine bakmaya zorladı,

"Sen bana yalan söylemek!" diye azarladı. Yemenisinin üzerinden başını okşadı, Günay'a döndü,

"Yine eski elbiseler, yine başörtüsü!"

Konyak bardağına uzandı,

"Ve, biliyor musun, onu öyle beğendim? Takdir ettim! Niye olmasın, diye düşünüyordum; bu kadın bir Türk! Kabul etmeliyim ki, bu kıyafet ona çok yakışıyor!"

"Nasıl oldu bilmiyorum ama birden, karşımda elinde puro, bacak bacak üstüne atmış, bir Güneş Taner gördüm!" diye anlattı Günay, "Bir o kadar küstah ve maço! O kadar beklenmedik bir imajdı ki, nutkum tutuldu!"

"Nesibe'yi öyle görünce, öfkem uçtu, gitti!" diye sürdürmüştü Diana,

"Kalbimi kırmıştı biliyor musun? O gece Abdullah beni evden attığında, ondan taraf olmuştu. Sonra o kadar uzun zaman... Gelmedi! Nasıl olur, bilirsin? Bunları sen de yaşadın."

"Nesibe'ye döndü yine ve baktı! Ve baktı ve ben gördüm!

Bir âşığın bakışını, hiçbir yanlış anlamaya meydan vermeyecek kadar açık seçik gördüm! Ağzım açık kalmış olmalı ya da başka bir şey, çünkü Diana -herhalde içinden 'kadın aydı, çok şükür!' filan diyordu- gördüğümü gördü ve rahatladı!

Coraline

'Onu kollarımın arasına aldım,' diye sürdürdü, 'Yatağa taşıdım. Günay Hanım, yüzüne dokunamıyordıım, bile! Öyle canı yanıyordu! Doktor istemedi, Zo! Ben de buz koydum. Pansuman yaptım. Geldiğinde içiyordum, biliyor musun? Bu, Türk kanyağı!' Masanın üzerindeki şişeyi işaret ediyordu,

'Bir bardak da ona verdim! Uslu bir kız oldu, içti!'

'Nesibe'ye döndü, gülümsedi,

'Öyle oldu, değil mi?'

'Bana döndü,

'Bir tane daha istedi. Acılarını dindiriyordu, anlıyor musun? Zo! Ona, ılık bir köpük banyosu hazırladım. Yavaşça soydum. Sanırım, biraz sarhoş olmuştu, gıdıklanıyordu, biliyor musun? Küçük bir kız gibi kıkırdıyordu! Well, zaten Katyuşka'dan biraz daha ağır! Bedeni de öyle! Hiç tüyü yok! Biliyor musun?'

'Ne diyeceğimi, nasıl tepki vereceğimi bilemedim," dedi Günay, "Nesibe'ye baktım alkolden olsa gerek, gözlerini kapatmıştı. İngilizce konuştuğumuza şükrettiğimi hatırlıyorum.

Utanır gibime gelmişti,

'Bak ayrıntıları kendine saklasana?'

'Kötü bir tesadüf, aynı anda Nesibe'nin başı göğsüne düştü. Diana, kadına sarılmak için bunu fırsat bildi ya da öyle gibi geldi bana. Fakat, bu sarılmada meydan okur gibi bir eda da vardı, nitekim,

'Niye?' diye sordu, tuhaf, yayvan bir gülüşle, 'Bu seni utandırıyor mu?' Kendisine saklamasını istediğim ayrıntılardan bahsediyordu.

'Herhalde!.'

'Niye ama? Seni, Tülin'le öpüşürken çok gördüm!'

'Ağzım açık kaldı!

Sessizliğimi fırsat bildi, bir içki daha aldı. Artık sayısını şaşırmıştım, ama yaklaşık bir buçuk saat içinde iki yetmişliğin bittiğini biliyordum, var sen hesap et!

'Siz Türkler bizim gibi değilsiniz!' diye sürdürdü, 'Çok daha

doğal insanlarsınız! Yani, hamamda birbirinizin önünde soyunursunuz, değil mi? Birbirinizin o taraflarına ağda da yaparsınız. Sen, Günay Hanım, sen niye bozuluyorsun?'

Öyle bir ses tonu kullanıyordu ki, beni tepki gösterdiğim için suçlayacağı açıktı. Üstelik, bu suçlamada, sapkınlıkların yatması gerektiği ima edilecekti!

İnan olsun, o anda tek düşünebildiğim, böyle durumlara düşmeyi hak etmiş olmak için ne yaptığımdı! Diana isimli bir kadın, hiç beklemediğim, istemediğim bir zamanda ve talip olmadığım bir konuda beni düşünmeye ve duygularıma mantıki gerekçeler bulmaya zorluyordu, iyi mi?

Bir anda cinim tepeme çıktı! Gel gör, Diana, nasıl öfkelendiğimin dahi farkında değildi, çünkü diğer kısıtlamaları bir yana, sarhoşluyordu. Sarhoşladığı zaman bana karşı bir saldırganlık geliştirdiğini bilirsin. Sen de sezmişsindir. O gün de öyle olacağını hissettiğim için, deyiş yerindeyse, bulaşmamaya çalışıyordum. O da farkında olmuş olmalı ki, elde ettiğini sandığı avantajı kullanmaya kalktı. Nesibe'nin başını omzuna çekti, okşamaya koyuldu,

'Oh! Öyle tatlı ki! O gün, kollarını boynuma doladı, asıldı kaldı! Ve ben onu sevdim, Günay! Onu çok sevdim! Her bir çürüğünü öptüm! Ve inan bana, bu zarif beden, bu sedef, beden, çürük içindeydi! Yıkadım, kuruladım, pudraladım onu,' hoş bir şey hatırlamış gibi güldü,

'Biliyor musun, karnı dümdüz! Hatta, içine çökük! Hiç çocuk doğurmamış gibi!' Nesibe'nin yüzüne baktı,

'Ben onun son umuduyum. Bunu anlıyorsun, değil mi?'

O arada, Nesibe, kendine gelir gibi oldu. Anlamsız bir şey mırıldandı, yumruk ettiği elleriyle çocuklar gibi gözlerini ovuşturdu. Zorla araladı, Günay'ı gördü, yüzü burnunun etrafında toplandı, çilleri birbirine değdi,

'Uyuşmuşum, guzum,' dedi, güldü.

'Çocuklar gibi sokulur bana! Kendisine bakmamı ister!'

Göğsünde yatan kadına eğildi,

Coraline

'Öyle değil mi, sevgilim?'

'Aman, Allahım!' dedi Rodoplu! *Sen soktun, sen çıkar!*

Diana duymazdan geldi,

'Ben, seni seviyor Nesibe. Sen de beni seviyor mu?'

Nesibe, gözleri kapalı güldü yine,

'Niçun sevmeyeyim?' Doğruldu, dikildi. Bardağında içki kaldı mı diye baktı. Diana, yerinden fırladı,

'I'll get you some!'*

'Hanımlar, bu çok uzadı! dedi, Rodoplu, "Artık içmeyin lütfen!"

"Son bir tane daha! Söz!" dedi Diana, "Sonra gideceğiz."

"Son!" dedi, Rodoplu,

"Ama, öyle olmadı,

Çünkü, Nesibe'nin davranışlarını Diana'nın yorumladığı biçimde 'aşk' anlamına gelmediğini bu kadına anlatmanın bir yolu olmalı, diye düşünüyordum. 'Bu bir Püriten,' diye hatırlatıyorum Kendime, Püritenlerde fiziki temas o kadar farklı algılanır ki, en ufak bir şefkat gösterisini pekâlâ da 'aşk' diye algılayabilir, bu. Nitekim, öyle algılıyor. Freud, Mreud derken, her hareket şehvet belirtisi olur çıkar. Nesibe'yi -tabii, Nesibe derken aslında 'biz Türkler'i diyordum- bu kadına yorumlamak lâzım ki, bu işe bir son versin. Ama, nasıl yapmalı?

Düşünüyorum, 'Nesibe, sen bu kadını seviyor musun?' diye sorsam, hiç kuşkusuz ona verdiği cevabı bana da verecek, 'Niçun sevmeyeyim?' Nasıl dersin, 'Sen bununla cinsel ilişkiye mi girdin?' diye? Zaten, Allah, bilir, onu da anlamayacak!"

"Şu gözlere bak!" dedi, odaya giren Diana,

"Çok güzel değil mi? Seni seviyorum çirkin Amerikalı diyorlar. Sen de görmüyor musun?"

"Hayır, görmüyorum," dedi Rodoplu.

Diana'nın cevabı hazırdı,

"Kıskanıyorsun!"

*) "Ben getiririm." (y.n)

"Gülmeye başladım!" dedi, Günay, ama, sinirli, zorlanmış bir gülme! Kendi gülmem kendi kulaklarıma geliyor, rahatsız ediyordu!

'Diana Pavloviç, sen bir budalasın!'

'Kıskanıyorsun!' dedi, Diana yine, 'Yeşil gözlü Cezabel!

Sen bu'sun işte!'

'Saçmalama!'

Geçti, oturdu,

'Hayır, saçmalamıyorum ve sen bunu biliyorsun!'

Sertleşen seslerin uyandırdığı Nesibe'ye baktı,

'O çok güzel, çok saf,' dedi, 'Meryem'in bile onun kadar güzel olmadığına bahse girebilirim! Ve en güzel tarafı ne biliyor musun? Pür! Arı, duru! Su gibi! Seninle benim kaybettiğimiz bütün nitelikleri haiz!'

'Öyleyse bırak, öyle kalsın!'

'Ama, ona ihtiyacım var. Anlamıyor musun!' Bağırıyordu.

Ben de bağırdım,

'İhtiyacın vardır diye her şeyi kullanmak zorunda mısın, Allah'ın belası Amerikalı! İhtiyaçlarının da senin de canın cehenneme! Ne doymak bilmez bir oburluktur bu!'

'"O.K.! İşte bu!' dedi Diana, 'Benim duymak istediğim de aynen buydu! Bana karşısın, çünkü ben Amerikalıyım. Nesibe'nin Birleşik Devletler'e gitmesini de istemezsin sen' Onun için çok daha iyi olacak olsa da istemezsin, çünkü şovensin!

Birleşik Devletler'de mutlu olacaklarına, bu lanetli ülkede kalsınlar, mutsuz olsunlar istersin! Niye biliyor musun? Sen de benim gibi Amerikalılaşmışsın! Paylaşmak istemiyorsun! Paylaşmaktan nefret ediyorsun! Nesibe'yi ve onun bana verdiklerini kıskanıyorsun! Ama, o senin gibi değil! Tanrı'ya şükür, modernizasyon ona dokunamamış! O bana, senin yaptığın gibi pislik muamelesi yapmıyor! Benden kaçmıyor! Yanağımı yanağına değiyorum, irkilmiyor! Dudaklarımız birbirlerine değiyor, kaçmıyor! Saçlarımı okşuyor, usulcacık. Bir kelebek teması.'

Diana, hadi, saçlarını yıkayalım diyor, kına koyalım, parlasın. Güzel olsun!

Coraline

Bunu düşünebiliyor musun? Güzel olmamı istiyor. Orada rekabet yok, kayıtsızlık yok! Aşk var! Sadece aşk var! Ensesini öpüyorum, gülüyor. Bir bebek kadar masum; gülüyor! Bu kadın bana hayat veriyor! Hayat yayıyor, radyo dalgaları gibi! Bana dokundu ve bu iğrenç dünya, endüstriyel atıkların katran karası dünyası, yemyeşil meralarla bezendi.'

'Ve narlar dalları eğiyordu; üzümlerden bal damladı!' dedim, ben de," diye nakletti Günay, "Şu anlattıkların öyle klişe ki, edebiyat niyetine bile yutamıyorum!"

Ve tabii hemen arkasından, *Ne büyük bir sahtekârım, Yarabbim!*

"Öyleydim, Mehmet'çim! Şafak'a, yeşil elma, tarçın, kekik kokusu yakıştıran sanki ben değildim! Kadın, karşımda oturmuş, gözleri dolu dolu, feveran ediyordu ve benim kılım kıpırdamıyordu iyi mi?"

"Belki de içten olmadığını düşündüğün için? Olabilir mi?"

"Yoo, çok içtendi! Sen gelinceye kadar üç büyük konyak içti! Bir avuç da diazem yuttu, halini gördün! Şurası muhakkak ki, hiçbir erkek, hiçbir kadına, Diana Pavloviç'in Nesibe'ye aşık olduğu gibi, aşık olmadı!"

"Sen alay edebilirsin, Bayan Rodoplu," demişti, Diana, "Çünkü, ne Nesibe kadar cömertsin, ne de onun kadar soylu! O bana bir *kısmetim* olduğunu öğretti. Korkunun sadece bir yanılsama, akıp giden bir illüzyon olduğunu öğretti. Bana hâkim olamayacağını, beni korkutamayacağını öğretti! Bu senin yapabildiğinden çok daha fazla! Hayatın bir armağan olduğunu bilir o. Kendisine verilmiş o armağana müteşekkirdir. Senin küçümsediğin ne varsa, ona değerlidir. Buna, nefes almak da dahil! Bana dokundu, beni onurlandırdı!"

Nesibe, bir Rodoplu'ya bir Diana'ya bakıyor, içki bardağını elinden bırakmıyordu.

"Dengem bozuldu, Mehmet," dedi, Rodoplu,

"Orada iki kadın, ağzı lâf yapan iki entel kadın, oturmuş, bir üçüncüsünün hayatı hakkında konuşuyoruz gibi geldi. Sanki,

Nesibe bir metaydı ve ne tür istimal edileceği kararlaştırılıyordu! Midem bulandı! Gel gör, her zamanki tavrımızdan pek farklı da değildi, hani, vardır ya, halkımızın geleceğine dair konuşmak gibi bir şey! 'Halkımız şöyle mi olsa daha iyi; böyle mi olsa daha iyi olur.' Bir tür entelektüel düzenleme yani! Beni böyle bir duruma düşürdüğü için Diana'dan nefret ettim! Nesibe'nin geleceğine ilişkin söz sahibi olmaya zorlanmaktan nefret ettim. Çekip gitmelerini, ne halleri, varsa görmelerini istedim. Ama, sadece kısacık bir an için! Çünkü, hemen sonra, Nesibe'nin bizden olduğu duygusu galip geldi. Nesibe, 'biz'dik', 'yerli'lerdik. Yerliler'e biz sahip çıkmak zorundaydık. Üstelik, Nesibe, dokunulmamıştı, saftı. Diana'nın yedi dağdan ot getiren malumat istifçiliğine terk edilmemeliydi! Öte yandan, Nesibe'nin, işin Diana'nın ruhundaki boyutlarını bilmediğinden emindim!

'Bütün bu anlattıkların, bir soyutlama,' dedim Diana'ya 'Kendine yarattığın bir dünya. Bu kadının dünyası bambaşka. Senin dünyan ile kısacık bir süre teğet geçti, ama asla örtüşmüyor.'

İyi yerden yakalamış olmalıyım ki, duraladı,

'Ne demek istiyorsun?'

Şafak Özdenleştim ben de,

'Nesibe, senin düşündüğün insan değil. Senin özlediğin biçimde bir ilişki sürdüremez. Onun bir kocası var. Birlikte olur, şu olur, bu olur. Senin büyük bir ihtimalle bir kocan olmayacak. Belki de zaten hiç olmadı. Ama Nesibe, senin açıklarını gideremez. Tersine, seni tahmin edemeyeceğin kadar yalnız bırakır. Yani, onu bir dost, bir arkadaş olarak kabul edebilirsin, acı çekmezsin. Ama, ilişkiyi o boyutlarda tutmalısın. Nesibe, asla senin özlediğin âşık olmayacaktır. Nasıl olacağını bile bilmez!'

Belden aşağı vurmuştum, besbelli! Sarardı, yutkundu,

'Yalan söylüyorsun!' dedi 'Kıskandığın için!'

'İşte burada,' dedim, ben de, 'Sor ona! Ama dürüst ol! Şu-

Coraline

urüstü, şuuraltı, hayal ettiklerinin bütününü sor! Sor bakalım, senin hayal ettiklerin onun düşünceleri ile çakışıyor mu?'

'Yapamam!'

'Yapamazsın, çünkü onu kandırıyorsun! Ona olayı kendi düşündüğünden daha farklı sunuyorsun. Seninle Amerika'ya gelmeyi kabul ederse, bu çocukları daha iyi öğretim görsün diye olacaktır. Asla, sana hayat arkadaşı olsun diye değil!'

'Hayır!'

'Dene ve gör!' Bir de tehdit savurdum,

'Zaten, sen denemezsen ben deneyeceğim!'

"Bundan fena halde koktu ve öfkelendi,

'Hangi selahiyetle?' Yerinden kalktı, başıma dikildi ve bağırdı,

'Sana soruyorum, Günay Hanım, hangi selahiyetle aramıza giriyorsun?'

'Oturduğum yerden olduğundan da uzun boylu ve çok güçlü görünüyordu," dedi Günay, "Oldukça da sarhoştu. Ürkmedim desem yalan olur! Daha fazla tahrik etmemek için, yüzüne bakmakla yetindim. Derken tuhaf bir şey oldu, gülmeye başladı,

'Ah, tabii, anladım! Çünkü, Türk! Sana selahiyet veren de bu! Öyle değil mi? Eğer, başka milliyetten olsaydı, farklı olurdu?'

'Olmazdı, Diana. Benim evime gelip, bu kadar vaktimi talep ediyorsan, bu selahiyeti bana sen veriyorsun demektir. Ben, ikinizin arasındaki bir anlaşmaya tanıklık edecek noter değilim!'

Anladı,

'O.K.!' dedi 'O.K.! I'm sorry! Ama, senin düşündüğün gibi değil, Nesibe beni seviyor!'

Sonra, korkunç o şey oldu! Diana, gitti, uyudu uyuyacak gibi duran Nesibe'nin yanına oturdu, daha önce yaptığı gibi, çenesini tuttu, kendi yüzüne doğru kaldırdı. Öylesine erkeksi bir hareketti ki, ürperdim.

'Nesibe,' diye fısıldadı, 'Günay Hanım'a beni sevdiğini söyle!'

Nesibe, ne dediğini anlamak ister gibi düşündü, sonra da yüzüne kocaman bir gülücük yayıldı,

'Niçun sevmeyim?' dedi, 'Sen kötü değilsin, gocan da eyi adamdır!'

'Öyle değil,' dedi Diana, 'Nasıl sevdiğini söyle! Kadın gibi!'

Nesibe anladı mı, bilmiyorum, ama başını geri çektiğini gördüm.

'Kadın gibi,' diye tekrarladı, Diana. Nesibe, gözlerini açtı, bana korku dolu bir bakış fırlattı, daha da geri çekildi ve kıyamet koptu!

'Kadın gibi,' diye üçüncü kez tekrarladı ve ani bir hareketle dudaklarını Nesibe'nin dudaklarına yapıştırdı. Göz açıp kapayıncaya kadar da yemenisini indirdi! Ömrümde hiçbir zaman, ama hiçbir zaman bu kadar öfkelendiğimi bilmiyorum!"

Rodoplu, anlatırken bile titriyordu,

"Kendi evimde, kendi kanepemde dev gibi bir kadın, bir başka kadına tecavüz ediyordu! İnanabiliyor musun? Nesibe, Diana'yı uzaklaştırsın diye uğraşıyordu! Yerimden nasıl fırladığımı bilmiyorum! Hiç sana anlattım mı, bilmiyorum. Bir kere daha olmuştu, bu olağanüstü güç hissetme hali. Sanki, iki ayağımla yere çivilenmişim ve beynimden bacaklarımın arasına, oradan toprağa geçen bir şerle, bir elektirik akımı oluşmuştu. İki mislim o kadını kaldırıp pencereden atabilirdim,

'Leave her alone or I'll kill you!'* diye bağırıyorum!

İnsanların korku filmi senaryolarını nasıl yazdıklarını hep merak etmişimdir. Korku ve gerilim filmi senaryolarını. Nasıl böyle şeyler yazarlar diye merak etmişimdir! Herhalde böyle oluyor! Yaşıyorlar ve yazıyorlar. Benim bağırmamdan sonra Diana çekildi ve ağlamaya başladı. Böğürür gibi ağlıyordu,

'Gördün mü? Bana ne yaptığını gördün mü?'

*) "Onu rahat bırak yoksa seni öldürürüm." (y.n)

Coraline

Evet, aynen tahmin ettiğin gibi! Yaptığından utanma ağlaması değildi bu! Nesibe'nin onu, benim önümde reddetmiş olmasına ağlıyordu! Nesibe'ye baktım, o masum, tatlı yüz gitmiş, düşman bakışlı, hain bir ifade oturmuştu,

'Tövbe, tövbe!' diye söyleniyordu, 'Manyak mıdır, nedir bu garı! Gudurmuş, tövbeler olsun!'

Doğru söyleyenin Diana olduğunu anladım birden, elim ayağım, her tarafım zangır zangır titremeye başladı,

'Sen de sus artık!' diye Nesibe'ye bağırdım, 'Diana, lütfen, şimdi, hemen gidin! Bunu daha fazla kaldıramam!'

Kanepeye çökmüş, yüzünü ellerine gömmüş, hıçkırıyordu, 'Affedersin, Günay Hanım, affedersin! Bunu sana yapmamalıydım! Ama, bana ihanet edeceğini bilemedim! Bu kadar kolayca değil! Saf, temiz ve iyi olduğunu sanıyordum!'

Yatışacağını, hiç değilse bu rezilliğe son vermek için bir an önce gideceklerini umuyordum. Çünkü, bu arada Nesibe ayağa kalkmıştı, daha doğrusu dikilmişti ama ayakta durabilmek için bir yerlere tutunuyordu. Adım atacak hali olmadığını görüyordum,

'Git de elini yüzünü yıka,' demeye kalmadı, sendeledi! Nasıl fırladığımı, yakaladığımı bilmiyorum! Düşmemek için son gayretini sarf ediyor olmuş olmalıydı ki, ben dokunur dokunmaz dizlerinin bağı çözüldü. Banyoya taşıyabilmek için, Diana'dan yardım istemek zorunda kaldım.

Diana'nın gözlerindeki paniği görmeliydin! Anneme bir şey olduğunu sandığı zaman babamın gözlerindeki panik! Onu gördüm ve acıdım!

'Hadi! Bir şey yok! Sadece sarhoş! Umalım, alkol komasına girmesin!'

Banyoya taşıdık,

'Duşa koysak daha iyi olmaz mı?'

Sanki, en az iki büyük konyağı içen o değildi! Bir deli enerjisi gelmişti! Nesibe'yi, pat diye kaldırıp, küvete oturtabileceğini görüyordum. Öyle yapılması gerektiğini de biliyordum, ama

insanoğlu garip. Giysilerini çıkarmaya ya da çıkarıldığını görmeye talip değildim! Diana, anladı,

'Lütfen! Yardım et! Çünkü haklı olabilirsin! Alkol komasına girebilir!'

Soyduk. Diana, ana, ben iyi niyetli ama beceriksiz bir teyze! Duşun altına yerleştirdik, soğuk suyu açtık,

'Ana! Beni öldürüyorlar!' diye bağırmaya başladı. Isıttık, gevşedi, bu defa da ağzının kenarından ince bir kusmuk sızmaya başladı. Tekrar uyuyacağından korktuk, sıcağı açtık, 'Yandım!' diye yeri göğü inletti. Sen geldiğinde bununla uğraşıyorduk, kapının sesini ondan duymadım."

Ceratine

V

O gün, Günay'ın Şafak'la buluşacağını biliyorduk; ama Etap'ta buluşacağını bilmiyorduk. Bilsek de fark eder miydi, bilmiyorum. Çünkü, bizim için o otel hep Intercontinental olarak kaldı. 1977'den beri her yıl yaptığımız gibi, Tülin'le Taksim Meydanı'nda buluştuk. Yine her yıl yaptığımız gibi, o Şişli istikametinden geldi, ben Beşiktaş. Saat tam 14.30'da Kemal Türkler'in konuştuğu kürsünün önündeki yerlerimizi aldık,

"Hey, hey de hey! DİSK'in sesi bu!"

"BU ALAN 1 Mayıs alanı!"

Gülüştük,

"Nasılsın?"

Etrafımıza bakındık. Etap'ın önüne dizili, çoğu Mercedes, onlarca siyah, resmi plakalı otomobile baktık,

"Kutlamalar galiba burada yapılıyor, kardişim," dedi, Tülin.

"Pera Palas diye duymuştum ama..."

"Daha şık!"

Bakınmaya devam ettik.

"Her yıl biraz daha zorlaşıyor, farkındasın değil mi? Kimin nereden geldiğini karıştırıyorum artık!"

"Bir biz vardık, bir de onlar," dedim, "Hatırlasana! Biz, 'Marksizmin ve Leninizmin ilkelerine ihanet eden, Rus yanlısı, sosyal faşist ve revizyonistler'dik."

"Öyleydik, değil mi?"

"Onlar da, 'Maocu bozkurtlar, goşistler, bozgunculardı',"

"Halkın Kurtuluşu, Halkın Yolu, Halkın Birliği," dedi, Tülin.

"İkinci grup: Aydınlık, Halkın Sesi: 'Ne Amerika, ne Rusya, Bağımsız Demokratik Türkiye' 'Kürtler, Türkler bir olsun'!"

"Yok canım! Bizim, bu söylediğin fraksiyondan olmadığımıza emin misin?"

"Eminim," dedim, ben de ciddi ciddi, "Dedim ya, onlar Maocu bozkurtlardı."

"Allahım!" dedi Tülin.

"Ateş açanlar onlardı."

"Öyle ya. Ama biz de onları miting meydanına almamaya karar vermiştik. '1 Mayıs'ın anlamının saptırılmamasını' istiyorduk, değil mi?"

"Haksız da değildik!"

"Hayır. Ama, ben yine de proleter devrimci gücün bütünlüğünü bölen hareketlere karşıydım," güldü, "Düpedüz ihanet ediyordum, kardişim!"

"Yok canım!"

"Evet!" dedi Tülin, gülerek, "Hatta, 'Kürt Marksist Leninistlerin, proleter devrimci birliği dışında görülmesinin yanlışlığına dair bir yazı bile yazdım. Takma isimle, tabii."

"Halkın Yolu'na mı?"

"Tabii!"

Ayaklarımın dibinde bitiveren bir çocuğa çarpmamak için sektim,

Coraline

"TİKP sempatizanlığın da oradan geliyor!"

"Tabii," dedi Tülin yine, "Sadık Canaslan'ı ben eğittim."

Sadık Canaslan, Kocamustafapaşa'da afişleme yaparken öldürülmüştü. Halkın Yolu'nun, cinayetten İGD'lileri sorumlu tuttuğunu hatılıyordum.

Uzun zamandır yapmadığım şekilde baktım ona. Kilo alınıştı. Güderi ceketini, ipek bir eşarp süslüyordu. Güneş gözlüklerinin çerçeveleri incecikti.

"Saçlarım da beyazladı," dedi Tülin, "Boyamasam, görürdün."

Konuşa konuşa, Sular İdaresi'nin oraya gelmiştik,

"Sahiden sizinkiler mi yaptı?"

"Bilmiyorum. Zaten ondan on gün sonra da İdris Türkoğlu vuruldu, İzmir'de. Hatırlamıyor musun, biz, Maocular vurdu dedik. Onlar, İGD dediler. Kaynadı gitti yine."

"Metal Kapakçıları hatırlıyor musun? İlk onlar gelmişti. Şurada, halka yapmış oynuyorlardı. Silifke'ydi sanırım."

"Herkes oynuyordu," dedi, Tülin, "Ama nedense keyifli olan her şey belleğimden silinmiş. Sadece, ölüleri hatırlıyorum.

Intercontinental'e doğru baktı. Zamanı gelmiş gibi oldu, oraya yürüdük. Ölüler, Şafak'la Rodoplu'nun olduğu binaya bitişik Kazancı Yokuşu'nun başına yığılmışlardı. Sağ kaldırımda Vakkorama'nın göz kırpan ışıklarının karşısında durduk. "Hey, Corç, versene borç/olmaz maykıl bende de yok!" şarkısı henüz "hit" olmamıştı. Ama, bugün bu satırları yazarken, o gün kulaklarınızı dolduran çistakların aynı soydan olduğunu düşünüyorum.

"Diran, burada, ayağımı-bastığım yerde kapaklanmıştı," diye hatırlattı, Tülin. Derikli Diran Higiz'den bahsediyordu.

"Yüzündeki postal, gençten birine aitti," dedim. "O delikanlı da kareli gömlekli bir başkasına sarılmıştı."

"O ikisinin başı işçi kılıklı bir adamın göğsüne düşmüştü. İşçi yaralıydı, delikanlıların cesetlerinin altından kalkmaya çalı-

şıyordu. Ama, o kızın boynuna dolanan bacağı izin vermiyordu. Kızcağız, şu pencerelerin demirlerine tırmanmaya çalışıyordu, hatırlıyor musun?"

"Hayır. Ama, o bıyıklı delikanlıyı hatırlıyorum. Bir eliyle de sağındaki cesedi itmeye çalışıyordu."

Belleklerimizi zorluyorduk. Sustuk ve düşündük.

"Cesetler bile kıpır kıpır," dedi, Tülin sonunda.

"Altlarında yaralılar olduğu için. Onlar kıpırdadıkça, cesetler oynuyordu."

"Öyle olmuş olmalı."

Bir süre daha kaldık.

Bunun nasıl bir kalış olduğunu anlatmak zor. Bu töreni her yıl, 1 Mayıs'ta neden yaptığımızı anlatmak da zor. Mezarlık ziyareti gibi bir şey miydi, diye düşündüğümde öyle olmadığını biliyorum. Daha çok, sessiz bir başkaldırıydı galiba. Daha doğrusu, bir inat. Belki de, geçmişimizi unutmamak için gösterdiğimiz bir çaba. Direnmenin bir türlüsü. Doğru perspektifi kaybetmemek için verilen uğraş. Güncel yaşamımızla çakışmasa da gerçekleri teslim etmek dürtüsü.

"Belki de, düpedüz nostalji, kardişim," dedi, Tülin, "Baksana, her defasında kendimizi Aynalı Pasaj'da buluyoruz."

Gerçekten de, her yıl, meydanın etrafındaki törensel yürüyüşümüzü yapıp, ölülerimizi (34 kişi) andıktan sonra, Galatasaray'a yürür, ya Aynalı Pasaj'da ya da Çiçek Pasajı'nda rakılardık. Ancak, aslında, buraları bizim değil, bir önceki kuşağın, Kemal Sülker'in, Hüsamettin Bozok'un, Agop Arat'ın yerleriydi. Kemal Ağabey, "En korkulu günler. 28, 29 hele de 30 Nisan günleriydi," diye anlatırdı. "Zira, siyasi polis, 1 Mayıs nedeniyle duvarlara yapıştırılacak beyannamelerin hazırlanmasında çalışacaklarını tahmin ettiği kişileri Sirkeci'deki eski Sansaryan Hanı'na, Emniyet Müdürlüğü'ne davet eder, 2 Mayıs sabahı salıverirdi. Ciddi bir sorgulama ya da suçlama olmazdı. 30 Nisan akşamına kadar Emniyet'e davet edilmediysek, 1 Mayıs'ı genellikle üç-dört yerde geçirir, sohbet ederdik: Ada'da

Coraline

Kalpazankaya, bu yakada Bomonti Bahçesi, Galatasaray'daki Çiçek Pasajı ya da Aynalı Pasaj. Ağzımız kapalı, burnumuzdan ses vererek, 1 Mayıs şarkısını söylemeye başlardık," diye anlatmıştı.

"Nostaljiyse, nostalji," dedim, önümdeki mevsimi geçmeye yüz tutmuş lüfere bakarak, "Bir geleneği sürdürmeye çalışıyoruz. Hiç de fena olmuyor, değil mi?"

"Hadi, öyleyse," dedi, Tülin kadehini kaldırdı, *"Günlerin bugün getirdiği baskı, zulüm ve kandır/Ancak bu böyle gitmez, sömürü devam etmez..."*

1 Mayıs marşını mırıldanıyordu, ben de katıldım,

"1 Mayıs, 1 Mayıs!"

Yandaki masada, bizim yaşımızdaki birileri kadeh kaldırdı; yanımızdakinin yanındaki masada gençler oturuyordu. Onlar, şaşkın baktılar. Bu da, neşemizi yerine getirdi. Tülin, yeni iş hayatını anlatmaya başladı,

"Meğer kardişim, kapitalizm nedir, biz hiç bilmiyormuşuz!"

Ayrıldığımızda hava kararmıştı. Tülin, annesini görmeye, Karşı'ya geçti, ben Günay'a geldim.

Kapı, ancak birkaç kez çaldıktan sonra sonra açıldı, Günay, tepeden tırnağa ıslanmış gibiydi.

"Hayrola?"

"Seni Allah gönderdi!" dedi kısaca ve karmakarışık anlattı,

"Lütfen, bu kadınları buradan götür!"

"Neredeler?"

"Diana, banyoda. Nesibe, benim yatağıma uzandı!"

Geçtim baktım, ölü gibi uyuyordu, daha uzun süre uyanmayacağı belliydi.

"Alkol komasına girmiş olmasın?"

Sanmıyordum, sadece uyuyordu. O arada Diana, banyodan çıktı. Perişan görünüyordu. Beni görünce, koştu, sarıldı, ağlamaya başladı,

"Oh, Mehmet Bey! Sizi görmek ne güzel!"

Günay, gücünün sonuna gelmiş gibiydi,

"Bak, Diana," dedi, sakin sakin, "Ben, şimdi çıkıyorum. Bir saat sonra dönerim. Geldiğim zaman, ne seni ne de Nesibe'yi bu evde görmek istemiyorum! Bunu anlıyorsun değil mi? Mehmet Bey, size yardım edecek."

"Duyuyor musun, Mehmet Bey? Günay Hanım, bizim gitmemizi istiyor!"

Rodoplu'ya döndü,

"Ama, Nesibe hasta! Gidemez!"

Günay'dan asla duymayacağımı sandığım bir cümleyi duydum,

"O senin problemin!"

Ceketini, çantasını aldı, kaçar gibi çıktı, gitti.

Diana, kapanan kapıya baktı,

"Anlamıyor," dedi esefle, gözleri dolu dolu, "anlamıyor, Mehmet Bey! Çirkinleştiriyor, kötüleştiriyor. Daha da kötüsü, beni kendimden nefret ettiriyor! Tıpkı annem gibi! Annem bana böyle yapardı! Kendisini çok iffetli sayardı! Peh! Bir insanın kendisinden nefret etmesini sağlamak kadar büyük günah olamaz!"

Salona geçtik, oturacakken vazgeçti, kalktı,

"Bir bira alacağım," dedi, "Çok susadım. Sen de ister misin?"

İstemediğimi söyledim. Az sonra, kendisininkini açmış geldi. Bardak almaya zahmet etmemişti,

"Boston'da, bir adam vardı," dedi, hiçbir girizgâha gerek duymadan, "Lisedeydim. Yıl sonu oyununu hazırlıyorduk. Geç kaldım. Otostop yaptım. Zararsız görünüyordu, biliyor musun? Sonra, koruluğa saptı. Yanlış yolda olduğunu söyledim, ama dinlemedi. Ondan sonra ilk bildiğim şey o koca, mosmor et parçası elinde, peşimden koşuyor olması! O zamana kadar hiç görmemiştim, biliyor musun? Karların üstüne kusuyordum! Altı mil, hiç durmadan koştum! Eve vardığımda, anneme söylemedim bile! Bir an için bile Nesibe'nin başlattığını düşünmedi! Beni suçladı! Dinlemedi, bile!"

Coraline

"Belki dinleyecek halde değildi? Bugün, bizim için zor bir gündü." Aptalca olduğunu biliyordum ama eklemeden edeme dim,

"1 Mayıs."

"Ohhh!" dedi, ama bomboş, "Her neyse. İçerdeki o kadın." Ağlamaya başladı, "Bana inanmalısın, en az benim kadar suçlu o! Sana, Abdullah onu ölesiye dövdükten sonra bana geldi ğini anlattım," dedi.

Anlatmadın demedim, onca içkiyle karıştırıyor olması normaldi.

"Yüzünde bir damla renk kalmamıştı. Ama sıradan bir hasta gibi değil, ruhani gibi. O kadar güzel olduğunun daha önce farkına varmamıştım!

Sonra, onu banyoya koymama izin verdi. Bir bardak su istedi. Biraz içti. Zor nefes alıyordu. Abdullah'ın vurduğu yer, böğrü, acıyordu. Sonra, onu kaldırdım, 'Ben iyiyim,' diye fısıldadı, 'Korkma!' Yanağını yanağıma dayadı! Öptü beni! Hasta olan oydu ama öyle bir enerji geçiriyordu ki bana! Utanıyordum! Enerji aşılayan ben olmalıydım, çünkü onun ihtiyacı vardı! Anlıyorsun, değil mi?"

Kelimenin tam anlamıyla kroke olmuş vaziyetteydim! Anlamak bir yana takip etmekte güçlük çekiyordum, yine de,

"Evet," dedim, "Evet, anlıyorum!"

"Onu yatağa yatırdım. Sonra tekrar banyoya geçtim. Biliyor musun? Kendimi saçlarımı tararken buldum! Yanaklarımı pembeleştirdim, koku süründüm. Ona güzel görünmek istiyordum, anlıyor musun? Ailesine değil, size değil, bana geldiği için gurur duyuyordum! Sizden sakındığı bir şeyi bana veriyordu. Ona bir aspirin verdim, bir de diazem. Yanına uzandım, okşadım, başını göğsüme dayadı ve uyudu! Yavaşça kalktım, defterimi, kömürümü aldım! Resimlerini çizdim! Onlarca resmini çizdim! Görmek ister misin?"

İnanılmaz bir enerjiyle fırladı, kapının girişinde duran portfolyaya saldırdı,

"Günay Hanım'a göstermek istemiştim," dedi, "Ama bana şans tanımadı!"

Portfolyonun bağcıklarını koparır gibi, telaşla çözdü,

"Şunlara bak! Çok güzel değil mi?"

Nesibe'nin onlarca portresi, bir o kadar da çıplak resmi vardı. Erkek çocuğununki gibi dümdüz bedenler. Başka birisine ait olsa, dikkatle incelemek isteyeceğim kadar iyi çizimlerdi bunlar. Ama, içeride yatan kadına aittiler. Kendimi röntgenci gibi hissettim.

"Bu kadar iyi bir elin olduğunu bilmiyordum."

"Teşekkür ederim," dedi, Diana, "Ben de bilmiyordum! Oh, ona bakmaktan, resimlerini çizmekten öyle hoşlandım ki!

Bir-iki gün içinde ayağa kalkabilecek hale geldi. Koluma giriyordu, deniz kenarında, Arnavutköy'e doğru yürüyorduk.

Kolumda kuş gibi hafifti. Simit, helva alıyorduk. Balık tutanları seyrediyorduk. Geceleri balkonda oturuyorduk. Ay ışığında, çıplak bacakları! Öyle narin, öyle savunmasızdı ki! Ve ben, onu istediğimi fark ettim! Ama, anlamalısın Mehmet Bey, bunun ne kadar temiz bir duygu olduğunu anlamalısın! Onu tutmak, Abdullah'ın bıraktığı çürükleri hafifçe öpmek, göğüslerinin uçlarına değmek istiyordum!"

Bunu hiç beklemiyor olmalıymışım, yüzümün yanmaya başladığını hissettim! Lâfı kesmesini istiyor, nasıl söyleyeceğimi bilemiyordum. Yüzüne de bakamıyordum. Ne kadar sıkıldığımı belli etmiş olmayım ki,

"Ah ha!" diye bağırdı birden, şirret bir kahkaha attı,

"Seni, sahtekâr! Yüzünün haline bak! Onu sen de istiyorsun, değil mi?"

Yüzünün ortasına bir tane indirmemek için kendimi zor tuttum!

Rodoplu'nun, *iki ayrı ulusun fertleri arasında paylaşılması mümkün olmayan şeyler* dediklerinden bir tanesi de bu olabilir miydi? *Bacı* ne demektir, anlatılabilir miydi? Biz kentsoylulara, hele de 1 Mayıs günü, beyaz yemeninin *bacılık* beratından başka bir şey olamayacağı anlatılabilir miydi? Diana Pavloviç, hakaret bile etmiyordu! Ama, Tanrı bilir, uğraşıyor, sınırımı zorluyordu! Ve ben kendime kadının ne kadar sarhoş olduğunu hatırlatıyordum!

Coraline

"Yani, kendini kötü hissetmene gerek yok!" diyordu,

"Bana bak! Orada oturmuş, cinsel fanteziler geliştiriyordum. O kadar canlı fantezilerdi ki bunlar, kasıklarıma ağrı giriyordu. Geceleri yattığım zaman, sabaha kadar uyuyamıyor, bana gelmesini bekliyordum. Sigara üstüne sigara içiyordum. Alkol, bütünüyle faydasızdı! Bacaklarım titiriyordu ama onu o kadar istiyordum ki, mastürbasyon bile yapamıyordum! Bir bira daha alacağım. Sen istemediğinden emin misin?"

"Hayır."

Saniyeler içinde geri geldi. O arada ne düşünmüşse, gözleri deli gibiydi, elleri kolları denetleyemediği hareketlerle sarsılıyordu,

"Şunu söyle bana! Seninle sevişmek istemediğini söyleyen bir insana ne dersin? Seni istemiyorum diyen birisinden, seni istemesini nasıl istersin?"

"Bilmiyorum, Diana."

"Zo! Demek sen hiç reddedilmedin!" Acayip bir kahkaha attı, "Belki de doğru söylüyorsun! Çok yakışıklı bir adamsın! Ya Günay? O seni reddetmedi mi? Yoksa, denemeye cesaret mi edemedin?"

Terbiye denilen şeyin, bilimsel bir kavram olduğunu idrak ettiğim an o andı. Şöyle söyleyeyim, terbiye aslında insan ilişkisinin sınırlarını çiziyor; insan ilişkilerinin, deyiş yerindeyse, 'bağlamını' belirliyor. Terbiyesizlik, ön mutabakatla belirlenmiş bu sınırların ihlali. Matematiksel olarak, belirli bir fonksiyon üzerinde çalışırken, bir başka fonksiyonun değerlerini' kullanmak gibi, anlamsızlık, kaosla sonuçlanacak bir faaliyet. Biçimsel mantıkla, safsata.

Nedendir bilmiyorum, bizim sütun yazarlarını düşündüm.

Özellikle de, borsada oynayanlara, *ayyaş rantiyeler, cebi de-*

lik aktörler filan diyen adamı. Limitler ihlal edilince her şeyin mümkün olacağını düşündüm. Ve işin kötüsü, duracakları yeri, yani matematiğin kurallarını bilmeyenleri sistem içinde yerleştirebileceğiniz yer de yoktu. Tek çıkar yolunuz, onları yok saymaktı. Tabii, bu da bir tür ricat demekti; kendi mıntıkanıza ricat yani. Ne ki, bir kere 'mıntıka' dediniz mi, insanlar arası ilişkinin sınırlı olduğunu baştan kabul ediyorsunuz demektir ki, bu da başka. Şimdi, bu kadına, "Rodoplu'yu bu işe karıştırma!" gibisinden bir lâf etmiş olsaydım, ne kadar olmadık bir duruma düşmüş olacağımı görebiliyor musunuz? Ya da hiç cevap vermeseydim? Sükût, ikrar gibi saçmalıklar ortaya dökülmeyecek miydi? Anlayacağını umduğum bir Amerikanizme başvurdum ben de,

"Bu seni hiç ilgilendirmez, Diana! Bu benim problemim."

"Evet, tabii. Affedersin," dedi, hemen. Zaman kazanmak ister gibi, birasına döndü, sonuna kadar içti,

"Nesibe'yi o kadar çok istiyordum ki Mehmet Bey!" diye ağlamaya başladı yine. Sessiz sessiz, için için ağlıyordu,

"Ama beni sevsin istiyordum. Herkesin sevilmeye hakkı vardır, değil mi? Ama bu gece benden nefret etti! Günay da nefret etti. Öfkeli, despotik bir dişi! Nesibe'yi kendisine odalık yapmak isteyen bir lezbiyen! Ne kötü bir imaj değil mi? Ama Nesibe beni odalık yapsa, çok hoşuma giderdi! Onun metresi olmaktan yüksünmem! Kölesi olmaktan, istediği her şeyi yapmaktan yüksünmem! Beni alabilir, istediği gibi kullanabilir!"

"Bu kadarı yeter."

Bam teline basmış olmalıydım,

"Sen de Günay gibisin!" diye bağırmaya başladı, "Onu sevdiğimi, onu dünyada her şeyden çok istediğimi anlamıyorsun!"

"Mesele bu değil," dedim ben de mümkün olduğunca sakinleştirdiğim sesimle, "Benim anladığım kadarıyla, o seni istemiyor!"

Bir ara, gözlerine paranoyak bir korku yerleşti,

Coraline

"Kim demiş?"

"Sen söyledin!"

Rahatladı,

"Naaah! Nesibe, o tatlı, masum Nesibe, aslında bir orospu! En çok verene oynuyor!"

Kullandığı kelime yüzüme şamar gibi indi, sersemledim.

Diana, toparlanmama izin vermeden bastırdı,

"Bu ülkede kendisine en çok verene satana orospu demez misiniz? Baksana, bir dakika önce beni Günay'a sattı! Biliyor musun, ne yaptı? Onu öpmeme izin vermedi, vurdu bana! Günay orada olduğu için böyle yaptı!" Ağlamaya başladı yine, "İhanet etti, Mehmet Bey! Sana şunu söyleyeyim, bu ilk defa da değil!"

Çok gizli bir şey söyleyecekmiş gibi eğildi,

"Bence, Abdullah'la da birlikte oluyor!" diye fısıldadı,

"Hissediyorum!" Tekrar öfkelendi, "Bak, ben böyle muameleyi görmek istemiyorum! Böyle muameleyi hak etmiyorum! Ama o bir dönek, bir sahtekâr! Böyle insanlar sevmeyi zaten bilmezler. Senin onları sevdiğini hisseder hissetmez, rafa kaldırırlar seni. Seni değersiz bir nesneye indirgeyiverirler!"

"İyi ya! Ondan kurtulman için bundan daha iyi bir neden olamaz."

'Kurtulmak,' kelimesini kullanmakla yanlış yapmıştım,

"Ama, o bir Azize!" dedi, hemen, "O, saflık; o temizlik!

Yirminci yüzyılda, bu cinnetin ortasında ve dokunulmamış! Biliyor musun, Abdullah bir daha gelmeyecek şekilde defolduğu zaman Arnavutköy'e taşındık. Alışverişi ben yapıyordum. Nesibe için alışveriş yapmaya bayılıyordum. Nick, Bebek'teki Santral Şarküteri'nin sahibi, bana, tezgâhın altından taze salam çıkarıyor: Domuz yok! Evcilik oynuyoruz! Evin kadını olmaktan çok daha keyifli! Erzak dolu kocaman karton kutuları taşıyorum, Nesibe'nin çok sevdiği özel bir yumurta pişirme reçetem var, onu yapmak için taze krema alıyorum. 'Evli olmasan, seninle evlenirdim,' dedi Nesibe bana, inanabiliyor mu-

sun? Ah, Mehmet Bey, özgürlüğün bütün tezahürlerini istediğimi, bunun her türlü edebe aykırı olduğunu biliyorum. Ama, bizim kuşağımızdaki herkes gibi, ben de iyi değerlendirmek istiyorum."

"Bütün bunlar 70'li yılların Kate Millet hezeyanları, Diana! bunun farkındasın, değil mi?"

"Öyle olsa ne çıkar? Yeni bir toplumsal düzen kurmayı henüz başaramadık ki!"

"Ama, Nesibe bir kadın, Mrs. Pavloviç! Bir kadın sana ne verebilir?"

"Enerji? Destek? Şefkat? Bilemiyorum! Belki de iletişim kurabiliyor olmanın o tarifsiz coşkusu! Yaşam deneyiminin bir olmasının getirdiği rahatlık. Mesela, eminim, Nesibe'nin annesi de yola çıkarken onu temiz bir külot giymesi için uyarırdı! Geceleyin karşılıklı birer kakao içmek gibi bir şey! Çocuklarımız için hissettiklerimiz. Sonra, Arnavutköy'ün o gizemli sokaklarında yürüyüşler. Ben, Nesibe'nin atkısına sarılmışım, o benim ceketimi giyiyor! İnsan böyle bir duyguyu bir erkekle asla paylaşamaz. Bir erkeğin duyguları en az bir kadınınki kadar saklıdır. Ama, kadınların sinir sistemleri birbirlerinin eşidir. Bu, aşk yaparken de böyle. Birbirimize nasıl dokunmamız gerektiğini biliriz! Birbirimize merhamet gösteririz. Şiddetten uzak hayat!"

"Hadi, şimdi! Profesör Pavloviç'in şedid bir insan olduğunu söylemeyeceksin!"

"Tabii, söyleyeceğim! Görmüyor musun, onunki baştan sona iktidar oyunu! Kendi özel şiddetini içeriyor! Niye buraya geldi? Türklerden ne istiyor? Görmüyor musun, onun her başarısı Nesibe gibi birisinin sonu demek!"

Tamamen ayılmış gibiydi,

"Fiziki olarak değilse bile, tür olarak," dedi, "Baksana, dünyaya yeni bir şekil vermeye çalışıyorlar. Bu yeni şekil, insani hazları da yok edecek! Ona kırmızı bir elbise alırken Nesibe'nin yüzündeki mutluluk! Giyerken duyduğu mahcubiyet!

Coraline

Teşekkür ederkenki içtenliği! İnsani hazlar, barış içinde yaşamanın yegâne garantisidir."

Gürültü, o sırada geldi. Yumuşak bir ses oldu, sonra iniltiye benzer bir fısıltı.

"Bu Nesibe!"

Günay'ın tarif ettiği paniği ben de gördüm. İçeri koştuk, Nesibe'nin yüzükoyun dönmüş olduğunu gördük. Ne ki, ağzının kenarından sızan kusmuk yatağın üzerinde bir gölet yapmıştı. Nesibe'nin burnu bu göletin içindeydi ve kusmuk soluyordu.

"İsa Mesih! Kusuyor!"

İkimiz birden üstüne atladık. Başının yerini değiştirdik. Hırıltılar geçti, tekrar düzgün nefes almaya başladı. Ama kelimenin tam anlamıyla kütük gibi uyuyordu.

"Bu yatağı ne yapacağız?"

"Bir havlu koyalım," dedi Diana, banyoya koştu, bir havlu aldı, Nesibe'nin ağzının altına yerleştirdi.

"Ben burada kalsam daha iyi olacak!" dedi, "Kusmuğunda boğulmamasına dikkat etmeliyiz."

Doğru söylüyordu. Çocuk gibi kıvrılmış uzanan Nesibe'ye baktı,

"Şu başörtüsünün yanağının yanından kıvrılmasına bak! Çok güzel değil mi?

Elindeki resim defterini o zaman gördüm. Neredeydi, ne zaman aldı bilemiyorum. Bildiğim tek şey, cin tutmuş gibi sarsılmaya başladığı!

"Resmini yapacağım! Çok güzel bir resim yapacağım!" diye haykırdı. Günay'ın penceresi önünde duran ağır koltuğu kuş gibi havalandırdı, Nesibe'nin yanına çekti, fırtına gibi art arda çizmeye başladı.

Günay, bizi böyle buldu.

Önce, inanamadı, "Ne yapıyorsunuz? Ne oluyor?"

Sonra dehşete düştü,

"Aman Allahım, bu kadın boğulacak! Komaya giriyor, görmüyor musunuz?"

Koma olmadığına ikna ettim, Nesibe de bir an gözlerini açarak yardım etti. Günay, sakinleşir sakinleşmez, Diana'nın yaptığını beğenmeyip yere attığı kâğıtları gördü; elindeki resim defterini, kömürünü fark etti, deliye döndü,

"Seni iğrenç mahlûk! Oturmuş, bir de resmini çiziyorsun, öyle mi? Sen de, izin veriyorsun! Aklınızı mı kaçırdınız siz!"

Hiç bu kadar öfkelendiğini görmemiştim! Diana'nın elindeki resim defterini kaptığı gibi yere fırlattı, "Senin burada oturup Oscar Wilde'ı oynamana izin vermeyeceğim! Hastalık bu, görmüyor musun? Ona yaptığın yetmiyor mu, şimdi bir de kayıt düşüyorsun! Sergi mi açacaksın? Tecavüz edip öldürdüğü kurbanlarının fotoğrafını çeken manyaklardan ne farkınız var sizin! Doktora git, memleketine git! Çek elini bu kadından!"

Kendinden geçmiş gibi bağırıyordu, bir tarafına bir şey olacak diye korkmaya başladım!

"Lütfen, Günay Hanım! Lütfen kızma!" Bu, Diana'ydı!

"Şimdi. Onu şimdi alırım! Eve götürürüm!"

Yatağın diğer yanına dolandı. Bir yandan sicim gibi ağlıyor, bir yandan da bir tomruk kadar hareketsiz Nesibe'yi kucaklamaya, kaldırmaya çalışıyordu. O kadar zavallı bir gayretti ki, içimiz acıdı. Günay, bir süre seyretti,

"Bırak!" dedi, "Bırak, uyusun!"

"Sağol, Günay Hanım! Sen bir meleksin!"

Nesibe'nin başını yerleştirdi, yemenisini düzeltti, havluyu tekrar ağzının altına yerleştirdi. Salona geçen Günay'ın peşinden gitti,

"Lütfen, benden nefret etme, Günay Hanım! Senden bütün istediğim, beni insanca bir şefkatle değerlendirmen! Beni, insanca bir açıklıkla dinlemen! Biz kadınız! Biz, boyunduruk altına alınmış bir halkız! Biz, yabancı bir kültürü miras aldık. Ekonomik, psikolojik, politik, sosyal ve fizik şiddetle dolu bir kültür! Ne burada, Türkiye'de ne de Birleşik Devletler'de, inisiyatifi ele geçiremedik!"

Günay'ın ne kadar bitkin olduğunu, salonda, yüzünü Diana'ya çevirdiğinde fark ettim,

Coraline

"Lütfen, Diana, bana bir iyilik yap, ideolojik ayrıntıları esirge!" dedi, yalvarır gibi bir sesle.

"Affedersin," dedi, ama istese de duramayacak kadar doluydu, Diana. Ellerini dua eder gibi kavuşturdu.

"Bizimle işbirliği yapman için, sana yalvarıyorum!"

Günay kendisini en yakın koltuğa attı,

"Allahü Ekber!"

"Dostunu düşmanından ayırmalısın! Dürüst olmaya çalış! Amerikalı ben, sana Türk Şafak'tan daha yakın değil miyim? Anlamıyor musun, Günay Hanım, biz kadınlar politika denilen, Doğu-Batı denilen yapaylıkları birlikte aşabiliriz! Bizim amacımız erkeklerin vahşetini yok etmek, erkekleri ıslah etmek, dünyadaki hayatı yumuşatmak olmalı! Eğer bunu yapacaksak, değişimi gerçekleştireceksek, önce merhameti öğrenmeliyiz. Sonra da sevmeyi! Çünkü, nefret insanı yiyip bitirir, adalete sevk eder! Nefret eden insan, şiddet içermeyen bir hayatı arzulayabilir mi? Barış içinde bir hayatı arzulayabilir mi? Benden nefret edersen, bahse girerim ki, sen Birleşik Devletler'e ya da Batı medeniyetine karşı açılacak bir savaşta başı çekersin! Sen rahatlıkla bir savaş taciri olabilirsin! Oysa, kadınların egemen olacağı bir dünya idealimiz olmalı!"

Nasıl bir bağlantı yaptı hatırlamıyorum, ama birden bizim (biz, derken Türklerin) "mirasçısı" olduğumuz Kybele'den ve Kybele kültüründen bahsetmeye başladı,

"Yeryüzünde şiddet, anaerkil toplumdan babaerkil topluma dönüşle başladı; analar güçlerini kaybettikleri oranda arttı. Kybele, bütün tanrıların anasıydı. Kybele, *Mater deum Magna İdea*'ydı; Tanrı anası büyük fikirdi! Büyük fikir kadınlık fikridir. Yeryüzünü kötülüklerden uzak tutan fikirdir. Hatırlasana, *gallicus** kadın kılığında, hadım erkeklerdir. Ben erkeklerin fiziki olarak hadım edilmelerinden yana değilim, ama şiddet hadım edilmeli! Asla doğuramamalı! Kadını kendi yetiştirdiği

*) Kybele kültünün rahipleri, (y.n)

erkekten başka kimse döllememeli! 21. yüzyıl, kadınların yüzyılı olmalı!"

Kadın komünlerinden sığınma evlerine, dayanışma yeminlerine kadar "Yeni Siyaset" dediği bir ideolojinin unsurlarını anlattı. Bu unsurları öne sürerek, "Yeni Siyaset" zorlanacak, daha doğrusu, bugüne kadar "siyaset" denilegelen şey aşılacak, değişim gerçekleştirilecekti,

"Bunu sağlayabilmek için, her şeyden önce birbirimize ve dünyaya karşı hissettiğimiz husumetten kurtulmalıyız. İnsan hayatını idare edecek yeni bir metot bulmalıyız!"

"İnsan hayatını idare etmek" (Diana, 'conduct' diyordu), yeni yöntemler bulmak gibi ussal düzenlemeler tam Rodoplu'ya göre lâflardı! Ona baktım, Nesibe'nin uyanmasını beklemekten başka çaremiz olmadığının farkına varmış gibi, gözlerini kapatmış, öylece duruyordu. Amerikalı kadının o akıl almaz deli enerjisine nasıl bigâne kalabildiğine şaşırırken, dinlediğini gördüm,

"Ve bu büyük master plânın sınanacağı deneylerden biri de seninle Nesibe'nin 'birlikteliğin' olacak, öyle mi?" dedi, gözlerini hafifçe aralayarak, "Bu tecrübe, Nesibe'nin hayatını mahvetmeyi göze alacak kadar heyecan verici!"

Baktım, bir daha baktım, bir daha baktım,
Gördüm ki, hakkında ahkâm kesilen insan değil,
insanın izdüşümü.
Kartondan oyulma bir Kybele.
Egzotik, gizemli, yaşamayan bir taş bebek,
Bir oyuncaktı, Nesibe.

Rodoplu'nun onu toptan yok sayacağını düşünüyor olmuş olmalı ki, cevap vermiş olmasına müthiş sevindi, Diana! Bunu sesinden (ve tabii, terütaze bir akşama başlıyormuş gibi, bardağını yeniden doldurmasından!) anlıyordum!

"Oh, no! No, Günay Hanım!" diye itiraz etti, "Nesibe'yi çok seviyorum! Onun mutsuz olmasına asla izin vermem! Ona ne kadar iyi olacağımı göreceksiniz!"

Coraline

Günay'a baktım, yüzüne yavaş yavaş yayılan tebessümü gördüm,

"Ama, herkes de gene sevdiğini öldürür," diye başladı,

"Kimi bunu kin yüklü bir bakışla yapar,
Kimi de okşayıcı bir söz ile öldürür,
Korkak, bir öpücükle,
Yüreklisi bir kılıçla, bir kılıçla öldürür!"

Oscar Wilde'ın, "Reading Zindanı" adlı baladının son bölümüydü. Wilde'ın, Douglas Kont'a olan homoseksüel ilişkisi nedeniyle iki yıl kürek cezasına mahkûm edildiği Reading Zindanı'nda yazılmıştı. Ve bence böyle bir anda, böyle bir kıta ancak Rodoplu'nun aklına gelebilirdi! Günay'ın o mükemmel İngilizcesi (Queen's dedikleri aksansız aksan) tiyatrocuların dedikleri gibi, "perdelerin kıvrımlarında kaybolmadan" aymadık.

Şimdi, tabii, Diana'yı nitelemek için pek çok sıfat kullanılabilir, ama 'budala' bu sıfatlardan birisi olamaz. Nitekim, baladın ve Rodoplu'nun seçtiği dizelerin telmihini saniyeler içinde fark etti,

"Damn you, Günay Hanım!"

O'na baktım, yüzündeki gülümseme silinmiş, yerini o transandantal dediğim hüzün almıştı,

"Sovyetler'in tecrübesi sizlere hiçbir şey öğretemedi mi, Diana?" dedi, "İnsan hayatı ile deney yapmamayı öğrenmediniz mi? İnsan hayatını ussal heyecanlarınızı tatmin etmek için kullanmamayı öğrenmediniz mi? *What's the use of all your books, if you haven't learned that much?"*

Bu da Kazancakis'tendi. Zorba'dan: "Bu kadarcık bir şeyi öğrenmedinse, bütün o kitapların faydası ne?"

"Damn you!" dedi Diana, yine ama bu defa hıçkırıyordu,

"Bir kadını sevmek nasıl bir şey? Bir şeyler yapabileceğim duygusu! Mesela, resim! Mesela, beste! Büyük bir şey, dev bir şey! Anlasana, ailemi, DAR'ı, David'i ve onun lanet olası bilimsel farbelalarını aşma! Dokunulmazlık! Kardeşlik, dostluk!"

Günay'ın gözleri aralandı, yine

"Ya David? O, nasıl hissediyor?"

"Onu seviyorum! Baksana, birden fazla insanı sevmek, iyi bir şeyi ikiye katlamaktır!"

"Ya da oburluk! Tüketim ekonomisi."

"Hayır, kapitalizm değil! Tersine, insanı meta haline getirmemek! Neden olduğunu anlatayım mı?"

"Lütfen, hayır, eğitilmek istemiyorum!" Gözlerini açtı,

"Ciddi söylüyorum!"

Diana, bu defa da bana döndü. Az önce söylediğim gibi, gerçekten de içine cin girmiş gibiydi, dur durak bilmiyordu.

"Görüyorsun değil mi? Tıpkı, David'in sosyalist öğrencileri gibi konuşuyor! Neyi öğrenmesi gerektiğine kendisi karar verecek! Ama, ben ona başka bir bilgi sunuyorum. Ona, dostlukla cinselliğin ayrılmaz bir bütün olduğunu anlatmaya çalışıyorum. Bak, mesela, senden hoşlanıyorum, seninle aşk yapabilirim." Bu ilmeyi anlatmak için yola çıkmış, işi kişileştirmişti. Bir an için, beni de kervanda tahayyül ettiğini gördüm.

"Ama sanırım, sen beni istemezsin?"

"Hayır," dedim ve tümüyle kadınsı bir öfkeyle karşılaştım!

"Bu kadar basit değil mi? Reddedildim!" dedi tıslar gibi,

"Zo! Söyle bana, Günay'da olan, bende olmayan ne? Benden daha mı cazip? Hayır, hayır, cevap verme!" Gözleri hâlâ kapalı oturan Günay'ı süzdü,

"Ama onunla da yatmıyorsun? Yanılıyor muyum?

Neden? Ona güvenmiyor musun? Hayır! Haklısın, güvenmemelisin! Seni yaklaştırmıyor değil mi? Sahte bir duvar örmüş etrafına! Belki de daha iyi, ne dersin? Dostluğunuzu riske atmaya değmez!"

"Mrs. Pavloviç, sen neden kendi işine bakmıyorsun?" (Bu Günay'dı)

"Çünkü, kendi işime bakmama izin vermiyorsun! Nasıl yapacağını bilmiyorum ama Nesibe'yi benden alacağını biliyorum! Niye benden nefret ediyorsun? Çünkü, sen sıradansın, bir kadını sevmenin ne demek olduğunu bilmiyorsun! Bilmediğin bir şeyden nasıl nefret edersin? Nedir? Yoksa, sapık olmam seni korkutuyor mu?"

Coraline

"Sen bir hedonistsin," dedi Günay, "Ve haklısın, ben hedonistlerden nefret ederim."

"Pekâlâ. Ama, seni daha mutlu edecekse söyleyeyim: Ben de mazoşizm, hedonizmle el ele! Dahası, mazoşizm her zaman baskın!"

"Korkarım, bu bende sana karşı duygudaşlık uyandırmıyor! Aynı şekilde, Nesibe'nin hayatını mahvediyor olmanı da ancak kısmen açıklıyor. Dikkatini çekerim, açıklıyor, dedim, bağışlatıyor demedim!"

"İşte, yine yaptı!"

Bana döndü,

"O.K.! Ben bir canavarım! Yüzüm utançtan kıpkırmızı! Tanrı'nın belası namuskâr kadınlar! Ne zannediyor? Bir kadını bir kadının yapması, erkeğin yapmasından daha mı farklı!"

Aklına bir şey gelmiş gibi duraladı, çılgınca gülmeye başladı, "Nevra'yı benzettim!" diye ünledi, "Oh, boy! Nevra'yı nasıl benzettiğimi görmeliydiniz! Kendini beğenmiş kancık!" Küfrettiğini fark edince Günay'dan yana garip bir reverans yaptı,

"Uuuups! *Pardonne-moi!* 'Niye kendini benden üstün görüyorsun?' dedim Nevra Dülger'e, 'sen Mustafa'yı emiyorsun, ben de Nesibe'yi. Ne fark var ki bunda!' Oh nasıl kızardığını görmeliydiniz!"

Nevra Dülger'in taklidini yaptı,

"Mrs. Pavloviç, iğrençsiniz!"

Artık dayanamıyorum, diye *italik*'ledi Günay. Kadına daha fazla çanak tutmamak için susacağını anladım.

"Bunu bilmiyor muyum sanıyorsunuz?" diye sürdürdü, Diana, "Bana ne yaptığınızı görmüyor musunuz? Kendimden nefret etmemi sağlıyorsunuz. Beni öyle bir noktaya getiriyorsunuz ki, sizin onayınız olmadan hiçbir şey yapamayacağım! Oysa, ben özgür olmak istiyorum! Özgürüm!"

Günay, bana baktı, Türkçe konuştu,

"Özgürlük, kaybedecek bir şeyi kalmama durumunun bir başka adı olmalı! Ne dersin?"

Diana, anlamamıştı, zaten Rodoplu da artık yüzüne bakmıyordu, yine de,

"Ah, seni tanıyorum!" diye bağırdı, "Sen bir faşistsin! Kafan, otoriteci! Sürgit, Zeytin Dağı'ndan nutuk atıyorsun! Şimdi de beni tehdit ediyorsun! Elinde olsa, belki de hapse atarsın! Sen bir fanatiksin! Eminim, herkesin hayatına karışıyor, herkesin kafasını ...iyorsun! Üstümüzde baskı kuruyorsun. Benim üstümde kurdun; bu adam, Mehmet Bey, zaten çekiminde! Tanrı bilir, Şafak Özden'e ne yaptın?"

Şafak'ın adını duyduğunda, Rodoplu'nun yüzünde beliren çekilme gözden kaçacak gibi değildi! Bu deli saçması hadiseye kapıldığım, Günay'ın gündüzünü unuttuğum için çok sıkıldım birden!

"Hadi Diana, kalk, Nesibe'ye bakalım. Belki nakledilebilir hale gelmiştir!"

"Sure!" dedi, alay eder gibi, meydan okur gibi. Ayağa kalkmaya davrandı ve ilk kez sendeledi!

"Ah, galiba dinlenmem gerek! Uyumam gerek!"

Ona doğru bir adım attım, durdurdu beni,

"No, no! Ben yapabilirim!"

"Nesibe'ye yardım edeyim."

"Ben bakarım!"

Koridorun iki yanına tutuna tutuna içeri gitti. Kapının çekildiğini duydum. Uzun bir süre içerden hiçbir ses gelmedi. Günay, gözleri kapalı, öylece duruyordu. Onu tanımasam, uyuyor derdim. Ama, uyumadığını biliyordum. Bana dargın olup olmadığını düşündüm. Bu gece yapmam gerekeni yapmamışım gibi bir duygu vardı içimde. Dakikalar dakikaları kovaladı. Nihayet, Diana'nın da Nesibe'nin yanına uzanıp uyumuş olabileceğini düşündüm.

"Ben içeri gidiyorum!"

Rodoplu, sesini çıkarmadı.

Coraline

Sonraki yıllarda, Türk televizyonlarında gördüğümüz porno filmlere bakarsak, bu gördüğüme sevişme denmezdi Ama, Nesibe'nin Diana'ya bir sevgili gibi sarılmış olduğu doğruydu) Yüzü, Diana'nın göğsüne gömülüydü. Ben de kapıyı çok sessiz ce itmiş olmalıyım ki duymadı. Daha sonra, sesimi duyduğun da, Diana, Nesibe'nin başını bastırdı, kendisinden kaçmasına izin vermedi.

"Gidiyoruz," dedi, "Ama son bir soru: Neden, hem sen hem de Günay Hanım, bana bağırıyorsunuz?"

"Bağırdığımızın farkında değilim, Mrs. Pavloviç. Ama, sen bizi gitmek istemediğimiz bir yola sürüklemeye çalışıyorsun. Sinirlendiriyorsun ve bu bizi vahşileştiriyor. Oysa, kendi yoluna gidebilir, bizi de rahat bırakabilirdin!"

"Zo! Yollarımız açık olsun, öyle mi?"

"Evet."

"Bunu sen söylüyorsun. Günay Hanım, böyle demez."

"Olabilir."

"Yolumun açık olmasını dilemez. Bunu dileyecek kadar hoşgörülü değildir!"

"Olabilir," dedim yine. Ve nedense, Sahabe'nin kılıç kuşandıklarını hatırladım.

"Hadi, Nesibe Hanım, seni eve götürüyoruz."

Zavallı kadın, zor hareket ediyordu. Nesnel olarak düşündüğümde, burada kalması daha uygundu ama Rodoplu'ya bir de bunun yapılmaması gerektiğini biliyordum. Nesibe'nin siluети pembe-bej yatak örtüsünün üzerinde siyah bir leke olarak kalmıştı (Arnavutköy'de suların akmadığını hatırladım) kusmuk göleti kurumaya yüz tutmuştu. Ve korkunç kokuyordu!

Koltuklarının altına girdik. Kapıya kadar geldik. Nesibe'nin, Günay'la konuşmak zorunda kalmamak için olsa gerek, olduğundan da hasta görünmeye çalıştığını fark ettim.

Asansörü çağıran Günay oldu.

"Lütfen," dedi Diana, yukarı gelmesini beklerken, "Lütfen, onu ne kadar çok sevdiğimi anla!"

"Bari, bir şey istemeden sevmeyi öğren," dedi Rodoplu.

"Ama, ben sadece bir insanım, Bayan Rodoplu! Ben de sevilmek istiyorum!"

"O çok da zeki olmayan, cahil bir kadın! Saflığını sömürme!"

Sonuna geldik derken, Diana yine dellendi,

"Sen de Şafak'a aynı şeyi yaptın! Aynı şeyi!"

Asansörün kapısını zor kapattım, yine de bağırmayı sürdürdü,

"Hah ha! Şafak Bey de sana, Nesibe'nin bana yaptığını yaptı! Sana pislik muamelesi yaptı! Böyledir bunlar. Seni ellerine geçirdikleri gün, bütün değerini kaybedersin. Harcarlar. Man, you're in shit!"*

"Sus artık, Diana! İsa aşkına!" Dördüncü kat civarında, sesimi Günay'a duyurmaya çalışıyordum,

"Yatağa dokunma! Ben gelince birlikte bakarız!" Bütün apartmana duyurduğuma göre, ben de delirmiş olmalıyım!

"Ben sana bir şey söyleyeyim mi, Mehmet Bey," diyordu, Diana hâlâ, "Film için mekân bakmaya gittiğimiz o gün, o gece, ben, Günay'ı istedim, Şafak Özden'i değil! Az önce de onu istedim, Nesibe'yi değil!"

"Sen sen ol, sakın bunu ona söyleme, Diana!" dedim, otomobile tıkarken,

"Sakın!"

Kapıları kilitlerken hâlâ söyleniyordu,

"Ne dersin? Günay Hanım'ın duygularını incittim mi? Oh, shit! İçkiyi bırakmalıyım! Buradan çıkmalıyım! Tanrım! Nasıl sarhoş olmalıyım ki, Dr. Rodoplu'yla flört etmeye kalktım! Aklımı kaybetmiş olmalıyım! Beni buradan çıkar Mehmet Bey! Lütfen! Lütfen!"

*) "Boku yemiş durumdasın!" (y.n)

Coraline

VI

Hanımları, Şaraphane Gediği Çıkmazı'nın başında, doksan dokuz basamaklı merdivenin dibine bıraktım. Diana, gerisini kendisinin halledeceğini söylediği için orada bıraktım. Ve itiraf etmeliyim ki, yaşanan cinnete benzer uçukluğuna rağmen Diana'nın o karanlık merdivenlerde, sokak köpeklerinin, devrilmiş çöp tenekelerinin arasından, Nesibe'yi bin bir özenle geçirmesinin çok dokunaklı bir tarafı vardı. Gözden kaybolduğu halde oradan ayrılamadığımı hatırlıyorum. Rodoplu'nun evine, Bebek'ten, Pavloviçlerin apartmanlarının önünden geçerek döndüm. Daireleri karanlıktı, tabii. Diana, David'in çocukları alıp, Çeşme'ye tatile götürdüğünü söylemişti. Adama acımış mıydım, bu rezaleti nasıl göğüsleyeceğini merak edi

yordum. Pek kestiremiyordum. Meğer, biliyormuş ve tatile gitmesinin nedeni, Diana'yı ne yapacağına karar vermesi için rahat bırakmakmış!

Sonradan öğrendiğimiz kadarıyla, David, karısının Nesibe'yle ilişkisi üzerinde düşünmeye, Abdullah'ın attığı o korkunç dayaktan sonra, karısının Nesibe'ye bakmaktan öte, çocuklarını da alıp kendi evine getirmesinden, sonra çürüklerini işaretle, "O eve geri dönemez," diye dayattığı zaman başlamıştı. Profesör Pavloviç'e göre, yapılacak en makul şey, Nesibe'nin polise gitmesiydi. Bu, Nesibe için söz konusu olamazdı ama David'in onun neden gitmediğini anlaması mümkün değildi! Yine de, birkaç hafta içinde Amerika'ya geri dönmeyecek olsalar, "daha katı bir tavır alacağı düşünülebilirdi" dedi, Diana. Anlaşılan, karısı ile giderek bozulan ilişkilerine yeni bir sorun eklemekten kaçınması, David'i, "Ben onaylamıyorum ama senin istediğin gibi olsun!"da durdurmuştu. Ne var ki, Diana'nın "yeni ailesi"ne gösterdiği özen, Paskalya tatilinde güney sahillerine yapılacak haftalık seyahat hep birlikte gidilmesini de içerdi. Profesör'ün, "Ama böyle yaşayamayız! Onları daha ne kadar koruyabileceğini düşünüyorsun?" itirazları havada kaldı.

Lara plajına önce entarili çıktı, Nesibe. Aynı günün öğleden sonrası, Diana'nın aldığı tek parça mayosunu giydi. Birkaç gün içinde de bikiniliydi. David, denize ilk kez giren kadının, karısına asılıp çırpınmasını, korku çığlıkları atmasını, kahkahalarla gülmesini izledi.

"Abartılmış bir coşku olduğunu düşünmüştüm," dedi,

"Hatta biraz da çocuksu! Ama sinir bozan bir tarafı da vardı.

Ne de olsa, bebek değildi!"

David'in, asıl sinirine dokunan, kadınların yakınlığının sergilediği cinsel öğeler olduğunu fark ettiğinde ilk düşündüğü şeyin "son bir yıl içinde ne denli köreldiği" olduğunu öğrenince de ben çok şaşırdım! Gerçekten de, adamın ilk tepkisi, kendisi gibi "muayenehane sahibi" (yani, aktif!) bir psikologun nasıl olup da böylesine açık seçik semptomları atladığına hayıflanmak olmuştu.

Coraline

"Harem gelenekli Türk kadınlarının lezbiyen eğilimleri olabileceğini düşünmeliydim, Mehmet Bey," diye dert yandı,

"Ancak, sanırım beni alıkoyan, Diana gibi bir kadının, Nesibe gibi pek de *ilginç olmayan* birine ilgi duyabileceğine ihtimal vermememem!".

Profesör'ün meseleyi bütünüyle ussal düzlemde ele almış olmasına duyduğum tepkiden olsa gerek,

"Yani, 'Gelenekçi Muhafazakâr' tipolojinin bir unsuruyla mı?" diye soruverdim.

"Evet," dedi, Pavloviç, hiç alınmışa benzemiyordu,

"Evet! Çok enteresan bir tipoloji değil, öyle değil mi? Zo!

Bunlardan binlercesine, mesela, Meksika'da rastlarsınız. Mexico City'nin çevresindeki *favelaları** kuranlar bunlardır. Çalışkan, çilekeş ve çoğu kez, vahşi bir biçimde para avında. Mamafih," diye gülümsedi, "Diana'nın cinsel hazları Kilise tarafından iğdiş edilmiş bir Püriten olmuş olması faktörü de var. Hiçbir zaman öyle sıcak bir kadın olmadı. Ne dediğimi anlıyorsunuz!"

Diana'nın buna cevabı kesindi,

"Yalan söylüyor! Nesibe'nin büyüsünün niteliğini incelediğini biliyorum! Sadece bu da değil! İnceledi, hayran kaldı ve nihayet kıskandı!"

David Pavloviç de bunu reddediyordu,

"Kesinlikle kıskançlık olmadığını biliyorum! Çünkü, aziz dostum, kıskançlık, saçma ve sağlıksız bir duygudur. İlkel bir duygudur. Benim merak ettiğim, 'teknik'ti, anlıyor musunuz? Böylesine saf görünmeyi becerip, Diana gibi zeki bir kadını kendisine âşık eden teknik! Sonuçta siz de, ben de biliyoruz ki, amaç Diana'nın servetidir! Düşünürseniz, ne kadar akıllıca ya-

*) Güney Amerika gecekonduları, (y.n)

pılmış ve uygulanmış bir plân olduğunu sizde görürsünüz. Dünyanın her yerinde, yoksul ve eğitimsiz bir kadınını tek sermayesi cinselliğidir, öyle değil mi? Ve yine herkes bilir ki Amerikalılar bu iş için para öderler!"

"O durumda, size yaklaşması daha mantıklı olmaz mıydı?"

"Oh, no!" diye güldü, işaretparmağını şakağına dayadı,

"Ben, Yahudi'yim! Sitra Achra beni uyarırdı! Nesibe de Sitra Achra'dan olduğu için bunu bilir. Diana, daha kolaydı. Kendisi için de öyle! Lezbiyen gelenek var. Erkekler olmadığı için zinadan doğacak suçluluk duygusu da asgariye iniyor. Anlıyorsunuz, değil mi? Pastanızı hem yiyorsunuz hem de eksilmiyor! Burada, en üst seviyeden bir oryantal beceri ile karşı karşıyayız, dostum!"

Ne ki, Profesör Pavloviç, bu "müthiş beceri'nin kurbanı",

Diana'ya karşı bir acıma duygusu beslemiyordu. Hatta, belki de tersine.

"Zavallı, Mrs. Austin-Auchincloss! Brooklynli bir Yahudi'ye vermekten onca kaçındığı kızının bu halini görmemeli!" derken bile, soylu WASP kayınvalidesinin, biricik kızının bir oryantalin (üstelik, dişi!) elinde oyuncak olmuş olmasından garip bir lezzet aldığını düşünmeden edememiştim.

Diana'yı tatilin üçüncü gününde, kendi odalarına çekildiklerinde yüzlemişti,

"Zo! Küçük hizmetçimize âşıksın!"

"Demek biliyorsun."

"Evet. Söyle bana, ne yapmayı düşünüyorsun?"

"Henüz karar vermedim."

"Karar verinceye kadar, çocuklara bir şey söylemeyeceğin için teşekkür ederim."

"Bütün söyleyeceğin bu mu?"

"Ne söyleyebilirim ki!"

"Oysa, söyleyeceği çok şey vardı;" diye anlattı, Diana,

"Ama, onunla birlikte Amerika'ya dönmeyeceğimi söyledikten sonra! Anlıyorsun değil mi, geri döneceğimizi ve her şeyin

Coraline

burada kalacağını umuyordu. Gitmeyeceğimi söyleyince, önce çocukları kullandı,

'Çocukları bu sefil olayın içinde bırakmayacağımı biliyorsun, değil mi?'

'Hayır, bilmiyorum! Onları bu ülkeye farklı yaşam deneyimleri edinebilsinler diye getirdik, değil mi? İşte, şimdi bir şansları var!'

'Lezbiyenliğin özgün bir ruh hali olduğunu söyleyemezsin, Diana!'

"Bu kadar acımasız olabileceğini düşünmemiştim, Mehmet Bey! Sorular soracağını, anlamaya çalışacağını düşünmüştüm. Ama, hiç yanaşmadı! Sonra, tanışmamız, evliliğimiz geçti gözlerimin önünden. Ve bütün o yıllar süresinde, tek bir gün, aramızda aşk sözcüğünün geçmediğinin farkına vardım,

'David, biz birbirimize hiç âşık olmadık, değil mi? Her zaman arkadaştık ama asla âşık değil!'

'Elbette! Umarım, bundan hiç şüphe duymadın?'

'Bugüne kadar değil, ama şimdi, bilmiyorum! Benimle konuşmak isteyeceğini düşünüyordum!'

'Hadi, Miss Austin-Auchincloss!' dedi -yabancılaştığı zaman hep kızlık ismimi kullanır-, 'Sence bu zekâlarımıza hakaret olmaz mı?'

Ne demek istediğini anlamadığımı söyledim,

'Çok basit, balım,' dedi, 'Sen ve ben, ister bir kadına, ister bir erkeğe olsun, 'aşk' denilen bu duygunun ilkel bir yanıltmaca olduğunu biliyoruz, öyle değil mi? Doğrusunu istersen, bu ilkelliğin bizim gündemimizde olmasını üzüntüyle karşılıyorum. Doğal olarak, taraflardan birisi kendi eşim olunca, üzüntüm düş kırıklığına dönüşüyor.'

Her zaman rasyoneldir, ama inan bana, aşk konusunda bu kadar katı olduğunu bilmiyordum! Yüzüm beni ele vermiş olmalı ki, gülümsedi,

'Mesele, aşka inanmak ya da inanmamak değil, Diana.

Mesele, aşkı doğru tanımlamak. Düşün, bir kere, nedir, 'aşk?'

Tarafsız bilim adamı kimliğine girdiğini görüyordum, Mehmet Bey! Ve bundan nefret ediyordum! Çenesini kapatmasını istiyordum. Ona hiç değilse bir nutuk borçlu olduğumu düşünüyordum! Nesibe'ye duyduğum aşkı, geçici bir musibet gibi gördüğünü, beni küçümsediğini bildiğim halde öyle düşünüyordum! Ne de olsa, David, beni daha önce de tedavi etmişti! İsa Mesih! Bütün o bildik doktor edalarını sıraladı! Gözlüklerinin camlarını parlattı, piposunu temizledi, on and on and on... bitirmek bilmedi!

'Aşk, iki insanın birbirlerini esir almaya yönelik gayretleridir,' diye başladı, 'Aşk, bir çatışmadan başka bir şey değildir. Çatışma yoksa, aşk yoktur. Kaderi seni sevmek olan birisine âşık olamazsın, Diana.'

Neye yöneldiğini anlıyorsun, değil mi?"

Hayır, anlamıyordum! Ve açıkçası, bu kadar lâfı nereden buluyorlardı onu da merak ediyordum!

"Sen," demişti, Pavloviç, "Nesibe'nin dünyasını ele geçirmek istiyorsun. Onu esir etmek istiyorsun, ama bu mümkün olmayacak. Mümkün olmayacak, çünkü bir Batılı için Orient'e nüfuz etmek mümkün değildir. Zo! Bu aşktan hiç kurtulamayacaksın. Nesibe seni iş önlüğünün bağcıklarıyla kıskıvrak bağlayacak! Sana her istediğini yaptıracak. Ve, zavallı yavrum, o seni kendisine köle ederken, sen onun için bir dünya yarattığın sanısıyla avunacak, hatta övüneceksin. Daha başlamadan mağlup olduğunu görüyorsun, değil mi?"

"Düpedüz kıskanıyordu," dedi, Diana, "Nesibe'nin bana kendisinin veremediklerini veriyor olmasını kıskanıyordu. Bunu söyledim ona! O zaman da ne dedi, biliyor musun,

'Sevgili Miss Auchincloss, Seks, zaman öldürmek üzere istihdam edilen, değeri hayli abartılmış bir faaliyetten ibarettir. Ve, aşk, ancak boş zamanlarda yaşanır. Geri kalmış ülkelerin edebiyatının aşk edebiyatı olması da bundandır. Zo! Boş zamanları var, değil mi?'

Kendisine gelince: 'Zo, Seks de hak ettiği kadar!'

Coraline

'Ama, iki çocuğumuz var!'

'Balım, cinsel organım yok demedim!'"

Zalim bir cevap olduğunu kabul etmemek mümkün değildi! Diana sersemlemişti,

"Beni hiç sevmediğini söyledi!"

Oysa, David, bunu da reddediyordu,

"Hayır, onu demedim. Sen hayatımda en çok değer verdiğim insansın. Seninle evlendim, unuttun mu? Senin benim dünyam olamayacağını ve tersini, ikimiz de biliyorduk. 'Hayat felsefem,'" Diana'ya on üç yıl önce ofisine geldiği gün söylediklerini hatırlattı,

"Hayat felsefem, iki nokta üst üste, 'Kâinat'ta hiçbir şeyin, hiçbir anlamı olmadığıdır'. Hatırladın mı? Söyle bana, o kaybettiğini bulacağım!"

Okur, şimdi burada sıkı durmalı! Çünkü, Diana, David tarafından sevilmemiş olmanın öcünü, David'in tarihini kullanarak aldı!

"Kutsal Kitabı aldım ben de," diye anlattı. "Eski Ahit, Neşidelerin Neşidesi! Ve okumaya başladım! Hava kararmıştı, anlıyor musun? Ben de, Rabin Levi'nin sesini taklit ediyordum! Mırıl mırıl ve seksi! Sitra Achra'dan gelen bir ses! Kâh kulağının dibinde fısıldayan bir davet; yatak daveti! İğfal edici bir ses! Korkacağını biliyordum! Oh, boy! Oh, boy! Yüzünü görmeliydin!" Kötü bir kahkaha attı,

"Zo! 'Seks, zaman öldürmek üzere istihdam edilen, değeri hayli abartılmış bir faaliyetten ibarettir!' Öyle mi?"

Sonra, en ürpertici korku filmlerine taş çıkaran bir sahne nakletti. Zeki, ürpertici, çirkin ve kalleşçe bir intikam biçimi! Bap'ları karıştırmış, dizeleri istediği etkiyi yapacak biçimde yeniden sıralamıştı.

Önce, David'in Kutsal Kitabı'nın dizelerinden kendisini tanımladı,

"Ben duvarım, memelerim de kuleler gibi

Selamet bulmuş kadın nasılsa, onun gözünde öyle oldum!"

Sonra da Nesibe'yi:

"Kız kardeşim, yavuklum, kapalı bir bahçedir,
Kapalı bir kaynaktır, mühürlenmiş pınardır.
Okşamaların ne güzel, kız kardeşim, yavuklum!.
Şaraptan ne kadar hoştur, okşamaların!
Çarıklar içinde ayakların ne güzel,
Toplu kalçaların sanki mücevherler,
Üstat ellerin işi,
Göbeğin yuvarlak bir tas,
Karnın buğday yığını,
Zambaklarla kuşanmış.
İki memen sanki bir çift geyik yavrusu,
İkiz ceylan yavrusu.
Fildişi kulesi gibidir boynun senin,
Bat-Rabbim kapısı yanındaki.
Bu senin boynun hurma ağacına
Memelerin ise salkımlara benziyor.
Hurma ağacına çıkayım,
Dallarına tutunayım, dedim,
Memelerin üzüm salkımları gibi olsun!
Soluğunun kokusu da elma gibi,
Ey yavuklum, bal damlatır dudakların."

Olayın nasıl geliştiğini hikâye etti,

"Ben uyuyordum, Yüreğim ise uyanıktı;
Kapıyı çalan sevgilimin sesi: 'Bana aç!
Çünkü, çiğ ile doldu başım,
Gecenin damlaları ile kâhküllerim!'
Delikten uzattı elini sevgilim,

Coraline

Ve içim oynadı onun için.
Ben kalktım, sevgilime kapıyı açayım diye;
Sevgilim, çekilmiş gitmişti.
O bana söz söylerken, ben kendimden geçmişim!
Onu aradım fakat bulamadım;
Onu çağırdım, fakat bana cevap vermedi."

Rodoplu ile bana sitem etti,

"Şehirde dolaşan bekçiler beni buldular,
Bana vurdular, beni yaraladılar;
Şehir duvarlarının bekçileri peçemi kaldırdılar."

Dünya kadınlarına başvurdu,

"Size ant ettiriyorum, ey Kudüs kızları,
Eğer sevgilimi bulursanız,
Ona söyleyin ki, ben aşk hastasıyım!"

Ancak, "Kybele Kültü" de şüpheciydi, anlaşılan,

'"Sevgilin, senin, bir sevgiliden başka nedir ki?'
diye sordular.
Ey sen, kadınlar arasında en güzel kadın!
Sevgilin senin, bir sevgiliden başka nedir ki,
bize böyle ant ettiriyorsun?'"

Nesibe'yi bu defa da onlara anlattı,

"Sevgilimin teni beyaz ve kırmızı,
On binlerin arasında seçkin olan odur.
Başı saf altın,
Yanakları sanki hoş kokulu çiçek tarhları,

Güzel kokular yığınağı;
Dudakları zambaklardır, mür yağı damlatıp
Ve onun her şeyi güzel.
Bu'dur sevgilim, evet yârim budur; Ey, Kudüs kızları!"

Kadınlar, bu aşkı anladılar (besbelli ki, Rodoplu kadından sayılmıyordu!)

"Ey sen, kadınlar arasında en güzel kadın, sevgilin nereye gitti?"

diye sordular,

"Sevgilin nereye yöneldi?"
"Onu biz de seninle birlikte arayalım!"

Aradılar ve "çiçek bahçesinde, zambak devşirirken buldular".

"Bakışı seher gibi,
Ay gibi güzel,
Güneş gibi temiz,

Sancak açmış bir ordu kadar güçlü"ydü, Nesibe.

Diana, çok sevindi,

"Keşke sen bana, anamın memelerini emmiş kardeş gibi olaydın!"

dedi, Nesibe'ye, Diana,

"Dışarıda seni bulunca, ben seni öperdim, beni de kınamazlardı.

Coraline

Senin önüne düşerdim, anamın evine seni getirirdim,
Bana o öğretirdi; sana baharatlı şaraptan, narımın suyundan içirirdim.
Beni kendi yüreğin üzerine bir mühür gibi,
kolunun üzerine bir mühür gibi koy!
Çünkü, sevgi ölüm gibi kuvvetlidir;
Kıskançlık ölüler diyarı gibi serttir;
Onun alevleri, ateşin alevleri; yakıp bitiren alev!
Sevgiyi büyük sular söndüremez,
Ve ırmaklar bastıramaz onu
Bir insan, sevgiye bedel, evinin bütün malını verse,
Büsbütün hor görülür."

Bitirmek üzereyken, gözleri, odaya sessizce giren küçük kızına, Katyuşka'ya takıldı,

"Küçük bir kız kardeşimiz var," dedi, David'e,
"Ve onun daha memeleri yok;
Onun için söz söyleneceği gün,
Kız kardeşimiz için ne yapacağız?"

"Sen neden bahsediyorsun?"
"Gözlerimi Bakire Meryem gibi yere indirdim," dedi,
Diana,
"Gözlerimi Bakire Meryem gibi usulca yere indirdim ve 'Amin' dedim, 'Amin!'"

'NUKE' TÜRKİYE

I

"Ama gene de herkes sevdiğini öldürür,
Bu böylece biline;
Kimi bunu kin yüklü bir bakışla yapar
Kimi de okşayıcı bir sözle öldürür,
Korkak, bir öpücükle,
Yüreklisi bir kılıçla, bir kılıçla
öldürür."

Oscar Wilde, Reading Zindanı.
Özdemir Asaf Çevirisi.

Abdullah Geçkin, '80'li yılların sonlarına doğru pek yaygınlaşan bir tabirin, "maganda" tabirinin karşılığı değildi. Evet, Nesibe'yi dövdü. Diana'yı öldürmesine ramak kaldı ama bütün bunlar klostrofobik olduğu içindi. Darlanmaktan nefret ederdi; insanlar ve mekânlar tarafından darlanmaktan. Bu nevrozu ağabeysi yerine hapiste yattığında ortaya çıkmıştı. Sıkışık ranzalardan, burnunun bir karış ötesinde insafsız bir inatla dikilen insan sırtlarından, hele de korkudan sıkışmış yüreği, göğüs tahtasının dibinden bir yerlerden boşanmış, inmiş, inmiş ayak parmaklarının üzerine konmuştu. Abdullah, uzun yıllar, iç organlarının boşaldığına, kof bir iskelet halinde kaldığına inandı. Revire çıktığı ilk zamanlarda tekrarladığı bu bilgi, kimi doktorları güldürdü, kimi doktorları öfkelendirdi. Sonunda, tenini kendisine çadır ettiği bir mekâna kapandı. Bir bozkır köylüsünde oluşmaması gereken bir özlemdi ama kendisine yarattığı bu mekânda yaman bir deniz tutkusu geliştirdi. Gerçek boyutlarını, hatta biçimini, bilmediği dev bir deniz taşıtının burnunda, yere sadece topukları değecek şekilde, ta burnunda dikiliyor, iliklerine işleyen rüzgârın iç organlarını tamir etmesini sağlıyordu. Deniz kabarıyor, köpürüyor, ay batıyor, yağmur, dolu, hatta kar yağıyor ama o suların üzerinde yürümeye devam ediyordu.

Coraline

Ecevit affından sonra askere gittiğinde de, denizi birlikte götürdü. Kışlada, nöbet tutarken, talimdeyken suların üzerinde yürümeyi sürdürdü. Bu yüzden çok dayak yedi, katıksız hapis yattı ama alternatifi ölümdü. Vazgeçemedi. Askerliği, iyi yürekli bir doktor "yetersizlik" türünden bir kulp takıncaya kadar uzadı.

Eve döndüğünde, köyünün ölçütlerinde yaşlı bir adamdı. Olaylı askerliği, başlangıcını unutturmuş, delibozuk yakıştırmasını makulleştirmişti. Sükûtu ikrar sayıldı. Abdullah, denize ulaşma yolları aramaya koyuldu. Göçün bunca olağan olduğu Türkiye'de İstanbul'a gitmek istemesi sorun olmamalıydı. Ama, Abdullah'ın kastettiği İstanbul, taşı toprağı altın olan bildik İstanbul değil, açık denizlere ulaşabileceği bir liman, ama sadece bir limandı. Yıllardır kadın görmemiş bedeninin onca dayatmasına rağmen, evlendikten iki gün sonra belki de bir daha hiç görmemek üzere bırakıp denize açılacağı bir genç kızın günahını -ve hapishanede şahit olduğu risklerini- üstlenmek istemedi. O noktada devreye giren erkeksizliğe alışık taze dul, Nesibe, bu kaygılarını hayli hafifletmekten öte, 'sevap' imkânı da sunuyordu. Kendisinden epeyce büyüktü ama görmeye şahit isterdi. Hepsinden öte, kendisinde gözü vardı ve ana lığının yaşadığı İstanbul'a gitmeye can atıyordu. Köy meydanında başı boş dolanmasından rahatsız akrabaları araya girdi ler, evlendirdiler.

İstanbul'a ayak bastıkları gün, Nesibe'nin söylediği gibi sahiden kana kana deniz suyu içti mi, bilmiyoruz. Ama Ramize Hanım, aylarca limanlarda, iskelelerde "sürttüğünü" anlatmıştı. Boğaz tokluğuna razı olduğu halde, yaşı, yaramazlığını gerekçelemediği arka plânı ve tabii bozkır kökeni engelledi, miçoluk olsun bulamadı. Uzun yokluğunda kendisine düştüğü söylenen ortak tarla gelirleri tükenince kapıcılık şart oldu. İlle de Bebek diye diretmesi, sudan koparsa yaşayamayacağını bilmesindendi. Oğlanların ikisi de, deniz üstündeki o evde doğdu.

Abdullah'ın kapıcılıkta hemen hiç durmadığını, günlerini çocuk parkının önüne demirli teknelerin arasında geçirdiğini biliyoruz. Balık tutmasını, tekne kazımasını ve içkiyi, buranın nasırlı deniz adamlarından öğrendi. Bebek sosyetesinin bahşişleri harçlığını çıkarmasına yetiyordu. Günün birinde bunlardan birinin gözüne ilişmek, ne iş olursa olsun, bir teknede çalışmak umudu da cabasıydı.

Nesibe'nin Amerikalıların yanında iş bulmasının önceleri rahatlattığı muhakkak. Ne ki, Diana'nın özel ilgisinin, paylaştıkları saz âlemlerinin, hele de ünlü devrimci arabeskçiyle kadeh tokuşturmuş olmanın övüncü, giderek yargılanıyor olmaya benzer bir duyguya dönüştü. Başlangıçta hakkında cinsel fanteziler geliştirmeye teşne bulacak kadar yakın Diana'nın, erkekliğini sorguladığını hissetmeye başladı. Nesibe'yi kadından tekne parası ödünç almaya zorlaması da bu duygusunun sonucuydu. Rodoplu, "Madem beni sevmiyorsun, o zaman bedelini öde!- der gibi bir şey bu," Böyle olmuş olmalı. Çünkü, daha sonraları, Diana'nın ailesine bakmasını da aynı duyguyla içine sindirdi.

Balıkçılık serüveninin sona ermesini, filato meselesiyle açıklayan Nesibe'ye katılmamak mümkün değil. Suların üzerinde yürümek isteyen bir adamın, balık kasaplığında daralmaması herhalde mümkün olmazdı. Kapıcılıktan atıldığı zaman, Arnavutköy'dekj gecekonduya taşınma konusunda çıkardığı güçlüklerin nedeni de aynıydı: Abdullah, deniz kenarından ayrılmak istemiyordu. Buna rağmen, kendisini zorladı, para bulmak için köyüne gitti. Bulamayınca, tarlasını devretti. İlk taksidi, borçlu olduğu Diana'yı susturmak için kullandı.

Coraline

Onu evden attığı geceden sonra, büsbütün çaresiz kaldılar.

"Seni sayar, Doktor Hanım," demişti, Ramize, "Şununla bir konuşsan! Şimdi Nesibe'yi de çalıştırmıyor ya. Ne yerler, ne içerler bilmem artık!"

Günay'ın olayın tarafları arasında en çok sevdiği diyemeyeceği ama benimsediği kişinin Abdullah olduğunu söylemiş miydim? Nesibe'nin de dahil olduğu diğerlerinin kaderlerini bir biçimde tayin ettiklerini, ama Abdullah'ın oluşumda dahli olmadığını söylüyordu. Ben pek aynı kanıda değildim. Bunu söylediğim zaman da, "Erkekliğin tutuyor da, ondan!" demişti, "Karısını başka bir kadına kaptıran erkeğe üstünlük taslıyorsun. Abdullah'ınki gibi bir ruh, başka bir ülkede yaşasaydı, Kaptan Cousteau olurdu. Denizler fatihi! Cesaretini överler, özgür ruhunu alkışlarlardı. Zaman, mekân ve terkip meselesi, biliyor musun? Uymayınca olmuyor işte. Çıkarcılığına gelince, herkesinki kadar."

Ramize Hanım, kaç defa işe yerleştirdiklerini, ama Abdullah'ın durmadığını anlatıyor, aklını başına toplamasına Rodoplu'nun yardımcı olmasını istiyordu. Günay'ın çaresizliğini hatırlıyorum. Kadın gittikten sonra, bana dönmüş,

"Görüyorsun ya canım, kişisel cihat başarılı olsa bile yetersiz, bütünü kapsamıyor," demişti, "De ki, zekâ, cesaret ve iyi niyetin birleştiği noktayı buldun; de ki, kendi gerçeğini yakaladın, bunu Abdullah gibi birisine nasıl geçireceksin? Suda yürümezse ölecek olan, adamı, Raşit'in fabrikasına tıkılmaya ikna etmek, de ki becerebildin, Allah'tan reva mıdır? İzleyecek bozgunu kim giderecek? Psikolog Profesör David Pavloviç mi? Kadere bak!"

Diana'nın anlattığı kader neden kaynaklandı bilmiyorum ama çaresizliğin şiddete dönüştüğüne çok şahit oldum. Abdul-

lah'ı son gördüğümde çocuklarına ilişkin anlattıklarını düşündüğüm zaman, karşılaması mümkün olmayan taleplerin altında ezilmiş olabileceğini görebiliyordu. İzleyen parasızlık, Nesibe'yi de bunaltmış, her zamankinden farklı davranmaya itmiş olmalıydı.

Abdullah'ın ortadan kaybolduğu o dönemde bir Bulgar şilebine sığındığını, Adriyatik'in ortalarında bir yere kadar yakalanmadığını sonradan öğrendik. Günay, "İnşallah denizin üzerinde yürüyebilmiştir!" diyordu, ama anlaşılan o da olmamış, mercimek yüklü ambarda saklanmış kalmıştı. Daha sonra, teslim edildiği Draç polisi, onu eziyetli bir sorgulamadan sonra Tiran'a göndermiş, dövmekten beter eden Türk Konsolosluğu da İstanbul'a sevk etmişti. Ve anlaşılan, Tülin'le benim Taksim Meydanı'nı tavaf ettiğimiz, Günay'ın Şafak Özden'le beraber olduğu, Diana ile Nesibe'nin de aynı yola çıktığı saatlerde o da Balkan Ekspresi'yle Sirkeci Garı'na giriyordu!

Hanımları, merdivenlerin başında bıraktığım o geceydi,

"Işık yakmamıştı, karanlıkta oturuyordu," diye anlattı, Diana

"Perdenin arkasına gizlenmiş, bizim gelişimizi seyretmiş olmalı! Yardıma da gelmedi! Nesibe, kendinde değildi, biliyorsun. Kapıyı açtım, Nesibe'yi eşikten aşırmaya uğraştım. Sonunda eve vardığımız için rahatlamış olmalı ki, kendisini büsbütün bırakmıştı, anlıyor musun? Zo! Onu taşımak zorunda kaldığım için ışık yakamadım. Tam yatağına bırakıyordum ki, ışık yandı! Ne kadar korktuğumuzu anlatamam! Nesibe de kendine geldi; Abdullah'ı görünce sara tutmuş gibi titremeye başladı! Adam sarhoştu biliyor musun? Bizi beklerken içmiş olmalı!" Önce bebelerini sormuştu, Abdullah.

"Nesibe'nin dili tutulmuştu, onun yerine ben cevap verdim," dedi, Diana, "Ama benim sesimi duymak onu çıldırtmaya yetti! Bağırmaya, küfretmeye, Nesibe'yi her türlü isimle çağırmaya başladı. Susmasını, sakin olmasını söyledim ama dinlemedi! Bilmiyorum, orada bir hata yapmış olabilirim. Nesi-

Coraline

be'ye, 'orospu' dediği zaman, orospunun kendi anası olduğunu söyledim. Ben de çok kızmıştım, anlıyorsunuz değil mi? Defolup gidiyor, aylar sonra eve geliyor, sarhoş ve bağırıyor! Ne hakkı var! O ağzına geleni söylüyordu ama ben bir lâf edince kabahat oldu! Deli gibi saldırdı, ama baktım bana değil, Nesibe'ye saldırıyor! Ben de yorgundum, biliyor musunuz? Onu nasıl durduracağımı bilemedim. Daha önce söylemiştim, hatırlar mısınız? Abdullah beni evden kovduğu o gece, arkamdan kapının üstüne bir balta saplamıştı. Geri gelmeyeyim diye büyü mü yapmış neymiş! Her neyse, o balta orada hâlâ duruyordu. Nesibe, çıkarmak istemişti de, ben belki büyü Abdullah'a da çalışır, onun dönmesini de önler diye orada bırakmıştım. Ben de o baltayı kaptım, karşısına dikildim! Nesibe'yi bırakmasını, yoksa onu ikiye biçeceğimi söyledim! Önce anlamadı, sonra korkudan bembeyaz oldu, it! Onu bıraktı, geriye, masaya döndü.

'Biz büyük insanlarız, Abdullah, şu işi bir konuşalım!' demeye başlamıştım ki zıpladı, belime bir tekme attı. Baltayı düşürdüm, biliyor musunuz? Almak için kendimi yere attım, ama bu defa da elime bastı. Parmaklarım ondan kırıldı."

Sargılar içindeki eline baktı,

"Ama şimdi iyiler. Doktor, araz kalmayacağını söylüyor. Her neyse. Ben, baltayı alıp ikimizi de doğrayacağını düşünüyordum. Hemen ayağa kalktım. Baktım, o da ayağı ile baltayı uzaklaştırıyor. Well, ben ondan çok daha uzunum, değil mi? Elim de henüz acımıyordu, anlıyorsunuz. Zo! Çenesine bir yumruk attım ama yetiştiremedim. Çok yaklaşmış olmalıyım ki, bir çelme attı, yeniden düştüm. Düşerken de yüzümü masaya çarptım. Bu çürük ondan! Ben düşünce avantaj ona geçti tabii. Beni tekmelemeye başladı. Ben de darbelerden korunmak için yuvarlana yuvarlana kapıya kadar gelmişim. Nesibe de, 'Kaç, Dayan, seni öldürecek!' diye bağırıyor. Bir baktım, eğilmiş, yerden baltayı alıyor. Kullanacak mıydı, bilmiyorum ama o noktada risk almamam gerektiğini düşündüm, kapıyı açtım,

kaçtım! O da baltayı arkamdan fırlattı. Sapı topuğuma geldi ama öldürmek amacıyla fırlattığını sanmıyorum. Zaten, baltanın o evden çıktığına o kadar memnun oldum ki, keskin tarafı gelseydi de aldırmayacaktım. Zo! Baltayı kaptım, koşmaya başladım. Ama, merdivenlere takıldım, yuvarlandım. Bu adamlar da beni görmüşler. Aldılar, buraya getirdiler."

Burası dediği, Baltalimanı Kemik Hastanesi'ydi.

"Baltayı buldular mı?"

"Hayır! Elimden fırladı, soldaki çalıların arasına düştü. Polislere düştüğümü söyledim. Sanırım inandılar. Ama, Abdullah karakolda. Nereden geldiğimi sordukları için evi göstermek zorunda kaldım. Misafirliğe gitmiştim ama çok içki içmişiz, düştüm, merdivenlerden yuvarlandım. Gecenin bu saatinde rahatsız ettiğim için üzgünüm ama arayacak başka yerim yoktu, Mehmet Bey! Günay Hanım, nasıl? Çok kızdı mı?"

"Hayır, sadece merak etti."

Diana'nın o gece hastanede kalmasını istediler ('yabancı' olmanın faydaları!). Ben evine götüreceğimi söyleyince, ertesi gün kontrola gelmesi kaydıyla izin verdiler. Oradan, Arnavutköy Karakolu'na uğrayacaktık, Diana ifade verecekti. Sıkıyönetim sürüyordu. Hastanelere intikal eden her türlü darp ve kesiğin nedenini polise açıklamak gerekiyordu. Diana'ya olayın varabileceği boyutları anlattım. Üstelik sabıkalı olan Abdullah'ı yakmamak için dikkatli davranması gerektiğini telkin etmeye savaştım.

"Orospu çocuğu bunu hak etmiyor!" dedi, "Çıktığı yere yeniden dönse, hepimiz için daha iyi olur!"

Ne dediysem, ikna edemedim.

"Karakola gitmeden önce, Günay'a telefon edip, iyi olduğunu söyleyeyim, Oradan arayamayabiliriz."

Sabahın dördüydü. Günay, ayaktaydı. Onu bu işe sokmaktan nefret ediyordum. Ama, Abdullah bir de bu yüzden hapse dönerse, çok üzüleceğini biliyordum. Diana ile halleşebileceğini umuyordum. Bir de, açıkçası, saygın ismi meseleyi kapatmakta yardımcı olur diye düşünüyordum.

Coraline

"Karakolun önünde buluşuruz. Tam on iki dakika sonra.

Saatine bak ki, siz içeri girmeden Diana'yla konuşabileyim," dedi, kapattı.

O gece, iki kadının, önce Günay'ın, sonra da Diana'nın performanslarına hayran olduğumu kaydetmeliyim.

Önce Rodoplu.

Günay, dördü on üç geçe geldi, doğrudan Diana'yla muhatap oldu. -

"Mehmet Bey'in söylediği gibi konuşmanı istiyorum," dedi, yanımızdaki bekçilerin yararına gülümseyerek, "Eğer, bu durumu Abdullah'tan kurtulmak için kullanmaya kalkarsan, sana bu karakoldan çıkamayacağına dair söz veririm." Diana'nın kavraması birkaç saniye ya sürdü ya sürmedi,

"Damn you, Bayan Rodoplu," dedi, o da gülümseyerek. İçeri girdik. Abdullah, girişteki tahta bankların birinde, gözleri yere dikili oturuyordu. Günay'ın yüzünden derin bir acıma duygusu geçti. İtiraf etmeliyim ki, ben de kötü oldum.

"Hadi!" demesi üzerine, Diana kollarını iki yana açtı,

"Abdullah Bey!"

Adama doğru yürüdü, Türkçe, İngilizce birtakım iyi niyet cümlecikleri sıralamaya koyuldu. Abdullah'ın yüzündeki korkunun paniğe, oradan şaşkınlığa, oradan da sevince dönmesini izledim. Büsbütün kötü oldum. Günay, *"Haklısın. Şimdi bir de medyunu şükran olacak, garibim!"* diye *italik*'ledi.

"Benim elim iyi," diyordu, Diana. Ayağının nasıl takıldığını, merdivenlerden nasıl yuvarlandığını -bu da polislerin yararına- elleriyle, kollarıyla anlattı. Elini, Allah korudu, anlamında tahtaya vurmayı ihmal etmedi ki, bu hareketi de polislerin hoşuna gitmesi içindi. Nesibe'nin nasıl olduğunu sordu, onu da üzmüş olmaktan duyduğu mahcubiyeti belirtti. Neticede, ifadeler, içkili bir yemekten sonra ayağı takılan bir yabancı profesör eşinin kendisini incitmiş olması şeklinde bağlandı, telefonlar, adresler tespit edildi. Salınıverildik.

"Afferin sana," dedi Rodoplu, Diana'ya, "Şimdi seni bize götüreceğiz. Bu halinle yalnız kalmamalısın."

Nesibe'nin perişan ettiği yatak temizlenmiş, çarşaflar değişmişti, ama pencereler açık olmasına rağmen, kusmuk kokusu duruyordu.

"Banyo yapamazsın," dedi Günay, Diana'nın eline bakarak, "Ama sana sabunlu su yapabilirim. Silinirsin. Bu da gecelik. Kahve on dakikaya kadar hazır olur. Karnın da aç olmalı."

Mutfağa geçerken, masanın hemen yanında duran teybe yanaştı. Yanında duran kasetlere istediğini bilir edayla göz attı, buldu, yuvasına yerleştirdi. Birlikte ama hafiften söylemeye başladı.

Selvim, senden uzun yok,
Yaprağında düzüm yok!
Kamalı da zeybek vuruldu, yâr fidan boylum,
Çakıcı 'ya sözüm yok!

Hayretler içinde kaldım. O gün Şafak'la yaşadıklarını da bilmediğim için, ev özlemini bunca kamçılayanın ne olduğunu anlayamıyordum,

Evlerinin önü susam, ah su bulsam da gadınım çevremi yunsam!

Ah, su bulsam da gadınım çevremi yunsam!

Sonunda, "çevremi yunsam"ı tekrarlıyor olması dikkatimi çekti de, öyle idrak ettim. Pislikten usandığını söylüyordu! O gün üstüste yığılan pislikten! Hüzünlü güzel yüzüne, altları çökmüş gözlerine baktım, onu ne kadar sevdiğimi söylemek istedim ama Şafak Özden'in hayaleti ikimizin arasına dikildi. Yapamadım.

Diana Pavloviç, tazelenmiş geldi. Alkolden eser kalmamış gibiydi, ama yaraları (nihayet demem lâzım!) soğumuş olmalı ki, acısı vardı. Günay, aspirin önerdi, kendisi sedatif istedi. Günay, onca alkolden sonra uyuşturucu almaması gerektiğini hatırlattı,

"Merak etme, balım," dedi kadın, "Ölmem."

Üç tam gün, Nesibe'nin yattığı yataktan çıkamadı. David'e haber vermemizi istemedi. Tülin'in getirdiği doktor, ateşinin şoktan olabileceğini söyledi, yatak istirahati verdi,

Coraline

"Ben daha ilk gördüğüm gün, sana başına iş aldığını söylemiştim, kardişim," dedi Tülin. Rodoplu, o üç gün boyunca, Ege zeybeklerini dinlemişti. Güldü,

Hay dülen de hay dülen, şu dağlarda geyik kalmadı!
Oyna ülen kör Arabım da sen oyna, senden başka yiğit kalmadı.

"Estağfurullah."

Üçüncü günün sonunda, Diana geride bir teşekkür notu bırakarak kaçtı. Notta, Rodoplu'ya ve bana verdiği zahmetlerden dolayı özür diliyor, kendisi arayıncaya kadar onu aramamamızı rica ediyordu.

Aradan aylar geçti, hiç ses çıkmadı. Sonra bir gün, David'in araştırmasında çalışanlardan birine, İsmail'e (Şiran'ın takımdan) rastladım. Profesör Pavloviç'in ülkesine dönmüş olduğunu söyledi. Bu şartlar altında Allahaısmarladık dememiş olmasında şaşılacak bir şey olmadığını düşündüm. Ama, ondan sonra söylediği başka bir şey dikkatimi çekti,

"Zehra da, bir aya kadar gidiyor."

"Hangi Zehra?"

"Türbanlı kız vardı ya, o," dedi, "Sakallı onu da Amerika'ya aldırıyor."

"Ya karısı?"

"Ne olmuş karısına?"

Ben de üstelemedim. Ama Diana'nın nerelerde olduğunu merak ediyorduk, doğrusu. O merakımızı gideren de Tülin oldu,

"Geçen gün sizinkine rastladım," dedi, "Kadıncağız pek bir kötü olmuş yahu! Öyle zayıflamış, kadidi çıkmış!"

Hayır, konuşmamışlardı,

"Beni görmezden geldi," dedi Tülin, "Kaldırım değiştirdi,"

Olup biteni, aylar sonra, Fransız La Paix Hastanesi'nden bir telefon gelinceye kadar bilemedik.

II

Şişli'deki Fransız La Paix Akıl Hastanesi, "tımarhane" kelimesinin tam hakkını veren, fevkalade sevimsiz, içi dışı gri bir binadır. Bir o kadar sevimsiz, dört köşe, kaskatı toprak bir avluya bakar. Yüksek tavanları, taş döşemeleri, beyaz boyalı demir karyolaları ve eşyasızlığı, hastaların sorunlarını başlarına kakmak için özellikle düzenlenmiş gibidir.

Ortaçağ Avrupası'nın skolastik üslubunu, soğuk, sessiz koridorlarda metrelerce siyah kumaş sürükleyen "hemşire"ler tamamlarlar.

"Nedendir bilmem, rahibelere oldum olası güvenemem," demişti, Rodoplu, "Sahtekâr değillerse geri zekâlı olduklarını düşünürüm. Yüzlerine yapıştırdıkları o ballı tebessüm de sinirime dokunur! Zaten, profesyonel cennetliklerden nefret ederim. Hele de, Müslüman bir ülkede üstünlük taslıyorlarsa!"

Coraline

Önünde yürüyen kadında bunların hepsi vardı. Sağda, avluya bakması gereken odalardan birisinin kapısını gösterdi,

"Sizin Madam burdadir," dedi kötü bir Ermeni aksanıyla.

"Sağol."

Odalar iyi tecrit edilmiş olmalıydılar, Rodoplu, bağlamanın sesini kapıya tokmağı tutacak kadar yaklaşmadan duyamadı. Soran gözlerle rahibeye baktı. Kadın omuz silkti,

"Sazdır, nedir?"

Günay'ın duralamasını yanlış yorumladı,

"Ben geleyim isterseniz?"

"Hayır," dedi Rodoplu. Kapıyı açtı, girdi.

İnce uzun bir odaydı. Sağda, gri boyalı madeni gardırop, onun hemen yanında '30'lu yıllardan kalma sarı musluklu lavabo vardı. İç avluya bakan demirli pencere, kapının karşısına geliyordu. Pencerenin altında beyaz boyalı bir etajer, hemen solunda da yatak duruyordu. Yerler, taş mozaikti. Tavandan, marul yaprağı şapkalı bir ampul sarkıyordu. Etajerin üstünde gece lambası yoktu.

Diana, üstünde zayıflıktan sivrilmiş kemiklerini saklayamayan, deli gömleği benzeri beyaz patiska giysi, yatağında bağdaş kurmuş, kucağındaki bağlamasını tıngırdatıyordu. Günay, yatağın kenarına çektiği demir iskemlenin üzerinde duran nota defteriyle kalemi gördü. "It's no Hilton," dedi Diana, sazını tıngırdatmaya devam ederek, Rodoplu'nun yüzüne bakmıyordu.

Odadaki tek sandalyenin üstünde nota defteri duruyordu. Kaldırıp yer açmak gibi bir çaba göstermedi. Günay, sırtını kapıya dayadı, bekledi.

Diana, gözleri sazın boynuna yapışık akor basıyordu, *

"Ne, ne, ne, ne, ne, bu ne!"

Tekrar,

"Ne, ne, ne, ne, ne, bu ne!"

Ve tekrar

"Ne, ne, ne, ne, ne, bu ne!"

Kaç kere tekrarladığını bilmiyordu Günay, ama en az bir on dakika beklemişti,

"Başka bir zaman gelmemi ister misin?"

Cevap yerine parmağını "bir dakika" der gibi kaldırdı. Rodoplu, yine bekledi. Nakaratı son bir defa daha tekrarlardı, sazını kucağına yatırdı, yanda, sandalyenin üzerinde duran nota defterini, kalemini aldı, bir şeyler karaladı. Günay, beste yaptığını anladı.

"Otur!"

"Eeee? Ne düşünüyorsun?"

Bestesi hakkında ne düşündüğünü sorduğunu sandı,

"Bitir de bakalım," dedi.

"Bitir de bakalım!" diye Günay'ın sesini taklit etti kadın,

"Güzel, akıllı ve başarılı Dr. Rodoplu! Temkinli ve dürüst! Sigaran var mı?"

Vardı. Ama, tabla yoktu. Paketin jelatinini kullandılar.

"Zo! Neden buradasın?"

"Amerika'ya Doğu'dan ışık ithal ettim, parmaklarım yandı!"

Anladım, biliyor musun? Hayrettir! İçime doğdu!

"Nesibe'yi Amerika'ya götürdün ve olmadı?"

"Ve bu seni mutlu ediyor?"

Rodoplu, epey bir süre düşündü,

"Hayır," dedi, sonunda, "Birleşik Devletler'de mutsuz olan ilk Türk değil Nesibe, son da olmayacak... Zo! Sakin ol!"

"Hah, hah, hah!!! İşte bu harika! Biliyor musun, seni buraya niçin çağırdım? İşte, aynen bunun için! Sana Nesibe'nin çok mutlu olduğunu söylemek için!"

"Allallah!"

Diana'nın gayretine şaşırdı, ne diyeceğini bilemediği için de sordu,

"Peki, şimdi o nerede?"

"Burada, İstanbul'da," dedi Diana, "Az sonra veda etmeye gelecek. Veda sahnesine şahit olmanı istiyorum!"

Coraline

"Nereye gidiyor?"

"O değil, onlar! Abdullah, çocuklar ve Nesibe! Kanada'ya gidiyorlar!"

Günay, hayretini bu defa da saklayamadı,

"Kanada'ya mı? Kanada da nereden çıktı?"

"İş buldu. Zengin bir ailenin yanında. Abdullah da şoförlük yapacak."

"Ne diyeceğimi bilemedim," diye anlattı, Rodoplu, "Besbelli ki, hastaydı. Neyin canını yakacağını, neyin yakmayacağını da bilmiyordu. Öylece duruyordum. Şaşkınlığımın onu garip bir şekilde sevindirdiğinin farkındaydım ama yapacak bir şeyim yoktu."

"Ne olduğunu anlatmak ister misin?" diye sordu,

"Oh, oh!" diye cilvelemişti, Diana, "Sen, Nesibe'yi görmeden olmaz!"

Son sözü buymuş gibi bir ifade takındı. Uzandı, sazını aldı, yine başladı:

"Ne, ne, ne, ne, ne, bu ne!"

"Ne, ne, ne, ne, ne, bu ne!"

Nesibe'nin kaçıncı ne ne'de geldiğini Rodoplu bilmiyordu. Derken,

"Kapı açıldı ve bu mahlûk içeri girdi. Bu kadar kötüsünü bir defa da İstanbul'dan Ankara'ya giderken ya da tersi miydi, uçakta görmüştü. Almanya'dan tatilini geçirmek üzere Türkiye'ye gelmiş, geri dönüyordu. Ağzında çiklet, dudaklarında kan kırmızı ruj, sentetik giysiler, karikatür gibi bir kadındı! *Frei heit* diyordu, haspam, Türkiye'de *frei heit* olmadığı için Alman vatandaşlığına geçecekmiş. Hostesten bira istemişti, *pilsen."*

"Serap'ın düğününkiler gibi?" diye hatırlattım.

"Hay yaşa! Ama daha da beteri! İnsanda tokatlama isteği uyandıran cinsten. Meğer, Nesibe kalkamadığı için otururmuş! İçeriye bir giriş girdi, anlatamam! Tak tak tak yürüdü, berbat bir ucuz parfüm. Tutam tutam meçli saçlar. Bir de, 'Hi! Dayan' çekti, inanılır gibi değil! Beni de yeni tanımış gibi yaptı,

'Aaaa! Günay Abla da buradaymış!' Bir de öpmeye kalktı."

Günay, Diana'ya baktı. Yüzünde, Kudüs'ten döndükten sonraki o ifadeyi gördü.

"Hani, 'Şehir öyle murdar olmuş, bedava verseler istemem,' dediği zamanki ifade!

Nesibe, yatağın ucuna oturdu,

'Bu da hâlâ saz çalıyor!' dedi. Rodoplu, bu seferde Beyaz Dizi, Demet'i hatırladı. Aynı dangalak ses tonu, aynı küçümseme. O da, 'şekerrr!' derdi. Yarım yamalak hatır sordu. Çantasına hamle etti. Koca bir portföyde yan yana dizili renkli fotoğraflar gösterdi,

'Benim oğlanlar!'

Sonra yemyeşil bir bahçe ortasında kocaman bir Amerikan evi,

"Bizim Kanada'daki ev!"

Sonra da bir köpeği,

"Bu da Ceki!"

Güldü, gözleri çizgili oldu, çilleri birbirlerine yapıştı. Eski Nesibe'den bir tek bu gülüşü kalmıştı. Diana'ya kâğıt mendil filan gibi bir şeyler getirmişti. Onları bıraktı. Ertesi sabah uçacaklarını söyledi. Alışveriş yapması gerektiğini belirtti. Öpmek için eğildi, havaya buseler kondurdu, geldiği gibi tak tak çıktı gitti. Günay'a,

"*Çüs* demedi mi?" diye sordum.

'Bye,' dedi ciddiyetle.

"Diana, istediğini elde etmiş."

"Allah için! Beni iyi sarstı, gerçekten."

Nesibe çıktıktan sonra ne yaptığını merak ediyordum.

"Gene sazına sarıldı," dedi Günay, "O sazı, içki gibi, ilaç gibi kullandığını anlıyorum. Sazına sarıldı,ve başladı,

'Ne, ne, ne, ne, ne, bu ne!'

'Ne, ne, ne, ne, ne, bu ne!'

Sonra da yeni bir dize,

'Ben dünyaya pişmişim!'

Coraline

'Yapışmışım mı' demek istiyordu, sahiden mi, 'pişmişim' mı diyordu, anlamadım. Ama içim elvermedi, soramadım, derken, sonunu getirdi,

'Kan benim, irin benim, bağırsaktaki tenya benim,
Ter benim, kıl benim, balgam benim,
Kokun omuzuna bulaşan benim,
Tabanın yorganım olsun, tırnaklarını yiyeyim,
Bin yıl kezzap görmemiş ayak yolundan içeyim,
Günde bin kere tekmelediğin köpeğin olayım,
İğrenip tekmelediğin keçe saçlı meczup kocakarıyım,
Dik memelerini emdiğin, ince bellerini sardığın,
Akıllı dillerini diktiğin,
Dönüp boynunu öpen öpen kadınlara.
Ne, ne, ne, ne, ne, bu ne!
Ne, ne, ne, ne, ne, bu ne!
Ben dünyaya pişmişim!
Ben dünyaya pişmişim!
Ben dünyaya pişmişim!
Ben dünyaya pişmişim!'

Tekinsiz bir sesti," dedi Rodoplu, "Hiç susmayacağını sandığım bir ses! Şeytan yoklamış gibi ürperiyordum, ama ne yapacağımı, nasıl durduracağımı da bilmiyordum. Gözler bir noktaya dikili, trans halinde gibiydi. Ağlamıyordu, ama dikkatli bir göz, bunun yaşlarının tükenmişliğinden olduğunu anlardı. Suyuna gitmeyi denedim,

'Hadi, Diana! Nesibe'nin bunlara değmediğini biliyorsun! Dürüstçe söyle bana, az önce buradan çıkan kadın karikatürüne âşık olabilir misin? Tanrı aşkına! Bu, Nevra Dülger'den beter olmuş!'"

Rodoplu duyacağını sanmamıştı ama öyle değildi. Diana'nın gözlerine kötü bir pırıltı oturdu,

"Türk!" dedi, tükürür gibi, "Daha ne beklersin!"

Bağlamasını yatırmış, gözlerini Günay'ın gözlerine dikmişti.

"Kavga çıkarmak istediğini anladım," dedi, Günay. "Bu nedenle de,

'İyi ya işte, ondan kurtuldun,' diye hatırlattım.

'Oh, no!' dedi, deli deli, 'Bu Türklerden ancak hepsini öldürürsen kurtulursun!'

Çok gizli bir sır vermek ister gibi değildi, kapıdan yana bir göz attı,

'We should nuke Türkiye!'

"Başını iki yana salladı,

'There is no other way! We shall have to nuke Türkiye!'

Kendime burasının bir akıl hastanesi olduğunu, bir deli ile konuştuğumu hatırlatıp duruyordum," dedi Günay, "Ama içimden bir ses bunun ciddi bir yanı olduğunu söylüyordu. Çünkü ben biliyordum ki, Batı bunu bize her zaman yapar! Kendilerini tanımlamak için bir anti-tez ararlar. Bulamadıkları zaman yaratırlar. Yarattıkları ile bir süre, elli yıl, yüz yıl oyalanırlar. Sonunda, aradıkları anti-tezin aslında kendi uydurmaları olduğunu anlarlar. Ne ki, bu defa da kendilerini fena halde kazık yemiş hissederler. Düşman kesilirler."

Bir buçuk yıl kadar önce, Iowa Üniversitesi Profesörü Sernea'nın ziyaretinden sonra konuştuklarımızı hatırladım. Batının "Orient'e dair hurafelerinden bahsetmişti. Bu defaki hurafe de Kybele kültüydü, zahir. Nesibe, Kybele'ydi ya!

"Hem evet, hem de hayır," dedi, Günay, "Feminist bir tavırdan çok, bir Mesih ihtiyacı gibi. Şöyle bir düşün, insanlar sahte Mesihleri hemen her zaman linç etmişlerdir. Sahte bir Mesih'in linç edilme ihtimali, kandırabildiği insan sayısı ile doğru orantılıdır. Ne kadar çok sevilirse o kadar çok öldürülür. Öfkeli kalabalıkların elinden kurtulanı pek azdır."

Nesibe'yi bir Mesih olarak görmeyi Diana'nın bile beceremeyeceğini düşünüyordum!

"Hayır, hayır! Öyle değil!" dedi Rodoplu, "Sadece Nesibe değil! Onda cismanileştirdiği bütün bir Türkiye ve Türkiye'nin simgesi olduğu Doğu kültürü. Sana Kabala dünya görüşünü

Coraline

anlatmıştım. Birleşmek için birbirlerini arayan dişi ve erkek varlıklar meselesi. Vuslat, ancak Mesih geldiğinde mümkün olacak, 'hac' ancak o zaman tamamlanacaktır."

"Yin ve Yang meselesi? Evet?"

"Bence Diana bu dişi varlığı arıyordu ki, *tamamlanabilsin.* Türkiye'ye gelme nedeni de buydu. Kendi anti-tezi'ni bulmak ve tamamlamak. Bir Batılı olarak kendi anti-tezi, sağ yarıküre değil mi? Yani, *sezgisel, bütünlükçü, ebediyete, zamansızlığa-uzaya dönük, esrarlı, analitik-sözel ve mantıklı olmayan* (burada, *sözel* 'den kastım, lâf ebeliği) *yazıya itibar etmeyen, alıcı...* bütün bu sıfatlar Nesibe'ye uygun sıfatlar değil mi? Nesibe, *Sitra Achra,* öteki taraf değil mi?"

"İyi, yavrum, iyi de, Nesibe de KADIN!"

"Eveett! Nesibe kadın, ama, DIANA DEĞİL! Anlaşana!"

"Aman Allahım!"

"Ana, yeryüzü, toprak gibi kadın niteliklerini Diana ile bağdaştırabiliyor musun? Cinsel organlarının şekli ne olursa olsun, bağdaştırabiliyor musun? Diana, kendi erkeksi kültürünün ürünü. O kültürde insan ne kadar 'kadın' kalabilir ki?"

Hayretler içinde kaldığımı söylemem herhalde gereksiz!

"Bu nedenle mi? Sen? Duygu Asena, Şirin Tekeli?... Filan?"

"Evet," dedi, "Evet. Feminizmin aptalca bir şey olduğunu düşünürüm. Çünkü, biliyorum ki, kadınlık, birtakım bedensel farklılıkların çok ötesinde bir tanım. O kadar ki, bazen bedensel özellikleri uygun birini *kadın* olarak tanımlayamazken, sakallı bıyıklı birine pekâlâ da kadın diyebilirsin. Bu bakımdan, kadın yazarlar, kadınlar kütüphanesi gibi uzuvlara dayanan sınıflandırmalar komiğime gider. 0 hesapça pekâlâ bir de, mesela, koca burunlular kütüphanesi ya da koca burunlu yazarlar klasmanı olabilir."

"Sen ciddisin, değil mi?"

"Kaldı ki, de ki, becerdin de, uzuvlarının şekli nasıl olursa olsun yani, işte, 'softi' erkekleri, travestileri, doğal kadınları, yani bütün Yin'leri bir araya topladım Sol yarıküre işlemeye-

ceği için sakatlık kaçınılmaz olacaktır. Öyle baktığım zaman, lezbiyenler, elleri olmadığı için," Allah esirgesin der gibi tahtaya vurdu, "ayak parmaklarıyla yazı yazmaya çalışan özürlülere benzemiyorlar mı?"

"Hiç düşünmemiştim!"

Kısa bir sessizlik oldu,

"Eğer öyleydiyse, o zaman Nesibe-Diana birlikteliği yine de yürümeliydi. Öyle değil mi?" diye sordum.

"Anlaşılan, Nesibe, pantolon giymek zorunda kalmış," dedi Rodoplu. Ve ben, gözlerinden derin bir hüznün geçtiğini gördüm! Dayanamadım!

"Günay Rodoplu, sen delisin! Üzülüyorsun, değil mi?"

Hafifçe omuzlarını silkti,

"Teknokrasiden kaçıp, Türkiye'ye sığınan bir Püriten'in, Müslüman Sitra Achra'sını ararken, bir puta, üstelik de bir 'travesti'ye' Kybele kılığında erkek Nesibe'ye çatması sence de acıklı değil mi?"

Diana'nın canı cehenneme, diye *italik*'ledim, *beni ilgilendiren Nesibe.*

"Karakoldaki akşamı hatırlıyorsun, tabii," dedi Günay, "Bizde geçirdiği o üç günden sonra tekrar Arnavutköy'e taşınmış. Bu defa, minnet duygusundan olacak, Abdullah da sesini çıkarmamış. Üçü birlikte yaşamaya başlamışlar."

"Nasıl yani?" demişim!

"Yataklarının arasına bir perde çekmişler," dedi Günay, sükûnetle, "Ama anlaşılan, perdenin öteki yanında karı-koca aşk hayatlarını sürdürüyorlarmış. Sesler ve diğer şeyler, Diana'yı deliye çevirmiş. Bilerek yaptıklarını düşünmüş.

'Haksızlıktı! Hainlikti!' diye ağladı, 'Abdullah'ın ona ihtiyacı yoktu! Herhangi bir kadın onun yerini alabilirdi!' dedi,

'İsa Mesih! Hatta, ben bile olabilirdim.'"

Kötü kötü gülmüş,

"Üçlü seks hayal ettiğini görmediğimi mi, sanıyorsun?" demişti. Rodoplu ne hale gelmiş olmalı ki, bir defa da, "Ah, affedersiniz, prenses! Yoksa, sultan mı demeliyim?" diye alay etti, "Sizin ne kadar kırılgan olduğunuzu unuttum! Siz seks gibi pis şeyleri aşarsınız! Siz sütten çıkmış bir kaşıksınız! Siz ebedi bakiresiniz!"

Coraline

Bence doğru söylüyor, diye *italik*'ledim, Günay "Öyle aptalcaydı ki, gülmeye başladım!" dedi.

"Hiç de aptalca değildi!"

Ne demek istediğimi anlamıştı. Duraladı, hafifçe tebessüm etti,

"Her neyse," diye geçiştirdi, "anlaşılan Diana inatla o evde oturmaya devam etmiş. Bu arada David, Amerika'ya dönmeye karar vermiş."

David Pavloviç! Unuttuğumuz adam!

"Sağlığı yerinde," dedi, Günay istihfafla, "Diana'nın oradaki gözlemine katılıyorum. 'Ah, ama sevgili Günay,' dedi, 'Çileli Yahudi'yi oynadığını tahmin edebilmeliydin! Çileli Yahudi'yi; ilerici liberali ve özgür düşünceliyi!'"

"Nasıl yani?"

"Canım, çilenin erdem sayıldığı bir cemaatten değil mi? David, ihanet ettiği için Diana ile cezalandırılıyor. Bir taraftan, bu kadim kefareti ödemiş olmakla huzura kavuşuyor. Bu, Sitra Achra bilgisi ve kekâ! Öte yandan, Kâinatın Sahibi'ni reddedince ortaya çıkan çözülmede kimin kiminle yattığı sorgulanmaz, meğer ki, üretim rakamlarını etkilesin! Eşcinseller de aydı, tabii. 'Biz, orduda general de oluruz, holding koordinatörü de, efendim, 'Karımızı, erkek gibi geçindiremeyebiliriz! Filan iddiaları hep aynı şeyi söylemiyor mu? 'Biz ekonomiye yük olmuyoruz! Tersine! Bakın, feşmekan modaevinde ne kadar artı değer üretiyoruz?' Diana ve Nesibe'nin durumunda, Diana, zaten 'üretken'di, dahası Quaker Komitesi gibi dostlar başına bir kuruluşun önde gelen militanlarındandı. Şimdi de Nesibe'ye bak! Elin Türk köylüsü bu ilişki nedeniyle Kanadalı Mr. Kevorkian'ın yanında (Profesör'ün amcaoğlu) hizmet sektörüne dahil etmedi mi? Zavallı bilimsel David, ne yapsın! Öyle bir entel ku-

yuya düştü ki, dokuz rasyonel gelse kurtaramaz! Bir yandan rasyonel ilerici olup, öte yandan lezbiyenliğe nasıl karşı çıkardı? Özgürlükçü demokratlığına ters düşmez miydi? Düşününce namusuna ters düşmez miydi! Tanrı'nın belası bir entelektüel işte! *Bizim Kayahan misali, herif bir yemin etti ki dönemez!* Hiç başka çaresi yok, çocuklarını alıp gidecek ve suskunları oynayacak. Nitekim, öyle de yapmış."

"Ve?"

"Ve boşanmışlar. Bu arada Diana, Nesibe'yi kendisi ile birlikte Amerika'ya gelmeye ikna etmeye çalışıyormuş. Ve tabii, ironi üstüne ironi, Nesibe'nin kabul etmesinin nedeni ne, biliyor musun?"

Elbette ki, bilmiyordum!

"Abdullah'ı, Diana'dan uzak tutmak!"

Nasıl güldüysem,

"Eh, tamam, gülme!" dedi, "Ben Şafak'ı nasıl lezbiyen Diana'dan kıskandıysam, o da öyle kıskanmış olmalı! Sana söylüyorum, insan hayatında 300 özgün senaryo ya var ya da yok! Hepimiz dönüp dolaşıp aynı rolü oynuyoruz! Terminoloji farklılığının bir üstesinden gelebilsek mesele kalmayacak zaten! Nesibe garibim, bir de öyle bir yere basıyor ki ayakları! Öyle sahici ki!

'Gönüldür be guzum,' demiş, 'Seni sever Abdullah! Sen dururken beni mi sever? Gençtir be guzum! Ben gocadım artık! Sen de gençsin, güzelsin. Boyun yakışır boyuna. Benim Abdullah'ım da gözeldir! Eyi ki de seni sever! Gidip gapılmaz yaramaza!'

Diana, inanamamış, tabii,

'Şimdi, sen Abdullah'ı benimle paylaşacak mısın?'

Nesibe, burnunu kırıştırmış,

'Nedir be dediğin? Abdullah rızkım mıdır ki paylaşayım? Ben, derim, seni sever. Gönüldür bu, sever.'

David'in dediği gibi, 'Zo!'

Nesibe, çocuklarını kocasıyla bıraktı, Diana ile Boston'a uçtu.

Coraline

'Oh, Mother Auchincloss was so happy to see her!' dedi, Diana, 'Kadın, nihayet yerli bir uşak edinebilmiş müstemleke valisinin eşi gibiydi! Oryantaller zihnindeki yerlerine ilk kez oturdular.'

'Uşak olarak?'

'Hadi, Günay Hanım! Anneme onun benim sevgilim olduğunu nasıl söyleyebilirdim?'

'Söyleyemezdin.'

'Hayır, söyleyemezdim. İlk aylar rüya gibi geçti. Boston sonbaharı ne kadar güzeldir bilirsin. Nesibe, bayıldı! Sonra onu Philene'se* götürdüm. Yaz sonu ucuzluğuna! Aklını kaçırdı sanki! Nevra'nın neden o kadar çok iç çamaşırı olduğunu anladığını söyledi. Sonra, Ermeni şarküterileriyle tanıştı. Sizin sicim peynirleri, sucukları buldu. Oralardan alışveriş eden Türklere rastladı. Bazılarını eve davet ettik. Bazılarına biz gittik. Bu da benim sonum oldu.'

'Türkler sizi keşfettiler?'

'Yes! Korkunçtular! Ne biliyor musun? Milliyetçilik sizin zina biçiminiz, putunuz, akıl hastalığınız! Yurtseverliğiniz de bunun kültü! David haklı! Ksenofobiksiniz! Boston şehrindeki her bir sümüklü Türk öğrenci, Nesibe'ye sahip çıktı! Ona benden daha iyi bakacaklarını haykırdılar! Ancak bir Türk'ün tıraşsız olabileceği kadar tıraşsız, kibirli 20'likler! Senin merhametsiz ırkın! Kurt gibi yemeğimi yediler ve alçakça kandırdılar Nesibe'yi!'

'Yemekleri Nesibe pişirmiş olmalı!'

Bir an şaşaladı,

'Evet, öyle!' deyiverdi, 'Sanki hayatta kalmaları ona bağlıymış gibi sigara içiyorlardı! Dumanların arasından beni donuk gözleriyle müstehziyane süzen Türkler! Five'n Ten'den** aldıkları cart renkli, daracık, Amerikan giysileri içinde gâvurlara duyduğunuz ezeli nefreti haykırdılar: Dinsiz imansız, domuz

*) Boston'un ünlü mağazası, (y.n)

**) 5-10 cent gibi paralarla alışveriş edilebilecek (!) çok ucuz mağazu.(y.n)

yiyici, gâvur, köpek! İçtiğin bardağı kırmak lâzım! Dokunduğun yeri kirletirsin sen!'

'Başka?'"

Rodoplu, alay etmiyordu ama sesinin tonu o duyguyu vermiş olmalı ki,

"Bunu yaptığın zaman senden de nefret ediyorum," diye bağırmaya başladı, Diana, "Senin beceriksiz, kokuşmuş, korkak ulusundan nefret ediyorum! Siz hiçbir zaman hiçbir şey icat etmediniz. Başkalarının icatlarını da kötü kullandınız. Dülgerlerin o Amerikanize olmuş korkunç kızları! Ter kokan Ramize! Notlarını zorla yükseltmek isteyen o mafioza öğrenciler! Kadın kılıklı Dekan Dülger! Yanağına allık sürdüğünden eminim!"

"Diana, neden geri döndün?"

"Nesibe'yi Türkiye'ye kaçırdılar," dedi Diana, birden bitkin.

"Onu almaya geldim! Ona ihtiyacım var! Anlıyor musun?"

Kısa bir sessizlik oldu,

"Senin ihtiyacın olan Nesibe değil!" dedi Günay, "Senin bir anneye ihtiyacın var. Koşulsuz sevgi veren bir anneye! Nesibe, bu değil! Onun kendi çocukları var."

Diana, Rodoplu'nun sözlerinin telmihini henüz algılamamış olmalıydı,

"Kocası da var. Üçüncü oğlu," diye onayladı.

"Evet."

Biraz düşündü,

"Zaten, benim için her zaman sendin!" dedi, hüzünlü bir sesle, "Seni sevdiğimi biliyorsun değil mi?"

"Neredeyse, 'biliyorum,' diyecektim ki, kendimi zor tuttum," dedi Rodoplu, "Aklıma, Nesibe'nin, 'Niçun sevmeyeyim?' demesi geldi. Bu cümle ve bu cümle üzerine bina edilen trajedi!

'Hayır,' dedim, "Beni sevmiş olamazsın! Çünkü, her zaman söylediğin gibi, bir kere ben Türk değilim, ikincisi, ben seni sevmiyorum.'

Coraline

Bu kadar şaşıracağını tahmin etmiyordum, ama çok şaşırdı, dudakları büzüldü, ağlayacak gibi oldu,

'Bunu demek istemiyorsun!'

Bu kez de Şiran'laştım,

'Bak sen benim için hiçbir anlam ifade etmiyorsun. Seni ne bir erkek, ne de bir kadın olarak istiyorum.'

Şaşkınlığı büyüdü,

'Bir insan olarak da mı?'

'Evet. Bir insan olarak dahi bir şey ifade etmiyorsun.'

'Ama niçin? O kadar kötü müyüm?'

Paniklediğini görebiliyordum, ama acımasızca devam ettim,

'Evet.'

'Ne yaptım? Bu kadar kötü olan ne yaptım?'"

"Bak, Samanyolu galaksisinin güneş sisteminin kokuşan bir gezegeni olan dünyada, insanoğluna kısacık bir süre için teğettir," dedi, Rodoplu, "Sonra herkes kendi meçhulüne yollanır. Bir başına. İnsanoğlunu insanoğlu kılan, insanoğlunun insanoğluna teğet geçtiği o kısacık süredir. Sen bunu unuttun.

Belki beş bin yıl öncesinin Mezopotamya'sında, belki onbin yıl öncesinin Çin'inde, biz bir karar aldık,

'Anamızdan çocuk yapmayız,' dedik, türümüzü kedilerden ve iguanalardan ve eğreltiotlarından ayırdık.

'Zayıf, kullanmalıdır,' dedik, su kaplumbağalarından, çakallardan ayrı durduk.

'Ne farkınız var?' diye soranlara ya Darwin'le ya da din kitapları ile karşı koyduk.

Doğadan doğal olmayanı talep ettik, insan olduk.

Ve sen, Diana Pavloviç, bütün bunları unuttun. Ormana geri dönmeye niyetlendin. İnsanlığa ihanet ettin.'"

"Ama..."

"Güneşin bir alevden ağırlık ki 'üç defa milyon defa iki bin milyon tao' olduğunu bilmez değilim. 'Ne iyi, ne fena, ne güzel, ne çirkin, ne haklı, ne haksız' olduğunu da bilmez değilim. De-

vedikenlerini ve kahkaha çiçeklerini ayırım gözetmeden ısıttığını da bilirim. Ama, ister Taxis, ister Kozmos'la karşı karşıya olalım, bizim bir ahdimiz var. O da, orman kanununu illegal kılmak. Sen bu ahdi bozdun. Oysa, insanoğlunun yeryüzündeki binlerce yıllık serüveninin tek bir hedefi vardır: Orman kanununu toplum meşrulaştırmaktan suçlusun. Özendirmekten, teşvik etmekten suçlusun. Sen, Allah'ın halifesine ihanet ettin?"

"İsa Mesih! Sen dindar bile değilsin!"

"Tabii, dindarım!"

"Sen bir solcusun, lanet olası! Herkes öyle söylüyor!"

"İyi ya. Hayatın niçin'ini, nerden'ini, nereye'sinin sorgulamaktan usanmayacağım."

Dudakları alayla kıvrıldı ama "Sana iyi şanslar!" derken, gözlerinde korku vardı.

"Sağol," dedi Günay da. Ayrılmaya niyetleniyordu, ama Diana durdurdu, "Kendini kim sanıyorsun sen? Bir tür tanrı ya da peygamber? Nedir?"

Zavallı Günay! Göründüğü kadar güvenli olabilmeyi, sahiden güvenli olabilmeyi dilemiş olmalı!

"Well! Diana, bak, sadece bir tavır bu. Bir Türk tavrı olduğunu ummak istediğim bir tavır. Hayata ilişkin bir tavır. Özgür irademle, düşünerek, uzun uzun düşünerek benimsediğim bir tavır."

"Burada dur! Neden Türk? Neden Türk tavrı olduğu hususunda ısrarlısın?"

"'Umuyorum,' dedim, ısrarlı değilim. Sizden farklı olarak, biz henüz umarsız bir biçimde yabancılaşmadık. Bunu bırakalım. Sana söylemek istediğim şu: Aklının sınırlarına dayandığında, insanoğlunun takınabileceği iki tavır vardır. Bunlardan birincisi 'bütün'ü algılamaya çalışmaktan tamamen vazgeçmek, ikincisi, tamamiyle düşünsel, içgüdüsel bir algılama ile onu tasavvur etmeye çalışmak. Birinci yol, senin medeniyetinin seçtiği yoldur. Sen, 'bilimsel deneyler ve hesaplamalar, bi-

Coraline

ze doğumdan önce ve sonraki serüvenimize ilişkin kesin bir şeyler söyleyemediğine göre, enerjimizi, sahip olduğumuz maddi ve düşünsel olanakları geliştirmekte kullanmalıyız' diyorsun. Bilimsel olarak kanıtlanamayan varsayımlar üzerine bina edilen, deneyüstü iyilik ve ahlâk ilkelerinin elini kolunu bağlamasına izin vermezsin. Hayatla her türlü deneye girişir, eline geçirdiğin her olanağı kullanır, her olanaktan yararlanırsın. Bu senin yolun.

İkinci yol, dindarların yoludur. Biz, dayanılmaz acıları, coşkulu sevinçleri, tehlikeleri, güvenli sığınakları, tez ve anti-tezleriyle bu anlaşılmaz ve büyüleyici yaşamın kendi beyin yapımızın ve kullanabildiğimiz yöntemlerin çok dışında bir sistem tarafından yönetildiğini *biliriz.* Bu sistemle gönül bağı kurmaya, onunla ahenk içinde yaşamaya çalışırız. Niçinini, nerdenini, nereyesini bilemesek de, kendimizi bu bütün içinde görmeye çalışmaktan vazgeçmeliyiz. 'Bütün', bizim bu dünyadaki burgatamızdır, sintine iskandil rodumuzdur. Derinliği yoklaya yoklaya yol alırız. Allah'ın ölmesine izin vermeyiz, çünkü biliriz ki, Allah'ın ölümü orman kanununun legale çıkmasıdır."

"Ya Allah gerçekte yoksa?"

"Ne fark eder ki? Eğer, Allah yoksa, o zaman büsbütün dikkatli olmak, insanlık ahdine uymak gerekir, öyle değil mi? Çünkü, o durum, insana insandan başka yâr olmadığı anlamına gelir. Zo! Oturup kendi tarihini yazarsın. Ve ona sahip çıkarsın. Çin'e, Hint'e, Mezopotamya'ya sahip çıkarsın. Siyah, sarı, beyaz ya da Türk, bütün insanlığa sahip çıkarsın. 'Kardeş' kavramını bu dünyaya tanıştıranın insanoğlu olduğunu hiç unutmaz, babaevinin onurunu koruduğun gibi korursun.

Gördüğün gibi, ne dinsizler, ne de dindarlar için insanlık ahdine vefasızlık yoktur. Ateist olmakla ahlâktan kurtulamazsın."

"Ben, ahlâk üstüyüm!"

"Hayır, hanımefendi, sen sadece bir lâfazansın. Ussal düzenlemelerin ardına sığınıp, hayatı yok sayabileceğine inanan bir lâfebesisin."

"Ama benim çok canım yanıyor!"

"İyi! Demek ki hâlâ bir umut var."

"Seninle benim için mi?"

"Hayır," dedi Günay, "Çünkü, sen benim için yeterince erkek değilsin. Baksana, ben de kendi anti-tezimi arıyorum."

"Sen ne yapıyorsun, biliyor musun? Sen bana sana ulaşabilmem için önce kendimi ortadan kaldırmam gerektiğini söylüyorsun! Bunun farkında mısın?"

"Sana imkânsızlığı anlatmaya çalışıyorum."

"Ama bu haksızlık!"

"Hayır, bu bir veri. İnsan, anti-tezi ile ancak bir saldırmazlık paktı imzalayabilir. Kendisini yok etmeden bütünleşemez. Kadın olarak erkek gibi davranman ancak kadınlığını yok ettiğin takdirde mümkündür. Aynı şekilde, Amerikalı olup Türklüğe özenirsen Amerikalı sen'i yok etmek zorundasın."

"Ama, sen bunu basardın! Sen, Amerikalı gibi bir Türksün!"

"Öyle mi, sanıyorsun? Türk kalabilmek için neler çektiğimi bir bilsen!"

"Tanrı bu Türklerin belasını versin!" dedi Diana Pavloviç, birdenbire. "Sen de ben de onların yüzünden acı çekiyoruz!"

O kadar tuhaf bir ortaklık teklifiydi ki, Rodoplu gülmeden edemedi,

"Ben de Türk'üm," diye hatırlattı.

"Bu durumda, Tanrı senin de belanı versin!"

Sesi önceleri boğuluyormuş gibi kısıktı, sonra açıldı, sonra çığlığa dönüştü,

"Tanrı belanı versin!"

Yerinden fırladı, bağlamasının sapından yakaladı, Rodoplu'ya vuracak gibi kaldırdı.

"Hasta olduğunu bilmesem, silah gibi kullanılan bir bağlamanın telmihini çok daha ilginç bulabilirdim," dedi Günay, "Ama oradan çıkmanın daha akıllıca olduğuna karar verdim. İyi ki de öyle yapmışım, çünkü sazı arkamdan fırlattı. Bağlama kapıya çarptı. Parçalanmış olmalı. Telleri garip bir ses çıkardı, 'pışmışımmm'der gibi."

Coraline

III

"Nesibe, senin ömür boyu göreceğinden daha çok para kazanacak!" diye bağırıyordu. Erkek hastabakıcılar yetiştiler.

"Tanrı, senin de, lanetli ulusunun da belasını versin! Nuke, Türkiye! Nuke, Türkiye!" diye diye sürüklendi, zavallı.

Soradan öğrendiğime göre, Diana Pavloviç, on beş gün kadar sonra taburcu olmuş, bir süre için yerleştiği Bebek Otel'den çok içki içip, rezalet çıkardığı için atılmıştı. Daha sonra da Amerika'ya döndü. Üç yıl kadar sonra, Noel zamanı, David Pavloviç'ten uzun bir mektup aldım. Tekrar evlendiğini yazıyordu.

"Şimdi, bunu dinle, İstanbullu bir kız aldım! Türk kızları hakkında söylenenler doğru, fevkalade iyi eş oluyorlar. Betti-

na, çok sevimli bir Sefarad; David ve Katyuşka'ya mükemmel bir anne oldu. Bu arada, Diana iyi. Bir sosyal yardım kuruluşunda çalışmaya başladı. Ama şunu dinle: Cumhuriyetçiler için kampanya yapıyor. Ronald Reagan'ın seçim komitesinde önemli bir görevi var. (Ben hâlâ Demokrat'ım!) Anladığım kadarıyla DAR'ye* de katılmış. Auchincloss anne kızının bir WASP olduğunu nihayet hatırlamış olmasından pek memnun olmuş olmalı!.."

Rodoplu'yu hatırladım. Hastane olayından sonra,

"Aslında, 1960-2000 yıllarının hikâyesi bu," diye anlatmıştı, "60 kuşağı, önce yerleşik değerlere karşı çıktı, solcu oldu. Derken, sosyalizmin dogmatik karmaşasına çattı, anti Marksist oldu. Bir kısmı pasifist, ekolojist akımlarla oyalandı. Ama büyük çoğunluk, muazzam bir inanç ihtiyacı içinde.

Bunlar önce yeni dinler ya da kültler kuracaklar, sonra da milli toplumların erdemlerini yüceltecekler. Daha sonra da savaşlar gelecek. Umarım, atom kullanılmaz. 'Sağ'ın hortladığını görüyorsun, değil mi?"

"Hiç ölmedi ki."

"68 Kuşağı bir umuttu, canım," dedi, Günay, "Amerika'da olsalar da bir umuttular!"

Küçücük güldü, kollarını bana sarılmak ister gibi uzattı,

"Evet," dedi, *"Seni çok özledim Türk solu, lütfen evine dön!"*

Bu, Turan Alkan'dandı.

"Ben de seni özledim," diye mırıldandım, ama yanına gitmedim. Daha sonra bana yazdığı o mektupta kullandığı cümleyi ilk kez o gün duydum,

"Biliyorum, dönmeyeceksin," dedi, "Zaman yanlış, mekân yanlış, terkip yanlış, değil mi?"

"Galiba."

"Hamiyeti cahilliye," diye mırıldandı.

"Ne dedin?"

*) Daughters American Revolution Derneği, (y.n)

"Bana hep Amerika'da neden kalmadığımı sorardın. Şiran, Şafak, Selahattin üçlüsünü bir Pavloviç'e her zaman tercih ederim."

Elinin altındaki Tempo dergisini işaret ediyordu. On ikinci sayfasında, Şiran'ın, yirmi birinci sayfasında Selahattin'in fotoğrafları vardı. Şiran, yönetim kuruluna seçilmiş; Selahattin Amerika'da bir banka, East Cleveland Bankası, satın almıştı. Baktı, baktı,

"Nesibe'yi de kaybettik ama," diye fısıldadı, "yine de, biz yerliler kazanacağız!"

Coraline

Coraline

"Or'da Kimse Var mı?" dörtlüsü azgın iştahların beslediği cehaleti şehvetle bağrına basan Türkiye toplumunun kıydığı bir aydının, Günay Rodoplu'nun öyküsü.

Dörtlünün birinci kitabı, "Viva la Muerte!", hızla yabancılaşan Türkiye toplumunda bir haymatlos gibi yaşamak zorunda kalan Rodoplu'nun, ezilmesini, pasifize edilmesini anlatır.

"Bu toplumda 'biliyor' olmak mutlak surette bir haksızlığa maruz kalmak demektir. Çünkü, bilgi borçlandırır, 'anlamak' zorunda bırakır. Cahil, acıma duygusu uyandırır. Yıkıcılığı bağışlanır. Bu, onların lüksüdür. Oysa aydın, bilgilenmek gibi bir suçtan müebbeden mahkûm edilmiştir. Bastığı yerde ot bitmeyen cahili vicdanının demir parmakları arasından seyreder." diyen Alev Alatlı, ikinci kitap, "'Nuke' Türkiye!"de cehaletin sadece bizim toplumumuza özgü olmadığını anlatıyor.

"Türk aydını, iki cephede savaşır. Sadece kendi toplumunun hoyratlığı ile değil, Batı'nın hemen her zaman şiddetle sonuçlanan kendini beğenmişliği ile de uğraşmak zorundadır. Bu bakımdan, sadece Türkiye'de değil, Batı'da da haymatlostur! Dünya üzerindeki iktidarını koruma gayreti içindeki Batı, cahilliyeyi öyle bir hamiyetle dayatır ki, elvermemek, katledilmek demektir.

